

Soproni Szemle

IV. ÉVFOLYAM
1940. FEBRUÁR 15
1. SZÁM

A SOPRONI VÁROSSZÉPÍTŐ EGYESÜLET KIADÁSA

A SOPRONI SZEMLE művelődéstörténelmi folyóirat a *Soproni Városszépítő Egyesület* kiadásában évenként legalább négyszer jelenik meg.

Főszerkesztő: dr. Heimler Károly ny. városi főjegyző, a *Soproni Városszépítő Egyesület* elnöke.

Szerkesztőbizottság: Becht Rezső író, dr. Berecz Dezső kir. törvényszéki bír., dr. Csatkai Endre műv. író, dr. Freiberger József okl. közg., dr. Gombocz Endre egyet. tanár (Budapest), dr. vitéz Házi Jenő városi főlevéltáros, a M. T. Akadémia tagja, Lauringer Ernő m. kir. tanügyi főtanácsos, áll. gimn. igazgató, múzeumi igazgatóőr, Leitner József gimn. tanár, dr. Mihályi Ernő főiskolai tanár (Pannonhalma), Németh Sámuel m. kir. tanügyi főtanácsos, dr. Romwalter Alfréd műegyetemi tanár, dr. Ruhmann Jenő ev. líceumi (gimn.) igazgató, Storno Miksa építési vállalkozó, Sümeghy Dezső vármegyei főlevéltáros, dr. Szenci Vilibald városi tanácsos, dr. Thirring Gusztáv m. kir. kormányfőtanácsos, ny. székesfővárosi statisztikai hivatali igazgató, dr. Varga Lajos egyetemi ny. rk. tanár, dr. Vendl Miklós műegyetemi tanár.

Allandó munkatársak: Benkő László dr., Csipkés Kálmán, Kapuy Vitál, Maár Károly, dr. Mollay Károly, Soós Imre, dr. Verbényi (Veszelka) László.

A cikkek tartalmáért a szerzők felelnek.

Szerkesztőség: Sopron, Kölcsey Ferenc-u. 1.

Kiadóhivatal: Sopron, Várkerület 44. (Idegenforgalmi Iroda.)

Közleményeink utánnomását csak a szerkesztőség engedélyezheti.

Aki két új előfizetőt szerez, egy évig ingyen kapja a lapunkat.

Előfizetési ára évenként 6 pengő. Egyes szám ára 1'80 P.

Postatakarék csekkszám: 43.705.

Tartalomjegyzék:

A negyedik évfolyam elé	1
Verbényi (Veszelka) László dr.: A soproni rajziskola története. (Utolsó közlemény.)	3
Schindler András dr.: Városszéli telepítés	11
Storno Miksa: Néhány sopronmegyei régi templomról	17
Thier László: Adatok a soproni zenekultúra történetéhez	26
Tompos Ernő: A soproni bencés-templom jötevő családjának kérdéséhez	30
Sopronvármegyei várak, kastélyok és nemesi kúriák: Csatkai Endre dr.: A dénesfai gróf Cziráky-kastély	32
Soproni Múzeum közleményei: Cs. K.: Gyűjteményeink gyarapodása az 1939. esztendőben	38
Kisebb közlemények: Romwalter Alfréd dr.: A soproni nyári egyetem	41
Csatkai Endre dr.: Régi soproni színlapok magántulajdonban	42
ry. —: Attila köve, Attila-kút	44
Thier László: Sopronmegyei adalék a holicisi fayence magyarországi elterjedéséhez	44
Cs. E.: Ferenc József látogatása Nagycenken	45
Soproni irodalom	45
Sopron bibliográfiája	47
Szerkesztői üzenetek	51

A szerkesztésért és ügyvitelért felelős: dr. Heimler Károly, Sopron.

Megjelenik:
február, május,
augusztus és no-
vember hónapban.

Elfizetési díj:
Egy évre 6'— P.

SOPRONI SZEMLE

MŰVELŐDÉSTÖRTÉNELMI FOLYÓIRAT

Szerkesztőség:
Sopron, Kőlcsey
Ferenc - utca 1.
Kiadóhivatal:
Várkerület 44.
Táv. : 836. 379.

IV. ÉVFOLYAM.

1940 FEBRUÁR 15.

1. SZÁM.

A negyedik évfolyam elé.

Három év előtt, amikor megindítottuk a „Soproni Szemlét”, programmunkat egyetlen szóban foglaltuk össze:

Sopron.

A „Szemle” első három évfolyamának minden egyes cikke, minden egyes sora ennek a fogalomnak szolgálatában állott. A három kötet több mint ezer oldalán tudósok és írók szeretettel, hittel és e kettőből fakadó lelkesedéssel az olvasó elé tárták a történelmi Sopronra vonatkozó kutatásaik eredményeit, a mai Sopron hangulatainak tükröződését és az eljövendő Sopron körvonalait.

Mindez valószínűleg elmondatlan és leiratlan maradt volna, ha nincsen „Soproni Szemle”. Tehát a „Szemle” nélkül megcsorbult volna az az örökség, amit az utódokra hagyhatunk, de csekélyebb maradt volna az az érdeklődés is, amivel a magyar tudományos körök folyton fokozódó mértékben fordulnak városunk felé.

Munkánkat a város iránti szereteten és törekvéseink hasznosságába vetett hiten kívül még az a remény is hevítette, hogy mind a város falain belül, mind azokon kívül megértést és támogatást fogunk találni.

Most, a negyedik évfolyam küszöbén, örömmel és hálával állapítjuk meg, hogy reményeink nagy része valóra vált.

A „Soproni Szemle” már régen legyőzte a vidéki folyóiratok iránt megnyilvánuló tartózkodást és előítéletet, s ma már hazánk összes kultúrkörében, az egyetemek, főiskolák, törvényhatóságok ítéleteiben a hasonló irányú tudományos folyóiratok között a legelső sorokban áll.

A „Soproni Szemle” ma már elismert kultúrtényező, hirdetője Sopron és a soproniak széles és mély műveltségének.

Ez a felismerés vezette Sopron törvényhatóságát, amikor a múlt évben az erkölcsi támogatást anyagi segítséggel kapcsolta egybe. Sopron városa tehát — s ezt különös hálával említjük — hivatalosan is a „Szemle” mellé állott s ezzel reményeink kétharmada beteljesedett.

Az első harmad városunk hivatalos elismerésének kivívása volt; a második: a Sopronon kívüli ország érdeklődésének felkeltése. Mind a kettő immár teljes mértékben sikerült.

Marad tehát a harmadik harmad: — Sopron város művelt polgárságának megnyerése ügyünk iránt. S itt fájdalmasan kell megállapítanunk, hogy törekvéseinknek ez a — szívünkhöz talán legközelebb álló — része eddig csak igen kis mértékben vált valóra. Addig, amíg a „Soproni Szemle” Magyarország minden részében lelkes barátokra talált, addig itt, ebben a városban, amelynek nevét viseli, alig tudott gyökeret verni. Éppen az a polgárság tagad meg bennünk és halad el hűvös közönnyel mellettünk, amelynek munkánk elsősorban szól. A „senki sem próféta hazájában” rajtunk is beteljesedett. Előfizetőink nagyobb része nem soproni, holott éppen Sopron az a város, ahol a magas műveltségű polgárság rétege különösen számottevő.

A negyedik évfolyam kezdetén el kellett ezt mondanunk, nem a keserűség és szemrehányás hangján, hanem abban a reményben, hogy az 1940-es év reményeinknek ezt a még be nem teljesedett harmadik harmadát is beváltja.

Apokaliptikus veszélyek között egy szigeten élünk. Ilyen időben az áldozatos szeretet a Haza és annak kisebb mása, a városunk iránt kell, hogy magasabb lánggal égjen. Minden értékünk köré testőrök szoros falát kell állítanunk. A „Soproni Szemle”, mint Sopron történelmének és művelődésének folyton bővülő kompendiuma, szintén olyan érték, amit védenünk kell, és pedig elsősorban nekünk soproniaknak: a törvényhatóság mellett a törvényhatóság egyes tagjainak is, a tudomány és műveltség hivatalos fórumai mellett azoknak is, akik egyéni tudásuk és műveltségük révén felelős részesei a soproni tudásnak és műveltségnek.

Várjuk a hozzánk tartozókat, de eddig még hiányzókat!

A szerkesztőbizottság.

A soproni rajziskola története.

(Utolsó közlemény.)

Írta: Dr. Verbényi (Veszélka) László.

7. Az ipartörvények hatása és a soproni rajziskola elsorvadása (1873—1909).

Az 1867. évi kiegyezés biztosította a magyarságnak, hogy maga gondoskodjék szükségleteiről. Ekkor különös helyzet állott elő. A béklyóiból megszabadult nemzet az évszázadok folyamán nagyon megszokta a máshonnan kapott irányítást s így néhány év elmúltáig addig, amíg figyelme az egész magyar életet felölelte. Megszaporodtak időközben a nevelésügyre váró feladatok. A miniszteri székben a magyar művelődésügy egyik legkiválóbb bajnoka, Eötvös ült s benne megvolt a képesség az oktatásügy egészének áttekintésére s a szükségletek felismerésére. Előbb azonban a népnevelés ügyét kellett rendezni. A népnevelési törvényben Eötvös figyelme kiterjedt a tanoncképzésre is, de vele a szaknevelés válságát nem oldotta meg. Még mindig az abszolút kormány 1859. évi iparrendtartása volt érvényben, pedig azt már lényegesen túlhaladta az idő. Eötvös világosan látta, hogy az ország fejlődésének egyik pillére a kiművelt iparosrend, ezért addig, míg a szakoktatást törvényesen rendezni nem lehetett, a magyar társadalomhoz fordult az ipar pártolására. Ez a mozgalom hozta meg az iparosnevelés országos rendezését, az iparostanonciskolákat, de egyúttal a rajziskolák megszűnését is.

Nevelésügyi újítás az 1870-es években társadalmi megmozdulásból támadt. Joggal volt ugyanis elégedetlen a magyarság nemzeti iparának állapotával. Nyugaton szédületes arányokban fejlődött ki a gyáripar s cikkeinek tömegével és kivitelével kábulatba ejtette a fogyasztóközönséget; ezzel szemben a mi iparunk a céhrendszer formaságai között satnyult el és süllyedt alá. Széles rétegekben vált általánossá az elégtelenség s a bajok okát mindenki a hiányos iparosképzésben látta. A talaj elő volt készítve az újításra, csak a javítás módját és eszközeit kellett megjelölni. Ilyen hangulatban érte a magyar társadalmat Eötvösnek az ipar támogatását célzó felhívása. Hatására szerte az országban keletkeztek iparos szakoktatást terjesztő egyesületek s buzgólkodásuk nyomán az első tanonciskolák.

Nagyon korán jelentkeztek ezek a törekvések Sopronban is. 1867-ben működött már iparoktatást terjesztő egyesület,²⁵²⁾ 1868-ban Sopron város belépett az Eötvös által feltámasztott

²⁵²⁾ Tanácsjegyzőkönyv 1868. év. 1628. sz.

Országos Iparegyesület alapító tagjai közé s a helyi társulattal együtt az iparosság bevonásával ipariskola alapítására gondolt. Az év végére a tárgyalások már annyira előrehaladott állapotban voltak, hogy a város az alapszabályok egyes pontjainak módosítása s bizonyos feltételek elfogadása után a terhek egyharmadát vállalta, sőt az iskolanyitás időpontjául 1869. október 1-ben meg is állapodtak.²⁵³⁾ Az új intézmény a jegyzőkönyvek szerint az abszolutizmus idején szervezett vasárnapi iskolát volt hivatva pótolni, ez utóbbi ugyanis a korszak végén nem felelt meg hivatásának. Érkezett ezenkívül tervezet a tanácshoz magánjellegű ipariskola alapítására is.²⁵⁴⁾

Felbuzdulásban tehát nem volt hiány, de ennél több nem is történt. Ismeretlen akadályok gördülhettek a közgyűlési határozat megvalósítása elé, nyomai nem maradtak az 1869. évi ipariskola megindulásának, sőt az iskolaalapítás gondolata is teljesen elveszett. A terv újból évekkel később, 1874-ben merült fel újra, de a körülményekből arra következtethetünk, hogy lankadt közben az érdeklődés az iparoktatást pártoló egyesület iránt. Jágócsi Péterffy József, a 70-es évek tanoncmozgalmának vezéralakja, országjáró útjában nem tapasztalt nagy lelkesedést a céhek helyébe alapítandó iparegyesület irányában s észrevételeit a tanáccsal is közölte.²⁵⁵⁾ Levelére egyszeriben megváltozott minden. Újjászületett régi romjaiból az iparoktatást terjesztő egyesület, elkészült jóváhagyás végett az alapszabálytervezet²⁵⁶⁾ s az egyesület közölte a tanáccsal, hogy támogatása reményében még 1874-ben ipari továbbképző iskolával akarja működését megkezdeni. A beadvány szerint az a cél lebegett a társulat előtt, hogy a hazai ipart kárhözatos egyoldalúságából kiemelje, ez viszont csak az ipari utónemzedék magasabb szellemi és szaktudása után várható. Az iskola előkészítő és technikai szakaszokra oszlott s főként tanoncoknak, segédeknek, sőt mestereknek is nyújtott továbbképzésre alkalmat. Működését 1874 november 15-én kezdte meg a reáliskola épületében s mint társulati iskola az 1884. évi városi átvételig a soproni szaknevelés középponti szervévé lett.²⁵⁷⁾

²⁵³⁾ Tanácsjegyzőkönyv 1868. év 2587. sz.

²⁵⁴⁾ Tanácsjegyzőkönyv 1869. év 928. sz. — A tervezet benyújtója Geronay-Kossow Albert, aki 1854-ben Sopronban kereskedelmi középiskolát akart alapítani (Verbényi L.: Tervezet mindennapos kereskedelmi iskola alapítására 1854-ben. Kereskedelmi Szakoktatás, 1938—39. évf., 60—67. l.)

²⁵⁵⁾ Fasc. IX. 849. — A levél 1879. április 21-én kelt. Véleménye szerint Sopronban ipartanodát lehet felállítani.

²⁵⁶⁾ Magyar-német nyelvű nyomtatvány, 15 oldalra terjed; címe: Alapszabályi tervezete az iparos szakoktatást terjesztő soproni egyesületnek. (Fasc. IX. 901.)

²⁵⁷⁾ Fasc. IX. 901.

Ilyfajta élénk szaknevelési mozgalmak közepette került sor a rajztanítói állás betöltésére. Steinacker halála után azonnal összeült a tanügyi bizottság, megállapította a rajztanítás jövőbeli rendjét s a pályázóktól technikai rajzban való képesítést, magyar és német nyelv tudását és 24 óra vállalását követelte.²⁵⁸⁾ Így történt aztán, hogy a kitűzött határidőig az állásra mindössze egy pályázó jelentkezett; az, aki Steinackert a tanév utolsó hónapjaiban helyettesítette.²⁵⁹⁾

Wilfing József valószínűleg 1819-ben született Sopronban.²⁶⁰⁾ Atyja soproni szabómester volt. 21 éves korában került a bécsi Szépművészeti Akadémiára s az 1839/40. tanévben az antik rajzosztály, az 1841/42. tanévben a történeti festészeti szakosztály hallgatója volt.²⁶¹⁾ 1847-ben szerepelt képeivel a soproni kiállításon,²⁶²⁾ 1851-ben visszatért Bécsbe, de ekkor már egy évig a Polytechnikum „Landbaukunst“ című előadásait látogatta.²⁶³⁾ Véglegesen 1852-ben telepedett le Sopronban, ugyanakkor pályázott az alreáliskola rajztanítói állására, de figyelmen kívül hagyták, valószínűen a szabadságharcban való részvétele miatt.²⁶⁴⁾ Első kudarca után a bencés gimnáziumban nyert alkalmazást s itt 1852-től 1870-ig, majd 1870-től 1873-ig a soproni kat. tanítóképzőben látta el dicsérettel hivatalát.²⁶⁵⁾ Ezenkívül kezdettől fogva magántanítással foglalkozott s ebben főként műegyetemi tanulmányait érvényesítette. 1856-ban a helyi lapban hirdetést tett közzé s ajánkozott arra, hogy főként iparossegédeknek a technikai rajzban vasárnap magánórákat ad.²⁶⁶⁾

Wilfing megválasztása sem ment végbe zökkenő nélkül. Képességeiben senki sem kételkedett, hisz elismert művész volt Sopronban, mégis a tanügyi bizottságnak nem tetszett Wilfing magas kora s az a körülmény, hogy egyedüli pályázó volt. Azt

²⁵⁸⁾ Fasc. IX. 805, 818.

²⁵⁹⁾ Tanácsjegyzőkönyv 1873. év 1049, 1638, 1639. sz. — Jelentkezett az állásra egy Pruzsinsky Ferenc nevű egyén, de továbbit róla nem tudunk.

²⁶⁰⁾ Születésének időpontjára nézve az adatok nem teljesen egybehangzóak. Fleischer szerint az 1839—40. tanévben 21 éves, saját kérvényében 1873-ban 55 évesnek írja magát, viszont az Oedenburger Zeitung többször megjelent, ismeretlen szerzőjű krónikája 1819. szept. 3-ra helyezi születési idejét. (Fleischer: Magyarok a bécsi Szépművészeti Akadémián, 96; Fasc. IX. 864; Oed. Zeitung 1928. IX. 4, 1930. IX. 4, 1932. IX. 4. számok.)

²⁶¹⁾ Fleischer: Magyarok a bécsi Szépművészeti Akadémián, 96.

²⁶²⁾ Jegyzéke a soproni iparműkiállításba beadott tárgyakkal 1847-iki Augusztusban, 30. (Fasc. IX. 428.) — Wilfingnek több rajza maradt a városi levéltárban.

²⁶³⁾ Fasc. IX. 864.

²⁶⁴⁾ Raths-Prot. 1852. II. 549.

²⁶⁵⁾ Fasc. IX. 864.

²⁶⁶⁾ Oedenburger Intelligenz- und Anzeige-Blatt 1856. I. 7. szám.

javasolta tehát a közgyűlésnek, hogy írjon ki újabb pályázatot s enyhítse a nyelvre vonatkozó feltételeket. A közgyűlés azonban a javaslatot elvetette s Wilfinget egyévi próbaidőre megválasztotta.²⁶⁷⁾

Nem állíthatta Wilfing egész munkaerejét a rajziskola szolgálatába. Rövidesen megbízást kapott a városi felsőbb leányiskola rajzórának ellátására, sőt az osztályok szaporodásával egyre jobban kétlaki életet kellett élnie.²⁶⁸⁾ Gondoskodott ugyan a felszerelés pótlásáról, vásárolt új rajzmintákat.²⁶⁹⁾ az eredmény érdekében csoportba osztotta tanulóit,²⁷⁰⁾ de nem volt már erejének teljében. 324 tanuló és tanonc, ezenkívül a leányok rajztanítását alaposan végezni nem lehetett, ezért volt a tanügyi szakosztály elégedetlen Wilfing működésével.²⁷¹⁾ Baj azután az is, hogy az 1872. évi ipartörvény nem tette kötelezővé a tanoncoknak a rajziskola látogatását s ennek káros következményei megdöbbentően jelentkeztek.²⁷²⁾ Wilfing igyekezett feladatának megfelelni, de ebben részben megakadályozta a 60 felé járó életkor. Meglehetősen zilált volt tehát a rajziskola állapota, mikor 1879 március 16-án váratlanul elhunyt.²⁷³⁾

Wilfing halálával egyidőben a soproni rajziskola lassú elsovadása kezdődött. A városi rajziskola ugyanis az 1875/76. tanévtől kezdődően a „községi rajziskola” elnevezést kapta s a községi iskolaszék hatáskörébe került át.²⁷⁴⁾ Tőle a közgyűlés a pályázat kiírásán kívül véleményes jelentést kért arra nézve is, vajjon fenntartsa-e vagy megszüntesse a rajziskolát.²⁷⁵⁾ A rajziskola sorsa közérdeklődés tárgya lett s az ügyben ellentétes vélemények kerültek a közgyűlés elé. Megszüntetését kívánta először az iparoktatást terjesztő egyesület, hogy a tanoncokat ilyen módon a maga iskolájának biztosítsa.²⁷⁶⁾ Sokkal keményebben támadt a rajziskola fenntartása ellen a katolikus iskolaszék. Történeti visszapillantást nyújtott fejlődéséről s aprólékosan igazolta, hogy a legutóbbi idők iskolaalapításai teljesen szükségtelemné tették a rajziskolát. Támadásait főként az fűtötte, hogy a rajziskola foglalta el az elemi iskola egyik jelentős termét, pedig arra az ifjúság egybegyűjtése céljából szükség lett

²⁶⁷⁾ Tanácsjegyzőkönyv 1873. év 2186, 2634, 2996. sz.; Fasc. IX. 864.

²⁶⁸⁾ Fasc. IX. 818, 864; Tanácsjegyzőkönyv 1876. év 1092, 1777. 1944, 3372. sz.

²⁶⁹⁾ Tanácsjegyzőkönyv 1874. év 199. sz.

²⁷⁰⁾ Tanácsjegyzőkönyv 1874. év 532. sz.

²⁷¹⁾ Tanácsjegyzőkönyv 1874. év 2446. sz.

²⁷²⁾ Tanácsjegyzőkönyv 1875. év 4503. sz.

²⁷³⁾ Fasc. IX. 1120.

²⁷⁴⁾ Fasc. IX. 1011; Tanácsjegyzőkönyv 1879. év 1107. sz.

²⁷⁵⁾ Fasc. IX. 1120.

²⁷⁶⁾ Fasc. IX. 1120.

volna.²⁷⁷⁾ Pártfogásba csupán a tanügyi bizottság vette a rajziskolát s jelentésében kifejtette, hogy az iparosoktatást terjesztő egyesület iskolájába a tanoncokat átutalni nem tanácsos, mert a lakosságnak csekély a bizalma irányában.²⁷⁸⁾ A létszám csökkent ugyan legutóbb a rajziskolában, szakiskolát Sopronban megszüntetni nem lehet, az elemi iskola tanítói az ipari szakrajzot nem tudják ellátni, azonkívül a rajztanító a felsőbb leányiskolában is tanít.²⁷⁹⁾ A közgyűlés ekkor még a tanügyi bizottság véleményét fogadta el s a rajziskola további fenntartását mondotta ki.

A nyugtalanító tünetek ellenére az állás betöltése iránt meg lehetős érdeklődés mutatkozott. A jelölés jogának kérdésében nézeteltérés támadt a községi iskolaszék és a tanügyi bizottság között s a vitát a közoktatásügyi minisztérium az utóbbi javára döntötte el.²⁸⁰⁾ A tanügyi bizottság 1879. július 19-én megválasztotta Pruzsinsky Ferencet rajztanítónak, a határozatot azonban a közigazgatási bizottság nem erősítette meg, minthogy a pályázó Magyarországon érvénytelen bizonyítványokkal rendelkezett.²⁸¹⁾ Az állás betöltéséig a helyettesítést a felsőbb leányiskola két tanára látta el a rajziskolában.²⁸²⁾

Az új határidőre 8 pályázó jelentkezett.²⁸³⁾ Közülük a jelölőbizottság főként azokat vette figyelembe, akiknek technikai rajzkészségük volt. Jelölte Bründl Ödönt és Horváth Miklóst s a közgyűlés az előbbi választotta meg.²⁸⁴⁾ Bründl 1853-ban Sütőtörön (Sopron m.) született, tanulmányait Sopronban és Pozsonyban végezte, négy évig látogatta az országos mintarajztanodát és jeles rajztanári oklevelet szerzett.²⁸⁵⁾ Az egyetlen volt a rajziskola történetében, aki elődjeivel ellentétben már Magyarországon részesült művészeti oktatásban. Úgy látszott, hogy az intézet élére lelkes és tehetséges vezető került, aki meg tudta volna menteni a rajziskolát a teljes pusztulástól. A város is átérezte ezt s áldozatokat hozott az ügy érdekében. A következő évben Bründlt a bécsi iparkiallításra küldte, hogy főként a rajzeszközök irányában érdeklődjék.²⁸⁶⁾ Állása a rajziskolai

²⁷⁷⁾ Fasc. IX. 1112. — A rajziskola valamikor a kath. elemi iskola tartozéka volt, 1875-ben azonban felekezeti jellege megszűnt, ezért igénykezett a kath. iskolaszék kitelepítésére.

²⁷⁸⁾ Fasc. IX. 1120.

²⁷⁹⁾ Tanácsjegyzőkönyv 1879. év 987, 1598 sz.; Fasc. IX. 1120.

²⁸⁰⁾ Fasc. IX. 1119, 1120.

²⁸¹⁾ Fasc. IX. 1119.

²⁸²⁾ Ezek: Serényi Imre és Krenn Antal. (Fasc. IX. 1112, Tanácsjegyzőkönyv 1879. év 1599, 3970. sz.)

²⁸³⁾ 1879. év, IV. 17/1908. jelzetű iratcsomóban a soproni levéltárban.

²⁸⁴⁾ 1879. évi 4212. sz. közgyűlési határozat, IV. 17/1908.

²⁸⁵⁾ 1879. év, IV. 17/1908.

²⁸⁶⁾ Tanácsjegyzőkönyv 1880. év 3718, 3730. sz.

órákon kívül a felsőbb leányiskolához is kötötte; ez utóbbinak államosításával Bründl 1881 végén lemondott rajztanítói tiszteréről,²⁸⁷⁾ átment a felsőbb leányiskolába tanárnak s ezzel újabb válságot hozott a rajziskolára.

Jelentős változás következett be Bründl távozásával a rajziskola szervezetében s hosszabb idő elmúlt, míg a helyzet teljesen tisztázódott. Felmerült újra a megszüntetés terve, hisz a felsőbb leányiskola államivá lételével lényegesen lepadtak a rajztanító órái.²⁸⁸⁾ Az iparoktatást terjesztő egylet hajlandónak mutatkozott bizonyos feltételekkel átvételére²⁸⁹⁾ s csupán a községi iskolaszék véleményének és erélyes állásfoglalásának volt köszönhető,²⁹⁰⁾ hogy a közgyűlés a rajziskolát az elemi iskola keretében régi időkből fennálló önállóságában fenntartotta. Kimondotta azonban, hogy a lecsökkent óraszám miatt a tanoncok és tanulók oktatására ideiglenes tanítót alkalmaz.²⁹¹⁾ Ezt a határozatot a közoktatásügyi miniszter is megerősítette.²⁹²⁾ Az ideiglenes rajztanító 8 óra ellátására volt köteles; heti 4 órában iparostanoncokat, 4 órában egyéb tanulókat tanított rajzra s munkáját a közgyűlés által kiküldött rajziskolai bizottság ellenőrizte.²⁹³⁾

Az 1882 májusában közzétett ideiglenes állásra két pályázó jelentkezett: a régi tanító, Bründl Ödön és Horváth József elemi iskolai tanító. A rajziskolai bizottság jelentése szerint Bründl tehetségesebb, bár Horváth bemutatott rajzai szintén jók; az kérdéses csupán, vajjon majd Bründl el tudja-e látni az órákat, az elemi iskolai tanrend viszont nem ütközik a rajztanítással. Éppen ezért Horváth megválasztását ajánlotta a közgyűlésnek s ez az előterjesztés értelmében járt el.²⁹⁴⁾

Horváth József a soproni rajziskola utolsó tanítója volt. 1849-ben született Lókon (Sopron m.), tanítói pályára készült, 1867-ben kezdte meg működését s 1873-ban a soproni kat. elemi iskola tanítója lett. 1877-ben Bécsben polgári iskolai oklevelet szerzett s azóta sikerrel foglalkozott magánrajztanítással.²⁹⁵⁾ Hivatalbalépése után a rajziskolai bizottság megállapította a tanítás rendjét s leltárt készített Horváthtal.²⁹⁶⁾ A felszerelés

²⁸⁷⁾ Tanácsjegyzőkönyv 1881. év 6386. sz., IV. 17/1908.

²⁸⁸⁾ 1881. év, IV. 17/1908.

²⁸⁹⁾ Tanácsjegyzőkönyv 1882. év, 1454. sz., IV. 17/1908.

²⁹⁰⁾ Az iskolaszék 1882. február 18-i jelentése. (IV. 17/1908.)

²⁹¹⁾ 1882. évi 2813/164. sz. közgyűlési határozat. (IV. 17/1908.)

²⁹²⁾ Trefort Ágost levele Sopron városához. (IV. 17/1908, 1882. év 4577. sz.)

²⁹³⁾ Fizetése évi 400 forint volt. (IV. 17/1908.)

²⁹⁴⁾ 1882. évi 4953/255. sz. közgyűlési határozat, azonkívül IV. 17/1908. jelzetű iratsomóban.

²⁹⁵⁾ Fasc. IX. 864, 1V. 17/1908.

²⁹⁶⁾ 1882. év, IV. 17/1908. — A leltár nem maradt meg.

kiegészítésére tett javaslatot a rajztanító is s új mintákat szerzett az iskolának.²⁹⁷⁾

A szervezeti változáson kívül megcsappant a tanulólétszám is 1882-ban. Trefort Ágost 1882. június 12-én Sopron városához intézett levelében megígérte a tanoncoktatás rendezését²⁹⁸⁾ s ígéretét be is váltotta. Az iparostanoncokat az ismétlő és rajziskolából az ipariskolába rendelte²⁹⁹⁾ s evvel megfosztotta a rajziskolát alapítása óta legfontosabb pillérétől, az iparosképzéstől. Ezt a szerepet az iparoktatást terjesztő egyesület iskolája vette át s mint ilyen az 1883/84. tanév végével városi kezelésbe került.³⁰⁰⁾ A közgyűlés ennek ellenére sem korlátozta a rajziskola működését. Meghagyta Horváth 8 óráját, hisz a tanoncok nélkül 78 tanítványa maradt, sőt a tandíjat is eltörölte, hogy fokozza a kedvet a rajz iránt.³⁰¹⁾ Az 1884/85. tanévben a városi ipariskola tanítói karába került Horváth s itt 4 órában a tanoncokat szabadkézi rajzra oktatta.³⁰²⁾ Később ipariskolai óráinak számát 6-ra emelte az ipariskolai bizottság, a rajziskolára csak 2 óra maradt. Ezért 1887-ben azt kérelmezte, hogy csak 4 órája legyen az ipariskolában, a rajziskola tanulóit ugyanis két csoportban szeretné tanítani. E csoportbosztásra azért volt szükség, mert a rajziskola kikerült az elemi iskola épületéből. A reáliskola geometriai termét kapta, benne azonban csak 50 tanuló fért el.³⁰³⁾

Ilyen viszonyok között maradt a rajziskola 1903-ig. Ekkor ismét felmerült a megszüntetés terve. A pénzügyi bizottság javaslatát a tanács is magáévá tette; a közgyűlésen azonban Lähne Vilmos felszólalása megmentette a rajziskolát. Kifejtette, hogy 60 olyan tanulója van, akik nem látogatják az ipariskolát, ezek érdekében tehát fenn kell tartani az intézményt.³⁰⁴⁾ 1908-ban fizetése dolgában összekülönbözött Horváth a rajziskolai bizottsággal s ez az 1908/9. tanévre nem választotta meg tanerőnek az ipariskolába. A közgyűlés felmentette Horváthot az ipariskolai órák alól, csak a rajziskolát hagyta meg neki. Ekkor ismét előkerült a megszüntetés, megint Lähne Vilmos állott ki érdekében.³⁰⁵⁾ De ekkor már Horváth is érezte, hogy a rajziskola vég-

²⁹⁷⁾ Ezek: Taubinger- és Lackenmayer-féle minták. 1883. évi 4484/2344. számú határozat.

²⁹⁸⁾ A levél IV. 17/1908 jelzésű iratcsomóban.

²⁹⁹⁾ 1882. évi 363. sz. közgyűlési határozat. (IV. 17/1908.)

³⁰⁰⁾ A Soprony sz. kir. városi alsófokú ipariskola értesítője az 1884—1885. évről, 4.

³⁰¹⁾ 1883. évi 6597/6. sz. közgyűlési határozat. (IV. 179/1908.)

³⁰²⁾ A Soprony sz. kir. városi alsófokú ipariskola értesítője az 1884/85. évről, 14.

³⁰³⁾ 1887. évi 8559/431. sz. közgyűlési határozat. (IV. 17/1908.)

³⁰⁴⁾ 1903. évi 324. sz. közgyűlési határozat, IV. 28/1903. jelzetű iratcsomó.

³⁰⁵⁾ 1908. évi 338. sz. közgyűlési határozat. (IV. 17/1908.)

napjai közelednek. Nem akarta az intézet végleges megszűnését bevárni, ezért 1909. május 4-én kelt beadványában felmentést kért tiszte alól s azt a javaslatot tette, hogy a tanév végével a város szüntesse be a rajziskolát. Az intézménynek ugyanis az utóbbi időben ellenségei támadtak, nem rendelkezett saját helyiséggel, a tanulók rendetlenül jártak s a létszám a polgári iskola megnyitása óta megcsappant.³⁰⁶⁾ A közgyűlés 1909. május 28-án tudomásul vette a lemondást, a rajziskolát beszüntette s Horváthnak 27 évi lelkiismeretes munkájáért 200 korona tiszteletdíjat szavazott meg. A rajziskola felszerelése, rajzanyaga a városi ipariskola tulajdonába ment át.³⁰⁷⁾

Ilyen módon végezte életét 160 évi működés után a soproni rajziskola. Nagy reményekre jogosítva kezdette meg pályáját, mindvégig táplálta a szaknevelésügyi törekvéseket s fejlesztette az ipari ízlést Sopronban. Tanítói a város művészi emelkedésének jelentős tényezői s a magyar szaknevelésügy ismeretlen harcosai voltak. Kellő megértéssel és áldozatkészséggel meg lehetett volna élettartamát hosszabbítani.

Dr. László Verbényi (Veszelka): *Geschichte der Soproner Zeichenschule*. VI. (Schluß.)

Nach 1870 erneuert sich die ungarische Fachbildung aus gesellschaftlicher Bewegung, deren Geist der Unterrichtsminister Eötvös ist. Auch in Sopron entsteht ein Verein für Verbreitung gewerblichen Fachunterrichtes, seine Schule wird aber erst 1874 ins Leben gerufen. Die Neugründung ist eine wirkliche Lehrlingsschule, welche ihre Tätigkeit zehn Jahre hindurch auf Vereinskosten, ab 1884 als städtische Gewerbeschule ausübt. Damit beginnt das langsame Eingehen der Zeichenschule. Steinackers Erbe übernimmt 1873 *Josef Wilfing*, der sechs Jahre lang in der Zeichenschule tätig ist. Nach seinem Tode strebt man zum ersten Male die Zeichenschule zu schließen. Wilfings Nachfolger ist *Edmund Bründl*. Mit der Verstaatlichung der höheren Töchterschule im Jahre 1881 legt Bründl sein Amt nieder. Das weitere Schicksal der Zeichenschule ist ein Gegenstand lebhafter Debatte im Stadtparlament. Sie verbleibt wohl in ihrer ursprünglichen Selbständigkeit, der Zeichenunterricht wird aber durch einen provisorischen Lehrer versehen. Zum letzten Zeichenlehrer wird *Josef Horváth* gewählt, gleichzeitig Elementarschullehrer, der 27 Jahre lang an der Anstalt wirkte. Nach seiner Pensionierung im Jahre 1909 wird die Soproner Zeichenschule endgültig geschlossen. Die Vorlagen, Reißzeuge und anderweitige Ausstattung gehen in den Besitz der Gewerbeschule über.

³⁰⁶⁾ 1909. évi 4954. sz. közgyűlési határozat. (IV. 17/1908.)

³⁰⁷⁾ 1909. évi 191. sz. közgyűlési határozat és IV. 17/1908. jelzetű iratcsomóban levő iratok. — A rajzanyag szomorú sorsra jutott. Évekkel ezelőtt kiselejtezték; kevés maradt a 19. század közepéről a városi levéltárban. Nagy érték veszett el bennük. A budapesti iparrajziskola régi anyagából két évvel ezelőtt gyönyörű kiállítást rendezett, Sopronban a rajzok tüzre kerültek. (V. ö. Verbényi: Gondolatok a székesfővárosi iparrajziskola kiállításán. Soproni Szemle, 2. évf., 167. l.)

Városszéli telepítés.

Irta: Schindler András dr.

A városszéli telepítés egyike azoknak a súlyos várospolitikai kérdéseknek, amely a világháború óta minden országnak minden nagyobb városát kivétel nélkül foglalkoztatja és napjainkban már minden kisebb vidéki városnak, sőt a legkisebb falunak a kapuján is kopogtat és sürgős megoldást követel. A munkásosztály megnövekedett lakásigényének a kielégítése, megélhetési viszonyainak a megjavítása és a minden nemzet jövőjének, a gyermeknek egészséges és tágas lakásokban való elhelyezése és az erkölcsös és nemzethű nevelés előfeltételeinek a megteremtése azok a mozgató erők, amelyek a város és község vezetőségét városszéli telepek létesítésére serkentik. Semmi sem természetesebb mint az, hogy ennek a kérdésnek a megoldási módja mindenütt más és más. Minden népnek megvan a maga nemzeti sajátossága, az államnak a maga sajátos alkotmánya, politikai és közgazdasági szervezettsége, minden városban mások a lakásvizonyok, a társadalmi rétegződés, a kereseti lehetőségek, a közegészségügyi, közbiztonsági és közlekedési viszonyok, amelyeknek ápolása és egy közös cél irányában való megjavítása minden városban más eszközök és módozatok alkalmazását teszi kívánatossá és szükségessé.

Az a megoldási mód pl., amelyet a városszéli telepítés kérdésének a végrehajtása során Budapest vagy Bécs alkalmazott, nekünk soproniaknak rendkívül érdekes tanulmány tárgyául szolgálhat, de veszedelmes volna annak egyszerű lemásolása. Amikor Sopron ennek a kérdésnek a megoldásához hozzányul, a legnagyobb komolysággal számolnia kell a városnak földrajzi, határszéli fekvésével, lakosságának nemzetiségi összetételével, a fennálló lakásvizonyokkal és kereseti lehetőségekkel és figyelemmel kell lennie a családi viszonyokra és azok minden megnyilvánulására, amely a városi munkásság társadalmi együttélésének az alapját képezik. A soproni lélek alaposságával egy olyan megoldási módot kell keresni ennek a kérdésnek a rendezésénél is, amely nemcsak arra jó, hogy gyors segítséget nyújtson, hanem arra is, hogy a most orvoslásra szoruló állapotok vissza ne térjenek.

Ezek az elgondolások vezettek engem akkor, amikor összeállítottam azokat az irányelveket és gyakorlati útmutatásokat, amelyeket a városszéli telepítés kérdésének Sopronban való megoldásánál mellőzni nem szabad.

Mielőtt még az ügy érdemi részére áttérnék, el kell dönteni azt a kérdést, hogy Sopronban egyáltalában szükség van-e városszéli telepítésre. Aki ennek a társadalompolitikai elhatárol-

zásnak a szükségességében és sürgősségében talán még kételkednék, az nézze meg a Szélmalom-laktanyában levő munkáslakásokat, Sopronnak „nyomortanyáját“, amely az egészséget, a szellemet és az erkölcsöt egyaránt pusztító fekélyként éktelekedik a város testén és terheli mindazok lelkiismeretét, akiknek hivatása és kötelessége az önhibáján kívül bajba jutott szegény embereken segíteni. Ebből a laktanyából 1919-ben a város — kerek számban — 100 egy szoba és konyhából álló egészséges munkáslakást létesített és ugyanannyi családnak adta bérbé mérsékelt bér fizetése ellenében. Ma ebben a 100 lakásban 200 család van elhelyezve, ami azt jelenti, hogy egy-egy családnak csak vagy a szoba, vagy a konyha, vagy — mert ilyen is van — csak a szobánál és konyhánál lényegesen kisebb kamara szolgál „családi otthon“ gyanánt. Az itt elhelyezett családok kivétel nélkül több, sőt sokgyermekes családok, akik mind azért kerültek ide, mert a családfő nem tudott annyit keresni, hogy lakbért fizethessen a magánháztulajdonosnak. Így kikerült az utcára, ott a város szedte fel és jobb elhelyezés hiányán a Szélmalom-laktanyában helyezte fedél alá. Ebben a 100 szobakonyhás lakásban kerekben 1200 ember lakik és pedig 400 felnőtt és 800 gyermek, úgyhogy egy 1 szobából és 1 konyhából álló lakásra 4 felnőtt (két szülőpár) és 8 gyermek, illetve egy-egy konyhán vagy szobában 2 felnőtt és 4 gyermek hemzseg egymás hátán. Minden családnak az az egyetlen helyisége, amely neki „lakás“ gyanánt kiosztatott, egyúttal konyha gyanánt is szolgál, amelyben főznek, mosnak, vasalnak és gyermeket fürösztenek. Azt hiszem, hogy nem kell valami különösen nagy képzelőerő annak az elképzelésére, hogy milyenek lehetnek a lakásokban az egészségi viszonyok és mily kevés lehetőség kínálkozik itt a gyermekek szellemi és erkölcsi nevelésére.

Ennek a 100 lakásnak az évi bére, lakásonként 120 pengőt számítva, 12.000 pengő volna. Azonban bért itt nem fizet senki. Egyik része azért, mert nem képes, a másik része pedig azért, mert emez sem fizet. Az elmúlt esztendőben „lakásfenntartáshoz való hozzájárulás“ címén, úgy tudom, hogy mindössze 1400 pengőt tudtak a lakóktól behajtani, úgyhogy a város bérjövédelen címén 10.000 pengőt veszít évenként. Ezt a körülményt azért domborítottam ki, mert ha sikerül a városnak városszéli telepítéssel erről a nyomortanyáról 100 családot „leemelni“, a még visszamaradó 100 lakónak a „bérlőmorálja“ is megjavul, a város újból bérjövédelenhez is jut.

Ha mindehhez még hozzávesszük azt, hogy Sopronban nemcsak a kurucdombi nyomortanyán vannak a közegészség, a közerkölcsiség, a közbiztonság és más okokból kifogásolható és javításra szoruló állapotok, hanem a magánházak pincelakásaiban uralkodó egészségtelen állapotok felett sem lehet örökké be-

húnyt szemmel elsiklani, akkor nem lehet kétséges az, hogy egy gyökeres társadalmi intézkedés, amilyennek a városszéli telepítés ígérkezik, rendkívülien sürgős és szükséges.

A második eldöntésre váró kérdés az, hogy kinek, milyen családkategóriának a részére létesítsünk városszéli telepet, más szóval, mi legyen a soproni városszéli telepítésnek a célja, fogalma, amelytől a gyakorlati megoldás során semmi körülmények között eltérni nem szabad.

A városszéli telepítésből ki kell zárni azokat a tisztán földműveléssel foglalkozó, némi kis tőkével is rendelkező családokat, akik a jövőben is földművelésből akarnak megélni és arra vágyódnak, hogy némi kis támogatással a napszámos sorból a kiscgazda sorba emeltessenek. Ezeknek az igényeit a kormány a birtokpolitikai telepítés során fogja kielégíteni. Nem szabad idevenni az ingyen vagy kedvezményes házhelyre törekedő családokat sem, akik a kis megtakarított tőkéjükkel és némi hatósági támogatással akarják házaikat felépíteni. Ezeknek a törekvéseit a „Faksz”, illetve az Országos Lakásépítő Bizottság hosszúlejárati kölcsönök nyújtásával igyekszik előmozdítani.

A városszéli telepítés során kizárólag teljesen vagyontalan, sokgyermekes munkáscsaládok részére kell otthonokat létesíteni abból a célból, hogy ennek segítségével a nagy gyermekáldás következtében nyomorba jutott családot talpraállítsuk és hogy ezekben a tágas és egészséges házakban a sok gyermeket testi- leg, szellemileg, erkölcsileg és a haza iránti hűségben lehessen nevelni. A ház melletti kis kertben a gyermeknevelés gondjaival házhoz kötött anyának alkalmja és módja lesz serdülő gyermekei és férjének némi kis támogatásával konyhakerti munkával kiegészíteni a családfenntartó keresetét, mert ha ez mégolyan szép is egymagában, de elégtelen arra, hogy a nagyszámú családot kielégítő módon táplálja és ruházza.

Ebből a célkitűzésből, illetve fogalommeghatározásból következik, hogy a városszéli telepítés során létesítendő családi otthonoknak két részből kell állania: egy tágas és egészséges házból és egy konyhakerti művelésre alkalmas akkora telekből, amelyet a családanya a háztartás mellett a saját erejéből még meg tud munkálni és kitermelheti a családnak szükséges főzelék-, zöldség- és gyümölcsféléket.

Az ilyen háznak legkisebb mérete, ahol pl. egy ötgyermekes család el tud helyezkedni, 50 m²-nél kisebb nem lehet. Ilyen alapterületen el lehet helyezni egy 8 m²-es konyhát, egy 24 m²-es gyermekszobát és egy 18 m²-es külön szobát a szülők számára. Az egészség követelménye pedig egy ilyen házzal szemben az, hogy az teljes kiterjedésében alapincézve legyen, hogy a pincében legyen hely a mosókonyhára is, hogy a lakásból a mosás okozta egészségtelen gőzt távol lehessen tartani. A házhoz tar-

tozó telekkel szemben azt a követelést kell támasztani, hogy konyhakerti művelésre alkalmas legyen. Ne legyen nagyobb, mint amennyit a gyermeknevelés gondjaival megterhelt anya meg tud művelni. Ez a nagyság véleményem szerint 1200 m². Egy 1200 m²-es telek a következőképpen hasznosítható:

	m ²
1. A ház elhelyezésére	50
2. Udvar, egyúttal játszótér a gyermekek számára	90
3. Virágoskert a ház bejárata mellett egy-két gyümölcsfával	60
4. 1000 fej káposzta-kelkáposzta és kalarabé termelésére	140
5. 850 bokor zöldborsó, ill. zöldbab termelésére	80
6. Zöldség — sárgarépa és petrezselyem — termelésére	80
7. 200 tö — 200 kg — paradicsom termelésére	80
8. Csemegetengeri és közte tök termelésére	60
9. Burgonya — 400 kg — termelésére	460
10. 100 m ² -es út mentén ültethető 50 ribizkefa	100
Összesen	1200

További kérdés, hogy az ilyen otthonokat hol létesítsük. Maga a szó („városszéli telep“) azt sejteti, hogy a telepnek a város szélén van a helye. Közelebbi fekvését két körülmény határozza meg. Az egyik az, hogy a területnek konyhakerti művelésre alkalmasnak kell lennie, a másik, hogy a kereső családfő munkahelyétől és a gyermekek iskolájától, a templomtól és a testnevelést szolgáló telepektől, sporttértől, tornacsarnoktól túlságosan távol ne legyen. Ilyen helyeket minden város közvetlen szélén lehet találni és hiba volna, ha azt gondolnók, hogy azért kell messzebbre kimennünk, mert 50 vagy 100 ilyen otthon egymás mellett a város közvetlen közelében nem lehet elhelyezni. Nincs is szükség arra, hogy ezek a telepek egy helyen létesüljenek, sőt kívánatos, hogy ne legyenek együtt. Soproni vonatkozásban például az volna a helyes, ha az ilyen otthonok egy része a téglagyárak közelében, másik része a vasöntőde, sörgyár és laktanyák közelében, vagy a vágóhid és textilgyárak, esetleg a vízműtelep közelében helyeztetnének el, így külön közoktatási és egyéb közintézmények létesítésével járó költségek elkerülhetők. Előnye ennek a megoldásnak az is, hogy szoros kapcsolatban maradnak a város kulturális életével és ennek folyományaképp a polgárisodással. Sem a városnak, sem a szegény sokgyermekes családnak semmiféle érdeke nem kívánja, hogy egy ilyen telepítés egy alacsonyabb rangú és lenézett városrész benyomását keltse. Ezek az emberek a világra hozott sok gyermekkel érdemet szereztek maguknak arra, hogy a polgári társadalom körében éljenek, hogy a város őket ugyanazzal a jó vízzel ellássa, nekik ép úgy világítson, a hozzájuk vezető utakat,

járdákat ép úgy karbantartsa és a területüket éppen úgy csatornázza, mint a város egyéb részein lakó polgárokét. Külön közművek és kultúrintézmények — óvoda, iskola — fenntartási és létesítési költségeinek a megtakarítása is azt kívánja, hogy elhelyezésük a városba egységes beolvasztó módon történjék.

Igen fontos elvi jelentőségű kérdés az is, hogy a megépítendő otthonok kinek a tulajdonát képezzék? Városi tulajdonban maradjanak-e örök időkre, vagy adassék-e mód arra, hogy annak a tulajdonjogát a család megszerezhesse? A fent adott fogalommeghatározás és célkitűzés következetes folyamánaként is amellett foglalok állást, hogy ezeknek az otthonoknak örök időken át a város tulajdonában kell maradniuk. Az otthonokat nem azért kell megépíteni, hogy a ma élő sokgyermekes családokon átmenetileg segítsünk és azoknak nyomorát pillanatnyilag megszüntessük, hanem főként azért, hogy egy olyan intézményt kapjon a város, amellyel a jövőben meg tudja akadályozni a maihoz hasonló viszonyoknak a visszatérését. Ha a város ma 50 vagy 100 ilyen otthont felépít és azokat a ma élő sokgyermekes családoknak addig bocsátja rendelkezésre, amíg azok talpraálltak, akkor az egyik család talpraállítása után helyét egy időközben bajbajutott másik családnak adhatja át. Sokgyermekes szegény családok mindig voltak és mindig is lesznek. A sokgyermekes szülők örökké hálásak lesznek a városnak azért is már, hogy megsegítette őket gyermekeiket tisztességesen felnevelni és az életbe kibocsátani. Ha nagy családjuk széjjelment, ők örömet fogják átengedni a helyüket egy olyan családnak, amely az övékéhez hasonló sorsba jutott és nem fognak igényt támasztani arra, hogy a talpraállításon felül még külön városi ajándékot is kapjanak.

Ettől eltekintve azonban, ha a fenti célkitűzéshez szigorúan ragaszkodunk és ezekben az otthonokban csak teljesen nincstelen családokat helyezünk el, nem is lehet elgondolni, hogy az a nincstelen, ha még olyan kedvező feltételeket szabnánk is, meg tudja szerezni az otthon tulajdonjogát, mert erre a keresetéből nem telik. A városnak viszont nem szabad az ilyen embert egy szép ígérettel arra csábítani, hogy a gyermekei szájából takarítsa meg azt az összeget, amely a tulajdonjog megszerzéséhez szükséges.

A mondottakból következik, hogy egy ilyen családi otthon lakója és az otthont fenntartó között csak bérleti viszony alakulhat. Elvben ki kell tartani azon álláspont mellett, hogy teljesen ingyen senki sem kaphat lakást, a bérösszeget azonban mérsékelten úgy kell megállapítani, hogy azt minden család meg is tudja fizetni. Tekintettel kell lenni a családfő kereseti viszonyaira és gyermekeinek a számára. Mennél több gyermek eltartása nehezedik egy családra, annál alacsonyabb legyen a bér.

Fel kell vetnünk még azt a kérdést is, hogy kinek a kötelessége ilyen munkáscsaládi otthonoknak a létesítése és fenntartása? A szegény emberekről való gondoskodás a városok, a községek feladata. A városok ezt a szociális kötelezettségüket másra nem háríthatják át, ellenben az államnak elsőrangú érdeke, hogy az ifjúság egészséges, erkölcsös és nemzethű szellemben neveltessék és ezért a városoktól a leghathatósabb támogatást meg nem tagadhatja. A magyar városok rendes politikai és gazdasági viszonyok mellett a saját erejükből is teljesítenék ezt a kötelezettségüket, azonban ma, amikor a legrendezettebb háztartású városok sem tudnak hosszúlejáratú kölcsönt kapni, meg kell követelni az államtól azt, hogy ilyen kölcsönt a városoknak vagy maga adjon, vagy annak más forrásból való megszerzését segítse elő. Hogy Sopron városa miképpen oldja meg ezt a kérdést, az nem tartozik ennek a cikknek a keretébe, ez a város törvényhatósági bizottságának a feladata. Meggyőződésem, hogy a legrendezettebb háztartású város ezt a kérdést mielőbb közmegegyezésre meg fogja oldani.

Sopron reformtörekvéseiben és az ezekkel kapcsolatos feladatainak megoldásánál sohasem a szélsőséges áramlatok kockázatos jelszavainak hódolt, hanem ősi hagyományként mindig a jól megfontolt középuton haladt. A város igazi lelkiségéből folyó ezt a középutat akartam jelezni akkor, amikor a városszéli telepítés kérdésének a megoldásánál a most ismertetett alapelveket tettem magamévá. A mult világának azt a nézetét, hogy a szegény embernek minden jó, az egészséges társadalompolitika már régen megdöntötte, viszont azt a túlzott törekvést sem támogathatjuk, amely a megfelelő gazdasági megalapozottság nélkül minden emberből egyszerre egy önálló kisgazda egzisztenciát, vagy városi háztulajdonost akar teremteni. Lehet, hogy ennek is eljön az ideje, de ma ennyire még nem vagyunk.

A város a családi otthonok megépítésével a maga feladatát el fogja végezni. Teljessé és a célnak megfelelő meleg otthonná azonban csak akkor lesznek ezek a telepek, ha úgy lesznek berendezve, hogy abban rendelkezésre álljanak a rendes háztartáshoz szükséges eszközök is. Itt kapcsolódik bele azután a társadalom, a társadalmi szervezetek munkája. Szép és nagy munkaterület nyílik meg itt nőegyesületeink előtt a legváltozatosabb feladatokkal, amelyeket egyedül a női szív képes megoldani. Hiszem, hogy a soproni nők ezt a feladatot örömmel vállalják.

Dr. Andreas Schindler: *Stadttrandsiedlung.*

Um die mittellosen und kinderreichen Arbeiterfamilien von der physischen und moralischen Verelendung zu retten, sollen auch in der Stadt Sopron geräumige und gesunde Arbeiterfamilienheime errichtet werden.

Verfasser bespricht die Richtlinien, die dabei einzuhalten wären, und vertritt den Standpunkt, daß es Pflicht und Aufgabe der Stadtgemeinde sei, solche Familienheime zu errichten und für immerwährende Zeiten in eigener Verwaltung zu behalten. Diese Institution soll der Stadtgemeinde zur Lösung dieser Frage als geeignetes Instrument und als Bürgschaft dafür dienen, daß solche Verhältnisse, wie die derzeitigen, nie mehr wiederkehren. Zwischen der Stadt und der Familie soll diesbezüglich nur ein Mietsverhältnis bestehen, das nach der Gesundung der Familie wieder gelöst wird. Von einer Erwerbung des Eigentumsrechtes durch die Familie soll und darf im Rahmen dieser Aktion keine Rede sein.

Néhány sopronmegyei régi templomról.

Irta: **Storno Miksa.**

Idősebb *Storno Ferenc* vázlatkönyvei¹⁾ sok értékes művészettörténeti anyagot tartalmaznak: Németország, de főleg hazánk több városának régi épületeit ábrázolják. Ezek ma már vagy egyáltalában nem léteznek, vagy átépítés folytán régi jellegüket elvesztették.

Idb. *Storno Ferenc* ennek az anyagnak csak egy kis részét dolgozta fel annak idején a Magy. Tud. Akadémia archeológiai bizottsága részére, amikor e bizottság megbízásából Horvátországban (1861), Zalában (1863), majd Erdélyben (1865, 1869) járt, nagyobbik része ellenben még eddig közölve nincsen, pedig nagyon sok, eddig ismeretlen adatot szolgáltatathatna a honi művészettörténetnek.

Folyóiratunk korábbi évfolyamaiban már több soproni városrészletet közöltünk; most Sopron vármegyére vonatkozó néhány rajzot mutatunk be. Ha az itt felsorolt épületek nem is jelentenek kiválóbb művészi értéket, vármegyénk multjának mégis értékes emlékei, amelyek vagy teljesen elpusztultak, vagy ma már csak megváltozott alakban léteznek.

Nagyobb értéket jelentenek a 14. századi sopronbánfalvi fal-festmények, hiszen csak kevés ilyen emlék maradt reánk. A képek már nincsenek meg, csak töredékük rajza maradt a jelzett vázlatkönyv révén, s így egykori létezésük e kétségtelen bizonyítékával kell beérnünk.

1. *Sopronbánfalva.* A Sz. Magdolna-templom falképei.

Rómer Flóris a „Régi falképek Magyarországon“ c., 1874-ben kiadott munkája (151. old.) megemlékezik a sopronbánfalvi

¹⁾ A *Storno*-gyűjteményben 78 kötet van.

Sz. Magdolna-templom falfestményeiről; ezeket id. Storno Ferenc fedezte fel úgy, hogy eltávolította azt a vastag mészréteget, mely azokat borította. Römer a képeket leírásában nem közli.

E falfestmények felfedése nem történt egyidőben. Az első rajzot Storno már 1870-ben készítette, de a másodikra csak 1875-ben, tehát a mű megjelenése után került a sor. Bár a képeknek csupán töredékei kerültek elő a kutatás folyamán, mindamelllett elégségesek koruk meghatározására.

Az első felvétel (53. sz. vázlatkönyv) négy alakot, köztük három apostolt ábrázol méretek feltüntetése nélkül. A színről megjegyzi, hogy a háttér fekete, a nimbuszok sárgaszínek, és a kép jobboldalán látható alak ruházata piros és sötétzöld. (1. ábr.)

S.T.M.

1. ábra.

Falfestménytöredék a sopronbánfalvi Szt. Mária Magdolna-templomból. 14. század.

id. Storno Ferenc 1870. szeptember havában készült felvétele (53. sz. vázlatkönyv).

E képet a bejáratí ajtó melletti falsíkra festették, s fölül ugyanolyan szalagdísz határolta, mint a szembenlevő képet.

A hajó északi falán lévő képet Storno 1875. április 11-én rajzolta le, s itt már a méreteket is feltünteti. Eszerint a töredék hossza kb. 3'45 méter, magassága pedig 1 méter. E festmény a három szent királyt ábrázolja, amint nagyszámú kísérettel a csillagot követve Betlehem felé vonul. (2. ábra.) E kép szerkezete, nemkülönben az alakok ruházata és fegyverzete arról szól, hogy a festmény a 14. század vége felé, tehát rövidesen a templom felépítése után készült és ugyanabba a sorozatba tartozik, mint a veleméri (Vas megye), mártonhelyi (= Mátyáncz, Vas megye) és bántornyai (= Turnicse, Zala megye) falfestmények.

A rajzon a kép színei nincsenek feltüntetve, de így is azt

bizonyítja, hogy Sopron közvetlen környéke — valószínűleg a várossal együtt — bekapcsolódik ama körbe, amelynek hazánk művészettörténetében fontos szerep jut.

A templom többi festményéről tudomásunk nincsen, mégis feltehető, hogy az összes falfelületek képekkel voltak díszítve,

2. ábra.

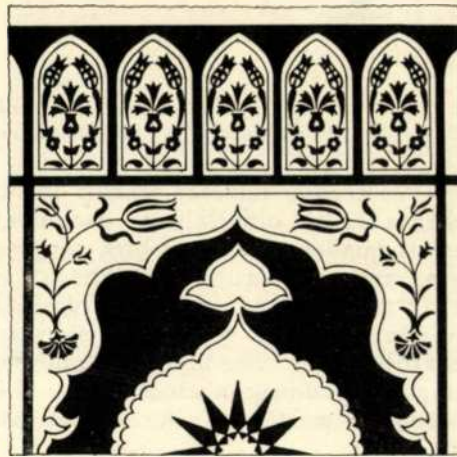
Falfestmények a sopronbánfalvi Szt. Mária Magdolna-templomból. 14. század. id. Storno Ferenc 1875. április 11-i felvétele (57. sz. vázlatkönyv).

A falfestmény azóta már teljesen elpusztult. Hossza cca 3'45 m, magassága cca 1'05 m.

mert abban a korban nagy súlyt helyeztek arra, hogy az olvasni nem tudó hívőknek vallásos buzgalmát a képek útján növeljék, mely célt a „Biblia pauperum” is szolgálta, és amint ezt a többi analógiák is bizonyítják.

Ugyanebből a templomból való egy sárga selyemből készült, piros díszítésű oltárterítő (antependium) rajza, amely 1864-ben készült. (42. sz. vázlatkönyv.)

Különösen magyar motívuma teszi érdekessé ezt alkalmasint a 16. század elejéről való és ma már fel nem lelhető szép kézimunkát. (3. ábra, 42. sz. vázlatkönyv, 1863—1864.)

3. ábra.

Oltárterítő (Antependium) a sopronbánfalvi Szt. Mária Magdolna-templomból. (Sárga selyem, piros díszítéssel.)

2. Sopronbánfalva. Szent sír-kápolna.

A sopronbánfalvi karmelita (előbb pálos) kolostor keleti oldala mellett állott az 1661-ben épült Szent sír-kápolna; ezt id. Storno Ferenc 1861-ben készített felvételei alapján ismerjük. A kápolna elhelyezésére Storno 1869. január 27-i vázlata (51. sz. vázlatkönyv) nyújt elég pontos felvilágosítást. (4. ábra.)

A már régebben lebontott kápolnát Römer Flóris az Archeológiai Értesítőben (II., 289. old.) ismerteti. Storno felvételeiből azonban csak az alaprajzot és az oldalnézetet közli.

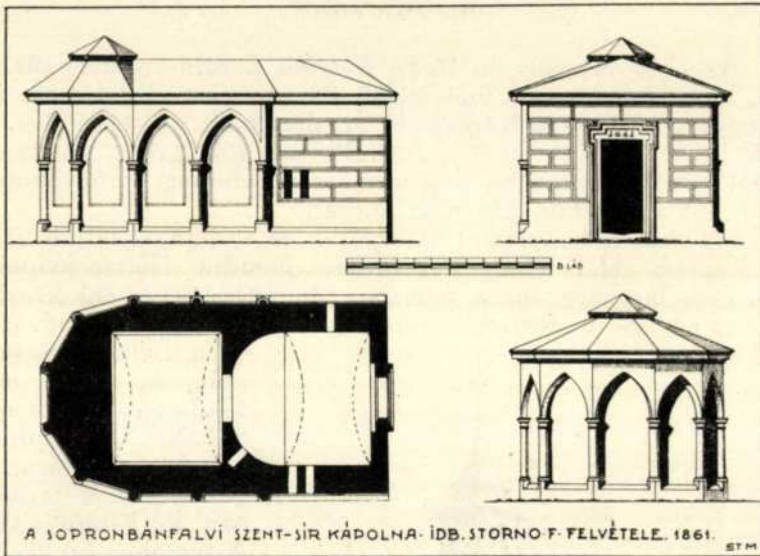

4. ábra.

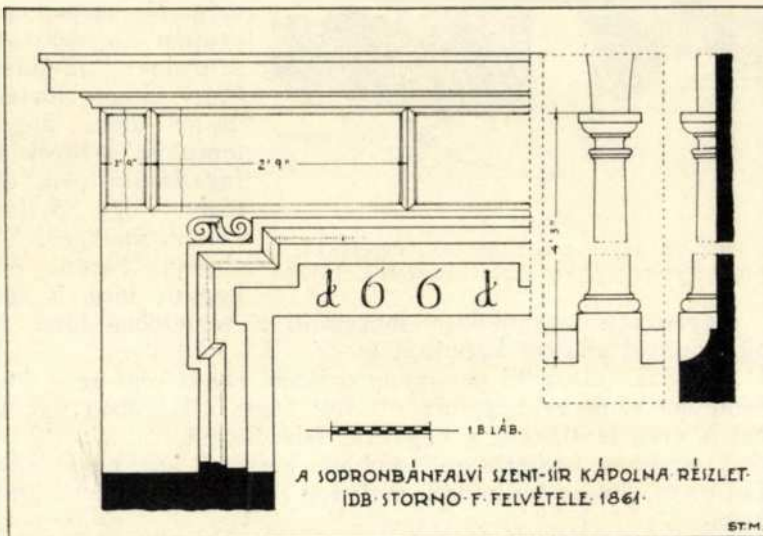
A sopronbánfalvi zárdatemplom,
id. Storno Ferenc 51. sz. vázlatkönyvéből, 1869. január 27.

Az eredeti felvétel szerint (5. és 6. ábra) a kápolna homlokzata és két oldalfala az oszlopoktól tagolt részig sötétvörös, festett quaderbeosztással bírt, sárgaszínű hézagolással; az oldalt és az apszison körülfutó kőlabazat, valamint a toszkán oszlopok és az ajtó kötokja szintén sárgaszínűek. A csúcsíves záródású mélyített falsíkok sötétvörös sávval és keskeny sárga vonallal határolt fehér mezőnyök, a csúcsívek fölötti cikkelyek pedig világoszöldszínűek, a csúcsívek és a falkiugrás mentén körülfutó sötétvörös szegéllyel. Az épület párkánya szintén sötétvörös-színű volt.

Ifj. Storno Ferenc 1877. november 11-én készített vázlata (115. sz. vázlatkönyv) a kápolnát már nagyon elhanyagolt állapotban, beszakadt tetőzettel, ajtótok nélkül ábrázolja, úgyhogy rövidesen ezután pusztulhatott el.

5. ábra.

6. ábra

3. Nagycenk.²⁾

Az 1748. március hó 15-én *Kecskés László* csepregi plébános, locsmáncsi esperes foganatosította canonica vizitáció szerint a nagycenkli templom Keresztelő Sz. Jánosnak volt szentelve, és 1722-ben épült. Így tehát a régi, 14. századi egyház, amelynek kőből faragott timpanon domborműve a jelenlegi toronybejárat fölött látható, akkor már nem létezett.

1747-ben a templomot tatarozzák és toronnyal látják el, s így *Kecskés* azt jó állapotban levőnek mondja. Három kriptája van, ezek *Ikerváry János* plébános idejében (1717—46) készültek, az egyikbe őt temették, míg a másik kettő a gróf *Nádasdy*

és a *Belcsics-családé* volt, de ezeket már 1747-ben nem használják. A templomnak három oltára, orgonája, és a toronyban két harangja van. A templom körüli temető részben fallal van bekerítve.

Az 1812. évi canonica vizitáció szerint a templom még elég jó karban van, csupán a sekrestye szorulna javításra. Már ekkor történik utalás arra, hogy a templom a hívők befogadására nem elég nagy, s így bővítésre szorul, amit gróf *Széchenyi Ferenc* mint kegyúr meg is ígér.

7. ábra.

A régi templom vagy temetőkápolna Nagycenkben. (id. *Storno Ferenc* 73. sz. vázlatkönyvéből. 1849.)

Ugyanez a jegyzőkönyv megemlíti a temetőben levő, harangtoronnyal ellátott kápolnát is.

Az 1832. július 9-i canonica vizitáció ismét utal arra, hogy a templom szűk és hogy az oltárok rossz állapotban vannak, miért is ezek javítására a kegyurat felszólítják.

A templom lebontására 1859-ben került a sor, hogy helyet adjon az új, díszes épületnek, melynek 1864. augusztus hó 20-án

²⁾ A canonica vizitációkban foglalt adatokat *Dr. Szántó Antal* esperes-plébános úr bocsátotta rendelkezésemre.

tartott felszentelését az építkezést szorgalmazó gróf Széchenyi István már nem élte meg.

Id. Storno Ferenc 73. sz. vázlatkönyvében 1849-ből találunk egy ceruzarajzot, amely egy egyszerű, tetőtornyos kis templomot ábrázol Cenkről. Felvetődik mostmár az a kérdés, vajjon ez a rajz a régi templomot, vagy pedig a temetőkápolnát ábrázolja-e? (7. ábra.)

Az 1748-as jegyzőkönyv szerint a templom hosszmérete a szentéllyel együtt 9 öl 6 hüvelyk (vagyis bécsi mértéket alapul véve: 17'23 m), szélessége 4 öl 6 hüvelyk (= 7'74 m), magassága pedig 4 öl 1 láb 9 hüvelyk (= 8'14 m). Szükségesnek tartjuk megemlíteni azt, hogy a latin nyelven írt jegyzőkönyvben „orgya” hossz mérték alatt 1 öl értendő, ahogy azt Szenci Molnár Albert 1708-ban Nürnbergben nyomtatott négy nyelvű szótár I. rész 925. oldalán olvassuk. E méretek figyelembevételével rajzunkon levő épület ezeknél kisebbnek látszik, viszont mint temetőkápolnát nagynak tartjuk. A rajzon szentélynek sincsen nyoma, ám bár lehet, hogy az a felvétel helyéről nem is látszott.

Akárhogy is legyen, mindenesetre egy olyan sopronmegyei régi épületet ismerünk meg benne, amely ma már nem létezik, s így egyszerűségében is érdemesnek tartottuk arra, hogy sorozatunkba felvegyük.

8. ábra.

A sopronszécsényi templom.
id. Storno Ferenc 13. sz. vázlatkönyvéből.
1849. augusztus 13.

4. Sopronszécsény.

Sopronszécsény jelenlegi temploma, Pereszteg fiókegyháza, újabbszerű épület; néhány évvel ezelőtt alakították át, illetve építették újra.

A 18. századból való régi templom a 19. században pusztult el és ma már csak a rajzát ismerjük. (8. ábra.)

Kis templom volt, alacsony, faszervezetű tetőtornyossal, ba-

rokk hagymatetővel, faszindellyel fedve. Id. Storno Ferenc e templomot is megörökítette a tűzvész előtti állapotban, 1849 augusztus 13-án, 13. számú vázlatkönyvében található ceruzarajzban.

Pusztulására a peresztegi plébánián őrzött „Protocollum memorabilium verum quae intra et circa parochialem ecclesiam ab anno 1802 evenere”³⁾ szolgált pontos adatot. Mozer plébános írja latin nyelven a fentebbi naplóban 1861 szeptember 3-án, hogy ebéd előtt 1/212 órakor hallatszott a kiáltás: „Tűz van Szécsényben!” Amire ő a helyszínére ért, már több ház lángban állott és a templom is égett. A templom felszerelését megmenthette még, de az épület a lángok martalékává lett.

9. ábra.

A pinnyi r. k. templom.

id. Storno Ferenc 1850. február 11-i rajza után (14. sz. vázlatkönyv).

5. Pinnye.

A pinnyi templomot id. Storno Ferenc 1850. évi február 11-én készített rajza alapján mutatjuk be. (9. ábra.) Mai alakja már teljesen elüt a régi épülettől, tornya újabb keletű, és valószínűleg a múlt század 90-es éveiben épülhetett. Ez az épület sem volt számottevő művészi alkotás, de sajnálhatjuk különösen tornyát cifa tetőzetével.

³⁾ A „Protocollum” adatait *Németh Rudolf* plébános úr közölte.

Megyénkben ma már kevés falusi templomunk van a mult századok jellegzetes vonásaival, éppen ezért törekednünk kell a még meglévőket, mint beszédes történelmi dokumentumokat, utódaink számára lehetőleg változatlanul megőrizni.

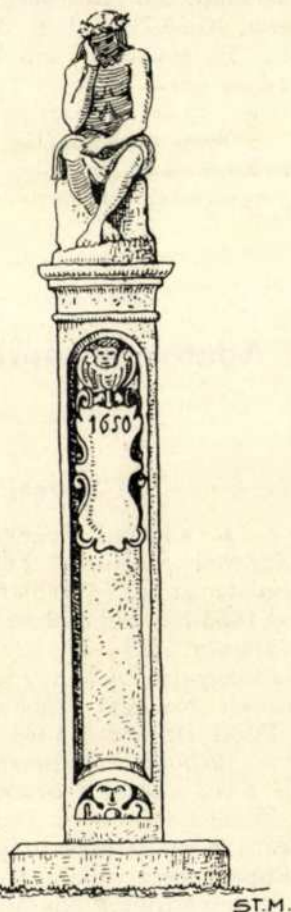
6. Nagylozs.

Sopron vármegye régi útmenti keresztjei és emlékoszlopai érdekesek volnának arra, hogy egy külön terjedelmes cikkben foglalkozzunk velük. Ez alkalommal azonban csak a nagylozsi határban állott régi „Ecce homo”-oszlop képét közöljük, id. Storno Ferenc 1850-ben készült rajza nyomán. (14. sz. vázlatkönyv.) Készítési idejét a rajta olvasható 1650. évszám jelzi. Az angyalfejjel lezárt kartusszerű tábla az évszámon kívül egyéb felírást is tartalmazott, de ez a felvétel készítése idején valószínűleg már olvasható nem lévén, a rajzra nem kerülhetett rá. (10. ábra.)

Értesülésünk szerint az emlékoszlop ma már nem áll, bár ezirányú kutatást a helyszínén sajnos, nem végezhattünk.

Storno, Max: *Über einige alte Kirchen des Soproner Komitates.*

Verfasser bringt einige längst verschwundene kirchliche Denkmale aus dem Soproner Komitat, die Franz Storno d. Ä. in seinen 78 Skizzenbüchern vom Jahre 1838 bis 1893 festlegte. Als merkwürdiges Objekt erscheinen zweifellos die alten Wandmalereien aus der kleinen St. Magdalenenkirche zu Sopronbánfalva (Wandorf), die Franz Storno in den Jahren 1870—75 aufdeckte, seither jedoch vollständig zugrunde gingen. Diese aus dem Ende des 14. Jahrhunderts stammenden Malereien gehören zur selben Gruppe, wie die Bilder in den Kirchen Velemér, Mátyáncz und Turnisce. (Abb. 1. u. 2.) Die Einzelheit eines gelbseidenen Antependiums mit Verzierungen eben aus dieser Kirche, dürfte wohl aus der Zeit zu Beginn des 16. Jahrhunderts

10. ábra.

Útszéli oszlop Nagylozs (Sopron m.) határában, id. Storno F. 1850. évi 14. sz. vázlatk.

stammen. (Abb. 3.) Abbildung 4 stellt eine Hl. Grabkapelle aus dem 17. Jahrhundert dar, die neben dem ehemaligen Paulanerklöster zu Wandorf stand. (Aufnahme Abb. 5 und 6.) Solche Hl. Grabkapellen findet man auch in den östlichen Ländern des Deutschen Reiches vor, und stammen meist aus derselben Zeit. Abbildung 7 zeigt die 1859 abgetragene Kirche von Nagycenk (Groß-Zinkendorf), Abbildung 8 die 1861 abgebrannte kleine Kirche aus Sopronszécsény, und Abbildung 9 die Kirche zu Pinnye, die 1890 umgebaut wurde und einen neuen Turm erhielt. Abbildung 10 gibt eine „Ecce-Homo“-Säule aus Nagylozs vom Jahre 1650 wieder.

Wenn auch die hier abgebildeten Bauten keinen besonderen künstlerischen Wert darstellen, halten wir es doch als geboten, dieselben der Vergangenheit zu entreissen und im Bilde wiederzugeben.

Adatok a soproni zenekultúra történetéhez.

Közli: Thier László.

I.

A Soproni „Dalfűzér“ Férfidalegyesűlet.

A soproni Evangélikus Templomi Énekkarból¹⁾ fejlődött Soproni „Dalfűzér“ Férfidalegyesűlet történetét 1859-től 1884-ig Polster János egyesűleti titkár írta meg.²⁾ Könyvében (15—25. ll.) az 1863-ban Sopronban rendezett „Első magyar dalárűnnepűlyt“, valamint (28—32. ll.) az 1864-iki „Dalárnap-emplűkűnnepűlyt“ is tárgyalja. A könyv szerzője már annakidején tiltakozott a korabeli fővárosi lapoknak hamis beállításai ellen, amelyek a „Pécsi Dalárda“ 1864. aug. 15-én lefolyt dalosűnnepűlyét *első magyarhoni dalosűnnepűlyenek* tűntetik fel. (Polster i. m. 32. l.) E téves adatot a Szabolcsi Bence és Tóth Aladár szerkesztette „Zenei Lexikon“ is átvette.³⁾ Ez arra enged következtetni, hogy ez a megállapítás tudományos közvéleműnyűnkben is elterjedt. Éppen ezért vállalkoztunk arra, hogy Polster szorgalmasan megírt munkájának adatait saját gyűjteműnyűnk eddig még kiadatlan anyagával kiegészítsűk.

Az említett 1863-as „dalárűnnepűlyt rendezű bizottműny“ „Elűloleges értesítűst“ bocsátott ki; érdemesnek tartjuk ennek

¹⁾ Altdűrfer Keresztűly alapítűsa 1848-ban. L.: Ladislaus Thier: Gedrucktes und Handschriftliches über Alt-Sopron c. sajtű alatt levű könyvét, 15—17. ll.

²⁾ Geschichte des Oedenburger Műnnergėsang-Vereines „Liederkranz“, zusammengestellt von Johann Polster, Sekretär. Oedenburg, 1885.

³⁾ Budapest, 1930. I. kűtet. Lásd a *Dalárda* címsűt.

közlését nemcsak helytörténeti, hanem a magyar dalkultúra története szemszögéből is. Ez ugyanis az első magyarhoni emléke a magyar dalkultúra összefogására irányuló törekvéseknek. Az „Előleges értesítés” magyar és német nyelven jelent meg. Az alábbiakban az értesítés magyar szövegét közöljük:

A f. év Junius 28-ik és 29-ik napjain helyben megtartandó s a m. hatóság által jóváhagyott nagyszerű első magyarhoni dalárünnepély alkalmával *Junius 28-dikán* estve a helyb. színházban

HANGVERSENY

rendeztetik, melyben részint általános, részint az egyes dalárdák által magyar és német dalművek, úgy szinte magán énekek s katonai zenekar darabok fognak előadatni. *Junius 29-dikén* pedig délután az ujteleki kertben*) az általános

dalár- és népünnepélyben

előjönnek majd általános dalkarok zene kíséret nélkül vagy annak hozzájárulásával, majd katonai zene, egyes előadások, estve világitás, nemzeti zenekar, szabad éneklés s. a. t.

Midőn az alulírt bizottmány az ide vágó részletekre nézve legközelebbi napokban kiadandó falragaszokra a t. cz. közönséget utalja, egyszersmind az ének s kedélyes társalgás mindenrangu barátit a fentérintett rendezményekre figyelmeztetni bátorodik.

A hangversenyrei megrendelések történhetnek a páholyokat illetőleg *Kugler Henrik*, a zártszékekre nézve pedig *Pfendesack M. L.* uraknál.

Árjegyzékek osztr. ért.

Egy középpáholy 1-ső em. 6 ft. — Egy oldal páholy 1-ső em. 5 ft. — Egy közép páholy 2-ik em. 5 ft. — Egy földszinti páholy 5 ft. — Egy oldal páholy 2-ik em. 4 ft. — Egy zárthely földszint 1 ft. — Egy számnélküli ülés földszint 80 kr. — Egy bémeneti jegy földszint 50 kr. — Egy bémeneti jegy karzatra 20 kr. — Egy zárthely a nagy páholyban 1 ft. 30 kr.

Az ujtelekkerti népünnepélyre való belépti jegyek Junius 26-ától fogva a későbbben kijelölendő helyeken 30 kr., az ünnepély napján pedig a pénztárhelyeken 40 kr. egy egy személy számára lesznek kaphatók.

A dalárünnepélyt rendezendő bizottmány.

A dalosünnepély alkalmából *Altdörfer Keresztély* karnagy *Király József Pál*¹⁾ szövegére férfikart szerzett, amelyet a „Dal-

¹⁾ A „Dalfüzer” első elnöke 1859 okt. 29-től 1861 végéig. (Polster i. m. 33. l.) Életrajzi adatai: Soproni Szemle, 1939. évf., 24—34. ll.)

²⁾ Mai Erzsébet-kert.

fűzér" férfitalálkozó nevében a szereplő dalosegyesületeknek ajánlott.⁵⁾

Ugyanakkor — amint ezt Polster is megemlíti — *id. Storno Ferenc* emléklapot tervezett, amelyet kisebbítve közlünk.⁶⁾ (1. kép.) Mindebből kétségtelen, hogy az első magyar országos dalosünnepélyt 1863-ban Sopronban tartották meg.

Itt megemlíthetjük, hogy a „Dalfűzér” máskor is igyekezett egyesületi tevékenységét művészi módon megörökíteni. Érdekes példája ennek az 1871 febr. 4-én rendezett álarcosbál *meghívója*.

1. kép.

Az 1863-iki soproni dalosünnepély emléklapja.
(*id. Storno Ferenc* karca.)

amelyet különleges vászonra nyomtatott a rendezőbizottság. A régi Sopronnak azóta sem visszatért hangulatát örökítette meg ez a báli meghívó s ennyiben kortörténeti dokumentum is.⁷⁾ (2. kép.)

⁵⁾ *Des Sängers Braut*. Gedicht von J. P. v. Király. Für Männerstimmen componirt und den beim ersten großen Sängerkongress in Ungarn (Oedenburg, 28., 29. Juni 1863) theilhaftig gewesenen Männergesangsvereinen im Namen des Oedenburger „Liederkranzes“ gewidmet von Chr. Altdörfer. Oedenburg, F. L. Manitius. 8°. A soproni Városi Levéltár példányán a következő ajánlást találtuk: *Herrn Regenschori J. Lorenz*.

⁶⁾ Az eredeti karc mérete: 40 × 57,5 cm.

⁷⁾ Eredeti nagysága 43 × 39 cm.

Thier, Ladislaus: Beiträge zur Geschichte der Musikkultur in Sopron.

I. Als ersten Beitrag liefert der Verfasser Daten zur Geschichte des 1859 gegründeten Soproner Männergesangsvereines „Liederkrantz“, dessen Chronik von der Gründung bis 1884 *Johann Polster* veröffentlichte. Es wird vor allem die vom ungarischen Musiklexikon (erschien 1930—31) übernommene irrije Behauptung widerlegt, als wäre nicht Sopron der Schauplatz des ersten ungarischen Landessängerfestes gewesen. Bekräftigt wird diese

2. kép.

Művészi kivitellű bál meghívó.

Richtigstellung auch durch einen zeitgenössischen Plakattext, eine Radierung des Soproner Künstlers *Franz Storno d. Ä.* (Abb. 1), sowie eine Gelegenheitskomposition des einstigen verdienstvollen Dirigenten des Männergesangsvereines „Liederkrantz“ *Christian Altdörfer*. Alle diese Erinnerungsstücke enthalten Hinweise, daß das erste allgemeine Landessängerfest *tatsächlich 1863 in Sopron stattfand*. Im Anhang ist als interessantes zeitgeschichtliches Dokument für die allgemein-kulturellen Bestrebungen des Männergesangsvereines „Liederkrantz“ eine auf Leinen gedruckte, künstlerisch ausgeführte *Einladung zum Maskenball* am 4. Februar 1871 in reduziertem Maßstab wiedergegeben. (Abb. 2.)

A soproni bencéstemplom jötevő családjának kérdéséhez.

Írta: Tompos Ernő.

A soproni bencéstemplom ismertetői közül először *Henszlmann Imre* mutatott rá arra, hogy templomunk kőbe faragott heraldikai emlékei mellett egy azokat kiegészítő halotti címert is őriz. *Varju Elemér* a Turul 1897. évf.-ban részletesen ismerteti úgy a halotti címert, mint a ráhelyezett sisakdísz, az utóbbiról megállapítja, hogy hazánkban az egyetlen és az egész világon az egyik legrégebb, korunkig fennmaradt sisakdísz, azok közül, amelyeket tornasisakon valóban viseltek.

A halotti címer pajzsa 63 cm magas és 52 cm széles deszkalaplóból áll, mely belül vöröses-barna erős disznóbőrrel, kívül pedig dúrva vászonnal van bevonva. Belső részén még megvannak a bőrből készült karpántok, ami arra mutat, hogy a pajzsot lovagi tornán való használatra készítették. Maga a címer 19 cm magas, 15 cm széles pajzsból és a hozzátartozó csőbőr-sisakból áll. A címer: ezüst mezőben, zöld hármashalmon lépdelő kecske, melynek feje és nyaka feketeszínűek, teste és lábai arany mázzal bírnak, szarva és nyelve pedig vörösek. A pajzsra festett sisakdísz: előláb nélküli növekvő fekete kecske, vörös szarvval és arany nyakrésszel. Sisaktakaró: fekete-arany. A címer alatt egy 10×8 cm nagyságú ovális címerpajzs látható, melynek arany mezejében hármashalmon álló kétfarkú fekete oroszlán van, mely egy szarvat (?) tart, ez a kis címer valószínűleg későbbi (17. századi), mint az első.

A pajzsra helyezett, kb. félméter magas sisakdísz ugyancsak egy fekete kecskefej, arany nyakrésszel. Bőrből készült, a bőr alsó szélén még láthatók azoknak a szegecseknek nyomai, amelyek a tornasisakhoz erősítették.

E címeres emlékeken kívül még több, kőbe faragott emlék mutatja a rend háláját a jötevő családdal szemben. Így az egyik gyámkő angyala jobbkezeiben egy az előbb leírtakhoz hasonló sisakdísz tart, balkarján pedig egy azóta, sajnos, letöredezett pajzs szíjzata látszik. A templom északi kapuja felett ugyanez a címer látható (a jelenleg ottlévő címer a múlt századi restaurálásakor került oda és *id. Storno Ferenc* rajzolta a már nagyon megrongálódott eredeti nyomán. Az eredetileg ott elhelyezett címer pedig a városi múzeum kőtárába került). A hagyomány szerint ide tartozik még a karzaton elhelyezett térdeplő szobor is.

Láthatjuk ezekből, hogy igazán bővelkedünk a jötevő családra vonatkozó heraldikai emlékekben, de mivel a II. József korabeli felosztás a soproni ferencrendiek levéltárát szétzül-

lesztette, teljes bizonyossággal talán sohasem lehet majd megállapítani a család nevét.

Henszlmann Imre a Szentgróti családra gondolt, ez a feltevés azonban, amely a Grünenberg f. címeres könyv egy nehezen érthető részére támaszkodik, már azért sem állja meg a helyét, mert a Szentgróti család a templomnak a 15. század második felében történt restaurálásakor már kihalt.

Újabban az a szintén teljesen önkényes megállapítás kezd szerepelni a városunkról szóló irodalomban, hogy a Kecskés-család volna a jötevő. Ez a feltevés pusztán a címerben szereplő kecskére van alapítva és csak abban az esetben lenne igaz, ha a beszélő címerek nálunk is olyan általánossá váltak volna, mint a külföld egyes tartományaiiban bizonyos korokban.

Beszélő címernek nevezzük ugyanis azokat, amelyeknek alakja vagy alakjai a tulajdonos nevéhez hasonló elnevezéssel bírnak. A magyar heraldikában azonban rendszeresen még azokban az esetekben sem használtak beszélő címert, amikor az magától értetődő lett volna; így pl. az egyik Kecskés-család címerében nem kecske, hanem fehér hattyú van,¹⁾ vagy a Berényi Kakas-család címerében nem kakas a címerkép, hanem mókus.²⁾

Addig tehát, míg levéltári kutatások, vagy biztosan meghatározott heraldikai emlékek új adatot nem juttatnak birtokunkba, a jötevők családját ismeretlennek kell tekintenünk!

Diebold K. felvétele

A soproni bencés-templomban lévő halotti címer és sisakdísz

¹⁾ *Burgstaller*: *Collectio Insignum*.

²⁾ *Fejérpataky*: *Magyar címeres emlékek*. I. 64. l.

SOPRONVÁRMEGYEI VÁRAK, KASTÉLYOK ÉS NEMESI KURIAK.

A dénesfai gróf Cziráky-kastély.

A cziráki és dienesfalvi Cziráky grófi család megyénk egyik legrégebbi törzse. A Vezekény nemzetségből származik és hiteles őse *Ciriák*, akinek Blandrisz és Pál-(Póka) nevű fiai 1247-ben

A dénesfai kastély kerti homlokzata. Diebold K. felvétele.

szerepelnek. Ugyancsak 13. századbéli oklevelek 1265-től említik *Cirák* községet is, amelynek birtoklása a család nevébe is átment. Dénesfa község azzal a Dienesfával azonos, amely a 15. század elejétől fogva több középkori oklevélben előfordul.

Az 1627-ben elhalt Cziráky Mózes jogtudós, ítélmester, később királyi személynök lett. Ő szerezte meg a bárói rangot és családi hagyományok szerint a dénesfai kastélyt is ő építtette.

A grófi rangot 1723-ban Cziráky József kapta.¹⁾ A pragmática sanctio elfogadásának évében kelt cím birtokosa Habsburg-háborúban halt meg: amikor Mária Terézia ellen felkelt fél Európa,

A dénesfai kastély kápolnájának oltára. Diebold K. felvétele.

ő is hadba szállt és elesett. Özvegye, Barkóczy Borbála, kuruc generális leánya, verselgetett és a népdalok hangján költemény-

¹⁾ Az Új Idők lexikona. A grófi család közlése. Nagy Imre: Sopron vármegye története, Sopron, 1891—4.

ben is megsiratta ura halálát: „Egy árva gerlicének sóhajtozó zokogásai” címen. Nővérénél élt Cenken, majd Mária leányánál, Széchényi Zsigmond özvegyénél Sopronban. Itt is halt meg 1772 január 14-én. Kívánságához képest koldusok vitték koporsóját a ferencesek templomába és ott nyugszik ma is.²⁾ Fiának, Cziráky László grófnak kisebb palotája volt Sopronban (a mai Füredi-ház a Várkerületen: 74. sz.) Az öreg grófnő (Cziráky Józsefné Barkóczy Borbála) halálát követő évben a telekkönyvi bejegyzés szerint valami tervezett építkezés címen már több adót rót-

A dénesfai kastély ebédlőterme.

Diebold K. felvétele.

tak ki a grófra. Valószínűleg nem ez az építkezés adta meg a háznak mai alakját, mivel ezekben az években még a rokokó volt az uralkodó ízlés Sopronban, a ház mai homlokzata viszont a copf stílusába hajlik. Ebben a palotában látták vendégül 1775-ben Zichy Ferenc grófot, a kiváló győri püspököt. (Cziráky Lászlóné maga is a Zichy-családból származott!) 1782-ben már Csepreg ura, Jankovits János nevén szerepel a ház.³⁾

A Czirákyak szerepe ezzel nem merül ki Sopronban. 1917-ben Dénesfa jelenlegi tulajdonosa, Cziráky József gróf lett városunk és megyénk főispánja és művészlelkű feleségével:

²⁾ Barkóczy Borbála, a koldusok grófnője. Sopronvármegye, 1923 júl. 20.

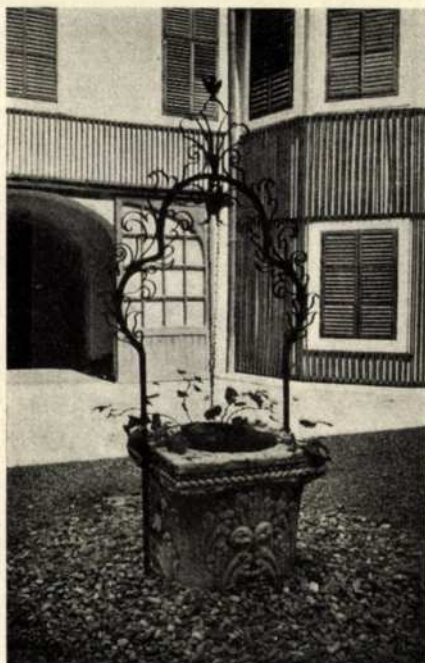
³⁾ A Füredi-ház a Várkerületen. Sopronvármegye, 1939 aug. 6.

Andrássy Ilonával a háború nehéz időszakában is sikerült Sopron fölé derűs eget varázsolnia.

A grófné egyébként maga is ügyeskezü festőnő és 1928-ban a Nemzeti Szalon kiállításának keretében városunk műértő közönsége előtt sikeresen mutatkozott be több képpel.⁴⁾ Távolság politikától, a dénesfai kastélynak mégis szerep jutott az ország legújabb történetében. 1921 októberében a grófi pár Béla nevű legifjabb gyermekének keresztelőjére gyülekezett össze a főrangú rokonság és a baráti kör. Váratlanul repülőgépen hazaérkezett

IV. Károly király hitvesével, Zita királynéval Svájc-ból; néhány kilométernyire a kastélytól szálltak le. A meglepő hírről csak kevesen értesültek a vendégek közül és csupán a park érintésével folytatták útjukat a titokzatos vendégek a leszállás helyéről Kenyerebe, gróf Cziráky György kastélyába. Onnan a következő nap Sopronba indult a királyi pár, a következő állomások Budaörs, Tihany, majd Funchal voltak. A dénesfai leszállás helyén a grófi család kis kerek kápolnát építtetett, amelyet a környékbeli földművesek a munkájuk kezdetekor és végeztével mind tömegesebben látogatnak.

A kastély eredetileg kisebb vízi vár lehetett és olasz módra szögletes udvar körül csoportosultak az egyes épületrészek. A 19. század legelső évtizedeiben nyerte a mai alakját. Az építész, tán éppen az a Hild József, aki Lovasberényben is dolgozott a Cziráky-család számára, meghagyta az eredeti elrendezést az udvar körül, sőt a földszintes helyiségben a bolthajtást is, de az emeleten lapos mennyezetet emelt. Az épület nem hivalkodó, egyszerűségében is csendesesen ünnepélyes és mégis lakályos. Főhomlokzatának középső része három tengellyel a négy toszkán

Diebold K. felvétele.

Kút a dénesfai kastély udvarában.

⁴⁾ András József néven.

oszlop tartotta erkély révén erősebb hangsúlyt kap. Az emeleti ablakok felett empireizlésű friz. A két oldalszárny egyszerű, a síma falban erős keretű ablakok vannak. A középső részt az újkabkori ormos második emelet koronázza. A megfelelő kerti homlokzat középső része szintén kissé előnyomul, erkélye nincs. Az emeleti ablakok a földig érnek. Az eredeti orom még megvan. Az egész emeleten végig az ablakok felett legyezőszerű dísz terül el. A másik két homlokzat egyszerű.

A berendezés értékes darabjai javarészből a 19. század

Diebold K. felvétele.

IV. Károly király emlékkápolnája
Dénesfán.

első feléből valók. Az ősök galériáját igen érdekesen egészítik ki a mostani nemzedék történelmi szerepét kísérő személyek nem egyszer kézírással ellátott arcképei. Mint történelmi ereklye feltűnik a díszes lépcsőház egyik szögletében egy országzászló, amelyet a jelenlegi tulajdonos⁵⁾ IV. Károly király koronázásakor vitt. Említésre méltó a sok értékes kép közt Hanély Antalnak, a Kőszegre szakadt Waldmüller-tanítványnak érdekes kis vallásos tárgyú képe Szent László ábrázolásával.

A kápolna az épület főhomlokzatának egyik sarkában újabban került e helyre. Az első emelet magasságát is igénybe veszi; téglalap alakú. Oltárának menzáján rokokódíszek és a festett

Cziráky-Pálffy címer. A zöldre festett, aranyozott, hullámos lezárású hátsó falból előredagad a tábernákulum, elől fülkeszerűen feszülettel kialakítva. A fülke mellett és a trónus két oldalán gyertyatartós angyalkák. Az egész felépítményt a Szent Lélek galambja zárja le. Igen jó munka Mária Terézia korából. Az új elrendezés folytán az oltárkép az oltártól elválasztva, magasan függ. Hatalmas rokokó keretben Szent Margit megdicsőülését látjuk: angyalok koronázzák a szent szüzet, oldalán a legyőzött sárkány. A háttérben a lefejezés jelenete. Az ábrázolás típusa azért érdekes, mert a vértanuság jelenetét a szent képein

⁵⁾ Aransarkantyús vitéz.

ritkán látni. Sajátságos, hogy éppen a szomszéd faluban, Csapodon, még csak éppen a kivégzést látni, a sárkány egyáltalában hiányzik a festményen. A dénesfai kép szerzőségét illetőleg annyit lehet megállapítani, hogy a bécsi kör valamelyik jobb festője alkotta. Jelzése nincs. Festője közel állt Altomonte Mártonhoz, annak admonti Immaculata képén hasonló kis repülő angyal látható.⁶⁾ Magát a mestert természetesen nem hoznám kapcsolatba a képpel, mert ezek a kisebb barokk festők szabadon felhasználták egymás művészeti készletét. Az orgonakarzat négy szakaszra oszlik, középpött az előugrás kagylószerűen van az alján kialakítva. Az orgonán barokk díszek. Az episztola oldalon nagy fából faragott oratórium nyúlik be a kápolna terébe. Ugyanott a sarokban kis rokokó konzol. Még egy gyengébb kép is függ a karzat alatt, a Szentháromság imádása, jelzése: „*Fr. Pich pinxit 1876.*“ Az oltár dísz a négy faragott rokokó gyertyatartó. A kegyszerek közül a rokokó rézmonstrancia és a hasonló korú bordázott talpú egyszerűbb kehely, a bécsi F. S. mester műve 1763-ból, érdemel említést.

A kastélyt hatalmas angolpark övezi. Közvetlen az épület mellett már hangulatos nagy tó tükre fénylik, hatalmas tisztások, ősrégi fák, patak, hidak lépten-nyomon újabb és újabb lélekvidámító képről gondoskodnak.

Csatkai Endre dr.

Das gräfliche Schloß Cziráky in Dénesfa (Komitat Sopron).

Die gräfliche Familie von Cziráky ist eines der ältesten Geschlechter des Soproner Komitates. Das Schloß dürfte ursprünglich ein Wasserschloß gewesen sein und wurde im 19. Jahrhundert wahrscheinlich durch Josef Hild umgebaut. Abb. 1. zeigt die Fassade vom Park gesehen, Abb. 2. Altar in der Hauskapelle, Abb. 3. Speisesaal, Abb. 4. Brunnen im Schloßhof, Abb. 5. Erinnerungskapelle an König Karl IV.^{*)} Das Schloß umgibt ein großer Park mit Teich.

⁶⁾ Christliche Kunstblätter, 1937. évf., 6. l.

^{*)} Wurde zur Erinnerung an jener Stelle erbaut, wo König Karl IV. im Oktober 1921 mittels Flugzeug vom Asyl kommend auf ungarischem Boden landete.

A SOPRONI MÚZEUM KÖZLEMÉNYEI.

Gyűjteményeink gyarapodása az 1939. esztendőben.

A Városi Múzeum gyűjteményeinek mult évi gyarapodása úgy számban, mint értékben egyaránt jelentősnek mondható. Szerencsés vétel, de ajándékozás révén is számos értékes, hézagpótló darabbal gazdagíthattuk tárainkat. Gyűjtésünk, mint az előző években is, elsősorban Sopron városára és Sopron vármegyére irányult.¹⁾

Mint a múzeum életében fontos eseményről kell megemlékeznünk a Vághy-fele hagyaték birtokbavételéről. Néhai *Vághy Béla dr.* ny. városi tanácsos értékes családi régiségeinek egy részét végrendeletében a múzeumra hagyta. Az értékesebb darabok: Sokfiókos intarziás írószekrény a 18. század második feléből; vitrines írószekrény ugyanezen időből; remekbe készített szekrényke tükrös hátfallal, belső oldalain és a polcokon Napoleon életére vonatkozó, sokszorosító eljárással készült képecskékkal; az örökhatározó édesatyját ábrázoló olajfestmény és nagyanyjáról festett miniatűr-arckép; egész sor jelzett bécsi és egyéb porcellán a 19. század első feléből; ma-

gyar díszruhához tartozó ékszerkészlet.

Ókori régészeti anyagunk az egyházasfalui (Sopron vm.) La Téne-kori bronzlelettel (4 drb karperec, 3 drb gyűrű, 1 drb fibula), 1 drb római kori illatszertartó üveggel és 1 drb bronzgyűrűvel (mindkettő Sopronban került felszínre) továbbá egy, a Fertő medréből kikerült római kori, császárfejjel ékített kocsidíszszel (1. kép) bővült.

Újabbkori régészeti gyűjteményünk gyarapodása igen örömdetes. Néhány fontosabb darabot külön is ismertetünk.

A barokk-rokoko szoba egyik főékesége most az a XVI. Lajos-korabeli fábólfaragott, aranyozott, sokfigurás kerettel ellátott falióra; ez egykoron néhai gróf Széchenyi Miklós püspök tulajdonában volt, s közvetve, jutányos vétel útján került a múzeum birtokába. A személyi vonatkozásán kívül különös becsére válnak az anatómiai is kitűnően sikerült figurák, a tökéletes stílus-egység és a hibátlan ó-arany zománc.²⁾ Az egyik Vághy-örökösztől megvásároltuk az elhunyt tulajdo-

¹⁾ V. ö. Soproni Szemle, II. évf. 160. lap; L. E.: A Városi Múzeum gyarapodása 1937-ben.

²⁾ Képe a Soproni Szemle I. évfolyamának 136. lapján.

nában volt berakott művű, kétajtós, nagyméretű ruhaszekrényt. A 18. század második feléből származik. Soproni családtól szereztük, vétel útján, a szoba hangulatának és jellegének teljesebbé tétele céljából az 1793-as évszámmal jelzett, intarziás lappal ellátott, faragott lábú asztalkát, továbbá két nádfonatú, faragott rokokó támlásszéket. Néhány művészi tökéletességű kis festett faszobor (2. kép), fali és álló gyertyatartó került még ebbe a szobába, vásárlás útján.

Az empire-biedermeier szoba részére egy soproni eredetű korai biedermeier ülögarnitúrát (6 szék, 1 pamlag) és egy kerek asztalt, továbbá egy ugyanezen időből való hatágú aranyozott facsillárt és egy háromágú empire-faligyertyatartót vásároltunk; csere útján pedig egy, „Joseph Klenner in Oedenburg” jelzésű empire-állórát szereztünk.

Céhtörténeti emlékanyagunkat is sikerült gyarapítanunk. Ajándékozás révén néhai Printz József soproni könyvkötőmester (1816—1907) cégjelvényének,³⁾ könyvkötőprésének és a könyvtáblák vaknyomású díszítésére szolgáló bélyegzőinek jutottunk birtokába.

A régiségtári előszoba anyaga több sopronmegyei vonatkozású régi metszettel (várak, kastélyok képei) gazdagodott.

Lapidáriumunk részére a Somogyi-ház falából kibontott, korinthusi fejezettel ellátott, atlaszfigurás faltpillért sikerült megszereznünk. A lebontott Tschurl-ház kertjében állott, urnás és kigyódiszes empirekút is a múzeum birtokába jutott;

³⁾ Képe és leírása a Soproni Szemle III. évfolyamának 247. l.

a kertben nyer majd végleges elhelyezést.

Eremtárunk fontosabb új szerzeményei: Soproni népszavazási bronz emlékérem Beck Ö. Fülöptől, néhány magyar személyi- (Berzsenyi Dániel,

1. kép.

Trefort Ágoston, Rákosi Jenő) emlékérem és egész sor soproni jelvény.

Címergyűjteményünk vétel útján Kollár Ádám történetíró (1718—1783) hártyalapra festett, egykorú nemesi címerévei bővült.

Népies fajánsz-gyűjteményünk ajándékozás révén egy rábaközi, Szűz Mária színesen festett mellképével és színes virágokkal ékített kétfülű tállal és egy erdélyi, figurális és ornamentális díszítésű korsó-

val, vétel útján pedig egy kékvirágos nyitrai korsóval gazdagodott. Néprajzi tárunk új szerzeményei közül kiemelendő még 16 darab hímes tojás és egy népies jellegű, 17. századi festett Madonna-faszobor.

A Széchenyi-szoba anyagának gyarapítására különös gondot fordítottunk. 35 darab új szerzeményt tudunk felmutatni. A legnagyobb magyart ábrázoló arcképek közül

ezüst mellszobrocskát (eredetileg pecsétnyomó) iktathattunk a nagy férfiú szobrászi ábrázolásainak sorozatába. Az éremanyagot Szántó Gergely három Széchenyi-emlékérmével, egy Lóversenyi-emlékérmével (1865) és egy jelvényvel gazdagítottuk. Érdekes a Széchenyi István domborművé mellképével díszített ezüst övcsat.

Szakkönyvtárunkban a történel-

2. kép.

Eybl, Kriehuber és Senefelder¹⁾ kőrajzai a fontosabbak. Értékes a Széchenyi István édesanyját ábrázoló Grimm-féle kőrajz. Az első magyar országgyűlés megnyitásától készült Borsos-Bettenkoffer-kőrajzot is sikerült megszereznünk. Két bisquit-porcellán Széchenyi-mellszobrot, egy bronzba öntött kisebb álló szobrot (Gábor Mátyás műve) és egy tömör-

mi, a művészeti és a Soproniensia alcsoportok mutatnak fel nagyobb gyarapodást.

A múzeum egyes gyűjteményágai a felsoroltakon kívül még számos egyéb kisebb-nagyobb jelentőségű tárggyal gazdagodtak, úgy vétel, mint ajándékozás útján. Összes gyarapodás: 398 darab; ebből vétel 194, ajándék 203, csere 1 darab. Összértékben közel 6000 pengő.

¹⁾ Lásd: Soproni Szemle III. évfolyamának 273. l.

Kisebb közlemények.

A soproni nyári egyetem

1940. évi előkészítésével kapcsolatban talán hasznos a visszapillantás az eddig lefolyt három tanfolyamra. A kezdeményezés alapelgondolása szerint öt éves forgóban a M. kir. József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem öt kara évenként váltakozva vezeti a tanfolyamot, de mindig úgy, hogy a központban álló kar jellegzetes tárgykörei mellett kapcsolatos tárgykörök is beleszövődnek az előadásrendbe. Az eddigi tapasztalás megmutatta, hogy a munkaterv ilyen alkata a szükséges tárgyi egységet és a változatoságot egyaránt biztosítja, sőt módot adott a soproni karra tartozó bányá-, kohó- és erdőmérnöktovábbképzés megvalósítására is.

Az 1937. évi tanfolyam Műegyetemünk bemutatkozója és egyben a bányá- és kohómérnök továbbképző tanfolyam első kísérlete.

1938-ban a Mérnök-Építész-mérnöki Kar vezetett és az Országos Erdészeti Egyesület megvalósította az első erdőmérnök továbbképző tanfolyamot, dr. Tárczy-Hornoch Antal egyetemi tanár kezdeményezésére pedig a hazai geodétakar 22 vezérégyénisége a Nyári Egyetem keretében találkozóra gyűlt és ilykép gyakorlati értelemben megvalósult az első magyar geodéziai kongresszus. Ezeknek az első kísérleteknek sikerét a legvilágosabban az a tény bizonyítja, hogy a múlt (1939.) évben, a Gépész-Vegyészmérnöki Kar vezetésével rendezett tanfolyam alatt, a hazai geodéták vezető személyiségei ismét itt találkoztak és az Országos

Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület közreműködésével szép eredménnyel megvalósult a második bányá- és kohómérnök továbbképző tanfolyam. A bányászat erősen gépészeti és a kohászatnak egyformán gépészeti és vegyészeti jellege miatt ezúttal a továbbképző tanfolyam beolvadhatott a vezető kar tárgysorába. A műszaki tudományok belső kapcsolatának ilyen szemléltetése Műegyetemünknek, mint az alkalmazott tudományok egyetemének jellegzetes feladata és amidőn ezt munkálja, nemcsak a szakoktatást, a karközi kapcsolatokat, diplomáltjainak együttműködését szolgálja, hanem egyúttal az érdeklődők nagy körének mozgósításával a hazai belforgalomnak és Sopron nyári forgalmának is erős támogatója.

Sopron város közönsége már a Nyári Egyetem bölcsőjénél megértette, hogy ennek az intézménynek a támogatásával az ország és a maga érdekeit egyformán szolgálja, mert a közönség szívesen jár ide és ez a körülmény a kettős siker biztosítója. Valóban, az első három esztendő tanfolyamának statisztikája mutatja, hogy a rendeltetése és működésmódja tekintetében egyaránt újszerű és töröl metszett Nyári Egyetemünk műszaki előadásorozataival akkora közönséget szerzett, amely humanista irányú tanfolyamokon is ritkaság Európában.

A táblázatból kiténik, hogy a múlt (1939) évi nyár nagy nemzetközi politikai feszültsége csak a nem soproni, vidéki hallgatók számát csökkentette, de az összlétszám 1938-al szemben mégis emelkedett.

Hallgatóság	1937		1938		1939	
Soproni	404	81%	380	56%	563	66%
Budapesti	60	12%	181	26%	209	24%
Egyéb nem soproni	35	7%	106	15%	66	8%
Külföldi	1	—	17	3%	14	2%
Összesen	500	100%	684	100%	852	100%

Az idén a mezőgazdasági és állatorvosi kar vezeti a Nyári Egyetem és az Országos Erdészeti Egyesület ebben a keretben ismét erdőmérnök továbbképző tanfolyamot rendez. A tárgyi egységet az alkalmazott biológiai tudományok, valamint a közös segédtudományok feltétlenül biztosítják, de nemcsak a vezető kar jellegzetes tárgykörével és az erdőmérnök továbbképző előadásokkal, hanem a segédtudományok révén az Egyetemünk többi karán művelt tárgykörökkel is. Ezért az idej tanfolyam a gazdatársadalomnak, valamint részben a megelőző tanfolyamok szakközönségének is szól és bizakodunk, hogy a siker megint nagy lesz, méltó a gyorsan iparosodó országunk mindig haladó, és korszerű erdő- és mezőgazdaságához. Itt, a Kisalföld, a Fertő és hegyvidék határán, a nagy-, közép- és kisbirtok, a mezőgazdasági iparok, az erdészet, a bányászat, a halászat és vadászat, tehát az egész östermelés gyűjtőpontjában várja az érdekelt szakközönséget és minden érdeklődőt az alkalmazott tudományok magyar egyeteme.

Romwalter Alfréd dr.

Régi soproni színlapok magántulajdonban.

Néhány tucat színlap a városi levéltárban és a múzeumban: ez egyelőre anyagunk. Az érdeklődés azonban megvan már e sárgult lapok iránt és így remélhető, hogy számuk idővel nőni fog. Az alább közlendő négy színlap *Szirányi Jenőné* úrasszony családi gyűjteményéből került elő. Eredetileg a *Boór*-család birtokában voltak.

A legrégebbnek keltje 1800 március 9. A *Schrott*-társaság adja elő a következő című nagy, itt még nem adott varázsoperát: *Der Sternenkranz* oder *Der Raubritter mit dem Stahlarme*. Szerzője *Müller Alajos*, zenéje *Fischer* „úrtól” való. Ebből a színi évadból eddig még nem ismertünk előadást. Ez sem valami jelentékeny darab. A szereplők névsorában csupa ismeretlen nagyságok nevei. De érdekes a háromfelvonásos opera diszleteinek felsorolása: első felvonás: borzalmas földalatti sziklabarlang, vérfagyasztó várromok villámlásnak, mennydörgésnek közegette és félelmes szellemek jelenése, napos erdő, rablóbarlang; második felvonás: folyóparti vidék, parasztszoba, földalatti barlang; harmadik

felvonás: romok ókori siremlékkal, erdei táj, szoba a várkastélyban, földalatti barlang, erdő kelő holddal, áttetsző paradicsomi táj.

Nemkülönben érdekes az igazgató kérése a közönséghez: „Hohe Noblesse, verehrungswürdiges Publikum! Ich wage es, Sie bey der Vorstellung dieser vortrefflichen Oper um Ihren zahlreichen Besuch gehorsamst zu bitten, mit der aufrichtigen Versicherung, dass Sie ganz zufrieden das Theater verlassen werden. Ich that alles, was ich nur immer in meiner misslichen Lage thun konnte, um sowohl in Hinsicht der Dekorationen als auch des Kostums diese schöne Oper empfehlend zu machen. Hohe, Verehrungswürdige! verlassen Sie einen Unglücklichen nicht, Sie können vieles, ja alles zu meiner Rettung beytragen, wenn Sie anders mein Schicksal beherzigen. O! ich bin zu sehr von Ihrer Güte und Menschenliebe überzeugt, als dass ich heute an die edle Bewohner Oedenburgs eine Fehlbitte sollte gemacht haben. Dieses hofft Dero allerunterthänigst dankbarster Schrott.“

Schrott igazgató nem valami nagy kegyben állt a soproni városházán. Két előadást kellett volna adnia a szegényház javára, de nem tette meg. Két nappal a színlap kelte után a tanács elutasította a belső kérését, hogy a mai Széchenyitérien arénát építhessen. A megokolás szerint az ilyesmi arra való, hogy a fiatalságot léhaságra szoktassa. Talán a téli előadásokból merítette a tanács ezt a véleményét.

A következő két színlap *Brandeis Ferenc* igazgatóságának idejéből való. Az egyik *Kotzebue* darabját hirdeti: *Das Schmuck-Kästchen* oder

Der Weg zum Herzen. Ez volt az első előadása itt. A darabot kéziratból tanulták be, mert nyomtatásban még meg sem jelent. *Rothe Leopoldina* nevű színésznő választotta jutalomjátékaul és pár sorban kellő tisztelettel meg is hívja a közönséget. A másik színlap ugyanennek az évnek végéről való: december 29-én a nézőtér kivilágításával, trombiták harsogásával és dobszóval színre került: *Die Palläste in Russland* oder *Ehrgefühl und Vaterliebe*. Szerzője bizonyos *Reinbeck* szentpétervári tanár. A darabot szintén még kéziratból tanulták be. Tárgyát az egy évvel előtte befejezett napóleoni háborúból vette és műfajára nézve családi életkép volt. A *Denifle* házaspár választotta jutalomjátékának. Érdekes a színlap befejező sora: „Bey meiner Vorgängerin hatte ich die Freude, zu sehen, dass die Anmerkung wegen den Loge-Schlüsseln überflüssig ist.“ Ez annyit jelent, hogy bérletszünet lévén, a jutalmazandó színész kérni szokta a bérloket, hogy páholyuk kulcsát bocsássák a rendelkezésére; ő azután eladta a helyeket a maga javára.

A negyedik színlap már újabb korba vezet. Kelte 1848. XI. 15. A színlap fején magyar címer. A darab címe: *Martin Luther* oder *Die Weihe der Kraft*. Szerzője, a német romantikus irodalom egyik érdekes alakja, *Werner Zakariás*, akkor már éppen 25 éve halott volt. Darabja is közel félszázadja járta a német színpadokat. A soproni közönség azonban még nem ismerte. A szerző személye nem volt épp közömbös. Az eredetileg protestáns lelkész később buzgó katolikus pap lett és mint Batthyány Miklósné Széchenyi Franciska nagy bálványa, Pinkafőn

is élt egy darabig. A Luther-darabot még protestáns korában írta. Tárgya nem nagyon érdekelte a katolikusokat, a szerző vallásváltoztatása miatt pedig egykori felekezete nem vonzódott a darab iránt. A színigazgató azonban, gondolván, hogy 1848 mégis csak megváltoztathatta a nézeteket, színre hozta és nem habozott a rendezés meglepetéseivel a színlapon is felfokozni az érdeklődést. Így Károly császár, a választó fejedelmek és a német lovagrend tagjai lóháton jelentek meg a színpadon. Azonkívül *Heigel Róza* kedvelt művésznő jutalomjátékképpen tüzték ki a darabot. Ekkoriban félhétkor kezdték az előadást.

Csatkai Endre dr.

Attila köve, Attila-kút.

Szentgyörgy községben (Kismartoni járás) egy kútnál áll egy 16 láb magas köemlék; ezt a régi népmonda *Attila kövének* nevezi. A monda szerint ennél a forrásnál vette volna fel „ama világostora” a keresztiséget.

Esterházy Pál herceg ezt a követ 1834-ben megvizsgáltatta és ekkor megállapították, hogy a felírásból csak az első sor maradt meg, s ez így szól: *M. Attilius Attiliae VX.*

A kő felső részében látható két domborművű emberi mellkép, a töredékes felírás és a kő külső alakja kétségtelenül azt bizonyítják, hogy ez az emlék római sírkép, amelyet egy pannóniai hős, hihetőleg *Attilius Hister*, emelt elhalt hitvese emlékének. Ez Claudius római császár uralkodása idején Kr. u. 41—54 esztendő körül Pannóniában prefektus és a 13. római német ezred

vezére volt. (Sándorffy Sándor: Sopron megye leírása. 1837.)

A kút a községbeliek „Attila-kút”-nak nevezik. Kötűnő vizet szolgáltat és bár minden háznál van kút, a lakosság vízszükségletét innen viszi. Hogy mennyire bőséges lehet a kút vízszolgáltatása, mutatja az a körülmény, hogy elfolyó vize a községben levő egyik malmot hajtja. ry.—

Sopronmegyei adalék a holicisi fayence magyarországi elterjedéséhez.

Ismeretes, hogy az 1743 körül alapított holicisi (Nyitra m.) fayencegyár működésének virágkora az 1750—1790. évek közti időszakra esik. A holicisi fayence történetét részletesen még nem tárta fel a magyar kutatás, noha ez iparművészetünk történetének egyik legérdekeesebb fejezetét képezné.

A holicisi fayence magyarországi elterjedésére a gróf Viczay-Hederváry-család osztályegységnyi iratai az 1768—70. évekből szolgálnak adattal. (Kézirat a szerző gyűjteményében.) Ugyanis a *nagylozsi* (Sopron m.) Viczay-kastélyban 1768. május 21-én készült leltárban többek között szerepel 1 darab *Holicsi Kalle Kánna*, azután 1 darab *Hasonló Czukor Pixis* (l. kézirat 89. l.). A *dasztifalvai* (Sopron m.) *palotában* 16 darab *Holicsi Csipkés Tányér-t* (i. h. 93. l.), a *rárói* (Győr m.) kastélyban 10 darab *Holicsi kétfülü födeles Tál-at* és 133 darab *Öregh Holicisi Tányér-t* (i. h. 101., 133. l.) említ a leltár. Kár, hogy a leltárak e holicisi tárgyakat *tüzete-sebben* nem írják le. Feltűnő azonban, hogy a jegyzék a fayence-tár-

gyakat a többi kerámiai tárgytól mindig megkülönbözteti. Ez arra vall, hogy a holicsei gyár készítményeit már akkor is, tehát elég korán, megbecsülték. Adataink egyúttal a 18. századi sopronmegyei műgyűjtésre is fényt vetnek.

Thier László.

Ferenc József látogatása Nagycenken.

A nagycenki kastélyról szóló cikkemben (Soproni Szemle, 3. évf., 321. l. 1939) említtem, hogy 1843-ban Ferenc József 13 éves korában

két testvérével útba ejtette Széchenyi István rezidenciáját. Mivel a Világ c. egykorú lap a tudósításában mindenhol megemlíti a házigazdát, csak ebben az esetben nem, arra következtettem, hogy Széchenyi nem volt otthon a vendégfogadásnál. Östör József dr. úr azonban figyelmeztet rá, hogy feltevésem téves. A „Legnagyobb Magyar” naplóiból ugyanis kiténik, hogy már előző nap előkészületeket tett a fogadására, magáról a nagy napról pedig ezt írja: „Es kommen die E. nach Zinkendorf. Hören die Messe. Gehen nach Forchtenstein.” (Széchenyi napló. V. 762. l.) Cs. E.

Soproni irodalom.

Házi Jenő: *Sopron középkori egyháztörténete (Győregyházmegye múltjából. IV. 1).* Sopron, 1939. 8°. VIII + 381 l.

Házi Jenő munkája mögött több mint két évtizedes várostörténeti kutatás áll. Nem emelnék ki külön ezt a tényt, ha helytörténeti irodalmunkban nem az alapos levéltári kutatás hiányoznék legjobban. Minden eddigi soproni feldolgozással (Póda, Payr) szemben Házi Jenő munkájának ez az elvitathatatlan érdeme. Éppen Házi Jenő munkája igazolja e sorok íróját, aki ezen a helyen a helytörténet helyes értelmezése, az alapos levéltári kutatás érdekében többször emelt szót s helytörténetírásunk megújulásának alapfeltételül a forráskutatás lehető legalaposabb elvégzését jelölte meg.

Házi Jenő eddigi munkásságát — s itt elsősorban a városi okmány-

tárta gondolunk — a legapróbb részletekbe hatoló alapos munka jellemzi. Egyháztörténetéből sem hiányzik az egyházi életnek legapróbb, felkutatható részlete, adata sem. A szerző nem annyira szellemtörténeti összefüggéseket puhatol ki, mint inkább a vallási életnek külső, megfogható, anyagi vonatkozásait tárja fel. Könyve a Sz. Mihály-plébánia-templom plébánosainak élettörténetével kezdődik s fejezetenként sorra veszi Sopronnak és jobbágyközségeinek templomait, kápolnáit, a Sz. János-lovagrendet és a plébániai iskolát. Két összefoglaló fejezet a győri püspökök és a város viszonyáról, a vallásos életről és az erkölcsi állapotokról zárja le az egyháztörténetet, amelyhez a szerző részletes név- és tárgymutatót csatolt. A függelékben három eddig kiadatlan leltárt közöl.

Mollay Károly dr.

Heimler Károly: *Sopron belvárosa* (Sopron műemlékei I.). Sopron, 1939. 4°. XVI + 181 l.

1930-ban *Kaposy János Frey Dagobert* könyvének (Das Burgenland. Seine Bauten und Kunstschätze. Wien, 1929) megjelenése után megrázó erővel mutatott reá arra, milyen veszélyt rejt magában, ha a régi és a csonka haza műemléktopográfiáját nem mi magunk csináljuk meg (Magyar Szemle 1930). Ráadásul még 1932-ben az „Österreichische Kunsttopographie” 24. köteteként *Csatkai Endre* és *Frey Dagobert* szerkesztésében megjelent Kismarton és Ruszt, valamint környékének műemléktopográfiája (Die Denkmale des politischen Bezirkes Eisenstadt und der freien Städte Eisenstadt und Rust) is. E kiadványokkal egyenértékű magyar munkákat eddig bizony nem állíthattunk szembe. *Csatkai Endre* Sopron vármegye műemlékeiről szóló három kis kötetének a szerző hibáján kívül megvan az a fájdalmas hiánya, hogy képanyag tekintetében az osztrák kiadványoknak nyomába se ér. Pedig a műemléktopográfia képanyag nélkül annyi, mint az okmánytár közölt források nélkül. A *Heimler Károly* szerkesztésében most megindult sorozatnak ez a körülmény ad különös jelentőséget.

Csányi Károly-nak Sopron építészeti jellegéről írt bevezetése után *Becht Rezső* ismerteti a sorozat művelődéstörténeti jelentőségét, majd *Mihályi Ernő* magáról az első kötet-ről, a belvárosnak műemlékeiről szól összefoglalóan. Ezt egészíti ki a mű végén közölt magyarázó képjegyzék, mely a képek sorrendjében közli a műemlékek legfontosabb adatait és

leírását. Mindez azonban holt betű maradna, ha nem látnók ott *Diebold Károly* 163 egészlapos mesteri felvételét. Az elkövetkezendő évek kutatásai a magyarázó szöveg egyik-másik helyén még változtatni fognak, a képanyag azonban a mű állandó értéke marad. A be nem avatott nem is sejtí, mennyi gond és mennyi szív kellett ahhoz, hogy ez a munka így létrejöjjön; hány éven keresztül figyelte a szerkesztő és a fényképész műemlékeinken a fény és árnyék játékát, míg a legszebb megvilágítást megörökíthették; mennyi szeretettel készült a soproni Röttig-Romwalter nyomdában a próbanyomatok sorozata, hogy a kapualjak sötétjének ereje, a napsütötte köcsipkék finomsága el ne vesszék. A könyv minden szépségénél azonban szebb a soproni kultúrának az az odaadó, nemes szeretete, amellyel a szerkesztő, a munkatársak, a fényképész és a nyomda soproni szívükről ismét tanubizonyosságot tettek. A Soproni Városszépítő Egyesület fennállásának 75. évében szebb jubileumi emléket nem is állíthatott volna magának.

Mollay Károly dr.

Kolb Jenő: *Régi játékkártyák.* (Hungária-könyvek 6). Budapest, 1939. n 8°. 80 l.

A soproni származású szerző helyi játékkártyáinkról és kártyafestőinkről egyízben már beszámolt. (Soproni Szemle II., 52. ll.) Ezeket az adatokat most a játékkártya európai történetének összefoglalásában értékesíti. Magyarországon ugyanis, Pest-Budát kivéve, Sopronban mutatható ki a legtöbb kártyafestő. Ez a jelenség abban leli ma-

gyarazatát, hogy a keleti eredetű s Európában valószínűleg Franciaországból a 14. század folyamán elterjedő kártyát a Nyugat egyéb vívmányaival együtt, Sopron is hamarosan átvette. A kártya magyarországi elterjedéséről a szerző csak annyit mond, hogy „Kapisztrán János korholó prédikációiban találkozunk vele 1450 körül” (23. l.), pedig a kártya hazai elterjedésére soproni adatunk van.

A 15. század közepén Sopronban a kártya már annyira elterjedt, hogy a város közgyűlése 1455-ben a város egész területén eltiltotta a kártyajátékot. Ugyanakkor a játékosoknak 72—72 dénár, a háztulajdonosoknak, akik házukban a játékot megengedték, 1 font dénár bírságot helyezett kilátásba. (Házi Jenő: Sopron sz. kir. város tört. II., 2. Sopron, 1931, 173—4. ll.) Jellegzetes középkorvégi jelenségnek kell tartanunk, hogy a középkori életformák bomlásának a

kezdetén ez a szigorú rendelkezés is hiábavalónak bizonyult. Huszonkét évvel később, a szabólegényeknek, a városi bírói ítéletkönyvben (144. l.) 1477-ből ránkmaradt céhszabályzata ugyanis már megengedi a játékot: *Item wer in unserer pruederschaft hie arbit, der sol nicht hoher spilenn wen XIII spil umb ein groschenn... , ader wo er uber mer gelt spiltt, der ist vertallen I virdung wachs* (Városi levéltár. Lad. IX et I nr. 3). Ez az adat művelődéstörténeti jelentőségén túl a középkori életfelfogásnak lényeges megváltozását tanúsítja.

A szerző az eddigi irodalom alapján a játékkártya stílustörténetét írja meg s ehhez az izlésesen kiállított bibliofil könyv 80 színes hasonmása nyújt művészi keretet. A könyvet a Magyar Bibliofil Társaság 1939. évi könyvversenyén az év legszébb magyar könyvének minősítette.

Mollay Károly dr.

Sopron bibliográfiája.*)

- Anonym:** Rejtett nyomdahellyel megjelent magyar könyvek a 18. században. (Magyar Könyvszemle, 1939. 2. füz., 150. l. Payr Sándor [†] levele halála előtt pár nappal.)
- Bán János:** Sopron újkori egyháztörténete. Győregyházmegye multjából. (4. sz., 2. rész, 485. l. Sopron, Székely és társa, 1939.)
- Becht Rezső:** Város és erdő. (Soproni Szemle, 3. évf., 4. sz., 189—194. l. 1939.)
- Belitzky János:** Sopron vármegye középkori története bírálatához. (Soproni Szemle, 3. évf., 5/6. sz., 354. l. 1939.)
- Berecz Dezső:** Moller Ede. 1853—1882. (Soproni Szemle, 3. évf., 5/6. sz., 328. l. 1939.)
- Bergmann Pál:** Sopron városfejlesztési terve. (Soproni Szemle, 3. évf., 4. sz., 211—231. l. 1939.)

*) 1939. augusztus 1-től 1940. január 31-ig.

- Sopron városfejlesztési tervének főbb irányelvei. (A Magyar Mérnök és Építész Egylet Közlönye, 1939. VIII. 23. 27—30. sz.)
- Csatkai E. dr.:** Egykorú tudósítás Sopron, 1705. évi ostromáról. (Soproni Szemle, 3. évf., 4. sz., 259. l. 1939.)
- Százéves-e Sopronban a hivatalos nyelv? (Sopronvármegye, 41. évf., 201. sz. 1939. IX. 3.)
- Soproni szalonélet az 1840-es években. A Csáky-grófok háza, mint a demokratizmus előharcosa. (Soproni Hírlap, 25. évf., 211. sz. 1939. IX. 16.)
- A Füredi-ház a Várkerületen. (Sopronvármegye, 1939. VIII. 6.)
- A Virágvölgy multjából. (Sopronvármegye, 1939. VIII. 13.)
- A régi soproni piac. (Sopronvármegye, 1939. VIII. 20. és 27.)
- Két barokkház a Templom-utcában. (Sopronvármegye, 1939. IX. 10.)
- Régi soproni iparágok. Mázolók és lakkozók. (Sopronvármegye, 1939. IX. 17, 24.)
- Egy régi soproni ház beszél... Kolostor-utca 1. (Új Sopronvármegye, 1939. X. 4.)
- Séta a régi Kurucdombon. (Új Sopronvármegye, 1939. X. 22.)
- A fertőrákosi püspöki kastély. (Soproni Szemle, 3. évf., 4. sz., 249—254. ll. 1939.)
- Széchenyi-műemlékek Nagycenken. (Soproni Szemle, 3. évf., 5/6. sz., 316. l. 1939.)
- Soproni apróságok Széchenyi naplóiban. (Soproni Szemle, 3. évf., 5/6. sz., 339. l. 1939.)
- Rudolf Ágoston házjegye a Szeder-utcában. (Soproni Szemle, 3. évf., 5/6. sz., 344. l. 1939.)
- Séták egy rég eltűnt soproni temetőben. (Új Sopronvármegye, 1939. X. 29, 31, XI. 5, 12.)
- Az előkapui Szinay-ház mesél a multjáról. (Új Sopronvármegye, 1939. XI. 26.)
- A régi soproniak természetszeretete. (Új Sopronvármegye, 1939. XII. 10.)
- Tűnt zenék és muzsikuskok nyomában... Zenei emlékhelyek Sopronban. (Új Sopronvármegye, 1939. XII. 24.)
- Északiak Sopronban, soproniak északon. (Új Sopronvármegye, 1940. I. 21.)
- Egy sopronmegyei biedermeier festő a finnekről és oroszokról. [Kerpel Lipót 1817—1880.] (Soproni Hírlap, 1940. I. 4.)
- A mi Lehárjaink. (Új Sopronvármegye, 1940. I. 28.)
- Csiphés Kálmán:** Régi soproni cégérek. (Soproni Szemle, 3. évf., 4. sz., 240—249. l. 1939.)
- A múzeum Széchenyi-szobája. (Soproni Szemle, 3. évf., 5/6. sz., 338. l. 1939.)
- Endrédy Zoltán Sándor:** Egy elfelejtett sopronmegyei költő. Kerényi Olaf könyve Nagy János szanyi plébános életéről és irodalmi munkásságáról. (Sopronvármegye, 1939. IX. 16.)

- Edelényi Béla:** Brennbergbánya. (Kogutovitz Károly Emlékkönyv, 381—387. l. Földrajzi Intézet, 1939. Szeged.)
- Fazakas Sándor:** „Treu und redlich gedient...“ 100 éve, hogy Sopronban katonáskodott Petőfi Sándor. (Új Sopronvármegye, 1940. I. 21.)
- Friedrich, Ferdinánd:** Wirtschaftsbürger-Hochzeiten vor 50 Jahren. 1890—1940. (Oedenburger Zeitung, 1940. I. 13.)
- Gantner Antal:** Petőfi Sándor katonáskodása Sopronban száz évvel ezelőtt. (Soproni Hírlap, 25. évf., 201. sz. 1939. IX. 3.)
- Gárdonyi Zoltán dr.:** Egy esztendő soproni muzsikája. (Soproni Szemle, 3. évf., 4. sz., 261. l. 1939.)
- (*g. l. dr.:*) Tető alatt áll az új csepregi templom. Kibővítették Csepreg történelmi templomát. (Új Sopronvármegye, 1939. XI. 29.)
- Glózer László dr.:** Csepregi bűnügyi krónika anno 1636—39. (Új Sopronvármegye, 1939. XII. 24.)
- Graf Samu:** Egy és más Töpler Kálmánról. (Új Sopronvármegye, 1939. X. 15.)
- vitéz Házi Jenő dr.:** Sopron középkori egyháztörténete. (Győregyházmegye multjából, 4. sz., 1. rész, 8°, 381 p. Sopron, 1939. Székely és T. ny.)
- Illyés Gyula:** A magyar fajta. Kapuvári típus. (Tükör, 1939, 9. sz., 648. l.)
- Kiss Béla:** A soproni népszavazás. (Nyugati Őrszem, 3. évf., 2. sz. 1939.)
- Kolb Jenő:** Régi játékkártyák. (8°, 79. l., 80 színes hasonmással. Hungária-könyvek 6. Budapest, 1939.)
- Lauringer Ernő:** Széchenyi István gróf az érmészetben. Soproni Szemle, 3. évf., 5/6. sz., 302. l. 1939.)
- Legény János:** Levél Sopronból. (Vezércikk. Nemzeti Ujság, 1939. VI. 27.)
- Lendvai Ferenc:** Sopron történelmi multja és vendégforgalmi jövője. („Országjárás“, 1939. XII. 22.)
- Lyka Károly:** Magyar művészet. 1800—1850. (Budapest, Singer és Wolfner, 1939.) Soproni és sopronmegyei művészek: Alconiere, Altenkopf, Bernwaller, Dorfmeister, Ehrlinger, Ertl Antal, Hild Ferdinánd, György Vencel, Kerpel Lipót, Kozina Sándor, Köpp Farkas, Kugler János, Kühnel Pál, Lux Katalin, Markó Ferenc, Mayr Mihály, Maurer Ignác, Molitor József, Novák János, Pálmay C., Stark János, Steinacker Károly, Storno Ferenc, Töpler Ottó és Wilfing József. (Lásd a tárgymutatót és irodalmat.)
- L. v. C.:** Zur Neusiedler-Frage. (Oedenburger Zeitung, 72. évf., 201. sz. 1939. IX. 3.)
- M. A.:** Sopron első magyar színészei: liceumi diákok. (Nyugati Őrszem, 3. évf., 1. sz. 1939.)
- Mollay Károly dr.:** Sopronvármegye középkori történelmének nyelvészeti és történelmi kérdései. Szélfegyverek Belitzky János könyvéhez. [Sopron vármegye története.] (Soproni Szemle, 3. évf., 4. sz., 232—239. l. 1939.)
- Mosca, Rodolfo:** L'Italia et la questione dell' Ungheria Occidentale. Estratto dalla Corvina Rassegna Italó-Ungherese. [A nyugatmagyarországi kérdés története a soproni népszavazásig.] (Budapest, 8°, 43. l.) 1939.
- Németh Sámuel:** A magyar Sopron multjából. Líceumunk hivatása a magyar nyelv ügyében. (Nyugati Őrszem, III. évf., 2. sz. 1939.)

- Östör József:** Tévedések, ferdtések. Széchenyi István tudóstársasági alapítása. Magyar nyelvtudása. Állítólagos gőgje. Újabb a Karolina-ügyben. (Soproni Szemle, 3. évf., 5/6. sz., 274. l. 1939.)
- Radó István:** Adat az 1812-i soproni bortermésről. (Soproni Szemle, 3. évf., 4. sz., 260. l. 1939.)
- A soproni Széchenyi-könyvtár. (Soproni Szemle, 3. évf., 5/6. sz., 340. l. 1939.)
- Siklóssy László:** Magyar országházak. [A soproni országgyűlésekről. A Zöldház képével.] (Tükör, 9. sz., 691—692. l. 1939.)
- Somogyváry Gyula:** És Sopron választott. (Soproni Hírlap, 26. évf., 285. sz. 1939. XII. 16.) [Népszavazásról.]
- Soós Imre:** A sopronmegyei községtörténetírás forrásai. (Folytatás. Soproni Szemle, 3. évf., 4. sz., 204—210. l. 1939.)
- Sopron műemlékei. I. Belváros. Csányi Károly előszavával. Becht Rezső és Mihályi Ernő dr. közreműködésével szerkeszti: Heimler Károly dr. (Diebold Károly 163 felvételével. 4°, XVI + 181 p. Sopron, 1939. Röttig-Romwalter Nyomda R.-T.)
- Stevenson Sylvia:** Ride to Battle. [Soproni vonatk.] (8°, 276 l., több kép. Geoffrey Bles, London, 1939.)
- Szabó J. István:** Képek a csornai rk. Jótékony Nőegylet 40 éves multjából. (Soproni Hírlap, 1940. I. 3.)
- Szemző Piroska:** A magyar kölcsönkönyvtárak kezdetei. Magyar Könyvszemle, 1939. 2. füz., 165—175. l. Soproni kölcsönkönyvtárakról 176., 168., 171. l.)
- Tábor Pál dr.:** The Real Hungary. [Az igazi Magyarország. Sopron város ismertetése.] (London, 1939.)
- Thier, Ladislaus:** Ein bürg. Handschuhmacher verkauft seinen Hausanteil an die Gräfin Esther Viczay. Ein Alt-Soproner Dokument. (Oedenburger Zeitung, 1939. XII. 23.)
- Széchenyi- emlékek. Szemelvények egy soproni magángyűjteményből. (Soproni Szemle, 3. évf., 5/6. sz., 309. l. 1939.)
- Verbényi (Veszélka) László dr.:** A soproni rajziskola története. (Soproni Szemle, 3. évf., 3. sz., 195—203. l. 1939.)
- Terv soproni iparegylet alapítására 1848-ban. (Soproni Szemle, 3. évf., 5/6. sz., 259. l. 1939.)
- Különös hang a régi Sopronról. (Soproni Szemle, 3. évf., 5/6. sz., 343. l. 1939.)
- Viszota Gyula dr.:** Széchenyi István naplói. (Szerk. és bevezetéssel ellátta ... VI. köt. Budapest, M. Történelmi Társulat, 1939.) [LXXVI. l. s. k. Sopron-vasi szederegyletről. Sok említés történik a Sopron és Bécs-újhely közt építendő vasútról, Tschurl Edéról, Hofer Péterről, a városban élő mágnásokról és katonatisztekről.]
- Thirring Gusztáv dr.:** Sopron halandósága II. József korában. (Soproni Szemle, III. évf., 4. sz., 255. l. 1939.)
- A Széchenyi-család soproni házai. (Soproni Szemle, 3. évf., 5/6. sz., 289. l. 1939.)

- Adalék a soproni Széchenyi-irodalomhoz. (Soproni Szemle, 3. évf., 5/6. sz., 359. l. 1939.)
- A régi „Soproni Állatvédő Egyesület” történetéből. (Természet- és Állatvédelem”, III. évf., 3/4. sz. Sopron, 1939. dec.)
- Sopron. (Pester Lloyd, 1939. XII. 10.)
- Soproni és debreceni tanulságok nyári egyetemi szemináriumok idegenforgalmunk fejlesztéséért. („Országjárás”, 5. évf., 17. sz. 1939. IX. 15.)
- Strandbäder und Erholungsheime am Meere der Wiener. Reinhardt erzählt von seinem Riesenprojekt zum Ausbau des Neusiedler Sees. (Kleine Volkszeitung, 85. évf., 217. sz. 1939. VIII. 9.)
- Dr. Töpler Kálmán †. Nekrológ. (Új Sopronvármegye, 1939. X. 13.)
- Gymsnialdirektor Urban Darvas † 3. Jan. 1912. Alt-Soproner Chronik. (Oedenburger Zeitung, 1940. I. 3.)

Szerkesztői üzenetek.

S. V. dr., Budapest. Eddig a Magyar Kulturszemle januári számában, az Országjárás 6. számában és a helyi lapokban jelent meg ismertetés.

U. R. dr. Budapest. Rövidesen az idegennyelvű kiadások is megjelennek.

Dr. Ö. J. Köszönjük szíves értesítését a nagycenki Széchenyi-szoborra vonatkozólag, hogy azt t. i. nem a vármegye állíttatta, hanem Széchenyi Béla gróf. A Canova-

Beatrice-szoborra legközelebb vizsaszatérünk.

Olvasónknak, Kismarton. Azt az értesítését, hogy Kismarton város a Legnagyobb magyarért 1860 május 19-én a kismartoni városi székesegyházban tartott gyászistentiszteletre szóló meghívót a kismartoni Hayd-múzeumban ereklyeként őrzi, megnyugvással vettük.

Budapesti előfizető. „Sopron műemlékei” bármely könyvkereskedésben részletfizetéssel is kapható.

Előfizetőink szíves figyelmébe.

E számunkhoz csekklapot mellékelünk, szíveskedjenek az előfizetési díjat mielőbb befizetni. A mai súlyos helyzetben nagy nehézségekkel kell megküzdenuk, lapunk célkitüzéseit csak fokozott támogatással tudjuk szolgálni.

SOPRONER RUNDSCHAU

HEIMATBLÄTTER
KULTURHISTORISCHE ZEITSCHRIFT

Erscheint: vierteljährig.

Herausgeber: Stadtverschönerungsverein Sopron (Ödenburg), Ungarn.

HAUPTSCHRIFTFLEITER:

Dr. HEIMLER KÁROLY.

Schriftleitung: Sopron, Kölcsey Ferenc-Gasse 1.

VI. Jahrgang 1940. — Folge 1.

Inhalt des vorliegenden Heftes:

(Mit deutschem Resümé.)

1. <i>Geleitwort</i> zum vierten Jahrgang	1
2. <i>Verbényi (Veszélka) L.</i> : Die Geschichte der Zeichenschule in Sopron, VI. (Schluß)	3
3. <i>Schindler, A.</i> : Stadtrandsiedlung	11
4. <i>Storno, M.</i> : Von einigen alten Kirchen aus dem Soproner Komitat	17
5. <i>Thier, L.</i> : Beiträge zur Geschichte der Musikkultur in Sopron	26
6. <i>Tompos, E.</i> : Zur Frage über die Wohltäterfamilie der Benediktinerkirche zu Sopron	30
7. <i>Csathai, E.</i> : Das gräfliche Schloß Cziráky in Dénesfa	32
8. <i>Mitteilungen des Museums:</i> <i>Cs. K.</i> : Zunahme unserer Sammlungen im Jahre 1939	38
9. <i>Kleine Mitteilungen:</i> <i>ry</i> : Attila-Stein und Attila-Brunnen	44
<i>Thier L.</i> : Beitrag über die Verbreitung des Holicser-Fayence im Komitat Sopron	44
<i>Cs. E.</i> : Franz Josefs Besuch in Nagycenk	45
Soproner Schrifttum	45
Bibliographie von Sopron	47

A szerkesztésért és ügyvitelért felelős: *dr. Heimler Károly*, Sopron.

Röttig-Romwalter Nyomda R.-T., Sopron.

Még kapható

SOPRON MŰEMLÉKEI

című sorozatos munka első kötete a

BELVÁROS

163 egészoldalas felvétellel

*

A műnyomópapíron nyomott 31×23 cm nagyságú,
leggondosabb kiállítású, félbőrkötésű

mű ára 16'— pengő.

Kedvező fizetési feltételek.

*

Kapható minden könyvkereskedésben és a Soproni
Idegénforgalmi Irodában (Várkerület 44, tel. 379).

*

Legszebb ajándék ifjúnak, öregnek!!

Sopron minden barátja megveszi e könyvet.

Hackstock Károly

vaskereskedés, Várkerület 74. Telefon 33

*Tűzhelyek, kályhák, szamáncédények,
építési anyagok!*

Sopron topográfiaja

S z e r k e s z t ő:
Heimler Károly dr.

Nélkülözhetetlen
tájékoztatója hiva-
taloknak és válla-
latoknak!

Kapható minden
könyvkereskedésben és

a Röttig-Romwalter Nyomda Rt.-nél
Sopron, Deák-tér 56

Pannonia-Szálló

A VÁROS KÖZPONTJÁBAN

TELEFONSZÁM

80

Hideg és meleg folyóvíz
Központi fűtés
Garage
Klubhotel

PESTI MAGYAR KERESKEDELMI BANK

Alapított 1841-ben
kelt királyi szabada-
lomlevéllel.

Bármely ügyben
készséggel ad
felvilágosítást.

Alaptőke és tartalékalapok
64,100.000 pengő.

Soproni fiókja: Várkerület 117. szám
Telefonszám: 92-132 — Sürgőncím: COMMERZ

Soproni Takarékpénztár

a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank
leányintézete

SOPRON, SZÉCHENYI-TÉR 19

Alapított 1842 — Telefonszám 23

Kölcsönöket folyósít ház- és földingatlanokra. Betéteket legjobban gyümölcsöztet. Foglalkozik a banküzlet minden ágával. Minden ügyben díjmentesen felvilágosítással szolgál.

16 SOPRONI KÉP

Eredeti linoleummetszetek, ízléses mappában,
most jelent meg Mende Gusztáv és neje
Lándori Angela feldolgozásában.

Kapható a Schwarz-féle könyvkereskedésben Várkerület 67
és a művésznél; Bécsi-utca 18.

Bolti ára 5 pengő.

„HUBERTUS”- VADÁSZLAK

Sopron legszebb
kirándulóhelye!

Gyönyörű kilátás
az Alpokra.
Télen-nyáron nyitva.

Nyaralásra
kiválóan
alkalmas!

Vasárnap és ünnepnap, valamint
az előző napokon rendes autó-
buszjárat. — Teljes napi penzió
négyzeri étkezéssel P 5.50.

Telefonszám

633

Tómalom Strandszálló

Egész éven át nyitva!

Tulajdonos Kovács Vince

Telefon 152

Étterem, penziórend-
szer. Polgári árak!

Strandfürdő, csóna-
kázás. Autóbuszjárat
a városba és a
Lövérekre.

*Az új villamos árszabás mellett
érdemes a*

Lövéreken

villamos rezsót, tűzhelyet, vasalót, hőtárolót
és szivattyút alkalmazni.

Az új gáztarifa pedig a

*városbeli konyhák és fürdőszobák üzemét
teszi olcsóvá!*

*Mindig nivós műsor
a Városi Moziban!*

Telefon 424

LÖVÉR- SZÁLLÓ

Elsőrendű szálloda a
tizezer holdas városi
erdő közvetlen köze-
lében.

Bérlő :

Horváth Imre

Telefon 622 és 714.

.....
110 szoba
Központi fűtés
Hideg és meleg
folyóvíz
Lift
Garázs
Bar
Tenniszpályák

*Minden házban igazi öröm
a családi sör!*

Rauner Mihály

Nemzetközi szállítmányozási vállalat
Hivatalos vasuti szállító

Bútorszállítás

Raktározás

Fuvarozás

Elvámolás

SOPRON, MANNINGER-ÚT 8—10

Kirendeltségi irodák Sopron déli p. u. és Gysev. p. u. raktár-
épületeiben. — Sürgőny cím: Rauner, Sopron. Telefon 577 és 900

Sopronban

elég nagy távolságok vannak ahhoz, hogy
mindent gyalog nem lehet megtenni. Ezért

utazzék

autóbuszon vagy autón.

Elegáns személyautók bel- és külföldi túrákra
rendelhetők az Idegenforgalmi Irodában,
Várkerület 44. Telefon 379.

Autóbusz kirándulások rendezése.

SCARBANTIA

HELYTÖRTÉNETI ADATOK SOPRON ÉS SOPRON VÁRMEGYE MULTJÁBÓL
GESCHICHTLICHES AUS SOPRONS UND DES KOMITATS VERGANGENHEIT

A *Scarbantia*-könyvek a soproni helytörténeti kutatás elmélyítését szolgálják. A Soproni Szemlének ez a testvérvállalkozása elsősorban *nagyobb* tanulmányokat közöl önálló számokban, amelyeknek értékét ritka képek, okmányok, érmeek stb. művészi kivitelű hasonmásai emelik, Bibliofil kivitelűknél és értékes tartalmuknál fogva minden igaz soproni könyvtárának díszére válnak. Ezekből az értékezesékből idővel a régi Sopronnak és az ősi megyének kulturális élete tárulna elének. *Ezért minden soproni támogassa a Scarbantia!*

Eddig megjelentek:

1. *Thier László*: Adatok az 1849 június 13-iki csornai ütközet történetéhez. (2 műmelléklettel.) P 1'—
2. *Dr. Csatkai Endre*: Idegenek a régi Sopronról. Levéltöredékek, régi útinaplók 1487—1841. (10 műmelléklettel.) P 4'—
3. *Dr. Björn Collinder*: A leghívebb város. (Báró Podmaniczky Pál dr. egyetemi tanár fordítása. 4 műmelléklettel.) P 1'—
4. *Thier, Ladislaus*: Gedrucktes und Handschriftliches über Alt-Sopron. (Mit 10 Kunstbeilagen.) P 2'40
5. *Dr. Csatkai Endre*: A soproni exlibris története. (Számos műmelléklettel.) P 8'—

Besorozott könyvek:

- Missuray-Krúg Lajos*: A nyugatmagyarországi felkelés. (IV. bővített kiadás.) P 4'80
- Dr. Mollay Károly*: Középkori soproni családnevek. P 2'—
- Thier, Ladislaus*: Palatin Fürst Paul Esterházy de Galántha (1635—1713). Mit einem Bildnis. P 1'20
- Dr. Veszélka László*: Sopron régi németsége és a német nyelv feltűnése a városi kancelláriában. P 2'—
- Missuray-Krúg Lajos*: Társphár. (Anthológia.) P 4'50
- Thier, Ladislaus*: Sopron im Spiegel alter Drucke. (Mit 8 Bildbeilagen.) P 2'40

A *Scarbantia*-könyvek *Barátai*, valamint a *Soproni Szemle* előfizetői az eddig megjelent 5 számot 10 pengőért kapják meg. Azonban a sorozat egyes számai helyett a *besorozott* könyvekből megfelelő értékben *tetszés szerint* választhatnak. A könyvek Thier Lászlónál szerezhetők be (Sopron, Színházutca 16), aki tudományos intézetekkel, könyvtárakkal és írókkal *csereviszonyba is lép*.

A SOPRONI SZEMLE KIADVÁNYAI.

(Kaphatók a kiadóhivatalban.)

Ára:

1. <i>Becht Rezső</i> : Az én városom	20 f
2. <i>Thirring Gusztáv dr.</i> : Az első soproni népszámlálás	30 f
3. <i>Varga Lajos dr. és Mika Ferenc dr.</i> : A magyar Fertő halászata az utolsó 12 esztendő folyamán	50 f
4. <i>Lauringer Ernő</i> : A rekonstruált capitoliumi trias-szobrok Sopron város múzeumában	30 f
5. <i>Lauringer Ernő</i> : Bella Lajos	30 f
6. <i>Payr Sándor</i> : Zinzendorf és Sinzendorf grófok Sopronban	30 f
7. <i>vitéz Házi Jenő dr.</i> : Schlippergasse	30 f
8. <i>Gombocz Endre dr.</i> : Kitabel Pál sopronmegyei útja	30 f
9. <i>Romwalter Altréd dr.</i> : Római-kori sajtolt üveg Sopronból	20 f
10. <i>Csiphés Kálmán</i> : Soproni órakiállítás	50 f
11. <i>ifj. Gallus Sándor dr.</i> : A zárt település nyomai Sopron környékén	30 f
12. <i>Thirring Gusztáv dr.</i> : Sopron népessége a 18. század elején	30 f
13. <i>Breuer György</i> : A sopronmegyei madárvarták	30 f
14. <i>Szádeczky-Kardoss Elemér dr.</i> : Sopron vármegye Zsira-környéki (délnyugati) részének geológiája és morfológiája	50 f
15. <i>Soós Imre</i> : Adatok a sopronmegyei középbirtokok 16. századi történetéhez	50 f
16. <i>Storno Miksa</i> : Adatok a soproni festészet történetéhez I., II.	80 f
17. <i>Becht Rezső</i> : Soproni évszakok. Tél	30 f
18. <i>vitéz Házi Jenő</i> : Néhány adat a Felsőszopori Szily család történetéhez	30 f
19. <i>Zügn Nándor</i> : Soproni erdészeti régiségek	30 f
20. <i>Kolb Jenő</i> : Régi játékkártyák és kártyafestők Sopronban	40 f
21. <i>Leitner József</i> : Bredeczky Sámuel (1772—1812)	30 f
22. <i>Kárpáti Zoltán dr.</i> : Érdekes és újabb növényelőfordulások Sopron környékén	20 f
23. <i>Csiphés Kálmán</i> : Üveg- és keramiai kiállítás Sopronban	40 f
24. <i>Dr. Wiczián Dezső</i> : Payr Sándor (1861—1938)	30 f
25. <i>Becht Rezső</i> : Soproni évszakok. Tavasz	30 f
26. <i>Kapuy Vitál</i> : Egered. (Helytörténeti tanulmány)	30 f
27. <i>Csatkai Endre dr.</i> : Könyvgyűjtők, régiséggyűjtők a régi Sopronban	50 f
28. <i>Lauringer Ernő</i> : Széchenyi István gróf szülőháza Bécsben	30 f
29. <i>Főző Géza</i> : Soproni gesztenyések	20 f
30. <i>Becht Rezső</i> : Soproni évszakok. Nyár	30 f
31. <i>Thirring Gusztáv</i> : Sopron vármegye községeinek népesedési fejlődése az utolsó 150 év alatt	50 f
32. <i>ifj. Csemegi József</i> : Sopronbánfalva középkori templomai	50 f
33. <i>Veszzelka László dr.</i> : A soproni rajziskola története 1778—1799. (Első közl.)	50 f
34. <i>Storno Miksa</i> : Római-kori leletek Sopron Belvárosából	80 f
35. <i>Csiphés Kálmán</i> : Régi soproni egyházi ruhák	80 f
36. <i>Weinberger G. A.</i> : Ifj. Storno Ferenc (1851—1938)	30 f
37. <i>Csatkai E. dr.</i> : A gróf Szapáry-kastély Bükön	100 f
38. Kapuvári népviselet. I.	80 f
39. <i>Becht Rezső</i> : Soproni évszakok. Ősz	30 f
40. <i>Maár Károly és Mollay Károly dr.</i> : A soproni és sopronmegyei helytörténetírás módszere és feladatai (I.)	30 f
41. <i>Németh Sámuel</i> : A soproni evangélikus liceum könyvtárának érdekességei: inkunabulák, unikumok	60 f
42. <i>Verbényi László dr.</i> : A soproni rajziskola története (II. közl.)	50 f
43. <i>Énekes Kálmán</i> : A sopronhorpácsi kastély	80 f
44. <i>Kokas Kálmán</i> : A szanyú népviselet	80 f
45. <i>Varga Lajos dr.</i> : Nagyméretű darázs-fészek a soproni Felsőölvérekből	30 f
46. <i>ifj. Csemegi József</i> : Egy ismeretlen soproni Madonnaszobor	40 f

	Ára:
47. <i>Maár Károly és Mollay Károly: A soproni és sopronmegyei helytörténetírás módszere és feladatai (II. folytatás)</i>	30 f
48. <i>Vitéz Lenky Jenő: Király József Pál</i>	40 f
49. <i>Levárdy Rezső: id. Storno Ferenc pannonhalmi működése</i>	50 f
50. <i>Romwalter Alfréd dr.: A Hallstatt-La-Tène korabeli vaskohászat Sopron környékén</i>	30 f
51. <i>Verbényi (Veszélka) László dr.: A soproni rajziskola története (III. közl.)</i>	50 f
52. <i>Csatkai Endre dr.: A zsirai (gyülevizi) kastély</i>	1—P
53. <i>Sandy Dezső: Csornai népviselet</i>	80 f
54. <i>Becht Rezső: Soproni évszakok. 5 műmelléklettel és 12 szövegek közti képpel</i>	2*20 P
55. <i>Ruhmann Jenő dr.: Torkos László. (1839—1939.)</i>	30 f
56. <i>Vitéz Házi Jenő dr.: A soproni plébániai iskola</i>	50 f
57. <i>Verbényi (Veszélka) László dr.: A soproni rajziskola története. (Negyedik közlemény.)</i>	50 f
58. <i>Varga Lajos dr.: Hat év előtti osztrák vita a Fertő tó sorsáról</i>	50 f
59. <i>tóth-lipcei Fabricius Endre: Sopron és a Napoleon-i háborúk</i>	50 f
60. <i>Angyal Endre (München): Sopron barokk színház-történetéből</i>	50 f
61. <i>Csatkai Endre dr.: A simasági kastély</i>	50 f
62. <i>Neubauer Elemér: Ágfalvi népviselet</i>	50 f
63. <i>Csatkai Endre dr.: Klieber József szobrász és a soproni régi kaszinó oromzata</i>	30 f
64. <i>Becht Rezső: Város és erdő</i>	30 f
65. <i>Dr. Verbényi (Veszélka) László: A soproni rajziskola története</i>	50 f
66. <i>Bergmann Pál: Sopron városfejlesztési terve</i>	100 f
67. <i>Dr. Mollay Károly: Sopron vármegye középkori történelmének nyelvészeti és történeti kérdései</i>	30 f
68. <i>Csipkés Kálmán: Régi soproni cégek</i>	50 f
69. <i>A fertőrákosi püspöki kastély</i>	50 f
70. <i>Östör József: Tévedések, ferdítések. Széchenyi István tudóstársasági alapítása. — Magyar nyelvtudása. Allitóltagos gögje. Újabb a Karolina-ügyben</i>	50 f
71. <i>Thirring Gusztáv: A Széchenyi-család soproni házai</i>	50 f
72. <i>Lauringer Ernő: Széchenyi István gróf az érmészetben</i>	50 f
73. <i>Thier László: Széchenyi-emlékek</i>	50 f
74. <i>Csatkai E.: Széchenyi-müemlékek Nagycenken</i>	50 f
75. <i>Berecz Dezső: Moller Ede 1853—1882</i>	50 f
76. <i>Radó István: A soproni Széchenyi-könyvtár</i>	30 f
77. <i>Adalékok a soproni Széchenyi-irodalomhoz</i>	100 f

Soproni Szemle

IV. ÉVFOLYAM
1940. MÁJUS 15
2—3. SZÁM

A SOPRONI VÁROSSZÉPÍTŐ EGYESÜLET KIADÁSA

A SOPRONI SZEMLE művelődéstörténelmi folyóirat a *Soproni Városszépítő Egyesület* kiadásában évenként legalább négyszer jelenik meg.

Főszerkesztő: dr. Heimler Károly ny. városi főjegyző, a *Soproni Városszépítő Egyesület* elnöke.

Szerkesztőbizottság: Becht Rezső író, dr. Berecz Dezső kir. törvényszéki bíró, dr. Csatkai Endre műv. író, dr. Freiberger József okl. közg., dr. Gombocz Endre egyet. tanár (Budapest), dr. vitéz Házi Jenő városi főlevéltáros, a M. T. Akadémia tagja, Lauringer Ernő m. kir. tanügyi főtanácsos, áll. gimn. igazgató, múzeumi igazgatóőr, Leitner József gimn. tanár, dr. Mihályi Ernő főiskolai tanár (Pannonhalma), Németh Sámuel m. kir. tanügyi főtanácsos, dr. Romwalter Alfréd műegyetemi tanár, dr. Ruhmann Jenő ev. liceumi (gimn.) igazgató, Storno Miksa építési vállalkozó, Sümeghy Dezső vármegyei főlevéltáros, dr. Szenci Vilibald városi tanácsos, dr. Thirring Gusztáv m. kir. kormányfőtanácsos, a M. T. Akadémia tagja, ny. székesfővárosi statisztikai hivatali igazgató, dr. Varga Lajos egyetemi ny. rk. tanár, a M. T. Akadémia tagja, dr. Vendl Miklós műegyetemi tanár.

Allandó munkatársak: Benkő László dr., Csipkés Kálmán, Kapuy Vitál, Maár Károly, dr. Mollay Károly, Soós Imre, dr. Verbényi (Veszelka) László.

A cikkek tartalmáért a szerzők felelnek.

Szerkesztőség: Sopron, Kölcsey Ferenc-u. 1.

Kiadóhivatal: Sopron, Várkerület 44. (Idegenforgalmi Iroda.)

Közleményeink utánnomását csak a szerkesztőség engedélyezheti.

Előfizetési ára évenként 6 pengő.

E szám ára 3 P.

Postatakarék csekkszám: 43.705.

Tartalomjegyzék:

Gárdonyi Zoltán dr.: Megemlékezés Altdörfer Viktorról	53
Thirring Gusztávné Waisbecker Irén: Emlékek viharos időkől, amikor a Széchenyiek megszerették Sopront	57
Benkő László: A soproni Nemes Magyar Társaság. A legrégebb magyar önképzőkör	62
Leitner József: Az énekes hattyú. (Cygnus musicus Bechst.) Újabb előfordulása a Fertőn	68
Bergmann Pál: Sopron városrendezésének kérdései	74
Hárs György: Csákányütés a belvárosban	94
Thier László: Adatok a soproni zenekultúra történetéhez. II. Két érdekes régi hangjegy	99
Kotsis Tivadar: Barlangok a tóalmi erdőben	101
Soproni múzeum közleményei:	
Csipkés Kálmán: Régi bábsütő- emlékeink	106
Sopronvármegyei várak, kastélyok és nemesi kúriák:	
Csatkai Endre dr.: A rojtóki kastély	113
Kisebb közlemények:	
Mollay K. dr.: Sopron és a magyar nyelv ügye 1825-ben	129
Csatkai E. dr.: Egy soproni városplébános mint „hazaáruló”	130
Könyvismertetés	131
Szerkesztői üzenetek	132
Soproni krónikák:	
I. Petz Dániel és fia krónikája	133

A szerkesztésért és ügyvitelért felelős: dr. Heimler Károly, Sopron.

kovári gyula

Megjelenik:
február, május,
augusztus és no-
vember hónapban.
Előfizetési díj:
Egy évre 6.— P.

SOPRONI SZEMLE

MŰVELŐDÉSTÖRTÉNELMI FOLYÓIRAT

Szerkesztőség:
Sopron, Kölcsey
Ferenc - utca 1.
Kiadóhivatal:
Várkerület 44.
Táv.: 836. 379.

IV. ÉVFOLYAM.

1940 MÁJUS 15.

2—3. SZÁM.

Megemlékezés Altdörfer Viktorról.

1860—1940.

Irta: Gárdonyi Zoltán dr.

Altdörfer Viktorral olyan család halt ki Sopronban, amelyik nem kevesebb, mint 85 évig kiválóan fontos hivatást töltött be a város zenekultúrájában. Altdörfer Keresztély, aki az 1825. évben a németországi (würtembergi) Gutenberg-ben született s az esslingeni tanítóképezdének lett zenemestere, működését már az 1847. év eleje óta Sopronban folytatta, mint az evangélikus egyházközség orgonista-kántora. Munkássága az egyházi zene keretein túl is hatással volt a soproni muzsikára: megalapítója és karnagya volt a Dalfüzér (Liederkranz) férfitársulatnak; viszont az egyházi zene terén Sopron határain túl az egész dunántúli evangélikus énekügyre befolyást gyakorolt, midőn megszerkesztette nagyjelentőségű korálkönyvét (1873, második kiadás: 1897).

Altdörfer Keresztély 1854. május 22.-én nőül vette Petz Mária Angélikát, Petz Leopold soproni evangélikus lelkész leányát. Ebből a házasságból született 1860. január 3.-án Altdörfer Viktor Gyula. Iskolai tanulmányait a soproni evangélikus liceumban (főgimnáziumban) végezte. A zenében első mestere édesatyja volt. Már liceumi tanuló korában, az 1873. évben nyilvánosan szerepelt zongorajátékával. További zenei tanulmányait a bécsi konzervatóriumban folytatta, majd az 1885—87. években a lipcsei konzervatóriumban tetőzte be. Ezen évek alatt sem szakadt el Soprontól, hiszen tudjuk, hogy ha hazajött, akkor néha helyettesítette édesatyját, sőt egy önálló orgonabemutatót is tartott az evangélikus templomban.

Mikor Altdörfer Keresztély az 1887. év augusztusával nyugalmába vonult, helyét fia foglalta el, kit az evangélikus konvent nagy szótöbbséggel választott meg. Ide vonzotta őt — az 1887. március 28.-án Lipcsében kelt pályázati kérvényének tanúsága szerint — a veleszületett hajlamosság, a kegyelet és a szülőföld szeretete.

Szorosan vett munkaköre az evangélikus templomi orgoná-

lás, az egyházi énekkar vezetése és bizonyos csekély óraszámában népiskolai énektanítás volt. Ezirányú munkásságának a méltatása más keretbe kívánkozik.*) Ezen a helyen arról szeretnék egyet-mást elmondani, hogy mit jelentett Altdörfer Viktor a soproni zenei életben?

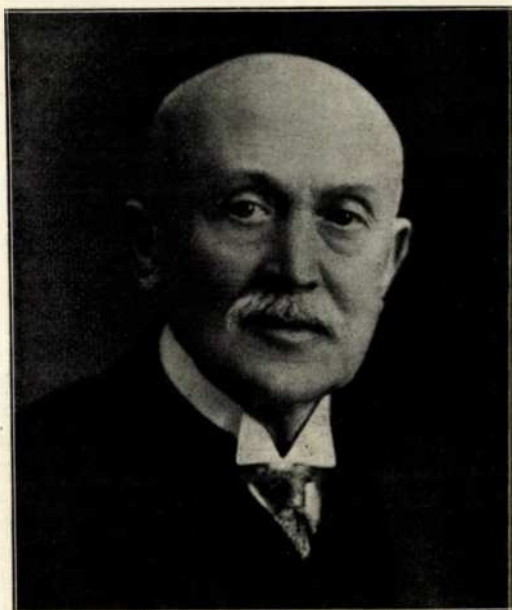
Ha azt állítanók, hogy a soproni zenei élet vezére volt: úgy teljesen hamis világításba helyeznénk az ő egyéniségét. A vezetés mindig a tömeg irányítását jelenti, azét a tömegét, amelyikben kis- és nagykulturájú emberek vegyesen vannak. Altdörfer Viktor nem volt az ilyen értelemben vett tömeg vezetője. A széles rétegekre való hatás nem tudta tartósan lekötni, mert ez csak a művészet mélységének a rovására vihető keresztül. Magas szellemiségű muzsikus volt s így a körét azok alkották, akiknek a zenei ideáljai az övéivel megegyezők, vagy legalább is azokhoz hasonlóak voltak.

Altdörfer Viktort mégis az egész soproni közönség a magáénak érezhette. Valahányszor a nyilvánosság előtt leült a zongora elé: avatottak és avatatlanok egyaránt érezhették, hogy minő magas régiókba emelte mindanyiuakat az ő zongorajátéka. Ennek a zongorajátéknak alapvető tulajdonsága volt a technikai kivitel feltétlen szabatosága és világossága. Előadóművészetét egyaránt jellemezte a részletek gondos kidolgozottsága és az egésznek erős egységbe foglalása. Felfogásának nagyvonalúsága sohasem jelentette a részletek elnagyolását, de a részletek minden finomságát meg tudta éreztetni az aprólékoskodás leghalványabb árnyéka nélkül. Nagy önfegyelmet tükröztető zongorajátéka hallatlanul színes, zengő és — ha kellett — virtuóz pompájú volt. Ezek a látszólagos ellentétek mind feloldódnak előttünk, ha arra gondolunk, hogy Altdörfer Viktor művészetének középpontjában sohasem ő maga, hanem mindig az előadott mű, mint objektív műalkotás, állott. Legfőbb cél gyanánt a szerző akaratának minél teljesebb megvalósítása lebegett a szeme előtt. És mindamellett ez az előadóművészet sajátosan egyéni volt, kezdve az egyes hang megszólaltatásának acélos biztonságától a zenei gondolatok világos tagolásán keresztül az egész műnek költői egységbe foglalásáig.

Egyénisége mindazokra, akik a közelébe jutottak, lenyűgöző hatással volt. Ő abból a művésztípusból való volt, amelyik nem nyugszik, míg meg nem találja a tolmácsolni szánt alkotóművész igazi szándékát s aki addig-addig formálgatja a zenei mondat megszólaltatási módját, amíg csak el nem jut egy olyan értelmezéshez, mely azzal a meggyőző erővel hat ránk, mintha a ki-

*) Lásd e sorok írójának megemlékezését az „Evangélikus Népiskola” 1940. évi áprilisi száma 119. oldalán, valamint Hamar Gyulának a Soproni Ev. Nőegylet 1940. évi április 21.-i Altdörfer-emlékhangversenyén tartott felolvasását. Az életrajzi adatokat ez utóbbi helyről vettük át.

gondoló és a tolmácsoló lényegileg egy és ugyanaz a lélek volna. Ez az igazi kongenialitás, amit tanulni nem lehet s amit Altdörfer Viktor sem tudott maradéktalanul átadni azoknak, akik az ő tanítására bízták magukat. Az ilyen, legmélyebb értelmű művészettanítás igazi módszere csak a sugalmazás lehet, midőn a mester a benső átélés hevét sugározza át a tanítványba. Ez a szent tűz lángragyújt másokat — még akkor is, ha a tanítványok

Altdörfer Viktor.

nem is képesek mindenben oly hőfokot elérni, mint mesterük; de a tökéletes zenei szép utáni vágyakozás olthatatlanul tovább ég lelkükben. Ez Altdörfer Viktornak, mint zongoramesternek az igazi jelentősége, nem pedig az, hogy hányan tanulták meg nála Beethoven, Schumann, Chopin vagy Liszt műveit többé-kevésbé jól eljátszani.

Altdörfer Viktor 1932. augusztus 1.-ével nyugalomba vonult. Szellemének ébersége azután sem csökkent. Régi szokásához híven rendszeresen eljárt a nevezetesebb bécsi hangversenyekre. Nem politikai vonzalom, hanem a magas zenekultúra régi és tiszta forrása kötötte őt az osztrák fővároshoz. Mint minden igazi muzsikus-lélek, úgy ő is állandó szomjúságot érzett olyan élmé-

nyek után, aminőket magasszínvonalú zenei teljesítmények hallgatása nyujthat. A nagy zeneművész önmaga kitárása mellett ugyanúgy vágyik annak a befogadására, amit más nagy szellemek tárnak felé. A soproni zeneélet keretei szűkek, Budapest a nagy távolság miatt sok alkalmatlanságot jelent; maradt tehát a volt császárváros elsőrangú zenekultúrájából (s később a rádióközvetítések hallgatásából) való erőmerítés.

Nyugalma éveiben továbbra is hallhattuk Altdörfer Viktor zongorajátékát akár önállóan, akár kamarazenében, akár pedig zenekari kísérettel. Nyilvánosan legutoljára 1935. november 17.-én hallották őt a soproniak muzsikálni az evangélikus templom orgonáján.

Altdöfer Viktor nem tett semmi erőfeszítést a saját maga zenei érvényesülése érdekében; nem kereste a címeteket, a tisztéseket, s mégis hosszú évtizedeken át középpontja volt Sopron muzsikájának. Távol állott minden személyeskedéstől, a vidéki városok muzsikusainak kisebb-nagyobb irigykedéseitől és féltékenykedéseitől, legfőképpen pedig a hiú törtetéstől, mégis mindig a legnagyobb tisztelet és elismerés övezte egész életpályáján keresztül.

Csodálatos isteni adomány a muzsika! Olyan megnyilatkozása az emberi léleknek, mely beszél anélkül, hogy fogalmakra vagy szavakra volna szüksége. A muzsika iránt fogékony léleknek ez a legközvetlenebb közlési módja, mert a szavakon innen és túl a lélek rezdüléseinek széles skáláját fejezi ki hangok útján. Ezért van az, hogy sok nagy muzsikus kevésbeszédű. Ilyeni volt Altdörfer Viktor is. Magaközlésében, ha szavakra volt utalva, akár magyarul, akár anyanyelvén szólott: kissé tartózkodó volt, de muzsikálásban kitárult egész lelke minden gazdagsága.

Utolsó napjaiban, amikor az öntudata időnként elhomályosult, s csak lelke legmélyéről vetődtek fel a kívülről szemlélő előtt kuszának látszó tartalmak: Altdörfer Viktor akkor ágyában fekvé egy képzelte zongora billentyűin játszott, majd vezénylő mozdulatokat látszott végezni. Révedezéseiből néha-néha öntudatra ébredt, míg azután 1940. március 4.-én reggel földi testét elhagyta a lélek és megtért Teremtőjéhez. Alakja a soproni muzsika történetét sokáig meleg fénnel fogja besugározni.

Emlékek viharos időkből: amikor a Széchenyiek megszerették Sopront.¹⁾

Irta: Thirring Gusztávné Waisbecker Irén.

A Széchenyi-család a Felvidékről származott, de a család legtekintélyesebb tagja, György esztergomi érsek, különösen győri püspökségével kapcsolatban megismerte és megszerette a Dunántúlt. Mint győri püspök fertőrákosi kastélya révén megismerte Sopront és az egész környékét, ott birtokokat szerezve.

Már ő intézkedett akként, hogy Lőrinc testvérének tehetős és vitéz, törekvő fia, György, kit később a primás halála után a király 1697-ben grófságra emelt, a dunántúli birtokokat örökölje, a dunáninnenieket Lőrinc idősebb fia, Márton. Annak utód nélküli elhalálása után a leányágnak kielégítésével György volt ura a dunáninenni birtokoknak is; és mégis csak Sopron és annak környéke vonzotta.

A családnak volt háza többfelé is, több helyen két háza is; Nagyszombaton, Galgócon, Pozsonyban, Győrött, Veszprémben stb. Győr mellett igen szép birtok is volt: Ráró, jelentékenyebb kastéllyal, mint amilyen a széplaki aránylag egyszerű kastély lehetett. Egervár kastélya és birtoka is értékesebb volt a széplakinál. Amaz örökjogú volt, ez csak zálogjog alapján használt vagyon, és mégis mikor állandóbb lakóhelyet keresett György gróf, a szerény zálogjogot választotta székhelyül, Széplakot és a téli tartózkodásra Sopronban rendezkedett be és ott Sopronban készítette elő a család temetkezési helyét is a Ferenciek templomában. Közel a templomhoz választotta magának a városi otthont is, amikor megvehette az Erdődy-féle soproni házat (Szent György-utca 16).

Pedig akkoriban, amikor Sopron lett a család lakóhelye, 1692-ben, még nem voltak kuruc és labanc ellentétek, amelyek miatt sokan húztak nyugatra. De még Pozsonyt sem kedvelték annyira, bár György gróf felesége beketfalvi Morocz Ilona felvidéki nemes leány volt és rokonságának jó része Pozsonyban lakott.

György gróf fiát és családját a rokonok már általában a soproni családnak nevezték, mert nem szeretett kimozdulni Sopronból.

És Sopron jó otthont és amennyire lehetett, védett otthont nyújtott a családnak, gyermekeik ott nevelkedtek, mikor a Szent

¹⁾ E cikknek összes adatai Bártfai Szabó Lászlónak háromkötetes munkájából: „A Sárvár-felsővidéki gróf Széchenyi-család története” vannak merítve, amelyben azonban éppen a munkának óriási terjedelme következtében annyira szétszóródnak a soproni vonatkozású adatok, hogy egységes képpé való összefoglalásuk kívánatosnak látszott.

György-utcai palotaház mellett még egy házat szereztek maguknak, sőt ott nevelkedett Széchenyi Júlia grófnőnek, Ebergényinének unokája is: Csáky György Antal, ki a Csákyak mindszei ágának lett megalapítója. Ez a kis Antal gróf valószínűleg Zsigmond gróf fiaival egyidőben járta a soproni nyilvános iskolákat. Zsigmond már innen Sopronból akarta igazgatni az összes birtokait is, amely tervet csak későbbi utódai valósítottak meg.

*

1681-ben Fertőrákoson látogatta meg Lipót király az ő 90 éves hű emberét, György érseket, aki hű királyához, de keménygerincű még vele szemben is. Így bár óriási vagyonából sokat áldoz várak, várfalak helyreállítására, kórházakat épít, templomokat renováltat, konviktusokat emel, iskolákat alapít, kolostorokkal gyarapítja Magyarországot, mégis a saját szerzeményének egy kisebb részét, amely így is százezrekre rúg, az ő testvéreinek és leszármazottjainak biztosítja: „Bolond az az ember, aki azt hiszi, hogy a saját véreimet megvetem.”

De hogy a kincstár símán elismerje az ajándékokat, ő tyúkkal és kaláccsal kedveskedik a királynak az akkori közmondás szerint: a királyra hagyja Sárfenéket borral, gabonával és Pál érsek unokaöccse útján 100 ezer forint ajándékkal kedveskedik öfelségének.

A testvére gyermekei iránt azonban minden jósága mellett igen szigorú; még a 100 éves pátriárka mellett is ott áll, legalább szimbolikusan a bot, mellyel akármikor lesujthat. Míg ő él, mindennel be kell számolni; rokonai jóformán csak kölcsönként kezelik a birtokokat és aki nem kezeli jól, attól vissza is veszi. Az egyik rokonának haragjában azt írja: „Nem hiába mondják atyafi, kutyafi, mint ha valami ebre biznánk, amit torukra vetünk.”

*

Sopronba megy el 1710-ben már nagybeteg Pál érsek is, hogy küzdelmes életét ott fejezze be György testvérénél. Pál nem olyan erőszakos hatalmas egyéniség, mint nagybátyja, a primás, de nemes és önfeláldozó lélek, ki szíve mélyéből megszenved Magyarország pusztulása miatt. Mint a király béke megbízottja, közvetít a király és Rákóczi közt. De a királyi hadvezér, Heiszter, ki féltékenyen vigyáz Pál békelépéseire, hogy azok igazi békévé ne váljanak és aki örül, ha ellenszenvét kitöltheti a magyarokon, egy ízben felperzselteti e jóakaró közreműködése miatt az érsek otthonát Veszprémben, akit kedvenc városának és embereinek veszedelme mélyen lesujtott. Nem sokára hírül veszi, hogy rokonai elbujdosnak, a Széchenyi-bir-

tokok mind pusztulnak. Az emberek elhagyják falvaikat; ahol 20—30 jobbágycsalád volt, ott alig lézeng már néhány család, kit a német pusztít, kit a kuruc. Forgách kuruc vezér még gúnyolódik azon, hogy az érsek a nemzet pusztulását siratja. Úgy beszélnek a kurucok: „A vín pap, a Pál, hamisan kapál.”

Minden jó szándéka mellett még a király előtt is tisztáznia kell magát a német katonaság által róla terjesztett hűtlenség vádja alól. Minden birtoka pusztul, kegydíjra szorul jóformán a jövedelmeitől megfosztott érsek, ki betegeskedve Sopronba kívánkozik, hogy ott haljon meg rokonainál. Bánfalván temetik el, míg később az úgynevezett Dávidcenkre, a család cenki sírboltjába kerül, ahol a tragikus sorsú utóda közelében pihen: mindketten viharos idők vértanui.

*

György grófban épúgy küzd a magyar lélek a királyhűséggel, mint idősebb testvérében, Pál érsekben. Azt írja vejének, Ebergényinek 1703-ban, kit — bár a király embere volt — még a kurucok is nagyabecsültek: „Az ember nem tudja, merre felé szakadjon, én itt Sopronban majd megbolondulok a sok hírtől. Inkább lakatlan szigeten volnék, hogy ne lássam nemzetem pusztulását.” Oly magyarérmű György gróf, hogy mikor mindenki német ruhában jár, ő a magyar köntösét el nem hagyja, inkább bosnyák gunyát öltene, de németet nem. „Bizony ebül vagyunk — az öreg érsek szavajárása szerint, írja megint egyszer György gróf — majd csak zabkenyeret fogok enni, hogy könnyebben válhasson el az testem az lölkömtől.” Majd azt mondja — Heiszter Bakonnyá akarja változtatni az egész Dunántúlt, úgy dúlnak ott a német katonák. Egerváron 900 embere hiányzik, úgy pusztulnak, úgy futottak szét a faluból. Hol a német verte a magyart, hol a kuruc nyomta a királyhű embereket. Így kerül Széchényi György egyízben a kurucok fogságába és mikor védekezett a portya ellen, még egy fejevágást is kapott az öreg törökverő vitéz és csak 1100 forint váltságdíjért engedik el a kuruc táborból és csak azért, mert Rákóczi, Pál érseket oly nagyra becsüli.

Veje, Ebergényi László báró, a híres vitéz, hogy családját meglátogathassa, a kurucoktól közrefogott Sopronban, éjnek idején szökött be a városba. És amikor a kurucok kiszimatolták ottlétét, egy derengő hajnalban ment vissza állomására; így áttörte az ostromgyűrűt, kijátszva az örök éberségét.

Ebergényi szívesebben küzd Magyarországon kívül, bár nagyon fájlalja, hogy a mi nemzetségünket — amint írja — kevésbé becsülik, postájukat feltörik, a sáncokban csak fűtüléssel küzdjük le az éhséget. Haditetteit nem ismerik el, pedig össze mérte már franciával, olasszal az ő vitéz kardját.

Amikor a király mégis a kurucok ellen küldi, előkészíti Károlyival a békét, a sok pusztulás befejezését. A lélek kettészakadása öbenne is épügy megvan, mint a Széchényi-család többi tagjában. A nyugat összekötése Magyarországgal, ez az ő keserves feladatuk!

*

A protestánsok iránti ellenszenv a primásról átszármazott Széchényi György grófra is. Legkedvesebb orvosának, Ganzel orvosnak sem tudja megbocsátani luteránus voltát és még az is bántja, hogy protestáns úrnő: Löffelholz tábornokné a szomszédja. Széplakon templomot épít és arra sokat költekezik a Széchényi-család.

A koldusokkal már az özanya: Széchényi Lőrincné is sokat foglalkozott; később nem egy Széchényinek, így többek közt Ferenc grófnak is a keresztszülői koldusok.

A viharos idők multán vidám napokat is töltöttek Széplakon. Előfordult már néha hatfogásos ünnepi ebéd is, de szerényebb menü mellett is mulatnak. A háziasszonyokat talán érdekli a 200 év előtti menü. Egyik vacsorára volt rostélyospecsenye és káposztáslében főtt jó kolbász. Másnap tehénhúst tálnak sóskaalében, tormás csukát és káposztás bélest. Bőjtre eszik a jó soproni gesztenyét és csigát, a Fertőből a halakat és a feketelábú kacsákat. Az asztalon áll a jó fertőmelléki bor, amit maguk szűrték a bozi szőlőjükből. György gróf még jó dinnyét is termel kertjében, büszkén írja egyszer, hogy 20 darabot nevelt. Egyik levelében beszámol fiának lakodalmi ünnepségéről, azaz az előkészületekről. „A Soproni turnereket is kihozzák. Ezek alá két szekér kivántattni fog. Vagy taláng a Posomból magukat ígért muzsikások is compereálni fognak. Ha ezek pediglen mind együtt lesznek, még az menyasszony nótáját sem fogják tudni elvonyini (de ez éppen nem lesz szükség, mert magyarul nem fognak táncolni). Ha oly uri jóakaróink lennének, akik látogatásunkra kijönnének, az sopronyi compánia-beliek, szívesen látnám!”

Így gyökeredett meg a Széchényi-család Sopronban és környékén, megszerették Horpácsot és Dávidcenket és lassanként elhagyják vagy a lányágakra vagy rokonokra származtatják át a felvidéki birtokokat és néhány más dunántúli birtokot és házat.

Csak a pozsonyi ház fontos még az országgyűlések miatt. Odaszállnak a régi családi házba. 1722-ben lovagol utoljára a szép tatár lován György gróf a király elé. E lovat szépen felszerszámozva — amint György gróf írja —, felöltöztetve, veje: Ebergényi küldte Pozsonyba dasztifalvi birtokáról.

*

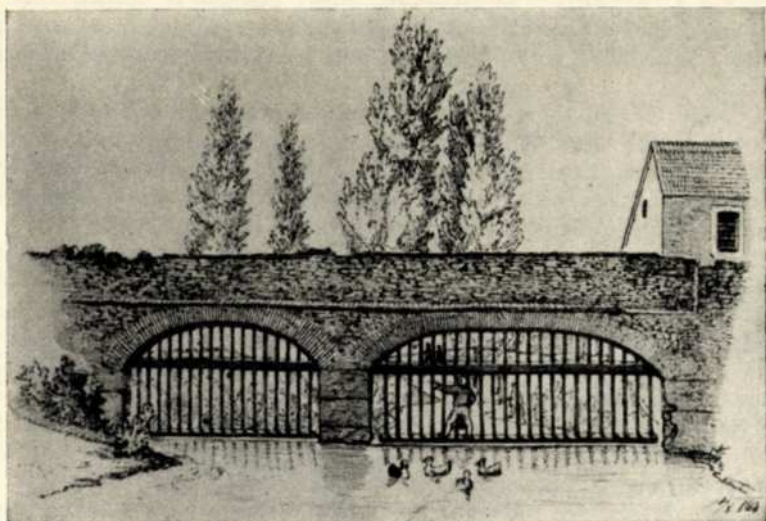
A háborús időkben és utána egy-egy város néha teljesen el volt vágva vidékétől. Éhínség pusztította az embereket és felütötte a pestis a fejét, halált hozva az elgyengült lakosokra.

Ilyenkor rájárt a rúd az orvosokra tehetetlenségük miatt, akikről azt mondogatták, el kellene égetni őket és a hamujukat szétszórni a népek között, akkor inkább gyógyulnának, mint a gyógyszerüktől.

Sopron is el volt zárva egy ideig a külvilágtól a pestis miatt, de amikor elmúlt a sok baj, hat napig is tartottak a tisztek bálóját Sopronban, ahol még a szép Ebergényiné is — aki alig beszélt németül, csak magyarul —, még ő is német táncokat járt. A soproni vigasságok híres vigasságok voltak, csak az öreg Széchényi gróf nem szereti a német mulatozást. Még az unokáit is csak magyar köntösben szereti látni.

Amint az öreg primás, György érsek is csak a magyar nyelvet szerette, bár szépen írt latinul, mégis a magyar pennát forgatta legszívesebben, úgy György gróf levelei is sok zamatos ősi magyar szót örökítenek meg és sok szenvedés emlékét származtatnak át az ükunokára: a legnagyobb magyarra.

Kép Sopron multjából:

Az Ikvapatakot áthidaló rácsos ívek a külső várfal vonalában a Patak-utca táján. (Hauser Károly rajza 1863-ból.)

A soproni Nemes Magyar Társaság, A legrégebb magyar önképzőkör.

Irta: Benkő László dr.

Egy verőfényes májusi napon, kora délután, vidám zene-szóra figyeltek fel a máskor csendes városka békés polgárai. Színes zászlókkal, hosszú sorokban vonultak végig a városon diákok, tanárok s a hozzájuk csatlakozott nagyszámú közönség. A szembetűnő díszmagyarruhás csoportokról ítélve, azt hinné az ember, hogy fejedelmi vendég fogadására indulnak, vagy leg-alább is képviselő, alispán beiktatására. Hogyne, hiszen a város szélénél már az első dombokon felállított mozsarak dörgése is belevegyül az ifjúság örömrivalgásába.

Valóban egy egész megye ünnepel itt: a soproni evangélikus ifjúság eszményi vármegyéje: a *Deákkúti Vármegye*. Nevét attól a forrástól vette, amelynek üdítő vize immár négyszáz éve oltja a soproni tanulóifjúság szomját.

Itt az ártatlan örömfők forrásánál állott meg a vármegye zenekara. Itt sorakoztak fel félkörben a vendégek, itt üdvözölte meleg szavakkal a közönséget a vármegye főispánja — ezelőtt száz esztendővel. A dombtetőről itt nézték szívszorongva a kis diákok, hogyan állnak fel a tánchely közepére a feszes piros-nadrágos verbunkosok, hogyan lobog a gombos mellényükből kilógó bő gyolcs ingujjuk és hogyan dobogtatja meg a leány-szíveket a sarkantyújuk pengése. Mert lányok is voltak ám! A verbunkosok bemutatója után a főispán megnyitotta a táncot s tarka jókedvben, vidám hangulatban folyt le a késő estig tartó majális.

Nagy tévedés volna azonban azt hinni, hogy ezeknek a diákoknak egész ténykedése a szórakozásban, mulatozásban merült ki. Ennek az ifjúságnak már akkor, 1827-ben, a Deákkúti Vármegye megalakulásakor közel félszázados, eredményes multra visszatekintő, az országban első önképzőköre volt.

A soproni ősi líceum Magyar Társasága, ahogyan az alapítók elnevezték, 1790-ben alakult meg. Ekkor panaszkodik Kis János, a későbbi evangélikus szuperintendens és országos nevű költő, akkor soproni diák, hogy a „külföldi dolgokról valamenynyit kívánok, annyit tanulhatok, de hazánk tudománybeli állapotjára nézve csaknem egyiptomi setétség vala eddig rajtunk”. Az iskola nyelve és műveltsége akkor még teljesen latin volt. De a derék professzorok arra ösztönözték tanítványaikat, hogy az ébredező magyar szellemről se feledkezzenek meg.

Kis János és tudományszomjas társai így rendelték meg először csaknem az összes magyar folyóiratokat: a „Mindenes Gyűjteményt”, „Magyar Kurirt” és „Hadi Történetek”-et. Majd

pedig levélben fordulnak az akkori irodalmi vezérhez, Péczeli Józsefhez: „Kiket tart, tisztelt Uram, nemzetünk legklasszikusabb prózaistáinak s poétáinak s micsoda renddel következteti őket egymásra?”

Milyen új könyvek jöttek ki az elmúlt esztendő tizedben, s kik legyenek virágozni kezdő literatúránknak forróbb kedvelői és buzgóbb gyarapítói...?”

Kis János arcképeként a soproni ev. líceum múzeumában őrzött miniatürkép.

Péczeli készségesen válaszolt az érdeklődő ifjakkak, egyszerűsége buzdította őket a nyelvtanok tanulmányozására és irodalmi működésre is.

Nem is kellett sok biztatás. A lelkes ifjak fiatalos hévvel írták dolgozataikat, tanulmányaikat, s hogy sikerüket biztosítsák, Kis János azt ajánlotta, alakítsanak baráti társaságot, amely munkájukat megbírálja s működésüket határozott irányba tereli.

Az irodalomkedvelő társak örömmel fogadták az indítványt, s 1790 március 20-án *Kis János* és négy társa: *Németh László*, *Halasy Mihály*, *Hrabovszky István* és *Potyondy László* megalakították a Soproni Magyar Tanuló Társaságot. Az alaptörvények szigorúan kimondják, hogy „senki a társaságba be ne véssék, aki a közönséges megegyezésből elvégzett foglalatoskodásnak buzgó végbevételére magát le nem kötelezi. A közakaratóból meghatározott napokon ki-ki megjelenjen. Munkájának barátságos megítéléséért senki meg ne nehezteljen. A gyűlések legalább is két óráig tartsanak.”

A társaság megalakulásáról Péczelit és a magyar folyóiratokat is tudósították. A Hadi Történetek szerkesztősége néhány kötet könyvet küldött számukra munkásságuk, lelkesedésük jutalmául. A Mindenest Gyűjtemény pedig elismerőleg nyilatkozott a Sopronban tanuló nemes ifjak derekas iparkodásáról és gyönyörűséggel olvasta három rendbéli beküldött verseiket.

A magyar nyelv és irodalom pallérozása érdekében összefogott diákok nem álltak magukra hagyatva. Mozgalmukat nemcsak derék tanáraik karolták fel, hanem olyan hatalmas pártfogójuk is volt, mint *gróf Széchenyi Ferenc*, akinek élénk érdeklődését semmi sem mutatja jobban, mint az a levél, amelyben a hozzáküldött alapszabály-tervezetre megtette észrevételeit. „Nekem nincs forróbb kívánságom annál — írja —, mintha az említett N. Társaság azon szent és egyenes végre fennállhat, melytől voltaképp egyedül kell annak lelkesíttetnie. És ezenközben a Haza boldogítására való jussomat egyenlő mértékben kész vagyok fenntartani és teljesíteni.” Mennyit használtak jó tanácsai, a tagok köszönőlevele bizonyítja. „Excellenciád bölts kézzel mutatá azon utat ki, melyen bátor lépésekkel boldogul elől menend és el is éri célját ez az alkotvány. Azt az utat mi örömmel fogjuk követni...”

Ma sem nagyjelentőségű esemény az, ha néhány ügyesebb diák szellemi szárnypróbálgatásokra összeül s nem volt az másfél száz évvel ezelőtt sem. De *Kis Jánosék* kezdeményezése jóval túlnőtt az ilyen ifjú szalmalángkísérleteken. Különös jelentőséget az adott neki, hogy a magyar nyelv és irodalom pallérozására és saját maguk nemzeti művelésére egy, abban az időben még nagyrészt németajkú város latinnyelvű iskolájában vállalkoztak. Ez a felismerése az akkor legfontosabb nemzeti feladatnak biztosította az ifjú Magyar Társaság számára nemcsak a fennmaradást, hanem hamarosan az iskola falain messze túlterjedő tekintélyt és országos hírnevet is.

Az egykori Sopronban „ez a parányi egyesület volt a magyarság tűzhelye. Könyveit, hirlapjait az egész városban olvasták. A hon sorsán bánkódó, nemzetük jövőjében nem bízó hazafiak, ha látták az ifjakban a régi tűz lobogását, vigasztalódva

távoztak. Előadásukat idegen ajkúak is látogatták, sokan szavataikból kedvelték meg a magyar nyelvet."

Különösen a társaság örömnünnepei emelkedtek nagy hírnévre. 1790 óta mindmáig a tanév végén ünnepélyt rendeznek a társaság tagjai, melyen működésük javáról számolnak be. Ezeknek az örömnünnepeknek gyakori vendégei voltak *Széchenyi István* és *Lajos*, *Festetich György* s más főúri családok tagjai, az egyházi és világi hivatalok vezetői, a vármegyék urai, kivált *Eötvös* alispán. *Bethlen Elek gróf* 1805-ben csupán az örömnapp kedvéért utazott Erdélyből Sopronba.

Milyen irányú volt a Társaság működése?

Az első években önálló munkák alig szerepelnek. A legfőbb cél ekkor alapos nyelvtani és irodalmi ismeretek szerzése volt; prózában, versben legfőképpen a nemzeti nyelvhez való ragaszkodás jutott kifejezésre. Bűnnek tekintették, ha valaki magyar beszédben idegen szót használt.

A nemzeti nyelv mellett érdeklődésük másik főiránya a nemzeti történelem volt. Mestereik Heltai Gáspár és Horváth István, majd Virág Benedek voltak. A legkülönbözőbb irodalmi műfajokat képviselő dolgozatokat alaposan meg is bírálták, eleinte szóban, később az előre gondosan elkészített írásos bírálatot művelték.

A művelődés forrásaiul a folyóiratok és könyvek szolgáltak. A tagok buzgón lapozgattak a Társaság asztalán felhalmozott csaknem valamennyi magyarnyelvű folyóirat lapjai között. Eleinte a Bécsben, később a Pesten megjelenő magyar ujságokat és folyóiratokat járatták. Kultsár István maga küldi meg Tudósításait, melyeknek „megismertetésére Sopronnak nagy érdeme van. Tsendes, de szüntelen munkálkodása az ott való Ifjú Társaságnak nem csak buzgó Hazafiakat, hanem jeles Írókat is szerzett a nemzetnek", írja a Társaság elnökéhez intézett levelében.

A gazdag folyóiratgyűjtemény mellett könyvekre már alig jutott pénz. A tagok kötelessége volt ugyan a könyvtár gyarapítása, de volt olyan év is, mikor 20 kötettel sem emelkedett a könyvek száma. Később az anyagi megerősödés lehetővé tette a hatásosabb könyvbeszerzést. A Társaság 50-ik évében 1200 volt a könyvek száma. Az 1913-ban kinyomtatott jegyzék pedig már mintegy 4000, szakok szerint elrendezett könyvet sorol fel. Azóta ez a szám megkétszereződött.

A Társaság százötven éven át kifejtett tevékenységét nem kísérhetjük végig. De álljunk meg egy pillanatra ennek a nagy és dicső multnak legkiemelkedőbb határkövénél: a százéves évforduló megünneplésénél.

A Társaság irattárában őrzi azokat az üdvözlő táviratokat, leveleket, amelyek a fennállás századik évfordulójára az ország

minden részéből érkeztek. Az emlékünnepeken a Magyar Tudományos Akadémia, a Kisfaludy Társaság s még számos irodalmi és kulturális egyesület képviseltette magát. Kovács Sándor püspök, akkor teológus diák, felolvasta a Magyar Társaság százéves történetének ez alkalomra összeállított vázlatát, Poszvek Sándor liceumi igazgató pedig ünnepi beszéd keretében leplezte le az alapító Kis János arcképét.

Azóta újabb 50 esztendő múlt el. Száz meg száz, ezer meg ezer diák lépett ki közben az ősi Alma Mater kapuján, „a múzsáknak emelt hajlékból”. Közülök nem egy a magyar szellemi és közéletnek kiváló képviselője lett. Hogy csak néhány nevet említsünk: a régiek közül maga az alapító Kis János, valamint Székács József, mindkettő püspök és költő. Berzsenyi Dániel, Döbrentei Gábor, Pákh Albert s a nemrég százéves korában elhunyt költő: Torkos László. Az újabb nemzedékből: Gömbös Gyula, Kánya Kálmán; Domján Elek, Kapi Béla és Kovács Sándor püspökök; Bruckner Győző, Gombocz Zoltán, Zsirai Miklós, Pröhle Vilmos és Pröhle Károly egyetemi tanárok s még sokan mások.

Soproni katonáskodása idején Petőfi a Magyar Társaság könyveit olvasgatta takarodó után, gyertyafény mellett, melyeket licista diákbarátai kölcsönöztek neki.

Mi tartotta meg a Magyar Társaságot százötven hosszú esztendő annyi viszontagsága között? A hagyomány ereje s a mindenkori időszerű feladatok felismerése. Az utódok minden időben féltő gonddal ápolták az őstől örökölt szellemi hagyományokat. A Társaság legfőbb célkitűzése ma is az egyén-kiművelésének s a magyar nyelv és szellem ápolásának előmozdítása. Ma is maga az ifjúság választja nemcsak tisztviselőit, hanem tanárelnökét is. Az évi működést ma is örömmünnp zárja be s a „Nemes Magyar Társaság” egyszerű, de méltóságteljes címzést máig sem tudta megváltoztatni semmiféle divatos címkorság.

A hagyományos szellem szép megnyilvánulása s egyben a mai életrevalóság bizonyítéka az az ezerpengős alapítvány is, amellyel a Társaság harminc éven át volt elnökének, Ruhmann Jenőnek indítványára a százötvenedik év beköszöntésekor Kis János emlékét újólág megörökítette.

Ez a hagyomány azonban sohasem merevedett dogmaszerű megkötő formulává, hanem mindenkor rugalmasan hozzáidomult a változott idő követelte változott feladatokhoz.

A Magyar Társaság megalapítói annakidején történelmi missziót teljesítettek az akkori jórészt németajkú Sopronban a magyar nyelv pallérozására irányuló törekvésekkel. Hogy a jelen egyszerű munkásai méltók lesznek-e a nagy őshöz, az utókor fogja megállapítani. De hivatásuk betöltését igyekeznek szol-

gálni azáltal, hogy főfeladatukul a magyar néphagyományok ápolását, a magyar népi-nemzeti értékek megbecsülését tűzték ki.

*

Nemes Magyar Társaság!

Büszkén nézhetsz vissza százötvenéves multadra, tekintetted bizakodva forduljon a jövőbe is, hogy a borús égen keresztül meglásd a derűthozó fényes napsugárt.

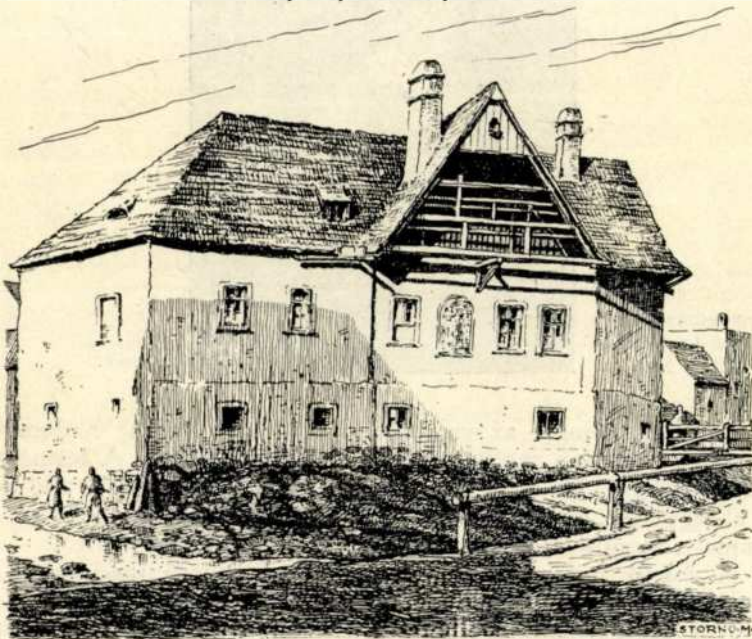
Buzdító jelmondatul álljon előtted az alapító Kis Jánosnak egyik ifjúkori zsengéje:

Szedj illatos rózsákat,
Míg tart a szép nyár,
Becsüld meg az órákat,
Az idő eljár.

Ma még érzed erődöt,
Ki tudja mi vár?
Ne vesztegesd idődet,
Az idő eljár.

Halasztását dolgának
Sok megbánta már,
Ne véld élted tréfának,
Az idő eljár.

Kép Sopron multjából:

Festőház. (Färberhaus vagy Inselhaus.) A Festőkőz torkolatánál az Ikvapaták kanyarulatában állott. A nyitott oromzat gerendáin a festett kelméket szárították. Az emeleti ablakok közt valószínűleg Dorfmeister készítette nepomuki Szent János képe volt. Lebontották 1904-ben.

Az énekes hattyú (*Cygnus musicus* Bechst.) újabb előfordulása a Fertőn.

Irta: Leitner József.

A „Soproni Szemle” 1939. évfolyamának 3. számában megjelent „Hat év előtti osztrák vita a Fertő sorsáról” című cikkben Varga Lajos dr. ismerteti a Fertő lecsapolásával kapcsolatos vitát. A Fertő lecsapolása ellen szóló érvek között szerepel az is, hogy Közép-Európának ezt a tavát már csak azért sem sza-

1938. év
novemberében a
Fertő-taván lőtt
énekes hattyú.

Klausz Emil
felvétele.

bad lecsapolni, mert az valóságos természeti emlék. Különösen gazdag és páratlan *madárvilága* érdemel kíméletet. A természet lelkes megfigyelője mindig talál ott valami érdekeset s alig múlik el egy-egy év, hogy valamely érdekes, szokatlan állat ne kerülne a megfigyelő szeme, vagy a vadász puskája elé.

A Fertő nemcsak számos nálunk fészkelő madárnak ad otthont, hanem sok északi madárnak szolgál télen tartózkodási helyül s biztosítja megélhetését. Bizonyára nemcsak a szakemberek ismerik az északi lúd népes csapatait, melyek ködös téli estéken, útirányukat elvesztve, hallatják Sopron város háztengere felett egymást hívogató, talán buzdító hangjukat. Egyik-

másik néha nekivágódik a házak falának, öröme a ház lakóinak, akik így ingyen, de bizony rendszerint sovány peccsenyéhez jutnak.

Vannak azonban a Fertőnek téli vendégei, melyek nem ilyen tömegesen jönnek s ezért nehezebben figyelhetők meg. Egyes fajok ritkán jelennek meg s ezért ezek megérkezése örömet és feltűnést kelt a szakemberek közt. Ilyen pl. az *énekes hattyú*, ez a sarkkör tájairól jövő vándor is. Mivel ennek a madárnak megjelenése elég ritka vidékünkön, ez teszi megokolttá, hogy megemlékezzünk arról az esetről, amikor 1938 novemberében Fertőboz határában egy énekes hattyút löttek. A madarat a soproni evangélikus líceum szerezte meg s annak gyűjteményét gazdagítja.

Mielőtt madarunkról beszámolnék, talán nem lesz érdektelen, ha a hattyúk életéről egyet-mást elmondok.¹⁾

A hattyúk teljesen a vízi életmódhoz alkalmazkodott madarak. Nagy testük a hasi oldalon teknőszerűen kiszélesedik, úgyhogy széles felülettel érintkezik a víz felületével, ami a vízben való mozgást és a biztonságot növeli. Feltűnik hosszú nyakuk, melyet úszás közben többé-kevésbé S-alakban görbítenek meg s repülés közben egyenesen előre nyujtanak. Népünk a kecsesség, az előkelő tisztaság s nemes magatartás megtestesítőjének tartja.

A hattyúkat a zoológusok a *Lúdidomúak* (*Anseriformes*) rendjébe sorolják. A hattyúnemnek három fajta fordul elő hazánkban:

1. *Cygnus olor* Gm. Bütykös hattyú.
2. *Cygnus musicus* Bechst. Énekes hattyú.
3. *Cygnus Beweckii* Yerr. Törpe hattyú.

A legismertebb közöttük az első, mert az Európa több országában előfordul s számos helyen parkok tavain mint díszmadarat tartják. A Sopron melletti nagytóalmi tavon is ezekben gyönyörködhetünk. A szép tiszta fehér tollazat jellemző a nálunk előforduló mindhárom fajra, de csak az öregekre, mert a fiatalok ruhája a bütykös hattyúnál sötétszürke, az énekesnél pedig rozsdásszürke.

Nem akarok itt a hattyúk testének leírásával részletesen foglalkozni, hisz az a határozó könyvekben megtalálható, csak a legjellemzőbb sajátosságokat akarom kidomborítani. A bütykös hattyú legfeltűnőbb ismertetőjele, amelynek alapján könnyen

¹⁾ A hattyú életére vonatkozólag a következő munkákat használtam fel: *Dr. Lovassy Sándor*: Magyarország gerinces állatai. 1927. — *Dr. Oskar und Frau Magdalene Heinroth*: Die Vögel Mitteleuropas. III. Band. — *G. Friderich*: Naturgeschichte der Deutschen Vögel. 1891. — *Brehm A.*: Az állatok világa. III. kötet, 1904.

megkülönböztethető, a *csőr tövén lévő fekete bütyök*. Jellemző rá, hogy nyakát járás vagy úszás közben S-alakba görbíti. Ebben a tekintetben eltér az énekes hattyútól. Ez a nyakát nem görbíti annyira S-alakra, mint a bütykös hattyú.

A bütykös hattyú másik neve *néma hattyú*. Erről a névről az állat némaságára következtethetnénk, ami azonban nem felel meg a valóságnak. Ez az elnevezés valószínűleg onnan származik, hogy a darvak krúgatására emlékeztető lágy, egytagú hangját ritkán, leginkább csak a nász idején hallatja. A bütykös hattyúra jellemző, hogy repülését egy különös zizegve fütyülő, messziről hallható röpzej kíséri. Ennek létrejöttét s jelentőségét nem ismerjük. A szárnyaikon semmi különös berendezést, mely hang keletkezésében szerepet játszhatna, nem látunk. A hangról feltehetjük, hogy a társak összetartására való.

A parkok tavain élő szelíd bütykös hattyú s a vadon élők között különbség nincs. A hattyú könnyen hozzászokik az emberhez.

A bütykös hattyú hazája egyesek szerint Kis-Ázsia, Irán és Közép-Ázsia nagyobb tavai Kelet-Szibériáig. Európában előfordul: Kelet-Poroszország, Dánia és Svédország partvidékein, továbbá Lengyelország-, Közép- és Dél-Oroszország-, Oláhország-, Bulgáriában. Régebben Közép-Európában is nagyobb területeken fordult elő, mint fészkelő madár, pl. hazánkban is, ma nálunk már csak mint őszi és tavaszi átvonuló madarat láthatjuk, mégpedig ritkán, mert az északi részeken is, ahonnan télen délre, néha egészen a Földközi- és a Fekete-tenger mellékeire húzódnak, erősen megcsappant a bütykös hattyú száma.

A Berlin környékén lévő tavakon a háború előtt nagyon gyakori volt. A háború után bekövetkezett éhség következtében valamennyit összefogdosták s elfogyasztották. Tojásaikat, amelyek egyébként Közép-Európa legnagyobb tojásai, szintén összegyűjtötték. Ez természetesen a madár kipusztulásához vezetett. Ma már ismét telepítettek ezekre a tavakra hattyúkat.

A hattyúk párosával élnek s közismert a szeretet és vonzódás, mellyel a hitvestársak egymással szemben viseltetnek. A hattyúpár nagyobb vízfelületre tart igényt. A legerősebb hím csak párját tűri meg ezen a területen, a többit, nemcsak a hímeket, hanem a nőstényeket is a legkegyetlenebbül kergeti el s tartja távol. Sőt irigysége s önzése annyira megy, hogy ha az öregeknek nem árthat, azok fiókáit pusztítja el a legkegyetlenebb módon. Ezért mondja találón a német közmondás: „A hattyúkon kívül az emberek azok az állatok, akik egymás életét kölcsönösen a legnehezebbé teszik.”

A *Heinroth* házaspár felelevenít Közép-Európa madarairól szóló nagy munkájában egy érdekes történetet, melyet a szerzők a *Zoologischer Garten c. folyóirat* egy régebbi számából

merítettek. A folyóiratban közölt megfigyelés szerint egy haty-tyúpár területére bemerészkedett egy idegen tojó. A hím a legnagyobb határozottsággal, minden udvariasságot félretéve, kikergette a területükről. Ez azonban nem akadályozta abban, hogy a terület határán túl a nőtényt most már nagyobb előzékenységgel, udvarolgatva, ne kövesse, sőt ott vele ne szerelmeskedjék. Az egykori szerző, a hatyú észbeli tehetségét túlbecsülve s az egész jelenetet nagyon is az ember szemszögéből nézve, azt hiszi, hogy a hatyúférfj felesége előtt csak színlelte haragját s azért zavarta el az idegen nőtényt felesége látókörén kívül, hogy a házasságtörést zavartalanul elkövetesse.

Az *énekes hatyú* hazája az északi sarkövön túl van; Izlandon, a Skandináv-félsziget északi részén, Észak-Oroszországban és Szibériában fészkel. Télen Közép-Európa tájaira költözik, s ha itt is befagynak a vizek, délebbre, a Földközi-tenger vidékére repül. Tavaszi visszavonulásakor ismét érinti a mi tájainkat. Tartózkodó helyei a mocsaras, vizes területeken vannak, mint amilyen például a mi Fertőnk is.

Az énekes hatyú, egyes finomabb részletektől eltekintve, a bütyök hiányával tér el a bütykös hatyútól. Szárnyának hossza a test nagyságához viszonyítva nagyobb, mint a bütykös hatyúé s ezért jobb repülő. Szüksége is van erre, mert téli vándorlása alkalmával hosszabb utat kell megtennie, mint a délebbre lakó társainak. Legjellemzőbb tulajdonsága, melyről a repülő madarat is megismerhetjük: a hangja. Erről nevezik énekes hatyúnak, bár hangját csak nagy jóakarattal lehet éneknek nevezni. Az énekes hatyú nagyon magasan repül s repülés közben hallatja az ő kellemes csengésű hangját. Szózatát, mely mint hívófigyelmeztető hang is értelmezhető, úszás közben is hallatja, gyakran valószínűleg csak saját szórakoztatására. Éneke kellemes, hosszúranyujtott hangokból áll. Egyes példányok hangja magasabb, mint másoké, azonban az egész csapat hangja mégis harmónikusán összecsendülő hangokból áll.

A költőknél szerepelő hatyúdál csak a költők képzeletvilágában van meg.

A *törpe hatyú* nagyon hasonlít az énekes hatyúhoz s mintegy annak kisebb kiadása.

A hatyúk a fészküket a víztükrök közelében a magas nád közé vízínövények száraz részeiből rakják. A nőtény már áprilisban 5—7 tojást rak, néha 8, sőt 9-et. Feltűnő a tojások száma, mert összehasonlítva más nagy madarak fészekaljával, igen nagynak találjuk. A fiatalok négy és fél hónap alatt érik el repülési fejlettségüket. Érdekes, hogy az énekes hatyú fejlődése rohamosabb, mint a bütykös hatyúé, amit a tél korai beköszöntésével s a megteendő út hosszúságával magyarázhatunk. A kicsinyek fejlődési ideje alatt először az anya, majd 6 hét

mulva az apa vedlik és elveszíti evezőtollait. Ilyenkor a hattyú nem tud röpködni, tehetetlen, amit a vidék lakói felhasználnak arra, hogy dorongokkal végezzenek velük s így húsuikat s tollaikat hasznosítsák a maguk részére.

*

A hattyúknak Sopron környékén való előfordulásáról *Fászl Istvánnak*, a soproni Szent Benedek-rendi gimnázium volt kiváló tanárának s neves ornitológusnak munkájában találunk említést.²⁾ A bütykös hattyúról ezt mondja: „1882 december 27-én egy fiatal 2—3 éves példány jelent meg a Fertőn, többszöri sikertelen üldözés után a déli partok felé vonult, ahol december 31-én egy hidegségi halász elejtette.” Ez a példány a Szent Benedek-rend soproni gimnáziumának gyűjteményébe került. Az énekes hattyúról nála a következőket olvashatjuk: „Tavaszi átvonulása alkalmával többször látható, de lövésre nem igen kerül.” Idézi továbbá *Jukovits J.-t*: „Ist zweimal vorgekommen, im Jahre 1860 und 1863, da wurde ein junges Weibchen geschossen, welches ich für meine Sammlung acquirierte.”

Áttérek most már a mi madarunk ismertetésére. 1938 november 20-án lőtte *Krizanits Rudolf* fertőbozi vendéglős, a Fertőboz határához tartozó Fertőterületen az ú. n. „Überfahrts-Lacke“-n. Ez Fertőboz régi csatornájának végén van. A vendéglős szerint kb. már három hétig figyelték. Hallották hangját is. Egyedül volt. A lelőtt madárnak súlya 8 kg volt.

Faja: *Cygnus musicus Bechst.* Énekes hattyú. Fiatal példány, amit tollazatának szürkésbarna színe is mutat. Csőre tőben barnás, hússzínű, hegyén fekete, lába sötét, hússzínű, majdnem fekete. Méretei (Chernel mérési módszerét követve):³⁾ Hossza 140 cm. Szárny 55 cm. Láb 11 cm. Csőr 8 cm. Középső ujj karom nélkül 12½ cm. A méreteket csak a kitömött példányon állapíthattam meg s ezért csupán megközelítő pontosságúaknak tekinthetők.

Képünk a Fertőboz határában lőtt énekes hattyút kitömve, az ev. líceum botanikus kertjében lévő kis vízmedence mellé helyezve mutatja.

Ez az érdekes madárelőfordulás, amelyről most megemlékeztem, ismét felhívja figyelmünket a Fertő szépségeire, gazdag állatvilágára, a tő rejtélyes életére, tudományos jelentőségére s támogatja azoknak az érveit, akik a Fertő megmaradása mellett s lecsapolása ellen küzdenek.

²⁾ *Fászl István*: Sopron madarai. A Szent Benedek Rend Soproni Főgimnáziumának 1882/83. évi értesítőjében.

³⁾ *Chernel István*: Magyarország madarai. 1899. II. köt., 10. l.

Leitner, Josef: Über ein Vorkommen des Singschwans (*Cygnus musicus* Bechst) am Neusiedler See.

Verfasser weist auf die Wichtigkeit des Neusiedler Sees als Lebensraum und Sammelplatz der Vögel hin und findet den Standpunkt derjenigen, die sich gegen die Trockenlegung des Sees aussprechen, auch vom Naturschutz aus begründet. Diese Auffassung bekräftigt auch die Tatsache, daß man auf dem See oft seltene, durchziehende Vögel findet, wie das auch der im November 1938 nächst der sogenannten Überfahrtslacke am Ende des Fertőbozer (Hollinger) Kanals geschossene Singschwan beweist. Von diesem Vogel, welcher jetzt die Naturaliensammlung des ev. Lyceums (Gymnasium) in Sopron bereichert, berichtet der Verfasser im weiteren. Zunächst gibt er einen Überblick über die in Ungarn vorkommenden Schwäne und ihre Lebensweise und beschreibt dann den bei Holling geschossenen Schwan. Der Vogel ist ein junges Exemplar, dies beweist sein bräunlich gefärbtes Gefieder. Das Bild zeigt den ausgestopften Vogel in natürlicher Umgebung abgebildet.

A Bécsi-utca 10. sz. ház a födélzék átalakítása előtt. Soproni jellegzetes kisbirtokosház deszkafal orommal. Jobbról a Sz. János-lovagok volt háza, a köznyelven ismert „Mauthaus”. — Storno M. rajza.

Sopron városrendezésének kérdései.

Irta: Bergmann Pál.

A városrendezésről és az építésügyről szóló 1937:VI. t.-c. kötelezi a magyar városokat, hogy állapítsák meg városfejlesztési tervüket (programjukat), jelöljék ki a városias kialakításra szánt területüket és ennek felmérése után határozzák meg az általános és a részletes rendezési tervet. Ezzel válik lehetővé, hogy a jövőben ne a véletlen és a nyereszkesedés, hanem a tervszerűség és a közösség érdeke irányítsa a magyar városok fejlesztését. Ezzel a törvénnyel kezdődik hazánkban a tervszerű városrendezési munka.

Sopron városfejlesztési programját és városias kialakításra szánt területét a törvényhatósági bizottság a 9071/22. kgy. 1939. számú határozatával állapította meg. Ezt az első lépést kell, hogy kövesse a felmérés után az általános és részletes rendezési terv elkészítése. Ezek fogják meghatározni Sopron jövő arculatát.

A városfejlesztési program a törvény útmutatása szerint csak általános keret lehet, nehogy túlságosan megkösse a rendezési terv készítőjének kezét. A részletek megoldása tehát a rendezési terv és az új építési szabályrendelet feladata lesz.

A városrendezési terv a város jövő fejlődésének rajzban leegyszerűsített haditerve, amely kiterjed a város életének minden megnyilvánulására, ezért annak megállapítása előtt részletes vizsgálat tárgyává kell tenni a város életének minden vonatkozását.

Nézzük ezeket külön-külön.

1. A lakáskérdés.

A városfejlesztési program és a városrendezési terv egyik legfőbb célja a lakásépítés helyes irányba terelése és egészséges lakások építése. A városrendezésben a sejt a lakás.

A déleurópai ember az utcán, a középeurópai ember a lakásban tölti el élete legnagyobb részét. Ezért a lakásnak nálunk olyannak kell lennie, hogy a lakó minden igényét kielégítse. Ezt csak úgy lehet elérni, ha a tervezésnél az összes követelményeket figyelembe veszik, amelyeknek a lakásnak meg kell felelnie.

A múlt században csak a nyereszkesedés irányította a lakás-termelést, ez eredményezte a kútszerű udvarokra nyíló, dohos, sötét, börtönszerű lakásokat és a proletárnegyedeket. Ma azt követeljük, hogy minden lakószobát még december 23-án is legalább egy óra hosszat a napfény érje, és a legalsó ablaksort is még 23°-os szög alatt érje a napsugár. Legjobban megfelel en-

nek a követelménynek az észak-déli iránytól 22°-kal elforgatott lakóutca irány és a sávós beépítés. Így a lakószobák délelőtt, délután napfényt kapnak; a házsorok között elterülő kerteket és udvarokat pedig a napfény járja át és tisztítja meg a körkörös csiráktól. Az új utcák tervezésénél erre figyelemmel kell lenni, amint ezt a városfejlesztési programunk is megállapítja.

Ösi emberi vágy a saját otthon, a családi ház. A családi ház előmozdítja az egyéni, kiegyensúlyozott életfelfogás kialakulását, de hátránya, hogy drágább a bérház lakásánál. A város háztartására is kedvezőtlen a családi házak túlzott elterjedése, mert a ritka beépítés és ritka lakósűrűség megdrágítja a közművek építését és azok kihasználását sem teszi lehetővé. Sopronban a házak 42%-a családi ház.

A bérházakban ma már teljesen megfelelő lakásokat lehet létesíteni. A bérházak előnye, hogy egyes munkafolyamatokat mint pl. a fűtést, a mosást korszerűen lehet megoldani, hátránya azonban a bérlők közötti súrlódások lehetőségei. Ugyanez áll a Sopronban újabban annyira kedvelt társasházakra is.

Sopronban bérlakásokra és családi házakra is szükség van. A lakáskérdésben nem is ennek a vitának az eldöntése a fontos, hanem az, hogy a lakáskultúrát emeljük. Sopronban a belterületen, amelyekhez a lövéreket is számítjuk, 1935-ben 8402 lakás volt. Ezekből 46% egyszobás, 29% kétszobás, 15% háromszobás, 6% négyszobás és 4% négyszobásnál nagyobb lakás volt. A kislakások arányszáma tehát igen magas.

A statisztikából azt is megtudjuk, hogy az egyszobás lakások 30%-ában 4-nél több személy lakott; a kétszobás lakásoknak pedig 41%-ában lakott négyenél több személy. Ez mutatja, hogy kedvezőbb lakásviszonyokat kell teremteni; elsősorban a lakások zsúfoltságát kell megszüntetni.

Nem szabad azonban azt hinnünk, hogy a lakáskultúra emelése terén eddig semmi sem történt. Már eddig is szép az elért eredmény. Ezt igazolja, hogy egy lakásra átlagban 1910-ben még 4'8, 1930-ban már csak 4'2, a belterületen pedig csak 3'9 személy jutott. Viszont nem kedvező a kép a fürdőszobák helyzetében. A belterület 8402 lakásában csak 1649, azaz 16¹/₂%-ában van fürdőszoba.

Országos átlagban Sopron mégis előkelő helyet foglal el a lakásstatisztikában. Sopronban a házak 98%-a téglából épült, míg az alföldi városok házainak 90—95%-a vályogból készült, a földes padló pedig, amely az egészségnek legnagyobb veszedelemé és amely az Alföldön sajnos általános, nálunk ismeretlen fogalom.

2. A közegészségügy követelményei.

Az orvos munkaköre kettős: a gyógyítás és a megelőzés. Ehhez képest a városrendezés közegészségügyi vonatkozása is kettős. A gyógyítás munkakörével kapcsolatos a kórházak, szanatóriumok, fekvőcsarnokok, üdülők építése. Kórházunk elhelyezése szerencsétlen, meredek domboldalban a főforgalmi út mellé, a kijelölt gyárvárosba, a vásártér, a patak és a vágóhíd közé telepítették. Tervezőinek szeme előtt csak egy elv lebegett, hogy az állandó északnyugati szél a fertőzött levegőt a városból eltávolítsa. Ez ma már túlhaladott álláspont. A telepítés hátrányait enyhíteni lehet a vásártér, a vágóhíd és a sertéshizlaló ki-telepítésével, a patak csatornázásával, a Győri-út aszfaltozásával és elterelő teherforgalmi út építésével. A tervezett új pavillonokat azonban már a Lövérek alján kellene elhelyezni, mint egy jövőendő második kórház magját.

A megelőzés munkakörével kapcsolatos az egészséges lakáskultúra megvalósítása: olcsó, száraz, napos és átszellőztethető lakások létesítése — a legszegényebb néprétegek számára is —, a nyomortanyák megszüntetése, az egészségtelen városrészek szanálása, belső zöldterületek létesítése, a csatornázás és a vízvezetéki vízellátás teljessé tétele. Idetartozik a lakóterületeknek az ipari területektől való elválasztása is. Míg a por és a füst elleni küzdelemnek a T. B. C., a vízvezetéki vízellátásnak a hastífusz leküzdése szemszögéből van döntő jelentősége, addig az egyre inkább elterjedő malária melegágyai a tisztátalan vízfelületek és vízfolyások.

A por elleni küzdelem legfőbb fegyvere az utcák burkolása, mert a makadám utak portalánítása vízzel, vagy olajjal drága és alacsony hatásfokú.

A füst elleni harc első állomása a gyárvárosnak — az uralkodó északnyugati szélirányra való figyelemmel — a vágóhíd környékén történt kijelölése volt. A meglévő gyárak tüzelőberendezését pedig füstmentes tüzelésre kell átalakítani. Ugyanezt kell megvalósítani a kisebb üzemek és intézmények kazánberendezéseiben is. Erről az új építési szabályrendeletben kell gondoskodni.

A vízellátás tekintetében hazánk helyzete mostoha, mert a lakosságnak csak 21%-a van vízvezetéki vízzel ellátva, míg pl. Hollandiában a lakosság 86%-a. A Közegészségügyi Intézet megállapította, hogy a vízvezetéki vízzel ellátott városainkban a tifuszhalálozás csak egyharmada azoknak a városokénak, amelyekben nincs vízvezeték. Sopron vízellátása igen kedvező. A belterületen lévő 2677 ház közül 2124 ház, azaz a házak 80%-a be van kapcsolva a vízvezetéki hálózatba. Szabályrendeletre volna azonban szükség, hogy a vízvezetéki főcsővel ellátott ut-

cákban a háztulajdonosok kötelesek legyenek a vízvezetéküket házukba bevezetni. A kutakat azonban nem szabad betömetni, hanem légoltalmi okokból meg kell hagyni. A napi vízfogyasztás Sopronban 1900-ban 27 liter volt, ma 57 liter fejenként. Ezzel szemben Amerikában 600—800 liter fejenként. A vízművünk somfalvi vízgyűjtő területéből a vízhozam már nem növelhető, a csalánkerti artézi kutak hozama fokozható ugyan, de a 130 méteres magasságkülönbség miatt a termelés drága. Ezért a gyárvárosrész számára külön üzemi vízvezeték építésével kell foglalkoznunk. Erre a célra felhasználhatók lennének a magasabban fekvő talajvizek, esetleg a patak vize is.

A malária leküzdése céljából a vízfolyások tisztaságára, az útépitési anyagárkok és a téglagyári tavak kiküszöbölésére kell törekedni. Az általános csatornázás pedig vissza fogja állítani az Ikva és a Bánfalvi-patak tisztaságát. Figyelemmel kell azonban lennünk arra is, hogy Bánfalván se történhessék a patak szennyezése.

3. A zöldterületek kérdése.

Elkart hannoveri tanárnak a városrendezési tudományban elismert megállapítása a zöldterület szükségletről egy lakosra számítva a következő:

1. Sport- és gyermekjátszótér	4 m ²
2. Botanikus és iskolakert	6 m ²
3. Sétatér	1 m ²
4. Erdő, népkert, gyakorlótér	15 m ²
5. Temető	4 m ²
Összesen	30 m ²

Sopron belterületén a lakosság száma 1930-ban a távollévők nélkül: 34.837. (Távollevő: 2204.) Eszerint az összes szükséglet 104'5 ha zöldterület. Mivel a városi erdőségek területe 5570 ha, nyilvánvaló, hogy a levegő oxigéntartalmának pótlásához szükséges zöldterület bőségesen rendelkezésre áll.

A sportpályák (angeri, líceumi és vasutas) területe, csak 5'7 ha, szemben az előírással 13'6 ha-val. Ezért mielőbb meg kell valósítani a tervezett sportstadiont és sportuszodát. Ezzel kapcsolatban meg kell oldani a korcsolyapálya és az Erzsébetkerti tennispályák kérdését is, mert a mai helyzet már nem felel meg, sem a sportkövetelményeknek, sem a városrendezési kívánalmaknak. Gyermekjátszótér csak kettő van: a Kurucdombon és a Bécsidombon; megvalósításra várnak a Papréten, az Erzsébetkertben és a Káposztás-kertekben tervezett gyermekjátszóterek. Ezeket forgalomtól, zajtól, portól elszigetelt helyen kell

létesíteni és tornaszerekkel, homokozóval, esetleg lubickolóval kell felszerelni.

Gyönyörű botanikus kertje van a Műegyetemnek és megfelelő a Rákóczi főreáliskola és az ev. gimnázium botanikus kertjei is. Teljesen hiányzik viszont a középiskolai játszótér.

A belterületeken a sétányok (Erzsébetkert, Deák-tér, Széchenyi-tér, Petőfi-tér, Paprét, Szent Imre-tér, Jaquin-tér, Múzeum-kert, Szélmalom-utcai tér és a Kőfaragó-tér) területe 11'65 ha. Területük ugyan megfelel a követelményeknek, de az elosztásuk helytelen.

A sétányoktól és a parkoktól azt követeljük, hogy a város egyetlen egy pontjától se legyenek 15 percnél távolabb, továbbá, hogy lehetőleg egymással összefüggő hálózatot alkossanak, végül, hogy közvetlenül vezessenek ki az erdőségekbe. Mivel a sétányoknál nem annyira az oxigéntermelés, mint inkább a szabad természetnek az idegrendszerre gyakorolt lélektani hatása a fontos, ezért a város belseje felé ék alakúan benyúló park-sávoknak legkisebb szélességül a 20 méter is elégséges. Ha azonban a parksáv a főforgalmi úttal párhuzamosan halad, akkor gondoskodni kell arról, hogy az út felől bokorsáv szigetelje el.

A parksávhálózat részére kívánjuk felhasználni a két patak partját, az új bécsi bevezető út mentén megállapított park-övezetet, amelybe bekapcsolódhatik a Nagyszodánál elhelyezhető sporttér és partfürdő is. Erre a célra lehetne még felhasználni a MÁV-pályaudvartól kiinduló sugárutat, a tervezett külső körutat, a Bástya-utcát, a Póda Endre-utcát, a Levente-utcát és a Frankenburg-utat. Elszórt zöldterületet kell létesíteni a Faraktárnál, az Ibolyaréten a tervezett népligettel kapcsolatban, a Trefort-téren, a Vittnyédi-utcában, a Lackner Kristóf-utcában a lovardánál, a Patak-utca folytatásában, a Jezsuitakertnél, a belvárosban a bástyakertek összefoglalásával és hozzáférhetővé tételével, a Várkerület és Paprét között a Füredikert fáinak megmentésével, a Kőműves-réten, az Angeron, a Kurucdombon, a Vásártéren, a Schwarz-téglagyár helyén, az Egeredi-dombon, a Neuberger-téglagyár helyén, a Balogh-Kovács Sándor-úton és a Panoráma-úton, mert itt mindenütt olyan területek vannak, amelyek beépítésre úgysem alkalmasak, tehát olcsón szerezhetők meg. Másrészt ezzel kapcsolatban megőrizzük az összes kilátópontokat is.

A zöldterületeken nyerne elhelyezést a vásárterek, a már említett gyermekjátszóhelyek és az autótároló helyek is. Ebből látszik, hogy sohasem sok a zöldterület.

A meglévő tereinket is át kell rendezni. A Petőfi-térről el kell távolítani az ültetvényeket és itt az ünnepségek rendezésére alkalmas díszteret kell létesíteni. A Deák-tér régi részén ki

kell vágni a túlsűrű bokrokat és a fa- és bokorcsoportokat tájképszerűen kell elhelyezni; a Múzeum-kertet be kell vonni a Deák-tér területébe. A Frankenburg-úton át pedig parksávot kell vezetni a tervezett felüljárón át az Erzsébetkertbe. Itt le kell bontani a Malátagyárat és ki kell telepíteni a Raffensperger-kertészetet is. A patak mentén csónakázó tavat lehetne létesíteni. Az Erzsébet-kertben volna elhelyezhető a kiállítási terület is.*)

A parkok körül ma már nem alkalmaznak kerítést, hanem csupán élősvényt, ami szebb, még olcsóbb is. Ugyanez áll az előkertekre is. Ha ezek a kerítések magasak és nem egyöntetűek, kedvezőtlenül befolyásolják az utca képét. Fokozottan vonatkozik ez az előkerteket egymástól elválasztó oldalkerítésekre. A szomszédok iránt táplált — nálunk szokásos — bizalmatlanság 2 m magas deszkapalánkot szokott emelni, amely csak az utca-kép eléltelenítésére és a napfény megakadályozására alkalmas. Külföldön sok helyen csak kőszegélyt alkalmaznak az előkertek elkerítésére, mert ez, valamint a zöld élősvény, a legszebb és legolcsóbb is. Elvül szolgálhat még az, hogy előkerteket üzleti és munkásvárosrészekben ne tervezzünk, mert az előkerteknek a rendeltetésüktől eltérő célokra való alkalmazása mindig rosszul hat.

A temetők területe nálunk 12 ha. Ez a számítottnak körülbelül megfelel, de a bővítésnek sincs akadálya. Legszebbek az erdősitett temetők. Nem akarok a világhírű genovai és milánói Campo santo-ra hivatkozni, csupán a debrecenire, amely ma hazánkban a legszebb. Ezért kellene a két felekezet temetője bővítése céljára szolgáló terület fásítását már most megkezdeni.

A zöldterületekhez tartozik még a Faraktár tájékán tervezett népliget és a löversenytéren, vagy a Hubertusz alján elhelyezhető repülőtér is.

Meg kell még jegyezni, hogy a zöldterületeknek kiszemelt ingatlanokat célszerű minél előbb megszerezni, mert ez az olcsóbb megoldás.

4. A közművelődés vonatkozásai.

Joggal nevezik Sopront az iskolák városának. A legrégebb középiskoláját, az ev. gimnáziumot 1557-ben alapították. Az iskolák közül a tanítóképző akadémia és líceum, mind a három gimnázium, a felső kereskedelmi iskola, a lánypolgári és az ipariskola épületei elavultak és céljuknak már alig felelnek meg. Újjáépítésük elkerülhetetlen. Az új középiskolákat a Déli vasút sínpárain túl a Harkai-úttól az Erzsébet-kertig és a Lövések aljáig terjedő városrészben tervezi a városfejlesztési program el-

*) Alkalmasabb erre a tervezett népliget területe. — Szerk.

helyezni. Hogy mi a jelentősége Sopron iskoláinak, azt mutatja a következő összeállítás, amelyet *Tettamanti Jenő* egyetemi tanár egyik cikkéből veszek át.

A 8 szakiskolában a tanulók száma 1254, ebből 568 (45%) a vidéki,
 a 4 polgári iskolában a tanulók száma 1052, ebből 317 (30%) a vidéki,
 a 4 óvónő- és tanítóképzőben a tanulók száma 375, ebből 254 (68%) a vidéki,
 a 10 középiskolában a tanulók száma 2089, ebből 1113 (53%) a vidéki,
 a 2 egyetemi karon a hallgatók száma 306, ebből 283 (92%) a vidéki.

Összesen 5076, ebből 2535 (50%) a vidéki.

Már ez is mutatja, hogy mit jelent Sopron gazdasági életében ez a 2535 vidéki tanuló és érzékelhető, minő városfejlesztő erőt képvisel a 28 közép- és felsőfokú iskola.

5. A légoltalom vonatkozásai.

Légoltalmi szempögből nézve, legkedvezötlenebb a rendszertelen, tömött beépítés, zárt, körülépített udvarokkal, mert ez úgyszölván lehetlenné teszi a tűzoltást és a mentést. A korszerű városépítés elvei: a szegély-, a sávos és a villaszerű beépítés, a széles főforgalmú utak, a lakóutcákban az előkertekkel biztosított kellő házsörtávolság, a tágas közterek, a magas vasbetön-, vagy acélvázás építkezések: a légoltalmi követelményeknek is teljesen megfelelnek, mert a világos rendszerű beépítés megkönnyíti a tűzoltást és a mentést, a széles utcák a bombák hatását csökkentik, nagy terekre szükség van az óvóhelyek elhelyezése végett és azért, hogy a házak beomlása után is maradjon közlekedési hely, végül a vázas épületek nem dölnek össze, szilárd födémeik pedig csökkentik a bombák átütö képességét és hatását.

Szükség van még a várost megkerülő főforgalmi utakra is, a katonai szállítások miatt, mert a városokban az elsötétítés veszélyezteti a közlekedést. A háztömbök között a gyepek felületek megnehezítik a repülök tájékozását, mert sötét foltot adnak. A tűzoltás megkönnyítése végett minél több vízfelületre és vízfolyásra van szükség. A pályaudvarokat, a laktanyákat, a gyárakat és a közüzemeket a szórási veszély miatt a lakóterülettől távolabb kell elhelyezni. Ugyanez áll a kórházakra is.

Ezeknek az elveknek a megvalósítása nehéz feladat, mert eddig a városépítésben a közművek észszerű kihasználása végett a centralizálás elve uralkodott. A légoltalom pedig a decentra-

lizálást követeli meg. Eddig hozzászoktunk ahhoz, hogy a középületek reprezentatívok legyenek. A légmentesség a mutatás helyett az elrejtés elvét írja elő.

Sopron helyzete a légmentesség nézőpontjából kedvező. A települést, az erdőszorítót, a gyakori széljárás, a gyér település nagy előnyt biztosít. A legnagyobb veszélyt a rendszertelen tűzveszélyes gazdanegyedek és a túlsűrű belváros rejti magában. Itt a faszindelyes tetők kiküszöbölése, a zsúfolt építkezés — bonthatásokkal elérendő szanálása — a cél. Veszély esetén szükséges lesz ezeknek a városrészeknek részben való kiürítése. Ezen a téren nagy szerep vár a Lövérekre, továbbá a Virágvölgy és egyéb kertészek házáira. Ezért a télen is lakható kerti házak minél nagyobb számban való építését elő kell mozdítani.

6. A közlekedés vonatkozásai.

A közlekedés a leglényegesebb városfejlesztő erő. Előbb voltak az utak és ezek metszőpontjaiban alakultak ki a városok. Sopron alapítását és fejlődését is a pozsony—varasdi és a győr—bécsi útvonalak metszésének köszönheti.

a) A vasúti közlekedés kérdései.

A 19. században a vasutak vették át az utak szerepét és azok a városok kerültek az élre és fejlődtek rohamosan, amelyek fővonal metszésében feküdtek. Jelentéktelen helységekből, mint pl. Szombathelyből, vasúti gócpont, majd annak révén Dunántúl nyugati részének közigazgatási székhelye lett. Más városok, mint pl. Győr, Miskolc hatalmas fejlődésnek indultak, Sopron alul maradt. A fővonalak elkerülték, a megépített vonalakat pedig szerencsétlenül, minden előrelátás nélkül, vezették be a városba, úgy hogy a várost a vágányok keresztül-kasul szabdalták. A Déli pályaudvar épületei megfelelőek volnának, de az állomás nem fejleszthető, mert annak lehetőségét az egyik oldalon elzárja a Kossuth-út keresztezése, ahol még a váltók is a keresztezésen kívül esnek — ezért kell a sorompókat oly sűrűn lezárni — a másik oldalon pedig lehetetlenné teszi a bővítést a sörgyárnál kezdődő nagy kanyar.

Még nagyobb baj volt, hogy a Gy. S. E. Vasút építéskor külön pályaudvart építettek, közös, életképes központi pályaudvar helyett. A vasútépítésnél nem voltak tekintettel a városfejlesztésre. Az ebenfurti ággal elvágták a Kossuth-utat és a Déli pályaudvart, a pályaudvar elhelyezésénél pedig nem vették figyelembe sem a délvasúti pályatest szintjét, sem a város úthálózatát; végül a győri ágot a Győri-út felett túlságosan magas töltésre helyezték. Túlságosan kicsi itt a kanyar sugara (400 m) és az emelkedés is sok (5'50/00). Az építkezésnél ügylőszik

csak arra törekedtek, hogy a legkisebb költséggel épüljön meg a vasút. Ez a túlzott takarékoság most bosszulja meg magát. Emiatt alig lehet a győri vonalból a gyárvárost iparvágányokkal ellátni.

Ha tárgyilagosan vizsgáljuk Sopron rendezésének lehetőségeit, meg kell állapítanunk, hogy a kritikus pont a vasutak kérdése. *Wälder József* úgy akarta ezt a kérdést szabályozási tervében megoldani, hogy megszüntetni javasolta a város belterületén az ebenfurti vonalat, azt a sörgyáron túl gondolta a bécsújhelyi vonalból kiágaztatni. Ezzel kiküszöbölte volna a Kossuth-út és a Somfalvi-út szintbeni keresztezését. A Déli vasút vágányát pedig olyan magas töltésre akarta felemelni, hogy az összes keresztező utakat aluljáróval lehetett volna a vasút alatt átvezetni. Új személypályaudvart tervezett a Győri állomás helyén, míg a Déli pályaudvart csak mint megállót, továbbá az ott fekvő gyárak kiszolgálására kívánta meghagyni. Az új központi teherpályaudvart a bécsújhelyi vonal külső részén tervezte. Ez a terv a magas költségek miatt megvalósíthatatlan, másrészt nem számol a gyárvárosrész szükségleteivel és nem szünteti meg a győri vonal hibáit sem.

A pályaudvarok egyesítésére *Winkler* volt kereskedelmi miniszter felszólítására a Gy. S. E. V. igazgatósága költségvetést készített. A terv szerint a győri vonal Balf-fürdő állomásnál véget érne és innen új összekötő vágány épülne a Déli vasút Harka-Kópháza állomásához, ahonnan a Déli vasút vágányán futna a vonat az új központi pályaudvarra: a Déli állomásra. Megszűnne az ebenfurti vonal is a GySEV. pályaudvartól az Ürgemalomig, ahonnan új vonal épülne a Déli pályaudvarhoz. A pályaudvaroknak ez az egyesítése az elkészített költségvetés szerint 3.200.000 P-be kerülne.

A gyárvárosrészt az uralkodó északnyugati szélirány miatt csak a vágóhíd környékén lehet kijelölni, ahogy az a városfejlesztési programban történik. Tehát ennek a környékén kell a szükséges teherpályaudvart és a rendezőpályaudvart az ipartelepek vágányainak kiszolgálására létesíteni.

A kanizsai vonalnak a Kőszegi-úttól keletre fekvő része erre a célra túlságosan magas terepen fekszik, másrészt az emelkedés is sok (3—4%), ezért a teher- és rendezőpályaudvar létesítése itt a tetemes földmunka miatt nagyon költséges volna, a hozzávezető utak pedig meredek lennének.

A Déliállomás és környéke sem mutatkozik alkalmasnak a teher- és rendezőpályaudvar céljaira, mert messze van a gyárvárostól.

Marad tehát az a megoldás, hogy a győri állomás legyen a teher- és rendezőpályaudvar. Ebben az esetben megmaradna az összekötő vágány a Déli pályaudvarhoz és Harka-Kópháza ál-

lomástól a kőszegi vonallal párhuzamosan új összekötő vágányra volna szükség.

E mellett a megoldás mellett a Déli pályaudvar lenne a központi személypályaudvar. Épülete megfelelő is volna, csupán a városba való bevezetés úgy a kanyargós, szűk Újteleki-utcán át, mint a Rákóczi-utca kettős törésén át körülményes. Ezért nagyszabású utcarendezésekre és áttörésekre lenne szükség. A Baross-utat pedig folytatni kellene kelet felé és a Jókai-utca folytatásában tervezett vasúti felüljáró segítségével kellene a Frankenburg-útba vezetni.

b) A közúti közlekedés kérdései.

A mai városrendezés egyik legfőbb elve a forgalmi utaknak a lakóutcáktól való elválasztása.

A forgalmi útvonalak alkotják a város ütőereit és három csoportra oszlanak: 1. országos, 2. környéki, 3. helyi forgalmi útvonalakra. Országos útvonalunk ma csak egy van: a győr—sopron—bécsi út. A valamikor országos fontosságú, a rómaiak korából származó pozsony—varasdi út az új országhatárok folytán elvesztette országos jelentőségét és környéki úttá lett. Ide tartoznak még: a somfalvi, az ágfalvi, a brennbergi és balfi utak.

Helyi forgalmú utak: a pályaudvarokhoz vezető utak, az Újteleki-, a Kossuth-, a Baross-út, a Nándorsor, a Lövér-körutak, a Felkelő-, a gr. Tisza István-út, a Wälder-utca, az Erzsébet-utca, a Rákóczi-utca, az Ógabonatér, a Széchenyi-tér, a Mátyás király-utca stb.

A főforgalmú utak építésénél az az előírás, hogy keresztezések ne legyenek 300—500 m-nél közelebb; hosszú egyenes szakaszok váltakozzanak — áramvonalasan — nagysugarú ívekkel, az út minden kerülő nélkül haladjon a cél felé és az emelkedés ne legyen több 5%-nál. Előírás még, hogy az út széleit a külső szakaszokon meg kell óvni a beépítéstől, mert a beépítés csökkenti az úton a sebességet és ezzel az út teljesítő képességét. A szekérforgalmat és az állathajtást párhuzamos útra kell terelni, mert egyetlen szekér leszállítja az autót út teljesítő képességét a szekérfogat sebességének a szintjére, ha tehát azt kitiltjuk, az út áteresztő képességét megsokszorozzuk. A kerékpárok részére szintén külön utat vagy útsávot kell fenntartani.

Mindezeket az irányelveket — a lehetőség szerint — már szem előtt tartottuk a győr—sopron—bécsi út átkelési szakaszának már folyamatban lévő átépítésénél, különösen a bécsi útnak a Káposztás-tertek beépítetlen területén át tervezett bevezetésénél. A közgyűlés megállapította parkok és párhuzamos gyűjtőutak biztosítják az út teljesítő képességét. A Várkerületnél pedig parksávokkal elválasztott mellékkocsutak fogják tehermentesíteni a 10 m széles főforgalmi utat. Az átkelési sza-

kasz légóltalmi okokból kívánatos elterelő útját fogja képezni a Bástya-utca és a Ravazd-utca irányában tervezett útvonal.

A főforgalmi utak szintbeni keresztezését ma már elkerülik, az összeköttetést pedig lóherealakú felüljárókkal oldják meg, mint Budapesten a Boráros téren. Ilyenekre lesz szükségünk a tervezett vasúti kocszi alul- és felüljáróknál. A szintbeni keresztezésnél gyakran alkalmazzák a giratoirt. Ez főleg nagyvárosokban jut szerephez, vidéki városokban megfelel a körforgalmi sziget is. Ilyent tervezünk pl. a Várkerület több pontján. A forgalmi rendőr ma már teljesen felesleges. Megfelel a nagyforgalmú keresztezésnél a jelzőberendezés. Erre lesz szükségünk a Domonkos-templom mellett.

Hármas és négyes keresztezés célszerű megoldása a turbinarendszerű vonalozás; viszont az eltolt keresztezés, amilyen az Újteleki-utca, a Képezde-utca és a Mező-utca sarkán van, a legrosszabb megoldás. Ilyen keresztezéseket ki kell küszöböl-nünk, éppen úgy, mint a Wälder-terv számos könyökszerű törését.

A legnagyobb veszélyt ma az Ikvahíd rejti magában. Ezért kellett a bécsi út részére új bevezetésről gondoskodni és ezért tervezzük a balfi utat a keskeny és élestörésű Balfi-utca helyett a Papréten át a kiszélesítendő Torna-utcába vezetni. Ide lehet a Póda Endre-utcán át majd a tóalmi autóbust is terelni. A Déli pályaudvarhoz vezető út, mint már említettem, nem felel meg a közlekedés követelményeinek. Az Újteleki-utca szűk és sok az éles törése. Még veszélyesebb a Rákóczi-utcának és annak az Újteleki-utcába való betorkollásának könyöke. A Kossuth-út teljesítő képességét ma a GySEV. sorompója csökkenti. Ezt a hátrányt a Jókai-utcánál tervezett vasúti felüljáró lesz hivatva részben kiküszöbölni. Mindebből következik, hogy a Déli vasúthoz új útvonalat kell tervezni; ezt úgy gondoljuk megoldani, hogy a Kossuth Lajos-utat több ház lebontásával a Petőfi-térbe vezetnők. Másik megoldás az volna, ha a Rákóczi-utca két könyökét az ott fekvő házak lebontásával kiküszöbölnők és közvetlenül a Kossuth-útba vezetnők. Össze kell kötni a két pályaudvart a legrövidebb módon főközlekedési úttal is. Ebbe az útba kapcsolódna a Frankenburgi-utca és a Deák-tér, továbbá a Csengery-utca, amelynek közvetlen — a *Wälder József* tervezte könyökszerű törésektől mentes — folytatólagos vonalozású összeköttetést kell adni a Győri-úttal. Ez fogja lehetővé tenni, hogy a pályaudvarok felé irányuló teherforgalom elkerülhesse a várost és egyben a kórház előtt lebonyolódó, zavaró forgalmat is lényegesen csökkenteni fogja.

7. Az ipar vonatkozásai.

Ha a közlekedés és a kereskedelem a legerősebb és legtartósabb városfejlesztő erő, akkor az ipart a leggyorsabb városfejlesztő erőnek nevezhetjük. Az iparnak három csoportja van: a házi-, a kisipar és a gyárpar. A háziipar semmiféle ártalmat sem okoz és a szomszédságot sem háborgatja. Ezért a tiszta lakóterületen és a gazdák városrészében is megengedhető. A kisiparban és a gyárparban ártalmat okoz a hő, a gőz, a füst, a korom, a por, a bűz, a zaj, a rázkódtatás, a tűzveszély, a robbanásveszély, a talajmozgás és a talajfertőzés.

Ezeket az ártalmakat és a szomszédságra káros áthatásokat csökkenteni lehet a tökéletes elégést biztosító, füstmentes tüzelőberendezéssel, helyesen megtervezett építkezéssel és berendezéssel, de megszüntetni nem lehet. Az ipar és a lakás ellentétes követelményei között a helyes utat kell megválasztani. Egyrészt biztosítani kell a lakások csendjét és tiszta levegőjét, másrészt az ipar részére is teret kell adni, ahol szabadon fejlődhessék, mert az ipar nemzetgazdaságunk egyik pillére.

Sopron lakosságának 31%-a él az iparból, valamennyi foglalkozási ág közül tehát az ipar a legnépesebb. 1890-ben az iparból élők a lakosságnak csupán 24%-át alkották, a gyarapodás tehát szembetűnő. Ezek figyelembevételével kell a városrendezési tervben az ipar elhelyezéséről gondoskodni. Az Alsó- és Felsőlövérek alkotta üdülővárosban semmiféle ipar letelepedését sem szabad megengedni. Az Alsólövért-utca, a Deák-tér és a Kossuth-utca környékén elterülő lakóterületen, a Káposztás-kertekben tervezett lakóterületen és a belvárosban csakis olyan ipar üzését szabad megengedni, amely a szomszédságra semmiféle káros áthatást nem gyakorol. Ilyenek a cipészek, a szabók, a borbélyok, a pékek. Mindenképpen ki kell telepíteni a Csengery-utcai Vasárúgyárat, a Pamutipar gyártelepét, a Huber gépgyárat, a GySEV. műhelyét, a szikvízgyárat, a Röttig-nyomdát, az Esterházy fatelepet, továbbá a Csengery-utca fatelepeit és a szállítmányozási telepet. A Flandorffer-utca környéke, az Ikván túli városrész, a Magyar-utca környéke és a Kurucdomb vegyes lakóterület: tehát itt mindenféle kisipar letelepedhetik. Ugyanabbe az osztályba tartozik a gazdák területe.

A városfejlesztési terv szerint gyárvárosrész a külső Győri-út környéke és a Kőszegi-út keleti oldalán fekvő terület. Az uralkodó szélirány miatt a város nyugati szélén a sörgyár körül elterülő részen újabb gyárakat — a városfejlesztési program szerint — már létesíteni nem szabad. A téglagyárak csakis az Aranyhegyen maradhatnak meg, a művelést azonban úgy kell folytatniok, hogy a bányászás beszüntetésekor a városrendezési terv szerinti tereprendezés is elkészüljön.

A Boór-féle téglagyár és mészégető a földcsuszamlás veszélye miatt csak korlátozott időre kapott telepengedélyt, amely a visszatöltés, egyengetés és fűvesítés kötelezettségét is előírja, úgy hogy az üzem megszűnésekor a rendezés itt is elkészüljön. A Ravasz-utca környékén lévő kavicsbányák engedélyesei ugyan csak kötelesek a gödröket fokozatosan, egészséges anyaggal visszatölteni.

A nagykiterjedésű, zajos, tűz- és robbanásveszélyes és a kisebb mértékben bűzös gyárak és telepek részére a városfejlesztési terv a kőszegi vasútvonal, a győri vasútvonal és a Győri-út között fekvő gyárváros keleti szegélyét jelölte ki. A nagy mértékben bűzös, egészségtelen telepek és gyárak, továbbá a hízalók számára a két patak összefolyásánál lévő terület szolgál. Ide lesz áthelyezve a Kőszegi-úti csontgyűjtő és csontfőző üzem is és ide tervezzük a szennyvízderítő telepet is.

A tapasztalat szerint a szükséges kitelepítést előmozdítja az, ha a városfejlesztési terv az érdekeltek tudomására jut.

8. A mezőgazdaság vonatkozásai.

A mezőgazdaság nem olyan önálló városfejlesztő erő, mint a közlekedés, a kereskedelem és az ipar, hanem csak kiegészítő tényező a városfejlesztésben. Az ókorban Babylon és Ninive nagyrészt kerti gazdálkodásuknak köszönhető virágzásukat. Athen is kezdetben a földművesek városa volt. Ma sokan a mezőgazdaságban látják egyes városok elmaradottságának okát, pedig a baj itt a mezőgazdaság elmaradottsága és külterjessége. Dániában és Hollandiában a városok mezőgazdasági lakossága nemcsak mintaszerű gazdálkodást folytat, hanem életszínvonala és műveltsége is magas fokon áll. A cél elérésére a földműveslakosság életszínvonalát kell emelni.

Sopron lakosságának 11%-a az őstermelésből él. Számuk azonban állandóan csökken. Amíg 1890-ben az őstermelésből élők (keresők és eltartottak) száma még 4987, addig 1930-ban ezek száma már csak 4030 volt. Nagyobb tömegük összefüggően az Ikván túl fekvő városrészben települt, kisebb részük pedig csoportokban lakik az Újteleki-, a Rákóczi- és a Hátulsó-utcában, továbbá a Flandorffer-utca környékén, végül a Kis-utcában, a Fapiacon és a Szedresben. Elszórt egyes gazdaházakat találunk a Széchenyi-téren, a Domonkos-utcában, a Győri-úton, sőt még a Balogh-Kovács Sándor-úton és a Levente-utcában is.

Ez az elszórtság hátrányos a gazdára, mert a városias utca magas közműjárási terhelik, továbbá akadályozza a gazdaságos állattartást is. Fokozottan hátrányos ez az elszórtság a környezetre, amelyet nagy mértékben zavar az állattartással

járó bűz és légyveszedelem, továbbá az állatoknak a legelőkre hajtása.

A helyes megoldás olyan külön gazda-városrészeknek a kijelölése, ahol nagyobb telkeket lehet alakítani a gazdasági épületek és udvarok elhelyezésére. Ezekben az utcákban a legolcsóbb burkolatokat lehet építeni és a trágya felhasználása miatt sok esetben a csatornázásra sincs szükség. Külön gazdanegyedekben a széna és a szalma tárolásának sincs annyi tűzrendészeti akadálya, de gazdaságosabb lesz az állathajtás és a szekerezés útjainak megrövidítésével maga a gazdálkodás is.

Ezeknek a megfontolásoknak az alapján a közgyűlés a gazdák részére jelölte ki azt a területet, amely a Malom-utca, a Hid-utca, a Póda Endre-utca és a Pozsonyi-út között fekszik. Mivel azonban a szántóföldeknek és szőlőknek tekintélyes része a várostól nyugatra fekszik, amelyeknek megközelítése végett a gazdanegyedből a városon át kellene haladni, a városfejlesztési program — a gazdák kérésére — az élelmezési raktaron túl a Somfalvi-út északi oldalán is kijelölt egy második gazdanegyedet. A város többi részén a jóváhagyott pótszabályrendelet szerint már nem szabad istállót építeni. Ugyancsak megszorítja egy másik pótszabályrendelet a sertéstartást is.

A városrendezés végrehajtása során meg kell szüntetni az elszórt gazdasági házakat. Az áttelepítést meg lehet könnyíteni adómentesség nyújtásával, továbbá olcsó és megfelelő nagyságú telkek létesítésével. Az áttelepítés ellen a gazdák sem tudnak elfogadható érveket mondani. Csupán azt hangoztatják, hogy az Ikván innen lakó gazdáknak nincs gondjuk kerti veteményeik és boruk értékesítése miatt, míg az Ikván túl a házból való eladás és bormérés — szerintük — eredménnyel nem jár.

Ezek az érvek azonban nem helytállóak, mert a kerti vetemények eladási helye a piac, ahol az áralakulás és a tisztaság ellenőrizhető. A házakban való bormérés ellen pedig közegészségügyi okokból régóta kifogások merülnek fel. A bormérés helyes megoldása az volna, ha a gazdák a belső város műemlék jellegű házaiban — szövetkezeti alapon — állandó borméréseket létesítenének. Művészi kézzel megalkotott, hangulatos helyiségek és pincék különleges idegenforgalmi tényezők lehetnének és nagy forgalmat biztosítanának a soproni bornak. A bortermelést persze egységes kezelésű, egységes minőségű fajborok előállítására kellene átszervezni.

9. Az idegenforgalmi vonatkozások.

Hatalmas városfejlesztő erőt képvisel az idegenforgalom. Az idegenforgalom jelentőségét mutatja az a tény, hogy hazánk békebeli külkereskedelmi mérlegében az idegenforgalom a leg-

nagyobb kiviteli tételünk: az állatkivitel után következett. Még fokozottabb a szerepe Sopronban. A Lövér-szálló építése bebizonyította, hogy az idegenforgalom fejlesztésére fordított befektetések rendkívül hasznosak. A Lövér-szálló, a magánpenziók és az üdülők építése azonban ezen a téren csak az első lépés lehetett, amelyet további lépéseknek kell követniök.

Az idegen legmaradandóbb és döntő fontosságú benyomása: a megérkezéskor az első városkép. Ezért fontos a pályaudvarok és azok környékének rendezése. Mivel nálunk a végleges megoldás, a pályaudvarok egyesítése, a közeljövőben nem valósítható meg, elsősorban a meglévő pályaudvarok korszerűsítésére és az előttük elterülő terek megfelelő beépítésére kell törekednünk, hogy ne deszkakerítések és ideiglenes építmények látványa, hanem előnyös városkép fogadja a vendégeket.

Ugyanilyen fontossága van a bevezető utaknak is. Az elv az, hogy ezek ne vezessenek rendezetlen külvárosokon át, hanem már az első kép megragadja az érkezőt.

A győri útnak tájbeli elhelyezése igen szerencsés, mert rátekintést nyújt a Károlymagaslatra, a Lövérekre és a Kurucdombra. Az útvonal mellől azonban feltétlenül el kell távolítani a volt löversenytéren álló mezőrendőri ház engedély nélkül létesített tákolmányait. Ugyanez a helyzet a Kőszegi-úton is, ahol a vasúti őrházaknak az utca felé állított melléképületei, óljai éktelenítik el az érkezők elé táruló szép panorámát. Ebből a nézőpontból kedvezőtlen a bécsi út jelenlegi bevezetése is, mert az igénytelen városszéli telepítésen, majd rendezetlen városrészben halad át. Az útvonalnak ez az ú. n. „szalagbeépítése” egyrészt megakadályozza a nagyobb sebességű autóközlekedést, másrészt eltakarja a soproni hegységet és a város tájképét. Az új bevezetés mindezeket a hibákat kiküszöböli. A tervezett parkok és az építési tilalom lehetővé teszi a káros „szalagbeépítést”, feltárja és megőrzi a soproni hegységre és a városra nyíló páratlan szép kilátást.

De nemcsak az első benyomásnak, hanem mindannak, amit a város az idegeneknek nyújt, értékesnek kell lennie. Sopron a vendégeinek hegyeivel, völgyeivel és vizeivel a természet szépségeit; műemlékeivel, gyűjteményeivel a művészet alkotásait nyújtja.

Ezért kell a legszebb kilátó és kiránduló pontokhoz: a Károlymagaslatra, az Istvánházhoz, a Kővesárokba, az Asztalfőhöz, a Fertőrákosi tóparthoz autótutakat vezetni és ezért kell tovább fejleszteni a pompás és egyedülálló sétaúthálózatot is. Ezért kell a városias kialakításra szánt terület magaslati pontjait, a Bécsi-domb, a Koronázó-domb, a Bástya-utca, a Kurucdomb, az Egéredi-domb, az Alsó- és Felső-lövérek és a Sörház-domb tetőpontjait kilátó közterek céljaira beépíttetlenül hagyni,

hogy ne kövessük el Pozsony hibáit, ahol a legszebb kilátópontokat felparcellázták és beépítették. Az idegenforgalom érdekében a történelmi vonatkozásokat is fel kell kutatni, a műemlékeket helyre kell állítani — sokszor méltatlan környezetekből ki kell szabadítani — és végül a régi utcaképeinkben rejlő festői hangulatot, Sopron utolérhetetlen „couleur lokal”-ját féltően meg kell őrizni, amelyhez ugyanúgy hozzátartozik a város-torony, mint a Stornó-ház kopogtatója.

Arról, hogy a műemlékjellegű házakat át lehet alakítani jövedelmező bérleményekké, tehát lebontásukat gazdasági okokból sem lehet követelni, nem kívánok szólni, mert ezt a kérdést az 1939. évi soproni mérnöki kongresszus alkalmával részletesen megvilágítottam.

10. Az esztétika vonatkozásai.

Az ókorban a forgalom irányította a városok alapítását és fejlődését. A római castrum két merőleges út kereszteződéséből alakult ki. A középkorban a hadászat elvei voltak a döntőek. A városokat fallal vették körül, azokon belül zeg-zúgos utcákat alkottak a védelem céljából. Az újkorban a reneszánsz csillagalaprajzú városokat, köralakú tereket; a barokk hatalmas avenüket alkotott. Mind a három korban szóhoz jutott azonban a művészet, és az építők nem tévesztették szem elől azt az elvet, hogy az utcakép harmóniáját nem szabad megbontani.

A 19. században a városépítésben a művészetet kiszorította a vonalzó és a harmóniát a mértéktelen meggazdagodási vágy. Sakktábla rendszerű utcahálózatokat létesítettek; az eklekticizmus után a szecesszió, majd az „új tárgyilagosság” zavaros stílustarkaságot eredményezett. A tervezők szertelenségeit és túlzásait a liberális korszakban semmi sem terelte rendezett mederbe. Senki sem törődött a hellyel és a környezettel, sőt az építményeket minél feltűnőbbben, egyénieskedőbbben igyekeztek megalkotni. Az üzleti haszon és a reklám maradt az egyetlen nézőpont, a tervezői önmegettartóztatás, az esztétikai irányítás és a város meglévő légkörébe való beleilleszkedés teljesen megszűnt. Ezek a körülmények járultak hozzá, hogy a városok képe a századfordulókör nagyon leromlott.

Egységes stílus ma sincs, de a művészi harmónia az, amely a különböző modern épületeket egymás mellett megtűrhetővé teszi. Kocsis Iván műegytemi tanár szerint két lehetőség van a harmónia kialakítására, és pedig vagy művészi légkör van jelen, vagy mesterséges felügyelettel, illetve beavatkozással kell a harmóniát biztosítani.

Sopronnak művészi hangulata, művészi légköre van. Ha azonban a tervező építész nem veszi figyelembe ezt az adottsá-

got, akkor az építési hatóságnak kell — rátermett kézzel — a tervezőt figyelmeztetnie és irányítani, de anélkül, hogy ez kényszerrel jelenthetne, vagy túlságosan megkötné az építőművész kezét. A feladat: egységes, összehangolt, kerekded városkép biztosítása.

Felvetődik az a kérdés, hogyan lehet ezt elérni? A városképben legyen mindenekelőtt nyugalom. A nyugalom és a kiegyensúlyozottság ömlik el Sopron régi tereinek és utcáinak képein. A belvárosban csupán a századfordulókori zavarta meg ezt a nyugodt képet az új városháza, a városi mozi, a Schreiner-ház és a Schwartz-ház.

A tömegben és a formákban önmérséklet, a kifejezésben önmegtartóztatás kell, hogy legyen. Ügyszólván összes műemlékjellegű házaink ennek példái. Egyik ház sem akarta a másikat túlszárnyalni.

A reprezentatív szempontokat a kellő mértékre kell visszacsorítani. Ha például a postapalotán elhagyták volna a harmadik emeletet és a magas manszárdtetőt, a városkép harmonikusabb lenne és ez magának a postaépületnek is előnyére vált volna.

Takaratlan tűzfalakat nem szabad megengedni. A cél elérésére nem elegendő az egyenlő párkánymagasság, hanem szükség van az egyenlő tetőhajlásra és az egyenlő tetőmagasságra is. Ezen a téren történt a legtöbb hiba, az egyéni szabadság és a magántulajdon szentsége jelszava alatt. A segítés módja a megfelelő emeletráépítés. Ezt kell adókedvezményekkel előmozdítani. Ha különböző magasságú épületek közé új házat kell építeni, akkor a tűzfal helyett oromzatos oldalhomlokzatot és tetőkontyot kell létesíteni.

Hogy már elődeink mesterei voltak ezeknek a megoldásoknak, mutatja az Ikva-híd környékének képe. Az egységes városkép elérésénél természetesen különös tekintettel kell lenni a szomszédos házakra. Nagy port vert fel a Deák-téren egy átalakítás a múzeum közelében, amikor is két ikerház egyikét a másiktól élesen eltérő ablakokkal és homlokzattal látták el. Gyakran elkövetett hiba még nálunk, hogy lapostetejű házat magasabb, magastetejű ház mellé építenek.

Sok bajnak a forrása az ú. n. félig zárt sorú építkezés is, mert az ikerházak elengedhetetlen követelménye az egyidejű és azonos kialakítás, ami azonban a valóságban a legritkábban valósítható meg. Ezért ezt az építési módot lehetőleg mellőzni kell. Kivéve telepítéseknél, amikor az egyenlő építési időpont biztosítható.

A történelmi építkezések közelében az új épületeket ezekkel harmóniában kell létesíteni. Ezzel nem azt mondom, hogy a régi stílusban kell építkezni. Igenis a mai felfogásban, a mai szükségleteknek megfelelően kell építkezni, de az legyen harmóniá-

ban a mellette álló történelmi építkezéssel és ne versenyezzen vele. Legszebb példája ennek a városházaterünk. Csak éppen a városházát volt kár neoreneszánsz stílusban építeni: ezt sem a várostorony, sem a Stornó-ház stílusa nem okolta meg. A helyes megoldás az lett volna, ha a régi városházát és a régi Előkaput a maga csodálatos történelmi hangulatával meghagyták volna és a lebontott épületeket a régi stílus megtartásával építették volna át, úgy, ahogy Kocsis Iván műegyetemi professzor a székesfehérvári városházát és környékét építette át olyan művészi tökéletességgel, hogy ez nemcsak hazánk egyik legsikerültebb restaurálása, hanem Európaszerte is elismerést aratott. Székesfehérvár nemcsak használható városházát, hanem építőművészeti kincset nyert.

A műemlékek védelme terén, ami a városetztétika fontos eleme, Sopronban rengeteg a teendő, de ezekről itt nem kívánok szólni, mert erről a kérdéstről az említett mérnökkongresszuson szintén részletes értekeztem. Meg kell azonban említenem, hogy a belváros régi házaiban új üzletek létesítését lehetőleg meg kell akadályozni, mert az üzletek többnyire nagy kirakatokat kívánnak, ami a régi stílussal összeegyeztethetetlen.

A harmónia mellett, amelyet az egyenlő házmagasság nyugodtsága teremt, nagyon előnyös valami változatosságról való gondoskodás. Ezt könnyen el lehet érni a ház sorban egynéhány beugrással, vagy egy kis zöld folttal. Az építési módokat azonban nem szabad keverni. Az Erzsébet-utcát például elrontja az emeletes ház sorból visszaugró Russ-féle toldaléképítkezés, a Csengery-utcát pedig a zártsort megbontó oldalkertes házak. Legelrettenőbb példája az építési módok összevisszaságának a bánfalvi Nándor-fasor.

A szép városkép fontos eleme a vakolat és a tetőhéjfalás színe. A rikító színek mindíg bántóak. Itt is helyénvaló a túlzott egyénieskedés korlátozása. Fontos szerep vár a természetes színű építőanyagok alkalmazására. A nyers téglá igen élénkítő városrendezési tényező, fontos azonban, hogy vakolt felületekkel együtt ne alkalmazzák. Annál szebb a faragott kövekkel való kombinálása. Ennek mesteri példája nálunk a Hauszmann ieánygimnáziuma. A színes cseréptető igen szép városképet ad. A cserépfedések közül a legszebb a hódfarkú cserép alkalmazása, míg a hornyolt cserépfedést csak alárendelt utcákban szabad megengedni. Kedvezőtlen városképet ad a szürke műpala-tető is. Ezt látjuk a Győri-úti városi bérházakon.

Sokat rontanak az utcák képein az üzleti cégjelzők és hirdetőablák rendszertelensége. Az itt észlelhető túlkapások megfékezésére külön szabályrendeletet kell alkotni.

A mai autós világban nem lehet megakadályozni az autógarázsok építését. Különösen nehéz ezeknek elhelyezése a félig-

zárt sorú építkezéseknél. Ha nem lehetséges az épülethez való szerves beillesztés, ami többnyire csak új házak tervezésénél járható út, akkor a négy szomszéd részére előre ki kell jelölni azt a teleksarkot, ahová a garázsok egységes terv alapján egy tömbben — bár különböző időben — felépíthetők lesznek.

Sok baj van a ma nagyon divatos zárt erkélyekkel is. Túlzott alkalmazásuk zavaros utcaképet eredményez. A Tschurl-átjáró házsorának nyugtalanságát — a színek tarkaságán és a kétemeletes házak sorába beleerőszakolt háromemeletes házon kívül — a zárt erkélyek túl nagy száma okozza és ez bontja meg azt a harmonikus képet, amit a kirakatok egységessége és az egyenlő párkánymagasságok nyugalma teremt.

Mindezeket a szépészeti megfontolásokat figyelembe kell venni az új városrendezési terv és az új építési szabályrendelet megalkotásánál; de amíg Camillo Sitte iskolája a szépészeti elvek elsőbbségét hangoztatta, ma a sorrend megváltozott, mert ma azt követeljük, hogy a város elsősorban legyen egészséges, másodsorban tegye lehetővé a forgalmat és csak harmadsorban legyen szép.

11. *A városrendezés gazdasági vonatkozásai.*

De a városrendezésnek gazdaságosnak is kell lennie. A gazdaságosság követelménye hazánkban különösen fontos, mert nemzetgazdaságunk legsebezhetőbb pontja éppen a tökeszegénység, amelynek oka a lakosság többségének alacsony életszínvonala.

Ebből következik, hogy minden olyan téren, amely a tőkével kapcsolatos, óvatosságra van szükség. Már pedig a legtöbb városrendezési munka korábban befektetett tőkék elpusztításával jár. Ezért lehetőleg arra kell törekednünk, hogy csak akkor kerüljenek az épületek lebontásra, amikor befektetett tőkéjük már amortizálódott.

Másrészt nem szabad elfelejteni, hogy a városrendezési munkák jelentős munkaalkalmakat teremtenek és ezek a munkák kulcshelyzetükben fogva képesek a gazdasági vérkeringést a pangásban megindítani, továbbá, hogy a helyes városfejlesztéssel a tapasztalat szerint együtt jár a közület fejlődése is. Ezért minden tervbevett városrendezési munkánál vizsgálni kell a várható gazdasági hatást is.

Példaképpen csupán a Lővéreinkben végrehajtott városrendezési munkákra kívánok hivatkozni, a Lővérszálló, a Lővérfürdő, a Lővérkörút létesítésére, a vízvezetéki- és csatornahálózat kivezetésére.

Ezek a létesítmények rakták le az üdülővárosunk alapjait és igazolták, hogy a városrendezési munkák a legjövedelmezőbb beruházásokhoz tartoznak.

Összefoglalás.

Mindebből következik, hogy a városfejlesztést ma már nem szabad a véletlenre bízni, hanem azt tervszerűen kell irányítani.

Mindenekelőtt meg kell ismerni a várost. Ezt célozza a városanalízis. A város életének minden vonatkozását a statisztika tükrében kell megvizsgálni. A statisztikai adatokat nemcsak összegyűjteni kell, hanem az összegyűjtött anyagot ki is kell értékelni, az eredményt ábrázolni kell táblázatokban, rajzokban és grafikónokban és akkor, mint az orvos előtt a beteg röntgenképe, úgy áll a városrendező előtt a város szintétikus képe: a műszaki városkép.

Amint az orvos is csak a kórokozó ismeretében kezdheti meg a gyógyítást, éppen úgy a városrendező is csak a műszaki városkép ismeretében foghat hozzá a város egészségesebbé, célszerűbbé, szebbé, gazdaságosabbá tételéhez.

Az eszközök ehhez az általános és részletes városrendezési terv és az építésügyi szabályrendelet.

A célt azonban csak úgy lehet elérni, ha a városrendezési terv a közösségből nő ki, annak szükségességét, helyességét mindenki átérzi és a városrendezés munkájában az egész város résztvesz.

Kép Sopron multjából:

Részlet a Szélmalom-utcáról. Baloldalon tűzoltószerek
Hauser Károly rajza 1863.

Csákányütés a Belvárosban.

Irta: Hárs György.

Sopron városának legrégebbi része, a belváros, a Várkerület, Ógabona-tér, Petőfi-tér és Széchenyi-tér között terül el. A gótika, késői renaissance és főképpen a barokk korok építkezésének gazdag tárháza ez, mely méltán tarthat számot a legnagyobb érdeklődésre a turisták, műtörténészek és a régi idők egyéb szerelmesei részéről. Az élet azonban elvihartzott a régi idők ezen itthagytott maradványai fölött és a belváros házai a korszerű lakáskultúra szemszögéből mindinkább lejjebb süllyednek. A belváros sok háza levegőtlen, nedves, elhanyagolt épület és szűk, piszkos udvaraival az egészségügy mai követelményeinek nem felel meg. Ez és sok más körülmény időszerűvé tesz e városrész korszerűsítésének kérdését.

Ez a kérdés meríti ki a belváros problémáját, amely egyrészről a multak megbecsülésén alapuló műemlékmegőrzés, másrészről a korszerű lakásigények és egészségvédelem között mind a mai napig nem találta meg a megoldást.

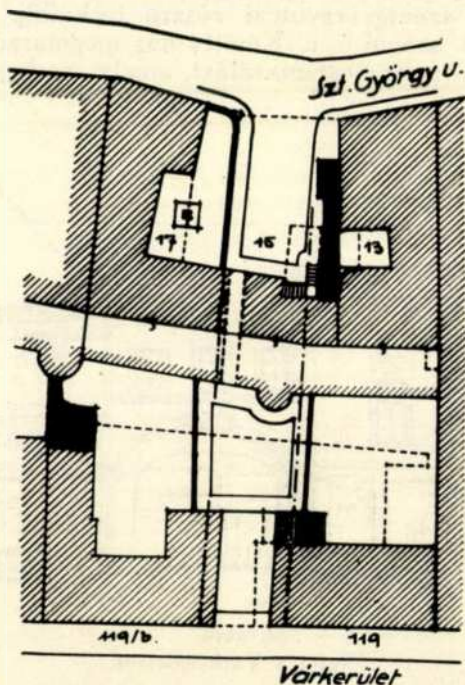
A század elejei városrendező a belvároson áttörő utcát kívánt nyitni, hogy levegőt vigyen a túltömött házsorok közé és erre kijelölte a Várkerület 119. számú háztól (a mostani Molnár-drogériától) az evangélikus templom kertjén át vezető vonalat. A város meg is szerezte és telekkönyvileg biztosította is annak lehetőségét, hogy ennek az útvonalnak egy része, mégpedig a Várkerület és a Szentgyörgy-utca közötti rész megnyíljon és egyúttal be is épüljön.

A mostani nemzedék azonban ezzel a tervvel nem értett egyet. A megnyitást nem tartották célravezetőnek, mert egyrészt közlekedési érdek azt egyáltalán nem indokolta, másrészt az egységet bontotta volna meg az utcák vonalvezetésében és a Várkerület házsorában s így nem szolgálta volna a műemlékmegőrzés célját sem. Az utcanyitással kapcsolatos új beépítés, ha hozott volna is egészséges lakásokat, csak még jobban sűrítette volna az amúgy is túltengő háztömeget. Egy érv szól még az utcanyitás ellen, az, hogy a régi középkori védőfal bástyás, lőréses alakjában e helyen még megvan; ha már ez ellen a lelketlen és meggondolatlan bontásokkal annyit vétkeztek, most, amikor semmi kényszerítő ok nem követeli, miért kerüljön újból csákány alá?

Legegyszerűbb, legkényelmesebb megoldásnak mutatkozott tehát, hagyni mindent a régiben, mint ahogy végeredményben történt is. De itt volt a lehetőség egy csomó régi, értéktelen és rossz épület lebontására, és ezen bontásokkal a belvárosi háztömeg némi fellazítására, itt volt a lehetőség a mainál egy jóval

régibb Sopron megmutatására a várfal kiszabadításával, amit jelenleg másképp látni nem is lehet, csak bűzös olajraktárokon és sötét, olykor veszélyes udvari lépcsőházakon át való merész előretörés árán.

Ebben a gondolatkörben született meg Heimler Károly, Kamenszky Árpád és Schindler András barátaimmal való be-

1. ábra.

Helyszínrajz a Várkerület és Szentgyörgy-utca között nyitandó átjárás tervéhez.

szelgetések során az itt közölt terv. Az 1. ábra a helyszínrajzot mutatja. A nyitandó utca vonala eredményvonallal van jelölve, a bontandó épületek határa szaggatott vonallal, a régi, megmaradó részek területe a vonalkázott rész, a sötét pedig az új beépítés.

A terv szerint a Várkerület 119 a) és b) épületek között a várkerületi házsor töretlenségének megóvása mellett egy kosáríves, kapualjszerű bejáró készül. Az első emelet magasságában

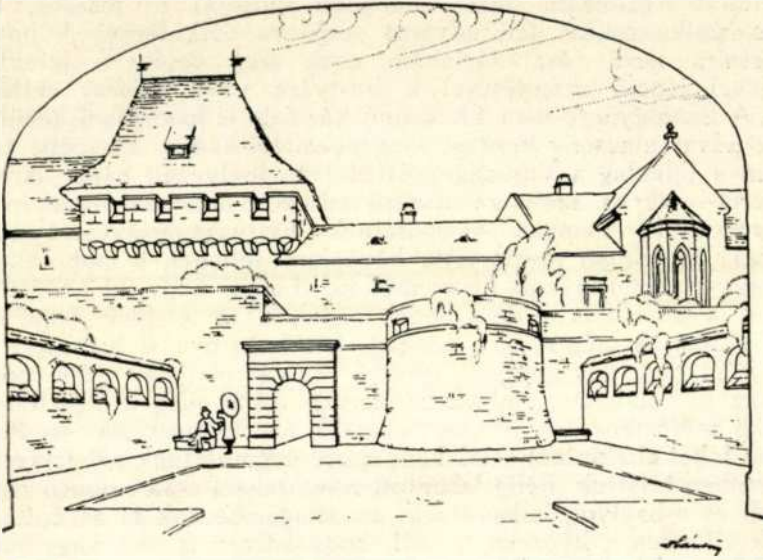
a két épület akadálytalanul közlekedhetik egymással (2. ábra). Ezen bejárón túl, amely üzletek nyitására is alkalmas lenne, az udvari részeket két falkerítés zárja el és azután jön az istállók és raktárak közül kiszabadított és helyreállított bástya a mögötte levő és a második védelmi vonalat alkotó épületek falainak és felépítményének bizonyos fokú rekonstrukciójával (3. ábra). A bástya, illetve várfal alatt gyalogátjárás részére alagút létesül, amely már a szentgyörgyutcai részre torkollik. Itt a Szentgyörgy-utca 13. számú ú. n. Kmetty-ház megmarad, tűzfala loggiás kiképzéssel nyer megtámasztást, amely szerkezeti szempont-

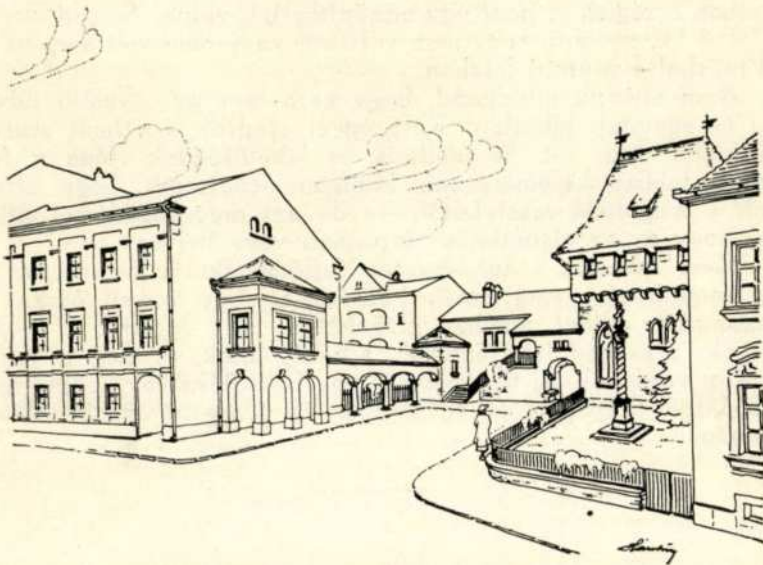
2. ábra.
Nézet a Várkerületről.

ból is szükségesnek mutatkozik, az udvar pedig árkádos fedett-folyosóval és egy vasráccsal lenne a közterülettől elválasztva (4. ábra). Így érvényre jut a ház udvarkiképzése az ottani, most részben befalazott, de kiszabadítandó arkádokkal. A terv készítésekor a házról úgy tudtam, hogy valamikor Clarissa-zárda volt és így a bástyára nyíló, eredetinek látszó gótikus oromzat a kápolnarész kihangsúlyozására szolgált. Ezért gótikus apszist terveztem hozzá. Csatkai Endre dr. közben egy cikkben bizonyította, hogy nem volt itt soha Clarissa-zárda. Tévedésem ellenére is fenntartom azonban elgondolásomat, mivel a gótikus apszis jól beleillik a keretbe.

A terv szerint a Szentgyörgy-utca 15. számú ház lebontásra kerül. Bár Csatkai Endre dr. állítása szerint a ház története igen ékes és renaissance kapuja is igen érdekes, nem

3. ábra.
Nézet a várkerületi bejáróból.

4. ábra.
Nézet a Szentgyörgy-utca felől.

lehetett irgalmazni neki. Disztelen külsejét és piszkos, bűzös, patkányokkal teli udvarát senki se nélkülözné. A hátsó, várfalra néző részt tartanám csak meg belőle a jelenlegi udvari lépcső átépítésével a bástyára való feljárat céljára, — A Szentgyörgy-utca 17. számú ház fele is lebontásra kerülne. Az udvar alacsony kerítést és gyepesítést kapna, középebe tenném a jelenleg a Városligeti-út elején elhelyezett bájos barokk Mária-oszlopot, mely az újszerű villakörnyezetben végérvényesen rosszul érzi magát. Az épületnek a bástyára néző részét pedig, amely legjobban megtartotta középkori jellegét, a jobb tálalás kedvéért óratoronynak képezném ki. Lehet, hogy ez hamisítás, meg is szóltak érte, de a budavári koronázó templom tornya is hamisítás és mégis jó, a kőszegi hősök tornya is hamisítás és ez is jó, hogy ne mondjam, igen jó. És van még egy egész csomó ilyen jó hamisítás, aminek hamisított voltát még a legorthodoxabb műtörténészek is megbocsátják azért, mert jók. — Mert nem lehet eltekinteni attól, hogy amit megmutatunk, azt tetszetős keretben tálaljuk. Félig lebontott romfalakért csak rajongó régészek és a baglyok lelkesednek, az átlagembernek és az építésznek ellenben a képzelet is kell, hogy milyen is volt, vagy hogy milyen is lehetett valamikor régen, avagy hogy miképen is képzeltek el azt a régiek, ha nem is volt módjuk ugyanúgy meg is csinálni. Az átlagember és az építész pártján állva csináltam az eredeti lőrések fölé az eredeti falra a költött óratornyot, amit azonban a régiek is pont úgy odaépíthettek volna. Semmi esetre se lehet bizonyítani, hogy nem volt ott, vagy nem volt meg valahol máshol a soproni falakon.

Nem állítjuk mindezzel, hogy ez a terv az egyedüli üdvözítő és egyedüli hibátlan. Készséggel átadjuk a pálmát annak, aki jobbat tud, sőt, ha módunk és lehetőségünk volna a feladatba jobban belemélyedni, könnyen lehetséges, hogy eltérnénk e megoldás részleteitől, — de azt meggyőződéssel állítjuk, hogy ez az elgondolás alapjában véve helyes.

Mert eszerint a természetes fejlődésalkotta utcarendszernek semmiesetre sem esnék bántódása. Egy csomó ócska és haszontalan épület azonban eltűnhetne, utat engedve a forgalomnak, a szabad levegőnek és a virágoknak, és meg tudnánk mutatni városunk ősi történetéből egy bokrétára való, eddig még nem látott szépséget az egészséges és gyógyító csákányütések nyomán.

Adatok a soproni zenekultúra történetéhez.

II. Két érdekes régi hangjegy.

Ismerteti: Thier László.

Isoz Kálmán „A régi Budapest hangjegyeken” című cikkében¹⁾ a könyvbarátok figyelmét a budapesti vonatkozású régi kótákra hívja fel, mint olyan gyűjtési területre, amelyet a műkedvelők szenvedélye még nem érintett. „A címlapok teljes számban való összegyűjtése — írja többek között az ismert zenetörténész —, a kiadványok változatainak és a rajzoló művészek megállapítása szeretetet és hozzáértést igényel. Ezek pedig az igazi gyűjtők ismertető jelei.”

Kár, hogy helyi gyűjtőink sem fordítottak különösebb figyelmet a régi kótákra, noha hálás vállalkozás az ilyen műzsemlékeinknek rendszeres feldolgozása. *Scholz Jánossal*²⁾ egyidőben, akinek gyűjtőtevékenysége régi soproni hangjegyekre is kiterjedt, alapozta meg e sorok írója is *kótatárát*. Szerény anyagából ezúttal két érdekes darabot mutatunk be.

A zenedarabok szerzője az 1830 február 20-án Sopronban született *Jachimek Ferenc*. Korán elszakadva szülővárosától, mint zeneművész és tanár működött a volt monarchia több városában. 1855 április 9-én tartotta *soproni búcsúhangversenyét*, amelynek szereplői *Liebardt Lujza* operaénekesnő, *Berson Károly* hegedűművész, *Proch Henrik* zeneszerző és *Spitzer M.* fiatal bécsi énekes voltak. Búcsúzó művésznünk mint *zeneszerző* mutatkozott be. „*Isten veletek barátim*” című magyaros fantáziáját játszotta.³⁾

Jachimek Ferenc, a soproni toronymester („Turnermeister”) művész fia, *első nyomtatott szerzeményét* „*La Reine de la nuit*” címen a *Mechetti-cég* adta ki Bécsben,⁴⁾ míg a „*Les cloches*” című zeneműve⁵⁾ mint „*Op. 3*” ugyanott *Glöggel F.*-nél jelent meg. *Mozart* „*Varázsfuvola*”-áriájának átíratát *Liebardt Lujza* földijének, a bécsi császári opera akkortájt már híres művésznőjének ajánlotta a szerző, harmadik nyomtatott művével pedig barátjának, *Russ Ker. Jánosnak*, a régi Sopron érdemes polgárának, kedveskedett.

¹⁾ Magyar Bibliofil Szemle, I. évf. 3—4. szám. Budapest, 1924. júl.—dec. 175—177 l.

²⁾ Soproni származású neves zeneművész, Amerikában él.

³⁾ L. Csatkai Endre, A Soproni Zeneegyesület százéves történetének vázlat. Sopron, 1929. 19—20. l.

⁴⁾ Teljes címe: „*La Reine de la nuit. Grande Transcription de l'air célèbre de l'Opéra La flûte magique de Mozart pour Piano par François Jachimek.*”

⁵⁾ „*Les cloches. Nocturne pour Piano par Fr. Jachimek.*”

A zeneművek *kéziratos* ajánlása: „Seinem Freunde Spies(!) — Fr. Jachimek“ a soproni Spiesz-család egyik művészbarát tagjának emlékét eleveníti fel.⁶⁾

Szerzeményeink — jellegüket illetőleg — *virtuóz darabok* s arról tanuskodnak, hogy alkotójuk hivatott mestere volt a zeneművészetnek.

A zeneművek címlapja könyomatos munka, míg a hangjegyek *véssett lemezek* segítségével készültek.

A vázolt zenetörténeti ereklyéinket Peták-Spiess Emilné hagyatékából szereztük meg, aki haláláig sok soproni művelődéstörténelmi bizonyítékot gyűjtött és őrzött meg, ezek ma nagyjából a Schreiner-család birtokában vannak.⁷⁾

Thier, Ladislaus: Daten zur Geschichte der Soproner Musikultur. II. Zwei interessante Musikalien.

Obwohl Soprons Sammler Noten bisher nur wenig Aufmerksamkeit gewidmet haben, ist dennoch eine Reihe interessanter alter Drucke bekannt geworden. Der Sammlung des Verfassers sind zwei Musikalien entnommen, die im obigen näher beschrieben werden. Es sind dies Klavierkompositionen des am 20. Februar 1830 in Sopron geborenen *Franz Jachimek*, der seine engere Heimat bereits frühzeitig verließ, um in mehreren Städten der einstigen Monarchie als Künstler und Pädagoge zu wirken. Beide Musikalien gewinnen dadurch an Bedeutung, daß sie Soproner Persönlichkeiten gewidmet sind und zwar der seinerzeit gefeierten Opernsängerin *Luisse Liebhardt* und einem Mitglied der um Soprons Musikleben hochverdienten Familie Russ: *Johann Baptist Russ*. Das Titelblatt der Musikalien ist *lithographiert*, die Noten selbst gestochen. Als Verleger zeichneten die Wiener Editeure Mechetti und Glöggl.

⁶⁾ A „Les cloches“ c. hangjegy fedőlapján a szerző neve után az 1856. évszám olvasható.

⁷⁾ „Der Türmerssohn als Künstler und Komponist“ címen az „Oedenburger Zeitung“ 1935 aug. 25-iki számában közöltünk adatokat Jachimek Ferenc életéből, megemlítve fenti két szerzeményét.

Barlangok a tómalmi erdőben.

Irta: Kotsis Tivadar.

A soproni természetjárók közül is kevesen tudják, hogy a tómalmi erdőben barlangok vannak. A Kistómalomtól keskeny ösvény vezet fel az erdőbe, rövid emelkedés után fensíkra érünk; itt az erdőt kiirtották és csak apró erdei aljnövényzetet, cse-nevész tölgyfákat látunk. A terep alakulását ezért nem látni tisztán, pedig nagyon érdekes. Ősszel azonban, amikor kopasz minden bokor, szembetűnik a sok üreg, gödör és lyuk.

A kutatásra az a körülmény indított, hogy a Magyar Barlangkutató Társulat egyik tagja Sopronban nyaralva, hallott ezekről az üregekről és a Társulat ügyvezető elnökét, Kadić Ottokár dr. egyet. c. ny. rk. tanár, ny. főgeológust is értesítette róluk. Tőle kaptam azután biztatást egy barlang térképezésére és leírására. A kutatás megkezdésénél megtévesztett a sok hasonló gödör, csakhamar láttam, hogy nem egy üreg várja a kutatókat ezen a tájon.

A barlang elég bonyolultnak ígérkezett. Felvételénél teodolitra nem volt szükségünk és felállítása is nehézségekbe ütközött volna több helyen. Így csak mérőlécekkel, kompasszal és zsinórral mértünk. A főágot és a mellékágot sikerült már az első napon felvenni. A több napon folytatott munka eredménye néhány térkép és fényképfelvétel.

Szárhalmi barlangnak neveztem el, mert közelebb fekszik a szárhalmi erdőhöz, mint a tómalmihoz! Ezenkívül jobban is hangzik ez a név. A térkép megkönnyíti az eligazodást. A barlangnyílást a térképen nyíl jelzi. Ez a barlang bejárata. Alig egy méter magas és széles. Mérések előtt még sokkal kisebb volt a nyílás, mert egy hatalmas kő zárta le az utat. Mivel nagyon megnehezítette a munkát, kimozdítottuk. Többet nyomott még egy mázsánál is. A barlang tortonienkorú lajtmészkköben keletkezett. Ez a mészkő nagyon könnyen morzsolódik és mállik. Többször hallottuk a mennyezettől elvált kisebb, nagyobb darabok tompa zuhanását.

A nyílástól körülbelül 3 méterig csúszni kell lefelé és csak azután állhatunk fel. Itt a barlang csak 70—80 cm magas. Azután kiszélesedik és termet alkot. Ez a főterem, mert majdnem minden elágazás innen indul ki. Könnyű ide a lejutás, mert itt legmeredekebb a talaj. A lejtése 30 fokon is felül van. De nemcsak itt, hanem mindenfelé lejt a barlang. A bejárattól végig D, illetőleg DK irányban dől az üreg. Ez egyébként megfigyelhető a környék kisebb üregeinél is. Mindegyik meredeken tör a föld alá és néhány méter után véget ér. A főterem 30 méter hosszú folyosóban folytatódik. Ez a folyosó ismét egy közel 20

méteres ágba megy át. Ha tehát a nyilástól egy labdát elindítanánk, feltéve, hogy nem ütköznék semmi akadályba, végig-gurulna az egész barlangon és evvel átfutna a leghosszabb ágon, mely eléri a 40 métert. Azonban sok szikla van mindenfelé és ez még a járást is megnehezíti. Kihordani pedig nem lehet, annyira súlyosak. A 40 méteres ág 25 fokos eséssel fut a mélybe, a végén van a legmélyebb pont, a nyilástól számított vízszint alatt kb. 6 méternyire. Ezenkívül még sok rövidebb és hosszabb ág, kisebb, nagyobb terem tarkítja a térképet. Az alaktalan szi-

1. ábra.

getek — természetben pillérek vagy oszlopok — ezek tagolják részekre a barlangot. Egyik-másik helyen világosság is szűrődik be a felszínről. Valószínű, hogy ezek a nyílások nagy esőzések alkalmával hamarosan kitágulnak és idők folyamán esetleg új bejáratot is alkotnak. A barlang levegője tiszta, talán kissé páras. Ezt elősegíti a mészkő erős vízivó képessége és néhol a vékony mennyezet, melyen áttörnek a növények gyökerei és végükről csöpög a víz. Az uralkodó hőmérsékletről pontos adatokat nem tudok mondani, csupán a mérések alkalmával volt nálunk hőmérő. Az október hónapban végzett mérések idején a szabadban átlag 12—16 fok C-t mértünk, míg a barlangban állandóan 8 fok C-t mutatott a hőmérő. Valószínűnek tartom, hogy

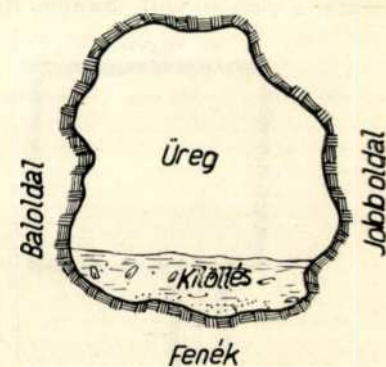
az egyes évszakok hőmérséklete nem nagyon különbözik egymástól, esetleg csak néhány fok eltérés mutatkozik.

A mérések után a falakat és a talajt tanulmányoztuk. Itt röviden megemlíteni kívánom a barlangokról szóló legszükségesebb tudnivalókat: A barlang valamely kőzetben természetes úton keletkezett üreg. Legfontosabb részei: a kőzetben keletkezett üreg, a fenék, a mennyezet és az oldalfalak. Idetartozik még a nyílás és a kitöltés. A barlangok kialakulásában fontos szerepe van a víznek. Bár a víz minden kőzetet old, mégis főleg olyan kőzetekben keletkeznek barlangok, amelyek a vízben könnyebben oldódnak és nincsen sok málladéuk. Ilyen kőzetek pl. a mészkő és a dolomit. Kimondhatjuk, hogy a legtöbb barlang mészkőterületen fordul elő. A barlangnak legtöbbször van kitöltése, amely lehet szilárd, sőt folyékony anyag is.

Ez a kitöltés a szárhalmi barlangban azonos az anyakőzettel, tehát tortonienkorú lajtamész. Csupán a bejáratnál van alluviális, azaz jelenkori termőföld, amit a szél és az esőzés hordott be az első teremig. A barlangfalakban sok helyen egész réteget alkot a sok kagyló és csiga. Név szerint Pecten, Pectenculus és Ostrea fajták fordulnak elő tömegesen. Ósállati maradványokat nem találtunk. Az egyik folyosón be-

tört állati koponya feküdt. Valószínű nyúlé lehetett. Élő állatok közül csak denevérral (Pipistrellus pipistrellus), mégpedig törpe denevérral találkoztunk egyik teremben. Csoportosan lógtak a mennyezetről. Ezt a termet elneveztük Denevér-teremnek. Növényi életet nem találtunk a barlangban. Röviden összefoglalva tehát: a Szárhalmi-barlang lajtamészében valószínűleg kimosás által keletkezett üreg, amelyet oszlopok több részre tagolnak. A többi üreggel való összeköttetése ismeretlen, de lehet, hogy gondos utánjárással lehetne valami összefüggést találni köztük. A környéken előforduló többi üreg sokkal kisebb és jelentéktelenebb.

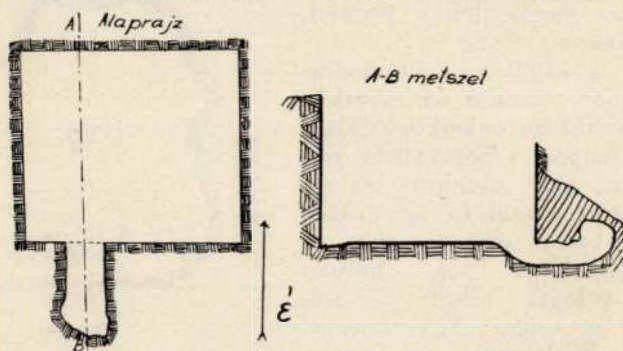
Érdekes egy másik, a földbe szabályosan épített barlang. Inkább kisebb várnak nevezhető, mert az alakja is azt mutatja. Terméskőből és téglából épült. (3. ábra.) Bizonyára régi lehet, de még ma is szilárdan áll. Erről a várromról tudomásom szerint csak egyetlen írott mű emlékezik meg, az is regényes kor-

Barlangjáról harántmetszele

2. ábra.

rajz csupán: Dr. Takáts Kálmán „Oroszlán Pali, az utolsó bakonyi haramia” című könyve. Az idevonatkozó rész szószerint így hangzik: „A dácai rablótámadás után Pali a haramiákkal Sopron megyébe vonult, Kapuvár, Eszterháza, Fertőszentmiklós környékén garázdálkodik, de legkedvesebb búvóhelye a Cárhalom-erdő sűrű, járhatatlan berkeiben rejtőző, még a csehek idejéből fennmaradó rablóvár, Macskavár romjai s ettől déli irányban húzódó alagút. Hát hol is fekszik ez a várrom? A hegygerincen a Nagytómalomtól kiindulva, az erdei sárga jelzésű út mentén haladva, az Edelbrunn útig eső szakasz közepe táján, balkéz felől, járhatatlan sűrű bozótok közé van a rom elrejtve. Mert nem a Kőhida feletti Zsíros-hegyen, ahova a tudósok elhelyezik, s ahol a várnak, kőnek, romnak semmi nyoma sincs, s nem is volt, hanem itt volt a cseh rablóvár, pincéi most

„Macskakővár.”

3. ábra.

is megvannak s eltemetett falait a valamikor majd csak eljövendő ásatások fogják ismét napvilágra hozni. A középkori cseh rablók utódai, Oroszlán Pali és betyárjai sok-sok éjszakát töltöttek itt, erdei lombokból kényelmes rablófészket építve az életelen falak közé. Pali szerint ezen a helyen is, úgy, mint Kisingyén barlangjaiban, még nagyon sok olyan kincs van elásva, amelyet betyárjainak nem volt többé alkalma felkeresni, kiásni.”

Végül pedig így szól a könyv: „A betyárok azokat a kincseket nem a kövek alá és nem a romok közé rejtették, becszavamra nem, hisz én csak tudom, Oroszlán Pali csak velem közölte, hova ásták el, hol a lelőhely?”

Hogy valóban azonos-e a szárhalmi rom a Macskakő várával, eldönteni nem tudom. A történetirők a cseh rablók várát másutt keresik. Hiteles adatok vannak róla, hogy 1465 körül felégették. A szárhalmi romokban sok égett és füstös kő akad, ami az azonosítást alátámasztaná. Itt van azonban akkor a dülönevek

(Katzenstein, Katzenbründl) rejtélye. 1464-ből ismerünk viszont egy okiratot, amelyet írója így keltez: „Datum in novo fortalicio circa Cocznstein“, azaz lehettek egyéb cseh erődök még a Fertő és Sopron között. (Dr. v. Házi: Sopron szab. kir. város története, I., 5. kötet, V. 127. o.)

Mindenesetre tény az, hogy a szárhalmi erdőben van rom, sőt nem is egy, hanem két különálló. Hogy a két omladék összetartozik-e, azt csak ásatással lehetne megtudni. A két rom anyaga ugyanaz és mindegyik falban találtam összeégett téglákat, köveket.

A Szárhalmi barlangtól északra kb. 120 méternyire van a nagyobbik és jobb állapotban lévő várrom. Négyzetalakú előrészből és egy rövid kis alagútból áll, amely két méter után véget ér. Megjegyzem, hogy az alagút éppen délre néz, mint Takáts írja.

A kisebbik rom innen mintegy 100 méterre van ÉÉNy-ra, de itt csak kb. 2 méter széles és embernél magasabb falrész tudott dacolni az idővel. Íme, nem is egész félkilométeres körzetben mennyi rejtély: létrejöttükön egyaránt munkált a természet és a gyarló emberi kéz...

Kotsis, Theodor: Höhlen im Szárhalom-Walde.

Nächst der kleinen Teichmühle bei Sopron im Szárhalomer (vulgo: Zarahalm) Walde findet man mehrere Höhlen von verschiedener Größe. Verfasser untersuchte von diesen die Größte. Die Öffnung beträgt zirka 1 Meter. Nun folgt ein stark abfallender Teil, der sich nach 5 Meter zu einem großen Saal erweitert. Von hier gehen mehrere Gänge aus, der eine ist 30 Meter lang, ein anderer führt in die Tiefe. Die Höhle entstand durch Ausschwemmung im tortonischen Kalkstein, in dem sich Pecten, Pectenculus und Ostrea in großen Maße befinden. Unweit von dieser Stelle findet man eine künstliche Höhle aus Stein und Ziegel gebaut. Es fragt sich, ob die Mutmaßung, es seien Reste der um 1465 zerstörten Festung „Katzenstein“, richtig ist.

A SOPRONI MUZEUM KÖZLEMÉNYEI.

Régi bábsütő- emlékeink.

Irta: Csipkés Kálmán.

Gyűjteményünkben közel 300 darab régi bábsütőemlék van. Különösen értékesek a körte-, vagy diófából készült, negatív-vésztű ütőfák.

Ezekbe az ütőfákba nyomkodták bele a meggyúrt mézes-tésztát, amely azután felvette a kívánt formát. Az ütőfák mintáit rendszerint maga a mester, vagy pedig ügyesebb segédei metszték; de voltak külön ütőfametszők is. Mesterségbeli tudásuk éppen e téren nyilvánulhatott meg leginkább s művészi képességüket is ekkép mutathatták meg legjobban. Gyűjteményünk egyik-másik darabja rendkívül fejlett szobrásztehetségről tanuskodik.

Az ütőfákon kívül van számos cserépből, bádogból és gipszből készített mintánk, továbbá egész sor bájos viaszfiguránk — fogadalmi tárgyak — néhány díszes viaszgyertyánk és vésett ostyasütő-vasunk. Céhirat és céhláda nincsen gyűjteményünkben.

Ütőfáink egyrésze soproni mesterek: Eipeltauer Gottfried és József, Gold Mátyás, Gruber Mihály kezemunkája; szép számmal vannak kismartoni — Altdörfer, Seitz, Rász bábosoktól — és lékai — Marschall Sebestyén — eredetűek is.¹⁾ Az utóbb említett mester faragványai különösen szépek és értékesek. A 17. század végétől egészen a 19. század közepéig terjedő időből származnak. Gyakori a mesterjelzés — rendszeren két kezdőbetű —, s van több évszámmal ellátott darab is.

A legrégebb és legbecsesebb faragványok többnyire vallásos tárgyúak: Madonna-kegyszobor, Kis Jézus Szűz Máriával és Szent Józseffel, Krisztus átadja a hatalmat Szent Péternek, Golgotha, Pieta stb. Mintaképeül valószínűleg régi metszetek vagy vallásos érmek szolgáltak. Az ütőfák nagyobb hányada világi vonatkozású tárgyat ölel fel. Viselettörténeti szempontból

¹⁾ Az önálló soproni bábsütő-céh 1819-ben alakult meg. A kismartoni valamivel korábban. A soproni és kismartoni mesterekről Csatkai Endre dr. közölt értékes adatokat. (Sopronvármegye, 1939. május 21.)

ígen érdekesek a barokk, rokokó vagy biedermeier öltözetű férfiak, úridámák, huszárok lovon, betyárok. Eredetiek a karrikatúrák, mint például a kecskén lovagló szabó, derekára övezett ollóval. Kedvelt forma a szív, a pólyásbaba és a kard, továbbá a puska és a pisztoly. Az állatvilág is sűrűn képviselve van: szarvas, oroszlán, felnyergelt paripa, kakas, galamb, sas, kutya, hal stb. Bájosak a virággal telt kosárcák. Vannak olyan ütőfáink is, amelyeken a térbeli tárgyak kialakításához szükséges részletfaragványokat látunk. Az emberi alakok ruházatát, a

1. kép.

Vallásos tárgyú ütőfa. (18. szd. eleje.)

pólyásbabák pólyáját, a szíveket, a kardokat stb. bőségesen alkalmazott stilizált növényi motívumok díszítik; az alakos kompozíciókat babérlevelekből, rózsákból, néha angyalfejekből is szőtt koszorú övezi. Cimeres ütőfák is szerepelnek gyűjteményünkben. Méretre nézve általában különbözök; vannak közel félméteres nagyságúak, vannak közepesek és egész kicsinyek is. Egyrészüik egyoldalú, a többi kétoldalú; egy, két vagy több faragvány is található rajtuk.

A hajdan virágzó mézesbábosság ma már teljesen hanyatlóban van. Bábosaink már nem dolgoznak faragványos ütőfákkal. A búcsúk és országos vásárok alkalmával felütött sátraikban ta-

lálható bábsütemények minden művészi érték nélkül valók. Az ütőfák sorra múzeumokba és magános gyűjtökhöz vándoroltak.

Mint érdekességet említjük, hogy a régi soproni bábsütőminták nagyrészt és éppen a legértékesebbeket — főképp az Eipeltauer-családtól — a 60-as évek elején itt tartózkodó nagynevű műgyűjtő, Szalay Ágoston szerezte meg.²⁾ Később az egész

2. kép.

Madonnás ütőfa. (18. szd. közepe.)

áll és kézen fogják. Feje fölött a Szentlélek galamb képében. L. A. jelzés. A 18. század elejéről való. 35 cm magas; a körlap átmérője 22 cm. (1. kép.)

Egy, a 18. század közepéről való ütőfa előlapján díszes menyegyzet alatt Madonna-kegyszobor áll (hátlapon félig kész minta: madáralak). Csodás barokk pompa jegyében fogant faragvány.

²⁾ Szalay Imre: Szalay Ágoston régiséggyűjteményének ismertetése. (Századok, 1877. évf. 586—598. old.)

országban, sőt a közeli külföldön is kutatott ütőfák után. Tekintélyes gyűjteményre tett így szert, melyet — tudomásunk szerint — a Nemzeti Múzeumba hagyott. A régi bábsütőminták gyűjtése tehát Sopronból indult ki.

A következő sorokban az értékesebb ütőfáink rövid leírását adjuk; közülük néhányat képen is bemutatunk:

Rendkívül finom stílusérzékre vall az a kerekmintájú — ú. n. tányér — ütőfánk, melyet kettős koszorú övez; a külsőben 6 szárnyas angyalfej és 6 rózsaszál váltakozik, a belső levelekből és 4 rózsából fonott. A minta közepén a Kis Jézus álló alakja; jobbról Szűz Mária, balról Szent József

A kegyszobor lábánál jelzés: S—M. (Marschall Sebestyén, lékai mester). Az ütőfa magassága 25'5 cm. (2. kép.)

Kissé naivabb megoldású a következő vallásos tárgyú ütőfa: Glóriás álló Krisztus az előtte térdeplő Szent Péternek átadja a főpapi hatalmat. Jelzés nélkül. 18. század eleje. 20 cm magas.

3. kép.
Rokokó dámás ütőfa.
(1770-ből.)

4. kép.
Rokokó gavalléros ütőfa.
(18. szd. 2. fele.)

Egy négyzetalakú ütőfán szárnyas, koronás angyalfej van kifaragva. Jeltelen. 1700 körül. A négyzet oldala 13'5 cm.

A keresztre feszített Üdvözítő képével díszített ütőfa sem érdektelen. Jobbról Szűz Mária, balról Szent János evangélista áll. Jelzése: S. M. (Marschall Sebestyén.) 18. szd. közepe. 15 cm magas.

Még egy vallásos tárgyú ütőfánkról emlékezünk meg: Fáj-

dalmas Anya, ölében Jézus holttestével; mögötte kereszt, létra, dárdák. A kereszt vízszintes szárán S—M jelzés. (Marschall Sebestyén.) 18. szd. közepe. 15 cm magas.

Pompás kivitelű a rokokó ruházatú, álló női alakkal ékített ütőfa; az alak kezében legyező.

5. kép.

Bohócok ütőfa. (18. szd. közepe.)

Pazar ornamentális díszítés; a ruha nehéz brokátanyaga kitűnően érzékeltetve. Mesterkézre valló faragás. A minta egyik keskeny oldalán F. E. jelzés, a másikon 1770-es évszám. Egyike a legművészibb kidolgozású mintáinknak. 39 cm magas. (3. kép.)

Hasonlóképp kiváló darab a rokokó ruházatú férfi alakot ábrázoló ütőfa is. Rendkívül gazdag ornamentika; kitűnő stílusérzék. Baloldalt alul jelzés; pajzsban: FK—H A betűk. 18. század 2. fele. 31 cm magas. (4. kép.)

Igen eredeti a doboló bohóc képével ellátott ütőfánk. Jelzése: S. M. (Marschall Sebestyén). 18. szd. közepe. 21 cm magas. (5. kép.)

Keleti témát ábrázol az I W jelzésű ütőfánk: Turbános férfi alak zsiráfot vezet. (I W valószínűleg Wallenstein János kismartoni mester monogramja.) 19. szd. eleje. 18 cm magas.

Ötletes a kecskén lovagló szabó karikatúrájával ellátott ütőfa. Rász Ferenc kismartoni bábos bélyegzőjével. 19. szd. eleje. 21 cm magas.

Hatalmas méretével, s gazdag díszítésével tűnik fel egy

pólyásbabát ábrázoló ütőfa. Jeltelen. 1800 körül. 41 cm magas.

Van olyan ütőfánk is, amelyen pólyás ikrek vannak kifáragva. Kismartoni eredetű, L. A. jelzéssel és Rász bábos bélyegzőjével. 1800 körül. 18 cm magas.

A huszár-minták között a legtökéletesebb a D. G. jelzésű ütőfánk. Mária Terézia-kori viseletű huszárt ábrázol lovon. Rász Ferenc bélyegzőjével. 18. szd. 2. fele. 27,5 cm magas.

A kedvelt szív-formát többek közt egy Kismartontól való

értékes, címeres ütőfa képviseli. Három rozettával élénkített, szívalakú levélfüzér-keretben középen koronás, kétfejű sas, mel-
lén pajzs; fenn jobbról-balról virág- és levéldísz. Jelzése: I W—
CA—1819. (Valószínűleg Wallenstein János és Angermayer
Keresztély kismartoni mesterek monogramja, Rász Ferenc bé-
lyegzőjével.) 35 cm magas. (6. kép.)

6. kép.

Címeres ütőfa. (1819-ből.)

Egyik ütőfánkon zsebóra részletei láthatók kifaragva. Tel-
jes, kerekded kialakítás volt ily módon lehetséges. J. E. jelzés.
(Eipeltauer József soproni bábos monogramja.) 19. szd. 1. fele.
18 cm magas.

Igen bájos azon ütőfánk, amelyen körlapon, kettős koszorú-
ban — a külső babérleveles, a belső virágos — talapzaton két
csókolózó galamb látható. I. W. jelzés. (Valószínűleg Wallen-
stein János, Kismarton.) Rász bábos bélyegzőjével. 19. szd. 1.
fele. 9'5 cm magas.

A híres betyár, Sobri Jóska képével díszített ütőfát is tartalmaz gyűjteményünk. A hátlaon két kakas látható. Jeltelen. 19. szd. 1. fele. 24 cm magas.

Eipeltauer Józseftől származó egyik ütőfánk előlapján dzsidáskatoná — lovon — van kifaragva; hátlapján pipa. Mindkét ábra J. E. jelzéssel. 19. szd. közepe. 18 cm magas.

Valószínűleg a soproni Gruber Mihálytól való azon ütőfa, melyen díszesen faragott kard és puska van egymás mellett. Jelzése: M. G. 19. szd. 1. fele. 25'5 cm hosszú.

Az ütőfákon kívül egyéb más rokonemléket is foglal magában a gyűjtemény. Az alábbiakban ezekről is megemlékezünk röviden:

A viaszfigurák öntésére szolgáló kettős faminták közül egyikén I. S. jelzés található. Seitz Ignác kismartoni bábost vallja mesterének. Teknősbékát ábrázol. 19. szd. közepe. 11'7 cm magas.

Cserépmintáink között is van több vallásos tárgyú: A pástorok imádása, Menekülés Egyiptomba, Ecce Homo. Kedvesek a világiak is: divatképek, pólyásbabák, nemkülönben az állat- és növényvilágból vett motívumokkal ékítették. Egytől-egyig kisebb méretűek.

Közel 60 darabból álló viaszfigura-sorozatunk több értékes, eredeti elgondolású mintát mutat fel. Feszület, Szent Borbála, imádkozó férfi és női alakok, egyes testrészek stb. találhatóak a gyűjteményben.

A bádóg- és gipszminták, továbbá a régi viaszgyertyák kisebb jelentőségűek.

Ostyasütő-vasaink közül a legrégebb példány 1763-as évszámmal jelzett. Egyik-másik darabot szépen vésett főpapi vagy nemesi címer díszíti; többször szerepel az Isten báránya a fel-támadási zászlóval.

Bábsütő-emlékeink közül az értékesebb és jellegzetesebb darabok jelenleg a Céhemlékek termében vannak kiállítva. A rak-tári anyag tanulmányi célokat szolgál.

Csipkés Kálmán: *Lebkuchenbäckerei-Modelle im Soproner Museum.*

Nach einem gedrängten Überblick über das Wesen des Lebkuchen-Modellschnitzens und Aufzählung der bedeutendsten Meister in Sopron und im Komitat beschreibt der Verfasser einige Stücke, deren das Soproner Museum, ungefähr 300 besitzt. Alle diese Erinnerungsstücke an ein niedergehendes Gewerbe zeichnen sich durch große Kunstfertigkeit ihrer Erzeuger aus, die in starke Birnbaum- oder Nußholzpfütze mit Meißel und Messer nach eigener oder fremder Zeichnung die mannigfaltigsten Bilder schnitzen. Man arbeitete aus Holz ganze Szenen aus dem kirchlichen oder pro-

fanen Leben, werkte mitunter tage-, ja wochenlang an kleinen Figuren und schnitzte dann um das fertige Bildwerk Zierate, die man als wahre Musterbeispiele ornamentaler Kleinkunst bezeichnen könnte. Als erfolgreicher Sammler alter Soproner Lebkuchenmodelle wird August Szalay genannt. der anfangs der 60-er Jahre die bedeutendsten Stücke an sich brachte. Im Anhang wird verwandter Modell aus Ton, Blech und Gips Erwähnung getan.

SOPRONVÁRMEGYEI VÁRAK, KASTÉLYOK

ÉS NEMESI KURIA'K.

SZAKAL ÉDE

A röjtöki kastély.*)

Irta: Csatkai Endre dr.

A röjtökmuzsaji környék enyhe dombjaival, az Ikva-patak kellemes partjával az emberiség legkoraibb szakában településre csábított. A legújabb időkben egyesített két falu határából már kőkorszakbeli leletek kerültek elő. Muzsajról Paur Iván, a Széchenyi-nemzetség levéltárosa gyűjteményével a soproni múzeumba például porfirkalapács került, 1891-ben pedig két kis fejsze serpentinkőből. A röjtöki határ Paur Ivánnak baltákkal és gabonazúzóval szolgált ugyanebből a korból. A bronzkorból szintén szekercét szolgáltatottak be a múzeumnak.¹⁾

A vaskorból és a római korból ugyan hiányoznak a leletek, de a középkor legelső magyar századaiban már a történelem világosságánál él a két község egyike: Muzsajt ugyanis még a tatárjárás előtt említi oklevél 1232-ben. 1265-ben *Mesey* néven szerepel. Ugyanebben az évben, tehát szintén nagyon korán jelentkezik Röjtök is *Ruhtuk* alakjában. Muzsajon a faluról elnevezett nemesi család volt birtokos a középkorban ezek a nemesek kemény tusákat vívtak a szomszédos ebergőciekkel, sőt gyilkossággal is megterhelték lelkiismeretüket, amiért is Nagy

*) Egyes történelmi adatok szolgáltatásával mély hálára köteleztek le Meggyesi Schwarz Miklósné úrasszony, Sümeghy Dezső vármegyei főlevéltáros és dr. Dietl Nikodém urak.

¹⁾ *Matavovszky Béla*: Emlékkönyv a M. Történelmi Társulatnak Sopronban való időzése alkalmából. 1883. 16/17. o.

Lajos uralkodásának idején a birtok egy részét kárpótlás fejében át kellett adniok. Ezen a réven később zálogjogon a Kanizsayak is részt kaptak itt. Muzsajjal egy időben 1375-ben ugyanez lett a sorsa Röjtöknek is. Ennek birtokában 1429-ben a Vági-család jelenik meg. 1450-ben Cziráki Miklóssal ez az ősrégi család is belekerül a falu történetébe zálog révén. De a Vágiak kihalásukig a falu birtokában maradtak. Muzsajon a bir-

1. kép.

A röjtöki kastély az 1870-es évek végén. Oldalhomlokzat.

tokos családnak kevesebb nyugalma volt, 1471-ben a Vágiak rárontanak Muzsaj Lászlóra: kifosztják, feleségével együtt bánalmazzák; 1495-ben ugyancsak őt a Kanizsayak fertőszentmiklósi jobbágysai verik véresre és elhurcolják magukkal.²⁾

Az 1492—30-as években említés történik egy Felmuzsaj nevű birtokról: ezt a Lozsi-család birtokolta.³⁾

²⁾ *Csánky*: Magyarország földrajza a Hunyadyak korában. Nagy I. Sopron vármegye története. 1., 2. kötet. Lásd vitéz Házi Jenő tárgymutatóját.

³⁾ *Bártfai Szabó László*: A Széchenyi-család története. I., II. kötet. Lásd a tárgymutatót.

A középkorból kilábolva és átesve a török veszedelmeken, Rőjtök és Muzsaj határa alkalmasint szétdarabolódott. A 17. század folyamán még több részből állt, ezeket később az egymással rokoni kapcsolatba jutott családok öröklés révén szerezték meg, vagy vétel útján is gyarapították. Így van p. o. adat róla, hogy a Hertelendy-család ott birtokos volt. 1666-ban Hertelendy Ádámné pörösködik Bene Mihállyal, akinek

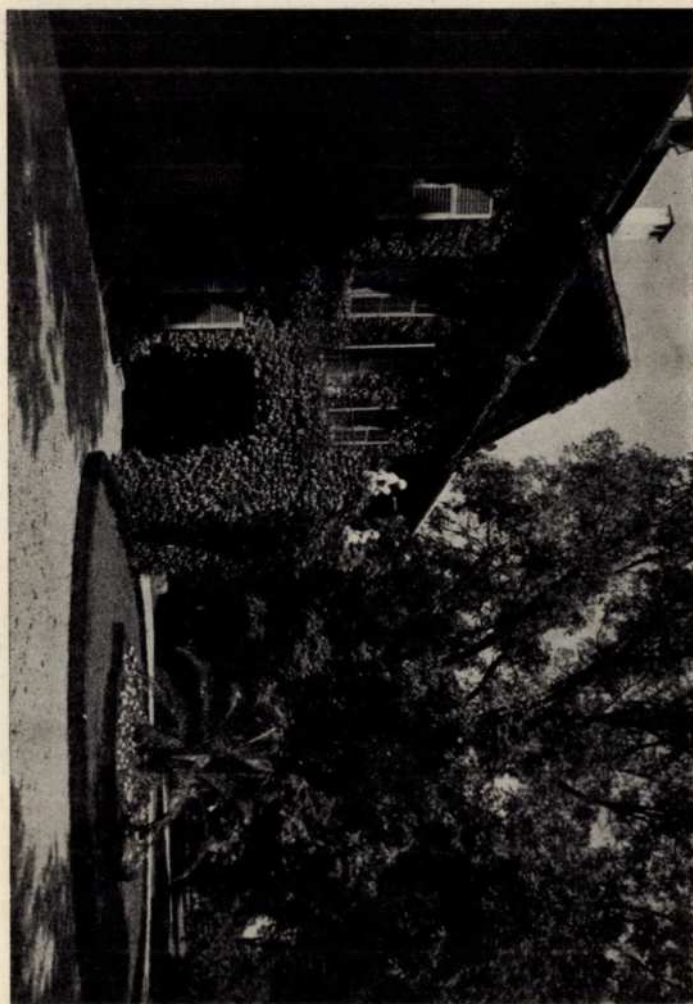
2. kép.

A rőjtöki kastély az 1870-es évek végén. Gazdasági udvar.

neje Hertelendy Anna. A pör egyezséggel végződött. Most az egyik Hertelendy elzálogosította birtokát Széchenyi György grófnak és nejének 14 évre. De, mint ahogy gyakran történni szokott, nem váltották ki, sőt még 1743-ban is birtokukban maradt. Széchenyi György gróf és neje egyébként is szerzett Rőjtökön, valamint Muzsajon fekvőséget. 1685-ben Simolak Jánostól Rőjtökön 200 forintért és Muzsajon a Dócziaktól ugyanannyiért. 1690-ben Rőjtökön Hertelendy Miklóstól 300 forintért, Meledenczy Ferencztől 1150 forintért; 1694-ben Hertelendy

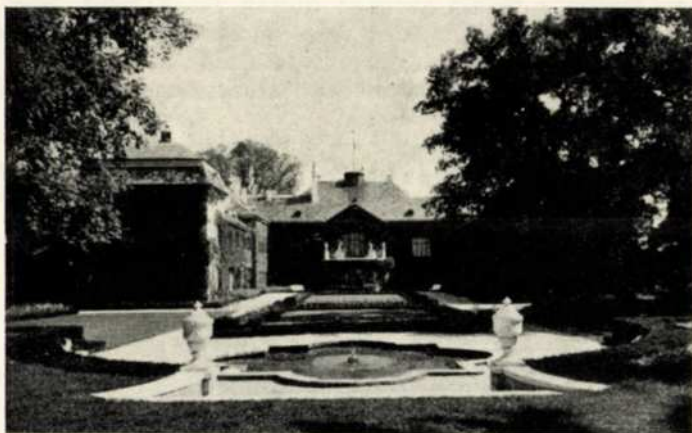
Sándortól 639 forintért, 1695-ben az említett Meledenczy Ferenc örököseitől 500 forintért. 1695-ben még ráfizettek Hertelendy Sándor udvarházára 100 forintot. 1699-ben Rőjtökön a Tomsicsiaktól 250 forintért és Bü Istvántól 200 forintért, 1700-

3. kép.
A rőjtöki kastély. Főomlokozat.

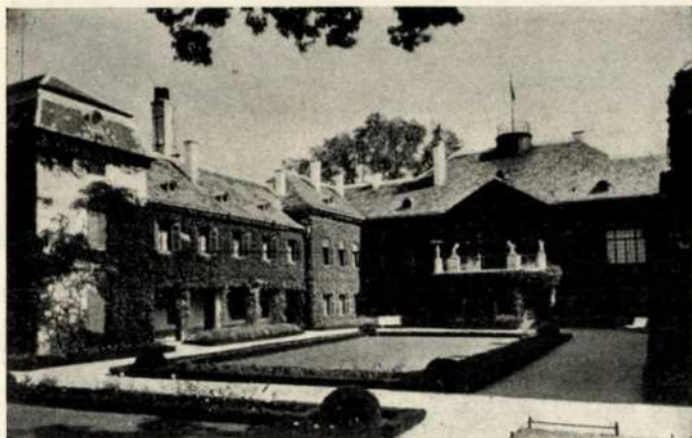

ban Rőjtökön Jambrikovics Zsigmondtól 300 forinton, 1701-ben Talián Páltól három részletben 424 forintért rőjtöki földeket és Czuppan Istvántól ugyanott 667 forintért. Ugyanekkor a gróf és neje Hertelendy Sándornak egész örökségét 2113 forinton

magukhoz váltották, nemkülönben Hertelendy Miklóstól újabb részt 300 forintért. Mintegy 8100 forintot adott ki tehát tehát Széchenyi György, hogy Rőjtök és Muzsaj nagy részét magáénak mondhasa.

4. kép.
A rőjtöki kastély, Kerti homlokzat.

5. kép.
A rőjtöki kastély. Udvar.

Az 1716-ból való összeírás következő érdekesebb dülőnevekkel szolgál: Csahos, Benkő-irtás, Határút, Bartos-irtás, Föcskefarku dülő, Majoros, Szil-domb, Kertek alatt, Szik mellett,

Harmosok, Kövecses, Kis kövecses, Csály, Cserfy útja, Macskás, Kerek gyöp, Dióvölgy, Vak szarv stb.⁴⁾

Széchenyi György szerethette Rőjtököt. Mélyen fájlalta, hogy a kuruc-labanc világban sokat szenvedett a jobbágyság. 1709-ben éppen a német katonák dúlták fel a falut, pedig jó-maga is Bécs felé kacsingatott. De Heiszter nemtörődömsége volt a dolog oka. Közel lévén a Nagyerdő, Széchenyi és vendégei vadászataik középpontjaképen, találkozóra, éjjeli szállásra a rőjtöki udvarházat szemelték ki.⁵⁾

György gróf fia, Zsigmond, még 450 forintot fizetett a Melenczy-örökösöknek. 1746-ban sörfőző is működött a rőjtöki

6. kép.

A rőjtöki kastély. Oldalhomlokzat.

birtokon 128 forint félévi jövedelemmel. Az 1741-es vagyoni osztályon Antal grófé lett Rőjtök és Muzsaj is.

Közben azonban új nevek kerülnek felszínre a birtokosokra nézve: a Kecskés-család. Széchenyi Györgynek volt egy nővére. Apjuk, Lőrinc, ezt jegyzi fel az 1652-ös évre: „Meg Györré mentünk, megvén a győri házat; die 3. Augusti Juttka leányom ott lett.”⁶⁾ Ezt a leányt korán nőül vette Jambrikovics György kapitány. De mindketten korán elhaltak. Gyermekeiket a Széchenyi-család nevelte fel. Egyiküket, Erzsébetet, a fertőszentmiklósi Kecskés János vette nőül. Ezek gyermekét, Juditot, viszont megýenk egyik legnevezetesebb családjának

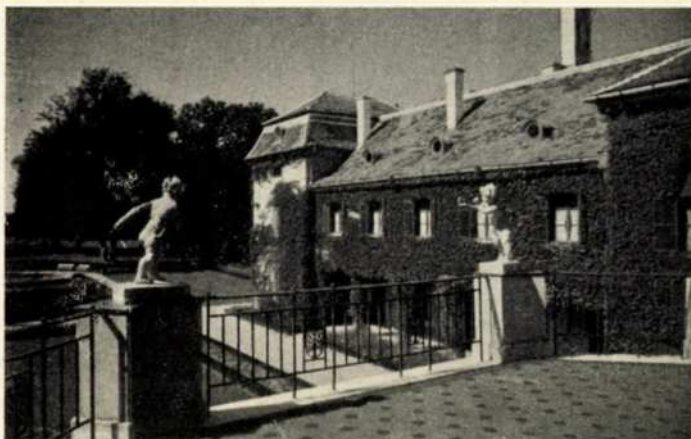
⁴⁾ U. o.

⁵⁾ Széchenyi György gróf levelei Ebergényi László báróhoz. Kiadta B. Szabó László. Lásd a tárgymutatót.

⁶⁾ B. Szabó: A Széchenyi-család története.

sarja, Felsőbúki Nagy Pál. Ilyen módon öröklés révén ez a törzsök lett a 18. század derekán az úr Röjtökön. A Jambrikovicsek Peresztegen, a Felsőbúkiek pedig Bükön és Fertőszentmiklóson voltak birtokosok.

Az új röjtöki földesúr, Felsőbúki Nagy Pál, már kiváló elődökre tekinthetett vissza.⁷⁾ A család címeres levelét Benedek nyerte II. Mátyástól 1616-ban. 1696-ban Felsőbúki Nagy István Bükön palotát építtet, ennek felirata büszkén nevezi a gazdát császári és királyi személyes jegyzőnek és nemes Sopron vármegye alispánjának. A röjtöki Felsőbúki Nagy Pál atyját is Pálnak hívták, 1689—1717 között főszolgabíró volt.

7. kép.

A röjtöki kastély. Kilátás az udvari erkélyről.

A család első röjtöki tagja elődeihez hasonlóan szép megyei pályafutást írt le: 1745-ben főjegyző, a következő esztendőben alispán lett, majd a hétszemélyes tábla tagja. 1776-ban halt meg. Három fia a közpályán mozgott. Pál, Bezerédy Judit ura, főszolgabíró volt; Sándor pedig 1779—1799 között alispán. Ennek fia volt Felsőbúki Nagy Pál, a megye kitűnő követe, a reformkor értékes magyarja. A legidősebb fiú, József, örökölte Röjtököt. Ő vagy atyja⁸⁾ építtették át az egyszerű udvarházat kastéllyá. A kertet kőfallal övezte. A Nagyerdőnek egy részét is megvette a Széchenyiektől. Szintén szép vezető állásokat töl-

⁷⁾ *Nagy Iván*: Magyarország családai. VIII. k. 36. o.

⁸⁾ Az apa építő tevékenységére utal Farkas Sándor: Csepreg történetében; szerinte ugyanis a kastély 1775 előtt, tehát még az ő életében épült volna, de stílusa annyira kései barokk, hogy inkább a Felsőbúki Nagy-család feljegyzéseit tartom a hitelesnek.

tött be: kancelláriai tanácsos, királyi személynök volt. Végh Péter leányát, Annát, vette nőül. Annyira szerette Röjtököt, hogy ott is temetkezett.

A Felsőbüki Nagy-családnak ez az ága vele kihalt. Leányát, Júliát, Ürményi Miksa vette nőül, és így ismét új, de szintén nagyon nevezetes család vonul be Röjtök történetébe.

Nyitra vármegye legrégebbi nemzetsége az Ürményiek.⁹⁾

8. kép.

A röjtöki kastély. Főkapu.

A 13. század végén már kimutathatók Ilméri néven. Egyik sarjuk, János, az Árpád-ház kihalásának idejében kalocsai érsek volt. A 15. századtól fogva folytatólagos a családja. Az első röjtöki birtokos atyja, I. József (1741—1825), az iskolaügynek szentelte életét és főleg az egyetem rendezése körül vált ki. Neje Komjáthy Anna volt. Ferenc fiúk mint koronaőr és mint Fiume kormányzója tette nevét ismertté. Másik fiúk, Miksa, Fejér vármegye alispánja (1773—1836), került a röjtöki kastély birtokába. Felesége nagyon vonzódtatott a birtokhoz, mert 1826-ban bekövetkezett halálakor ott temették el.

Az első röjtöki birtokos Ürményi házaspár fia, II. József, szintén magas hivatali polcokra emelkedett, alispánja volt Fejér vármegyének és 1841—46 közt alnádori méltóságot viselt. Az ő idejében történt, hogy Széchenyi István gróf is megtisztelte a röjtöki kastélyt. A „Legnagyobb magyar” szokásához híven szaggatott német mondatokban veti oda megjegyzését naplójában erre vonatkozólag (1841 október 14-éről): „Nachmittag reite ich nach Szerdahely, um Bezerédy zu versöhnen, fand ihn nicht, Röjtök, Loos.” Ebben az időben a selyemtermesztés érdekelte és ennek az ügyében tett látoga-

⁹⁾ Nagy Iván: Magyarország családai. XI. kötet, 426. o.

tást Bezerédyéknél a ma Fertőszentmiklóssal egyesített Szerdahelyen, Ürményi alnádornál Rőjtökön és Viczay gróféknál Lozson.¹⁰⁾

9. kép.
A rőjtöki kastély. Csendes zug.

10. kép.
A rőjtöki kastély. Szabadfürdő.

1848-ban a két falu határában levő Ürményi-birtok mintegy 870 holdat tett ki, vagyis a mai nagyságnak megfelelő volt.

¹⁰⁾ Gróf Széchenyi István naplói: V. 505. o.

Ürményi Józsefnek két fia közül Miksa Festetich Borbálát vette nőül. 1861-ben a kismartoni választókerület képviselői mandátummal ruházta fel.

A képviselőség sok pénzbe került mindenkor és Ürményi inkább kívánt fehérmegyei birtokain tartózkodni, így a röjtöki kastély eladásra került. 1876-ban a soproni Bauer Antal, tekin-

11. kép.

A röjtöki kastély. Pillantás a nagyterembe.

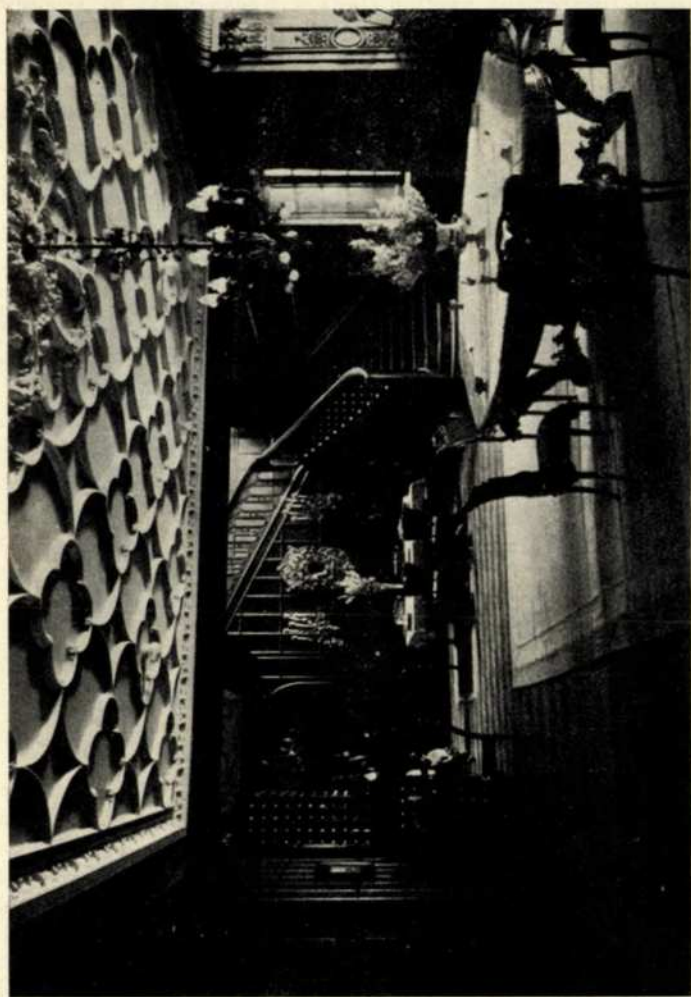
ba sem jutott, hogy a röjtöki kastély birtokában most főúri életet éljenek. Ürményiek négy szoba bútort hagytak hátra. Ezek lassankint az egyes műgyűjtő családtagok kezébe kerültek, szétszóródtak. Még tán Ürményiek vitték magukkal Mária Terézia hatalmas képét. Ehhez az a hagyomány tapadt, hogy a királynő Röjtököt is megtisztelte látogatásával. Nincs kizárva, hogy Eszterházáról 1773-ban oda is ellátogatott, de történeti adat egyelőre nincs rá. A Bauer-család tehát inkább csak hétfői és nyári tartózkodásra használta Röjtököt. Elég rossz karban is volt a kastély az átvételkor. Bauer Antalné rendkívül poétikus napló-

kintélyes sertéskereskedő, megnézte és gavallérosan nem sokat alkudva, 250.000 forintért megvásárolta. A 19. században Sopron közgazdasági életében igen nagy jelentősége volt a sertéskereskedésnek. Szorgalmas munkával meg lehetett gazdagodni, de ennek útja nem volt éppen könnyű. Akkoriban hatalmas disznócsordákat tartottak a Bakonyban is a soproni kereskedők, azután állandóan utazgattak Horvátországba, Szerbiába. Legalább négy nyelven kellett beszélni tudniok. Bauer Antal a Thaya mellett fekvő Waidhofenből vándorolt be Sopronba. Felesége a serfőző Bosch-családból származott, amely a mai Erzsébetkertben a várostól bérelte az egykori sörgyárat.

A polgári élethez szokott házaspárnak esze ágá-

jában fel is sóhajt: Lesz itt mit karba hozni! Eleinte kasznár, később a fiatal Bauer Mihály gazdálkodott a birtokon.

Bauer Antal 1893-ban halt meg. Most Mihályé lett Rőjtök. Kitűnő gazdálkodását a legfelsőbb helyen is elismerték. Őt és Antal öccsét a király rőjtöki előnévvel nemesítette.

12. kép.
A rőjtöki kastély. A nagyterem.

Bauer Mihály is vállalt képviselőséget és pedig a nagymartoni kerületben a század első éveiben. Közvetlen kedves úr volt, vendégszerető, a közért szívesen áldozó. Egy darabig elnöke volt a Soproni Képzőművészeti Körnek is.

A birtokot 1910-ben a Németországból származó Berg Gusztáv báró vásárolta meg. Addig a kastélyon változás alig esett. Megvolt a főhomlokzaton az oszlopos bejáró, de tető fedte, nem borult föléje erkély. A falakat az emeletet is átfogó copfos ion pilaszterek tagolták, jelezve építési korukat, az 1770—80-as éveket. Az új tulajdonos alatt történt a bécsújhelyi Mayer építész tervei szerint az első nagyobb átalakítás.

Berg Gusztáv bárótól fiai örökölték Rőjtököt és 1926 decemberében vette meg Verseghi Nagy Elek, magy. kir. vatikáni követ. Az új birtokos, aki jelenleg is ura Rőjtöknek, 1884-ben

13. kép.

A rőjtöki kastély. Pillantás a nagyteremből a kertbe.

Kolozsvárt született. Jogi doktorátust szerzett és 1905-ben a kereskedelmi minisztériumban kezdte meg közpályáját. 1913 óta mint diplomata működött a világháború előtt Belgrádban, Drezdában, Hágában. 1920-ban ismét Hágába került, 1922—24-ben a külügyminisztériumban teljesített szolgálatot, 1925-ben Genfben, majd 1926—28-ban a Vatikánban, mint meghatalmazott miniszter.

A kastélyt a modern igényeknek megfelelően átépíttette, a parkot a berlini Späth-cég rendezte, a szobrászati munkában azonban részt kapott a soproni gárda is Seiffert Géza, Baumann Béla és Mechle Béla személyében.

Alig költözött be az új tulajdonos és családja, máris gyász szakadt rájuk. Meghalt a követúr édesatyja, Verseghi Nagy Ferenc, a jeles jogtudós. 1852-ben Verőcén született. 1877-ben lett

14. kép.
A rójtői kastély. Nappali szoba.

15. kép.
A rójtői kastély. Empire műtárgyak.

egyetemi magántanár, 1881-ben rendes tanár Kolozsvárt. 1895-ben a polgári törvénykönyv kodifikáló bizottságába került, több kézikönyvet írt állami megbízásból. 1900-ban államtitkár, 1903-

ban a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja, 1910-től 1918-ig képviselő, tagja a delegációnak és később a felsőháznak. Röjtökön húnyt el 1928-ban. A kastély parkjában épült családi sírboltban temették el. Ugyanott kapott utolsó nyugalóhelyet Verseghi Nagy Elekné Janssen Erzsébet, aki 34 éves korában 1934-ben halt meg és a tulajdonos édesanyja, Huzella Erzsébet is (1936).

De a feketebetűs napok mellett volt jócskán pirosbetűs is, amikor t. i. neves vendégeket láthatott a kastély. Gyakorta tölti itt szünidejét Magyarország hercegprímása, Serédi Jusztinián dr. bíboros. De hosszabb időre megfordultak a röjtöki kastélyban még Mikes János gróf és Majláth Gusztáv Károly érsek,ek,

16. kép.

A röjtöki kastély. Empire-szalón.

Bethlen István, Teleki Pál miniszterelnökök, Berthold Lipót gróf, volt külügyminiszter, Magdolna főhercegnő, az Esterházy hercegi család tagjai, a Széchényi, Erdődy, Csáky, Pálffy stb. grófi családok.

A kastély épülete mai formájában keveset beszél érdekes multjáról és régi gazdairól. Jelenlegi tulajdonosa, mint említettük, fejedelmi módon átépíttette, kibővítette új szárnyakkal és a régi helyiségeket a legmodernebb követelmények szerint alakította át.

Egyemeletes az épület. Főhomlokzata eredetileg kilenctengelyes volt. Ebből két oldalt három-három tengely esik, a középső részben két keresztalakban kivágott pillér erkélyt tart és oromzat koronázza meg a szakaszt. Az erkély szobrai újak. Az

ablakok szögletesek, a halódó barokk jellegzetes tábladíszein kívül mást nem találunk. A kerti homlokzat héttengelyes, kissé előbbrelépő középső résszel.

A korszerűvé tett helyiségek között a főbejárat két oldalán mutatóban meghúzódik egy-egy dongaboltozatos fiókos szoba, egyebütt mindenütt a modern átalakítás nyomai. Megmaradtak a szép cserépkályhák; a copfstílustól a biedermeier korig minden változat megvan. Az új berendezésű kápolnában két régi faragású szobor; szent János apostol és egy szent püspök. Aranyozva, színezve. A 17. század második feléből valók, idegen származásúak. Feltűnik László Fülöp két arcképe az elhunyt úrnőről és egy Rubens-kép.

17. kép.

A röjtöki kastély. Vadonrészlet a parkban.

Az empire-szalon bútorzata Louis Bonaparte holland király amsterdami palotájából származik. Röjtök jelenlegi urának apósa Jansen Ágost tulajdonába került, majd ennek halála után leánya néh. Verseghi Nagy Elekné örökölte, így jutott az egykori királyi szalon bútorzata Amsterdamból Röjtökre.

A gyönyörű park nagyjából a legszebb angol stílusban tartott, a kastély közelében ugyan van egy kisebb részlet a szentimentális park jegyében, de egészben véve a legüditőbb látványt nyújtó tisztások, facsoportok, kis kerti házak változatosága jellemzik.

A kastély bejárájának szomszédságában áll a templom; mint a kastély kegyurasága alá tartozó épület annak sorsával erősen összeforrt.

Már a középkorból van adat röjtöki templomról. 1524-ben a soproni Kürschner Farkasné négy ökröt hagyományoz ennek az egyháznak.¹¹⁾ Átmenetileg a 16. század végétől néhány évtizedig a falu is protestáns volt, de már 1651-ben ismét katolikus püspöki látogatás esik, mikor is a templomot jó állapotban találták. De az 1683-as török dúlás szörnyű módon elbánt vele: csak a szentély maradt épen, sőt még az 1697-es püspöki látogatás is csak romokban találta. A vallásosság nagy volt. 1719-ben a lakosság Széchenyi György gróftól azt kéri, hogy Lékáról egy ágostonrendi barátnak letelepedését eszközölje ki, mert nem szívesen járnak máshová. Maga a gróf annyira jónak találta a plébániát, hogy mikor rokona, Kecskés László a soproni ferenceseknél első miséjét mondta, legszívesebben a röjtöki plébániát adta volna oda neki.¹²⁾ 1760-ban hála istenfélő kegyurainak, újjá épült és az 1766-os püspöki látogatás meg is dicséri, főképpen a tornyát, amivel akkoriban még nem minden templom dicsekedhetett a megyében. A Felsőbüki Nagy-családnak oratóriuma is volt az istenházában.¹³⁾

Ezt a templomot 1879-ben lerombolták és helyébe a soproni Handler Ferdinánd tervezett újat. Mivel abban a korban a középkori stílusok jegyeihez tapadtak az építészek, itt sem találunk valami eredeti építészeti ötletet, hanem a román stílus szabványos díszítései, kellékei vonulnak fel. Berendezése is teljességgel megújult a román stílus jegyében, csupán a főoltár Mária-szobra (a templom Szűz Máriának szentelt) régi. A hagyomány szerint a vimpáci minoriták II. József feloszlatta kolostortemplomából mentették ide. A miseszerek közt van régi is. Egy szép bécsi monstrancia mellett egy soproni kehely (Kuhn Gottlieb műhelye, 1805-ből) azt mutatja, hogy a kastély urainak művészetpártolásában megvolt a soproni irányzódás.

A falunak a 18. század utolsó negyedéből való szobrai és síremlékei tanúsítják, hogy az egykori Felsőbüki Nagy-kastély ösztönző példát adott a lakosság szélesebb rétegeinek is.

¹¹⁾ *Vitéz Házi: Sopron története. II. rész. 2. kötet, 426. o.*

¹²⁾ *B. Szabó: A Széchenyi-család története.*

¹³⁾ *Vanyó: A kath. restauráció Nyugatmagyarországon. 7., 31. o. — Csóka: Sopronvármegye egyházi és tanügyi viszonyai Mária Terézia korában. 10., 13., 14. o. Az 1873-as canonica visitatio jegyzőkönyve ez adatokkal ellentmondóan a templom újjáépülését 1761-re teszi Felsőbüki Nagy Pál pátronnussága alatt.*

Kisebb közlemények.

Sopron és a magyar nyelv ügye 1825-ben.

Bors Sámuel, pesti királyi táblai ügyvéd „A' Kenyérmezei Viadal, vagy A' hasonlíthatatlan Vitézség" c. művét 1825-ben a következő levél kíséretében küldi el a soproni városi tanácsnak: „*Tekintetes Nemes Tanáts! Mivel ezen Munkám' készítésében fő tzéalom volt ditső Nemzetem Szép Nemének kedveskedni, oly kéreessel küldöm meg a Tekintetes Nemes Tanátsnak, méltóztasson ezt ezen Sz. K. Városba legszebb Kis Asszonnak mint tulajdonát kezéhez adatni. — Fő gyönyörűségem lesz, ha a vele megtiszteltetett Szépek nevét tudtomra adatni méltóztatik, Aki egyébránt jó indulatiba ajánlom örökös tisztelessel vagyok A Tekintetes Nemes Tanátsnak alázatos szolgája Budafalvi Bors Sámuel Királyi Táblai Ügyvéd. Pesten Junius 19kén 1825.*¹⁾

A városi tanács 1825. szeptember 9.-én foglalkozott Bors Sámuel különös kérésével s úgy döntött, hogy a küldött munkát a városi levéltárban helyezteti el.²⁾ Itt őrzik ma is Sz. K. Sopron Városa' legszebb Kis Asszonyának szóló ajánlással.

Bors Sámuel nem tartozik irodalomtörténetünk általánosan ismert alakjai közé.³⁾ Szépirodalmi működése ma sem kelt különösebb érdek-

lődést, de figyelmet érdemel a magyar nyelv, különösen a magyar népnyelv elismertetése érdekében kifejtett munkássága.

Ismeretes, hogy a németországi Tübingában megjelent „Allgemeine Zeitung" a bécsi udvar titkos támogatásával 1808-ban 100 arany jutalommal pályázatot hirdetett annak eldöntésére, vajjon Magyarországon a magyar vagy a német nyelv használatát kell-e általánossá tenni. A pályázat Magyarországon nagy felháborodást keltett, hiszen nyilvánvaló volt, hogy a bécsi udvar politikai céljait szolgálja. Így a pályázat a magyar nyelv ügyének csak javára vált s Kazinczy Ferencen⁴⁾ kívül mind többen szálltak síkra nyelvünk érdekében. Ezek közé tartozott Bors Sámuel is, aki a királyhoz „honni nyelvünk iránt írott és benyújtott könyörgése" mellett 24 körmőci arany jutalommal külföldi németek számára pályázatot hirdetett. A pályázóknak két magyar parasztgyermek (Bors Sámuel által összeállított) beszelgetését kellett zamatos német nyelvre lefordítaniok. A fordítás megoldhatatlan nehézségei, Bors Sámuel szerint, egymagukban is bizonyították volna a magyar népnyelv utolérhetetlen szépségét. Pályázati felhívásának egy példányát mellékelte fenti leveléhez. Tehette ezt annál is inkább, mert a tübingai pályázat híre Sopronba is eljutott. Kazinczy Ferenc ebben az ügyben levezetett Kis János:al, sőt Nagy

¹⁾ Soproni városi levéltár: Fasc. IX nr. 274 Ba. A levélre dr. Verbenyi László hívta fel figyelmemet. Szívességéért e helyen is köszönetet mondok.

²⁾ Protocollum Senatorium anno 1825, II, 982. p.

³⁾ V. ö. Szinnyei József: Magyar írók I, Budapest, 1891, 1263.

⁴⁾ Heinrich Gusztáv: Kazinczy Ferenc tübingai pályaműve a magyar nyelvről, Budapest, 1916.

⁵⁾ Heinrich i. m. 7., 27., 192. l.

György soproni rektor a magyar nyelv érdekében a tübingai pályázaton részt is vett.⁵⁾ Nyilvánvaló tehát, hogy Bors Sámuel a magyar nyelv iránti érdeklődés fokozása céljából fordult Sopron város közönségéhez. Ezáltal nyer értelmet fentemlített különös kérése is. Felismerve a bécsi befolyásnak legjobban kitett város fontosságát, igyekezett a soproniakat megnyerni a magyar nyelv ügyének. Ebben tulajdonkép csak *gróf Dessewffy József* gondolatát folytatta, aki 1808-ban írt, kéziratban maradt munkájában sürgeti már többek közt a „Sopronyi héntz” megmagyarosodását.⁶⁾

Mollay Károly dr.

Egy soproni városplébános mint „hazaáruló”.

Természetesen csak hirlapi kacsáról van szó, amely 1795-ben élénken foglalkoztatta a városi tanácsot. A „Bayreuther Zeitung” ugyanis ebben az évben a 11. számának 12. oldalán Wachtler Pál soproni városplébánosról azt írta kereken, hogy hazaáruló.¹⁾ Összességük híre a levegőben lógott ekkor, hiszen csak nemrég leplezték le Martinovics apát mozgalmát. Ebbe belekeveredett Széchenyi Ferenc gróf titkára: Hajnóczy József is, így nincs kizárva, hogy Sopronban is tudtak a titkos megmozdu-

⁶⁾ I. m. 14. 1.

lásról. Hiszen Hajnóczy menaszszonya is soproni volt, Kittel Sámuel orvos Sári leánya. De a jámbor városplébános valószínűleg teljesen ártatlanul keveredett rossz hírbe. Wachtler Pálról keveset jegyzett fel a történelem. Harkán és Ruszton volt plébános, 1779-ben került Sopronba a katolikus parókia élére. Atélte II. József egyházellenes korszakát és 1804-ben hunyt el. A Szent Mihály-templomban temették el. Egészen egyszerű sírreléke ma is ott van az északi oldalon. A felirat tájékoztat csendes, munkás életéről, amelybe nyilván csak a téves ujsághír csepegtetett némi ürömet. Ezt a kis keserűséget is kivethette a tanács erélyes állásfoglalása. Más eset is van rá, amikor Sopron vezetőségét rosszindulatú ujsághír bosszantotta meg. 1820-ban I. Ferenc király születésnapja alkalmával hivatalos ünnepség volt. Erről a Pressburger Zeitung számolt be helytelenül. A tanács a tudósítást hamisnak, szemtelennek, hazugnak bélyegezte meg. Együttal elrendelte a nyomozást, hogy hol szerezte a lap a közlést.²⁾ De persze akkoriban nagyon bajos volt kideríteni a dolgot, épúgy mint a városplébános esetében.

Csatkai Endre dr.

¹⁾ Tanácsjegyzőkönyv. 1795. 294. tétel.

²⁾ Tanácsjegyzőkönyv. 1820. 709. tétel.

Könyvismertetés.

Thirring Gusztáv dr.: *A soproni polgárság vagyoni és birtokviszonyai II. József korában.* Kny. a Városi Szemle XXV. évfolyamából. 8-r, 33 l.

Szerző ismét egy rendkívül értékes munkával gazdagította Sopron irodalmát. A Városi Szemlében jelent meg ez a tanulmánya és most mint különlenyomat is napvilágot látott. A II. József korabeli soproni polgárság vagyoni és birtokviszonyait a tőle megszokott alapos-sággal tíz fejezetben tárgyalja. Behatóan ismerteti e kor ház- és földbirtokát, az állatállományt mint vagyontárgyat, az ipar és kereskedelem jövedelmét, az összirtok és annak megoszlását az egyes foglalkozási ágak között, az adózó polgárok megoszlását adókatégoriák szerint, a legtöbb adófizetőket és a legnagyobb birtokokat, a vagyon és adó megoszlását háztulajdonosok és bérlakók közt, az ingatlan vagyon értékét. Ez utóbbi fejezet élénk fényt vet arra az alapos munkára, amivel szerző az ingatlan vagyon pénzbeli értékét deríti ki, itt nem kevesebb, mint 1200 esetnek a feldolgozásából állapította meg azokat az átlagárakat, amelyek mellett az ingatlanok gazdát cseréltek. A szöveg közé iktatott részletes táblák a rendkívül gazdag anyag áttekinthetőségét megkönnyítik. Egyszerű és világos előadása az egyébként száraz anyagot élvezetes olvasmánnyá alakítja át, úgyhogy a laikus is bizonyára nagy érdeklődéssel fogja Sopron gazdaságtörténetének ezt az értékes és tanulságos fejezetét fogadni. Ezért a munkáért

Sopron közönsége hálával tartozik az illusztris szerzőnek. ry.

Dorosmai János: *Ferde magyar tornyok között.* Sopron, Királynyomda, 1940. 38 l.

A szerző, akit főképp szellemes tanítómeséiről Sopron falain túl is jól ismernek, *gondolatszilánkoknak* nevezi ezt a most megjelent művét. Tárgyi csoportokra osztva közli benne a hitről, igazságról, életről, világról stb. szóló aforizmáit, többnyire egy-két sorba tömörítve ítéletét. Az aforizma legnagyobb mestere, La Rochefoucauld óta megszoktuk, hogy ezt a műfajt a pesszimizmus és gúny táplálja s hogy legtöbbször az emberi önzés, irigység és hiúság csipkedése a feladata. Ebből a szempontból Dorosmai is a nagy francia moralista nyomán jár s mikor csipkelődik, egyszersmind javítani törekszik. Éles megfigyeléseiből találó gondolatok és talpraesett ítéletek formálódnak, s legtöbb aforizmája szellemes csattanóban csendül ki. Általában rövid, egy-kétsoros *gondolatszilánkjai* a legsikerültebbek, a hosszabbakban levő bölcselkedés olykor erőltetett s nem elég hatásos. Kétségtelen, hogy az író nyitott szemmel és gondolkodva figyeli a világot és az élet jelenségeit s megfigyelései eredményeit éppen olyan szellemesen és tanulságosan sűríti össze aforizmáiba, mint ahogy népszerű és érdekes fabuláiban tette. Ez a kis kötet is méltó helyet foglal el művei sorában.

rj.

Kertész János dr.: *Ezer tanulmány az Ezer Tó Országáról.* Finn bibliográfia. 16°, 66 l., Budapest, Szent Imre herceg kiadóvállalat.

E csinos és izléses kiállítású kis könyvecskét a szerző még abban az időben rendezte sajtó alá, amikor a finn testvéremzet élet-halál harcát vívta. Szerzőt a finn bibliográfia összeállításánál az a gondolat vezérelte, hogy nekünk magyaroknak kötelességünk még jobban megismerni testvéreinket. A könyv felsorolja mindazokat a jelentősebb tanulmányokat, amelyek Finnországról szólnak. Ez az összeállítás — szerző szavai szerint — csak bibliográfiai vázlat, amelyben mégis közel ezer tanulmány hirdeti a finnek történetét, politikáját, gazdasági életét, irodalmát, művészetét és a

magyarokkal való kapcsolatát. A könyv értékét emeli az anyagnak szakszerű, áttekinthető rendezése; az egyes fejezetekben csoportosítja Finnországot és a finn népet ismerető általános leíró tanulmányokat, a magyar-finn kapcsolatokat, a mező- és erdőgazdálkodás, földkérdés, állattenyésztésre vonatkozó irodalmat, majd a földrajzi, statisztikai, külpolitikai anyagot, az 1939—1940 finn-orosz háború irodalmát és végül ismerteti a finn irodalmat, művészetet, zenét és nyelvészetet. — Komoly és értékes munka. Úgy a tartalma, mint a szerkezete szerzőnek kitünő jártasságáról és szaktudásáról tanuskodik. Szerző a munka eladási árának teljes összegét a finn vöröskereszt javára ajánlotta fel. —ry.—

Szerkesztői üzenetek.

Olvasóinknak. Közel harminc krónika szól Sopron multjáról. Ezek közül eddig csak kettő jelent meg nyomtatásban. Az egyik Csányi János krónikája (1670—1704), ezt a M. T. Akadémia Tört. Bizottmánya megbízásából Páur Iván, az Akadémia érem és kéziratárának öre rendezte sajtó alá. A másik Ritter János krónikája a Rákóczi szabadságharc idejéről, ezt is Páur Iván adta ki 1874-ben. Szerkesztőségünk lapunk jelen számában megkezdte a még kiadatlan és értékkel bíró krónikáknak sorozatos, de nem előre meghatározott időközökben való közlését azzal a céllal, hogy Sopron multja iránt érdeklődőknek hozzáférhetővé tegye e gazdag hely-

történeti kútforrásokat. Nagy áldozatot vállalunk ezzel, de tesszük ezt abban a hitben, hogy lapunk barátai méltányolni fogják Sopron helytörténetének feltárását szolgáló törekvésünket.

Több érdeklődőnek. Sopron műemlékei c. sorozatos munka első kötetének idegennyelvű kiadásaiból a német- és francianyelvű még a nyár folyamán jelenik meg.

Előfizetőinket kérjük, hogy a hátralékos előfizetési díjaikat a csatolt postabefizetésilap felhasználásával mielőbb küldjék be, mivel nekünk is azonnal kell a lapunk előállításával járó költségeket megfizetni.

SOPRONI KRÓNIKÁK

I.

IDŐSEBB ÉS IFJABB

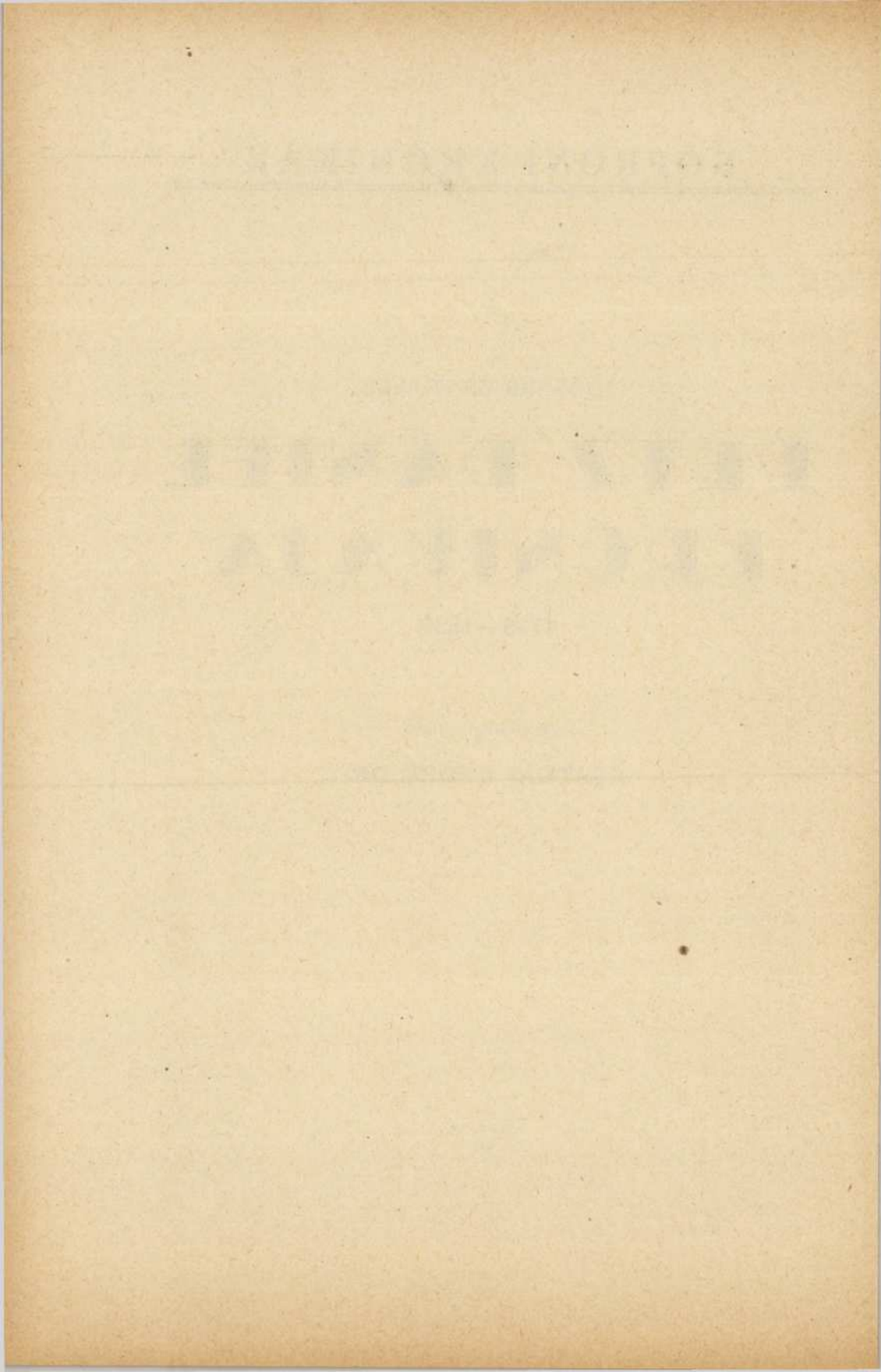
PETZ DÁNIEL KRÓNIKÁJA

1778—1839

Jegyzetekkel ellátta:

CSATKAI ENDRE DR.

SOPRON
1940.

Bevezetés.

A közölt krónika a soproni városi múzeum tulajdona. A benne előforduló utalások alapján sikerült megállapítani, hogy a Petz-családból származik. És pedig apa és fiú írták. Az eleje hiányzik; az 1778-as év végével kezdődik és az első részt, amely határozottan értékesebb, id. Petz Dániel írta 1800 novemberéig, folytatását pedig 1839-ig hasonló nevű fia.

Kiadását azért tartjuk szükségesnek, mert bár Sopron tipikus krónikaíró város, hiszen 30-nál több kéziratos krónika ismeretes s csupán kettőt adtak ki eddig teljes szövegükben; Csányi János krónikája az 1670—1705-ös évekről, magába foglalva Thököly korszakát és a kuruc harcok elejét, továbbá Ritter György krónikája a kuruc korról egyaránt, Paur Iván gondozásában jelent meg. Míg ezek főleg a mozgalmas háborús időkről beszélnek, a Petz-krónika képviselte családi krónika fajtájából nem került nyomás alá egy sem. Sőt kora (1779—1839) is szinte csak pár mondattal szerepel az eddigi összefoglaló soproni történeti munkákban. Pedig mozgalmas időszak, ha a háborúk zaja messzire jár is Sopron falaitól. Itt az ú. n. „Bürgerprozess“, amely majd tíz évig foglalkoztatta a várost, majd II. József császár korszaka, mikor főleg a türelmi rendeletek szinte naponta hoztak valami izgalmat, hol katolikus, hol protestáns részről. Utána a francia háborúk; először csak a könnyebb oldala: adó és újból adó, de később maga a megszállás, míg végre rászürkült a városra a biedermeier kor eseménytelensége.

De megérdemli a krónika kiadását a Petz-család is, amely több értékes pillért épített be az egyetemes kultúra nagy épületébe. Magában Sopronban is már több, mint 200 éve él a család. 1723-ban nyert polgárjogot a Szakolcáról ideszakadt Petz Lipót; az atyja akkor még élt a felvidéki városkában; mindkettőjük mestersége a posztónyírás volt. Az első soproni Petznek egyik fia Kassára került és később magához vette özvegy sorra jutott anyját, nála is halt meg. Gottlieb és Dániel Sopronban maradtak és tovább folytatták az atyai mesterséget, és ez késő utódaiknak is kenyeret adott, Gottlieb kevés szerencsével, Dániel becsülettel. 1751-ben lett polgár, rokonságban állt a Töpler, Kraus, Schneider és Lenk posztós családdal és egyekben is hasznos polgára volt városának, melynél kisebb, fize-

téssel alig járó állást is betöltött. Azonkívül egyházában is szerepet játszott, halottvívő volt. Imígyen sok köze lett mindahhoz, ami a városban történt, ez vezethette a krónikairásra. Egyes jelek arra vallanak, hogy nem naplószerűek a feljegyzések, Deccard orvos halálát p. o. néhány évvel később jegyzi fel, de az egészben megkapó, hogyan rajzolódik ki az egykori családi élet minden körvonala. Az Ikva mellett a Rózsa-utcában állt Petz Dániel családi háza, ott űzte a mesterségét, amelyet ma már régen eltüntetett a gyáripár. A sorok mélyén az egész háztartás gondja, a rengeteg napi baj tükröződik. De akad vigasztalás bőven a szép családi életben; örömmel jegyzi fel Petz apó, mikor nagyobbik leánya ülést kapott a templomban; majd Sámuel fia nősül, lányai férjhez mennek: Győr és Pozsony is bekapcsolódnak az érdekkörbe. Születnek rendre a kis unokák. Majd szomorú nap következik: Dániel gyerek magyar szóra megy Nemeskérre, elhagyja az otthont; később vándorútra kel, mint akkoriban minden iparosifjú. Az öregeket vigasztalják a kisebb lányok, Kati a legkedveltebb. A temetésnél szokásos ajándékszalagot rendszerint ő kapja; néha pedig a hű feleséget lepi meg vele. De Kati, a jó leány és jó nővér, akit nénje lebetegedése alkalmával Pozsonyba küldenek, sem maradt otthon: Győrbe viszik férjhez; van öröm, amikor hazajött látogatóba; mintha csak körülnézett volna, miben van hiány, utána 19 font szappant küldött ajándékba.

Béke honol a házban: mester és segédek között szíves a viszony; mikor az egyik meghalt, Petz uram temettette el a maga költségén. Általában jótékony ember volt, fel-felbukkan a kiadások közt: „fözettem a szegény diákoknak”. De becsületben is állhatott, jóllehet Sopronban a posztónyíróknak nem volt céhe és az ülésekre, inasfogadásra Pozsonyba kellett utazni, mégis nem egyszer Petz elnökölt a koronázó városban az inasfelszabadításnál. Még Ázsiából is felkereste egyik rokona levellal.

A családi élet keretén túl főleg az érdeklő, ami egyháza körül történik. Papválasztások izgalmai rezegnek át a sorokon; II. József türelmi rendelete következtében egyre-másra alakulnak az új hitközségek és épülnek a templomok; e téren kitűnő útmutató a krónika. Országos eseményekre többnyire csak akkor tér ki, ha valami vonatkozással van Sopronra.

Valami nagyon sajtáságos: pár nap alatt elhervadt gyermekpalántákról megemlékezik, de egy szóval sem említi Lipót unokájának születését, pedig először az hozott nagy hírnevet a családnak.

Id. Petz Dániel 1800 október utolsó napjairól még maga jegyezte fel a lövéri szőlő termését, november 9.-éről idegen kéz adja tudtul halálát. 75 évet élt. Fia, Dániel folytatta a krónikát.

Ez az 1771-ben született posztónyíró száraz író volt, a városi események kevésbé érdeklik, rengeteg gyermeke született, itt új motívum a csillagjegy feltüntetése és a himlőoltás. Az írótehetség, ami a krónika első részében megnyilvánul, az unokában, Petz Lipótban összpontosult, aki 1794-ben született és 1831-ben került Sopronba papnak. Mint műfordító tette nevét nevezetessé országszerte. A Reclam Universal Bibliothekban ma is az ő fordításában kapható Shakespere Coriolanusa. Korán, 1840-ben halt meg; fia, Ernő, Harkán volt pap, ennek fia, Petz Gedeon, a budapesti egyetem világhírű német nyelvésze volt. Petz Lipót leánya Altdörfer Keresztély, neves soproni orgonista és zeneszerző felesége lett, e házasságból született az újabkori Sopron zenetörténetének egyik legnagyobb büszkesége, Altdörfer Viktor zeneművész († 1940).

Sajátságos, hogy az ifjabb Petz krónikájában alig van nyoma, hogy észrevette volna családjának emelkedését; egyszerű ír a költőről, amikor szalónaki beiktatására ő is elutazott. Sorai szárazak, ellágyulás nélkül valók.

A Petz-krónika utolsó negyven esztendeje merev toll csetlése, botlása a ház kiadásainak feljegyzése közben.

*

A közlés szószerint történik. Az olvasó hihetőleg eligazodik az eltorzított német szavak közt is. A jegyzetekben csak azokat a műszavakat igyekeztünk megmagyarázni, amelyek egyik-másik kiveszett mesterséggel kapcsolatosak; öreg mesteremberek voltak ebben útmutatóink. Egyébként minden említett személyt nem sikerült felfednünk, nem is lehetett célunk, inkább csak az érdekesebbekről rajzoltunk meg egy-egy vonást.

Anno 1778.

In diesen 1778-sten Jahre sind aus unserer Ew. Gemeinde	
gestorben	177
gebohrn	201
copulirt	66

Anno 1779.

- Den 11-ten Febr. Ist uns, Wachtmeistern unser Debutat Holtz vorgezeigt worden, in den Zahrhalm Wald.
- Den 14-ten Febr. hab ich den Wald Hütter dass Bürtl Hacker Lohn 2 fl. 16 grsch. bezahlt, vor acht hundert (Bürtel).
- Den 25. Febr. 5 fl. Handwercks Steuer erlegt. Haben wir Beystände die Frau Müllnerin Lebzelterin¹⁾ zu Grabe getragen.
- Den 11-ten April den armen Studenten gekocht.
- Den 13-ten Ap. Ist der Hr. Joseph Blasowski, oft gewester Stadt richter und Bürger Meister zu Grabe getragen worden, in den Michaelis Freud-Hof unter wehrenden 5 Jährigen Bürger Process.²⁾
- Den 25-ten Ap. den Wald-Hütter Tornbauer seinen Lohn bezahlt mit 1 fl.
- Den 26-ten Apr. haben wir Beystände den Hn. Zweymann zu Grabe getragen, hat ein jeder 51 Xr, Flohr und Puschen bekommen.
- Den 6-ten May 4 fl. Handwercks Steuer erlegt.
- Den 7-ten detto Ist die Fr. Göschlin begraben worden.
- Den 9-ten July haben wir Töpplerische Erben die 500 fl. von Mr. Matthias Ugrózy auf getheilt, den 17-ten July hab ich meinen Nachbarn Hrn Tobias Reisch zur Rinnen auf die Gasse hinaus helfen bezahlen 2 fl. 30 Xr.
- Den 19-ten July haben wir Beystände den Hrn Elias Heimler gewesenenen Beystand zu Grabe getragen, hat ein jeder 40 Xr bekommen.

¹⁾ A Müllner bábsütöcsalád a 18. század folyamán tevékenykedett Sopronban. Mátyást, a hasonlónevű bábos fiát, 1735-ben veszik fel polgárnak.

²⁾ A „Bürgerprocess“, vagy „Bürgerkrieg“ 1774-től 1782-ig tartott. A városi ügyek vezetésében sok hiba esett és a polgárok ellenszenve a két vezető ember: Blaschovszky József polgármester és Torkos András városbíró iránt nőttön nőtt. 1774-ben súlyos pénzbüntetéssel sujtottak egy polgárt. Mikor ezt nem akarta megfizetni, elhajtották az ökreit. 14 polgár erre Mária Teréziánál feljelentette a városi tanácsot. A vizsgálat megindult de hamarosan kátyuba is jutott. Közben a polgármester meghalt. Csak 1782-ben teremtett rendet Schillsohn báró királyi biztos. Torkost számkivetésre ítélték és csak párthívei könyörgésére vonták vissza a szigorú ítéletet. Részletecbben Michel János krónikájában olvashatni róla.

³⁾ Valószínűleg a bécsi gazdag paszományos volt, akinek vejei Nagy György, a cukorgyár későbbi megalapítója és Seiler Sámuel, mindketten egyébként liceumi tanárok voltak.

Den 26-ten July ist das Schild auf gemacht worden in der Stadt, bey der Ungar. Kron genandt, welches ehe das Jesuiter Confict war, welches der Hr. Tobias Reisch erkaufft hat vor 11000 fl.⁴⁾

Den 28-ten July Ist der Pranger frey gemacht worden zur Renovirung von H. Daniel Hochholtzer als damaligen Stadt-Richter.⁵⁾

Den 17-ten Aug. 3 fl. Handwercks Steuer erlegt, den 10-ten Sept. haben wir Beystände den Hrn. Matthias Eckel Kauf und Handels Mann zu grabe getragen, hat einer bekommen 1 fl. 6 Xr, Flor und Puschen.⁶⁾

Item den armen Studenten gekocht.

Den 29-ten Sept. hab ich wider das Handwerck in Pressburg als Schleifer besessen und hab 6 zu meistern und 2 zum Gesellen gemacht.⁷⁾

⁴⁾ A Szent György-u. 3. számú ház 1773-ig a jezsuiták konviktusa volt; jóllehet a rendet feloszlatták, az intézet 1778-ig fennmaradt és akkor Győrbe helyezték át. Az épületet dobra verték. Sorsáról a kapualjban elhelyezett emléktábla számol be: „Dieses Haus hat Herr Tobias Reisch von einem Wohledlen Rath und Gemeinde allhier laut Licitation Anno 1778 d. 29. December mit dem Recht und der Gerechtigkeit erkaufft und mit dem Schild zur ungarischen Kron in der inneren Stadt benennet.“ 1787 július 25-én Reisch eladja korcsmáját Festetich Györgynek; ennek családja birtokában maradt azután majd 100 évig. A világháború után az akkori tulajdonosa özv. Hauer J.-né a városra hagyta az épületet, ekkor szűnt meg benne a vendéglő.

⁵⁾ A pellengér eredetileg a mai Mária-oszlop helyén állt; 1745-ben, hogy az újonnan emelendő szobornál ne zavarja az ájtatosságot, elhelyezték az ú. n. Szénatérre, az Ezüst-utca és Várkerület találkozásánál. De ott is nemsokára zavarólag hatott és 1803-ban első ízben tárgyalta a tanács, hogy el kell onnan is vinni. Eredetileg azt a helyet jelölték ki ahová ma a Lénárt-keresztet helyezték, vagyis a Szélmalom-utcának a Bécsi-utcára nyíló torkolatát, végre úgy döntöttek, hogy a Magyar-kapun kívül állítják fel ott, ahol az országútról elágazik a marhavásárra vezető út. Igaz, hogy a környékbeli kerttulajdonosok tiltakoztak a terv ellen, de nem volt irgalom. (Tanácsjegyzőkönyv, 1803, 301., 834., 857. tételek.) A krónikák szerint azonban csak 1813-ban történt volna a felállítás.

⁶⁾ Az Eckl kereskedő-család 1774-től mintegy 1880-ig birtokolta a Várkerület 55-ös számú házat. Több családtag nagy szerepet játszott az evang. egyház történetében is.

⁷⁾ A posztónyírók mesterségét a gyáripar rég tönkre tette. Funk kézikönyve 1812-ből azt mondja, hogy a posztó keményítése, nyírása és préselése volt a dolguk. („Rauhen, Scheren und Pressen des Tuches“, Naturgeschichte und Technologie. I. kötet, 909. o.) Egyik ága az iparnak volt a „Wandschleifer“. Ha tehát Petz Schleifer-ről szól, akkor nem köszörüst, hanem ezt a fajta posztónyírórt érti. A pozsonyi nagy céhnek volt a soproni alakulat a fiókja; 1785-ben mint „Handwerk“ kap ez biztost Bezzegh János személyében. (Tanácsjegyzőkönyv 582. sz. tétel.) 1794-ben is mint „Handwerk“ adják be a tanácsnak tiltakozásukat a közös adó miatt (u. o. 1438. tétel). 1802 szeptember 2-án azzal a kérelemmel járul az őt posztónyíró-mester a tanácshoz, hogy mivel számuk elég nagy céhalakításhoz, elválhassanak a pozsonyi testülettől. A tanács hozzájárul, de kiköti, hogy az anyacéh jogos követeléseit, előbb ki kell elégíteni. Ezt a fordulatot tehát Petz Dániel, az apa, nem érte meg.

Den 13-ten Octb. hab ich aus den Löwer 21 Butten gelesen, davon hab ich $8\frac{1}{2}$ Emer lauterer⁸⁾ bekommen.

Den 29-ten Octb. Ist der Tobias Kraus in der Nacht zwischen 10 und 11 Uhr in den Hern seelig entschlafen, und hat sein Leben nicht höher gebracht als auf 40 Jahr, 6 Monath.

Den 3-ten Dec. haben wir Beystände mit den 24-geru den Hrn Johann Lederer zu Grabe getragen, hat ein jeder 1 fl. 15 Xr bekommen.

Den 11-ten Dec. haben wir Beystände den Hrn Asboth, gewesten Balbierer zu Grabe getragen, hat ein jeder einen Flor, Puschen und 30 Xr bekommen.⁹⁾

In diesem 1779-sten Jahre sind aus unserer Ewl. Gemeinde

gestorben	186
gebohren	174
copulirt	56 Paar.

Anno 1780.

Den 12-ten January. Haben wir Beystände mit denen Hrn 24-geru die Fr. Christian Gabrielin zu Grabe getragen, hat ein jeder bekommen 1 fl. 10 Xr, Flor und Puschen.

Den 15-ten Detto haben wir Beystände den Hrn Jacob Kissler Bürgl. Schwartz Färber¹⁰⁾ zu Grabe getragen, hat einer 1 fl. 5 Xr, Flohr und Buschen bekommen.

Den 20-ten Detto haben wir Beyständte mit denen Hrn 24-geru den Hrn Doctor Medicinae Andreas Conradi zu Grabe getragen, hat ein jeder 1 fl. 9 Xr und einen Flohr bekommen.¹¹⁾

Den 16-ten Febr. 4 fl. Handwercks Steuer erlegt.

Den 18-ten Marty hab ich von Hanss Unger 8 Emer Neuen Wein gekauft vor 7 fl. 15 Xr Ein Emer.

Den 8-ten Ap. den armen Studenten gekocht.

⁸⁾ Lauteres néven a must fölét értik szőlősgazdáink. („Lauteres ist das Abgeschöpfte vom Maisch.“)

⁹⁾ A sebész neje Kőszegre költözött, miután 1779 december 29-én műhelyét Frank Frigyesnek adta el. Az adás-vételi szerződések könyve felsorolja a nevezetesebb szerszámokat: „drei silberne Aderlass, Schnäpperl, ein Trocar(?), eine Klistler nebst denen gesamten vorfindigen und vorräthigen Büchern samt Bücher Kasten.“

¹⁰⁾ A ruházkodási anyagok festése több iparágat is foglalkoztatott (Schönfärber, Schwarzfärber stb.). A Schwarzfärber a timárok egyik fajtája volt és a bőrt festette. Kistler (nem Kissler) a Boór-családdal állt rokonságban, Arcképe Szirányiné úrnő tulajdona.

¹¹⁾ A nemes Conrád-család Győrből származott Sopronba. Egyik ága Ruszton élt, a másik Sopronban telepedett le. Conrád András dr. a mai Fábrius-házban lakott. A balfi fürdőről írt értekezést.

- Den 14-ten detto haben wir Beystände den H. Textori Apoteker in der Stadt zu Grabe getragen, hat einer 51 Xr bekommen.¹²⁾
- Den 24-ten Ap. Sind 4 Domherrn und ein Dom Probst, in das vormahlige Jesuwiter Collegium Installiret worden von Seiner Excellenz Graf Szecsi Bischofen von Raab und Kroissbach.¹³⁾
- Den 5-ten May 3 fl. Handwercks Steuer erlegt.
- Den 13-ten detto haben wir Beystände den Hrn Paul Jentsch seine Fr. Ehe-Liebste zu Grabe getragen, einer 1 fl., 1 halb wein und um 1 Xr Brod, Puschen und Lemony bekommen.
- Den 27-ten May haben wir Beystände mit den Hrn 24-gern die Fr. Reichin zu Grabe getragen, hat einer 1 fl., Flohr, Puschen und Lemony bekommen.
- Den 6-ten Juny Nachmittag zwischen 1 und 2 Uhr ist ein erschrockliches Schauer Wetter kommen, dass es hat Steiner geschmissen, wie Hüner Eyer, theils grösser und kleiner, und hat angefangen ober Agendorf, Wondorf, über die Löwer her und bis ins Seegebürg, Weingärten und Felder, an manchen gegenden alles in Grund nieder geschlagen.
- Den 17-ten July hat Mr. Johann Gmeiner Bixenmacher allhier von mir ausgelöst 2 kurze Pistolen Lauf und 1 Schloss darzu, welche Ao. 1776 den 3-ten April sind versetzt worden von den verstorbenen Bixenmacher: von 1 fl. habe davon bekommen 25 Gr.
- Den 15-ten July hab ich v. Ferdinandt Zimmerman die 100 fl. bekommen, die ich den Christian Zimmermann in Neusohl vorgestreckt habe.
- Den 18-ten July haben wir Beystände mit den Hrn. 24-gern den H. Samuel Czepez zu Grabe getragen, hat ein jeglicher 2 fl., Flohr und Puschen bekommen.
- Den 10-ten Aug. 3 fl. Handwercks Steuer erlegt.
- Den 22-ten Aug. haben wir Beystände den H. Matthias Andrekowits zu Grabe getragen, hat ein jeder 1 fl., Puschen und Lemony bekommen.
- Den 26-ten Aug. den Sailer bezahlt vor 4 Pf. 32 gr. groben und 5 Pf. klaren Spogat a 10 gr., zusamm 4 fl. 6 gr.¹⁴⁾
- Den 2-ten Sept. Ist die Platz Einkunft verarendirt worden an die meist Bietende, vor 911 fl. auf ein Jahr, welches gebothen hat Mr. Tobias Krachsner Vormahls gewester Sporrer Meister.

¹²⁾ Textoris János 1769—80 közt birtokolta a városházával szemben a Fehér angyal nevű gyógyszertárat.

¹³⁾ Helyesen Zichy Ferenc gróf, győri püspök, † 1783. A káptalan azóta is megvan a Szent György-utcában.

¹⁴⁾ Novák kismartoni idős kötelesmester szerint a kötelek finomabb és durvább fajtájára vonatkozó jelzők.

- Den 8-ten Sept. den armen Studenten gekocht.
 Den 18-ten Sept. haben wir Beystände mit denen Hrn. 24-geru die Fr. Doctor Beckin zu Grabe getragen; hat ein jeder ein fl., Flohr und Puschen bekommen.
 Den 25-ten Sept. haben wir den Löwer-Baumgarten in der Licitation vor 50 fl. erkauft von des H. Moser seinen Vermögen.
 Den 25-ten Octb. haben wir in den Löwer 4 Butten gelesen.
 Den 12-ten Nov. Haben wir Beystände den Hrn. Melchior Walterstorfer¹⁵⁾ zu Grabe getragen; hat ein jeder 51 Xr bekommen.
 Den 22-ten Nov. hat meine Tochter Maria Elisabeth eine Session in der Kirche bekommen mit Buchstaben F. N3 mit Erlegung der Gewöhnlichen Tax 2 fl. der Zeit Kirch-Vatter H. Georg Daniel Tieftrunck.
 Den 24-ten Detto 3 fl. 15 Gr. Handwercks Steuer erlegt. Haben wir Beystände den H. Gottlieb Philip Eisen Händler zu Grabe getragen; hat einer 45 Xr bekommen.
 Mein Bruder Gottlieb Pecz hat von Steiner Weingarten den Emer Wein p. 9 fl. an Matthias Thirring 5 Emer verkauft.
 Den 17-ten Dec. hab ich den Wald-Hütter Thombaur sein Lohn 1 fl. bezahlt.
 Den 29-ten detto hab ich zum Kirchen Bau 30 fl. eingeschrieben und bezahlt.
 Den 30-ten detto hab ich von mein Löwer weingarten den Emer vor 15 fl. der Fr. Christian Schillerin verkauft. 79-er gewächs.
 In diesen 1780-sten Jahre sind aus unserer Ew. Gemeinde

gestorben	158
gebohren	225
copulirt	45 Paar.

Anno 1781.

- Den 7-ten Jener ist die Leichen-Predig in unsern Ew. Beth-Haus von Ihro Majestet Maria Theresia unserer allergnädigsten Kays. und Königin gehalten worden, von H. Joseph Torkos.¹⁶⁾
 Den 20-ten Jener hab ich der Klein Feldscherrerin vor 3 $\frac{1}{4}$ Eln Mausfarbes Tuch,¹⁷⁾ welches sie vor 3 fl. schon über 2 Jahr in versäzt gehabt, hinaus gezahlt 1 fl. 18 gr. und das Tuch kauflich angenommen.

¹⁵⁾ A család Modorból származott ide. Egyik tagja liceumi tanár volt, a másik pap.

¹⁶⁾ Mária Terézia halálára Örtl Károly ügyvéd e címen nyomtatta ki költeményét: „Treuer Unterthanen allerwehmütigst empfindlichste Blicke in die k. k. Gruft bey allerschmerzlichsten Beysetzung Marien Theresiens“. Siess, Sopron, 1780. Jellemző a kor túlzott királyhódolatára.

¹⁷⁾ Egérszinü, szürke posztó.

- Den 7-ten Marty. 5 fl. Handwercks Steuer erlegt.
- Den 10-ten Marty. Haben wir Beystände mit die Hrn 24-ger den Hrn Samuel Krieger Kayserl. und Königl. Insinieren¹⁸⁾ ausn Fesztetitsischen Mäyrhof zu grabe getragen; hat ein jeder 1 fl. und 2 Eln Flohr bekommen.
- Den 11-ten detto hab ich dem Wald-Hutter Tombauer das Bürtl Hacker Lohn bezahlt mit 2 fl. 48 Xr.
- Den 12-ten Ap. den armen Studenten gekocht.
- Den 17-ten Ap. Hab ich in Löwer Baumgarten 2 Marcksteine durch die Berg Leute sezen lassen mit Signum D. P. 1781.; einen oben an dem Graben und einen in der Mitte abwärts gegen oder neben der Fr. Gruberin, auch das Grabel auf beiden seiten machen lassen, denen Berg-Leuten bezahlt vor ihre Gebühr 16 Gr. und vor jeglichen Stein vors sezen 1 gr. zusam. 18 Gr.
- Den 9-ten May. Haben wir Beystände den H. Matth. Fischer Burg. Buchbinder zu Grabe getragen; hat einer 1 fl. und Puschen bekommen.¹⁹⁾
- Den 24-ten May. Hab ich den Wald-Hüter Tombauer sein Hutt geld bezahlt 1 fl.
- Den 10-ten Juny haben wir Beystände mit den H. 24-ger den Hrn. Hubert zu Grabe getragen; hat einer 1 fl. 30 Xr und Flor bekommen.²⁰⁾
- Den 16-ten Detto haben wir Beystände die Frau Knoglerin zu Grabe getragen, hat jeder 1 fl. bekommen.²¹⁾
- Den 16-ten Juny 3 fl. Handwercks Steuer erlegt.
- Den 12-ten Sept. den armen Studenten gekocht.
- Den 3-ten Aug. 5 fl. Handwercks Steuer erlegt.
- Den 14-ten Sept. den armen Studenten gekocht.
- Den 23-ten Sept. haben wir Beystände den Hrn. Gottlieb Schindler²²⁾ zu Grabe getragen; hat einer 1 fl. bekommen.
- Den 7-ten Sept. ist des Bruder Christian seine Frau seelig entschlafen in Caschau.
- Den 29-ten Sept. Bin ich abermahls nach Pressburg beruffen worden, als Schleiffer Meister und habe es zum sechsten

¹⁸⁾ Ingenieur, mérnök.

¹⁹⁾ Fischer Mátyás, a löcsei Fischer János könyvkötő fia, 1769-ben vette át özvegy Schrapnsné hírneves könyvkötő műhelyét. Az ő özvegye 1784-ig maga vezette a boltot, miglen át nem adta Németi Mihálynak.

²⁰⁾ Hubert (tulajdonképpen Eitelhuber) anyai részről nagyatyja volt Artner Teréz költőnek és abban a házban lakott, amelynek helyén a Templom-utcában ma a 8. sz. ház áll.

²¹⁾ Knogler Dániel Trencsénben született; a soproni líceumban tanult és a helybeli konvent taníttatta ki Regensburgban kántornak; 1724–72 volt a gyülekezet kántora és orgonása. Az Uj-utcában lakott. Lányát Polnisch György neves ötvös vette nőül.

²²⁾ Schindler gazdag vaskereskedő volt a Várkerületen.

- mahl das Handwerck besessen, und dabey einen zum Schleifer Meister gemacht, als Hrn. Andreas Ketritsch von Pressburg. Vor die Gebühr 2 fl. empfangen und zwey Jungen zum Gesellen gemacht, Erstlich Gottlieb Ramwalter von Ödenburg, und einen von Tottis, von einen jeglichen die Gebühr 1 fl.
- Den 11-ten Octb. Um 11 Uhr in der Nacht hat auf den Michaelis Thurn die eine Glocke etliche mahl angeschlagen.²³⁾
- Den 12-ten Octb. Habe mit den Hrn 24-gern die Fraule v. Fischer holfen zu Grabe tragen; hat einer 1 fl. bekommen, hat sich bey mir angefangen mit den Beyständen.
- Den 22-ten Octb. haben wir Beystände den Herrn Doctor Deccard²⁴⁾ zu Grabe getragen; hat ein jeder 1 fl. 10 Xr, Flor 2½ Eln, Puschen und Lemony bekommen.
- Den 24-ten Octb. hab ich aus den Löwer 15 Butten gelesen, ist lauterer geworden 7½ Emer.
- Den 5-ten Nov. hab ich das Geld von der Plättrichin bekommen, 121 fl., davon den Hrn Stadt-schreiber 4 fl. geben, dem Ansager 30 Xr beym H. Stadt-Richter.
- Den 20-ten Nov. 3 fl. Handwercks Steuer erlegt.
- Den 11-ten Dec. ist dem Samuel Schneider Tuchmacher Meister seine Ehegattin mit todt abgegangen abends zwischen 4 und 5 Uhr.
- Den 12-ten detto dem Bürsten Binder 25 gr. bezahlt vor eine lange absez Bürsten und 7 Xr vorn Binsel.
- Den 17-ten Dec. hat die Fr. Anhl 2 fl. 8 gr. geben auf die Brun Ketten und Brun Emer.
- Den 29-ten hab ich von der Mühl bekommen 6 Sack Körnenes Mehl und ein Sack Weitzernes; den Mühlner bezahlt vor alles 1 fl. 3 Xr.
- Den 2-ten Octb. 3 fl. Handwercks Steuer.
- Den 18. Octb. hab ich in Löwer 6 Butten gelesen; hab nicht gar 3 Emer lauterer bekommen.
- Den 11. Nov. Hab ich mit den Hack-stock von Wandorf accordirt, vor den Löwer Baumgarten ganz umzugraben 2 fl. und hab ihm immer 20 gr. daran geben, den 23-ten Dec. Bezahlt mit 2 fl. 30 Xr.

²³⁾ Ebben az időben gyakran éreztek Sopronban földlökéseket. Különösen erősek voltak 1763-ban és 1768-ban, még a tűztorony is megingott. (Tanácsjegyzőkönyv 1768.)

²⁴⁾ Ennek a bejegyzésnek helyes értelmezésével adósak maradunk. Deccard Vilmos dr. neves orvos és természettudós 1778-ban halt meg. Petz a hónapot és napot pontosan közli, csak az évet nem. Tán az egész krónika sem napi bejegyzések sora, hanem később állította össze Petz jegyzetek alapján és így történetelt a tévedés. De még a közeli időben sem esett temetés az anyakönyvek szerint a Deccard-családban. Az orvos atyja a liceum híres rektora, szintén foglalkozott természettudományokkal († 1764); másik fia, János Kristóf († 1771), a gyülekezetnek volt papja.

In diesen 1781-sten Jahr sind aus unserer Ew. Gemeinde

gestorben	216
geboren	197
copulirt	49 Paar.

Anno 1782.

Den 16-ten Febr. haben wir Beystände mit den Hrn 24-gern den Hrn Gömöri gewester Inschiniren beym Fürst Eszterházi zu Grabe getragen; hat jeder 1 fl. 7 Xr und einen Flohr bekommen.

Den 20-ten Febr. 4 fl. Handwercks Steuer erlegt.

Den 19-ten Marty. Ist in unseren Ew. Bethhaus dass Danckfest gehalten worden, vor die Gnade, die Uns Ihro Kaiserl. Königl. Majestät Josehp der zweite ertheilt und erlaubet unser Beth-Haus zu erweitem und zu gewölben und habe dazu beygesteuert 30 fl.²⁵⁾

Den 22-ten Detto ist der Anfang gemacht worden und ist die Stadt Mauer abgebrochen worden darzu.²⁶⁾

Den 10-ten Ap. den armen Studenten gekocht.

Den 12. Ap. Ist mein Schwager Joh. Michael Lenck in der Frühe zwischen 6 und 7 Uhr mit Todt abgangen.

Den 13-ten Marty ist der Anfang zur Grundfest zu graben gemacht worden zum Beth-Haus, aber sich schlechter Grund und Wasser sich gezeiget hat, dass man hat Bursten¹⁷⁾ schlagen müssen.

Den 22-ten Juny haben wir Beystände mit den H. 24-gern die Leopold Artnerische Jungfer zu Grabe getragen hat ein jeder 1 fl., Flohr und Buschen bekommen.

Den 24-ten detto haben wir Beystände die Fr. Susanna Boschin zu Grabe getragen ohne Stützen Träger, hat einer 50 Xr und ein Buschen bekommen.

²⁵⁾ II. József csak 1770-ben fordult meg egy napra Sopronban, a várkerületi Arany angyal fogadóban szállt meg (ma Várkerület 56. sz.); a helyi legendák szerint később áruhában valami szabócsalád étkezésén is részt vett. Névnapján, amint Petz említi is, nagy ünnepség volt az ev. imaházban; az előadott Cantate szövege megjelent Siessnél nyomtatásban is.

²⁶⁾ Az imaház a Templom-utcában a mai templom helyén, de az előtte volt házsor mögött az udvaron állt. Hogy helyet is kapjanak, no meg, hogy a törmeléket könnyebben eltávolíthassák a belvárosból, a gyülekezet engedélyt kapott rá, hogy a hármás várfal egy részét lebontsák és azon keresztül vessék a várárokba a lebontott épület anyagát. A munka közben azonban megérintették a fal más részeit is és további rombolás keletkezett. A tanács kiküldöttei eleinte ugyan nagy lármát csaptak, de aztán maguk is rájöttek, hogy így kényelmes nyílás támadt a várfalon és az árok önkéntelen betemetése folytán új alkalom támadt a belvárosi közlekedés könnyítésére. Így keletkezett a ma is használt átjáró az ev. iskola udvarán.

²⁷⁾ Cölöpöket értenek alatta.

Anrede des nach Oedenburg deputierten Königl. Commissarii Titl. Hrn. Baron v. Schilson, den 25-ten July 1782:²⁸⁾

Die Ursache meiner Anherkunft und des mir allerhöchsten Orts allergnädigst gemachten Auftrages, wird Ein Löbln. Magistrat, so wohl als der ganzen Gemeinde ganz bekandt zu sein scheinen. Die bis hero in dieser Stadt eingeschlichenen und zur Last der Bürger wider Rechten ausgeübte Missbräuche ein zustellen, die häufigst eingebrachte Beschwärsnisse aus zugleichen, die Gemüter zu besänftigen, Jedermann die strengste Gerechtigkeit widerfahren zu lassen, die Ruhe, so die Seele einer Gemeinde ist, herzustellen, die Innere Verfassung selbst des Magistrats zu verbessern, jedwedem Mitglied desselben zur genauesten befolgung seines amtes zu verweisen, der Gemeinde in Gegentheil, Vertrauen, Lieb und Gehorsam, zu ihrer vorgesetzten Obrigkeit ein zuflößen, die Gefälle der Stadt ohne Unterdrückung der Bürger blühend zu machen, mit einem Wort diese Stadt glücklich zu machen, wird jedermann durch die meine Comission wütschen und selbst erwarten. Und sie sind recht daran. Dieses ist der Wille unseres allergerechtesten allergnädigsten Monarchen, der seine Unterthanen nur glücklich, nur in gesegneten Umstände sehen will, der die Unordnung hasset, alle Unterdrückung verabscheuet, das Laster verbannet und aber allen den Scheinvollen Eigennuz gleich allen übrigen Lastern bestrafet. Dies ist sicher der Zweck, der einzige Zweck, warum ich hier bin, allein dass sind nur zergliederte Theile meines Auftrages alles zusammengenommen ist nur die Erfüllung meiner Pflicht und meiner Schuldigkeit diese aber aus zuüben der allerhöchsten Erwartung zu entsprechen, die Willens Meinung unseres allergnädigsten Monarchen Buchstablich zu befolgen, rufe ich sie, ja fordere ich sie auf Löbl. Magistrat und sämtliche Gemeinde nur ebenfalls an die Hand zu gehen, allen Hass, alle Zwistigkeit allen Eigennuz auf die Seite gesezet, mich, ein unverhalten Zusprechen, die Wahrheit aller Leute, ihrer Zeugen, Ehre und Redlichkeit sein, auf ihrer Stirne gezeichnet. Mit Vergnügen werde ich jedermann hören, der kleinste, wie der höchste, und der erste wie der letzte kan zu allen Stunden, keiner aus genommen, frey zu mir kommen. Jedermann kan und soll mich belehren. Ich werde ihm Danck darvor schuldig seyn. Ich diene meinen Monarchen,

²⁸⁾ Egyed birtokosa a Schillsohn-család a 18. század elején már birtokolta a Templom-utca 6-os számú házat és benne házikápolnát is rendezett be. Schillsohn báró beszédeit a város kinyomatta. Erős kézzel rendbe hozta az elvadult ügyeket. Hálából 1782-ben a városháza dísztermének mennyezetén Dorfmeisterrel allegorikus formában megfestette nagy hivatását és sikeres munkásságát.

wenn ich ihnen diene und so finde ich auch in ihren Dienst mein eigenes Glück. Gleich wir mir aber jedweder willkommen seyn wird, der mich durch ächte, uneigennütige gerade Wege die Wahrheit der Sachen kennen machen wird, so wage es je keiner weder aus eigenen, noch anderen absichten mich falsch anzugehen, oder mich irre führen zu wollen. Die Hand des Herrn treffe ihn und sie wird es. Ich selbst werde der erste Werckzeug seines fürchterl. Zornes seiner gerechtesten bestrafung seyn. Dieser Verleumder oder dieser Ruhestörer solle ausgerottet, solle vertilget seyn. Ich schwöhre es bey der Treu bey der Pflicht, die ich meinem König und Kayser schuldig bin. Nun löbl. Magistrat sämtl. Gemeinde wissen Sie die allerhöchsten Gesinnungen unseres gnädigsten Monarchen zu gleich die Verfassung, mit welcher ich mit Vergnügen diss Geschäfte antrete, Helfen Sie mir gemeinschaftlich nur Ihr, nur Ihr Glück befördern. Helfen Sie mir das Wohl dieser Stadt auf keimend zu machen und solches unumstösslich fest zu sezen, helfen sie eine Liebe und Vertrauen zwischen sie einflösen, helfen Sie mir den Beysteuernden Bürgern seinen zur Erhaltung des Staats und seines Eigenen Wohls abgebende Zinsen ohne sich beschwert oder gedrückt zu glauben mit Lust und Freude abreichen, helfen sie mir auch endlich denselben überzeugen, dass seine Abgabe, so woll als alle Gefälle dieser Stadt in sichern und heimlichen Händen verwahrt seynd und dass solche nur auf die aufrecht haltung, dieser glänzend seyn könnenden Stadt Sicherheit und Glückseligkeit der Bürgerschaft verwendet werden, dann werden wir die allerhöchste Willens-Meinung in voller Maas erfüllet, ja selbst erschöpfet haben."

Den 11. Aug. hat sich einer vom Thurn-Gatter beym Zügn Glöckl auf einen Seil herunter gelassen, welches bey den Franziskaner Ecke linker Hand vom Stadt Tohr hinein an einen Pflock angemacht war, sein Comerath hat aber auf demselben Seil über 3 Viertel Stund verschiedene Kunst-Stücke gemacht, zu etlichen mahle die Pistollen in währenden schwingen geladt und loss geschossen und allermahl auf eine andere art was gemacht, bis er herunter ans Ende gekommen ist.²⁹⁾

Den 25-ten Aug. den armen Studenten gekocht.

Den 5-ten Octb. Ist durch Hrn Comissari Baron v. Schillson ver

²⁹⁾ A Csányi-krónika szerint 1678-ban ugyanezt a helyet választotta egy kötélhányós. Az 1782-es művész nevét a tanácsjegyzőkönyvből tudjuk: Riccardinak hívták.

licitirt worden die Wasch-stadt vor 40 fl. 41 Xr,³⁰⁾ die drey Stein-Brüche, bey dem Gerichte, auf den Warisch und bey Kohln-Hof, extra bey Wandorf der blatten Bruch vor 11 fl. 51 Xr. Und bey dem Brückel der Pasteyn Keller samt den grossen Leygeb Zimmer und Schupfen bis an die Rundeln ist verkauft worden vor 800 fl.³¹⁾ Item ist die abmesserey³²⁾ ver licitirt worden: 776 fl. 30 Xr.

Den 7-ten detto ist die Mauth, Waag Haus und Bartz Pinz von 8506 fl auf 6 Jahr. Item vors Quartal leygeben macht das Jahr 4 Wochen 500 fl.³³⁾ Der Gemein stadt Schlosser Laaden ist verkauft worden 954 fl.

Den 17-ten Octb. haben wir Beystände mit Hn 24-gern die Fr. Ertlin zu grabe getragen hat einer 1 f. 12 Xr Weingeld und einen Flohr bekommen.³⁴⁾

Den 24-ten hab ich den Löwer Weingarten gelesen, daraus einen Emer lauterer bekommen.

Den 26 detto Sind auf unsern neu-erbauenden Beth-Haus die zwey Kreuz auf das Dach hinten und vorne auf gesezt worden.

Den 30-ten Octb. Ist ein gemein Tag gehalten worden und ist von Königl. Comissari gesezt worden zu einem Buch-halter Hr. Andreas Asman. Item zum Provisor H. Matthias Öelerer und Paul Kroneis als Adjunctus. Item zum Stadt Kamerer ist erwählt worden H. Ludwig Thirring, zum unter Kamerer H. Paul Marton. Ist wider abgetreten und ist worden Mr. Anton Wimmer.

Den 7-ten Nov. Ist des Stadt Garde gefreyten seine Wohnung an der Waschstatt neben H. Gottlieb Krug auf einer seiten,

³⁰⁾ A városi üzemek felozlatása vagy hasznosítása bérbeadás révén volt Schillsohn egyik legfontosabb ténykedése. A belvároshoz legközelebb eső mosóhely a Várkerületnek 29-es sz. háza mögött volt. Mintegy 1750 körül létesítették és mivel közben mind több ház épült a várarak mellett, 1789-ben elhelyezték a Lackner-major mögé.

³¹⁾ A városnak nagy adósságai voltak. Ezeknek a csökkentésére igyekezett Schillsohn minden lehető tehertől és kevésbé jövedelmező dologtól szabadulni. Így eladatta a városi földeket, csak a réteket tartotta meg és 250 holdat. Megszüntette a városi uraknak járó fölösleges javadalmakat, a tiszteletbeli állásokkal járó jutalmakat. Bérbe adatott mindent, amit lehetett. A mai kaszinó helyén álló bástya egy részében ivó és pince volt, azt köszegi Mártonyi István vásárolta meg.

³²⁾ Öreg mészárosok szerint az Abmesserei levágott állatok belső részeinek kimérése volt (?).

³³⁾ A mérőház akkoriban még a Kis-Várkerületen állt, 1799-ben át akarták helyezni. Híre járt, hogy a Pejáchevich-ház elé kerül, a mai Petőfiterre; a gróf erre azt ajánlotta, hogy legalább is a Magyar-kapu elé vigyék. De a „Szarvas” városi vendéglő (Pannónia) udvarán építették fel 1800-ban. (Tanácsjegyzőkönyvek, 1799. 1139. sz., 1800. 1622. sz.) A Bárcapénz szót rábaközi nyelvjárásban írja Petz.

³⁴⁾ Örtl érdemes lelkész özvegye; egyik fia, Károly, ügyvéd, a másik Ehrenreich orvos. Mindkettő nagy szerepet játszott a város életében.

auf der anderen H. Tobias Frankendorfer als meist bietenden vor 1828 fl. verkauft worden. Die Wachstube der Garde gegen der Capelle unter des H. Georg Muhm seiner Wohnung ist an ihm, Hrn Muhm vor 500 fl.³⁵⁾

Den 8-ten Nov. Ist der Zwinger in der Höhe, wo die Tuch-Rahmen stehen, dem Tuchm. Handwerck als meistbietenden verkauft worden vor 491 fl.³⁶⁾ Item bey dem hintern Thor der Stadt Garde ihre Wachstube vor 816 fl. an Hrn Stephan Márton als meistbietenden verkauft worden. Eodem. In der Stadt neben der Engel Apotheke ist der Brod Laden vor 1635 fl. an H. Simon Strommer als meist bietenden auch verkauft worden.³⁷⁾

Anno 1783.

Den 16-ten Jener abends zwischen 9 und 10 Uhr Ist mir ein Gesell gestorben namens Joh. Ernst Wolf von Kunitz, sind folgende Unkosten auf gegangen

	fl. Xr.
Den Geistlichen vors mitgehen	30
„ Messner	24
„ Cantor	24
„ Schülern	15
Vor Mutzen mit acht trägern	12
Vors Bahrtuch	30
den Todten Gräber	48
den Tischler vor die Bahr	30
„ Todten beschauer	6
„ Bettel-richter	7

Summa 436

Den 18-ten Febr. Ist der Resterations oder Wahltag gehalten worden; haben die Raths-Stelle überkommen auf der Katholisch. seite Hr Jacob Kamper, Hr. Andreas Sedlmayr, von Ewang. Hr. Ludwig Gabriel und Carl Neuhold. Zum Burgermeister Ist ebenfalls Hr. Ludwig Gabriel erwählt worden, als richter H. Barthol. Márton, zum Vormund Hr. Caspar Mo-

³⁵⁾ Az Előkapu környékének átalakításával jártak ezek a házvételék. Az illető új tulajdonosok a maguk már meglévő házával egyesítették a régi őrházikókat.

³⁶⁾ A mai kaszinókert és a Templom-utcának a Széchenyi-tér felé eső torkolatánál a várfalat a posztósok bérelték és ott teregették ki száradni készítményeiket. Ekkor tehát meg is vették.

³⁷⁾ Mártonyi István a mai Caesar-házat birtokolta. Fia volt Mártonyi Károly, a gázálarc feltalálója. A városi pékbolt pedig a mai Gambrinusnak az Uj-utcára néző része volt. Strommer Simon borbélymester.

renick; zwey Adjunctus: H. Joseph Zeltner und Wolfgang Artner. Zum Buchhalter H. Andreas Asman. Adjunctus H. Matthias Paur; Stadt Kämerner H. Ludwig Thirring, Adjunctus H. Ludwig Török; zum Unter Kämerner Anton Wimmer; zu Provissores H. Matthias Oellerer und H. Paul Kroneis. Vor der Wahl sind wir Evangel. wieder zum ersten mahl in unser Bethaus gegangen, den Gottes Dienst bey zuwohnen und die Kathol. zum H. Geist in ihre Messe, nach der Wahl hat der H. Bürgermeister Ludwig Gabriel wieder zum ersten mahl sein Jurament auf den Rath-Haus abgelegt, vorhero musten allezeit alle beyde Oberbeamnte Evang. und Kathol. seite in der Hl. Geist Kirche ihr Jurament ablegen.³⁸⁾

Die Welche aus der Gemeinde kommen sind:

Evang.	Kathol.
H. Michael Bálinth	H. Michael Keöfej
Georg Royko	Bernhard Wurm
Andreas Busch	Berndonner
Mich. Goldner	(Anton) Wáginy
Abrah. Rabacher	Rách
Christ. Kroyher	Norbert Neu-Herr
David Frank	Joseph Schury
Gottlieb Reichen-haller	Mártin Brunn-mayr.
Jacob Grimm	Georg Trost
Samuel Kraus	Dámián
Gottlieb Schrabs	Wönisch
Christian Steinbeck	Mártin Fingerloss
Gottlieb Koller	Leopold Horváth
Gottlieb Wurm	Friedrich Schmidt
Johann Kastner	Riedl
(Georg) Hieritz	Káinz
Siegmund Tieftrunck	Gottfried Ottinger
	Joseph Stagl ³⁹⁾

³⁸⁾ Gábrriel Lajos neves ruszti családból származott. Neuhold és Morenich is polgármesterek lettek később. Mártonyi Bertalan a várost országgyűlésen is képviselte; nem volt rokonságban a közzei Mártonyiakkal. Zeltner József ügyvéd, Assmann András az evang. templom építésének felügyelőjeképpen szerzett érdemeket.

³⁹⁾ Roykó György népes család sarja volt; egyik tag Pozsonyba került, ott még utcát is neveztek el róla. Busch (Pusch) András sebész volt. Hajnóczy Dániel özvegyét vette nőül. Később ő alapította a Zöldfa-vendéglőt. Goldner Mihály a híres ötvös sarjadéka. Frank Dávid szabó. Berndonner (valószínűleg Beradonner) József lakatos. Vaghini Antal kéményseprő, Rach, alkalmasint András, cipész, a Kolostor-utca 1. számú ház birtokosa, a házon ma is rajta nevének kezdőbetűi. Schrabs Gottlieb, a híres könyvkötő-család egyik tagja. Trost György építész. Dámián János köteles. Horváth Lipót üveges. Ottinger Gottfried sörfőző család sarja.

- Den 16-ten Marty den armen Studenten gekocht.
- Den 26-ten Marty: Hab ich meinen Sohn Samuel Burger lassen werden, die Unkosten waren: 4 fl., Burger-recht 2 fl., ins Spittal 1 fl. 30 Xer, vor den Pergamentnen Bürger Brief 9 Xer; vors Insiegel dem H. Stadt-richter 15 Xer, dem H. Stadt-schreiber, dem Gerichts-ansager 24 Xer, dem Feld-Hütter 7 Xer, denen Stadt-Gardisten 10 Xer.
- Den 22-ten April In der frühe nach ein Viertel auf vier Ist so ein erschrockliches Erdbeben entstanden, dass die Glocken auf den Stadt-Thurn angeschlagen haben, das sich der Thurn so hin und her beweget hat.
- Den 24-ten detto haben wir Evangl. die Gnade erlangt v. Ihre Majestät Joseph den Zweiten den 3-ten Geistlichen zuhalten, als sind candidirt worden Hr. Erhardt Artner v. Kaschau, hat bekommen 4 vota, Hr. Asboth von Nemes-Cso, hat bekommen 215, Hr. Neu-städter von Eperies hat 5 Vota bekommen, also ist Hr. Asboth geworden.⁴⁰⁾
- Den 1-ten Juni als am Sontag Exaudi haben die Günser die Erste Predig gehalten in der Stadt, die Prediger waren H. Gottfried Asboth und H. Franz Wohlmuth. Acht Tage vorher, als am 25-sten May, haben auch die Schlaininger die erste Predigt gehalten allda.
- Den 9-ten Juny haben wir genandte Bürger des Hn. Bürger-Meister Ludwig Gabrieln seine Fr. Gemahlin zu Grabe getragen; hat ein jeder Träger 1 fl., Flor und Puschen bekommen.
- Den 29-ten Juny, als am 3-ten Sontag nach Pfingsten, ist in Rust die Erste Predigt gehalten worden, von H. Carl Haynoczi, Ihren erwehlten Prediger und Seelsorger, welcher die Oedenburger zahlreich beygewohnt haben.⁴¹⁾
- Den 6-ten July am 4-ten Sontag nach Pfingsten hat Hr. Gottfried Asboth als dritter Prediger, seine Antritts Predigt gehalten auf den Freythof, weil Kirche in bauen war.
- Den 17-ten July ist Herr Baron von Schillson als Königl. Commissarius wider von hier abgereiset, den Tag vorhero seine beurlaubung gemacht den Magistrath und Gemeinde.

⁴⁰⁾ Az Asbóth-család Nagy Iván szerint 1715-ben kapott nemességet. Egyik ősök Thököly, más forrás szerint Rákóczi Ferenc udvarában lett volna lelkész. A pap Asbóth fia Keszthelyre került mint a Georgikon tanára, leányait pedig Németh László, a neves statisztikus, Fábricius András, későbbi polgármester és Artner Samu ügyvéd vették nőül. Családjáról lásd Kis János Emlékezéseit.

⁴¹⁾ A ruszti templomot a soproni Neumayer Lőrinc építette 1784/85-ben, az oltárképet is sopronira bízták, a süketnéma Schiller József készítette, de később elégett. Hajnóczy az első és rendkívül soká működött ruszti pap is soproni volt.

Den 19-ten Aug. hab ich einen Brief bekommen von Jacob Kraus als Leutenandt von der Artelline unter Hollendischer Ost-indianischer Compagn. aus Asien von der Insel Malabaria von Küste Cochin, welcher Ao. 1780 abgesendet worden und 1783 angekommen ist den 30-ten Aug. (!)⁴²⁾

Den 23-ten Aug. den armen Studenten gekocht. Item hat der Salitter-Brenner, die Einfahrt durch gegraben zum Salitter siedn.

Den 7-ten Sept. Ist die Erste Predigt gehalten worden in Agendorf, von H. Matthias Harn-Wolf als beruffener Prediger von Nemes Dömölk, welcher auch ein gebürtiger Agendorfer war.⁴³⁾ Vor vierzehn Tügen ist ebenfalls in Marckt Rechnitz die erste Predigt von Hn Franz Wohlmuth, von Güns beruffen, gehalten worden.

Den 18-ten Octb. Haben wir aus den Löwer 32 Eimer Masch gelesen, ist 25 Emer lauterer vervoll geworden.

Ao 1783 den 2-ten Nov. Ist in Harckau die Erste Predigt gehalten worden, von H. Georg Nagy, gewester Sub-Rector in Oedenburg allhier, und ist von den Hoch Ehrwürdigen H. Gabriel Perlaky installiert worden und 3 Wochen vorhero ist in Bettelsdorf die erste gehalten von Hn. Samuel Semelweiss gewester Schul-Lehrer in der 3-ten Class von Oedenburg.⁴⁴⁾

Den 8-ten Nov. ist ein grausames Schnee und wehr-wetter eingefallen, da noch mehr als der 3-te Theil zu lesen war, und dabey auch grosse gefrier, aber den 12. und 13-ten ist es wider erleidlich worden, dass die Leute wider haben ablesen können.

Den 24-ten Nov. Bey Mr. Samuel Schätzl⁴⁵⁾ haben zwey Schmidt Gesellen ein Lehr-Jung und der Sohn mit 16 Jahren sich im Topf von Kohlen in ihrer Schlaf Kammer angeglühet und haben darüber eingeschlaffen. Des Morgens haben sie alle viere todter gefunden.

⁴²⁾ Krauss soproni születésű volt. Posztónak készült és mikor vándorlásai alatt a legkülönbözőbb kalandokon ment át, otthagya az ipart és katoná lett. Végre Ceylon szigetére vetődött és ott mint tüzérkapitány tevékenykedett. (Sopronvármegye, 1928. IX. 21.)

⁴³⁾ Az ágfalvi ev. templomot 1785-ben avatták fel, Trost György építette. 1835-ben átépítették Hild Vencel tervei szerint. Tornyát azonban sokkal később emelték Handler Nándor tervei szerint.

⁴⁴⁾ Nagy György később megalapította az első magyarországi cukorgyárat Sopronban. Semmelweiss érdekes emlékkönyve a soproni múzeumban. (Soproni Hírlap, 1932. I. 26.)

⁴⁵⁾ A Bécsi-utcában történt. Schätzl Kőszegről vándorolt Sopronba. Fia, Mihály, Petőfi nagy pártfogója volt városunkban. Nevét következetesen tévesen Andrásnak írják.

Den 30-ten Nov. als am ersten Advent Sonntag, in Wien und in Güns in ihren Neu erbauten Beth-Häusern die erste Predigt gehalten worden.

Nb. Den 25-ten Nov. hat mein Sohn Samuel Pecz seinen Ehr-Tag gehabt mit der Jungfer Susanna Weismandlin; Gott gebe ihnen eine gesunde und lang dauernde Ehe.

Den 21-ten Dec. dem Schuhmacher Kohlman vor die Zischman Stiefel bezahlt 3 fl. 36 Xer.

Den 31-ten Dec. Ist (in) unsern neuerbauten Beth-Haus Nachmittag um 2 Uhr die erste Vesper gehalten worden.

Dieses Jahr war ein recht gesegnetes Jahr von Waitzen, Korn und allen Früchten, absonderlich von Wein, das Niemandt zugedencken weiss eine solche Menge, weil der Emer Vass vor 25 bis 28 Groschen gegoldten hat.

In diesem 1783-ten Jahr sind aus unserer Evangl. Gemeinde
gestorben 155
gebohren 185.

Anno 1784.

Den 1-ten January Ist die Einweihungs Predigt gehalten worden von Hr. Joseph Torkos als Senior.

Den 10-ten detto ist allen Zech-Meistern und Vorstehern von allen Handwerckern von Titl. Hrn Bürger Meister vorgetragen worden, wenn ein Geselle eine Kundtschaft nehmen oder begehren thut, so soll der Zech-Meister oder Vorsteher die alte Kundtschaft zurücke behalten und übers Jahr bey dem Tit. Herrn Stadt-richter gegen einander auf zeigen und rechnenschaft geben bey grosser Strafe, wenn es nicht miet einander einstimmt.⁴⁶⁾

Den 17-ten Febr. haben wir in der Gemeinde des Hrn Ferdinandt Fischer seine Ehr-Frau zu Grabe getragen, umsonst, weil wir es unter einander ausgemacht haben, wenn einer oder seine Ehr-Frau mit Todt abgeht von der Träger Compagnie, so sollens Gradis getragen werden und diese war die erste Persohn.

Den 5-ten Marty haben wir Träger die Fr. Aloysin, eine Wienerische Kaufmanns Frau getragen, hat einer 2 fl. und 3 Eln Flohr bekommen.

Den 8-ten Marty haben wir den Hn. Samuel Gabriel, Doctor Medicini zu Grabe getragen, hat einer 30 Xer bekommen.⁴⁷⁾

⁴⁶⁾ A nem egészen világosan szövegezett rendelkezés valószínűleg az, hogy ha valamely legény a céhtől új okmányokat kért, akkor a cég fedezésére vonják be tőle a régieket.

⁴⁷⁾ Gábrriel Samu dr. igen fiatalon halt meg; doktori értekezését 1780-ban Pesten adta ki.

- Den 14-ten den armen Studenten gekocht.
- Den 24-ten Marty bin ich nach Pressburg beruffen worden den Mr. Joh. Gottfried Maschka v. Neusohl zu einem Schleifer Meister zu machen, welches auch den 26-ten vollzogen wurde.
- Den 30-ten detto haben wir aus der Gemeinde Eine Edl Frau N. N. Imrein zu Grabe getragen, hat ein jeder 1 fl. bekommen.
- Den 31-ten detto haben wir wieder des Hrn Joseph Torkos, Seelsorger der allhiesigen Gemeinde seine Ehe-Gemahlin zu Grabe getragen, hat einer 30 Xer und 2½ Eln Crepon bekommen.
- Den 13-ten Ap. haben wir den Hn. N. N. Rittiger, Apotheker, zu Grabe getragen, hat ein jeder 1 fl. bekommen. Detto hat unser Kayser Joseph der 2-te die Ungarische Krone von Pressburg nach Wien lassen abholen durch vier Gardisten, zwey Kron-Hütter Infanterie und durch Kavalier.
- Den 1-ten May ist der Wohl-Ehrwürdige H. Joh. Gottfried Asbóth in der Frühe um 2 Uhr selig entschlaffen. Item haben wir aus der Gemeinde dem seeligen Herrn Matthias Bauern, gewester Adjunctus von der Buchhalterey zu Grabe getragen, hat einer 1 fl. bekommen.
- Den 2-ten detto haben wir die seel. Fr. Frankendorferin,⁴⁸⁾ geweste Kaufmanns Fr. zu Grabe getragen hat einer 1 fl. 30 Xer, Flohr und Puschen (bekommen).
- Nb. den 18-ten Ap. ist die Erste Predigt in Markt Koberstorf gehalten worden von Hrn Samuel Waltersdorfer, als ihren ersten Prediger.
- Den 8-ten May ist ein Wahltag gewesen anstatt des seel. Herrn Gottfried Asboth. Ist Herr Joh. Hermann von Leutschau der erste Candidat gewesen, hat bekommen 220 Stimmen, der zweite H. Erhard Artner von Güns mit 6 Stimmen, der dritte H. Neü-städter von Eperies mit 2 Stimmen.
- Den 9-ten May hab ich meinen Daniel nach Nemes-Kier⁴⁹⁾ geführt ungrisch zu lernen zum Hrn Tanka István vor 35 fl. Kost geld.
- Den 5-ten Juny hat Ihr Wohl-Ehrwürden Herr Magister Joseph Torkos sein in das 36-te Jahr geführtes Predigamt quittiert, ist auch zugleich der Wahltag geschehen zu der dritten Geistlicher Stelle; die Candidaten waren: Herr Carl Heynozi von Rust, hat bekommen 39 Stimmen, Herr Lorenz Billich v. Rackendorf bekam 8 Stimmen, Herr Carl Rackowitz, als

⁴⁸⁾ A Frankendorfer-család Rusztról jött be Sopronba; két házuk is volt az Előkapunál.

⁴⁹⁾ Az evangélikus gyermekeket többnyire Nagygeresdre és Nemeskérre vitték.

Academicus 211; von Pressburg gebürtig. Der Wohl Ehrwürdige Herr Johann Hermann v. Leutschau hat die vocation nicht angenommen nach Oedenburg.

Den 27-ten Juny als den 4-ten Sontag nach Pfingsten hat der Ehrw. Herr Carl Rackowitz seine antritts Predigt gehalten, welcher in Modern ist ordinirt worden.

Den 28-ten July hab ich vor 1100 fl. Intabulation bezahlt 3 fl. vor die Gebühr und 33 Xer in die Kanzeley vor alle gebühr.

Den 15-ten Aug. den armen Studenten gekocht.

Den 20-ten Aug. ist wider ein Wahl tag geschehen anstatt des Herrn Johann Herrman, der die vocation nicht angenommen nach Oedenburg. Sind candidirt worden H. Jacob Boksch von Leibitz, hat bekommen 71 Stimmen, der zweite Herr Samuel Sontag von Caschau mit 14 Stimmen, Der dritte Herr Johann Schmidäg von Gugomiern mit 266 Stimmen, also hat dieser die Majora vota. Der Herr Johann Schmidäg hat die vocation abgeschlagen.

Den 16-ten Octb. hab ich mit meinen Sohn Samuel 8 Schock Papier Spähn bekommen, à per 4 fl. Fuhrlohn 1 fl. 30 Xer, den Herrn Paul Semmler Provision 30 Xer, den Brief trager vors herführen 8 Xer Summa 34 fl. 8 Xer.⁵⁰⁾

Den 21-ten Octb. ist abermahl ein Wahltag geschehen an statt Hrnn Johann Schmidäg von Gugomiern, der ebenfalls die vocation nicht angenommen hat. Sind wider candidirt worden Ihr Wohl Ehrwürden Herr Jacob Boksch von Leibitz hat bekommen 114 Stimmen, der zweite Herr Samuel Sontag von Kaschau mit 7 Stimmen, der dritte H. Matthias Rad⁵¹⁾ von Raab mit 22 St.

Den 30-ten Octb. haben wir den Löwer gelesen 8 Emer maisch, ist lauterer geworden 6 Emer.

Den 4-ten Novbr ist allhier in unserer Ewangel. Bethaus Ein Jude getauft worden von dero Wohl-Ehrwürden Carl Rachowitz. Die Pathen waren H. Ludwig Gabriel der Zeit wohl meridiert Bürger Meister mit der Gräfin von Auersberg. Der andere Pathe war H. Georg Daniel Tieftrunck mit seiner Frauen, der dritte H. Andreas Assman mit seiner Frauen. Er hat bey der heil. Taufe den nahmen bekommen Ludwig Benedictus.⁵²⁾

⁵⁰⁾ A posztónyírók a posztó préselésénél használják fel a papírt. Funke: Naturgeschichte stb. I. kötet, 909. old.

⁵¹⁾ Rát Mátyás a liceum növendéke volt; Sopronban jelent meg első költeménye nyomtatásban. 1780-ban megindította az első magyaryelvű újságot, a Magyar Hirmondót. Később szülővárosában, Győrött élt.

⁵²⁾ Martini Frigyes polgármester krónikája szerint nem volt vele nagy szerencséje az ev. egyháznak, mert később visszatért régi felekezetébe.

- Den 22-ten Novb. Ist mein Haus numerirt worden mit No. 206.
Den 24-ten sind wir beschrieben worden.⁵³⁾
- Den 13-ten Dec. zwischen 4 und 5 abends ist meine Fr. Schwieger in dem Hrn. stille und seelig entschlafen; hat ihre Lebens Wahlfahrt gebracht auf 75 Jahr, 9 Monath und 9 Tag. Gott verleihe ihr die Ewige Freud und Seligkeit.
- Den 22-ten Dec. ist das Brey Haus Licitando ver Arendirt worden und hats bekommen H. Gottfried Ottinger vor 4688 fl. ohne Holtz und 100 fl. Steuer.⁵⁴⁾
- Ao 1784-ten Jahr aus der Ewangl. Gemeinde sind gestorben: 283; gebohren 205, Copulirt 64 Paar.

I. N. J. Ao. 1785.

- Den 6-ten January ist der Herr Iakob Bogsch als zweyter Prediger glücklich angekommen zwischen 11 und 12 Uhr zu mittag. Und darauf 2-ten Sonntag nach Heil. drey Könige sein Antritts Predigt gethan, Sein Text war aus Epheser am 4-ten Capitl vers 11. bis 13-ten.
- Den 4-ten Marty den armen Studenten gekocht.
- Den 4-ten May ist unser Wohl-Ehrwürdige H. Karl Rackwitz mit der viel-ehr und Tugend Jungfer Susanna Kasberger in der Königl. Freistadt Pressburg copulirt worden.
- Den 10-ten Detto sind zwey Wohl Ehrwürdige H. Geistl. copulirt worden ein jeder von Schwestern, der Wohl Ehrw. H. Samuel Töppler, der Zeit Prediger in Alchau, der zweyte H. Christoph Tressler in Karnthn. Item hab ich von H. Norbert Neu-Herrn erkauf ein Vass Wein mit 13¼ Emer à per 4 fl.
- Den 15-ten May ist in Mörwisch die erste Predigt gehalten worden von ihren erwählten Wohl. Ehrw. H. Kühn und hat ihme Instalirt unser wohl Ehrw. H. Samuel Gamauf.
- Den 25-ten May ist eine Weibs Persohn, von Kroissbach gebürtig, auf die Evangl. seite getretten und hat ihr Glaubens bekennnis abgelegt.
- Den 3-ten Juny hat Herr Joseph Johann Toth vormahls gewester Barbierer und Chirurgus ein Gestift gemacht von 33.000 fl. vor 61 Haus-arme von Cathol. Religion, welche alle Wochen freytags in der Spittal Kirche nach geendigten Gebeth mit

⁵³⁾ Sopronban már korábban számozták a házakat, így nem keltett II. József rendelkezése nagyobb feltűnést. Széchenyi Ferenc gróf állítólag maga rakta fel a számot házaira, hogy eloszlassa a nép balitéletét, de alig halt meg II. József, már megyszerte megindult a házzszámok leszaggatása és Sopron vármegye közgyűlése megróttá Kismartont és Rusztot, amiért nem cselekedtek hasonlóan.

⁵⁴⁾ Két sörháza volt ekkor Sopronnak. Az egyik a régi Balfi-utcában kijáráttal a Halász-utca felé, a másikat 1763-ban a mai Erzsébetkertben (Neuhof) létesítették.

5 Ave Maria und 5 Vater Unser mit 30 Xer ein jeder aus gezahlt werde, vor solche Mildthätigkeit hat ihme Ihro Kays. Königl. Majestät Joseph der 2-te mit einer goldenen Kette sammt daran hangenden Gnaden Pfenning 64 Ducaten schwer beschenckt, und an obgedachten Tage auf den Rath Haus vor einen Wohl Edlen Magistrat und Gemeinde von Titl. Herrn Ludwig Gabriel der Zeit Wohl meritierten Hrn Bürger Meister Evangl. Religion gehaltenen vortrefflichen Anrede an Ihme, Hrn Toth und darauf hat Ihme H. Bürger-Meister solche Kette um den Hals gehangen und hernach mit grosser Solemnitet mit Trometen und Paucken zur heil. Geist Kirche gezogen und allda Ein Amt gehalten worden mit 3-mahligen Salve von der allhiesigen Stadt-Garde und darauf wider auf das Rath-Haus gegangen und von da haben Ihme 2 Hrn des Raths und die Vormünde nach Haus begleitet.⁵⁵⁾

Den 3-ten July ist in Agendorf das neu-erbaute Beth-Haus eingeweiht worden, als am sechsten Sontage nach Trinitatis in bey sein vier Geistlicher Herrn, von Oedenburg H. Jacob Bogsch, der die erste Predigt gethan hat, darauf H. Samuel Semel-weis Prediger von Bettelstorf hat den . . . Psalm vor den Altar ebelesen, darauf hat der H. Matthias Harn-Wolf dasiger Pfarrer Eine Rede gehalten, Nachmittag hat wider der H. Georg Nagy Prediger von Harckau eine Danck Predigt gehalten.

Den 18-ten July den armen Studenten gekocht.

Den 23-ten Aug. hat meine Tochter Maria Elisabeth Ihren Ehren (Tag) gehabt mit den Mr. Joh. Georg Steinbeck bürger und Kirschner allhier.

Den 10-ten Sept. haben wir genannnte Bürger den Hrn Kayser zu Grabe getragen, hat einer 45 Xer, 1 halb Wein, Flor, Puschen und Lemony bekommen.

Den 21-ten Sept. hab ich wider einen Brief bekommen von Hrn Joh. Jakob Kraus, als Capitain von der Artileri und Comendant aus Asien von der Küste Mallabaria durch Hrn Bauern, als Kayserl. Schif Capitain.⁵⁶⁾

⁵⁵⁾ Tóth János győri születésű volt, 1745-ben telepedett le és 1747-ben polgár lett. 1756-ban a feleségét istenkáromlás miatt lefejezték. Jómaga annál jótékonyabb lélek volt. Adományából építették fel 1775-ben a domonkosok tornyát. II. József kitüntetése után nemsokára, 1787-ben meghalt. Még életében, 1785-ben nagy nógatásra megfestette az arcképét. (Tanácsjegyzőkönyv, 1785. 667. sz. tétel.) Az ajándékláncot, mivel gyermekei nem voltak, az állam örökölte volna és így testvérei 150 forintért megvették, míg a pénz a soproni kórháznak jutott. (Tanácsjegyzőkönyv, 1787. 2902. sz. tétel.)

⁵⁶⁾ Kraussról és Bauerről bőven szól a Magyar Hirmondó 1780-as évfolyama. Krauss 1755-ben mint posztóslegény indult világgá, sok kaland

Den 24-ten Sept. ist Herr Andreas Sedlmayr Rath's Verwandter abends zwischen 4 und 5 seelig entschlaffen, darauf den 26-ten von denen Viertel Meistern zu Grabe in den Michaelis Freydhof getragen worden von 6 Catholischen und 6 Ewangelistischen Viertl Meistern.⁵⁷⁾

Den 12-ten Nov. hab ich aus den Löver gelesen 16 Butten lauterer bekommen 6½ Emer.

Den 6-ten Nov. ist in Rust die neu-erbaute Ewangel. Kirche Eingeweiht worden und die erste Predigt gehalten von dasigen Wohl-Ehrw. H. Carl Haynoczi.

In diesem 1785-ten Jahre sind gestorben 172, gebohren 216, copulirt 55 Paar.

Anno 1786.

Den 15-ten Febr. Haben wir genannnte Bürger den Hrn Adam Farkas gewesten Rector zu Grabe getragen, hat einer 1 fl. und Flohr bekommen.⁵⁸⁾

Den 20-ten Febr. vor den Eerbtten Kleider-Kasten von meiner seel. Fr. Schwieger Mutter bezahlt vor die Reparation den Tischler 10 fl., den Trechsler vor die 5 Kugel 1 fl., den Schlosser 3 fl.

Den 1-ten Marty ist der Andreas Einbeck seelig verschieden und den 3-ten dieses ist er begraben worden.

Den 5-ten Marty den armen Studenten gekocht.

Den 20-ten Marty sind in Wondorf die Pauliner abgeschafft worden, wie auch alle übrigen in ganzen Land in einer Stunde, was Pauliner waren.⁵⁹⁾

után egy hollandi rabszolgakereskedő karmaiba került és ez eladta egy Indiába induló hajóra. Ügyessége révén azonban megszabadult, sőt Ceylon szigetén mint tüzérmester élte. Nemcsak Petzcel levelezett, hanem Conrad András doktornak is küldött ritka indiai növényeket. Bauer 1780-ban tért vissza nagyobb indiai útról a „Kaunitz” nevű hajóval. Sopronban született 1751-ben. Akkorban az indiai út olyan nagy dolog volt, hogy ezért Mária Terézia nemcsak aranyéremmel és 50 körmőci arannyal tisztelte meg, hanem testvérével együtt nemesi rangba is emelte. Sopronban élt ekkoriban az anyja. Nyilván ennek kedvéért tért vissza 1785-ben is, amikor Petznek levelet hozott.

⁵⁷⁾ Sedlmayer András egy friedbergi halásznak volt a fia és 1746-ban kapott mint festő polgárjogot nálunk. Mint aranyozó dolgozott Győrött, Ruszton és Sopronban, sok feliratos táblát készített diadalkapuk, ravatalok számára. Ő faragta a balfi fürdőkápolna oltárát is. Első feleségének síremléke a Szent Mihály-templom udvarán áll. Sedlmayer utódai átkerültek Kismartonba. A bécsi egyetem művészettörténeti tanára, Sedlmayer János dr., a festő egyenes leszármazottja.

⁵⁸⁾ 1758–85 rektora volt a liceumnak.

⁵⁹⁾ A pálosok 1482-ben telepedtek le Bánfalván és 1529-ig zavartalanul éltek kiesen fekvő kolostorukban. Akkor a törökök elpusztították és csak a békésebb 17. század derekán tértek vissza. II. József felosztatta a többi között az ő rendjüket is. Főoltárukat a megtartott kőyavetyén a kaboldi evangélikus templom, orgonájukat állítólag a kópházaiak vették meg.

- Den 7-ten April ist der Adler von Stadt Thurn von einen Zimmer Gesellen herunter genohmen worden, 4 Wochen vorhero haben sie zum Kristen angefangen.⁶⁰⁾
- Den 26-ten Ap. ist der Knopf auch herunter genohmen worden zum Vergoldten, den 29-ten darauf ist der Knopf sammt den Adler unter Trompeten und Paucken wieder auf gesetzt worden an einen Samstag um 3 Uhr nachmittag.
- Den 21-ten Juny ist der Kron Prinz allhier durch gereist nach Stein-Amanger.⁶¹⁾
- Den 22-ten Juny haben wir den Hrn Michael Goldner zu Grabe getragen, hat einer 1 fl. und Puschen bekommen.⁶²⁾
- Den 19-ten July haben wir abermahl die Fr. Kramerin, geweste Raths H. Wittfrau zu Grabe getragen, hat einer 1-fl., Flohr und Puschen bekommen.⁶³⁾
- Den 29-ten July haben wir den 1785-ten Wein vor 2 Xer aus zu schencken angefangen und ist noch darzu schlecht abgegangen, von besten gebürg ist er nicht theurer geschenckt worden als vor 3 Xer.
- Den 31-ten July denen armen Studenten gekocht.
- Den 9-ten Aug. ist meines Bruders Gottlieb sein Söhnlein namens Leopold seel. entschlafen in der Frühe zwischen 5 und 6.
- Den 13-ten Aug. hab ich unter der Einfahrt auf die Senckgruben den Schlauch machen lassen.
- Den 29-ten Aug. ist meine Tochter Elisabeth Steinbeckin mit einem Gottlob gesunden Söhnlein glücklich entbunden worden, Namens Joh. Georg.
- Den 29-ten Sept. Hab ich das Handwerck in Pressburg als Schleifer Meister besessen und hab viere zu Meister gemacht, den Samuel Kehr nach Güns, Johann Risnay nach Ödenburg, Gottlieb Ramwalter nach Modern und einen Schlowacken nach Modern und 4 zu Gesellen. Auch habe meinen Daniel einschreiben lassen.

⁶⁰⁾ A várostorony sasmadarát 1681-ben helyezték fel, 1701-ben nagy vihar leszabta és akkor ég és föld között lebegett, azonban nem zuhant le. Az 1786-os levétel alkalmával megmérték és Michel János sekrestyész krónikája a következőkben örökíti meg a méreteket: magasság 7 láb, szélesség 6 láb. A gömb átmérője 4 láb.

⁶¹⁾ Nem a trónörökös, mert hiszen az Lipót, Toszkána nagyhercege volt, hanem ennek fia, a későbbi I. Ferenc. A tanácsjegyzőkönyv jelzi, hogy semminemű hivatalos fogadtatást nem volt szabad rendezni.

⁶²⁾ A Goldner-család már kihalt. Henrik, az ötvös, telepedett le 1706-ban. Hainburgból jött. Fiai közül Mihály borbély, Vilmos gyógyszerész volt. Az előbbi birtokolta az „Arany Angyal” fogadót is. Mihály fia, Mihály, városi tanácsos volt, 1811-ben halt meg gyermektelenül. Nagy természetbarát volt és pártfogolta az ifjúságot. Halálára Bárány Boldizsár, Katona József későbbi barátja és Bánk bán első bírálója, írt megemlékezést.

⁶³⁾ Kramer György érdemes városi tanácsos özvegye. A Szentgyörgy-utcában lakott.

Den 6-ten October 2 Säck Waitzneres Mehl von der Mühl bekommen.

Den 8-ten Nov. haben wir den Löwer gelesen 2 Butten, daraus ist lauterer geworden 1 Emer.

Den 2-ten Dec. habe bezahlt vor die 4 Mahd unten Wiesen vors aus steinen 12 gr., denen Berg Leuten vor drey neue und drey alte steine, die neuen Steine sind bezeuchnet mit D. P. No. 206; den Steinmetz bezahlt vor einen 8 gr., macht 1 fl. 4 gr. Vors hinaus führen 4 gr., macht zusammen: 2 fl.

Den 16-ten Dec. hab ich von den 2 Brüdern Schärfy $9\frac{1}{4}$ Emer Wein gekauft vor 5 fl. 15 Xer; macht aus 48 fl. 30 Xer. In diesen 1786-sten Jahr sind

gestorben	230
geböhren	190
copulirt	39 Paar.

Anno 1787.

Am neuen Jahrestag sind zum ersten mahl 3 Becken⁶⁴⁾ auf gesetzt worden vor die Geistlichen; ist einkommen vormittag 316 fl. $4\frac{1}{2}$ Xer; nachmittag 75 fl. 15 Xer; macht 391 fl. $19\frac{1}{2}$ Xer.

Den 19-ten Febr. den armen Studenten gekocht.

Den 22-ten Febr. ist mein Sohn Samuel in der Frühe zwischen 1 und 2 Uhr ein Gottlob gesundes Töchterlein zur Welt geböhren, namens Susanna Sophia.

Den 25-ten Marzy haben wir den Hrn Samuel Picka seine Frau zu Grabe getragen, hat ein jeder 1 fl. bekommen.

Am hl. Oster tag sind abermahl die 3 Becken aus gesetzt worden, ist einkommen vor und nachmittag 198 fl.

Den 5-ten May. In der Frühe nach 12 Uhr ist der Spittel bach angeloffen bis ans Nachbar Reischen sein Eck-stein, neben meinem Haus. Den 7-ten detto wider nur um 2 Zoll weniger. Und hat mir zum ersten und zweyten mahl die Keller maur von des Nachbarn seiner Seite eingeworfen und durch gewaschen von den hintern Keller.⁶⁵⁾

Den 8-ten May hat meine Tochter Sophia Ihren Ehrentag gehabt mit den Hrn. Joh. Gottlieb Kämerer, Eisler von Pressburg.

Den 25-ten May haben wir genannnte Bürger den Hrn. Ferdinandt Krug zu Grabe getragen, hat jeder 1 fl. bekommen und 1 halb wein.⁶⁶⁾

⁶⁴⁾ Tál adományok céljaira.

⁶⁵⁾ Erről az árvízről a Magyar Hirmondó is megemlékezett és különösen Boros alispánt emeli ki, mint aki a mentőmunkálatokat vezette.

⁶⁶⁾ Krueg Ferdinánd kalmár magát és családját megörökíttette. A szép képsorozat ma a városi múzeumban van. Állítólag egy Össwald nevű néma festő munkái. Ilyennevű pozsonyi festőről tud a művészettörténet.

- Den 4-ten Juny haben wir genannnte Bürger den Hrn. Gottlieb Schneider Burger und Eisenhändler zu Grabe getragen, hat jeder bekommen 1 fl. 7½ Kr. vor den Trunck.
- Den 3-ten July haben sie den anfang gemacht an Färber Gassel über den Spittel Bach die steinerne Brücken abzutragen und einen hölzernen Weg zu machen. Den 26-ten July ist der Steg fertigget worden von Maurern und Zimmerleuthen.
- Den 13-ten Aug. sind wir beyde dem Joh. Michael Heckenast im Hause zu Gevattern gestanden und hat das Kind den Nahmen bekommen Joh. Gottlieb.⁶⁷⁾
- Den 15-ten Sept. hat Mr. Lorentz Schrenck, Weber das untere Zimmer aus genohmen vor 18 fl. Zinns; hat 1 fl. dran gegeben.
- Den 17-ten Sept. den armen Studenten gekocht.
- Den 29-ten Sept. hab ich abermahl in Pressburg als Schleifer Meister das Handwerck besessen und habe einen zum Meister und viere zu Gesellen gemacht, auch sind 6 eingeschrieben worden, habe von jeden einen fl. bekommen, zusammen 11 fl.
- Den 13-ten Octb. Ist das Beschlagt (?) hinten bey meinem Hause bey dem Bach fertigget worden.
- Den 28-ten Octb. haben wir genannnte Bürger die Frau Ehardtin, gewesene Apothekers Wittfrau zu Grabe getragen, hat ein jeder 1 fl. und Buschen bekommen.
- Den 3-ten Nov. hab ich aus den Löwer gelesen 21 Butten; darvon lauterer bekommen 8 Emer.
- Den 22-ten Nov. haben wir den Hrn. Georg Jakob Schiller Burgl. Fleischhacker zu Grabe getragen, hat jeder einen Gulden und Buschen bekommen.
- Den 23-ten Nov. dem Michael Meynhardt Sailer Meister vor das Press-Sail 3 fl. bezahlt und 1 fl. vor 2 Pf. klaren Spogath.
- Den 5-ten Dec. haben wir den Hrn. Johannes Pusch gewester Comitats Chirurgius zu Grabe getragen, hat ein jeder 1 fl. und Buschen bekommen. Band Kathl.⁶⁸⁾
- Den 14-ten Dec. hab Ich ein Schwein gekauft mit 160 Pf à 7½ Xer; hat ausgetragen 20 fl.
- In diesem 1787-sten Jahr sind aus unserer Ewangl. Gemeinde

gestorben	168
gebohren	166
copulirt	58 Paar.

⁶⁷⁾ A Heckenast-család Harkáról vándorolt be a 18. század első felében. Az első nemzedék kalapos volt. A Torna-utcának a Várkerület felé eső sarkán volt a családi ház és valószínűleg a feltűnő cégérről nevezték el később a kis közt Huterer Gasselnak. A család későbbi tagjai közül kivált az 1774-ben itt született Mihály, később kassai ev. pap, a neves kiadó atya, valamint több soproni ötvös (Mihály, Dániel és Sámuel).

⁶⁸⁾ Helyesen: Das Bandl bekam Kathi. Egyébként Pusch keresztnéve is téves: András volt. Ő vette nőül Hajnóczy Dániel özvegyét.

Anno 1788.

- Den 22-ten Jener haben wir genannnte Bürger die Wohl Edle Frau Szákoin zu Grabe getragen, hat einer 45 Xer und 2½ Eln Flohr bekommen.
- Den 2-ten Febr. den armen Studenten gekocht.
- Den 12-ten April ist unsere Tochter Sophia Kamererin in Pressburg um 1 Uhr in der Früh mit einem Gottlob gesunden Töchterchen glücklich entbunden worden, namens Theresia.
- Den 30-ten Ap. ist unser Katherl nach Pressburg hinüber gefahren.
- Den 27-ten May den armen Studenten gekocht.
- Den 23-ten Juny haben wir den Hrn. Joseph Doctor Conradi zu Grabe getragen, hat einer bekommen 1 fl. sonst nichts.⁶⁹⁾
- Den 27-ten Juny ist das Gedreit von 4 fl. herunter gefallen auf 3 fl. 6, 7, 8 gr. und der Weitzen auf 3 fl. 18 gr.
- Den 30-ten Juny in der Frühe nach 8 ist in Wandorf eine Feuers Brunst entstanden und ist das Dorf abgebrendt bis auf etliche kleine Häuser, auch das Closter und Bräu-Haus nicht.
- Den 8-ten July habe den armen verunglückten Wandorfern 2 fl. in die Büchsen eingelegt ohne was den armen vor der Thür ist gegeben worden von Speisen und anderen gereht (?).
- Den 9-ten July haben wir genandte Burger den H. Michael Jentsch Rittmeister von Parcoischen Regiment zu Grabe getragen, hat jeder 1 fl. 7 Xer bekommen.
- Den 12-ten und 14-ten haben wir aus den Löwer die Waiz Birn abgenohmen, welche recht zeitig waren.
- Den 4-ten Aug. hab ich 6 Mezen Korn gekauft à pr. 2 fl. 18 gr. Ist auch vor 3 fl. 4 bis 5 gr. verkauft worden. Item 6 Mezen Waizen à pr. 4 fl. ist auch pr. 4 fl. 5 und 6 gr. auch drüber verkauft worden.
- Den 18-ten Aug. wider gekauft 14 Mezen Korn à pr. 3 fl. Den 1-ten Sept. abermahl 4 Mezen Korn vor 2 fl. 19 gr., macht zusammen 24 Mezen Korn.
- Den 29-ten Sept. Am St. Michaelis Tag hab Ich abermahl das Handwerck als Schleifer Meister in Pressburg besessen und habe einen zum Meister gemacht nach Skalitz und 3 Jungens zum Gesellen.
- Den 12-ten Octb. ist in Harckau in der Neuerbauten Kirche der erste Gottes Dienst gehalten worden, den zweiten Sontag nach Michaeli.⁷⁰⁾

⁶⁹⁾ Conrad József, a már korábban elhalt András orvos fia, maga is ebben a tudományágban foglalatzkodott. Egyébként természettudósszámba is ment.

⁷⁰⁾ A harkai ev. templom belsejében megmaradt, de külsejét az 1887-os toronyépítés alkalmával románosították. Oltárképe Marastoni Jakabtól való, tehát szintén újabb.

Den 25-ten Octb. haben wir aus den Löwer Weingarten gelesen 29 Butten, ist lauterer geworden 13 Emer. Der Zehend ist vor 4 fl. 40 Xer angeschlagen worden.

Den 4-ten Dec. haben wir des Hrn. Fleischhacker Kauf und Handelsman seine Frau samt ihren neu gebohrnen Kinde, in Kinds Nöthen geblieben, zu Grabe getragen, hat jeder 1 fl. bekommen.

Den 13. Dec. haben wir genandte Bürger des Wohl Edlen Gestrengen Hrn. Karl Erhardt Artner seine Frau Ehe Gemahlin zu Grabe getragen, hat ein jeder 1 fl. bekommen.

In diesem Ao. 1788-sten Jahre sind aus unserer Gemeine

gestorben	188
gebohren	195
copulirt	53 Paar.

In diesen Jahr ist der Wein gut gerathen, aber nicht zu viel, er ist gleich nach den Lesen vor 8, 9, 10 fl., in Deceb. vor 18, 20 bis 29 fl. verkauft worden.

Anno 1789.

Den 14-ten Jener haben wir genandte Bürger des Hrn. Bürger Meister Ludwig Gabriel seine 2-te Frau zu Grabe getragen, hat einer 1 fl. bekommen.

Den 6-ten Febr. Ist vor die armen Studenten anstatt des Kochens abgesamlet worden, habe ich 30 Xer gegeben.

Den 4-ten Marty haben wir genandte Bürger des Weyl. Wohl Ehrwürdigen H. Gottfried Örtl gewesten Seelsorgers, seine Tochter zu Grabe getragen, hat einer 1 fl. 7 Xer bekommen.

Den 4-ten April haben wir genandte Bürger den H. Samuel Liebezeit zu Grabe getragen, hat einer 1 fl. und halbe Wein, Flohr und Buschen bekommen, das Band hat die Röserl bekommen.⁷¹⁾

Den 13-ten Ap. haben wir des H. Matthias Schneller Kauf und Handels Mann seine Fr. Ehe-Gemahlin zu Grabe getragen, hat jeder 1 fl. 30 Xer bekommen.

Den 30-ten May haben wir des H. Michael Forster Burgl. Seifensieder seine Ehefrau zu Grabe getragen, hat jeder 1 fl. und Buschen bekommen. Das Band die Chaterl.

Den 3-ten July in der Frühe zwischen 1 Uhr ist unsere Tochter Sophia Kämernerin mit einen Gottlob gesunden Söhnlein glücklich entbunden worden, nahmens Joh. Gottlieb.

Den 18-ten July haben wir genandte Bürger den Hrn. Georg Royko gewesten Schul-Lehrer zu Grabe getragen, hat einer 1 fl. 10 Xer, Flohr und Buschen bekommen.

⁷¹⁾ A Liebezeit-család Payr Sándor jegyzete szerint már 1628 óta Sopronban élt. Petz idejében a Fegyvertár-utcában volt a családi ház.

Den 3-ten Octb. hab ich 14 Mezen Mehl bekommen und hab den Mehl Kasten völlig voll angefüllt.

Den 17-ten Octb. haben den Löwer gelesen und $13\frac{1}{2}$ butten bekommen, ist lauterer 6 Emer geworden und $\frac{1}{2}$ Emer von aufgeglaubten.

Den 23-ten Octb. haben wir genandte Bürger die Frau Benedickin, Lederer Meisterin zu Grabe getragen, hat jeder 1 fl. und Buschen bekommen. Das Band Röserl.

Den 26-ten Octb. haben wir genandte Bürger den Hrn. Michael Karner bürgl. Seifen-sieder seine Ehe-Frau zu Grabe getragen, umsonst, weil Er ein Mit Glied ist von der Träger Compagnie, (sondern) nur einen Buschen und 1 halb Wein und Brod bekommen. Das Band hat die Katherl.

Denen armen Studenten zum zweyten mahl 30 Xer gegeben vors kochen.

Den 1-ten Nov. Ist allhier Te Deum Laudamus gehalten worden von wegen der Eroberung der Vestung Belgrad. Und ist in unsern Beth-Haus mit Trompeten und Paucken Freude Arien abgesungen worden. Und bey dem Altar anstatt der Epistel von Ehrw. H. Rachwitz der 9-te Psalm von 1-ten bis 12-ten Vers verlesen worden. Und auf der Kanzel anstatt des Evagelii von Wohl Ehrwürden Hrn. Bogs aus den 1-ten Buch der Könige im 8-ten Kapitel der letzte Vers verlesen worden. Aber des verwichenen Monats Octbr. den 18-ten ist ebenfalls Te Deum Laudamus gehalten worden wegen des Prinzens Sachsen von Koburg seiner 2-mahl erober-ten Sieges.

Den 24-ten Nov. haben wir die Fr. Martonin zu Grabe getragen, hat einer 1 fl., Flohr und 1 halb wein bekommen.⁷²⁾

Den 18-ten Dec. haben wir die Jungfer Leitnerin zu Grabe getragen, hat einer 1 fl. 9 Xer und Puschen bekommen, das Band hat die Röserl bekommen.

Den 31-ten Dec. Ein Schwein gekauft à Pf pr. 9 Xer; hat gewogen 135 Pf., hat aus gemacht 20 fl. 15 Xer.

In diesem 1789-sten Jahr sind aus unserer Evangel. Gemeinde

gestorben	176
gebohren	160
copulirt	53 Paar.

In diesen Jahr ist der Wein auch gut gerathen, aber sehr wenig, nicht die helfte gegen vorn Jahr. Er ist auch anfangs vor 8—9 bis 12 und 15 fl., auch höher verkauft worden.

⁷²⁾ Mártonyi István neje, Zsuzsánna, a mai Czaesar-házat birtokolta a Müller Paulin-utca és Szentgyörgy-utca sarkán.

Anno 1790.

- Den 6-ten Jener hab Ich dass Press Sail auf die Winden auf gemacht.
- Den 19-ten Jener haben wir des H. André Bernsteiner seine Frau zu Grabe getragen, hat jeder 1 fl. 9 Xer sammt Puschen und Lemony; an statt meiner hab Ich meinen Sohn Samuel tragen lassen, war die letzte auf den alten Freudhof. Detto hat meines Schwagern Michael Töpplers seine Tochter Maria Sophia Ihren Ehren-tag gehabt mit den Samuel Werchofsky Bürgerl. Tuchmacher Meister allhier.
- Den 27-ten Jener. Ist ein Zimmer Gesell auf den neuen Freudhof der erste gewesen, der da ist begraben worden.⁷³⁾
- Den 2-ten Febr. hat ebenfalls meines Schwagers Michaels Töppler seine Tochter Eleonore Ihren Ehren Tag gehabt mit dem Andre Einbeck burgl. Tuchmacher Meister allhier.
- Den 20-ten Febr. sind Ihre Königl. Majestät Joseph der 2-te Römischer Kaiser mit todt abgangen.
- Den 23-ten Febr. haben wir genandte Bürger die Frau verwitibte Fabricin zu Grabe getragen, hat jeder 1 fl. 10 Xer, Buschen, Band bekommen, das Band Katherl.
- Den 26-ten Febr. erlegt 4 fl. Handwercks Steuer.
- Den 14-ten April haben wir des Hrn. Gottlieb Wohlmuth, der Zeit Stadt Notari Seine Frau Gemahlin zu Grabe getragen, hat jeder 1 fl. bekommen.
- Den 4-ten May bezahlt 4 fl. Handwercks Steuer.
- Den 5-ten May ist Ein Königl. Comissari angekommen H. von Maylat.
- Den 6-ten ist der Restaurations Tag gehalten worden und ist die Gemeinde mit 72 Persohnen gesezt worden, ehe dem waren 60 bey der Schilsonianischen Comission gesezt gewesen, zwey Vormünde sind erwehlet worden, H. Xaveri Zohner⁷⁴⁾ von der Cathol. seite, H. Paul Schwarz von der Ewangel. seite zur Raths Stelle sind erwählt worden, H. Andreas Asman und H. Casper Morenick, welche vom H. Kreiss Comissari H. von Györi sind ernennet worden, aber bey dieser Restauration haben sie wider müssen candidirt werden und haben auch die meisten Stimmen erhalten, hernach zur 11-ten und 12-ten Raths Stelle sind erwählt worden H. Ignaz Langecker und H. Gottlieb Wohlmuth gewester Vice Notari, zum Bürgermeister ist Hr. Barthol. Márton erwählet worden, zum Stadt-richter ist erwählet worden H. Karl Neuhold, zum

⁷³⁾ Eddig a líceum mögött temetkeztek; az új temetőt a mai egyetem táján nyitották meg, de csak 12 évig használták, ekkor ugyanis a patak megáradt és a temetőt is elöntötte. V. ö. Payr: A régi ev. temető Sopronban. Szerinte egyébként az új temető első halottja Metschacher Boldizsár volt.

⁷⁴⁾ Híres órás, meghalt 1800-ban.

- Stadt Hauptmann ist H. Johann Bezcek erwählet worden. Zur Krönung sind deputiert worden H. Barthol. Márton der Zeit Bürgermeister und H. Johann Bezcek.
- Den 24-ten Juny sind die Edl. Knaben nach Ofen zur Kron-Wacht hinunter abgesendet worden.⁷⁵⁾
- Den 26-ten Juny haben wir genandte Bürger die verwittibte Fr. Krugin zu Grabe getragen, hat jeder 1 fl. 10 Xer bekommen.
- Den 11-ten July haben wir die Fr. Bauhoferin, verwittibte Schul Lehrerin zu Grabe getragen, hat jeder 1 fl. und Buschen bekommen, das Band hat die Röserl bek.
- Den 10-ten Augs bezahlt 4 fl. Handwercks Steuer erlegt.
- Den 8-ten Sept. Ist unser Daniel mit dem Ferdinand Einbeck in die Frembde gegangen.
- Den 24-ten Sept. hat der Johannes Sadigel das untere Zimmer auf genohmen vor 14 fl. und hat 30 Xer daran gegeben.
- Den 18-ten Octbr. 2 fl. Handwercks Steuer erlegt.
- Den 29-ten October haben wir aus Löwer gelesen 30 Emer Maasch, ist worden lauterer 23 $\frac{3}{4}$ Emer, einen 6 Emer Vassl gekauft noch im Sommer à p. 19 Gr. ein 5 Emer à p. 1 fl. 12 Xer und ein 3 Emer à p. 1 fl. 15 Xer.
- Den 31-ten Octbr. an einen Sontag ist Te Deum Laudamus gehalten worden, dass Leopoldus der 2-te die Kayser-würde wieder erlangt hat.
- Den 1-ten Dec. Ist des Samuel seine Ehegattin glücklich entbunden mit einer lieben Tochter, namens Susanna.
- Den 6-ten hat Sie in der Frühe zwischen 3 und 4 Uhr ihren Geist auf geben. Den 7-ten abends haben wir Sie in Erde bestattet.
- Den 12-ten Dec. Ist abermahls Te Deum Laudamus gehalten, als am 3-ten Advent Sontag. Hat sich der Rath und Gemeinde auf den Rath-Haus versamlet, und von da in der Ordnung, die Kathol., in die Michaelis Kirche und die Ewangel. in ihr Bethaus und um 12 Uhr sind sie tractirt worden, auf den abend war das Rath-Haus iluminirt und haben auch ein Vass rothen und ein Vass weissen Wein rinen lassen vor der Dreyfaltigkeit Seule.
- In diesem 1790-sten Jahre sind aus unserer Ew. Gemeinde
gestorben	178
gebohren	177
copulirt	37 Paar.

⁷⁵⁾ A Szent Koronának Bécsbe szállítása egyike azoknak a kevés eseményeknek, amelyek, jóllehet Sopronon kívül történtek, Petzet érdekelték. Ugyanígy megemlékezik róla, hogy a városból és megyéből összesereglett ifjak a Budára visszaküldött korona őrzésére elutaztak. Vezérük volt Esterházy Miklós herceg. Résztvett Széchenyi Lajos gróf, az alig serdült ifjú, Németh László, a Magyar Társaság egyik alapítója stb.

In diesem Jahre ist der Wein in überfluss gerathen, aber sehr gering und sauer. Der Korn preiss ist bis dato 2 fl. 13, bis 15 Gr. Der Waizen 3 fl. 30, bis etliche 40 Xer.

Anno 1791.

Den 10-ten Febr. haben wir genandte Bürger den Wohl-Ehrwürdigen Hrn. Magister Joseph Torkos zu Grabe getragen, welcher 35 Jahr sein Amt rühmlich geführet hat, ein jeder Träger hat 1 fl. bekommen.⁷⁶⁾

Den 26-ten Febr. haben wir den Hrn. Karl Starck zu Grabe getragen, hat jeder 1 fl. und Flohr bekommen.⁷⁷⁾

Den 17-ten März 4 fl. Handwercks Steuer erlegt.

Den 10-ten Ap. haben wir genandte Bürger den Hrn. Matthias Schneller, wohl ansehnlichen Bürger und gewesenen Wein-Handler zu Grabe getragen, hat jeder 2 fl., Flohr und Buschen bekommen, das Band hat die Katherl bekommen.

Den 20-ten Ap. Haben wir die Baron Mufflin zu Grabe getragen, hat jeder 1 fl. bekommen.

Den 5-ten May 3 fl. Handwercks Steuer erlegt.

Den 10-ten May ist ein Wahltag gehalten worden um den 3-ten Geistlichen und sind candidirt von einem Löbl. Convent der Wohl-Ehrwürdige H. Gottlieb Wohlmuth von Rechnitz, der 2-te H. Billig von Ragendorf, der 3-te H. Walter von Harckau, aber diese 3 Candidaten waren der Gemeinde nicht anständig und wollten den 4-ten Candidaten noch darzu sezen, auf dieses gieng das Convent nicht ein, und gingen unverrichteter sache aus einander.

Den 18-ten May vor die 2 neue fenster in den unteren Zimmer den Tischler 5 fl., dem Glasser 4 fl., dem Schlosser 1 fl. 30 Xer. Vors beschlagen, denn das Eisen werck war von den vorigen Fenstern herunter genohmen worden.

Den 27-ten May ist abermahl ein Wahltag gehalten worden um den 3-ten Geistl. und sind darzu candidirt worden der Ehrwürdige Hr. Walter von Harckau mit 14 Stimmen, H. Michael Schwarz v. Pinkafeld 20 Stimmen und H. Rabofsky v. Palota mit 70 Stimmen. Der auch zum 3-ten Geistl. ist erwehlet worden.

⁷⁶⁾ Mint természettudós különösen ismert. Az első soproni csigáskertet ő alapította, könyvet írt a méhészetről. Alkalmasint ő helyeztette el a mai Vojtkó-ház udvarának falába a római sirkövet (ugyanis ebben a házban lakott).

⁷⁷⁾ Payr S. szerint a Stark-család Württembergből származott és 1620 táján került Magyarországra. Sopronban kiváló tagjai a családnak egy lelkes, egy ügyvéd 1750 körül (Dániel) és egy festő (János Károly) 1774—1811. A család kétszáz évig birtokolta a „Fehér ló” fogadót.

- Den 1-ten Juny haben wir genandte Bürger den H. Joh. Ernst Forster von Adl zu Grabe getragen, hat jeder 1 fl. 30 Xer und einen Flohr bekommen, welcher sich vom Fenster herunter gestürzt hat in der Raserey und Hizigen Kranckheit.
- Den 11-ten Juny als am Pfingst Heil. abend in der ersten Stunde abends hat das Donner Wetter in den gewesten Jesu-witengarten eingeschlagen und sind die forderen Wohnungen abgebrandt.
- Den 27-ten Juny hab ich 4 Emer Wein verkauft vor 24 fl. den Emer, welchen ich Ao. 1789 aus der Auer Weingarten vor 9 fl. gekauft habe.
- Den 24-ten July hat mein Sohn Samuel Pecz sich zum zweiten mahl in den Ehestandt begeben mit der Ehr und Tugendsamen Jungfer Katharina Kreichlin.
- Den 2-ten Augs ist in Ezterház ein prächtiges Feuer-werck an-gestellet worden, wo des Fürst Antoni sein Printz ist vom Comitatzum obergespan Instalirt worden, es waren zugegen von Kayserl. Hof 3 Printzen und andere Fürsten, Grafen und von 3 Comitatern die Edel-Leute.⁷⁸⁾
- Den 9-ten July erlegt 3 fl. Handwercks Steuer.
- Den 12-ten Augs. 3 Mezen Waizen p. 2 fl. 15 Xer gekauft.
- Den 18-ten Aug. ist abermahl Ein Löbl. Convent und Gemeinde beysammen gewesen, in dem der Ehrwürdige H. Rabofsky v. Palota die Vocation abgeschlagen hat. So sind wider andere 3 candidirt worden, der Ehrwürdige Herr Haynotzi von Rust mit 21 Stimmen, Ehrw. Herr Willfinger mit 64, Ehrw. H. Schwarz v. Pinckafeld mit 30, also ist der Ehrw. H. Willfinger erwählet worden.
- Den 19-ten haben wir die Fr. Rosina Stroblin zu Grabe getragen, an statt meiner hat mein Sohn Samuel getragen, hat jeder 1 fl. 30 Xer bekommen.
- Den 19-ten Sept. 7 Mezen Korn gekauft à pr. 28 Gr., 4 Mezen pr. 23 Gr., 5 Mezen pr. 25 Gr. und 1 Mezen Waizen pr. 2 fl. 27 Xer.
- Den 25-ten Sept. als am 14-ten Sontag nach Trinitatis hat der Ehrwürdige Herr Kühn von Mörwisch zu Hülfe herein kommen müssen den Gottes Dienst verrichten, weil der Ehrw. H. Gamauf nach Pest zum Synodio hat kommen müssen, und der Ehrw. Herr Bogß ist kranck geworden.
- Den 3-ten Oct. 9 Mezen Korn gekauft p. 27 Gr.
- Den 18-ten Oct. erlegt 2 fl. Handwercks Steuer.
- Den 25-ten Oct. einen Korn reitter gekauft vor 4 fl. 30 Xer.

⁷⁸⁾ Ez volt Eszterháza utolsó fényes napja. A következő két herceg inkább Kismartont kedvelte és a magyar Versailleset elhanyagolta. A három főherceg közt volt Sándor és József, mindkettő később Magyarország nádora.

25-ten Octb. 150 Hapel Kraut gekauft v. der Fr. Kroyerin das 100 pr. 1 fl. 9 Xer.

Den 27-ten detto ist ein Schnee-wetter eingefallen, das die weingarten alle sind verschneit worden und darauf eine grimelige Kälte eingefallen, wie mitten im Winter und ist noch nichts gelesen worden.

Den 4-ten Nov. den armen Studenten 30 Xer gegeben.

Den 5-ten Nov. hab Ich von meinem Bruder Christian Pecz nachricht bekommen, das meine liebe Mutter eine gebohrene Krausin den 23-ten October nachmittag um 5 Uhr in den Hn. selig entschlafen ist und hat ihre Lebens Wahlfart auf 84 Jahr gebracht.

Den 7-ten haben wir in den Lewer gelesen und auch den 8-ten in einer so grossen Kälte, wo alles verschneiet war und was abgefallen ist unter den Schnee liegen geblieben, doch haben wir 12 Emer lauterer bekommen, was unter den Schnee ist liegen geblieben, wird sich auf 2 oder 3 Emer betragen haben. Den 13-ten und 14-ten ist der Schnee wider aller weg gegangen.

Von 15-ten Nov. als am Tage Leopoldi hat das vereinigte Schützen Chor einen auf zug gemacht von der gnädigen Fr. von General Martini aus der Georgi Gasse beym hintern Thor hinaus und beym Vordern hinein und vors Rath-Haus und von da mit dem Magisterat und Gemeinde in die St. Michaelis Kirche hinauf gezogen, allda ist Predigt und Amt gehalten worden und ihre Standar ist eingeweiht worden.⁷⁹⁾

Den 20-ten Nov. als am 23. und letzten Sonntag nach Trinitatis hat der Wohl-Ehrwürdige H. Willfinger seine antritts Predigt gehalten.

Den 28-ten Nov. hab ich ein Mezen Korn vor 1 fl. 6 Xer gekauft.

Den 9-ten Dec. gekauft 7 Mezen Korn vor 1 fl. 18 Xer und 2 Mezen Waizen vor 2 fl. 27 Xer einen Mezen.

Den 17-ten detto ist die Fr. Elisabeth Krausin, eine gebohrene Langin, zu Grabe getragen worden.

Den 19-ten Dec. hab Ich 14 Mezen Korn gekauft à p. 1 fl. 9 Xer.

Den 21-ten Dec. Einen Stein Salz 84 Pf gekauft, der Betrag macht 4 fl. $\frac{1}{2}$ Xer, Fuhrlohn 3 Xer.

Der Wein Zehend war vor 3 fl. angeschlagen.

Von 1791 den 21-ten Jener von Georg Rosenwasser von der grossen Teichtmühle⁸⁰⁾ hab ich das Mehl bekommen von 4 Mezen Waizen Mund-mehl aus zug und Semmel-mehl und

⁷⁹⁾ A polgári katonaságnak ez időben már kevés értelme volt. A francia háborúk alatt felpézdült ugyan az élete, de jelentősége már nem volt. A múzeumban látható zászlók a napoleoni korszak emlékei.

⁸⁰⁾ A Tómalom német neve helyesen Teichtmühl, mert Deicht vagy Teicht gátat jelent.

von 6 Mezen Kornenes. Den 11-ten Nov. wider bekommen von 4 Mezen Waizen und 12 Mezen Kornenes.

Den 27-ten Nov. hat Michael Fiedler vor das 90-ste und 91-ste Jahr vor 9 Vass Wein Keller Zinns erlegt 4 fl. 30 Xer, bleiben noch 6 Vass zubezahlen.

In diesem Ao. 1791-sten Jahre sind aus unserer Ew. Gemeinde

gestorben	150
gebohren	199
copulirt	61 Paar.

In diesem Jahre ist der Wein nicht überflüssig gerathen, auch nicht gar zu gut. Aber Korn hat gerathen, der Preiss ist immer vor 1 fl. und etliche groschen, der Waizen ist vor 2 fl. etl. Groschen was der schönste bis 2 fl. 15—16 gr.

Anno 1792.

Den 30-ten Jener haben wir genandte Bürger die verwittibte Fr. Poschin zu Grabe getragen, hat jeder 1 fl. bekommen.

Den 13-ten Febr. hab ich 9 Mezen Korn gekauft, den Mezen pr. 1 fl. 3 Xer.

Den 1-ten Merz sind Ihre Kayserl. und Königl. Majestät Leopold der 2-te mit Todt abgegangen.

Den 6-ten Merz Handwercks Steuer erlegt 5 fl. Die Ganze Steuer ist anheuer 64 fl. 10 Xer.

Den 23-ten Merz haben wir genandte Bürger die Jungfer Liebezeitin zu Grabe getragen, hat jeder einen Flohr und 1 fl. und Trunck bekommen.

Den 24-ten Merz haben wir den H. Tobias Reisch gewesten Lederer zu Grabe getragen, hat jeder 1 fl., Buschen und Trunck bekommen, das Band die Röserl.⁸¹⁾

Den 22-ten Ap. Ist die Leichen Predigt gehalten worden als am 2-ten Sonntag nach Ostern vor Sr. Majestät Leopold den 2-ten. Eodem Ist eine Grausame Kälte und gefrier eingefallen, daß alles was schon heraus war, in den Weingarten, alles erfroren.

Den 23-ten Ap. haben wir genandte Bürger des H. Stephan Marton seine Fr. Ehr Gemahlin zu Grabe getragen, hat jeder 1 fl. und Flohr bekommen.

Den 30-ten Ap. haben wir des Hr. Proshinski seine Fr. Ehr Gemahlin zu Grabe getragen, hat jeder 1 fl. und Flohr bekommen.⁸²⁾

⁸¹⁾ Szép siremléke a múzeum kertjében áll.

⁸²⁾ A család Zápolya Jánostól 1530-ban kapta nemesi levelét. Pruzsinszky József szóbanforgó neje Forster Klára volt Pozsonyból. Családi házuk a Kolostor-utcában a Starhemberg grófi család címerével ékes, 1865-

- Den 8-ten März Handwercks Steuer erlegt mit 3 fl.
- Den 24-ten Juny hab Ich den Steinbeck vor meinen schwarzen Beltz 8 fl. geben vors Vorscheissen mit Jenotten.⁸³⁾
- Den 2-ten July 2 Pf. Spagath gekauft 2 P. p. a 24 Xer und 2 Pf. a pr. 28 Xer.
- Den 18-ten July Ein Riss Papier von Tirnau durch Hn. Anton Mayer bekommen vor 34 Gr. Item ein Schock Papier Spähne vor 6 fl.
- Den 22-ten July als am 7-ten Sontage nach Trinitatis Ist die Danck Predigt gehalten worden, dass die Krönung mit Fransisco den 2-ten als Ungarischer König in Ofen und Pest glücklich vollzogen worden.
- Den 16-ten Aug. Handwercks Steuer erlegt 3 fl.
- Den 19-ten Aug. haben wir genandte Bürger den Hn. Christian Angermeyer⁸⁴⁾ zu Grabe getragen hat jeder 1 fl. 5 Xer bekommen, vor mich hat mein Sohn Samuel Pecz getragen.
- Den 22-ten Aug. ist H. Johann Rott begraben als ober Messner und Orgel-bauer seiner Kunst.⁸⁵⁾
- Den 26-ten Aug. Ist Te Deum Laudamus gehalten worden wegen der Kayser Krönung des Fransisco den 2-ten ist der ganze Magistrat sammt der Gemeinde Ewangelen und Katholischen in die St. Michaelis hinauf gezogen und den Gottes Dienst bey gewohnt.
- Den 2-ten Sept. Ist ebenfalls das Te deum Laudamus in unseren Beth-Haus gehalten worden und ist auch der ganze Magistrat und Gemeinde Katholische und Ewangel. von Rath-Haus aus gezogen sammt den neuen Schützen Chor.
- Den 11. detto ist des Samuel Pecz sein liebes Töchterlein Namens Susanna nachmittag zwischen 1 und 2 Uhr in den H. seelig entschlafen und ist den 13-ten zur Erde bestattet worden.
- Den 13-ten Sept. haben wir genandte Bürger die Wohl Edle Frau Doctor Conradin zu Grabe getragen, hat ein jeder 1 fl. 30 Xer und Flohr bekommen.
- Den 29-ten Sept. als am St. Michaeli Tag hab ich in Pressburg als Schleifer Meister das Handwerck besessen an statt des Ignaz Seidl um die helfte Gebühr und habe 5 zu Meistern und 5 zu Gesellen gemacht, auch drey Junge eingeschrieben.

ben vette meg Storno Ferenc. A Pruzsinszky-család neves tagjai közül említsük meg Ferencet, a festőt, aki a Kaszinó mennyezetképeit tervezte (még halt 1914) és Jánost, a budapesti mintagimnázium érdemes volt igazgatóját.

⁸³⁾ A jenotte szó értelmét nem tudta senki sem megmagyarázni.

⁸⁴⁾ Angermeyer bábsütő-család tagja volt.

⁸⁵⁾ Roth (Rath) orgonakészítő művei közül ismert a lorettói és az osli. Igen szép munkák.

- Den 3-ten Octbr. den armen Studenten 30 Xer geben.
- Den 4-ten detto von der Teichmühl bekommen das Mehl von 21 Mezn Korn.
- Den 17-ten Octb. Ist der Steinbeckische Georgel abends um halb zehn Uhr selig entschlafen und den 19-ten zur Ruhestätte gebracht worden. Er war im 7-ten Jahr.
- Den 23. Octbr. haben wir aus unseren Lewer Wein garten 7 Butten gelesen; ist lauterer geworden $2\frac{1}{4}$ Emer. Item ist auch der Wahltag gehalten worden und ist H. Xaverius Ehrlinger von der Cathol. Seite zur Vormund Stelle erwählet worden, von der Ewangl. Seite ist H. Paul Schwarz wider verblieben. Zum Bürger Meister Amt ist H. Karl Neuhold erwählet, zum Stadt-Richter ist Ignaz Ernst erwählet worden. Zum Stadt Hauptmann an statt Johann Bezek ist H. Jakob Kamper erwählet worden in Gegenwart des abgeordneten Königl. Commissari H. Joseph Szengáli und hat durch die meisten Stimmen der Hr. Georg Lissy wider in seine vormalige Raths-Stelle eingesetzt, welcher vor etlichen Jahren als Secretäry zum Kreis Comissar H. v. Brunay ist berufen worden nunmehr wider aufgehöret hat, dergegen hat H. Ludwig Gabriel seine Rath-manns Stelle quitirt und abgedanckt.⁸⁶⁾
- Den 26-ten Oct. 1 fl. 50 Xer Handwercks Steuer erlegt.
- Den 29-ten Octbr. Hab ich 6 Mezen Korn gekauft, den Mezen pr. 1 fl. 6 Xer.
- Den 2-ten Nov. abermal 13 Mezen pr. 1 fl. 3 Xer, den 9-ten Nov. wider 6 Mezen Korn pr. 1 fl. 6 Xr. Den 12-ten Nov. 1 Mezen Kukoritz p. 23 Gr.
- Den 20-ten Nov. Ist bey mir um $\frac{3}{4}$ auf Eilf Uhr des Samuel Petz sein liebes Töchterlein namens Sophia in den H. selig entschlafen in den 6-ten Jahr ihres Alters.
- Den 5-ten Dec. haben wir genandte Bürger den Hn. Georg Daniel Tieftrunck⁸⁷⁾ zu Grabe getragen hat jeder 1 fl. und Trunck bekommen. Item $\frac{1}{2}$ Schwein mit 92 Pf. p. 7 Xer gekauft.
- Den 20-ten Dec. haben wir Freunde den Hn. Joh. Gottfried Töppler gewesten Burgl. Tuchmacher Meister zu seiner Ruhestätte begleitet in dem 85-ten Jahre seines Alters.
- Den 22-ten Dec. ein Schwein gekauft mit 105 Pf. a pr. $5\frac{1}{2}$ Xer. In diesem Ao. 1792-sten Jahr sind aus unserer Ewangl. Gemeinde

⁸⁶⁾ Brunay alkalmásint Prónay, Bezek: Bezzegh szenátor. Ernst és Kamper arcképét lásd a múzeumban.

⁸⁷⁾ A Tieftrunck-család Payr S. szerint a szászországi Bitterfeldről került a 17. században Sopronba; egyik tagja, Dániel, 1664—1674-ig a líceum rektora volt.

gestorben	208
geboren	296
copuliert	40 Paar

In diesem Jahr ist der Wein gut gerathen, aber sehr wenig, aber das Korn und Waizen wie vorn Jahr, der Preiss auch vor 1 fl und 3 Gr. auch drunter, hierum fast gar kein obst gerathen hat.

Anno 1793.

- Den 19-ten Jener ein $\frac{1}{2}$ Schwein mit 80 Pf. gekauft p. $5\frac{1}{2}$ Xer.
 Den 21-ten detto die Fr. Starckin zu Grabe von den genannten Bürgern (getragen); hat jeder 1 fl. und Flohr bekommen, hat der Samuel vor mich getragen.
 Den 2-ten Febr. ist der H. Daniel Hochholtzer von uns genannten Bürgern zum Grabe getragen worden, hat jeder 1 fl. und flohr bekommen, hat mein Sohn Samuel vor mich getragen.
 Den 20-ten Febr. vor die Handwercks Steuer 4 fl. erlegt, die ganze Steuer ist 62 fl. 30 Xer.
 Den 22-ten Merz ist die Fr. Stettnerin von Rust von den genannten Bürgern zu Grabe getragen worden, hat jeder 1 fl. bekommen vor mich hat mein Sohn Samuel getragen.
 Den 2-ten May erlegt Handwercks (Steuer) mit 3 fl.
 Den 17-ten May 1000 farene Weinstocken kauft vor 10 fl. 15 Xer, Fuhrlohn bezahlt mit 12 Xer.⁸⁸⁾
 Den 8-ten Juny haben wir des Hn Ferdinandt Fleischsteiner seine Fr. zu Grabe getragen, hat einer 1 fl. und Puschen bekommen, das Band die Katherl.
 Den 30-ten Juny haben wir genandte Bürger des H. N. N. Rädgl Bürgl. Eisen-Händler seine Fr. zu Grabe getragen, hat jeder bekommen; an statt meiner hat H. Gottfried Töppler getragen. Item hab Ich mich mit dem Mr. Joh. Georg Rosenwasser verrechnet mit 47 Mezen Korn und 12 Mezen Waizen und wider 23 Mezen Korn zu mahlen. Dieser Betrag ist getilget. Vor die 2 Joch Sandacker Zinns von 1790 bis auf 1793 nemlich auf 3 Jahr, be zahlt vor 1 Mezen Korn 5 Xer vors mahlen und hin und her führen vor ein Mezen Waizen 7 Xer.
 Den 3-ten July die 23 Mezen Korn auf die Mühle geführt 20 Mezen sind bezahlt und 3 Mezen noch zu bezahlen.
 Den 7-ten Aug. erlegt Handwercks steuer mit 3 fl.
 Den 9-ten Aug. darauf in der Nacht ist ein so grausamer Schauer gefallen und hat von Erdburger Hütten an bis zur Lang-

⁸⁸⁾ A farene szó valószínűleg főhrene, fenyőfából való.

- schilling Hütten alles in Grund erschlagen, auch bis nach Kroisbach.
- Den 31-ten Aug. haben wir genandte Bürger den Hn. Michael Limberger zu grabe getragen, hat jeder 1 fl. und Buschen bekommen; das Band hat die Röserl bekommen.
- Den 10. Sept. ist unsere Tochter Steinbeckin glücklich entbunden worden mit einem Gottlob gesunden Söhnlein erfreuet worden, Nahmens Daniel.
- Den 30. Sept. hab ich abermals an statt des Ignaz Seidl das Handwerck als Schleifer Mstr. besessen und habe 2 zum Gesellen gemacht, den 3-ten hat der Andreas Kötteritsch in Pressbürg zum Gesell, da weil meines Bruder Sohn dabey war; und 2 sind eingeschrieben worden von Skalitz.
- Vors Fuhrlohn dem Bleyer von Wondorf bezahlt 6 fl. auf jeden Tag Kostgeld 5 gr. und überfuhr auf der Brücken 16 Gr. hin und her.
- Den 8-ten Oct. die völlige Handwercks (steuer) erlegt mit 2 fl. 30 Xer auf dieses 1793-ste Jahr.
- Den 18-ten Oct. vor 300 Kraut Habel bezahlt 1 fl. 15 Gr. Den 22-ten detto eingeschnitten, ist fast nicht alles in das 3 Emer hineingegangen, Item 4 Mezen Waizen gekauft, vor 1 fl. 16 Gr. die Mezen.
- Den 24-ten Oct. Ist der Daniel aus der Frembde gekommen.
- Den 6-ten Nov. haben wir den Lewer gelesen: Maisch 15 Emer, lauterer ist geworden 12 Emer.
- Den 12-ten Nov. den Hn. Johann Preiss ein 3 Emer Vässl geliehen.
- Den 26-ten zur Freywilligen Kriegs (steuer) zum 2-ten mahl 30 Xer erlegt.
- Den 2-ten Xber zwey Kl. Holtz aus den Depositorio gelöst a pr. 2 fl. 6 Xer.
- Den 15-ten Xber den Steinbeck vor mein Holiven-grünen Jäckel 6 fl. bezahlt. Vors Füttern mit Steyerischen Mäsch. Den 26-ten Xber vors Daniel seinen Teutschen Beltz mit Siebenbürger Zmäscheln⁸⁹⁾ 11 fl. bezahlt.
- Den 27-ten detto von der Mühl die 4 Mezen Mehl bekommen, Mundmehl auch gemacht.
- Den 29-ten Xber Ist Laudamus in unseren Beth-Haus gehalten worden vor den Sieg den unsere Leute und die Königl. Preussischen erhalten haben über die Franzosen.
- In diesem Ao. 1793-ten Jahre sind aus unserer Ewangelischen Gemeinde
Gestorben	123
Gebohren	215
Copulirt	48 Paar.

⁸⁹⁾ Zmäschel: báránybör.

Dieses Jahr war an Feld-Früchten Ein gesegnetes Jahr der Waizen war in Preiss vor ein Thaler und drüber, das Korn vor 1 fl. und drüber, aber der Wein ist mittelmässig gerathen, auch recht sauer, der Zehend war vor 5 fl. angeschlagen und das obst hat auch nicht sehr gerathen.

Ao. 1794.

Den 6-ten Febr. ist wider ein Erd-beben gewesen nachmittag in der 2-ten Stunde, dass die Glocken auf den Stadt-Thurn angeschlagen haben.

Den 17-ten März Handwercks Steuer erlegt mit 4 fl., auf den vorjährigen Rest 30 Xer bezahlt. Auf heuer ist die Steuer 62 fl. 30 Xer.

Den 28-ten März haben wir des Paul Schwarz als Vormunde seine Fr. Ehe-Gemahlin zu Grabe getragen, hat jeder 1 fl. Flohr und Puschen bekommen. Das Band die Kathi.

Den 14-ten Ap. Ist die Fr. Tilsin ausgezogen von hier nach Totis, dargegen ist eingezogen den 23-ten Ap. Mr. Matthias Simon, ein Sieb-Böden-macher, dran gegeben 1 fl. 8 Xer auf 25 fl. Zinns.

Den 28-ten Ap. haben wir den H. Gottlieb Kuhn gewesen Bandmacher zu Grabe getragen, Gratis, weil er aus der Träger Compagnie war.⁹⁰⁾

Den 2-ten May erlegt Handwercks Steuer 3 fl. Item 1000 Weinstöcke gekauft vor 11 fl.

Den 6-ten May abends in der 8-ten Stunde ist ein entsetzliches Schauer-Wetter eingefallen, hat fast alles Wein gebürg getroffen bis bey Wolfs hinter den Bad-Haus; auf die Eisler und Steinhaufen zu ist fast nichts gespührt worden, aber in Agendorf fast alles zerschlagen, auch in Wondorf ober und untern Löwern.

Den 26-ten May dem Steinbeck vor meinen Sommer Beltz mit Nerz vorgeschossen 29 fl. Bezahlt.

Den 31-ten May hab Ich von meinem Bruder Gottlieb eine Pfalzer Tuchscheer vor 10 fl. erkaufft.

Den 1-ten Juni haben wir genandte Bürger die Frau Angermayerin, verwittibte Lebzelterin zu Grabe getragen, hat einer 1 fl. 6 Xer bekommen.

Den 22-ten Juny von 150 fl. Intabuliren bezahlt samt den Insiegel 2 fl. 3 Xer Vors Hahn(?) seine Schuld.

⁹⁰⁾ Kuhn Gottlieb hasonlónevü fia volt a legkiválóbb soproni ötvös. Szép munkái ismeretesek Szentmargitán, Zsirén, budapesti magántulajdonban és Sopronban a Szent Mihály-templomban.

- Den 24-ten Juny Ist Fürst Esterházy als ober gespan in der Eisenstadt Instalirt worden.⁹¹⁾
- Den 26-ten Juny In der 2-ten Stunde nachmittag hat der Donner eingeschlagen in der Maul-Beer Gassl in den letzten Haus an der Fischer Gasse bey dem Dasch Weber Meister, in etlichen Minuten darauf zu St. Wolfs, da ist das ganze Dorf von der Fleisch-Banck bis hinunter auf beyden seiten weg gebrennd, aber bey dem Weber in Maul-beergassel ist allein verblieben.
- Den 28-ten July haben wir den H. Michael Karner Burgl. Seifensieder zu Grabe getragen, hat einer Flohr und Puschen bekommen, das Band die Röserl, wir aber ohne Geld, weil Er ein Träger von der Compagnie war und auch Viertl Meister aus dem 4-ten Viertl.
- Den 7-ten Aug. Handwercks Steuer erlegt 4 fl.
- Den 5-ten Sept. Hat uns unsere Kämmererin mit ihren Töchtern Theres besucht.
- Den 11-ten Sept. haben wir genandte Bürger des Hn. Michael Graf seine Ehe-Gattin zu Grabe getragen, Gratis, hat jeder einen Flohr und Buschen und Lemony bekommen. Das Band die Mutter.
- Den 29-ten Sept. hab Ich abermahl das Handwerck in Pressburg besessen. Habe einen zum Meister gemacht nacher Güns Mr. Peter Bründl, aus Beyern, 2 zum Gesellen und 2 Junge ein geschrieben und meinen Daniel vor einen jungen Schleifer. Aber diese Pressburger Reise hat mir übel angeschlagen, dass Ich habe müssen etliche wochen im Bette zubringen. Dem Apotheker zahlt 2 fl. 6 Xer, den Hn Doctor Oertl⁹²⁾ 4 fl. 30 Xer und 2 Botelier Tokayer wein a p. 1 fl. 30 Xer.
- Den 4-ten 8-ber Haben wir das 100 Happel Kraut gekauft vor 14 gr. und ist das 3 Emerische Vassl voll worden von 150 Happeln.
- Den 17-ten 8-br Haben wir unseren Lewer gelesen, haben bekommen 12 Emer Maasch, ist läuterer geworden 9 Emer und 1 Emer Zaches, der Zehend ist vor 4 fl. angeschlagen worden.
- Den 24-ten 8-br. Handwercks Steuer bezahlt 1 fl. 30 Xer.
- Den 27-ten 8-br. auf die 4 fl. Freywillige Kriegs Steuer 2 fl. erlegt auf $\frac{1}{2}$ Jahr dem Gottlieb Pecz vors Handwerck.
- Den 19-ten 9-ber Ein halbes Schwein gekauft mit 48 Pf. vor 5 Xer, das Pfund hat ausgemacht 4 fl. Item von der Teicht-Mühl die 4 Mezen Mehl bekommen. Mund-Mehl auch gemacht.

⁹¹⁾ Miklós hercegröl van szó, aki a kismartoni kastélynak a mai alakját adta.

⁹²⁾ Örtl Ehrenreich orvos 1831-ben az evangélikus konvente örökített szép háházát.

Den 5-ten Xbr. Ist der Gottfriedt Strassner, Ein Gemeiner Bürger aus der Gemeinde von uns genandten Bürgern zu Grabe gratis getragen worden, anstatt meiner hat mein Sohn Samuel getragen.

Den 20-ten X-ber Ist die Fr. Sedlmayrin verwittibte Raths Herrns Fr. in der Frühe um 9 Uhr mit Tod abgegangen und den 22-ten zur Erde bestattet worden.

In diesem 1794-sten Jahr sind aus unserer Ewangel. Gemeinde

gestorben	143
gebohren	205
copulirt	40 Paar.

In diesem Jahr sind die Feld Früchten mittelmässig gerathen ist bis Datto der Mezen Korn vor 35 (1?), auch bis 2 fl. erkaufft und Waizen vor 2 fl. 5 auch 12 Gr. der Kukoritz auch vor 2 fl. und 5 Gr. Der Wein ist auch mittelmässig, aber auch besser wie 93-ster gerathen, der Zehend war vor 4 fl. angeschlagen.

Anno 1795.

Den 3-ten Jener Ein Schwein gekauft mit 122 Pf. a pr. 6 Xer, hat aus gemacht 12 fl. 12 Xer.

Den 9-ten detto wieder Eins mit 108 Pf. a pr. 5 Xer; 9 fl.

Den 17-ten haben wir genandte Bürger die Gräfin von Auersperg zu Grabe getragen, hat jeder 1 fl., Flohr und Einen Trunck bey Hauss bekommen, hat mein Sohn Samuel vor mich getragen.⁹³⁾

Den 21-ten Jener zum 2-ten mahl zur Freywilligen Kriegs Steuer 30 Xer bezahlt.

Den 27-ten Jener haben wir genandte Bürger des H. Finck bürgl. Kauf und Handels-Mann seine Frau, die Ewangelisch war, aber ihr Herr Catholisch, zu Grabe getragen, hat jeder Träger 1 fl. 8 Xer, Flohr und Buschn bekommen, hat mein Sohn Samuel vor mich getragen. Von Weynachten an bis datto Ein Ey vor 3 Xer, dann und wann vor 2 Xer, wens viel auf den Marckt brachten, aber selten eins vor 1½ Xer.

Den 13-ten Febr. Haben wir genandte Bürger die verwittibte Fr. Reischin zu Grabe getragen, hat jeder 1 fl. Trunck, Flohr und Buschen bekommen, hat mein Samuel vor mich getragen.

Den 18-ten Febr. zum 3-ten mahl die Freywillige Kriegs Steuer mit 30 Xer erlegt.

Den 18-ten Febr. haben wir genandte Burger den Hn Andreas Bernsteiner, gewesten Kauf und Handels Mann zu Grabe

⁹³⁾ Az Auersberg grófi családnak két háza is volt a belvárosban. A szóbanforgó mágnásasszony született Kornfeil Franciska Izabella volt.

- getragen, hat jeder 1 fl. und Buschen bekommen, hat mein Sohn Samuel vor mich getragen.
- Den 19-ten März Ist H. Joh. Georg Unger, Spohrer Meister zu Grabe gratis getragen worden von uns genandten Bürger, als ein mit glied aus der Gemeinde, hat jeder einen Flohr und 10 Xer Wein geld bekommen, mein Sohn Samuel vor mich getragen.
- Den 22-ten März haben wir die Fr. Susanna Schneiderin verwitibte Eisen Handlerin zu Grabe getragen, hat jeder 1 fl. und Buschen bekommen, hat mein Sohn Samuel getragen.
- Den 23-ten März hat meine Katherl denen Hrn Schiller 2 Vass 93-ger. 4 Emer 94-ger und mein 4 Eimer, auch alle alte und sammt den 94-er die halbe vor 6 Xer geben.
- Den 8-ten May Handwercks Steuer mit 5 fl. erlegt. Item der Wolfser Gemeinde zur Erbauung einer Ewangl. Kirche 1 fl. gegeben.⁹⁴⁾
- Den 20-ten Juny haben wir genandte Bürger in der Frühe um 5 Uhr des H. General von Zeschwitz seine Muhme aus Sachsen zu Grabe getragen ohne Ceremonien weder Schul noch Geistliche mit gegangen, hat jede 1 fl. und 10 Xer Wein geld bekommen. Sie ist bis zum Freydhof geführt worden.
- Den 11-ten July ist das Gottlieb Petz sein Haus zum lezten mahl licitirt worden von den schatzungs Preiss vor 1350 fl. und ist dem Mstr. Joseph Pfeiffer als meist biedenden vor 1423 fl. abgeschlagen worden. 423 fl. soll er bis 6 Wochen erlegen und die 1000 fl. bis Georgy und von Michaeli, bis dorthin zu verinteressiren.
- Den 4-ten July in der Nacht zwischen 11 und 12 Uhr ist der Spittel Bach angeloffen, dass das Wasser bis auf den 2-ten Staffel unten an das Stiegen Gangl gegangen ist, in Schadendorf und Loibersbach hat es grosse Schaden gemacht, in Loibersbach hat es ein altes Kirchel vom Berg herunter getragen auch ein paar Häuser weg geschwemmt.
- Den 21-ten July hat sich Johannes Kowäts v. Neckenmarckt bey uns allhier angenandt, sich, als Ehrlicher Meister zu werden und hat 9 fl. daweilen erlegt aufs Meister werden und ist auch willens allhier in Oedenburg seine Meisters Stücke zu verfertigen.
- Den 26-ten July habe dem Viertl Meister Samuel Kraus 2 fl. auf die Kriegs Steuer vors Handwerck erlegt auf heuer.
- Den 14-ten Aug. haben wir genandte Bürger den Hn. Georg Koriáry gewester Burgl. Eisen Handler zu Grabe getragen,

⁹⁴⁾ A balfi evangélikus templom napjainkig megmaradt eredeti egyszerűségében, csak mostanában tervezik a torony hozzáépítését.

Gratis, als mit Glied von der Träger Compagnie, hat jeder einen Flohr und Buschen samt den Trunck, Brod. Das Band die Katherl bekommen.

Den 19-ten Aug. zum 4-ten mahl die Freiwillige Kriegs Steuer mit 30 Xer erlegt.

Den 25-ten Aug. haben wir genandte Bürger den Hrn. Ladislaus von Székelly zugrabe getragen, hat jeder 1 fl. 15 Xer und Flohr bekommen.

Den 27-ten Aug. haben wir abermahl den Hn Karl Neu-Hold als der Zeit gewester Bürger-Meister zu Grabe getragen, hat jeder 1 fl. Flohr, Puschen und Trunck bekommen, das Band die Röserl. Vorn Schleif-stein heraus heben und in den Hof stellen denen Zimmer Leuten 15 Xer bezahlt.

Den 29-ten Aug. 3000 Schindeln gekauft vor 2 fl., 33 Xer das 1000, die Schindl nägel bezahlt, das 1000 vor 22 Gr.

Den 4-ten Sept. 16 Mezen Korn gekauft 9 Mezen vor 38 Gr. und 7 Mezen vor 37 Gr.

Den 30-ten Aug. Ist die Leichen Predigt in unseren Beth-Haus gehalten vor Ihro Königl. Hoheit und Palatin in unsern Königreich Ungarn in den 23-ten Jahr seines alters.⁹⁵⁾

Den 14. Sept. Ein Mezen Gersten gekauft vor 27 Gr.

Den 18. Sept. dem Schuhe maker 4 fl. 12 gr. bezahlt vor meine Stiefel die Paly von Cordovan und die Schuhe von Kalb Leder, Vor die Pantofeln doppeln und fleckeln 30 Xer.

„Wir Bürgerl. Tuchscherer Meister in der Königl. Freystadt Oedenburg bezeugen hiemit dass uns Johannes Kováts von Neckenmarckt als Tuchscherer welches er schon einige Jahre fortgetriben hat, nun aber in Erfahrung gebracht, das es beyhm Löbl. Handweck in Pressburg seye bey gegeben worden, dass ein Pfuscher wegen Entfernung und weiter Reise und grossen unkosten sich derselbe, wo er am nehesten 2. 3. oder mehr Meister an einem Orte befinden, so seye es Ihnen frey, seine Meister stücke zuverfertigen. Also hat sich obgedachter Kováts bey uns in Oedenburg eingefunden und uns dienstfreundlichst ersucht und gebethen Ihme das Meister stück auf zugeben, welches auch geschehen. So haben wir ihm wie gebräuchlich 1 Stück Tuch Boy und 1 Stück Parkán welches er auch gehörig und authentisch verfertiget und zu Revidiren vorgelegt hat, welches wir auch vor ächt und gut befunden haben, wie wir sämtliche Meister bezeugen mit eigener Handschrift und Petschaft, geschehen Oedenburg den 24-ten 7-br. A. o. 1795. Daniel Petz. Mr. Ignaz Seidl. Mr. Gottlieb Petz. Mr. Samuel Petz.“ Vor den Werckzeuch bezahlt 3 fl mir 1 Th. und 1 Th. dem Samuel. Habe vom Johannes Kováts empfan-

⁹⁵⁾ Laxenburgban véletlen baleset áldozata lett; rakéták sülték el mellette és halálra égették.

gen 26 fl. Davon bezahlt 15 fl. Meister-recht, 1 fl. vorn ober-ältesten, 1 fl. dem Schleifer, 1 fl. dem Handwercks Schreiber, sind noch 4 fl. bey mir übrig. Ich habe das Handwerck besessen und habe den Joh. Kováts von Neckenmarck und N. N. Polster in Trentschin zum Meister gemacht, einen zum Gesellen.

Den 5-ten Octb. den Kováts seinen Weib die 4 fl. zurückgezahlt, die Ich in Pressburg von den 26 fl. erübrigt habe.

Den 27-ten Sept. haben wir genandte Bürger den Hrn. Matthias Schneller zu Grabe getragen, an statt meiner hat mein Sohn Samuel getragen.

Den 26-ten 8-br. habe 15 Mezen Korn und $4\frac{1}{2}$ Mezen Waizen auf die grosse Teicht Mühle geschickt.

Den 5-ten ist der Elisabeth Steinbeckin um 7 Uhr abends ein Gottlob gesundes Töchterlein zur Welt gebohren nahmens.

Den 6-ten 9br haben wir aus dem Lewer gelesen 12 Emer Maasch, ist lauterer geworden $10\frac{3}{4}$ Emer. Vor den Schleif Stein herunter zu führen bis zum Samuel 30 Xer und vors heraus heben 15 Xer.

Den 23-ten Novbr. haben wir, Ich, Seidl, Samuel und Risnay die Handwercks Steuer erlegt bis auf 9 fl., welche der Gottlieb Pecz schuldig ist zu bezahlen.

Den 25-ten 9ber haben wir genandte Bürger den H. Karl Ertl, gewester Advokat zu Grabe getragen, hat jeder 1 fl. und Flohr bekommen, hat mein Sohn Saml getragen.⁹⁶⁾

Den 30-ten 9br. von der Teicht-Mühl die 14 Mezen Kornes Mehl und 4 Mezen Waizen bekommen und Mund-Mehl gemacht.

Den 18. Xber Ein Schwein gekauft das Pf. vor $7\frac{1}{2}$ Xer. Item der Zehend ist vor 4 fl. angeschlagen worden.

Den 23-ten Xbr. zum ersten mahl die freywillige Steuer erlegt mit 30 Xrt.

Den 28-ten Xbr. von Joh. Risnay seinen antheil von Schleifstein mit beyder bewilligung vor 6 fl. ausgezahlt und eine Handschrift vor Ihnen gegeben.

In diesem Jahre sind aus unserer Ewangl. Gemeinde

gestorben	188
gebohren	184
copulirt	47

In diesem Jahre sind die Feld-früchte auch mittelmässig gerathen, der Waizen anfangs nach der Erndte unter 3 fl. bis datto über 3 fl. 6. 7. 8. Gr. das Korn über 2 fl. 3. und 4 Gr. Der Kokoritz unter einen Thaller und anjezo drüber, der

⁹⁶⁾ Ert (Örtl) Károlyról már volt szó; annakidején árverésen ő vette meg a Virágvölgyben a remetelakot, halála után hagyatékából a Meskó bárói család birtokába jutott.

Wein ist auch mittelmässig gerathen auch sauer, der Zehend vor 4 fl. angeschlagen worden.

Anno 1796.

- Den 12-ten Jäner hat man 2 Regen Bogen gesehen gegen abend in der 5-ten Stunde und vorhero und immer so eine angenehme Zeit, wie im anfang des herbst.
- Den 29-ten Jäner 3 Mezen Kukoritz gekauft vor 25 Gr. 1 Xer den Mezen.
- Den 10-ten Feber standt wider ein Regen Bogen auch gegen 5 Uhr abend noch immer schöne Zeit.
- Den 21-ten Feber haben wir genandte Burger des Hrn Nagy Professor⁹⁷⁾ seine Fr. Gemahlin zu Grabe getragen, hat jeder 1 fl. bekommen, hat mein Sohn Samuel vor mich getragen. Detto haben wir kalte Zeit bekommen, das es wider gefroren hat und einen grossen Schnee bekommen.
- Den 23-ten Febr. haben wir den alten Johannes Scheffer ein Mägdelein namens Christina aus der Taufe gehoben, Herr Wilfinger hat es getauft. Wider ein halbes Schwein gekauft vor 6 Xer das Pf.
- Den 4-ten März Ist abermahl ein grosser Schnee gefallen und dabey recht kalt geworden.
- Den 5-ten März 1 fl. Freywillige Kriegs Steuer vors Handwerck erlegt, zum ersten mahl.
- 17-ten März 6 Mezen Korn in 3 Säck auf die grosse Teicht-Mühl geschickt und ein Mezen Kukoritz.
- 19-ten März den armen Studenten 30 Xer gegeben.
- 21-ten März wider von der Mühl die Mezen Korners Mehl bekommen.
- Den 23-ten März auf die Freywillige Kriegs Steuer vor mich 30 Xer vors 2-ten mahl.
- Den 17-ten Ap. Ist der H. Georg Schiller Kauf und Handelsmann von uns genandten Bürgern zu Grabe getragen worden, hat jeder 1 fl., Flohr und Buschen bekommen, hat mein Samuel vor mich getragen.⁹⁸⁾
- Den 18-ten Ap. Ist der Wohl Ehrwürdide H. Samuel Gamauf gewester Prediger und Senior allhier zu Grabe getragen worden.

⁹⁷⁾ Nagy György liceumi tanár elfogadta a harkai lelkészi állást, ott nemesi akadémiát létesített németül tanuló ifjak számára. Majd visszaköltözött Sopronba. 1794-ben részvénytársulati alapon megépítette az első magyar cukorgyárat, de belebukott.

⁹⁸⁾ A Schiller-család egy ága hosszú éveken át a mézárosipart üzte, már 1763 óta a Belvárosban lakott. Egyik tagja, Schiller József, festőművész volt. Rokonságban álltak a Braun- és Ritter-családokkal.

- Den 20-ten Ap. dem Gottlieb Petz den 6ten fl. bezahlt vor den Schleifstein.
- Den 19-ten May haben wir des Mr. Michael Zackly Bürgerl. Schlosser allhier seine Ehe wirthin zu Grabe (getragen), hat jeder 1 fl. und Buschen bekommen, das Band hat die Katherl bekommen.⁹⁹⁾
- Den 23-ten May 1 fl. Freywillige Kriegs Steuer vors Handwerck erlegt den Hrn. Sam. Kraus Viertel Meister vors 2te mahl.
- Den 27-ten May nachmittag in der 5-ten Stunde sind 5 Donner Wetter in die Stadt herum gestanden, in Mattersdorf hats geschauert, wie Hüner Eyer, in Lewern und Sonnenbergen hat es auch schaden gemacht.
- Den 27-ten Juny haben wir den H. Gottlieb Krug, gewesten Kauf und Handels-Mann, (begraben), hat jeder 1 fl. und Buschen bekommen, das Band hat die Röserl bekommen.¹⁰⁰⁾
- Den 2-ten July nachmittag in der 3-ten Stundte hat das Wetter in Schadendorf eingeschlagen, sind 8 Häuser abgebrannt.
- Den 20-ten July die Freywillige Steuer 30 Xer erlegt zum 3-ten mahl.
- Den 22-ten Aug. hab ich $7\frac{1}{2}$ Mezen Waizen gekauft pr. 36 gr. 27 detto die Freywillige Steuer vors Handwerck mit 1 fl. zum 3-ten mahl den Samuel Kraussen Virlt Mstr.
- Den 30-ten Aug. haben wir, Ich, Ignaz Seidl, Samel Petz und Rissnayin 12 fl. Handwercks Steuer erlegt. In Früh Jahr haben wir 4-er Handwercks Steuer mit 24 fl. erlegt.
- Den 25-ten Aug. habe Ich 8 Mezen Korn erkauf à pr. 26 Gr. Den 9-ten detto wider 10 Mezen Korn à pr. 27 gr.
- Den 16-ten 7br. Hab ich auf die Teicht-Mühle $17\frac{1}{2}$ Mezen Korn geschickt.
- Den 17-ten 7br. haben wir des H. General Leopold von Artner seine Fr. Ehe-Gemahlin zu Grabe getragen, hat jeder 1 fl. $7\frac{1}{2}$ Xer bekommen.
- Den 21-ten 7br. wider $4\frac{1}{2}$ Mezen Waizen auf die Teich-Mühle geschickt zum mahlen.
- Den 29-ten 7ber hab ich abermahl das Handwerck in Pressburg, als Schleifer Mstr besessen und habe zweye zu Meister gemacht, den Gottfried Bauern nach Moder, einen Joseph Neisser nach Ofen und 4 zu Gesellen, den Zeller v. Mattersdorf seinen Sohn und einen v. Sillein, den 3-ten v. Tottis, den 4-ten v. Pest.

⁹⁹⁾ Csákly Mihály vönöcki nemes volt. A lakatosipart üzte. Leányát a Németszágból bevándorolt Hasenauer Márton ács vette nőül. A családi házat lerombolta és a helyén épült fel a Müller P. u. 1. számú ház.

¹⁰⁰⁾ Krug Gottlieb háza és boltja az Előkapunál állt. Asbóth lelkésznek volt az apósa

- Den 5-ten 8br. hab Ich die 17½ Korneres Mehl von der Teicht-Mühl bekommen.
- Den 7-ten 8br. haben wir genandte Bürger der Fr. Textorin vorige Apotekerin ihre Tochter zu Grabe getragen, hat einer Einen Gulden 6 Xer vorn Trunck, Einen Buschen und Band, dasselbe hat die Katnerl bekommen.
- Den 10-ten 8br. gekauft 1 Mezen Kukoritz vor 1 fl. 3 Xer.
- Den 11-ten detto hab Ich die 4½ Mezen Waizenes Mehl von der Mühle bekommen.
- Den 19-ten 8br. die Freywillige Kriegs Steuer mit 30 X. erlegt.
- Den 24-ten 8br. gekauft 500 Hapel Kraut pr. 4 fl. 30 Xer.
- Den 8-ten 9br. haben wir in Lewer 9 Bütten gelesen, ist lauterer geworden 3½ Emer.
- Den 28. 9br. einen Mezen Waizen gekauft pr. 2 fl.
- Den 1-ten Xbr. die Freywillige Steuer vors Handwerck erlegt zum 4-ten mahl mit 1 fl. dem H. Lorenz Mattis.
- Den 2-ten Xbr. gekauft 2 Mezen Kukoritz à pr. 26 gr.
- Den 9-ten Xbr. 10 Mezen Korn gekauft à pr. 26 gr.
- Den 10-ten Xbr. habe Ich ¼ Zehenden gegeben von 3⅓ Emer, in Geld ist der Emer vor 4 fl. angeschlagen worden.
- Den 16-ten Dec. Ein halbes Schwein gekauft, das Pf. pr. 8 X. hat gewogen 79 Pf., war der Betrag 10 fl. 32 Xer.
- Den 17-ten Dec. die völlige Handwercks Steuer bezahlt, was noch von Gottlieb Petz ausständig war, Ich und der Samuel 5 fl., der Seidl 2 fl. 20 Xer, die Rissnäyin 1 fl., zusammen 8 fl. 20 Xer. Detto den Tischler vor 2 Winter Fenster in grossen Zimmer gegen Hof hinaus 3 fl. Den Schlosser vors beschlagen sammt einen Klopfer und Bach Thür hinten 1 fl. 33 Xer. Dem Glaser vor beyde Fenster 4 fl. 30 Xer.

In diesem 1796-ten Jahre sind aus unserer Ewangel. Gemeinde

gestorben	167
gebohren	215
copulirt	41 Paar.

Dieses Jahr war manchen orten sehr fruchtbar, der Waiz unter und über 2 fl. der Mezen, das Korn bisweilen vor 23 gr. auch bis 6 und 27 gr.

Anno 1797.

- Den 5-ten Jänner Ein Halbes Schwein gekauft, das Pf. pr. 10 Xer hat gewogen 115 Pf., hat aus gemacht 19 fl. 10 X.
- Den 29-ten Jänner den Alumnern oder armen Studenten gegeben 30 Xer.
- Den 1-ten Febr. zum erstenmahl die Kriegs Steuer auf dieses Jahr erlegt mit 30 Xer.

- Den 1-ten Febr. Ist die Susanna Heckenastin zu mittag vor 12 Uhr mit Tod abgegangen, welche schon 6 Jahr gekränkelt hat und ist den 3-ten Febr. zur Erde gestattet worden, durch die genandtschaft.
- Den 10-ten Febr. zum ersten mahl auf heuer die Kriegs Steuer erlegt vors Handwerck mit 1 fl. den Viertl Mr. Lorenz Mattis.
- Den 15-ten Febr. haben wir genandte Bürger die Frau Tieftrunckin zu Grabe getragen, hat ein jeder 1 fl. und 4 gr. vorn Flohr, den ein jeder mit genohmen hat, auch einen Trunck, hat mein Sohn vor mich getragen.
- Den 8-ten März hab ich 3 fl. Handwercks Steuer erlegt.
- Den 14-ten März wider 1 fl. Handwercks Steuer nach gezahlt.
- Den 15-ten März haben wir allhier wider einen König Commissari bekommen, H. Komáromy von Agram zur Restauration.
- Den 1-ten April ist der Wahltag gehalten worden, ist erstlich die Gemeinde ersezt worden, hat ein jeder müssen besonders müssen (sic!) erwählt werden, zur Vormundstelle ist von der Katholisch. seite H. Joseph Spahnraft anstatt H. Xaverius Ehrlinger, von der Ewangel. seite ist H. Samuel Suberka, an statt H. Paul Schwarz Vormund geworden, zur Rathmans stelle ist H. Xaverius Ehrlinger an statt Ignaz Lang-ecker, welcher seine Rathsstelle quitirt hat, ist H. Ehrlinger erwählet worden, von der Ewangl. seite an statt verstorbenen H. Karl Neuhold ist H. Michael Goldner durch die meisten Stimmen erwählet. Zum ober ämtern Kath. seite sind candidirt worden H. Barth. Marton, H. Jakob Kamper, gewester Stadt Hauptmann, der 3-te H. Johann Fodor, hat auch die meisten erhalten und ist Bürger Meister geworden. Hr. Ernst der ehe Stadt-richter war, ist gar nicht in die Wahl gekommen. Detto Ewangl. seite sind zur Stadt-richter stelle candidirt worden H. Johann Bezzeg, gewester Bürger-Meister, der 2-te H. Georg Leyssi, der 3-te H. Andreas Asman, ist durch die meisten Stimmen H. Johann Bezzeg Stadt-richter geworden, Stadt Hauptmann ist H. Gottlieb Wohlmuth erwählet worden.
- Den 4-ten April sind von Kathol. seite zum Platz Inspector Amt candidirt worden H. Paul Gallus, H. Simon Strommer und H. Paul Payer, ist H. Simon Strommer erwählet. Detto an statt meiner zum Spittal Verwalter sind v. kathol. seite candidirt worden H. J. Georg Molitort H. Bernhard Foki, H. Mohler und hat H. Molitor die meisten Stimmen erhalten, ist auch darzu ernendt worden.
- Den 19-ten April hab ich meine Spittal Rechnung sammt der Kassa mit 772 fl. 49 15/16 Xer dem H. Georg Molitor in gegenwart H. Jakob Kamper und H. Karl Artner zwey

Raths-hern und H. Matthias Oeller auch H. Ludwig Török beyde Buchhalter (übergeben).

Den 4-ten May hat H. Georg Molitor als jeziger Spittal Verwalter die 5 Emer samt Wein, auch 11 Emer leeres Vass von mir übernommen und weg geführt. Detto haben wir vier Tuchscherer 16 fl. Handwercks Steuer erlegt.

Den 21-ten May hab ich 13 Mezen Korn vor 1 fl. 18 Xer und 2 Mezen Weizen vor 1 fl. 45 Xer gekauft.

Den 1-ten Juny darauf in der nacht nach 11 Uhr ist in der Schlippergasse neben den Lampel Wirts-Haus eine Feuer Brunst entstanden und ist bis auf das Krugische Haus, die Fischer Gasse bis auf die Wieden hinauf 63 Häuser abgebrandt.¹⁰¹⁾

Den 14-ten Juny den armen abgebrandten 6 fl. mit gethelit, meine Tochter Rosina hat mit getheilt 1 fl. 30 Xer.

Den 2-ten July hat Stephan Zach das untere kleine Zimmer aufgenommen vor 16 fl., hat einen fl. drangeben auch 30 Xer.

Den 12-ten July haben wir genandte Bürger den Hrn. Tobias Reisch gewesten Lederer allhier zu Grabe getragen, hat jeder einen fl. Buschen, Flohr und Lemony bekommen, das Band hat die Röserl bekommen.

Den 18-ten July haben wir genandte Bürger den Hrn. Michael Graf bürgl. Weiss Becken zu Grabe getragen, Gradis, weil er auch ein Mit-Glied war von denen Trägern aus der Genandtschaft, hat jeder einen Flohr, Buschen und Lemony, auch einen Trunck bekommen, das Band die Katherl.

Den 29-ten July haben wir abermahls die Frau Michael Verwittibte Reischin gewesten Ledererin zu Grabe getragen, hat jeder 1 fl. Flohr und Buschen bekommen, auch einen Trunck, das Band hat unsere Mutter bekommen.

Den 7-ten Augs. haben wir genandte bürger des seel. Hr. Gottlieb Wernhard gewesten Seifen-sieder seine Frau zu Grabe getragen, hat jeder 1 fl., Flohr, Buschen und 8. Xer aufn Trunck bekommen.

Den 16-ten Aug. Ist Se. Majestät Frantz der zweyte in der Frühe nach 9 Uhr angekommen und seine Gemahlin abgeholt, welche in der vergangen nacht um halb 11 Uhr angekommen und bey der weisen Rose ein logirt hat, um halb zehn Uhr sind Sie beyde nach Steinamanger abgereist, die Insurgenten alda zu besuchen.¹⁰²⁾

Den 25-ten Aug. Haben wir Nachbarn H. Reisch und ich eine

¹⁰¹⁾ Ebben az időben magyar nemesi felkelők tartózkodtak itt és Festetich Ignác gróf vezetése alatt szorgalmasan segédkeztek a tűzoltásnál.

¹⁰²⁾ A „Fehér rózsát” hosszú huzavona után 1790-ben nyithatta meg Ritter György. A fejedelmi vendég emléket kis tábla örökíti meg az épület falában.

Gemeinschaftliche Rinne auf meinen Werck-stadt Bodn über einziehen lassen 5 Kl. lang à pr. 28 Gr.

Den 29-ten Aug. haben wir genandte Bürger den H. Ferdinand Fleischhacker genandten Bürger allhier, ein Wittwer, zu Grabe getragen, hat jeder 1 fl. 6 Xer, Puschen u. Flohr bekommen; das Band die Katherl bekommen.

Den 29-ten September hab ich wider in Pressburg das Handwerck besessen und habe den Peter Struntz in Pressburg zum Schleifer Meister gemacht, auch mein Sohn Samuel ist vom Andreas Ketteritsch zum Schleifer Meister gemacht worden, auch habe 5 zu Meistern mit meinem Sohn Daniel gemacht und achte zu Gesellen mit Hr. Andreas Ketteritsch um die Helfte.

Den 19. 8br. haben wir in Lewer gelesen 13 Bütten, ist lauterer geworden 4 Emer, der Zehend ist vor 6 fl. angeschlagen worden.

Den 19. 8br. aus dem Bürger Wald 100 Bürtl bekommen, vor den Zettel zulösen 13 gr.

Den 12-ten 9br. haben wir genandte bürger den Herrn Biltz gewester Edl-man zu Grabe getragen, hat jeder 1 fl., Flohr und Trunck bekommen.

Den 21-ten 9br. 1 Kl. Holtz aus den Burg. wald 17 gr. vor den Zettel.

Den 2-ten Xbr. 2 halbe Schwein gekauft, das Pf. p. 7 Xer gekauft, hat betragen 7 fl. 28 Xer.

In diesem 1797-sten Jahr sind aus unserer Ewangl. Gemeinde

gestorben	209 Persohnen
gebohren	167
copulirt	46 Paar.

In diesem Jahr ist der Waizen vor 2 fl., auch vor 16, auch bis 30 Xer verkauft worden, das Korn vor 1 fl. 30 Xer, anfangs aber um diese Zeit vor 1 fl. 48 Xer, der Kukoritiz vor 2 fl. 24 Xer.

Ao 1798.

Den 12-ten Jänner Ein Schwein gekauft mit 142 Pf., à pr. 7½ Xer, hat betragen 17 fl. 45 Xer.

Den 24-ten Jänner zur Kirche bezahlt fl. 3.

Den 21-ten Jener ist mein Schwager Johannes Einbeck zwischen 6 und 7 Uhr abends mit Tod abgangen. Detto vormittag um 10 Uhr hab ich ein Schlag Fluss an der Zunge bekommen.

Den 7-ten Feber haben wir genandte Bürger die Frau Braunin verwittibte Baderin von Rust zu Grabe getragen, hat jeder 1 fl. bekommen.

- Den 14-ten Feber hab ich 13 Mezen Korn und 5 Mezen Waizen auf die große Teicht mühl geschickt.
- Den 15-ten Feber ist wider H. Linck durch die genandtschaft zu Grabe getragen worden, hat jeder 1 fl. bekommen und einen trunck, hat mein Sohn Samuel vor mich getragen.
- Den 28-ten Febr. Ist Fr. von Horváth durch die genandschaft zu Grabe getragen worden, hat jeder 1 fl. und trunck bekommen, hat mein Sohn Samuel vor mich getragen.
- Den 25-ten Feber Ist um 12 Uhr zu mittag in Kohlnhof e'ne Feuers Brunst entstanden und ist fast das ganze Ort in Feuer aufgangen.
- Den 1-ten März haben wir die 13 Mezen Kornenes, Waizenes 5 Mezen Mehl von der Teichtmühl bekommen, auch Mund Mehl etwas gemacht.
- Den 10-ten Merz wider 8 Mezen Korn auf die Mühl geschickt.
- Den 15-ten Merz hab ich den Kraut Acker aussteinen lassen mit 2 Marck steinen mit Sig. D. P. und 3 andere, den Berg Meistern 15 gr. bezahlt den Steinmetz 16 gr.
- Den 21-ten Merz die 562 fl. nach Wien übermacht an die H. Fellner et Compagn., welche mir der Herr Georg Gottfried Schirck angewiesen hat, die helfte mit 281 fl. an die Fr. verwittibte Sophia Petzin in Kaschau, Detto ist die Fr. Susanna Hüllingerin Fleischhackerin begraben worden, welche ein grosses Vermögen hinterlassen hat ohne Leiblichen Erben.¹⁰³⁾
- Den 4-ten April hab ich die 8 Mezen Mehl von der Mühl bekommen.
- Den 13-ten April haben die Frau Meidlin verwittibte Messnerin zu Grabe getragen, hat jeder 1 fl. 6 Xer bekommen.
- Den 26-ten Ap. von Gottfried Leitner eine Kl. Holtz gekauft pr. 2 fl. 15 Xer ohne Lösegeld und Fuhr lohn.
- Den 7-ten May die obige Kl. Holtz aus dem Bürgerwald gelöst, vorn Zettel 1 fl. 15 Xer.
- Detto 100 harte Bürtel aus den Burgl. wald, vorn Zettel 51 Xer.
- Den 12-ten May ist das Lust-Haus in den Löwer verfertigt worden, ist nicht auf 72 fl. gekommen, vors anstreichen 3 fl.
- Den 3-ten Juny ist des Steinbeck sein lieb gewestes Söhnlein Daniel in der Früh in der fünften Stunde seelig entschlafen, hat seine Lebens Zeit auf 4 Jahr und 7 Monath gebracht.
- Den 6-ten Aug. hat sich ereignet, dass von der Untern Wart Ein Tuchmacher, der sich seine Tuche selbst zurichten thut, ist bey mir erschienen und hat gebeten, mann möchte ihm ein paar Scheeren schleifen, darauf gab ihm zur antwort, wenn er will bey unss Meister werden in Pressburg und sich daselbst abfinden bey einem ehrsamem Handwerck,

¹⁰³⁾ Ebből a hagyatékból épült fel az első evangélikus leányiskola.

so kann ihm solches willfährd werden, aber Er soll gleich 5 fl. einlegen, sein nahme ist Joseph Haselbacher, hat auch die 5 fl. erlegt zum Pfand.

Den 21-ten Aug. Ist des Samuel Petz sein Weib in der Früh glücklich entbunden worden mit einem Töchterlein namens Katharina, ist aber auch an demselben Tag bald nach der Taufe selig entschlafen.

Den 6-ten 7br. Eine harte Kl. Holtz gelöst von Deposit vorn Zettel 2 fl. 5 gr. vor die harte Bürdl 1 fl. 17 gr.

Den 7-ten 7-br. haben wir genandte bürger des H. Ferdinandt Fischer bürgerl. Seifensieder seine Ehe-Gattin zu Grabe gratis getragen, Buschen und Flohr bekommen. Das Band hat die Röserl bekommen.

Den 12-ten 7br. hab meinen Sohn Daniel lassen bürger werden, die unkosten waren:

4 fl. Bürgerrecht
zum Spittal Lazareth 3 fl., zum Institut 1 fl.
15 Xer Stadtschreiber
15 Xer vorn Bürger brief
9 Xer vors Insigel den Stadt-richter
24 Xer den Gerichts Ansager
24 „ vor die Instanz
der Stadt Garde 10 Xer
den Trabanten 7 Xer

9 fl 44 Xer

Den 20-ten Sept. um 3 Uhr in der Früh ist in Agendorf eine Feuers Brunst entstanden, sind 20 Häuser abgebrant.

26-ten 7-br. Haben wir genandte Bürger den H. Ferdinand Eckel Kauf und Handelsmann zu Grabe getragen, hat jeder 1 fl., Trunck, Puschen und Flohr bekommen. Das Band hat die Mutter bekommen.

Den 10-ten 8-br. haben wir genandte Bürger des H. Gottlieb Sölöschy¹⁰⁴⁾ seine Ehe-Frau zu Grabe getragen, hat jeder 1 fl., Trunck, Puschen und Flohr bekommen, das Band hat die Steinbeckin kriegt.

Den 24-ter 8br. hab ich 300 Hapel Kraut bekommen à pr. 2 fl. 9 Xer mit samt den Fuhrlohn von Pressburg aus, ist das 3 emerige Vassl voll worden.

Den 27-ten 8-br. Haben wir in Lewer 21 Emer Maisch gelesen, ist davon lauterer 16 Emer geworden.

Den 26-ten 9br. von Michael Spanraft eine Kl. hartes Holtz gekauft pr. 2 fl. vorn Zettel lösen ausn Depositorium 2 fl. 15 Xer

¹⁰⁴⁾ A Szöllösy-család két évszázadon át foglalkozott Sopronban posztókészítéssel és -eladással. A Kis-Várkerületen két házuk is volt.

ein hundert harte Bündl vor 1 fl. 30 Xer vors lösen aus den Deposit. 1 fl. 51 Xer. Der M. Friedrich Nottler hat 28. Sept. 7 fl. Zinns erlegt.

Den 4-ten Xbr. wider 4 fl. 30 Xer sammt den 1 fl. drangeld, macht den halbjährigen Zinns 12 fl. 30 Xer.

Den 5-ten Xbr den Alumnern 30 Xer mit getheilt.

Den 10-ten Xbr hab ich ein halbes Schwein gekauft mit 97 Pf. à pr. $7\frac{1}{2}$ Xer, hat betragen 12 fl. 7 Xer.

Den 20-ten Xbr hab ich zur Haber lieferung beygesteuert 2 fl., mein Daniel auch 1 fl.

Den 10-ten Xbr. ist unser Fr. nachbarin Tuchmacher Schneiderin in der nacht um halb eilf Uhr mit todt abgangen.

An heuer ist der Zehend vor 4 fl. 30 Xer angeschlagen worden.

In diesem 1798-sten Jahre sind aus unserer Ewangl. Gemeinde

gestorben	200
gebohren	185
copulirt	55 Paar.

In diesem Jahr ist der Waizen, Korn und andere Feld Früchte gerathen, auch ein reiches Wein Jahr, auch recht gut.

Anno 1799.

Den 4-ten Jänner hab ich ein ganzes Schwein gekauft mit 136 Pf. à pr. 7 Xer, hat betragen 15 fl. 52 Xer.

Den 7-ten Jäner in der Frühe zwischen 1 und 2 Uhr ist des Steinbeck sein liebgewestes Söhnlein Joh. Georg selig entschlafen in der 18-ten Wochen seines alters.

Den 1-ten Feber hab ich von Teicht-mühlner 4 Mezen Waizernes Mehl bekommen von seinen eigenen Waizen.

Den 9-ten Feber hat mir der H. Saibald vor die vier Emer Wein 97-ziger, den er mir abgekauft hat à pr. 13 fl. gar aus gezahlt, der ganze betrag war 52 fl. Den ganzen Fasching durch hat man ein Ey vor 2 Xr zahlen müssen, den 22 Febr. hat man wider 3 Eyer vor einen groschen bekommen.

Den 27-ten Febr. ist der Hr. Gottlieb Schrabs Bürgerl. Buchbin-der mit Todt abgangen und ist den 1-ten Marzi durch die genandtschaft in eine Gruft bestattet worden in 74-ten Jahre seines alters.¹⁰⁵⁾

Den 29. ten Merz hab ich mich mit H. Joh. Georg Rosenwasser von der grossen Teichmühl verrechnet vor meinen 2 Joch acker von 1793 bis 1798, die er Zinns hat mit gegen rechnung

¹⁰⁵⁾ A család első soproni öse 1798-ban Zwickaúból vándorolt be, sírköve megvan a múzeumkertben. Üzletét özvegye, majd ennek jogutódai folytatták. A fia önállósította magát és mintegy 1830-ig virágzott utódainak kezén a műhely.

- vors mahlen hab heraus gezahlter bekommen 4 fl. 8 Xer, aufs neue ver contractirt.
- Den 13. ten Apr. ist die Kathar. Trogmayerin v. Raab zu uns aufn Besuch ankommen und den 18-ten detto wider mit ihrer schwester Steinbeckin abgereist.
- Den 15-ten May von Gottfried Leitner 1 Kl. hartes Holtz und ein 100 weiche Bürdl von 4 fl. 12 Xer ohne löse geld gekauft.
- Den 26-ten Juny sind 5 Prinzen von Erz-Herzog Ferdinand von Toschgana allhier angekommen, welche zuvor frühe das Berg-werck besichtigt, wo die Stein-Kohlen gegraben worden, sind um $\frac{1}{2}$ ein Uhr nachmittag mit freuden Schüssen empfangen worden, aber um 3 und 4 Uhr nachmittag wider von hier abgereist.¹⁰⁶⁾
- Den 5-ten July habe 100 weiche Bürdl aus den Bürger wald bekommen, vors Lösen 13 gr. fuhr lohn 1 fl. 14 gr.
- Den 10-ten July Eine Kl. hartes Holtz von Kraus Mühlner Mster pr. 5 fl. 39 Xer bezahlt bis aufs herein führen.
- Den 12-ten July haben wir genandte bürger die Frau Walterstorferin zu Grabe getragen, hat einer 1 fl. und trunck bekommen.
- Den 12-ten Sept. Hab ich von Samuel Trogmayer von Raab herauf 45 fl. bekommen, davon Hn. Gottlieb Söllöschy die Schuld bezahlt mit 39 fl. ist mir geblieben 6 fl. Die Steinbeckin hat bezahlt 2 fl. 4 Xer, vors Trogmayer sein Hobel 2 fl. 50 Xer.
- Den 17-ten Sept. dem Glaser vor ein Fenster mit Tafeln in untern Zimmer auf die Gasse 2 fl. 45 Xer.
- Den 17-ten Sept. ist meine Tochter Katharina Trogmayerin in Raab mit einem Gottlob gesunden Söhnlein Nahmens Samuel glücklich entbunden worden.
- Den 16-ten October den armen Studenten 30 Xer geben.
- Den 21-ten October haben wir genandte Bürger den H. Ludwig Gabriel zu Grabe getragen, hat jeder 1 fl., Flohr und Buschen bekommen, das Band die Steinbeckische Lisserl.
- Den 22-ten Octbr. hat mein Daniel einen Ehrentag gehabt mit Maria Barbara eine gebohrene Schneiderin.
- Den 2-ten Novbr. Haben wir aus dem Lewer 7 Bütten gelesen, ist 3 Emer lauterer worden. Der Zehend ist angeschlagen worden vor 4 fl.
- Den 8-ten Novbr hat der Hr. angekommene Königliche Comissär Evergényi zum ersten mahl session auf den Rath-Hauss gehalten.

¹⁰⁶⁾ A Brennbergbánya kihaználására alakult részvénytársaságnak I. Ferenc is tagja lévén, az uralkodóház többi tagjai is érdeklődtek a szénbánya iránt. Az említett főherceg Mária Terézia fia volt; Napoleon üzte el Toskanából.

Den 17-ten Novbr. ist der Gottlieb Petz in Spittal mit Tod abgegangen, den 19-ten detto ist er begraben worden.

Den 15. und 16-ten Novbr hab ich die 2 alten Kästen Bäume umhauen lassen, die bey der gstätten gestanden sein, hab bezahlt 10 tagwerck à pr. 15 Xer, hab bekommen 4 fahrten Holtz und auch einige weinstecken.

Den 13-ten Xber dem Tischler vor die Winter-Thür bezahlt 3 fl., dem Schlosser 1 fl. 30 Xer.

Den 14-ten Xbr. Ein halbes Schwein gekauft mit 88 Pf. pr. 7 Xer, hat betragen 10 fl. 16 Xer.

Den 16-ten Xber habe eine harte Kl. Holtz aus den Deposit gelöst: 2 fl. 15 Xer Zettl geld.

In diesem 1799-sten Jahre sind aus unserer Ewangl. Gemeinde

gestorben	151
geboren	184
copulirt	48

In diesem Jahre ist Waitzen und Korn gut gerathen, aber viele 1000 Mezen zur Armee geführt worden, ist nach der ernde vor 2 fl. 30 Xer der Waitzen und das Korn vor etliche 30 Gr. und anjezo etliche gr. bis auch über 2 fl.

1800.

Den 14-ten Febr. habe ich von Joh. Georg Rosen-wasser von seinen 2 Mezen Waizen das Mehl bekommen vor das 1799-ste Jahr Acker Zinns.

Den 1-ten Merz denen Nacht-wächtern das Brod Geld mit 7 Xer bezahlt.

Den 4-ten Merz den Daniel eine Kl. hartes Holtz von Depositorium geliehen, hab bezahlt vorn Zettel 2 fl. 15 Xer, Führ-lohn 18 Xer, vorn Trunck 5 Xer.

Den 2-ten April in der Früh nach 2 Uhr ist mein Samuel seine 2-te Ehegattin mit Tod abgangen, haben ins 9-te Jahr mit einander vergnügt gelebt.

Den 3-ten April abends um halb zehn Uhr ist meine Tochter Steinbeckin glücklich entbunden worden mit einem Gottlob gesunden Töchterlein namens Katharina.

Den 30-ten April hab ich 1000 Weinstöcken gekauft vor 17 fl.

Den 3-ten May den Edlhofer vors hinauf führen in Lewer 24 Xer.

Den 5-ten detto ist in der Nacht um $\frac{1}{2}$ zwölf Uhr eine Feuers Brunst entstanden auf den Plaz neben der Ehrlingerischen Apotheke, ist aber gleich gedämpft worden, ist gar nicht ins Dach gekommen.

Den 29-ten May hab ich von Gottfried Leitner 1 Kl. hartes (Holz) und 100 harte Bürdl zusamm vor 5 fl. gekauft ohne Löse Geld.

- Den 30-ten May Ist des Samuel Petz seine Schwieger Mutter zur Erde bestattet worden.
- Den 31-ten May ist unsere Katharina Trogmayerin sammt Mann und Söhnlein glücklich bey uns angekommen den Abend vor Pfiingsten und den 3-ten Juny nachmittag wider abgereist.
- Den 20-ten Juny hat unsere Trogmayr v. Raab 19 Pf. Seifen geschickt à pr. 24 Ung., macht der Betrag 4 fl. 56 Ung.
- Den 27-ten Juny 100 weiche Bürdl gelöst aus den Bürger wald, vorn Zettel 13 Gr., führ lohn 38 gr.
- Den 3-ten July hab ich den 99-er Lewer wein verkauft pr. 6 fl. 30 Xer den Emer nach Szár föld.
- Den 18-ten July nach 3 Uhr nachmittag eine erschrockliche Feuers-Brunst entstanden, über zwey Millionen ist der Schaden gerechnet worden und bis 6-ten Aug sind bis 10 Feuer, den 31-ten July ist im Blumenthal abermahl ein Feuer entstanden sind bis 12 Hauss abgebrandt.
- Den 6-ten Aug. Ist in Raab in Sigeth, grad gegen mein Schwieger Sohn Samuel Trogmayr auch eine Feuers Brunst entstanden, sind 3 Häuser abgebrandt und sein Haus ist helfte abgerissen worden.
- Den 5-ten Sepr. Hab ich 3 Mezen Korn p. 2 fl. 6 gr. und ein Mezen Waizen p. 3 fl. 1 gr. gekauft.
- Den 18-ten 7-ber auf das Gottfried Leitner seinen Zettel 100 harte Bürdl gelöst aus dem Burger wald vor 17 gr. löse geld. In diesem Herbst Quartal haben die Arendater auch hernach die Bürgerschaft die halbe wein vor 9 u. 10 Xer zu schenken angefangen.
- Den 24-ten 8br. ist der Ertz-Herzog Joseph Anton als Palatin von König-reich Ungarn in der siebenden Stunde angekommen und Hrn. Grafen Karl v. Piátsovits eingekehrt und ist auch willens den ganzen Winter mit seiner Gemahlin allhier zu verbleiben mit samt den General Commando.¹⁰⁷⁾ In die-

¹⁰⁷⁾ József nádor és felesége számára a mai Petőfi-téren a Pejachevich-palotát és a szomszédos Kat. Legényegylet házát vették igénybe. Az egész város új köntösbe öltözött. Elrendelték a főútvonalak és a nádor lakásához vezető utcák világítását. A nádor szállása előtt vártát építettek és a Brückelnél, a Kaszinó táján lebontották a mészárszéket és jégvermet. A bencészárdát és templomot, amelyek akkor üresen álltak, szénaraktárnak rendezték be, hasonlóan a bánfalvi pálos-templomot, a cukorgyárat az Újteleki-utca házsora mögött és az üveghutát a Balfi-úton. A főhercegi pár jól érezte magát Sopronban. A nádor résztvett a hadgyakorlatokon, még ha fogfájás gyötörte is, megnézte az új kórházat. A nádorné pedig, jóllehet teherben volt, szegényeket látogatott. Tiszteletükre színház és műkedvelő előadások is voltak. Az év vége előtt azután eltávoztak a nevezetes vendégek és Pejachevichékat, akik a kedvükért ideiglenesen a domonkosok templomával szemben lévő (ma már persze rég lerombolt) házukba költöztek, gazdagon megajándékozták. (Tanácsjegyzőkönyv, 1800. 1938, 1957. sz. tétel.)

sem Jahr hab ich den Mezen Kohn gekauft vor 2 fl. 9 gr.
und den Waizen vor 3 fl. 10 Gr.

Den 24-ten 8br. haben wir den Lewer weingarten gelesen mit
13 Bütten, ist lauterer worden $4\frac{1}{2}$ Emer, ist der Zehend an-
geschlagen worden vor

Den 26-ten 8br. abends nach 6 Uhr ist bey Hrn. Assman ein
Raths Verwandter ein Feuer entstanden, hat bey Rauch-
fang heraus gebrändt, ist aber gleich gedämpft worden.

*

Anno 1800 den Samuel Braun Senior ein 4 Emer und ein Emer
Fassel geliehen den 21. 8br.

Anno 1800 den 9-ten Novbr. bey der Nacht um 3 Uhr ist
unser lieber Vatter in den Herrn Selig entschlafen in 75 sten
Jahre seines Alters und ist in die Gruft gelegt worden.

Anno 1800 den 12-ten Novembr. Nachmittag um 1 Uhr ist die
meinige glücklich entbunden worden mit einem Söhnlein
Nahmens Daniel, die Hrn. Gevatter sind gewesen H. Solnay
und H. Ferdinand Braun, der H. Solnay hat bey der Hl.
Taufe dass Kind gehalten. In Zeichen der Jungfrau.

Den 22-ten Nov. hab ich ein $\frac{1}{2}$ Schwein gekauft, dass Pf. per
10 Xer hat ausgewogen 1 C. 2 Pf. betragt 17 fl.

Den 29. Nov. ist der Zehet abgeführt worden, angeschlagen
vor 8 fl.

Den 13 Xbr. hab ich ein $\frac{1}{2}$ Schwein gekauft dass Pf. 11 Xer,
hat ausgewogen 86 Pf. Pf. betragt 15 fl. 46 Xer.

Den 22. Xbr. hab ich ein ganzes Schwein gekauft, dass Pf. pro
8 Xer, hat gewogen 95 Pf., betragt 12 fl. 46 Xer.

In diesem 1800. Jahr sind aus unserer Ewangl. Gemeinde

gestorben	216
geboren	182
copulirt	95 paar.

Anno 1801.

Hat sich He. Fodor Burger Meister allhier abends um halb Elf
Uhr den 8-ten Aug. selbst erschossen.¹⁰⁸⁾

¹⁰⁸⁾ Az eset érthető izgalmat kelthetett. A tanácsjegyzőkönyvben csak annyi olvasható róla, hogy a tanács két szenátort küldött ki a polgármester lakására az iratok átvételére. De Geiger Márton kosárfonó krónikája részletekben tudni véli az öngyilkosság okát: „1801 den 9-ten August hat sich der hiesige Bürgermeister v. Fodor in seiner eigenen Behausung in der Klostersgasse mit 2 Pistolen eigenhändig erschossen. Die Ursach seiner Verzweiflung waren einige strengen Drohungen schwerer Bestrafung des damaligen k. k. Landes Comissärs Herrn Hofrath v. Végh gegen ihm, im Betreff unrichtiger Verwaltung des ihm obliegenden Grcssen Quantums Heu u. d. gl.“

Den 12. Sept. hab ich 10 Mezen Kohnr gekauft, der Metzen per 3 fl. 7½ Xer und 4 Metzen Waitzen per 4 fl. 11 Gr.

Den 2. ten Decbr. habe ich ein halbes Schwein gekauft, das Pf. per 9½ Xer, hat aus getragen 12 fl. 45 Xer. Den 8t. Decmbr. habe ich ein halbes Schwein gekauft das Pf. per 8½ Xer, hat aus getragen 6 fl. 37 Xer.

In diesem Jahre habe ich ein Press Seil machen lassen, 5 Klaf-ter lang, hat gekost 3 fl. 5 Gr. In diesem Jahre ist der Wein sehr theuer gewest, die halbe ist geschenkt worden per 16 Xer, auch 20 Xer der alte, der neue aber per 8 Xer, 9 Xer und 10 Xer.

In diesem Jahre sind aus unser Ewangelischen Gemeinde

gestorben	236
gebohren	186
cupolirt	16 paar.

Anno 1802.

Den 19t. Merz hab ich 9 Metzen Kohnr gekauft den Metzen per 3 fl. 31 Xer.

Den 25tn Merz ist die Frau Mahm Lenckin mit Todt abgegan-gen, fruh um 10 Uhr.

In diesem Jahre war ein Landtag in Pressburg den 2t. May und den 12t. May ist Ihro Majestädt Frantz der 2te mit der gantzen Hofstadt eingezogen.

In diesem Jahr den 12-ten Juny hab ich meinen kleinen Daniel die blattern setzen lassen, durch den H. Toktor Hely.¹⁰⁰⁾

Den 22ten Sept. hab ich ein halbes Schwein gekauft, dass Pf. per 15 Xer, 86 Pf. hat ausgewogen 21 fl. 10 Xer.

Den 20 8br. hab ich 50 Happel Kraut gekauft pro 5 fl. und 50 Happel Krawatisch per 1 fl. 15 Gr.

Den 27 Xbr. hab ich 2 C. 70 Pf. Waizen Mehl von Raab bringen lassen hat aus getragen 26 fl. 15 Gr.

Den 11-ten Xbr. ist uns zur Welt gebohren ein Gottlob Gesundes Töchterlein Nahmens Rosina zu Mittag um 12 im Zeichen des Krebses.

In diesem 1802. Jahr sind in unserer Ewangelischen Gemeinde

gestorben	(118)	181
gebohren		192
copulirt		46

¹⁰⁰⁾ Hell Nep. János vármegyei orvos volt. 1790-ben kezdte meg szol-gálatát. Magyary-Kossa Gyula: Magyar orvosi emlékek c. könyvében azt írja róla, hogy ő és a békésmegyei Riegler főorvos oltott Magyarországon először Jenner-szérummal a himlő ellen. A Pressburger Zeitung 1802-ben ír a két év óta folytatott sikeres oltásairól (346. sz.) 1815-től fogva haláláig (1828) a Szentgyörgy-utca 8. számú házban lakott.

Anno 1803.

Den 8t. Aug. ist H. Ernst Wihlfinger Ewangelischer Predtigger
abends 8 Uhr in den H. Seelig entschlafen.

Den 12-tn. Aug. hab ich meiner Mutter den Breitstock abge-
kauft per 1 fl.

In diesem Jahre habe ich 7 Metzen Kohn gekauft pr. 4 fl. den
23tn 8br. 4 Mezen per 3 fl. 7 gr.

Den 16. 8br. hat H. Gottlieb Gam-auf Pretiger allhier die Erste
Predigt gehalten, sein Text war Jeremias am 1 Capitl. v. 4.
bis 8tn.¹¹⁰⁾

Den 29. Sept. hab ich 2 Cent. Mehl von Raab bringen lassen den
C. per 11 fl. und Ein C. per 10 fl., hat aus getragen mit sambt
den Fuhrlohn herauf 22 fl. 30 Xer.

In diesem Jahr sind in unserer Ewangelischen Gemeinde

gestorben	165
gebohren	182
copulirt	56.

Anno 1804.

Den 4 tn July hab ich meinen Röserl die Blatter setzen lassen.
In diesen Jahre ist in unserer Kirche dass Altar, Kanzl und
Orgel vergoldt worden.

Den 4t. Sept. hab ich Elf Mezen Kohn gekauft, den Mezen pro
5 fl. 8 Gr.

Den 21-tn. Sept. hab ich vier Mezen Waiz gekauft, den Metzen
per 6 fl. 3 Gr.

In diesem Jahre hab ich meinen Jung beym Pressburger Copitl
am Michaeli einschreiben lassen auf 3 Jahr. Ein Jahr wird
auf dass vergangene gerechnet und hab bezahlt davor 12 fl.

Den 25tn. Nov. hab ich ein halbes Schwein gekauft das Pf. per
16½ Kr. hat aus getragen 24 fl. 12 Kr. Den 28-tn. Xbr. hab
ich ein halbes Schwein gekauft, das Pf. per 14 Kr. hat aus
getragen 20 fl. 32 Xer.

In diesem Jahr sind aus unserer Ewangelischen Gemeinde

gebohren	137
gestorben	184
copuliert	35 paar.

Anno 1805.

Den 15-tn. Merz ist uns zur Welt gebohren ein Gottlob gesundes
Töchterlein Nachmittag um 3 Uhr mit Nahmen Chatharina
Josepha im Zeichen des Krebsen.

¹¹⁰⁾ Gamauf Teofil (1772—1841), jeles történetírója Sopronnak.

Den 16tn Juny habe ich meine Wacht verricht beym Wiener Thor.

Den 24tn Juny hab ich 2 Metzen Kohnr gekauft, den Metzen per 7 fl. 30 Xer und so ist in diesem Jahr die Frucht verschieden verkauft worden, auch ist dass Kohnr schon vor 10 fl., der Waizen vor 12 fl., die Gersten vor 7 fl. und der Haber vor 5 fl. verkauft worden, so eine Theuerung gedenken viele nicht und ist vielleicht noch niemals so theuer gewesen.

Den 30-tn. Juny ist hier eine Rebellion entstanden wegen Mangel des Brods, dass die Menschen denen Becken haben die Fenster eingeworfen und ihnen das Brod beraubt.¹¹¹⁾

Den 6-tn July ist hier Hr. Peter Raitsch Professor als Ungarische Prediger in unseren Ewangelischen Bethaus zum Ungarischen Pretiger ordinirt worden, die ordination hat gehalten der Wohl Ehrwürdige Herr und Superintendent Nagy István aus dem Tolnayer Comitatu.

Den 9-tn Sept. hab ich 9 Metzen Kohnr gekauft, den Metzen per 6 fl. und 4 Metzen Waitzen per 4 fl.

Den 26-tn Sept. ist alhier Restolation gewest.¹¹²⁾

Den 29tn Sept. hab ich in Pressburg beym General Copitl meinen Jahr Schilling erlegt mit 30 fl.¹¹³⁾

Den 10tn 8br. hab ich 6 Mezen Kohnr gekauft pro 6 fl. 5 Gr.

Den 12tn. hab ich ein Viertl Schwein gekauft, das Pfund per 18 Xer, hat gewogen 45 P., tragt aus 13 fl. 10 Gr.

Den 11-tn Nobr. Hab ich 7 Metzen Kohnr gekauft, den Metzen per 5 fl. 18 Gr. und 2 Metzen Waizen per 7 fl.

Den 16-t. Nobr. hab ich ein halbe Schwein gekauft, das Pf. per 16½ Xer, hat aus getragen 24 fl. 28 Xer.

Den 21tn Nobr. hab ich 3 Metzen Kohnr gekauft, den Metzen per 6 fl.

Den 13tn Xbr. hab ich ein Schwein gekauft das Pf. per 15 Xer, 6 C. 16 Pf., tragt aus 29 fl.

In diesen Jahr sind aus unserer Ewangelischen Gemeinde

gebohren	192
gestorben	186
copulirt	92 paar.

¹¹¹⁾ A tanácsjegyzőkönyv erre szárazon csak annyit jegyez meg, hogy mivel a pékek figyelmeztetés ellenére sem gondoskodtak kenyérről, magukra vessenek a „tumultus” miatt. Kárpótlás nekik a várostól nem jár. (Tanácsjegyzőkönyv, 1577. sz. tétel.)

¹¹²⁾ Restauration: tisztújítás.

¹¹³⁾ Kapitel alatt főcéhet értettek, mert ha különvált is valamelyik kisebb város a nagyobbtól, függése teljesen nem szűnt meg.

Anno 1806.

- Den 9-tn Febr. ist mein Nachtbahr H. Andreas Reisch abends um 7 Uhr in den Hrn. Selig entschlafen.
- Den 1. Sept. hab ich den Stephan Kiskos v. Ugrocz in die Kost zu mir genohmen, bezahlt monathlich 10 fl. und hat von H. Rector Gralawantzky empfangen 60 fl. halb Jahriges Kost Geld.¹¹⁴⁾
- Den 5-tn Sept. hab ich 6 Metzen Kohnr gekauft, per 5 fl. 6 Xer und 4 Metzen Waizen per 7 fl. 3 Gr.
- Den 12tn Sept. hab ich ein viertl Schwein gekauft, dass Pf. per 29 Kr. tragt das Viertl aus 19 fl. 20 Xer, wiegt 40 Pf.
- Den 22-tn Sept. zwischen $\frac{3}{4}$ auf 9 Uhr abends ist ein Erdbeben gewest.
- Den 29-tn Sept. hab ich meinen Lehr Jung Andreas Haas in Pressburg zu Gesellen lassen machen und hab davor bezahlt 12 fl. vors geselln machen.
- Den 1-tn Octobr. habens hier schon angefangen zum lesen, uns ist sehr ein guter wein geworden.
- Den 12-tn Xbr. hab ich ein Schwein gekauft überhaupt per 37 fl. 30 Xer.
- In diesen Jahr ist die Frucht um etwas zuruckgefallen, aber der Wein ist vor 26 Kr., 28 Kr., 30 Kr., 34 Kr. ausgeschenkt worden.
- In diesem Jahr sind in unserer Ewangelischen Gemeinde

gebohren	150
gestorben	400 ¹¹⁵⁾
copulirt	49 paar.

Anno 1807.

- Den 3-tn Jener hab ich ein halbes Schwein gekauft, dass Pf. per 20 Kr. wägt 49 Pf. und tragt aus 16 fl. 20 Xer.
- Den 6-tn Jener hab ich 3 Metzen Kohnr gekauft, den Metzen 5 fl. 1 Gr. und 2 Metzen Waitzen, den Metzen per 6 Fl. 6 gr.
- Den 12-tn. Jener hab ich ein Ganzes Schwein gekauft, überhaupt 41 fl.
- Den 22-tn Juny hab ich meiner Katherl die Blattern setzen lassen.
- Den 18-tn Aug. ist uns zur Welt gebohren ein Gottlob gesundes Sohnlein vormittag um 11 Uhr im Zeichen des Schützen, nahmens Samuel.
- Im Monath Sept. hab ich eilf Metzen Kohnr gekauft per 4 fl. 5 gr.

¹¹⁴⁾ Karlavánszky András, a liceum igazgatója.

¹¹⁵⁾ A szerfelett magas számot a tifuszjárvány okolja meg. A francia háború nyomán keletkezett.

Den 21-tn Novbr. ist hier ein Wahltag geschehen an statt des des H. Bogsch sind candetirt worden:

Hr. Schirmann von Gols mit 79 Stimmen
 Hr. Billig von Rackendorf mit 53 Stimmen
 Hr. Tekos von Brün mit 6 Stimmen.

Den 17-tn. Xbr. abends zwischen 8 und 9 Uhr sind hier 3 Personen erstochen worden in Ruissischen Haus auf den Graben, nemlich die Gräfin Mandlowa sambt ihren Leuten.¹¹⁶⁾

Den 19-tn Xbr. hab ich ein halbes Schwein gekauft dass Pf. per 27½ Kr. hat aus getragen 35 fl. 45 Xer.

In diesem Jahr sind in unserer Ewangelischen Gemeinde

gebohren	245
copulirt	54.
gestorben	217

Anno 1808.

Den 21-tn Feber hab ich ein ganzes Schwein gekauft, dass Pfund per 24 Xer. 97 Pf., tragt aus 23 fl.

Den 3-tn Apr. hat der Wohl Ehrwürdige H. Kiss seine Antritts Predigt gemacht, worauf das Ewangelium (?) folgt. Johann am 8-tn Capitl V. 46—59 vers. War Prediger in Dömölk.¹¹⁷⁾

Den 20-tn Juny hab ich meinen Samuel die Blattern setzen lassen.

Den 19-tn July nachmittag um 1 Uhr ist beym Bier Hauss in der Fischer Gasse ein Feuer aus gekommen sehr schröcklich, ist die ganze Fischer Gasse rechts, Schlipper Gasse, Wihrts Häuser Gasse, Silber Gasse, Potschy Gasse bis zu der Dominikaner Kirche alles abgebrant von 1 Uhr bis 5 Uhr abends.¹¹⁸⁾

Den 22-tn July ist abermal ein Feuer entstanden Nachmittag in der Hinter Gasse, da ist die ganze Neistift Gasse, Kohn Marckt abgebrant.

Den 24-tn July ist abermal ein Feuer entstanden, früh um 5 Uhr von den Spittal Bruck bis in die Rossen Gasse, das ist Gott zu erbarmen.

Den 17-tn Aug. ist Restolation gewest.

¹¹⁶⁾ A Színház-utca 12. számú szép barokk palotában ismeretlen tettes meggyilkolta Montelabbate grófnét, egy született Viczay grófnőt, két idős komornájával együtt. A rejtélyes büntett elkövetéséért sokkal később egy ötvöslegényt gyanúsítottak, éveken át tartott a vizsgálat, végre sem lehetett a sok gyanuok ellenére rábizonyítani a vádat és így, mivel német volt, kitoloncolták az országból.

¹¹⁷⁾ Kis János, költő, később püspök, meghalt Sopronban 1846-ban.

¹¹⁸⁾ Egy hét leforgása alatt háromízben volt nagy tűz, elhamvadt a város egyharmada. Az akkori izgalmas időkben a francia kémekeket gyanúsították a tűzokozással.

In diesem Jahr sind in unserer Evangelischen Gemeinde

gebohren	188
gestorben	183
copulirt	64 paar.

Anno 1809.

Den 29-tn May nachmittag um 4 Uhr sind 4 tausend Man Franzosen allhier eingerückt, auch haben sie hier vor den Michaeler Thor lager geschlagen.

Den 30-tn Octobr. sind sie alle von lager weg gezogen früh um 6 Uhr.¹¹⁹⁾

Den 28-tn Xbr. hab ich ein halbes Schwein gekauft, das Pfund per 46 Xer, wiegt 74 Pf. tragt aus 56 fl. 44 Xer.

In diesem Jahr sind in unserer Evangelischen Gemeinde

gebohren	188
gestorben	179
copulirt	38 paar.

Anno 1810.

Den 14-tn Jener abends um 6 Uhr ist ein sehr starkes Erdbeben gewest.

Den 4-tn May ist uns zur Welt gebohren ein Gottlob gesundes Söhnlein, vormittag um halb Elf Uhr im Zeichen des Steinbock, Nahmens Ferdinand. (Die blattern von sich selbst bekommen.)

Anno 1812.

Den 25-tn Juny ist uns zur Welt gebohren ein Gottlob Gesundes Söhnlein in der Nacht um halb zwölf Uhr im Zeichen des Steinbock, Nahmens Christian.

Anno 1813.

Den 24-tn May hab ich den Christian die Blattern setzen lassen.

Anno 1814.

Den 31-tn Merz sind die drey aliirten Armeen nach Paris eingerückt, nehmlich Keyser von Österreich, Keyser von Russ-

¹¹⁹⁾ A többhavi megszállásnak már értékes irodalma van: Payr Sándor: A franciák Sopronban, 1914. Lauringer Ernő: Sopron a francia megszállás évében 1809-ben, 1917. Csatkai Endre: Amikor Sopron főhadiszállás volt. Sopronvármegye, 1913. IX. 1. vitéz Házi Jenő: A franciák Sopronban Soproni Hírlap, 1934. VI. 4. Grussecky O.: Die Franzosen in Eisenstadt im Jahre 1809. Burgenland, IV. évf., 149. old.

land und der König von Preussen und haben die Stadt erobert.

Den 11-ten April. Dieses Monaths (?) ist allhier Laudamus gehalten worden wegen Eroberung Pariss und ist die ganze Stadt Illuminirt gewesen.¹²⁰⁾

Den 20-ten May früh um halb 5 Uhr ist mir ein Gottlob gesundes Söhnlein zur Welt gebohren im Zeichen des Zwilling, mit Nahmen Johann Gottlieb.

Den 27-ten Aug. hab ich den Gottlieb lassen die Blättern setzen.

Anno 1816.

Den 14-ten Apr. abends um $\frac{3}{4}$ auf 5 Uhr ist mir zur Welt gebohren ein Gottlob gesundes Söhnlein im Zeichen des Krebsen mit Nahmen Johan Georg.

Den 13-ten Mai ist hier beym Comitath ein Mensch mit dem Schwerdt hin gericht worden, der richt Platz war ausser den Potschy Tohr ober den Vieh-Marckt, der Scharf Richter ist von Raab geholt worden, welcher ihm den Kopf abgehauen hat, er war von Belleth gebürtig.

Anno 1817.

Den 21-ten Apr. hab ich meinen Georg die Blättern setzen lassen.

Den 3-ten Juny hab ich 2 Metzen Kohnr gekauft auf den Rath Hauss den Metzen per 25 fl. 48 Xr.

Den 2-ten Nvbr. ist in unseren Beth-Hauss das Reformations-Fest gehalten worden, welches nur alle 100 Jahr gehalten wird, welches mit Trompeten und Paucken sehr feyerlich gehalten ist worden und Herr Superintendent Kisch eine schöne Predigt gehalten hat, wo sich die Gemeinde sehr zahlreich eingefunden hat.¹²¹⁾

Anno 1818.

Den 1-ten Aug. in der Nacht um halb 2 Uhr ist uns zur Welt gebohrn ein Gottlob gesundes Söhnlein im Zeichen des Löwen mit Nahmen Tobias.

¹²⁰⁾ A város Novák János festővel 80 forinton képeket festetett, ezeket világitották ki. A képeket azonban 1821-ben mint értéktelen holmit („unnütze Bilder“) a tanács nyolc darab rájával, léccel, lánccal stb. licitán 13 forint 58 krajcáron elárvereztette. (Tj. 1814. 1523. sz. t. 1821. 3659, 3976. sz. t.) Széchenyi Ferenc gróf őt akó bort ajándékozott a városnak, hogy a városháza előtt szabadon folyassák és mindenki szabadon ihassék. (Tj. 1814. 1220. sz. t.)

¹²¹⁾ Ez alkalommal Gamauf pap leánya Mozart egyik orgonakoncertjét adta elő. Az ünnepség emlékére a templom egyik oszlopán a ma is látható felírást helyezték el.

Den 15-tn September ist mein Sohn Daniel in die Frembd gegangen.

Anno 1819.

Den 13-tn Juny hab ich meinen Tobias die Blattern setzen lassen.

Den 15-tn July ist Herr Leopold Pecz von H. Kiss Superintendentn ordinirt worden und nach Schlaining zum Prediger berufen worden. Den 18-tn July darauf bin ich sambt meinen Weib nach Schlaining gefahren und ist den 19-tn July alda von H. Wohlmuth in Rechnitz Instalirt und ein gesegnet worden. Sein Text war Jeremias 1 Capitl V. 4 bis 9.¹²²⁾

Anno 1820.

Den 16-tn. Sept. ist uns zur Welt gebohren früh um 9 Uhr ein Gottlob gesundes Söhnlein, Nahmens Heinrich im Zeichen des Steinbock.

Anno 1821.

Den 8-tn July hab ich meinen Heinrich die blattern setzen lassen.

Den 3-tn Septb. früh um ein Virtl auf 1 Uhr ist meine Liebe Mutter in den H. Selig entschlafen, hat ihre Lebenszeit gebracht auf 90 Jahr.

Den 31-tn Decbr. ist der Georg Steinbeck in den H. seelig entschlafen nach Mittag um halb 1 Uhr.

Anno 1822.

Den 3-tn Sept. ist die Steinbeckin in den Hn. Selig entschlafen. In diesem Jahr ist hier die Gersten den 7-tn Nvbr. zum 2-tn mal geschnitten und ein geerntet worden.

Anno 1823.

Den 16-tn Apr. hat hier das Comitatus Execution bekommen, früh

¹²²⁾ Petz Lipót, az első krónikairó fiának, Sámuelnek fia; 1794-ben született. Németországban is tanult és Goethevel is megismerkedett, tőle emléklapot kapott. Szalonakon kezdte papi pályafutását, majd Sopronban tevékenykedett mint pap és liceumi tanár. Mint műfordítónak jó hírneve volt, még ma is az ő Shakespeare-fordítása szerepel a Reclam Universal Bibliothekben. A pihenés nélkül való munka 1840-ben megölte. Unokája, Petz Gedeon, a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen volt a német nyelvészet világhírű tanára, másik unokája, Altdörfer Viktor, Sopron zeneéletének jelentős oszlopa volt a legutóbbi időkig.

- um 10 Uhr sind 50 Man Gawalerie vor das Comitats Haus mit blancken Schwerdt da gestanden zu Pferd auf Execution und 100 Mann Infanterie mit auf gepflanzten Gwer.¹²³⁾
- Den 24-ten Apr. zu Mittag um Elf Uhr ist uns zur Welt gebohren Ein Gottlob Gesundes Töchterlein Namens Barbara in Zeichen des Krebsen. Den 6-ten Aug. hab ich der Barbara die blattern setzen lassen.
- Den 11-ten Juny ist in Oedenburg ein Inventarist Soldat mit 30 Jahr durch den Freuman aufgehengt wurden, den 19. Aug. ist abermal einer aufgehengt wurden ein man mit 40 Jahr von dem nehmlichen Regiment.

Anno 1824.

- Den 30-ten Sept. ist in unsern Ewangelischen Schul Haus der Grund stein gelegt worden mit Grosser Feyerlichkeit. Es wurde in der Kirche von H. Superintendent Kiss eine Predigt gehalten worden, dan wurde in Schul Hausse öffentlich im Hof von H. Gamauf Prediger eine Rede gehalten und von H. Seybold Professor auch eine Rede gehalten worden, wo sehr viele Menschen da bey wohnten.¹²⁴⁾

Anno 1825.

- Den 17-ten Jener um halb zwölf Uhr zu Mittag ist ein Feuer entstanden ausser den Potschy Thor ist das Spittal Haus abgebrannt.¹²⁵⁾

Anno 1827.

- Den 14-ten Jener Nachmittag um 1 Uhr ein Feuer entstanden in der Neustift Gasse, sind aber nur 3 stadl abgebrant und abendt um 7 Uhr auf der Wieden, ist aber nicht weider gekommen, und den 15-ten Jener früh um halb acht Uhr ein Feuer entstanden in der Michaelis Gasse, da ist die ganze Michaelis Gasse und Wieden abgebrant das war Gott zu erbarmen.
- Den 25-ten Juny ist abermal ein Feuer entstanden in Festsittschischen Meyerhof an der Rosen Gasse ist aber nicht weider gekommen Früh um 7 Uhr.

¹²³⁾ A kormányzat a vármegyéktől törvénytelenül kívánt újoncot és adót. Nemzeti ellenállás kezdődött, vége a hosszú ideig pihentetett országgyűlés összehívása lett.

¹²⁴⁾ A líceum újjáépítéséről van szó Hild Vencel építész tervei szerint.

¹²⁵⁾ A kórház gondnoka és a betegek nagy vigasságot csaptak és közben kigyulladt az épület.

Den 29-ten Juny ist abermal ein Feuer entstanden in der Langen Zeil ist ein Haus und hinterwärts einige Stadl abgebrant Fruh um halb 10 Uhr, welches auch viel schaden gemacht hat.

Anno 1828.

Den 12-ten Jener Abends um 8 Uhr ist ein Feuer entstanden an der Schlipper Gasse bey dem Littig Seifensieder Meister, ist aber nicht an das Dach gekommen, weil es in Holz gewölbt aufgieng und haben es noch gedämpft.

In Monath Merz hab ich in Baumgarten ein Neues Lust Hauss machen lassen die unkosten waren

	fl.	Xr.
Die Gestähe u. lohn kosten	15	45
vors hinaus führen	1	30
Zwey Tausend Schindl Nägl	3	21
Detto hundert Latten Nägl	1	30
Ein hundert Latten Nägl		30
15 hundert Schindl	7	30
Ein stück ladn		30
Zimer Tagewerk	11	36
Vorn Trunck		42
Vorn Schlosser		6
	<hr/>	
Suma	43 f	3 X.

Anno 1829.

Den 17-ten Nobr. ist mein Ferdinand in die Frembd gegangen. (Anno 1835 ist er wider Glücklich und Gesund nach Hauss kommen.)

Anno 1831.

Den 10-ten Feber sind wir alhier alle 4 Virtl auf das Rathaus citirt worden, wegen unserer Kinder das wir Eltern sie alle hätten stellen sollen, und verlangt der Magistrat das sie hätten Loos ziehen sollen, ist aber die ganze Bürgerschaft einig gewesen und ist nicht gelost worden, das war ein grosser Lärm.

Den 28-ten Feber ist die Michael Schneiderin gestorben. Den 9-ten May ist der Samuel Schneider gestorben.

Den 19-ten May ist mein Bruder Samuel Petz gestorben.

Im Monath July ist an der Ungarischen Gränz der Conton gezogen worden, hat niemand nach Wien hin auf können wegen

der Kranckheit Colora, ausser dem er hat müssen 14 oder 20 täg Kantromaz halten.¹²⁶⁾

Anno 1833.

In Monath Juny und July ist unser Bethaus mit Ziegl gedeckt worden.

Den 8-tn July abends um 9 Uhr ist mein Heinrich in den H. Seelig entschlafen, hat seine Lebenszeit zugebracht 12 Jahr und 7 Monath. Gott gebe Ihm die ewige Ruh.

Den 21-tn Septb. ist der Bach so gross gewest, das Er ist durch unser Haus geronen, bey Menschen gedenken war er noch nicht so gross. Den 21-tn Sept. ist mein Weib Barbara in den H. Seelig entschlafen eine gebohrene Schneiderin hat Ihr Alter gebracht auf 53 Jahr. Gott gebe Ihr die Ewige Ruh.

Anno 1834.

Den 26-ten July ist alhier beym Comitát ein Mensch hingerichtet worden, durchs Schwerdt, der Richt Platz war ausser dem Potschy Tohr auf den Vieh Markt, dieser Missethäter hat eine Krawatin von Siglitz Tod geschlagen und der Scharf Richter von Pressburg Ihm den Kopf abgehauen. Der Missethäter war von Tschapring gebürtig.¹²⁷⁾

Den 28-tn Aug. ist in unsern Beth-Hauss was die neuerbaute Schul ist der Grund Stein gelegt worden mit Grosser Feyerlichkeit der Geistliche Herr Leopold Pecz hat in der Kirche eine sehr rührente Predig gehalten, wo sich vile Menschen erbaut haben und der Geistliche H. Gamauf hat beym Grundstein legen eine Rede gehalten und alle Schul Kinder haben mit den Maurer Hammer 3 mal müssen auf den Grundstein schlagen zum ewigen andenken vor die Jugend.¹²⁸⁾

Den 17-ten Sept. hab Ich meinen Pötles¹²⁹⁾ gelesen, hab bekommen 4 Emer Lauteres, sehr gut ist er geworden, so süss waren die Trauben, das man es vor Süssen kaum hat Essen können, kein so ein guter Wein ist in vielen Jahren nicht gewachsen und so früh, das es ist gelesen worden das wissen vile Menschen nicht.

Den 2-tn 8-br zu Mittag um Elf Uhr ist ein Feuer aus kommen auf den Kohn-Markt beym Prosswimmer Schmidt Meister

¹²⁶⁾ A kolera 1831-ben meglehetösen enyhe volt, de 1832-ben annál inkább dühöngött; volt nap, hogy húsznál több ember is meghalt. Conton: kordon; colora; kolera; Kantromaz; kontumácia.

¹²⁷⁾ Szücs Ferkó volt a neve; viselt dolgairól népi ének is keletkezett. Közli Farkas Sándor: Csepreg története.

¹²⁸⁾ A kétemeletes iskolaépület az ev. templom udvarában.

¹²⁹⁾ Pöltles dülönév, szólók a Virág völgy közelében.

ist die Hintergasse abgebrant und hat hinüber grifen auf den Kasino Saal und sind auch 7 Personen verbrent das war Gott zu erbarmen, der Saal ist eingestürzt, hat Sie alle erschlagen und dan sind Sie verbrant, die da haben Retten wollen.¹³⁰⁾

Anno 1835.

Den 12-ten Jäner Nachmittag um 2 Uhr ist ein Feuer entstanden in der Rosen Gasse beym Glöber Brandweinbrenner, ist aber dort verblieben.

Anno 1836.

Den 8-tn Aug. hab ich meinen Sohn Ferdinand Bürger lassen werden. Seine Bürgen waren H. Leopold Schneider Tuchmacher Meister und H. Christian Hochholtzer Schneider Meister.

In diesem Jahr ist der Spittelbach durch aus von der Pfaffen Wiesen an bis zum Gattern hinauf geräumt worden,¹³¹⁾ hat ein jedes Hauss dazu zahlen müssen, auf unser Hauss ist kommen 12 fl. W. W. ist auf mich gekommen 9 fl. W. W. das ist auf 3 Theil. In diesem Jahr hab ich mir auch eine Dekadion Maschine angeschafft. In diesen Jahr ist mein Gottlieb den 25-tn. Nobr. fruh um 2 Uhr in den Herren seelig entschlafen. Gott gebe ihm die ewige Ruh und nehme in auf zu seiner himlischen Freude.

Anno 1837.

Den 14-tn Merz in der früh um Elf Uhr ist in der Michaelis Kirche die Grosse Glocke ein geweiht worden durch den H. Pischof von Raab.¹³²⁾ Den 14-tn Merz abends um halb 5 Uhr ist hier ein Erdbeben gewest.

Den 18-tn Merz fruh um 8 Uhr ist die Glocke glücklich auf gezogen worden, wo vil hundert Menschen da zu gesehen haben.

In diesen Jahr den 8-tn Apr. fruh um 5 Uhr ist der Hochholzerin Ihr Carl in den Herrn Seelig entschlafen. Gott geb Ihm die ewige Ruh und nehm Ihm auf zu seinen himlischen Freuden.

¹³⁰⁾ Az 1788-ban épült Kaszinót még a következő évben újjáépítették.

¹³¹⁾ Ilyen rács állt ott, ahol a mai Patak-utca táján az Ikva a külső városfalat elérve, befolyt a városba és a Híd-utcánál, ahol ismét elhagyta.

¹³²⁾ Erre az alkalomra emlékérmeket verettek. A harang öntésére felhasználták az ősrégi, 15. századbeli nagyharang anyagát is, ennek feliratát leírások megőrizték.

Anno 1838.

Den 19-tn Juny ist mein Tobias in die Frembd gezogen.

Anno 1839.

Den 8-tn Febr. in der Nacht um $\frac{1}{2}$ Ein Uhr ist meine Schwester Trogmayerin in den Hn. Seelig entschlafen in Raab und hat Ihr Lebenszeit gebracht auf 70 Jahr 1 Monath und 8 Tag.

SOPRONER RUNDSCHAU

HEIMATBLÄTTER
KULTURHISTORISCHE ZEITSCHRIFT

Erscheint: vierteljährig.

Herausgeber: Stadtverschönerungsverein Sopron (Ödenburg), Ungarn.

HAUPTSCHRIFTFLEITER:

Dr. HEIMLER KÁROLY.

Schriftleitung: Sopron, Kölcsey Ferenc-Gasse 1.

IV. Jahrgang 1940. — Folge 2—3.

Inhalt des vorliegenden Heftes:

(Mit deutschem Auszug.)

<i>Gárdonyi, Z.</i> : Erinnerung an Viktor Altdörfer	53
<i>Thüring-Waisbecker, I.</i> : Erinnerungen aus stürmischen Zeiten, die Grafen Széchenyi in Sopron	57
<i>Benkő, L.</i> : Die Soproni Adelige Ung. Gesellschaft, Der älteste Selbstbildungsverein	62
<i>Leitner, J.</i> : Über ein Vorkommen des Singschwans (<i>Cygnus mucicus</i> Bechst) am Neusiedler See	68
<i>Bergmann, P.</i> : Soprons Stadtregelung	74
<i>Hárs, Gy.</i> : Straßendurchbruch in der Inneren Stadt. (Entwurf.)	94
<i>Thier, L.</i> : Beiträge zur Geschichte der Soproner Musikkultur. II. Zwei interessante Musikalien	99
<i>Kotsis, T.</i> : Die Höhlen im Walde nebst der Teichmühle	101
Mitteilungen des Museums: <i>Csipkés, K.</i> : Alte Lebzelterandenken in Sopron. (Lebkuchenbäcker-Modelle.)	106
<i>Csatkai, A.</i> : Das Kastell in Rőjtök	113
Kleine Mitteilungen: <i>Mollay, K.</i> : Sopron und die Sache der ung. Sprache im Jahre 1825	129
<i>Csatkai, E.</i> : Ein Soproner Stadtpfarrer als „Vaterlandsverräter“	130
Buchbesprechungen	131
Mitteilungen der Redaktion	132
<i>Soproner Chronik</i> . I. Chronik von Petz D. u. Sohn	133

A szerkesztésért és ügyvitelért felelős: *dr. Heimler Károly*, Sopron.

SOPRONI KÖZLEMÉNYEK

1880. ÉVI KÖZLEMÉNYEK

1880. ÉVI KÖZLEMÉNYEK

1880. ÉVI KÖZLEMÉNYEK

1880. ÉVI KÖZLEMÉNYEK

1880. ÉVI KÖZLEMÉNYEK

1880. ÉVI KÖZLEMÉNYEK

1880. ÉVI KÖZLEMÉNYEK

1880. ÉVI KÖZLEMÉNYEK

1880. ÉVI KÖZLEMÉNYEK

1880. ÉVI KÖZLEMÉNYEK

1880. ÉVI KÖZLEMÉNYEK

1880. ÉVI KÖZLEMÉNYEK

1880. ÉVI KÖZLEMÉNYEK

1880. ÉVI KÖZLEMÉNYEK

1880. ÉVI KÖZLEMÉNYEK

1880. ÉVI KÖZLEMÉNYEK

1880. ÉVI KÖZLEMÉNYEK

1880. ÉVI KÖZLEMÉNYEK

1880. ÉVI KÖZLEMÉNYEK

1880. ÉVI KÖZLEMÉNYEK

1880. ÉVI KÖZLEMÉNYEK

1880. ÉVI KÖZLEMÉNYEK

Még kapható

SOPRON MŰEMLÉKEI

című sorozatos munka első kötete a

BELVÁROS

163 egészoldalas felvétellel

*

A műnyomópapíron nyomott 31×23 cm nagyságú,
leggondosabb kiállítású, félbőrkötésű

mű ára 20.— pengő.

Kedvező fizetési feltételek.

*

Kapható minden könyvkereskedésben és a Soproni
Idegenforgalmi Irodában (Várkerület 44, tel. 379).

*

Legszebb ajándék ifjúnak, öregnek!!

Sopron minden barátja megveszi e könyvet.

Hackstock Károly

vaskereskedés, Várkerület 74. Telefon 33

*Tűzhelyek, kályhák, zománcdények,
építési anyagok!*

Sopron topográfiája

Szerkesztő:
Heimler Károly dr.

Nélkülözhetetlen
tájékoztatója hiva-
taloknak és válla-
latoknak!

Kapható minden
könyvkereskedésben és

a Röttig-Romwalter Nyomda Rt.-nél
Sopron, Deák-tér 56

Pannónia-Szálló

A VÁROS KÖZPONTJÁBAN

TELEFONSZÁM

80

Hideg és meleg folyóvíz
Központi fűtés
Garage
Klubhotel

PESTI MAGYAR KERESKEDELMI BANK

Alapított 1841-ben
kelt királyi szabada-
lomlevéllel.

Bármely ügyben
készséggel ad
felvilágosítást.

Alaptőke és tartalékalapok
64,100.000 pengő.

Soproni fiókja: Várkerület 117. szám
Telefonszám: 92-132 — Sürgőnycím: COMMERZ

Soproni Takarékpénztár

a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank
leányintézete

SOPRON, SZÉCHENYI-TÉR 19

Alapított 1842 — Telefonszám 23

Kölcsönöket folyósít ház- és földingatlanokra. Betéteket legjobban gyümölcsöztet. Foglalkozik a banküzlet minden ágával. Minden ügyben díjmentesen felvilágosítással szolgál.

16 SOPRONI KÉP

Eredeti linoleummetszetek, izlésees mappában,
most jelent meg Mende Gusztáv és neje
Lándori Angela feldolgozásában.

Kapható a Schwarz-féle könyvkereskedésben Várkerület 67
és a művésznél; Bécsi-utca 18.

Bolti ára 5 pengő.

„HUBERTUS”- VADÁSZLAK

Sopron legszebb
kirándulóhelye!

Gyönyörű kilátás
az Alpokra.
Télen-nyáron nyitva.

Nyaralásra
kiválóan
alkalmas!

Vasárnap és ünnepnap, valamint
az előző napokon rendes autó-
buszjárat. — Teljes napi penzió
négyzseri étkezéssel P 5.50.

Telefonszám

633

Tómalom Strandszálló

Egész éven át nyitva!

Étterem, penziórendszer. Polgári árak!

Strandfürdő, csónakázás. Autóbuszjárat a városba és a Lövérekebe.

Tulajdonos Kovács Vince

Telefon 152

*Az új villamos árszabás mellett
érdeemes a*

Lövérekeben

villamos rezsót, tűzhelyet, vasalót, hőtárolót és szivattyút alkalmazni.

Az új gáztarifa pedig a

*városbeli konyhák és fürdőszobák üzemét
teszi olcsóvá!*

*Mindig nivós műsor
a Városi Moziban!*

Telefon 424

LÖVÉR- SZÁLLÓ

Elsőrendű szálloda a
tízezer holdas városi
erdő közvetlen köze-
lében.

.....
110 szoba
Központi fűtés
Hideg és meleg
folyóvíz
Lift
Garázs
Bar
Tenniszpályák

Bérlő :

Horváth Imre

Telefon 622 és 714.
.....

*Minden házban igazi öröm
a családi sör!*

Rauner Mihály

Nemzetközi szállítmányozási vállalat
Hivatalos vasuti szállító

Bútorszállítás

Raktározás

Fuvarozás

Elvámolás

SOPRON, MANNINGER-ÚT 8-10

Kirendeltségi Irodák Sopron déli p. u. és Gysev. p. u. raktár-
épületeiben. — Sürgőny cím: Rauner, Sopron. Telefon 577 és 900

Sopronban

elég nagy távolságok vannak ahhoz, hogy
mindent gyalog nem lehet megtenni. Ezért

utazzék

autóbuszon vagy autón.

Elegáns személyautók bel- és külföldi túrákra
rendelhetők az Idegenforgalmi Irodában,
Várkerület 44. Telefon 379.

Autóbusz kirándulások rendezése.

SCARBANTIA

HELYTÖRTÉNETI ADATOK SOPRON ÉS SOPRON VÁRMEGYE MULTJÁBÓL
GESCHICHTLICHES AUS SOPRONS UND DES KOMITATS VERGANGENHEIT

A *Scarbantia*-könyvek a soproni helytörténeti kutatás elmélyítését szolgálják. A Soproni Szemlének ez a testvérvállalkozása elsősorban *nagyobb* tanulmányokat közöl önálló számokban, amelyeknek értékét ritka képek, okmányok, érmek stb. művészi kivitelű hasonmásai emelik, Bibliofil kivitelüknél és értékes tartalmuknál fogva minden igaz soproni könyvtárának dicséretére válnak. Ezekből az értekezésekből idővel a régi Sopronnak és az ősi megyének kulturális élete tárulna elénk. *Ezért minden soproni támogassa a Scarbantia-t!*

Eddig megjelentek:

1. *Thier László*: Adatok az 1849 június 13-iki csornai ütközet történetéhez. (2 műmelléklettel.) P 1'—
2. *Dr. Csatkai Endre*: Idegenek a régi Sopronról. Levéltörödékek, régi útinaplók 1487—1841. (10 műmelléklettel.) P 4'—
3. *Dr. Björn Collinder*: A leghívebb város. (Báró Podmaniczky Pál dr. egyetemi tanár fordítása, 4 műmelléklettel.) P 1'—
4. *Thier, Ladislaus*: Gedrucktes und Handschriftliches über Alt-Sopron. (Mit 10 Kunstbeilagen.) P 2'40
5. *Dr. Csatkai Endre*: A soproni exlibris története. (Számos műmelléklettel.) P 8'—

Besorozott könyvek:

- Missuray-Krúg Lajos*: A nyugatmagyarországi felkelés. (IV. bővített kiadás.) P 4'80
- Dr. Mollay Károly*: Középkori soproni családnevek. P 2'—
- Thier, Ladislaus*: Palatin Fürst Paul Esterházy de Galántha (1635—1713). Mit einem Bildnis. P 1'20
- Dr. Veszelka László*: Sopron régi németsege és a német nyelv feltűnése a városi kancelláriában. P 2'—
- Missuray-Krúg Lajos*: Társphár. (Anthológia.) P 4'50
- Thier, Ladislaus*: Sopron im Spiegel alter Drucke. (Mit 8 Bildbeilagen.) P 2'40

A *Scarbantia*-könyvek *Barátai*, valamint a *Soproni Szemle* előfizetői az eddigi megjelent 5 számot *10 pengőért* kapják meg. Azonban a sorozat egyes számai helyett a *besorozott* könyvekből megfelelő értékben *tetszés szerint* választhatnak. A könyvek *Thier Lászlónál* szerezhetők be (Sopron, Színházutca 16), aki tudományos intézetekkel, könyvtárakkal és írókkal *csereviszonyba is lép*.

A SOPRONI SZEMLE KIADVÁNYAI.

(Kaphatók a kiadóhivatalban.)

	Ára:
1. <i>Becht Rezső</i> : Az én városom	20 f
2. <i>Thirring Gusztáv dr.</i> : Az első soproni népszámlálás	30 f
3. <i>Varga Lajos dr. és Mika Ferenc dr.</i> : A magyar Fertő halászata az utolsó 12 esztendő folyamán	50 f
4. <i>Lauringer Ernő</i> : A rekonstruált capitoliumi trias-szobrok Sopron város múzeumában	30 f
5. <i>Lauringer Ernő</i> : Bella Lajos	30 f
6. <i>Payr Sándor</i> : Zinzendorf és Sinzendorf grófok Sopronban	30 f
7. <i>vitéz Házi Jenő dr.</i> : Schlippergasse	30 f
8. <i>Gombocz Endre dr.</i> : Kitaibel Pál sopronmegyei útja	30 f
9. <i>Romwalter Altréd dr.</i> : Római-kori sajtolt üveg Sopronból	20 f
10. <i>Csipkés Kálmán</i> : Soproni órákiállítás	50 f
11. <i>ifj. Gallus Sándor dr.</i> : A zárt település nyomai Sopron környékén	30 f
12. <i>Thirring Gusztáv dr.</i> : Sopron népessége a 18. század elején	30 f
13. <i>Breuer György</i> : A sopronmegyei madárvártak	30 f
14. <i>Szádeczky-Kardoss Elemér dr.</i> : Sopron vármegye Zsira-környéki (délnyugati) részének geológiája és morfológiája	50 f
15. <i>Soós Imre</i> : Adatok a sopronmegyei középbirtokok 16. századi történetéhez	50 f
16. <i>Storno Miksa</i> : Adatok a soproni festészet történetéhez I., II.	80 f
17. <i>Becht Rezső</i> : Soproni évszakok. Tél	30 f
18. <i>vitéz Házi Jenő</i> : Néhány adat a Felsőszopori Szily család történetéhez	30 f
19. <i>Zügn Nándor</i> : Soproni erdészeti régiségek	30 f
20. <i>Kolb Jenő</i> : Régi játékkártyák és kártyafestők Sopronban	40 f
21. <i>Leitner József</i> : Bredeczky Sámuel (1772—1812)	30 f
22. <i>Kárpáti Zoltán dr.</i> : Érdekes és újabb növényelőfordulások Sopron környékén	20 f
23. <i>Csipkés Kálmán</i> : Üveg- és keramiai kiállítás Sopronban	40 f
24. <i>Dr. Wiczian Dezső</i> : Payr Sándor (1861—1938)	30 f
25. <i>Becht Rezső</i> : Soproni évszakok. Tavasz	30 f
26. <i>Kapuy Vitál</i> : Egered. (Helytörténeti tanulmány)	30 f
27. <i>Csatkai Endre dr.</i> : Könyvgyűjtők, régiséggyűjtők a régi Sopronban	50 f
28. <i>Lauringer Ernő</i> : Széchenyi István gróf szülőháza Bécsben	30 f
29. <i>Főző Géza</i> : Soproni gesztenyések	20 f
30. <i>Becht Rezső</i> : Soproni évszakok. Nyár	30 f
31. <i>Thirring Gusztáv</i> : Sopron vármegye községeinek népesedési fejlődése az utolsó 150 év alatt	50 f
32. <i>ifj. Csemegi József</i> : Sopronbánfalva középkori templomai	50 f
33. <i>Veszelka László dr.</i> : A soproni rajziskola története 1778—1799. (Első közl.)	50 f
34. <i>Stornó Miksa</i> : Római-kori leletek Sopron Belvárosából	80 f
35. <i>Csipkés Kálmán</i> : Régi soproni egyházi ruhák	80 f
36. <i>Weinberger G. A.</i> : Ifj. Storno Ferenc (1851—1938)	30 f
37. <i>Csatkai E. dr.</i> : A gróf Szapáry-kastély Bükön	100 f
38. <i>Kapuvári népviselet. I.</i>	80 f
39. <i>Becht Rezső</i> : Soproni évszakok. Ősz	30 f
40. <i>Maár Károly és Mollay Károly dr.</i> : A soproni és sopronmegyei helytörténetírás módszere és feladatai (I.)	30 f
41. <i>Németh Sámuel</i> : A soproni evangélikus líceum könyvtárának érdekességei: inkunabulák, unikumok	60 f
42. <i>Verbényi László dr.</i> : A soproni rajziskola története (II. közl.)	50 f
43. <i>Énekes Kálmán</i> : A sopronhorpácsi kastély	80 f
44. <i>Kokas Kálmán</i> : A szanyi népviselet	80 f
45. <i>Varga Lajos dr.</i> : Nagyméretű darázsészkek a soproni Felsőlővérekből	30 f
46. <i>ifj. Csemegi József</i> : Egy ismeretlen soproni Madonnaszobor	40 f

	Ára:
47. <i>Maár Károly és Mollay Károly</i> : A soproni és sopronmegyei helytörténetírás módszere és feladatai (II. folytatás)	30 f
48. <i>Vitéz Lenky Jenő</i> : Király József Pál	40 f
49. <i>Levárdy Rezső</i> : id. Storno Ferenc pannonhalmi működése	50 f
50. <i>Romwalter Alfréd dr.</i> : A Hallstatt-La-Tène korabeli vaskohászat Sopron környékén	30 f
51. <i>Verbényi (Veszélka) László dr.</i> : A soproni rajziskola története (III. közl.)	50 f
52. <i>Csatkai Endre dr.</i> : A zsirai (gyülevizi) kastély	1—P
53. <i>Sandy Dezső</i> : Csornai népviselet	80 f
54. <i>Becht Rezső</i> : Soproni évszakok. 5 műmelléklettel és 12 szövegközi képpel	2'20 P
55. <i>Ruhmann Jenő dr.</i> : Torkos László. (1839—1939.)	30 f
56. <i>Vitéz Házi Jenő dr.</i> : A soproni plébániai iskola	50 f
57. <i>Verbényi (Veszélka) László dr.</i> : A soproni rajziskola története. (Negyedik közlemény.)	50 f
58. <i>Varga Lajos dr.</i> : Hat év előtti osztrák vita a Fertő tó sorsáról	50 f
59. <i>tóth-lipcsei Fabricius Endre</i> : Sopron és a Napoleon-i háborúk	50 f
60. <i>Angyal Endre</i> (München): Sopron barokk színház-történetéből	50 f
61. <i>Csatkai Endre dr.</i> : A simasági kastély	50 f
62. <i>Neubauer Elemér</i> : Ágfalvi népviselet	50 f
63. <i>Csatkai Endre dr.</i> : Klieber József szobrász és a soproni régi kaszinó oromzata	30 f
64. <i>Becht Rezső</i> : Város és erdő	30 f
65. <i>Dr. Verbényi (Veszélka) László</i> : A soproni rajziskola története	50 f
66. <i>Bergmann Pál</i> : Sopron városfejlesztési terve	100 f
67. <i>Dr. Mollay Károly</i> : Sopron vármegye középkori történelmének nyelvészeti és történeti kérdései	30 f
68. <i>Csipkés Kálmán</i> : Régi soproni cégek	50 f
69. A fertőrákosi püspöki kastély	50 f
70. <i>Östör József</i> : Tévedések, ferdítések. Széchenyi István tudóstársasági alapítása. — Magyar nyelvtudása. Állítólagos gőgje. Újabb a Karolina-ügyben	50 f
71. <i>Thirring Gusztáv</i> : A Széchenyi-család soproni házai	50 f
72. <i>Lauringer Ernő</i> : Széchenyi István gróf az érmészetben	50 f
73. <i>Thier László</i> : Széchenyi- emlékek	50 f
74. <i>Csatkai E.</i> : Széchenyi-müemlékek Nagycenken	50 f
75. <i>Berecz Dezső</i> : Moller Ede 1853—1882	50 f
76. <i>Radó István</i> : A soproni Széchenyi-könyvtár	30 f
77. <i>Adalékok a soproni Széchenyi-irodalomhoz</i>	100 f
78. <i>Verbényi (Veszélka) László</i> : A soproni rajziskola története. (Utolsó közlemény.)	50 f
79. <i>Schindler A. dr.</i> : Városszéli telepítés	50 f
80. <i>Storno M.</i> : Néhány sopronmegyei régi templomról. Képekkel	100 f
81. <i>Csatkai E.</i> : A dénesfai gróf Cziráky-kastély	50 f

Legközelebbi számunk
 augusztus hó végén jelenik meg.

Soproni Szemle

IV. ÉVFOLYAM
1940. AUGUSZTUS 15
4—5. SZÁM

A SOPRONI VÁROSSZÉPÍTŐ EGYESÜLET KIADÁSA

A SOPRONI SZEMLE művelődéstörténelmi folyóirat a *Soproni Városszépítő Egyesület* kiadásában évenként legalább négyszer jelenik meg.

Főszerkesztő: dr. Heimler Károly ny. városi főjegyző, a *Soproni Városszépítő Egyesület* elnöke.

Szerkesztőbizottság: *Becht Rezső* író, dr. *Berecz Dezső* kir. törvényszéki bíró, dr. *Csatkai Endre* műv. író, dr. *Freiberger József* okl. közg., dr. *Gombocz Endre* egyet. tanár, a M. T. Akadémia tagja (Budapest), dr. *vitéz Hózi Jenő* városi főlevéltáros, a M. T. Akadémia tagja, *Lauringer Ernő* m. kir. tanügyi főtanácsos, áll. gimn. igazgató, múzeumi igazgatóőr, *Leitner József* gimn. tanár, dr. *Mihályi Ernő* főiskolai tanár (Pannonhalma), *Németh Sámuel* m. kir. tanügyi főtanácsos, dr. *Romwalter Alfréd* műegyetemi tanár, dr. *Ruhmann Jenő* ev. líceumi (gimn.) igazgató, *Storno Miksa* építési vállalkozó, dr. *Szenci Vilibald* városi tanácsos, dr. *Thirring Gusztáv* m. kir. kormányfőtanácsos, ny. székesfővárosi statisztikai hivatali igazgató, a M. T. Akadémia tagja, dr. *Varga Lajos* egyetemi ny. rk. tanár, a M. T. Akadémia tagja, dr. *Vendl Miklós* műegyetemi tanár, a M. T. Akadémia tagja.

Allandó munkatársak: Benkő László dr., Csipkés Kálmán, Kapuy Vitál, Maár Károly, dr. Mollay Károly, Soós Imre, dr. Verbényi (Veszelka) László.

A cikkek tartalmáért a szerzők felelnek.

Szerkesztőség: Sopron, Kölcsey Ferenc-u. 1.

Kiadóhivatal: Sopron, Várkerület 44. (Idegenforgalmi Iroda.)

Közleményeink utánnomását csak a szerkesztőség engedélyezheti.

Előfizetési ára évenként 6 pengő. Egyes szám ára 1·80 P.

Postatakarék csekk számla: 43 705.

Tartalom:

<i>Németh Sámuel</i> : Mértékletességi Egyesület, 1619	207
<i>Vajk Artúr</i> : A brennbergi szénbányászat és a bécsi hajózható csatorna	221
<i>Storno Miksa</i> : A soproni kulcsleletek változásai	233
<i>Udvardi Lakos János</i> : Adatok a soproni Kereskedelmi Testület multjához	239
<i>Csipkés Kálmán</i> : Vitnyédi fejfák	253
<i>Csatkai Endre dr.</i> : A nagylozsi báró Solymossy-kastély	262
<i>Massalszky Miklós herceg</i> : Volt-e Julianus Apostata császár Sopronban. (Tanulmánykivonat.)	267
<i>Kisebb közlemények</i> :	283
<i>Könyvismertetés</i>	286
<i>Sopron bibliográfiája</i>	288

A szerkesztésért és ügyvitelért felelős: dr. Heimler Károly, Sopron.

Lovári Gyula

Megjelenik:
február, május,
augusztus és no-
vember hónapban.
Előfizetési díj:
Égy évre 6.— P.

SOPRONI SZEMLE

MŰVELŐDÉSTÖRTÉNELMI FOLYÓIRAT

Szerkesztőség:
Sopron, Kölcsey
Ferenc - utca 1.
Kiadóhivatal:
Várkerület 44.
Táv. : 836, 379.

IV. ÉVFOLYAM.

1940 AUGUSZTUS 15.

4—5. SZÁM.

Mértékletességi Egyesület Sopronban 1619.

Közli: Németh Sámuel.

Lackner Kristóf Sopron város érdemes polgármestere volt a 17. század elején: 1613—19; — 1621—26; — 1629-től haláláig 1631-ig.¹⁾ Ezekben a mozgalmas, háborús időkben nagy elszántsággal, körültekintő diplomata tehetséggel vezette Sopron város ügyeit a pozsonyi országgyűlésen (1613) II. Mátyás előtt csak úgy, mint Bethlen Gábornál Besztercebányán (1620). A városi közügyek mellett azonban időt talált a tudományokkal, költészettel, egyházi ügyekkel, társadalmi egyesületekkel való foglalkozásra is. Művészi ízlését, európai széles látókörét, klasszikus műveltségét négyévi olaszországi egyetemi tanulmányai alatt szerezte, melyeket Páduában, Bolognában, Siennában végzett. Páduában avatták doktorrá 1595-ben. — Sopronban az irodalmi, tudományos, egyházi életnek irányítója. Mint az evangélikus liceum iskolafelügyelője iskolai törvényeket alkot; — ha szükséges, hittestvéreinek prédikál; — rézmetszeteket készít, köztük Sopron város képét; — Sopron első tudományos-irodalmi egyesületét szervezi: Foedus studiosorum 1604; — Nádasdy László biztatására a soproni liceumi tanulók számára iskolai drámákat ír, amelyek nyomtatásban is megjelentek; — ír vallás-erkölcsi, jogi, hazafias, katonai műveket is. Ügylátszik külső megjelenésében is meggyerő, tiszteletet keltő egyéniség volt; „szép doktor”-nak hívták. Mint életrajzírója írja²⁾: „Nagy szeretettel veték őt körül fejedelmek, királyok, hercegek, grófok, — nagyra értékelték az állam, — tisztelte ennek a városnak tanácsa, — beszüle minden tudós, okos, derék polgár.”

Ennek a rendkívül élénk szellemi életet élő Lackner Kristófnak több kéziratos műve maradt fenn, — ezek közül különösen érdekes a soproni evangélikus konvent levéltárában levő kötet.³⁾ Ebben a kötetben van egy németnyelvű vallás-erkölcsi munka:

¹⁾ Payr Sándor: Emlékezés Doktor Lackner Kristófról. Sopron, 1932.

²⁾ B. Domini Christophori Lackneri J. U. Doctoris et consulis quondam civitatis Semproniensis vitae curriculum. Ratisbonae Typis Johannis Georgii Hoffmanni Anno 1714. 101. lap.

³⁾ Az evangélikus konvent levéltára. 45. VI. B.

„Tugendspiegel“, — s azután következik: „Epistulae ad patronos et amicos.“ Lackner Kristóf leveleskönyve ez, — itt fogalmazta levelezését, sőt beszédeit is.

Ezek között a fogalmazványok között találhatjuk a mértékletességi egyesület, a „collegium sobrietatis“ alapszabályainak fogalmazványát is. Ezek a szabályok Esterházy Miklóshoz, a későbbi nádorhoz írt levélbe vannak foglalva. Megtudjuk a levélből, hogy Lackner Kristóf 1619. augusztus 18-án ebéden volt Esterházynál Cinfalván. Ügylátszik ebédközben beszélgethettek a kor nagy bűnéről: a részegségről, ezzel összefüggően a mértékletességről, mert Esterházy felszólította Lacknert, hogy készítse el a tervezetet a mértékletességi egyesületről. Bizonyára ismerte Esterházy Lacknernek szervezőképességét, — hiszen a „Foedus studiosorum“ alapításával bizonyosságot tett róla. Esterházy záros határidőt tűzött ki az alapszabályok elkészítésére: három napot. Lackner 1619. augusztus 22-én csakugyan el is küldte Nyékre a tervezetet. Egy nap alatt készítette el, sok egyéb elfoglaltsága mellett. Sőt az alapszabályokhoz hozzáfűzött egy „Prologus“-t is, amelyben a „Fundator“, az alapító és „Zoilus“, a gáncskodó, párbeszédben fejtik ki véleményüket az egyesületről. Lacknernek színműírói hajlama nyilvánul meg a párbeszédés formában. A prologus után bölcselők, költők műveiből idézeteket közöl egyrészt az „Ebrietas“-ra, a borivásra, másrészt a „Sobrietas“-ra, a mérsékletességre vonatkozólag.

Ezek után közöljük Lackner levelét s a levélbe illesztett alapszabálytervezetet az eredeti latin nyelven s ennek fordítását.

Epistola

Levél

ad Fundatorem Inlyti Collegii Sobrietatis (titulus Ill. Dn. Nicolaus Esterhazi) a Christoforo Lackner I. U. D. conscripta et Nekium transmissa.

Illustrissime Baro
Dom. gratissime

Salutem ab aeviterno et aeternum duraturo omnium laudandarum rerum et consenquentis temperantiae auctore animitus precor.

Quas a me in curia tua Sigendorffensi litteras ceu opinionem de temperantia die 18 Augusti currentis Dei anni praesentis 1619 exigebas Illustr. Dn. (quia omne promissum

a nevezetes Mértékletességi Egyesület alapítójához, nagyságos Esterházi Miklóshoz; írta és Nyékre elküldötte Lackner Kristóf I. U. D.

Nagyságos Báró,
Kegyelmes Uram, —

Az öröktől levő és örökké élő, — minden dicséretes dolgok jószágos te remtőjétől minden jót szívemből kívánok.

Az Úrnak folyó 1619-ik esztendéjében aug. 18-án a cinfalvi kúriában tőlem a mértékletességre vonatkozólag véleményt, illetőleg írást kívántál Nagyságos Uram! Mivel én akkor az ebédre meghivatva ezt va-

servare debitum) quum invitatus ad prandium recte tum despondi, — plane et germana fide termino a te Ill. Baro praefixo trium dierum inter caeteras publicas tam quam privatas occupationes pro viribus et angustia temporis ut et par est et decet, volui. Grata sic brevitate, indicio, lima, censura... connotata sic accipe:

I. Quia author et legislator (late sumpto vocabulo) quum sanxit legem, magis quam caeteri foedere et nexu societatis coniuncti, servare tenetur, — dignum et iustum est, ut quas autoduce praesumpseris raro in hoc collegio sobrietatis, ipse serves normas. Collegium sic erit laudabile, durabile, inviolabile, imitabile caeptumque in melius tractabile. Exempla habes in mea Corona Emblematica,⁴⁾ cognito loco; alia praetereo, quia brevem esse voluisti.

II. Cuilibet licitum sit sine omni respectu sineque metu ceu membrorum collegii errores, excessus promanantes in authore animadvertare, ipsos... censoribus (quorum quatuor sunt) detegere, qui si prae-habito consilio (fide ad id muneris obstructi) excessum mulctaque dig-

lóban megígértem, — s mivel minden ígéretet kötelesség megtartani, azért én igaz hűséggel igyekeztem a Nagyságodtól kitűzött háromnapos terminusra egyéb nyilvános és magán elfoglaltságaim közepette, az idő rövidségéhez képest úgy, amint szükséges és illik is, ígéretemet beváltani. Megírtam hát kellő rövidséggel, megfontolással, csiszolással, szigorú vizsgálattal..., ime, fogadd tehát:

I. A szervező és törvényhozó (messze eső, más területről vett szavak!) maga szentesíti a törvényt s azért neki inkább kell megtartani, mint az egyesület többi szövetkezett, — s a szövetség kapcsolatával összefűzött tagjainak. Méltányos és igazságos dolog tehát, hogy azokat a szabályokat, amelyeket ebben a ritka mértékletességi egyesületben magad jó szántából alkottál, — azokat tenmagad is megtartsad. Így lesz ez az egyesület dicséretes, tartós, sérthetetlen, utánoszható s kezdeményezését előbbre vivő. Erre példákat találsz ismert helyen az én „Corona Emblematicá”-mban, — egyebeket mellőzök, mert azt akartad, hogy rövid legyek.

II. Mindenkinek szabad minden tekintet és félelem nélkül az egyesület tagjainak hibáit, feltűnő kihágásait a tettesben szemeltartani, — a hibákat a censoroknak (négy censor van) bejelenteni. Ha a censorok tárgyalás megtartása után (erre a feladatra hivatásuk kötelezi őket) a

⁴⁾ Lackner itt egyik művére céloz: „Coronae Hungariae emblematica descriptio authore Christoforo Lackner, I. U. D. Anno MDCXIII. Lavingae Suevorum typis Palatinis excudebat M. Jacobus Winter Anno Domini MDCXV.”

num iudicant, authorem pro dispositione admoneant; qui si se purgare sufficienter haud possit, multa exigatur et Fisco curiae ad hoc electo statim eodem die disponat et nisi disposuisset in dies, hoc est dietim Joachimico⁵⁾ augeatur.

III. Sit autem poena (quia volenti non fit iniuria, sic namque tibi III. Baro visum fuit) in authore duodecim tallerorum Hungaricalium; in collegii membro, si fuerit ante familiares, Joachimicus unus, si extra aulam, collegii tamen membrum, Joachimici duo, si magnas vero Joachimicos disponat quatuor, marcam valentes.

IV. Nemo horum commembro- rum in despectum collegii ausu quo vis temerario dicat, hoc (t. i. collegium sobrietatis) inventum esse tenacitatis et avaritiae argumentum, qua re deprehensus damnatus in Joachimicum esto.

V. Quia vinum ad id creatum est, ut cor hominis laetificet, digestionem et concoctionem modice sumptum servet, robur addat, spiritum et animum excitet, — qui natura non esset abstemius, bibat pro palato et necessitate, lege tamen cauta.

VI. Hinc non incidit in poenam hanc, qui biberit aliquanto plus, quam alius collegii socius, — nisi excessus declinant in extremitatem. namque extrema haerent in vitio.

kihágást büntetésre méltónak ítélték, a tettest a határozat szerinti figyelmeztetik, s ha az illető magát elégedőképpen tisztázni nem tudja, megbírságotlatik. A bírságot az erre a célra szervezett pénztárba rögtön, még az nap be kell fizetni; ha valaki be nem fizetné, a bírság naponként egy Joachimicussal növekedik.

III. A tettes pedig bírságul 12 magyar tallért fizet. (Ugyanis „volenti non fit iniuria“, így látta ezt helyesnek Nagyságod). Ha az egyesület tagja a családi körön belül követ el kihágást, a bírság egy Joachimicus; — ha a házán kívül, de mégis mint tagja az egyesületnek, akkor 2 Joachimicust, — ha pedig az illető mágnás, akkor 4 Joachimicust, egy márkát érőt.

IV. A tagok közül az egyesület kisebbítésére senki meggondolatlanul ne mondja, hogy ezt az egyesületet a kapzsiság és zsugoriság miatt alkották volna. Ha valakire ez rábizonyosodik, egy Joachimicusra büntettedik.

V. Mivel a bor arra teremtetett, hogy az ember szívét megvidámitsa, — mértékkel élvezve az emésztést előmozdítsa, — erőt adjon, — a szellemet s lelket feltüzelje, — azért aki természeténél fogva a bortól nem tartózkodik, az izlése és szükséglete szerint igyék, de óvatos módon.

VI. Ezért tehát nem esik bünbe az, aki valamivel többet iszik, mint az egyesület más tagja, — csak túlzás, kihágás ne legyen belőle. A túlzásból származik ugyanis a bün, —

⁵⁾ „Joachimicus“ egy bizonyos fajta tallér.

et vitiorum vitandorum causa constitutum hoc est adiuventum; ea propter duntaxat vitia, errores, qui deturpant viri existimationem, multam pro missis solvent.

VII. Solent autem isti errores ut plurimum deprehendi, si insolitas gesticulationes, verba sesquipedalia alias non solita ediderit, — si existimationem alterius facto vel verbis laeserit (hoc ipso iuris processu salvo), — si praeter morem solitum conpalam condormiverit, — si quod sobrius non fuisset ausus indecore ebrius fecerit, — quae cum infinitis Tartareis erroribus per censores conscriptos deciduntur sine omni personarum tamen respectu.

VIII. Nec quod una via prohibitum est in fraudem legum Collegii huius Inclyti, — alia adgrediatur, — sanctum est, ut etiam aliubi locorum, ubi collega seu commembrum extiterit missusque fuerit in extremitate deprehensus in multam incidat.

IX. Hoc vero ita est intelligendum, ut dignitatem et existimationem tam missi, quam mittentis h. e. propriam et domini salvam, sanctam tueatur.

X. Quo decus collegii servetur, nemo commembrorum dicat se metu prae multa hibisse non audere vel se velle, non tamen licere, — quippe quod semel amore virtutis placuit, amplius displicere non licet, sic honestus se civili et aulico stylo

s a bűnök elkerűlése céljából alkotuk ezt a szervezetet. Azokért a bűnökért, tévedésekért tehát, amelyek a férfinak tekintélyét rombolják, az elkövetett dolgokhoz képest (az illetők) bírságot fizetnek.

VII. Legtöbbnyire a következő hibákat szoktuk gáncsolni: szokatlan taglejtések, — szokatlan hoszszadalmas fecsegés, — más becsületének szóval vagy tettel való megbántása, — a szokás ellenére mindenki szeme láttára való szunyókálás, — továbbá ha valaki valamit józan állapotában nem merne megtenni, azt kapatosan illetlen módon véghez viszi. Mindezeket egyeb számtalan megdöbbenő eltévelyedésekkel együtt a választott censek megbüntetik, még pedig minden tekintet nélkül a személyekre.

VIII. S ne hogy ami egyféle módon tiltva van, azt ennek a jeles egyesületnek törvényeit kijátszva, más módon elkövesse valaki, — elhatároztuk, hogy bárhol, ahol a tagtársunk van vagy ahova küldetik, s ott kihágás bizonyul rá, bírságot is meg.

IX. Ezt pedig úgy kell érteni, hogy a küldöttnek is meg a küldőnek is tekintélyét s méltóságát (azaz a magáét is s uráét is) kiki őrizze meg épen, szentül.

X. Hogy az egyesület tekintélye megővassék, a tagok közül senki se mondja, hogy a büntetéstől való félelemből nem mer inni, — vagy hogy bizony akarna (t. i. inni), de nem szabad. Mert hiszen ha valamit egyszer az erényesség iránt való

quis excusaverit. Nota namque et publica erunt haec virtutis incitamenta, de quibus ut publicis et publicatis sane publicum sit indicium.

XI. Nulla tamen quia est regula, quae non commissentia quadam admittat exceptionem, valde rigorosum esset hoc, et ab aequo et bono tamquam temperamento stricti iuris alienum, nullum plane... lapsus in mulctatum praetermittere excessum, sit namque saepius, ut appetentia magis ex nimia severitate et prohibitione crescat et in peiores excessus digrediret. Sic Ovidius tertio libro certe amandi: Nitimur in vitium semper cupimusque negata. Si honoris, fidelitatis, observantiae, publici gaudii solemnitalis specialis qua esset mos, mori gerendus erit, ne videremur nimis sapere quod esset dissipere. Sic summi... Imperatoris... Archiducum Austriae dumtaxat stando bibere licet, — ne tamen horum praetextus illiceat et ad palandos defectus et excessus ausam et occasionem prodeat, — penes censores sit indicium.

XII. Quo loco nemini liceat ita excedere modum, ut quem cohonestare studuerit, prorsus excessibus turpibusque factis deturpet, ast semper accurrat... respectus, honestum.

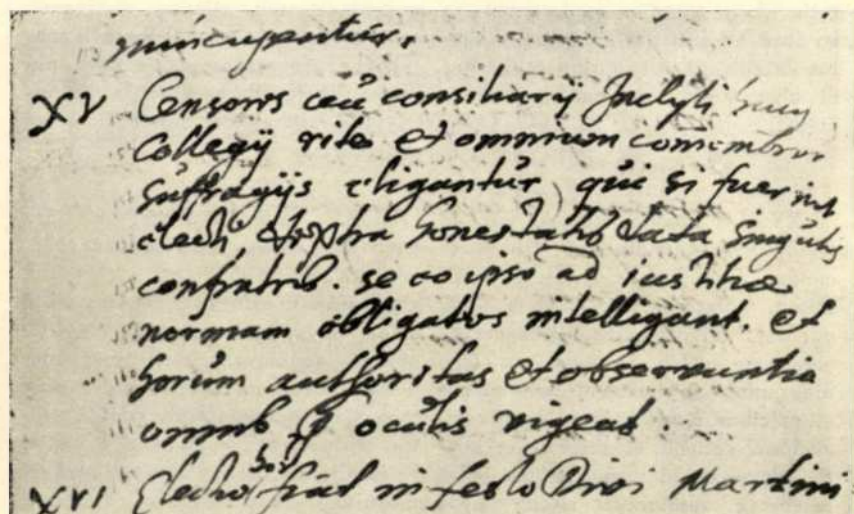
szeretből elfogadott az ember, — nem lehetséges, hogy később ez ne tessék, — így menti magát a tisztességes ember ezen az udvarias, előzékeny hangon. Az erénynek ösztönző eszközei ugyanis ismeretessé s nyilvánvalókká lesznek, — s amint ezek nyilvánosokká lesznek, közismert lesz a rájuk vonatkozó tétel is.

XI. De mivel nincsen olyan szabály, amely bizonyos bizalom alapján kivételt meg ne engedne, nagyon szigorú lenne és a méltányos, helyes, igazságos lelkülettől teljesen idegen, ha semmiféle megessett kihágást sem hagynánk büntetés nélkül. Hiszen gyakran megtörténik, hogy a kívánság a túlzott szigorúság és tiltás következtében csak növekedik és még rosszabb kihágásokra téved. Így jól mondja Ovidius az *Ars amatoria* harmadik könyvében: „mindig a tiltott dologra törekszünk és kívánjuk a megtagadottat”. Ha a tiszteletadásnak, a kedélyességnek, a megbecsülésnek, közörműnek van valami sajátos ünnepi szokása, — akkor a szokás szerint járjunk el, nehogy túlságos okosoknak látszassunk, ami egyet jelent az esztelenséggel. Így p. o. az uralkodóra, az osztrák főhercegekre poharat üríteni felállva szabad. Hogy azután ez ne legyen csábító ürügy s ne adjon bátorságot s alkalmat nyilvánvaló kihágásokra, — erre vonatkozólag a cenzorok ítélkeznek.

XII. Ilyen alkalmakkor a mértéket senkinek sem szabad annyira áthágni, hogy akit ünnepelni akar, éppenséggel azt gyalázza meg kicsapongásával, s dísztelen tettel. Legyen mindig szeme előtt a tisztesség, a becsület.

XIII. Quia is invaluit in patria nostra mos, ut pro demonstranda benevolentia... circulari poculo nos invicem invitemus et excitemus, cavendum hoc erit loco serio ut nullus haustus mensam (exceptis superius denominatis principibus virisque) circumeat stando. Pro quadam tamen speciali observantia licitum sit pro summis proceribus regni et in dignitate excellenti constitutis dextram cordi admovere, sinistram cyatho tributo.

XIII. Mivel hazánkban az a szokás kapott lábra, hogy a megtisztelés kimutatására körbenjáró pohárral egymást kölcsönösen felköszöntjük és felszólítjuk, ügyeljünk ilyen alkalomkor komolyan arra, hogy állva egy pohárköszöntés se járja körül az asztalt (kivéve a fentebb megemlített főhercegeket, férfiakat). Különös mértékben való megbecsülésképpen szabad azonban az ország kimagasló előkelőségeiért és magas állásba helyezettekért jobb kezünket szívünkre téve, ballal a felköszöntő poharat felajánlani.

A mértékletességi egyesület alapszabályainak egyik pontja. Lackner Kristóf kézírása.

XIV. Exacta mulcta et per Fiscum collegialem asservata ad pios usus transferri debet ita, ut media pars indigenis pauperibus, dimidia pro eliberatione captivis singulis mensibus distribuatur.

XV. Si qui ex Magnatibus huic collegio se associarent, in aula quavis sua quisque has regulas pro per-

XIV. A behajtott s az egyesületi pénztárban őrzött bírságpénzt egyes célokra kell fordítani mégpedig úgy, hogy havonta az összeg fele hazai szegényeink javára, — másik fele foglyok kiszabadítására adassék.

XV. Ha valaki a mágnások közül ebbe az egyesületbe lépne, úgy kiki a saját házában ezeket a szabályo-

pendiculo sequatur, si tamen quas speciales pro sua aula sancire voluerint, modo non discrepantes fuerint, licitum sit, — sub uno tamen sobrietatis vexillo omnes ceu commembra militant et sobrietatis confoederati nuncupentur.

XVI. Censores seu consilarii Inclyti huius collegii rite et omnium commembrorum suffragiis eligantur, qui si fuerint electi, dextra honestatis data singulis confratribus se eo ipso ad iustitiae normam obligatos intelligant. Et horum autoritas et observantia omnibus pro oculis vigeat.

XVIII. Electio horum fiat in festo Divi Martini; quo die quodcunque Collegium Sobrietatis institutum, anniversarium diem ea qua par est, authorem discretionem et liberalitate celebrare teneatur. Quo die quum ut plurimum potationibus et calcibus studeant alii, haec commembra collegii et discreti et hilariter decentius id ipsum festum sobrii celebrare admittantur. Non quippe amicus qualis esse soleat ebrius mentis et compos et praeconsequens.

XVIII. Quo fundatoris et autoris huius inclyti collegii autoritas magis augmine famae excrescat et quasi quod latentis energiae in recessu prae se ferat, conveniens est, ut pro aeviterna memoria in signum et argumentum collegii

kat zsinórmértékül kövesse. Ha mégis házára vonatkozólag bizonyos sajátos szabályokat akarna elrendelni, ez meg van engedve, de eltérők ezektől (t. i. a szabályoktól) nem lehetnek. Az egyesületnek minden tagja egyébként a mértékletesség lobogója alatt küzd és a mértékletesség szövetségeseinek nevezessenek.

XVI. Ennek a jeles egyesületnek censorait vagy tanácsosait annak rendje s módja szerint az összes tagok szavazataival választják. Ha megválasztattak, minden testvérnek kezét adnak, — s ezzel érzézik magukat az igazságosság törvénye alá helyezettnek. S ezeknek a tekintélyét s tiszteletét mindenki szem előtt tartsa.

XVII. Ezeknek a megválasztása történjék Szent Márton ünnepén, mint a mértékletességi egyesület alapításának évforduló napján; s illő dolog, hogy ezt a napot az alapítók bőkezű vendégszeretettel megünnepeljék. Mivel az ilyen napot mások többnyire poharazással, ivással töltik, ennek az egyesületnek tagjai törekedjenek ezt az ünnepet józanul megülni, — tisztes módon, vidáman, illendőképpen. A barátunk ugyanis ittasan nem olyan, mint szokott lenni, nem fékezi elméjét, nem következetes.

XVIII. Hogy e jeles egyesület alapítójának és szervezőjének tekintélye a hír szárnyán is növekedjék és a visszavonultságában elrejtőző energiája nyilvánvaló legyen, illő, hogy örök emlékezet okából az egyesület jelvénye és bizonyosága-

quemlibet ex collegii numero anulo sive aureo sive argenteo levi forma praefigurato author donet. in quo anulo hae litterae extent insculptae: N. E. A. C. S. = Nicolaus Eszterhazi Author Collegii Sobrietatis, — et hic anulus erit in recognitionem collegii.

XIX. Quem anulum membrum collegii si non digitis impositum gestiret, visus et convictus Joachimicum ad suos usus deponere censoribus et sic fisco collegii teneatur.

XX. Sine praesensu et annuentia authoris et fundatoris nemo in collegium hoc recipiatur et cooptetur.

XXI. Eligantur et recipiantur autem duntaxat viri praecillustres et nobiles et si qui insignes fama fuerint milites, ne collegii auctoritas et dignitas non prae habito hac discretione vilescat.

XXII. Casu quo incrementum hoc collegium summisit . . . praeter omnia et sigillo opus erit, quare collegii sobrietatis sigillum tale incidatur: laurea seu sertum ex lauro confectum et palma in meditullio laurae cum litteris S. C. S.

XXIII. Si qui Collegium hoc recondationis gratia vel mobilibus vel immobilibus condecoravit et donavit, istius honos et fama ab omnibus collegiatis praemoveatur.

képpen a szervező az egyesület minden tagját egy könnyű alakban kiképzett arany- vagy ezüstgyűrűvel megajándékozza. Ebben a gyűrűben ezek a betűk legyenek bevésve: N. E. A. C. S. Nicolaus Eszterhazi Author Collegii Sobrietatis. Ez a gyűrű lesz az egyesület ismertető jele.

XIX. Ha az egyesületnek valamelyik tagja ezt a gyűrűt nem viseli az ujján s ha ezt meglátják s rábizonyítják, akkor a censoroknak s ezzel a pénztárnak saját használatra egy Joachimicust kell fizetnie.

XX. A szervező előzetes tudomása és hozzájárulása nélkül ebbe az egyesületbe senki fel ne vétessék, be ne irattassék.

XXI. Csak kiváló és előkelő férfiak és esetleg jeles hírnevű katonák választassanak meg s fogadtassanak be, — nehogy az egyesület tekintélye és méltósága e megválogatás szem előtt tartása nélkül csorbát szenvedjen.

XXII. Ha esetleg az egyesület növekednék, mindenek előtt pecsétre lesz szükség. Ezért hát a mértékleteségi egyesület ilyen pecsétet véssessen: babér vagy babérkoszorú, — ennek a babérkoszorúnak közepében pálma ezekkel a betűkkel: S. C. S. (sigillum collegii sobrietatis).

XXIII. Ha valaki az egyesületet emlékezés okából akár ingó, akár ingatlan javakkal megajándékozná, annak hírét-nevét minden tag mozgassa elő.

XXIV. Si porro collegium creverit etiam bonis, specialem habeat dispositionis locum et aream Collegii, in qua res et litteralia instrumenta asserventur.

XXV. Censores demum, rebus sic auctis et felicius crescentibus, annuatim de acceptis et erogatis in anni versario di festo sc. divini Martini praesentibus omnibus rationes, reddant collegii membris.

XXVI. Censores praedenominati quatuor eodem anni versario die eligantur vel si officio honeste prae fuerint et studio collegium auxerint, confirmentur.

XXVII. Protocollon conficiatur in quod omnium collegii membrorum nomina inscribuntur. Sic et res ad Collegium pertinentes, ut repertorius omnium in arca Collegii sit muniatus.

XXVIII. Semel huic collegio dictum amplius ad alios casus transferri nequeant sive per cambium sive per vendationem, quo donantium gratus animus et res ab iisdem datae et collatae salvae et intactae recordationis et memoria gratia maneat.

XXIX. Regis Hungariae natalem diem sedulo congregatione et praesentia quilibet ex collegii numero eodem die anniversario condecorare studeat et author eodem die anniversario cum suis aulae familiaribus aliquod militare exercitium recrea-

XXIV. Ha az egyesület tovább fejlődik, vagyona számára legyen egy bizonyos rendelkezési helye, amelyben javai s egyéb irodai holmik megőriztessenek.

XXV. Amennyiben az egyesület javai örvendetesen gyarapodnának, a censorok évenként az évforduló alkalmával, vagyis Szent Márton napján mindenki jelenlétében számadást tartoznak adni a kapott és kiadott holmikról az egyesület tagjainak.

XXVI. A nevezett négy censort az évforduló alkalmával kell megválasztani, vagy megerősíteni állásukban, ha hivatalukat tisztességesen látták el s az egyesület ügyét előmozdították.

XXVII. Jegyzőkönyvet is kell készíteni, ebbe bejegyzendő az egyesület minden tagjának neve, úgy szintén az egyesület tulajdonát képező vagyon is; ez a mindenre kiterjedő leltár az egyesület szekrényében őriztessék.

XXVIII. Az egyesületnek juttatott ajándékot tovább adni más célra nem szabad, sem csere, sem eladás útján; hogy ily módon az ajándékozóknak hálás lelkületére, s az általuk adott s felajánlott ajándékokra való hálás visszaemlékezés épen, sértetlenül fennmaradjon.

XXIX. A magyar király születésnapját az egyesület minden tagja szeretnyen igyekezzék megünnepelni az évfordulón tartott összejövetellel, ezen való megjelenéssel. A szervező pedig ugyanazon az évfordulón udvari népével szórakozás céljából

tionis gratia instituat, sitque hic specialis dies laetitiae dicatus ...

rendezzen valamiféle katonai gyakorlatot, — s legyen ez a nap az öröm napja.

XXX. Quia omnibus moriendum est et semel calcanda via Lethi, omnibusque una mansit nox, et nemo evadet, ideo quo salvum et aeternum duraturum vigeat hoc collegium, semper maior natu et senior ex Eszterhaziana familia huius collegii praeses per commembra collegii die anniversario Divi Martini declaretur. — Et ab omnibus honore competentis observetur id, quod denuo ab omnibus collegiatis fieri ut par est decet et debet.

XXX. Mivel mindenkinek meg kell halni, — s Lethe útját egyszer megjárni, — s mindnyájukra ugyanaz az éjtszaka vár, s azt senki ki nem kerül, — azért hogy ez az egyesület épen s örökké fennmaradjon s virágozzék, — az Esterházi családból mindig a legidősebb nyilváníttassék az egyesület elnökének az évfordulón, Szent Márton napján. S e tisztséggel felruházott iránt minden tagtárs adja meg azt a tiszteletet, amely méltányos, illendő, szükséges.

*

His Illustrissime Baro et Patrone gratiosissime septuagies septies non duntaxat septies me commendo, — cui quod despondi hisce meis exsolvere (quum omne promissum cadat in debitum) volni. Vale et me ama. Datae die 22 Augusti 1619. Sempronii. Unius diei labore et id ipsum inter publicas occupatones et civiles strepitus.

Addictissimus servus C. L. I. U. D.

Nagyságos Báró, kegyes Pártfogóm! Sokszor ajánlom magamat pártfogásodba. Mivel minden ígéretet tartozik az ember megtartani, azért ezzel az irattal ígéretemet akartam beváltani. Egy nap alatt készült el, s hozzá még közügyekkel való elfoglaltság között, — s a polgártársak is zavartak. Éljen boldogul! Sopron, 1619. aug. 22. C. L. I. U. D.

*

Erről a mértékletességi egyesületről mindenek előtt megállapítjuk, hogy csak az alapszabályait ismerjük, működéséről semmit sem tudunk. Vajjon Esterházy Miklós a beküldött szabályzatot nem tartotta-e megfelelőnek, vagy mint korát megelőző gondolat csirájába fult, — nem tudjuk. De még így is rendkívül érdekes művelődéstörténeti adat. Jól mondja egy helyütt Lackner az alapszabályokban a „collegium“-ot „rarum“-nak, ritkának. *Egyelőre a magyar művelődéstörténetben ez a legelső mértékletességi egyesületi szabályzat, amelyről tudomá-*

*sunk van.*⁴⁾ Hogy vajjon Lacknerben német vagy olasz hatás alatt támadt-e fel a gondolat, vagy esetleg az egyesületi életet annyira kedvelő, szervezni szerető elméjéből példa nélkül is ki-pattanhatott, — nem tudjuk. Mert azt bizonyosra veszem, hogy ha Esterházy Miklós bizta is meg Lacknert a szabályzat elkészítésével, az eredeti ötlet az örökké mozgó eszű Lacknertől származott.

Közismert dolog, hogy a 16. és 17. században mennyire elterjedt bűn volt a részegség. Csak Magyarai István idézem, aki a mértékletességi egyesület alapszabályainak kelte előtt 17 évvel 1602-ben adta ki nevezetes művét: „Az országokban való sok romlásoknak okairól”. A romlás okai között szerepel a részegség is: „Mi penig az táborban is igaz úgy megkivánunk minden pompaságot, jó lakást és *részegséget*, mint házunknál, maga még honn is káros az. Sokszor úgy iszunk a jó borban, hogy másnap jól feljő még az nap is, s mi mégis mind hadnagyostul az fészekben aluszunk és hortyogunk. Sok hadnagyság vagyon, mely alatt nem találsz annyi kopját, mennyi cégért csak a Duna parion is látsz.” Lackner jónak látta a soproni városház falán is megbélyegezni a részegséget, szerette a feliratokat és a jelképeket. Nemcsak a nyaralójának falait látta el szellemes felírásokkal, hanem a városház falait is. Pamer Mihály ezeket összegyűjtötte,⁵⁾ s amint közli, volt közöttük egy feliratos jelkép a részegség ellen is. Festetett egy zabolát, amely telve volt róla lecsüngő szőlőfürtökkel, — s ennek a zabolának volt szegezve egy dárd. Jelentése Pamer magyarázata szerint: a részegség olyan vaddá teszi az embereket, hogy semmiféle zabola meg nem fékezi őket, és haszontalanokká, alkalmatlanná lesznek a munkára. Felirat is volt mellette: *Regnat sed ad perniciem*”, „Uralkodik, de veszedelemre!”

Ezt a részegséget akarta az egyesület elfojtani.

*

A 30 pontba foglalt alapszabálynak fő pontjait kiemelve, a következőkben ismertetjük:

1. Az egyesület *célját* legáltalánosabban a VI. pont foglalja össze: „A bűnök elkerülése céljából alkottuk ezt az egyesületet.” Természetesen értendők azok a bűnök, amelyek részegségből származnak. Nem hirdeti Lackner a bortól való teljes megtartóztatást, hisz neki magának is „feő és jó borai” vannak, mint egyik levelében írja. „Aki természeténél fogva a bortól nem tar-

⁴⁾ A magyar művelődéstörténet egyik fiatal tudósát: *dr. Kring Miklóst* kértem meg, hogy nyomozzon a szabályzatra vonatkozólag. A nyomozás azonban eredménytelen volt a szabályzatnak sem eredeti forrására, sem hazai hasonló szabályzatokra e korból nem lehetett rátalálni. Itt is hálás köszönetet mondok *dr. Kring Miklósnak* a szíves közreműködésért.

⁵⁾ Lackner idézett latinnyelvű életrajza. 45 lap.

tózkodik, az izlése és szükséglete szerint igyék, de óvatos módon (cauta lege). V. — A fontos az, hogy az egyesület tagjai otthon is, egyébütt is, mindig „tisztes módon, vidáman, illendőképben, józanul (discreti, hilares, decentius, sobrii)” viselkedjenek. VII. — „Legyen mindig szem előtt a tisztesség, a becsület, a tekintély (respectus, honestum, existimatio) XIII. — Ha iszik az egyesületi tag, mértékkel igyék (modice sumere), — soha se igyék annyit, hogy kihágás (defectus, excessus), bűn (vitium), tévedés (error), rút cselekedet (turpe factum), kilengés (extremitates, modum excedere) legyen belőle. A VII. pontban érdekesen sorolja fel a kapatos embernek olyan jellemző sajátságait, amelyek a férfias komolysággal, tekintéllyel ellentétben állanak, amiért is a tagoknak ezeket kerülni kell.

2. Az egyesület elnöke mindig az Esterházy család legidősebb tagja. (XXX.)

3. Az egyesület tagjai sorába csak előkelő egyéniségeket, nemeseket, esetleg hírneves katonákat szabad felvenni. Lackner bizonyára úgy számított, hogy a „felsőbb tízezer” példája divatként is hatni fog. XV., XX., XXI.

4. Megállapítja az egyesület *jelvényét* (gyűrű), *pecsétjét*, XVIII., XIX., XXII. Legyen *jegyzőkönyve* is. XXVII.

5. Az egyesületnek *négy censor* állana az élén az elnök mellett. XVI., XVIII., XXVI.

6. Akik az egyesület célkitűzésével ellentétben viselkednek, azok *bírságot* fizetnek. Megállapítja azt is, hogy a bírság hova fordíttassék, az *egyesület vagyonát* hogyan kezeljék. (I—IV., VIII—IX., XIV., XXVIII.)

7. Az egyesület *ünnepélyeket is rendez*, megállapítja, hogy a rendezés hogyan, mikor történjék. (XI—XIII., XXIX.)

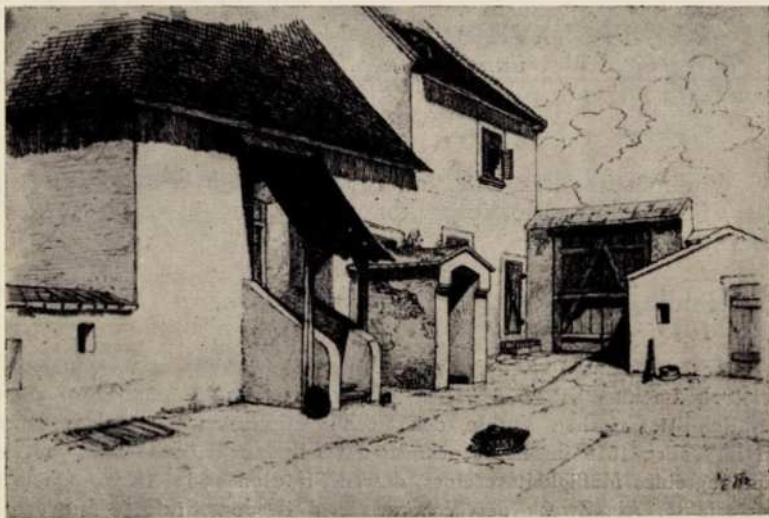
*

Mindenesetre kár, hogy az egyesület csak irott malaszt maradt; abban a tobzódó korszakban kétségtelenül javítólag hatott volna az erkölcsökre.

Németh, Samuel: *Der Mäßigkeitsverein in Oedenburg im Jahre 1619.*

Der kunstsinnige und wissenschaftlich hervorragende Bürgermeister Dr. Christoph Lackner (1571—1631), der bereits im Jahre 1604 einen wissenschaftlich litterarischen Verein, den Foedus studiosorum gründete, befaßte sich im Jahre 1619 im Einvernehmen mit Nikolaus v. Esterházy mit der Gründung eines Mäßigkeitsvereines, dessen Statuten er in XXX Artikeln zusammenfaßte. Als Zweck des Vereines wird in den Statuten-Entwurf das Bestreben bezeichnet: Vermeidung der Übel, die durch den unmäßigen Weingenuß verursacht werden. Von den Vereinsmitgliedern wird gefordert.

daß sie sich auch in ihrem Heim „ehrwürdig, fröhlich, anständig und nüchtern“ benehmen; sie sollen immer den Anstand, Ehre und Ansehen wahren. Als Mitglieder dürfen nur vornehme Persönlichkeiten, Edelmänner, berühmte Militärs aufgenommen werden mit der Absicht, daß sie mit gutem Beispiel vorangehen. — Als Vereinszeichen dient ein Ring. Neben dem Vorstand wirken vier Zensoren. Mitglieder, die wider den Statuten handeln, werden mit Geldbußen bestraft. Der Statuten-Entwurf, betitelt: „Collegium sobrietatis“ ist in lateinischer Sprache verfaßt und befindet sich mit vielen anderen handschriftlichen Arbeiten Dr. Lackners in einem Bande gesammelt im Archiv des evangelischen Konvents zu Oedenburg, wo auch ein in deutscher Sprache von ihm verfaßtes religiös-sittliches Werk: „Der Tugendspiegel“ zu finden ist. Zu den Statuten verfertigte Lackner auch einen „Prologus“, in welchem der Gründer (Fundator) und der Tadler (Zoilus) im Zwiegespräch ihren Standpunkt über den Verein entfalten.

Az Erzsébet-kert környékén levő régi malom udvarrésze.
Hauser Károly rajza 1863.

A brennbergi szénbányászat és a bécsi hajózható csatorna.¹⁾

Irta: Vajk Artúr.

Sopron területén, a város centrumától délnyugati irányban 10 km távolságban települ Brennbergbánya. Mint Nagymagyarország legrégebbi szénbányájának jelentős szerepe volt abban, hogy a 18. században még kizárólag mezőgazdasági és kereskedelmi jellegű Sopron és környéke a nagyméretű téglagyárak, a már megszünt üveggyártás, a cinalvi, félszerfalvi, büki, csepregi, nagycentki és petőházi jelentékeny cukorgyártás révén igen korán lépett az iparosodás terére, mely az utóbbi évtizedekben kialakult textil- és vasipar által a város mezőgazdasági jellegét háttérbe szorította. Az Alpesek nyúlványain kifejlődött üzem hazánk bányatelepei között egyike a legszebbeknek, de éppen az Alpesek közelsége miatt egyike a legnehezebb bányáknak is, mert a széntelep kifejlődését követő időben lefolyt földkéregelmozdulások — gyűrődések, süllyedések, áttolások — a széntelepet annyira deformálták s olyan mélységekbe sodorták le, hogy annak kitermelése csak a legnagyobb műszaki felkészültséggel és beruházásokkal lehetséges. Ennek következménye az, hogy számos oly korszakalkotó technikai találmányt alkalmaztak először a brennbergi üzemnél, amelyeket a többi bánya csak jóval később vezetett be. Innen indult ki az első vasúti sín, az első gőzszállító-gép használata, hogy csak a „forradalmi” újításokat említsük. A rendelkezésre álló hatalmas tőke lehetővé tette, hogy itt a múlt század közepén hazánk legnagyobb szénbányája fejlődjék ki s hogy jelentősége Bécsújhely és Bécs szempontjából mily

¹⁾ A nagyobb részében Sopron város területén folyó szénbányászatnak tekintélyes irodalma van. Az útleírásokban, szaklapokban, napilapokban és szakértői véleményekben közölt rövidebb értekezéseket nem említve, a következő összefoglaló művek állanak rendelkezésre: 1855. A Brennbergi Szénbánya Monografiája. Irta: id. Hamberger János bányagondnok, Brennbergbánya. — 1930. Sopron Környékének Geológiája. II. rész. Irta: dr. Vendl Miklós műegyetemi tanár, Sopron. — 1931. Die Geschichte des Nordrandes der Landseer Bucht im Jungtertiär. Irta: Janoschek Róbert, Wien. — 1932. A brennbergi szénbányászat földrajza. Irta: ifj. Geszler Ödön, Budapest. — 1933. Adatok Brennbergbánya és Sopron Geológiájához. Irta: dr. Vendl Miklós m. e. tanár, Sopron. — 1934. Climatic and hygienic researches in the Brennberg mines. Irta: Dr. Acs László orvos, Brennbergbánya. — 1934. Adatok „A Magyar Kőszénbányászat Történetéhez a XVIII. században”. Irta: Bán Imre dr. igazgató, Budapest. — 1934. A brennbergi kőszénbányászat története, 1759—1792. Irta: Bán Imre dr., Budapest. — 1935. Brennbergbánya Története. 1759—1933. Irta: Reményi Viktor bányamérnök, Brennbergbánya. — 1935. Az Ancylostomiasis kérdésének mai állása Magyarországon. Irta: Dr. Lőrincz Ferenc egy. tanár, Szeged. — 1936. Der Wiener-Neustädter Schiffahrtskanal. Irta: Valerie Else Riebe, Wien. — 1938. Adatok Brennberg Bányaklimájához. Irta: Horváth József bányamérnök, Brennbergbánya.

nagy volt, bizonyítja az, hogy már a 18. század fordulóján hajózható csatorna építését kezdték Bécs és Sopron között.²⁾

A széntelep a Muck-hegy alatti kibúvásaitól egészen Szikra (volt magyar, most a burgenlandi Siegraben) községig terjed, azért a műveletek egyrésze Sopron város területén kívül fekszik és pedig kizárólag az ezelőtt magyar Récény (most Ritzing burgenlandi) község területén. A monografiák szerzői szorgos kutatásaik ellenére is főleg a város területén folyt bányászat történetét ismertethették, mert a városi levéltár különösen a bérleti szerződésekkel kapcsolatban értékes adatokat tartalmaz. A városi területen folyt bányászat Mária Terézia királynő uralkodásától a Bach-korszak végéig a selmezbányai kincstári kamara-ház felügyelete alá tartozott, így valószínű, hogy az ottani levéltár még számos értékes adattal szaporíthatja az eddigi ismereteket. A récényi bányászatot érintő adatok valamely oly régi soproni patricius család irataival lennének kiegészíthetők, melyek az Unió récényi bányatársaságnak voltak társtulajdonosai. 1902-ben a brennbergi bányát bérlő részvénytársaság megvásárolta az Unió récényi r.-t.-ot s azóta a két üzem egységes művelés alatt áll.

A bánya története főbb vonásokban a következő:

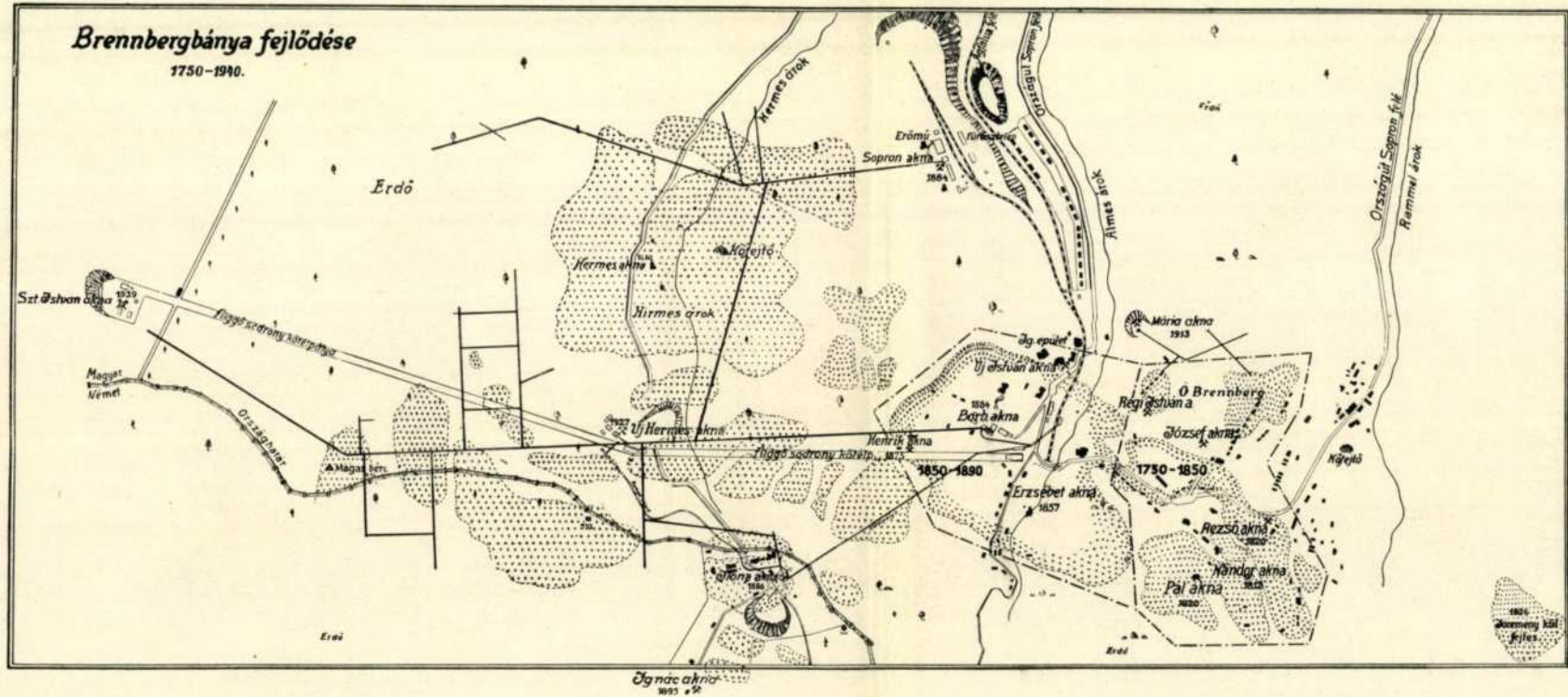
1750-ben Rieder soproni kovácsot a városi tanács elé vezették s engedély nélküli faszénégetés gyanújával vádolták. A vád alaptalan volt, mert Rieder, mint Németországból bevándorolt iparos, ismerte már a szén használhatóságát s a városi erdők állandóan füstölő (brennender Berg) récényi szögletéből néhány darab égő követ — „lapides ignem facile concipientes” — jogtalanul eltulajdonítva, műhelyében haszonlesően felhasznált. Rieder volt a magyar szénbányászat úttörője. Ekkor még a ma hatalmas sziléziai szénbányászat is csak gyermekcipőben járt, mert például 1742-ben három „bányatelepén” összesen 18 munkást foglalkoztatott. Németországban hasonló volt a helyzet, mert bár a szén használhatóságát a zwickau-i kerületben már a 10. században ismerték s a középkor legnagyobb bányászja: Agricola az 1519—22. években több aknába beszállt, mégis oly ismeretlen és jelentéktelen helyi vállalkozások voltak ezek az üzemek, hogy az első szénrel tüzelhető mészégető Szászországban 1718-ban s az első téglágető 1796-ban indult. Zwickau városában, mely ma egyike a legnagyobb szénközpontoknak, csak 1823-ban vezették be a szénrel való szobafűtést. Hasonló volt a helyzet Angliában, ahol szintén régóta ismerték a szenet, de még 1673-ban is, mint oly anyagot, mely ragályos betegséget

²⁾ Valerie Else Riebe bécsi kutató értékes tanulmánya hívta fel a figyelmet azokra az összefüggésekre, melyek a Wien—Wr.-Neustadti Schiff-fahrtskanal és a brennbergi üzem között fennállnak és adatait a bányai igazgatóság 115 éves emlékkönyvének feljegyzéseivel kiegészítve közöljük.

Hajózható csatorna terve Wientől Brennbergén (Sopron) át a Rábáig.
(Maire és v. Maillard tervei alapján. Kriegsarchiv. Wien.)

Brennbergbánya fejlődése
1750-1940.

áraszt s embert, állatot, fát, fűvet megmérgez. Ennek analógiáját hazánkban is megtaláljuk, amikor 1770-ben Trencsén vármegye fizikusa hivatalos véleményében, Bán ismertetése szerint, a következő konklúzióra jutott: „Hogy ha valaki szénrel fűt és éjjel rájön a „fojtódás”, az meghal.” Ebből is kiténik, hogy ez időben még általában hiányoztak a technikai berendezések, sőt a kályharostélyok is, melyek a szén okszerű használatát lehetővé tették volna s így a brennbergi bánya fejlődésének első szakából, közel 50 évig, eddig kevés adat ismeretes, mert az akkori időben nem sokakat érdekelt a szénbányászat.

1793-ig a bánya majd a város kezelésében volt, majd egyes kisemberek művelték, így az említett Rieder kovács, Zollner órás, Schneider Vencel bányász. Ezek hol fizettek bért, hol nem s időnként a bánya szünetelt is. Az első termelési adat 1759-ben évi 824 bécsi mázsáról szól s a következő évektől napjainkig rendelkezésre állanak a termelési adatok, melyekből azonban az 1903. év előtti időben a récényi bányászat termelése hiányzik. Az 1759. évi reményfoktató kezdet után voltak olyan évek is, amikor a termelés csak esetenként, vagy egyáltalán nem folyt.

Az első kutatás helye egészen pontosan nem állapítható meg a régi feljegyzésekből. Kétségtelen azonban, hogy a lelőhely a jelenlegi óbrennbergi társulati vendéglőtől dél felé továbbhaladó úton, vagy annak közvetlen közelében, mintegy 200 méterre a vendéglőtől feküdhett. Morgenbesser Franz Anton alsóausztriai bányabíró az udvari kamara 1763 május 18.-án kelt rendeletére május 26.-án azzal a küldetéssel érkezik Sopron tanácsához, hogy a már két éve szünetelő bányászkodás újfelf vételét az udvari kamara meghatalmazásából sürgesse. Ernst polgármester kíséretében Bánfalván át másfélórai kocsizás után érkezik a bányához, „welcher der brennende Berg benamset wird” s itt 3 felhagyott tárót talált, melyek egyike úgynevezett altáró (Erbstollen), a víz levezetésére szolgál, de a másik két táró is víz alatt áll. Az egyiket ácsolatokkal bebiztosíttatja s megállapítja, hogy benne vörös és fehér agyagok közé ágyazva egy fél láb vastag széncsik található, mely erősen befelé dől. Morgenbesser megállapította tehát, hogy a szén a mélység felé kellene követni, ami a víz miatt nem lehetséges. Kétségtelen az is, hogy az első kutatás ereszkékkel történt, ugyanis, ha tárók lettek volna, úgy a víz nem gyűlhetik fel a vájvégen, mert a nyílás irányában kifolyik. Itt már szakértő bányász vezethette a munkát s ezt Morgenbesser a kíséret tagjaitól meg is tudja, akik előadják, hogy Rieder kovács bejelentése alapján a város gróf Batthyány borostyánkői bányájából egy Stefan Bayer nevű bányászt kért kölcsön s ez vezette az első kutatásokat. Ezek a kutatások — miután a környező helyeken mindenütt oly mélyen feküdt a telep, hogy az ereszkével felkutatható nem volt — csak

a fentebb említett helyeken folyhattak. Míg tehát másutt általában a telepnek a napszintre való kibúvásán, vagy a napszint közvetlen közelében indult meg a művelés, addig Brennerben már a kezdet is nehéz volt és szakképzettséget igényelt.

A Morgenbesser kiszállását követő napon a bányabíró tárgyalást folytatott a tanáccsal s felolvastva a bányász kamaragróf dekrétumát, kikérte a tanács állásfoglalását az üzem folytatására vonatkozólag. A tanács hivatkozott arra, hogy a nagy távolság miatt a kézi- és fuvarrobot előteremtése nagyon nehéz, a művelés a nagy faelhasználás miatt drága, a szén 50'8 kg-ja a helyszínen $23\frac{1}{6}$ krajcárba kerül s Bécsben 54 krajcárért volna csak forgalomba hozható, ily ár mellett azonban nem értékesíthető. Nem zárkóznak el a kívánság teljesítésétől az esetben, ha a kincstár szakértő bányászt bocsát a város rendelkezésére. Ügylátszik, hogy Morgenbesser is méltányolta a tanács állásfoglalásának jogosságát, mert e tárgyban tett jelentése, mely a Hofkammerarchivban található, még 1765 és 1766-ban is ismételten tárgyalás alá került, megállapítva a szakértő bányászok kiküldésének jogosságát s hol hollandiai bányászok, hol a Karintiából visszavándorolt bányászok kiküldését helyezték kilátásba.

Morgenbessernek ezen kiszállása után két évig a város semmiféle érdeklődést sem mutat a bánya iránt, a királyi udvar nem kap e tárgyban újabb jelentést, csupán a régi akták merülnek fel időközönként s ezért a királyné szorgalmazására 1765-ben újból Kallóczy Mihály kamarai tanácsos jelenik meg Sopronban, aki azonban a tanács meghallgatása és a helyszínen megtekintése után oly felterjesztést tesz, hogy a bánya nem érdemes a megnyitásra. A városi tanács véleménye szerint többek között azért sem érdemes bányászni, mert 1 bécsi mázsa szén termelése $23\frac{1}{6}$ krajcárba kerül s Bécsújhelyen legfeljebb 18 krajcárt lehetett érte elérni. Különben is a szén „éretlen” s még néhány évig meg kell érlelni.

Szobafűtésre még nem igen használhatták a szenet, nemcsak azért, mert a kibúváson talált agyaggal, palával kevert „éretlen” szén még modern tüzelőberendezéseinkben sem ég jól, tehát annál kevésbé volt az akkor általában használt nyílt tüzhelyeken tüzelhető, hanem azért sem, mert hazánknak „gyár-ipara” 10—20 jelentéktelen üzemből állott csupán és ezek nagyobbrészt hegyes, erdős vidéken voltak s hajtóerejük a hegyi patak vagy a fa volt. A fa azonban ezidőben — Mária Terézia uralkodása alatt — ritka anyag kezdett lenni, mert annak ellenére, hogy az ország egyes részeit még őserdők borították, mégis az utak hiánya nem tette lehetővé, hogy ezekről a vidékekről a fa a nagyobb fogyasztókhoz kerüljön. Ily nagy fogyasztók a városok, bányák, kohók voltak s a fahiány ellensúlyozására hozta Mária Terézia 1766-ban a rendeletet, melyben magas

pénzjutalmat helyez kilátásba azok számára, kik tőzeggel olvasztanak, illetőleg kik tőzeget találnak. Ezen felbuzdulva, élénk kutatás indult meg az országban. Brennbergen Terstyánszky Dániel felvidéki vállalkozó jelent meg 1768-ban, aki a tanács segítségét kérte munkájához s ígéretet tett arra, hogy az erdő állományát kímélni fogják. Azonban Terstyánszky távollétében munkásait Sopron város emberei elkergették. Pedig Terstyánszky komoly vállalkozásának igazolására ugyanoly adománylevélért folyamodott a királynőhöz, amelyet nemes ércek bányászata esetén is megkívánt a törvény. A kérvény szövege a következő (l. Bán Imre): Von Ihro Königl. u. Kaysl. auch zu Hungarn und Böhmen Königl. Apostl. Mays. unserer aller Gnädigsten Landes Fürstin und Berg Freyin Nahmen, Muthe und begehre Ich Endes gestellter als Löhen-Träger mit darzu samentlich gehörigen Recht und Gerechtigkeiten und zwar auf den Oedenburger Territorio an den so genannnden brennenden Berge Einen Stollen — unter dem Nahmen des St Josephi Stollens auf Stein Kohlen u. Vitriol mir sub Autentico, großgünstig zu verleyhen. Datum Bacca-Banya Die 15-ten Sept Ao 1768.

Daniel v. Terstyánszky.

Ennek alapján a bakabányai bányabíróság ki is állított számára egy Muthscheint, de érvényét Oedenburg K. Freystadt a fentebb ismertetett módon nem respektálta. Ez dokumentálása kívánt lenni annak, hogy a város, mint földesúr, nem ismeri el a királynő azon jogát, hogy a szenet, hasonlóan az aranyhoz, ezüsthöz, a földesúr tulajdonjoga alól kivonja és másnak adományozza. Ez volt az első megnyilatkozás a szén jogi helyzetének tisztázásához, amint azt dr. Bán részletesen ismerteti.

Terstyánszkyhoz hasonlóan komolyabb szakember lehetett Schneider Venzel is, ki 1789-ben osztrák főurak támogatásával Brennbergen már 1000 q szenet termel, tehát egy év alatt 10 vagónt.

Brennbergen kívül 1800-ig a következő szénüzemek keletkeztek: 1768-ban Nógrádverőce, 1785-ben Pécs, 1780 körül Vértessomlyó, 1786 Sajókaza, 1790 Anina. Rendszeres szénbányászata azonban sehol sem volt, csupán Brennbergnek vannak termelési adatai, melyek 1793-ban évi 80 vagónról fokozatosan emelkednek 1799-ig 390 vagónra, a mai értékben vett 10 tonnás vagónokra átszámítva.

A bányauzem ezidőben való méretéről tájékoztat bennünket Townson angol utazó könyve, ki Londonban 1797-ben megjelent *Trawels in Hungary* című útleírásában megemlíti, hogy 1793-ban megtekintette a brennbergi üzemet, mely 12 munkással nagyon jónak látszó szenet fejt, melyet azonban nem tud értékesí-

teni, mert az általános ellenszenv miatt Bécsben is alig néhány gyár használja.

Az 1793. év a brennbergi bányászat fellendülésének kezdetét jelenti. Október 31-én egy bécsújhelyi pénzcsoport, melynek vezetője az ottani polgármester, Josef de Roy kapitány volt, albérletbe vette Schneidertől a bányászat jogát 12 évre, évi 40 forintért azzal a megszorítással, hogy a városi polgárok 12 krajcárért kapják a darabos és 8 krajcárért a kisebb szenet. 1794-ben a társaság Bernhard von Tschoffen osztrák nagykereskedő és gróf Apponyi Antal nagyvagyonú tagokkal bővült. A brennbergi bányászat a szakértő vezetők hiánya miatt nehezen indult meg, majd amikor ilyeneket Hollandiából hoztak, akkor a megindult komolyabb termelésnek nem volt piaca.

Ekkor érlelődött meg a bérlő társaságban az a nagyjelentőségű terv, hogy Bécs és Sopron között hajózható csatornát építenek, mely lehetővé teszi a brennbergi szénnek a legnagyobb fogyasztócsoporthoz olcsó vízi úton való szállítását. Valerie Else Riebenek említett tanulmánya sok értékes brennbergi vonatkozást ismertet a tényleg kivitelre került Wiener-Neustädter Schiffahrtskanallal kapcsolatban. A bányabérlő társulat 1795 április 8.-án, a Wiener Zeitung szerint, Ferenc császár engedélyét elnyerte a csatorna építéséhez, melynek célja az, hogy „a Sopronban termelt legjobb szén a legolcsóbb áron kerüljön Bécs és vidéke lakosságának birtokába”. Ugyanez év augusztus 16.-án a király maga is belép a részvénytársaság tagjai közé s 50.000 forintot fizet be. A cég címe: Cs. és kir. szab. Kőszénbánya és Csatorna-építő Részvény Társaság. A csatorna 1797-től 1803-ig épült és Bécsújhelyig jutott el, amikor a két végpont között a rendszeres közlekedés meg is indult. Elkészült a terv Sopronig is, de a magyar földesurak nem voltak hajlandók földjeiket átengedni. 1810-ben a király elhatározta, hogy Lajtaújfalun át Pecsényéig folytatja az építést s a hatalmas munka 1811-ben kivitelre is került. Április 19.-én Pecsényéden megjelent a király János főherceggel s miután a hajózást megnyitotta, tárgyalást kezdett az odakért magyar főurakkal, a terv által érintett telkeik átengedéséről. A főurak a kívánságnak nem tettek eleget, ősi jogaik csorbításáról beszéltek s a királyt mélyen megbántották. Kijelentette, hogy a tervet elejti s azonnal elhajtattott. A főurak megdöbbenésükből felocsudva, utána hajttattak, a lajtaújfalui hídnál kocsiját utólérték, megígérték, hogy mindenbe beleegyeznek, de a király örökre megmaradt elhatározása mellett.

A király csak mint a csatornatársulat részvényese volt a brennbergi bánya társtulajdonosa, ennek ellenére is nagyon érdeklődött az üzem iránt s 1797 augusztus 18.-án Szombathelyről Bécsbe utaztában Ágfalván át postakocsin ment fel a bányához s ott bányászruhába átöltözve, bejárta a 320 méter hosszú bá-

nyát, melynek folyosói ünnepélyesen ki voltak világítva. Szenet is csákányozott s még emlékeznek rá a brennbergiek, hogy ezt a csákányt az igazgatóság sokáig megőrizte. A magas látogatók csakhamar megismétlődtek, mert József nádor ugyanez év októberében, Lipót főherceg 6 fia 1799 júniusában és Ferdinánd főherceg 1800 májusában rándultak ki a bánya megtekintésére. (Gotthold Halbmonatblatt, 1935 dec. 31.)

Eközben a csatornatársulat rendszeres teherszállítással foglalkozott, melyre súlyosan ráfizetett, amiért a császár többiben volt kénytelen a vállalatot pénzzel kisegíteni, másfelől pedig a brennbergi bányászat sem volt jövedelmező, mert bár a meghívott holland szakértők a termelést lényegesen fokozták, azonban a termények elhelyezhetők nem voltak, mert szenet használni Bécsben is nagyon kevesen kívántak. Ezenfelül pedig, minthogy a szerződés a bérlőket arra kötelezte, hogy 12 krajcárért adják a soproniaknak a szenet, a soproni eladás minden mászájára ráfizetett a bánya.

Tulajdonképpen már 1796-tól kezdve a kincstáré volt a csatornavállalat s így a bányát is a kincstár bérelte, mert az alapítók nem rendelkeztek a szükséges, hatalmas tőkével, de még maga Ferenc császár sem s így a részvények a kincstárra szálltak, mely 1824-ig pénzelte a csatornát és a bányát. Ennek a ténynek a bánya fejlődése szempontjából nagy jelentősége volt, mert megfelelő szakemberek irányítása alá került, az aknákat is mélyítették. Tekintélyesek lehettek a kiadások, mert 1816- és 1818-ban 19.461, illetve 3525 forintot fizettek rá az üzemre. Súlyosan sértette a kormányzatot a külföld gúnyolódása, hogy a nagy Ausztria nem tud egy csatornát Pecsényédtől Sopronig megépíteni s ezért örömmel fogadták gróf de Fries bankár ajánlatát a bérlet átvételére, kivel 1824-ben a szerződést oly feltétellel kötötték meg, hogy 6 éven belül köteles a csatornát Sopronig megépíteni. Az okmányokból Esterházy herceg neve olvasható ki, mint olyané, aki a terv keresztülvitelét megakadályozta.

A szerződés egyúttal a bánya bérletét is a Fries bankházra ruházta át, melynek Sopron városához való jogviszonya kissé bonyolult volt, mert érvényes volt még az 1789-ben Schneider Vencellel kötött szerződés, mely a csatornatársaság révén a császári kincstárra, mint a részvénytársaság jogutódjára szállott s a kincstár adta bérbe Fries grófnak a bányát, melynek ekkori címe K. K. Steinkohlenbergwerk Brennbérg volt. Az első hivatalos kiszállás napján, 1825 szeptember 27.-én, Franz Buday Bergverwalter und Berggerichtssubstitut fogadta a bérlőket és a kincstár képviselőit s e nap megőrkítésére készítette azt a díszes bőrkötésű emlékkönyvet, mely történeti értékű bejegyzéseivel a bányai igazgatóság féltve őrzött kincse. Ekkor Brennbérg

már komoly üzem volt s a kincstári bányafőgondnokság székhelye, melynek felügyelete alá valószínűleg más bányauzemek is tartoztak. Mi csak a klingenfurtit és mayersdorfit tudtuk megállapítani. Folyamatban volt a külfejtés művelése azon a ponton, ahol a mostani telepről Ó-Brennberg felé vezető út erős lejtésben 90 fokos elfordulást mutat a temető irányába. Javában üzemben állott a Ferdinánd-tározó és a Terézia-akna s 1820 körül létesült mintegy 300 méter távolságban dél felé, az úgynevezett récényi szögletben, a Pál-akna. Buday Ferenc bányagondnok pedig a Ferdinánd-aknát, új Teréz-aknát mélyítette s létesítményeinek fénypontja a 31 méter mély Rudolf-akna építése volt, mely még 1853-ban, 28 évvel később is üzemben állott, tehát tekintélyes szénvagyonnal rendelkezett. Ebben az aknában szerelték fel 1840-ben a magyarországi szénbányászat legelső gőzgéppel hajtott szállítóberendezését, egy 12 lóerős meghajtógéppel. (Hamberger Monografia.)

Az egész bányászat az úgynevezett Ó-Brennbergen folyt, ahol az akkori gondnoksági épület körüli kolónia nyomaira ma is emlékeztetnek azok a régi háznevezések, mint: Huttmannhaus, Langeküche, Grünes Haus stb.

A bányászat vizeit egy 400 méter hosszú altározó vezette le a mostani úttesttel párhuzamosan a Kovács-patakba. Hogy a bányaművelés már ezidőben is küzdött bányatüzekkel, azt Beudant francia utazónak 1818-ban tett brennbergi látogatásáról írt leírásában olvassuk. Kiterjedt műveleteivel, technikai berendezésével s a vállalkozás komolyságával az üzem ekkor hazánk legnagyobb szénbányája volt.

Már 1804-ben 1000 vagon szenet termelt s ezeket a csúcs-termeléseket 1811-ben és 1816-ban újból elérte. Buday gondnoksága idején 1825-ben először értek el 1500 vagon termelést.

A de Fries bankház azonban már 1825-ben fizetési nehézségekkel küzdött s 1826-ban fizetéseképtelen is lett. Egyrészt a csatornavállalat nagy befektetései kezdtek ki, másrészt a brennbergi bányauzemnek a várossal kötött előnytelen szerződése segítette elő a bukást: minél több szenet adtak el Sopronban, annál nagyobb volt a ráfizetésük a bécsi mázsánként 12 krajcárban maximált vételár mellett.

1827-től 1834-ig Matthias Feldmüller persenbeugi hajótulajdonos és vállalkozó lett a csatornatársaság s így egyúttal Brennberg bérelője. A rendkívüli gazdagságú férfi, kinek 350 hajója, 875 fuvara bonyolította le a dunai szállításokat, Brennberg sorsa iránt nagyon érdeklődött s emlékkönyvünk tanúsága szerint évente legalább egyszer nagy bizottsággal bányaelenőrzést tartott. Ezekben a „Befahrungokon” a kincstár egy-két képviselője és a Sopron városi tanács küldöttei vettek részt s tárgyak egyrészt a bányamű fejlődésének és a befektetéseknek,

másrészt a fizetendő bérösszegnek (terragium) ellenőrzése volt. A bérlet tartama alatt az üzem termelése az előbbi időszakhoz képest némi visszaesést mutatott s emelkedés csak az új bérlők beérkezése után 1835-től kezdve észlelhető. 1834-ben tartózkodott Feldmüller utoljára Brennbérgbányán, mert 1835-ben a csatornavállalattal kötött szerződése megszűnván, a bécsi báró Sina-féle bankház tulajdonosa lett a csatorna és egyben Brennbérg bérlője. Emlékkönyvünk 1835 augusztus 1.-ről keltezett feljegyzése szerint azonban e napon Miesbach Alois vette albérletbe a bányát s ennek bérletében maradt 18 éven át 1853 augusztus haváig, noha báró Sina 1846-ig volt bérlője a csatornavállalatnak, amikor azt is Miesbach vette bérbe. Sina nem volt arra feljogosítva, hogy bérletét albérletbe adja, de köztudomású volt, hogy Miesbach, kinek 30 bányája, terrakottaágyára, 9 téglagyára, nagy birtokai voltak, oly lángeszű vállalkozó, hogy Sopron nem emelt ellene kifogást. Bérletszakának ideje alatt sem sikerült lényeges termeléseket elérni, bár 1000 vagón alá sohasem esett a termelés, de maximális mennyisége is csak 3400 vagón volt 1852-ben, annak ellenére, hogy Miesbach vezette be az első gőzgépet.

Arra való tekintettel, hogy a bánya fejlődése a kincstár érdeke volt, hogy nagy tőkék álltak rendelkezésre s nagy tudású bérlők vezetése alatt állott — az üzemnek jobban kellett volna fejlődnie. Ez mégsem következett be. Ennek okai a következők: 1. a műveletek a szénét követve, mind mélyebbre hatoltak le s vízelelési, szellőztetési, világítási kérdések vetődtek fel; 2. bányatüzek keletkeztek; 3. a fuvarozási költségek miatt a piac rádiusa korlátozott volt; 4. a várossal kötött bérleti szerződésnek a városi polgárság számára megállapított indokolatlanul alacsony szénárai.

Különösen ez utóbbi pont volt az, mely miatt a bányát csak veszteséggel lehetett üzemben tartani. Az alacsony szénárak már az 1793. évi szerződésben köttettek ki s ezekhez a város görcsösen ragaszkodott, noha 1811-ben az osztrák pénzürték 60 százalékos devalvációja következett be. A csatornatársaság — miután egyezségi megállapodást nem tudott a várossal kötni, 1813-ban hivatalos beadványban kérte a szerződés méltányos módosítását, de minden eredmény nélkül. Minden új bérlő felelevenítette e kérdést, a pereskedés szünet nélkül folyt, de csak Miesbachnak sikerült 1849 augusztus 29.-én a pénzügyminisztériumtól is jóváhagyott megfelelő városi tanács-határozatot kieszközölnie. Ennek a szerződésmódosításnak egy díszes nyomtatott példányát a bányai igazgatóság emlékkönyve őrzi, melyben a szénfajták szerinti ezelőtti 12, illetve 8 krajcáros egységár helyett 17½, illetve 28 krajcár lép. Ezek az árak, különösen a szobafűtésre alkalmas darabos szén tekintetében még

mindig alacsonyabbak voltak a szén általános forgalmi áránál s ezért a tanácshatározat kimondja, hogy minden polgárnak annyi szénre van csak joga, amennyi őt adója alapján oly arányban illeti meg, hogy minden forint alapján 2 bécsi mázsát, azaz egy métermázsát igényelhet. Ha azonban nem minden adófizető venné a kedvezményes szén igénybe, akkor a kikötött kb. 350 vagon (10 tonnás) szénből fennmaradó rész a téglagyárban használható fel, illetőleg oly polgárok által is igényelhető, kiknek adója az egy forintot el nem éri.

A szerződésmódosítás hatályát hat évben állapították meg, tehát 1855-ben lejárt, amikor újból az eredeti 1793-as szerződés lépett volna életbe. Miesbach azonban akkor már erélyes eszközökkel, a szerződés felmondásával, 30.000 forint kártérítés igénylésével s a kincstár hathatós támogatásával jobb belátásra bírja a tanácsot, mellyel a szerződésmódosítás hatályát 1873 október 31.-ig biztosítja. A várossal folytatott pereskedés idejére esik 1847 augusztus 20.-án a sopron—katzelsdorfi vasút megindulása. Ennek hatása alatt 1848-tól 1858-ig a termelést évi 1500 vagonról 5000 vagonra sikerült emelni. Hogy a brennbergi termelésnek a hazai szénbányászat szempontjából milyen nagy jelentősége volt akkor, az kitűnik abból, hogy dr. Vitális szerint Magyarország összes barnaszénttermelése 1851-ben 9800 vagon és további 10 évi átlagban kb. 13.000 vagon volt, melyből Brennberg már 5000 vagont termelt. Miesbach bérletének idejére esik az Ó-Brennberg és Új-Brennberg közötti Havasbérc hegygerinc alatt fekvő szénvagyon kitermelése s bérletének vége felé érkeznek el a műveletek a Rammel-árokig, ahol jelenleg a vasút végállomása, az igazgatósági épület, osztályozó stb. vannak elhelyezve. A bányaműveletek lassanként a 60 és 80 méter közötti mélységet érték el s már komoly technikai felkészültséget igényeltek. Miután a műveletek a rammelároki vető mentén a telep utolsó foszlányait fejtették, a szén kiapadni látszott s Miesbach költséges mélyfúrásokkal kutatta fel azt a hatalmas pillért, melyre az Erzsébet-akna települt s melynek lefejtése közben Miesbach halála után utóda a bányát a hetvenes években nagyon fellendítette. Miesbach gőzszállítógépeket, gőzszivattyúkat is használt már s 1836-ban a sinen való bányabeli és külszíni szállítást is bevezette. A Hofarchiv adatai szerint 144.850 forintot fektetett be.

1857-ben halt meg s utóda öccse, lovag wartinbergi Drasche Henrik lett, ki egyben a cég összes ausztriai iparvállalatát is örökölte s mint a bécsújhelyi csatornatársaság új főnökét, Brennberg bérlete is megillette. A csatorna ugyanis, bár Brennberget soha el nem érte, az ötvenes évekig így is nagy vállalkozás volt, mely Bécs és Bécsújhely között vontatóhajókon jelentékeny anyag- és áru fuvarozást bonyolított le. Drasche idejében azon-

ban a mindjobban sűrűsödő vasúthálózat folytán ezt a jelentőségét elvesztette s partjain mindenütt ipartelepek létesültek, melyek a csatornát még ma is vízvételre, illetőleg szennyvízvezetésre használják. Drasche 1857-től 1878-ig mint csatornabérlő volt a bánya bérlője, amikor a várossal önálló bérletet kötött 30 évre, de ezt már csak 1881-ben bekövetkezett haláláig használhatta. Alatta 1871-ben érte el a bánya addigi termelésének csúcspontját azáltal, hogy a Miesbach által megfúrt, 88 méter mélyen fekvő bőséges Erzsébet-aknai telep műveléséhez Drasche 1868-ban egy 72 km hosszú lövonatot épített az ágfalvi állomásig. A pálya megerősítése után 1875-ben már keskeny nyomtávú gőzmozdonnyal vontattak.

Nem lehet célunk e feljegyzések keretében részletezni a mindjobban szaporodó üzemi berendezések ismertetését s ezért Drasche bérletszakáról csak annyit jegyzünk fel, hogy kizárólag a Rammel-árok völgye és a hozzátartozó lejtők alatt művelt s ő mélyítette az Erzsébet-aknán kívül a már 108 m mély István-aknát a bányaigazgatósági épület mellett és a 200 m mély új Henrik-aknát a jelenlegi Borbála-akna felett. Bérletszakának végén a szünet nélkül telepített mélyfúrásokból megállapítható volt, hogy a telep a rammelárok fövető mentén nyugati irányban 200 és 300 méterek közötti mélységbe zökken, a fejthető szénvagyon rohamosan apadt s az akkori kiváló bányaigazgatónak, Hamberger Józsefnek és ugyancsak kiváló főmérnökének, Rudolf Antalnak volt feladata az addig hazánkban ismeretlen feladatokat megoldani, hogy 300 méter mélységben termeljék a szenet. Ezeket a feladatokat már az új bérlő, a Brennbergi Szénbánya R. Társulat vezetése alatt oldották meg, amikor villanyos hajtóerő és kompresszorok nélkül is sikerült a Hirmes-árokban 1880—1882. években a 310 méter mély Hermes-aknát, 1884—1888. években a 320 méter mély Sopron-aknát s 1884—1885. években a jelenlegi Borbála-akna 106 méter mély felső szakaszát lemélyíteni s ezeket egymással a mélyszerint összekötni. Hatalmas vállalkozás volt ez, mert 1880-tól 1885-ig már alig fedezte a termelés a kazánok szénszükségletét, melyek feladata volt a szállítógépek, ventilátorok és nagyméretű vízemelőgépek gőzzel való ellátása. Hiszen egyedül Sopron-aknán 8 gőzkazán volt üzemben. A nagy műszaki teljesítmények eredményeképpen 1885-től 1905-ig újabb nagy fellendülés következett be s kétízben is elérték az évi 9000 vagón termelést, mely állandóan 7 és 9000 vagón között mozgott. Hogy mily erőfeszítést jelentett a vajúrok munkája a vízemelőgépek gőzvezetékeitől átfűtött mélységben, arra Hamberger is céloz monografiájában, amikor közli, hogy a Hermes-akna talpán 23 fokkal magasabb a hőmérséklet, mint a külszínen. Nem csoda tehát, hogy erre a munkára csaknem kizárólag szlovén, cseh, lengyel toborzott mun-

kások vállalkoztak, akik már megfelelő tapasztalattal bírtak s akik a mai munkásság törzsét képezik.

A részvénytársaság, melynek vezetői a lovag Patzenhofer- és Rothermann-családok voltak, 1902-ben megszerezte a Récény község területén létesült Unió bányavállalat jogosítványait az Esterházy-hitbizománytól s így jutott birtokába az Ilona- és az Ignác-akna az ott épült lakóteleppel együtt. Az így kiegészített üzemet vette bérbe 1912-ben az Ürikány-Zsilvölgyi Kőszénbánya R.-T., melynek feladata a villamosság és sűrített levegő általános bevezetésével az elavult technikai felszerelések kiküszöbölése lett és csak így vált lehetővé, hogy 1939-ben megkezdték az ország legmélyebb aknájának, az előreláthatólag közel 700 méter mély Szt. István-aknának mélyítését a Magasbércen abban a reményben, hogy ez a létesítmény a bánya élettartamát további hosszú emberöltőkre biztosíthatja.

Azok a területek, melyek irányában a széntelep a jövőben követhető, mindenütt az országhatár és a már lefejtett részek közé esnek. Térmértékük azonban még mindig ugyanannyi, mint a már lefejtett terület térmértéke, mely 190 év óta biztosította az üzem virágzását. Remélnünk kell tehát, hogy a telep az eddigi kiterjedésében itt is megvan. Eddig 600.000 vagon szenet emeltünk ki a föld mélyéből. A most következő feladat azonban sokkal nehezebb az eddiginél és teljes technikai felkészültség mellett nagy tőkét igényel, mert az 1940. évben lemélyített mélyfúrás az 570. méterben érte el a produktív réteget s a jövőben már ilyen és ennél nagyobb mélységekben való mélyművelésre kell felkészülni.

Vajk, Artur: *Das Kohlenbergwerk in Brennborg (Ödenburg) und der Wiener Schiffahrtskanal.*

Der Schmiedemeister Rieder entdeckte 1750 das noch heute im Betrieb stehende Kohlenbergwerk in Brennborg (am brennenden Berg). Das Bergwerk ist Eigentum der Stadt Sopron und wurde anfangs teils durch die Stadtgemeinde selbst, teils durch Eigenlöhner für eigene Rechnung betrieben. 1793 begann eine Wiener-Neustädter Finanzgruppe die Schürfung. Zu dieser Zeit wurde der Bau des Schiffahrtskanales Wiener-Neustadt—Wien ins Auge gefaßt. Die zu diesem Zwecke gegründete „K. k. Kohlenbergwerk u. Schiffahrtskanal-Bau-Aktiengesellschaft“ pachtete das Bergwerk und plante den Ausbau des Kanales nach Sopron, sogar bis Györ und Szombathely.

Verfasser bespricht die Beziehungen des Bergwerkes zu dieser Gesellschaft, der auch Kaiser Franz von Österreich als Aktionär angehörte und gibt einen klaren Überblick über die geschichtliche und wirtschaftliche Entwicklung desselben bis zur Gegenwart.

Die beigefügten Skizzen unterrichten über die Lage der ehemaligen Stollen und über den Entwurf des Schiffahrtskanales.

A soproni kulcsleletek alaki változásai.

Irta: Storno Miksa.

A kulcs alakja rendszerint egyszerű, egyúttal azonban olyan jellegzetes is, hogy arról legtöbb esetben megállapíthatjuk a kulcs korát. Minél művészesebb a kialakítása, annál kevésbé tévedhetünk.

A kulcs mérete nagyon változó, igazodik a zár nagyságához és rendeltetéséhez képest. Kulcsokat és zárat már a régi egyiptomiak is használtak. Hazánkban a római uralom idején terjedt el a lakat használata, és aránylag elég gyakoriak az ebből a korból való kulcsleletek.

Sopronból és környékéről származó kulcsokat mutatunk itt be a Storno-gyűjtemény anyagából. Ez nem nagy, nincs is közöttük különös díszes kivitelű példány, a sorozat azonban így is alkalmas arra, hogy a kulcs több évszázados alaki változásait szinte összefüggő láncolatban szemléltesse.

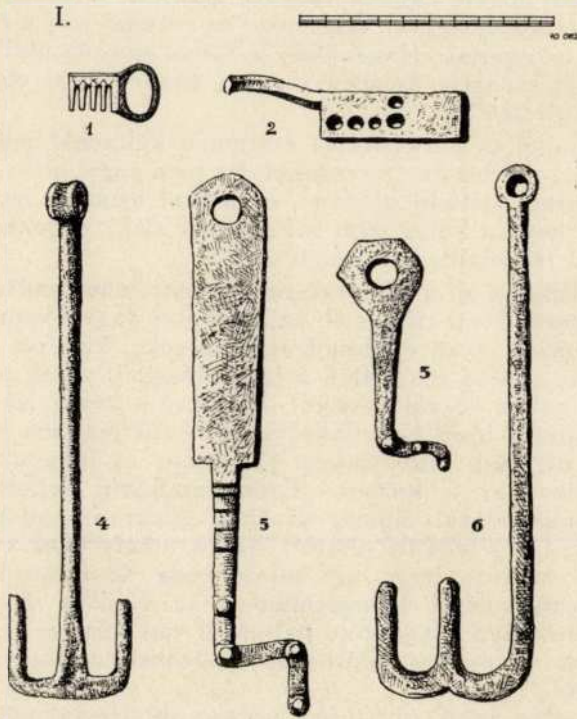
A házak kapuit a rómaiak rendszerint falmélyedésbe helyezett erős gerendával zárták el, ezt a janitor vagyis kapus kezelte, voltak azonban olyan épületeik is, amelyeket kívülről kellett elzárni. Erre a célra szolgáltak a fából készített záruk is, ezeknek csupán a kulcsa készült vasból; ilyeneket a keleti Kárpátok lakói, valamint a tiroli hegyilakók helyenként még ma is használnak. De nemcsak ajtó- hanem szekrény- és ládakulcsokkal is találkozunk már e korból. Ezek rendkívül fejlett lakatosiparról tanuskodnak. Római sírokban gyakran akad bronzveretekkel díszített s lakattal ellátott ládika, amelyeknek kulcsa gyűrűalakban készült, hogy azt tulajdonosa az ujján hordhassa. Ilyen gyűrűs kulcsot (Ringschlüssel) az 1. ábra mutat be; ez bronzból készült s világoszöld patinával van borítva, „Tiefenweg” dűlő egyik szőlőjében talált, már régebben megbolygatott női sírból való.

A 2. ábra az új városháza építése alkalmával előkerült római kulcs töredékét ábrázolja. Anyaga bronz, zöld patinával borítva. A kulcs feje, sajnos, letörött és elveszett.

A „Csalánkert” környéke sok római tetőcseréptöredéket, falmaradványt rejteget. Innen valók a 3., 4., 5. és 6. ábrán vázolt, vasból készített kulcsok. Talán gazdasági épületek kulcsai: e feltevéssel mellett szól az ezekkel egyidőben talált mezőgazdasági szerszámok nagy száma. Mind a négy kulcs fején látható kerek nyílás arra szolgált, hogy a kulcsokat vasgyűrűre fűzhessék.

A népvándorlás kora vidékünkön is véget vetett a római uralomnak és ezzel a római kultúrának. Az itt átvonuló seregek

úgy látszik minden épületet elpusztítottak. Az ásatások eredményei bizonyítják, hogy e környék épületei majd mind tűz martalékává váltak. Viharos idöket élhettek akkor Felső-Pannónia népei. Nem valószínű ugyan, hogy e környék sűrű lakossága teljesen kipusztult volna, de kőből vagy téglából való lakóházakat úgy látszik nem építettek, mert ezeknek nyoma nincs. Évszázadokig tarthatott ez az állapot és csak a román kor jelzi ismét a kulcsok megjelenésével az állandó letelepedés megindulását.

Ezeknek a kulcsoknak az alakja már egészen elütő a római kulcsok formáitól és teljesen azonos a nyugati országokban használtakkal.

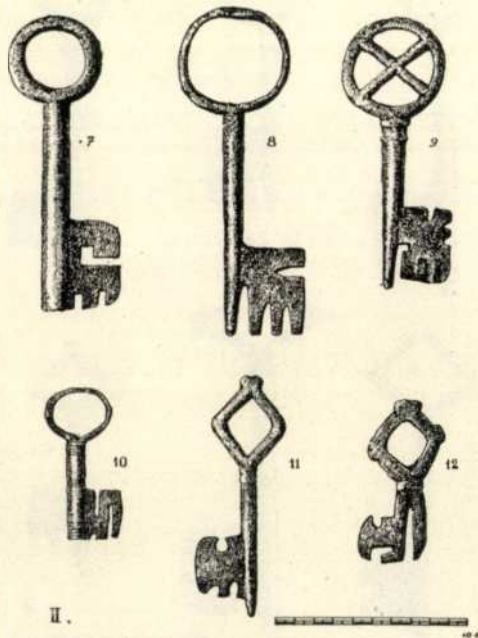
Koruk meghatározását elősegíti az a körülmény is, hogy a szobrászat a kulcsokat Szt. Péter attribútumaiként használja, s így a szobor kora rendszerint a rajta ábrázolt kulcs formájának a korát is jelzi.

A 11. századból származó formákat elég soká alkalmazták. A román kor alakját mutatják a 7., 8., 9. és talán a 10. ábrák. A három előbbi soproni lelet, míg a 10. számú Pecsényéd köz-

ség „Hausberg” dülőjéről való. Mind ezek, mind a később közltek is vasból készültek, méretükről a táblákon feltüntetett lépték tájékoztat.

Az egyes korok stílusváltozása a kulcs alakját is megváltoztatta és a kor ízlése szerint alakította át.

A 14—15. század idejéről valók a 11—18. ábrán bemutatott példányok, ezek közül egyesek lelőhelye közelebből is ismeretes. A 11. számú az Ógabonaterről, a 12. számú a fertőmelléki „Satz” dülőről, a 14. számú a Bécsi-útról, a 15. számú a Hátulsó-utca 9. számú házból, a 16. számú a Balfi-utcáról, a

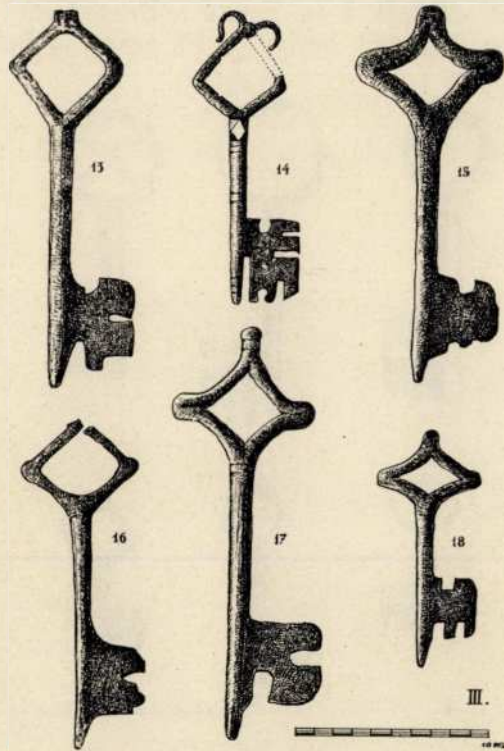

17. és 18. számú a Pecsényéd község „Hausberg” dülőjéről való. Ezek között a legszebb a 14. számú, ennek a tolla is változatosabb. Míg az eddig bemutatott példányok között csupán két fúrt kulcs (Hohlschlüssel) szerepelt (a 7. és 10. számú), most már ez utóbbiak lépnek túlsúlyba. Talán az a törekvés, hogy a vagyonmegőrzés minél biztosabb legyen és a zárat minél nehezebben nyithassa ki avatatlan kéz, vezetett a fúrt kulcsok elterjedéséhez.

A 16—17. századból való 19—27. számú kulcsok, egy kivételével (26. számú), is mind ilyenek. A 21. számú kulcs tollán

bevágások nincsenek, használat jeleit is alig mutatja, s lehet, hogy ez a példány raktárra készült, hogy rendelés esetén gyorsabban átalakítható legyen a megfelelő lakatba.

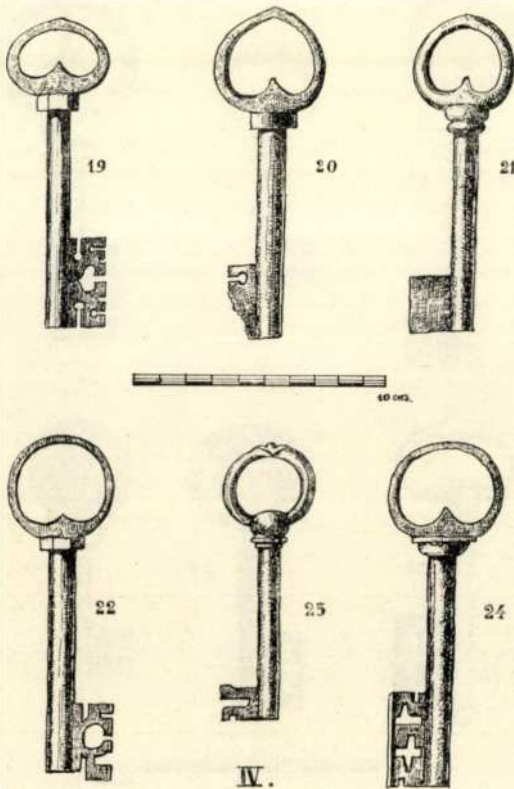
A 18. században a kulcs alakja ismét megváltozott. Hozzájárult ehhez talán az a körülmény is, hogy több megőrizni valójuk akadt az embereknek, mint azelőtt, s így több kulcsot kellett magukkal hordaniok. Régebben a derékszíjra fűzve hordták

a kulcsokat, s valószínűleg e szokásból ered a „Kamarás”-kulcs látható elhelyezése is. A viselet változása a kulcs alakját is megváltoztatta, mert zsebben hosszú és nagy kulcsokat hordani bajos lett volna.

A 18. századból való a 29. számú kulcs, ennek a feje kétoldalt sárgarézzel díszített, míg a 30. számúnak kivágásokkal áttört feje van. Ez utóbbi egy vasból készített és bonyolult lakattal ellátott ládához, alkalmasint a soproni lakatosok céhládájához szolgált.

Amíg a gyáripár a lakat és kulcs előállítását magához nem ragadta és a lakatosiparnak ezt az ágát is minden művészi törekvéséből ki nem vetköztette, addig kézzel előállított lakat és kulcs készítője egyéni ízlésének és tehetségének kifejezője. Ezek gyakran nagy gonddal és láthatólag szeretettel készített tárgyak beszédes tanujelei egy általánosan elterjedt művészi törekvés-

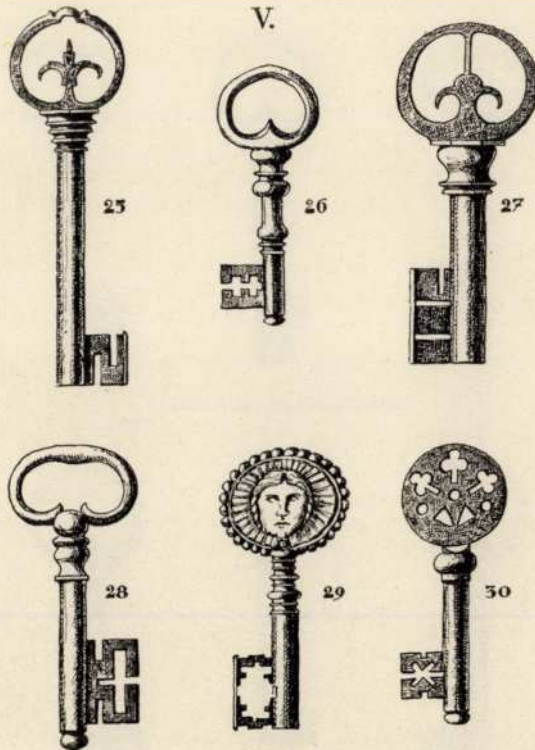
nek, szemben a ma divó gépies tömegelőállításal. A bemutatott kulcsok egy közel 1600 esztendő felölelő időköznek dokumentumai és valószínűleg soproni készítmények is, szinte összefüggő láncolatban mutatják be a lakatosipar készítményeinek képét és alakváltozásait.

Storno, Max: *Schlüsselformen aus Sopron.*

Verfasser bespricht Schlüsselformen aus der Storno-Sammlung. Die Abbildungen zeigen Funde, die auf dem Stadtgebiete und teils in der Ge-

meinde Pecsényéd (Pötttsching) geborgen wurden, ferner Erzeugnisse des Oedenburger Schlossergewerbes.

Abbild. 1—6 römische Funde, 7—9 XI. Jh. (10 aus Pecsényéd), 11—16 XIV—XV. Jh., 17—18 aus Pecsényéd, 19—27 XVI—XVII. Jh., 28—30 XVIII. Jahrhundert.

Adatok a soproni Kereskedelmi Testület multjához

Írta: Udvardi Lakos János.

A városi önkormányzat kifejlődése már korán szükségessé tette a kereskedelmi foglalkozás szabályozását. A statutumokba foglalt jogszabályokat többnyire a városban élő kereskedők között kialakult jogszokás és az a körülmény teremtette meg, hogy ebben az időben igen nagy nehézségekkel küzdő kereskedők igyekeztek kenyerüket a kereskedői pályára lépők számának korlátozásával is biztosítani. Szádeczki a céhekről írt kitünő munkájában¹⁾ részletesen foglalkozik a céhstatutumok kialakulásával és megállapítja, hogy Mátyás uralkodása alatt kiadott statutumok a kereskedői foglalkozás feltételeit pontosan körülírják és az ebből az időből származó céhlevelek több századon keresztül igen nagy hatással voltak a céhek fejlődésére és a később kiadott privilégiumok egyrésze is a 15. században kiadottak továbbfejlesztései.

A soproni Kalmárcéh, a ma is fennálló Kereskedelmi Testület eredetére vonatkozóan az 1650-ben²⁾ kiadott céhlevél bevezetésében egész határozottan utal az 1478. május 8-án (pünkösd előtti pénteken) kiadott és az új céhlevél kiadásakor eredetiben bemutatott statutumokra. Ez a céhlevél már nincs meg és valószínűen a céheknek II. József uralkodása alatt történt felülvizsgálása alkalmából veszett el. Az 1650-es statutum határozott utalásából azonban a céh megalakulását egész határozottan tehetjük 1478-ra. Ennek az időpontnak figyelembevételével a soproni Kalmárcéh céhlevelét csak a kassai 1446-ban kiadott céhlevél³⁾ előzi meg. A kassai céhleveléből következtethetünk a soproni 1650-es céhlevél alapján a soproni statutum tartalmára. A kassai céhlevél főbb pontjaiban határozottan felismerhető a rokonvonás a sopronival. 1. pontjában a céhbe való felvételt szabályozza, 2. biztosítja a kereskedelem kizárólagos jogát a céh tagjainak, 3. tilalmat tartalmaz a szidás és veszedés ellen, 4. előírja a céhüléseken való pontos megjelenést, 5. utasítást ad a céhmester rendelkezéseinek betartására, 6. szabályozza a kereskedők elővásárlási jogát, 7. rendelkezik a mértékek pontos betartásáról, 9. szabályozza a céhből való kilépést, 10. a vasárnapi üzletnyitást tilalmazza. Ezt a céhlevelet követte

¹⁾ Szádeczki: Az iparfejlődés és céhek története Magyarországon. I. 43. o.

²⁾ Sopron város céhiratai 13. sz., másolatban a városi levéltárban. Lad. X. fasc. 1 Nr. 1.

³⁾ Magyar Gazdaságtörténeti Szemle, 1898. évf. 31. o.

Kassán az 1475-ben kiadott hasonló tartalmú céhlevél,⁴⁾ amely a céhet „Bruderschaft der Steinkramer“-nek (Bruderschaft der steyncrame) nevezi. Ez a kifejezés a kőboltokban árusító nagyobb kereskedőkre utal. Ez a céhszabályzat a kereskedelem üzését a polgárjog elnyeréséhez és a céhtagsághoz köti. Céhen kívülállóknak csak a vásárokon és hetenként egy napon, csütörtökön engedi meg az árusítást.

Feltehető, hogy a kereskedőknek már 1478-ban a kalmárcéh megalakulása előtt is volt valamely vallásos céh formájában céhszerű szervezetük és ez alakult át a statutum elnyerésekor kalmárcéhhé. (Kramerzech.) A Soproni Kereskedelmi Testület helytelenül megalakulásának időpontját 1690-re teszi. A tévedés onnan származik, hogy a Testület birtokában lévő 1840-ben kiadott szabályzat⁵⁾ 1690-et jelöli meg a Testület megalakulásának időpontjául és a körülmények ismeretének hiányában Forbát⁶⁾ még nagyobb hibát követ el művében, amikor nemcsak az időpontot tünteti fel 1690. évvel helytelenül, de a soproni Grémium által évszázadokon büszkén emlegetett császári megerősítést is a városi tanács által kiadott „védő rendelkezésként“ (eine ihn schützende Ordnung) említi, holott ezt a városi statutumot⁷⁾ látja el Lipót császár kézjegyével és erősíti meg a lényegében századok óta kialakult szokásjogot.⁸⁾ Megállapítható az is, hogy az elnevezés az évszázadokon át a testület működését és lényegét nem érintően, függetlenül alakult át. Az 1690-es császári privilégium rendelkezései a kalmárcéht érintik. Itt még szó sincs a később használatos (Handelsstand) Testület elnevezéséről. A Testület elnevezés a kalmárcéh jegyzőkönyveiben és számadásaiban csak sokkal később és több változáson keresztül jutva jelentkezik és ma sem azonos a századokon át használt Handelsstand kifejezéssel, hanem a testület újabb hagyományai szerint inkább a Handelsgremium kifejezés közkeletűbb. A „Kramerzech“ elnevezéstől eltérés legelőször 1696-ból fennmaradt számadásból tűnik ki.⁹⁾ Itt a céh neve „Bruderschaft der Kramerzech“, az 1698-as elszámolás és jegyzőkönyv „priviligiierter Bruderschaft der Kauff- und Handlungszunft“-nak, az 1700-as elszámolás ismét „Kramerzech“-nek, végül 1702-ben a Testület és

⁴⁾ Magyar Gazdaságtörténeti Szemle, 1897. évf., 190. o.

⁵⁾ Statuten der bürgerlichen Handelsstandes der königlichen Freistadt Oedenburg. 1840. Eredeti je a Testület irattárában.

⁶⁾ Dr. Forbát: Die Geschichte des Handels und des Preßburger Handelsstandes im 18. Jahrhundert. Pozsony (Bratislava), 1930.

⁷⁾ Soproni városi múzeum céhiratai között díszes formában eredetiben, közölte a M. Gt. Szle 1899. évf., 318. o.

⁸⁾ Másolatban a városi levéltárban Fasc. X. Nr. 918. b. sz.

⁹⁾ A kalmárcéhre vonatkozó igen nagyszámú iratok között a városi levéltárban, 1648-tól a céhmester díszes formában előterjesztett számadásai majdnem hiánytalanul a 17. század elejéig megvannak.

céh azonosságának mintegy tökéletes bizonyítékául „Handelsstand-Zech“-nek nevezi. A „Zech“ szó végül 1708-ban teljesen elmarad és ettől az időtől kezdve egészen a 19. század közepéig a „Handelsstand“ kifejezést használják, míg azután előtérbe lép a ma is közkeletű „Handlungs-Gremium“, illetve Handels-Gremium, illetve Kereskedelmi Testület elnevezés.

Ennek ellenére az 1940. november 29.-e igen szép évforduló a Testület történetében, mert ekkor múlik el 250 éve annak,

Az 1650-ből való statutum címlapja. (Eredetije a városi levéltárban.)

hogy a céh több századon át becsülettel megőrzött hagyományos kiváltságjogai legmagasabb helyről is megerősítést nyertek.

A fennmaradt iratok között a legelső 1630-ból származik, ez pedig a „tisztos kalmárcéh“ meghívókönyve. Ez a könyv nemcsak mint céhemlék, hanem mint családtörténeti kútforrás is figyelmet érdemel, amennyiben ez időtől mintegy másfél századon át pontos adatokat tartalmaz a céh tagjairól és több bejegyzésben azok személyi körülményeiről. Időrendben ezután következik az 1642-ben megkezdett számadáskönyv,¹⁰⁾ amelybe a céhnek kisebb kiadásait és bevételeit jegyezték fel. Már ez a számadáskönyv is egy régtől fogva kialakult céhszervezetre hi-

¹⁰⁾ Sopron város levéltára céhiratai között.

vatkozik, amikor egy új ravataltakaró (Bahrtuch) beszerzéséről tesz említést, mivel a régi már nagyon rossz volt. A céh határozata alapján és a céhtagok hozzájárulásával újabb takarót szereznek be („Hat eine löbl. Bruderschaft in der Kramerzech für gut angesehen, die weil bey unseren Ladt gar ein schlichts Bahrtuch vorhanden, wiederumb ein schönes neues machen zu lassen.“) A számadáskönyvben említett takaró a temetés alkalmával a temetés díszesebbé tételét szolgálta és ez is mint a céh minden külső megnyilvánulása, a szokás alapján pontosan szabályozva volt. A számadáskönyv egyébként nagyrészt azokat a kiadásokat és bevételeket tartalmazta, amelyeket a céhmester a takaró kölcsönzéséért bevett. Ez a számadáskönyv 1642-től 1737-ig terjed, ami szintén feltétlenül bizonyítja, hogy a kal-márcéh és a mai Testület ugyanaz a jogi személy.

Az 1650-ben kiadott és eredetiben közötti céhlevél első pontjában felsorolja azoknak neveit, akik a céh megbízásából a tanács előtt megjelentek (Ebner György céhmester, Sovitsch Simon, Rheinthalér János, Payr Péter, Steinpüchler Menyhért, Eckhusperger János, Unger Mátyás, Ducat János) és az eredetiben bemutatott 1478-as ártikulus alapján a jó rend kedvéért és a testvérek közötti béke és egység érdekében a változott idő-knek megfelelő új ártikulust kiadni elrendeli.

A statutum első rendelkezése elrendeli, hogy ha egy kereskedő tanulót akar felvenni, azt a megőrzött szokás szerint — néhány céhtag jelenlétében, akit tetszése szerint erre az alkalomra meghív — teheti. A szegődés 6 évre szól, amelyből a kereskedő, ha a tanuló jól viseli magát, 1 évet elengedhet.

A második rendelkezés a céhtagság megszerzéséről szól. „Aki a céhbe be akar lépni és kereskedni akar, annak törvényes születéséről bizonyítványt kell felmutatnia és bizonyítania kell azt is, hogy a kereskedést a szabályszerű tanulóidő alatt kitanulta. A felvétel alkalmával a láda javára 5 aranyat kell fizetni, melynek fele a várost illeti. Ha olyan akar kereskedő lenni, aki a kereskedést nem tanulta, vagy aki tanulóéveit igazolni nem tudja, vagy aki házasság, örökség avagy más úton jutott az üzlet birtokába, akkor jól meg kell fontolni, hogy megállja-e helyét, mint kereskedő, mert ellenkező esetben el kell utasítani. Ha valaki bizonyos okból nem tanulhatott, de bizonyos, hogy jó kereskedő lesz, a tanács beleegyezésével meghatározott összeg lefizetésével a céhbe felvehető. E pénz 3/4 része a városé, 1/4 része a céhet illeti. Mindenki akár kitanulta a kereskedést akár nem, a ravataltakaróra („Bahrtuch“-ra) 7 schilling 15 pfenniget kell adnia. A felvett kereskedők és belső tanácsosok fiai 5 arany lefizetése mellett lesznek a céhnek tagjai.

3. Senkinek sem szabad akár idegen, akár helybeli (az országos és hetivásárokon kívül) bizonyos áruval kereskedni, ha

magát a céhbe fel nem vetette. Ha valaki ezt a pontot megszegné, a céhmester a tanuk jelenlétében a városbírónak bejelenti, aki figyelmezteti őt kötelességére. Ha az illető az intelemnek 15 napon belül nem tesz eleget, úgy a városbíró segítségével az üzletet be kell záratni.

4. Nem szabad a céhtagnak olyannal társulni, aki nincs benn a céhben; 10 tallér büntetés terhe mellett, amelyből 8 tallér a városé, 2 tallér pedig a céhé. Ha a fel nem vett kereskedő ezt nem tartja be, úgy a kereskedést hivatalos segítséggel be kell szüntetni és vele szemben erélyesen eljárni.

5. A jövőben kereskedést és kézműipart űzni egyszerre nem szabad, hanem egyikkel fel kell hagyni. Aki most jelenleg a céhben van, annál türelemmel kell lenni, amíg az egyiket vagy másikat felhagyja.

6. Aki vasárnap üzletét kinyitja, akár belvárosi, akár külvárosi kereskedő legyen az, a városi büntetésen kívül 1 tallért fizet a céhládába. Hétközbenei ünnepen délelőtt 9, ill. 10 óra előtt nem szabad kinyitni a fenti büntetés terhe mellett. Ha valakinek nyitásra fontos oka van, jelentse előbb a céhmesternek.

7. Aki hamis mértéket vagy súlyt használ, azt szigorúan megbüntetik.

8. Miután a kereskedők a tanácsnál a házalók, zsidóárúsok és zsidók miatt már régen tiltakoztak, akik a város, különösen pedig a kereskedők régi szabadságjogai ellenére nekik igen sok kárt okoztak, a házakban és sarkokon (Winkel) lerakatot létesítenek, a tanács által kiadott 1614. X. 10., 1640. XII. 5. határozat rendelkezett már ezen ügyben és ezt alapulvéve, elhatározzák, hogy zsidónak sem a belvárosban, sem a városhoz tartozó falvakban házalni nem szabad (kivéve a rendes vásári napokat). Zsidónak ez esetben sem szabad lerakodnia máshol, mint a nyilvános vendéglőben, vagy a tanács által kijelölt házakban. Ha a polgár vagy falusi jobbágy zsidónak szállást ad, ezért büntetés jár. Ha a zsidót tilos kereskedésen érik, úgy áruit elkobozzák és az így elvett áruból levonva a városbíró részét, fél rész a kórházé, fél rész pedig a céhé. A zsidóárúsok és házalók a városbírótól előbb engedélyt tartoznak kérni, ha rófmértékre van szükségük, azt csak a városbírótól kaphatnak megfelelő díj ellenében és használat után vissza kell szolgáltatni.

9. Idegen kereskedők az országos vásárnapokon a soproni polgárok helyét nem foglalhatják el, a hetivásárokon csak 11 óráig maradhatnak, lerakatot nem létesíthetnek, hanem áruikat magukkal el kell vinniök.

10. Egyidőben senkinek sem szabad két helyen kereskednie 1 birodalmi tallér büntetés terhe mellett, kivételt képeznek a helybeli vaskereskedők.

11. Ha a tagok között a vásárokon viszály keletkezett, úgy

a panaszt a céhnél kell megtenni, ha valaki máshol keres orvoslást, akkor az esetleges kárt neki kell megtérítenie.

12. Aki a magyar vásárokat látogatják, egymás mellett maradjanak és egymás után utazzanak, legyenek a sátorverésnél egymásnak segítségére, mindenben a szabályok szerint járjanak el, egymás helyét el ne foglalják. Aki ez ellen a rendelkezés ellen vétene, az 1/1 birod. tallért fizet a városbíró tudtával és beleegyezésével.

13. Akit a céhmester hivat (ha különösebb elfogadható oka nincs rá), 1 helyi tallér büntetés terhe mellett köteles megjelenni a megjelölt helyen és időben.

14. A céhtag családjából történő temetésen, minden céhtag családjából legalább egy személy jelenjen meg a temetésen 25 „ungarisch“ pénzbüntetés terhe mellett.

15. A lakomákon vagy más összejöveteleken a tagok tisztelettel legyenek egymás iránt, ne civakodjanak, istenfélően és becsületesen éljenek, úgy cselekedjenek, ahogy becsületes emberhez illik. Ezek megszegése esetén a városbíró, vagy a tanács ítélete az irányadó.

Ezen szabályokhoz minden mostani és későbbi kereskedőnek alkalmazkodni kell és a tanács kiadás előtt fenntartja magának a jogot, hogy e céhleveleket a kor követelményeinek megfelelően módosíthatja. Lepecsételve a városi nagypecséttel és a céhnek megőrzés céljából kiadták 1650. január 17-én.

Ez a statutum igen fontos meglévő kortörténeti dokumentuma a Kereskedelmi Testületnek és ezért szükségesnek tartom, teljes egészében is közölni:

Articul des Kramer Zech.

Wir N. Burgermeister, Richter vnd Rath der Königlichen frey-Stadt Oedenburg in Nieder Vngarn. Bekehnnen und thuen khund hiemit öffentlich, daß für vnnß in offenen Rath erschienen, die Ehrsambe vnd Wolgeachte Georg Ebner, Simon Sobitsch, Hannß Rheinthalder, Peter Payr, Melchior Steinpüchler, Hannß Eckhusperger, Mathias Vnger, Hannß Ducat, alle vnnserer Mitbürger vnd Kramer alhier, vnd gaben vnnß in namen vnd von wegen der gesambten Brüderschafft der Löbl. Kramer Zech, gehorsamblich zuerkennen, waß gestalten zwar, bey solcher ihrer Zech, ein gewisser Articul brieff, von Einem Ehrsamen Rath dieser Stadt alhier, vnterm dato freytag, vor den heiligen Pfingstag deß vierzehenhundert vnd acht vnd siebenzigsten Jahrs, obhanden, maßn Sie auch solchen bey vnnß in origine producirt. Weiln aber wehrent dieser Zeit, in gemeinen wesen, sich vnterschiedlich vil geendert vnd theylls selben Briefs zu terogiren, hergegen aber, zu erhaltung guter ordnung, fried vnd einigkeit vnter denn Brüdern, eines vnd daß ander, zu addiren vnd beizubringen, hochnothwendig were; derwegen sich die gesambte Brüderschafft eintrechtiglich dahin verglichen, ob-

besagten ihren alten Articulsbrief, in vnnßere hände ein zulieffern, vnd einen neuen, ietziger Zeit heischenter notturft vnd gelegenheit nach, zu erigiren, auch sich über gewisse articul vnd ordnungen einhellig vnterredet vnd verainiget, mit gehorsamben anlangen vnd bitten, wir dieselbe von Punct zu Punct, mit Obrigkeitlicher autoritet vnd macht zu corroboriren vnd zu bestetten, auch hierüber vnser brieflich vrkhunden zu ertheylen, vnnß geruhen lassen wolten; Alß haben wir, in reiffer erwegung ihres nicht vnbillichen begehrens, zu abstellung derer bißanhero allerhand¹¹⁾ eingeschlichenen unordnungen, vnd beförderung gemeinen nuzens, solch vnnß eingeraichte Puncten vnd articul alß ihr der brüderschafft dieser Zech, künftigt recht vnd gerechtigkeit, approbiren, confirmiren vnd bekräftigen wollen, thuen es auch hiemit wissent — vnd wolbedächtlich kraft dieses briefs, Sie vnd ihre Nachkomben, hinfüro dabey zu hand haben, vnd wieder alle vnd iede, so sich solcher ordnung widersetzen wurden, ernstlich vnd festiglich zu schützen, auch Niemanden darwieder zu handeln zu verstatten, vnd lauten solche puncten vnd Articul wort zu wort also:

Erstlichen, wan ein Bruder, einen Jungen in die handlung auf zu dingen vorhabens ist, sol dießer actus, dato observirter gewohnheit nach, in beysein etlicher Brüder, die man nach belieben hierzu beruffen kan, vollzogen, vnd die aufdingung auf sechs jahr geschlossen werden, doch stehet einem ieden frey, Seinen Jungen, desselben Wolverhalten nach, an solchen seinen Lehrjahren, ein jahr nach zu sehen, vnd mit überstandenen fünf jahren, frey zu sprechen.

Anderten, soll ein ieder, welcher sich in dieße brüderschafft oder Cramerzech einverleiben lassen vnd handeln wil, seinen ehrlichen geburtsbrief, sambt gnugsamer Kundschaft, daß er die handlung ordentlich erlehret, fürzulegen haben; alß dan, wan Er angenommen wird, zur lade fünf gulden vng. erlegen, davon der halbe theil zu Gemainer Stadt soll geraicht werden. Wan aber einer in die dieße brüderschafft einzukommen, vnd zu handeln begehren solte, der die handlung nicht gelehret, oder zwar wol darzu aufgedingt, aber seine außgestandene Lehrjahren, gehöriger maßn nicht tociren vnd erweisen könte, es wolte gleich ein solcher, entweder für sich selbst, eine neue handlung anfangen, oder hette dieselbe, durch hey-rath, erbschafft, oder sonst irgend eine andere weiß, an sich gebracht; So hat man dießfahls billich zu bedenken,¹²⁾ daß dergleicher Persohn, daß seinige nicht so wol alß ein anderer, der gebühr nach dabey ausgestanden, vnd wie zum öfftern geschicht, auch die Erfahrung biß anhero bezeuget hat, wan einen alß dan daß handeln auß vnverstand mißrathen thut, daß leichtlich hierdurch gesambter brüderschafft verglinpf vnd nachtheiyl verur-sacht, vnd denselben guter credit verderbt werden kan, dahero dann ein solcher in handlungen vnverfahrner Mensch, dieser Zech beneficien vnd freyheiten bitlich nicht geniessen sol, sondern gänzlich davon abzuweißen ist. Zum fahl aber gleichwol, irgend einer, so die handlung oberstandener maßn

¹¹⁾ 3. oldal.

¹²⁾ 4. oldal.

nicht erlehret, auß gewissen erheblichen vrsachen, vnd da man sich nicht zu besorgen, daß durch seine Person, wie obstehet, der Brüderschafft praeiudicirt werden möchte, auff vorhergehende Erkandtnuß Eines Ehrsamers Raths, in dieße Zech anzunehmen, vnd zur handlung zu admittiren wercsol hierinnen nichts destoweniger ein vnterscheid gehalten, vnd ein solcher nach gelegenheit der Person vnd seines vermögens, wie es Ein Ehrsamers Rath erkennen wird, anderst nicht, alß mit bahrer erlegung eines gewissen geldes, davon drey theil Gemainer Stadt, der vierdte theyl aber der Lad verbleiben sol, zu dießer Zech vnd vnverhinderlichen gebrauch deroselben freyheiten, an- vnd aufgenommen werden. Ein ieglicher aber, er habe bey handlungen gedient oder nicht, ist schuldthig sieben schilling funffzehen pfening zum Paartuch der brüderschafft zu erlegen. Vnd hiesiger abgeleibter handelsleit Söhne, wie nicht weniger die herren des innern Raths (da einem oder dem andern, dieser Zech freyheiten zu geniessen gefällig were) sol man ohne vnterscheid mit fünff gulden vnd der gebühr zum Paartuch, zu lassen vnd annehmen.¹³⁾

Zum dritten, Eß sol auch keiner, es sey gleich frembder oder Einheimischer, einige wahren (außer öffentlichen jahr- vnd wochenmärkten) feyl zu haben sich zu verstehen, Er habe dan vorher, obbeschriebener Ordnung nach, bey der Zech sich einverleibt, vnd alles, waß Er zu laisten schuldthig gewesen, gebührenter maßn praestirt. Sofern aber solchem gesatz zu wieder, handlung zu treiben sich iemand vnterfangen wurde, sol der Zechmaister neben seinen Beyständ, dießes dem Herrn Stadt Richter andeuten, welcher denselben von seinem vorhaben abzustehen, vnd zu seiner schuldthigkeit vermahnen sol; Im fahl er aber solch herrn Stadt Richters gethane Erinnerung innerhalb funffzehen tagen nicht beobachten, vnd derselben stat geben wolte, sollen alßdan die brüder dießer Zech, doch mit vorwießn, vnd hülff Herrn Stadt Richters, demselben sein Gewölb oder laden zu spören, oder auf andere weiß, seine handlung zu impediren vnd zu hindertreiben, wol befüget sein.

Vierdten, Zugleichen sol keinem Bruder, mit einem anderen, dießer Zech nicht immatriculirt vnd einverleibt, einige handgesellschaft vnd handlung zu führen, bey der straf zehen Reichsthaler, wovon acht zu Gemainer Stadt, zween aber der lad verbleiben sollen, verstattet sein, vnd wofern der vneinverleibte, gehöriger maßn, wie der anderte Punct besaget, sich zu accomodiren wiedrigte, solte auch demselben mit Obrigkeitlicher hülff, daß handeln eingestellt, vnd ernstlich gegen ihn verfahren werden.

Fünfftten, Eß sol auch hinfüro, handwerkh vnd handlung zugleich zu treiben, keinem verwilligt sein, sondern da er jenes practiciren wil, dießes vnderlassen muß. Die jenige aber, so sich ietzt verstandener weiß, dato in der Zech befinden, sollen zwar (doch andern in geringsten zu keiner consequenz vnd nachfolge) biß ihnen, eines¹⁴⁾ oder daß ander selbst zu cassiren vnd aufzugeben belieblich, vngehindert dabey geduldet werden.

¹³⁾ 5. oldal.

¹⁴⁾ 6. oldal.

Zum Sechsten, Soll an Sontag keiner wer der auch sey, in- vnd vor der Stadt, sein gewölb auffthuen, der hierüber betretene aber, ausser Einer Ehrsamens Rathes straff, ainen Reichsthaler in die ladt zu erlegen schuldig sein. An wochenfesten soll keiner durch daß ganze jahr, seinen laden oder gewölb bey obgesetzter straff vor 9 oder 10 vhr auffthuen, es seye dan erhebliche vrsach vnd entschuldigung vorhanden, welche vorhero dem Zechmaister an zu deuten ist.

Siebenten. Welcher in vnrechter maaß oder gewicht begriffen wird, der soll durch die Löbl. Brüderschafft, vnbenommen Eines Ehrsamens Rathes oder Herrn Stadt Richters gerechtigkeit, in gebührliche straff genomben vnd die visitation durch den Zechmaister vnd gewissen Beyständten fürgenomben werden.

Zum achten. Nach dem die Brüder dießer Zech, nunmehr vor graumer zeit, über die tändler, hausirer vnd Juden, bey Einem Ehrsamem Rath sich beklaget, waß maßn dieselbe, zu wieder alther gebrachter freyheiten dießer Stadt, absonderlich aber, der hiesig in handlung begriffener Burgerschaft, zu nicht geringen schaden vnd nahrungs schmälernung, in vnterschiedlichen häusern, ihre winkhel niederlag an zu richten vnd zu halten sich vntersehen, Ein Ehrsamer Rath aber, laut ertheilten abschied, von 10 Octobris deß Sechzehnhundert vnd vierzehenten, wie auch special Edict von 5 Decembris des Sechzehnhundert vnd vierzigsten jahrs, sich hierüber großg. resolvirt; also bleibt es billich bey ergangener resolution, daß nemblichen, weeder innoch vor der Stadt, wie auch in denen zu dießer juristiction gehörigen Dörfern (außer offenen Markht vnd freyhungszeiten) keinem juden zu hausiren, oder etwas feyl zu haben erlaubt sey. Da¹⁵⁾ aber die Juden hieher kämben, sol keiner derselben, anderwerts alß in denen offentlichen Gasthöffen, oder andern von Einem Ehrsamem Rath hierzu verordneten häusern, losiren vnd einkehren, daßwegen auch ein Löblicher Stadt Magistrat, dergleichen burger, oder auf denn dorffschaften die vnterthanen, so die Juden beherbergen, oder denenselben vnterschlaif geben, mit straff fürzunehmen hat. Wan aber ein Jud, wieder solch verbot vnd ordnung, etwas thätliche fürnehmen, vnd hierüber betretten wurde, solte so dan der Zechmaister sambt seinen beyständten, oder in mangel derselben, ein ieglicher Bruder macht haben, die feylgetragene wahren wegzunomben, vnd zu Herrn Stadt Richtern, oder zu dem Zechmaister zu tragen, welcher es dem Herrn Stadt Richter alsobalden an zu zeigen verpflichtet, vnd sollen die abgenombene wahren, nach abzug des Herrn Stadt Richters gerechtigkeit, halb zu alhiesigen burger Spital, der ander halbe theyl aber der zech verfallen sein. Andere tändler vnd hausirer belangent, so ausser der juden, iezu weiln anhero kommen, sollen ingleichen wie obstehet, bey verlust der Wahren, für sich selbst, vnd auß eigenen wolgefahln, zu hausiren vnd etwas feyl zu tragen, keineswegs sich vnterfangen, sondern vorhero bey dem Herrn Stadt Richter vmb licenz vnd Erlaubnuß gebührent anhalten, welcher nach eingnombenen, so wohl die verkäufer alß wahren betreffenden vmbständen, hierinnen der billigkeit ge-

¹⁵⁾ 7. oldal.

mäß, zu disponiren wissen wird. Vnd dofern auß gewissen erheblichen Vrsachen, irgend einem, auf eine bestimbte zeit, zu hausiren vergünstiget wurde, sol derselbe, wan Er zu verkaufung seiner wahren, einer ein benöttigt, solche von Niemanden anderst, alß von Herrn Stadt Richter vmb die Gebühr zunemben, vnd nach verflussung der verwilligten zeit, wiederumb alda einzulieffern verbunden sein.¹⁶⁾

Neundten. Sollen an denen offentlichen vier Jahrmärkhten, die frembde handelßleut vnd Kramer, denen burgern alhier nicht vorbauen; an Wochenmärkhten, aber nicht länger den biß eylf vhr, vnd zwar alda, wo solche zur selben zeit, angestellt vnd gehalten werden, fail haben; auch niemaln einige Niederlag alhier halten, sondern ihre anhero gebrachte Wahren, im fahl Sie solche, vmb billichen Werth nicht ablösen lassen wollten, wieder von hinnen wegzuführen schuldig sein.

Zum zehnten. Keinem (außer der alhier wohnenten Eysenhändler), wede hiesigen noch frembden, so wol an offenen jahr- alß wochenmärkhten, sol auf zwey orten zugleich, feil zu haben hinfüro zu gelassen sein, vnd so einer ein gewölb oder laden hat, vnd am stand fail haben wil, sol Er das selbe zu schliessen bey straff ein Reichsthaler.

Eylfften. Wan sich ander werts auf Märkhten, zwischen denen alhieghen brüdern vnwilln vnd vneinigkeite begebe, soll ein ieder verbunden sein, seine klag, bey seiner ordentlichen instanz alhier, an- und für zu bringen; wan aber solches nicht geschehe, vnd ein theil in vnkosten oder schaden gebracht wurde, sol derselbe, der einen andern Richter gesucht, die verursachten vnkosten erstatten, auch in Eines Ehrsamens Raths willkührlicher straff sein. Doch wird hiemit dem beleydigten theyl vorbehalten, wan die sich von hoher importanz, vnd die klag kein verzug leyden könte, den wechsten vnd bester Richter, vmb hülff vnd assistenz an zu ruffen vnd zu ersuchen.

Zum zwölften. Die jenige, so vnter der Bruderschaft, zu vnterschiedlichen mahlen, die vngarische Märkht besuchen, sollen in guter ordnung bey einander verbleiben, vnd nacheinander fahren.¹⁷⁾ Da gleich einem oder dem andern, etwas hinderliches fürfalle, sich einer deß andern annehmen, damit Sie zugleich ohne schaden können fortkommen, daselbsten auch mit aufbauung der hütten, der ordnung nach verfahren, vnd keinem seine gebührliche stell verbauen. Da nun einer sich hierinnen niedrig erzeigen, vnd diesem nicht nach kommen wolte, solte derselbe vmb einen halben Reichsthaler, doch mit vorbewust vnd consens Herrn Stadt Richters, in die straf genommen werden.

Zum dreyzehnten, soll ein ieder bruder, welchen der Zechmaister einsagen lest (im fahl Er keine erhebliche vrsachen, seines aussenbleibens fürwenden kan (auf benendte stund, bey der straf ein orths thaler, erscheinen, Wan sichs auch begebe, daß ein bruder in dießer zech, oder desselben Weib oder kind, nach Gottes willen todtes verschiede, vnd der bruderschaft

¹⁶⁾ 8. oldal.

¹⁷⁾ 9. oldal.

zur leichbegängniß eingesagt, soll von einem Jeden aufs wenigst ein Person mit zu gehen schuldig sein, bey straff fünff vnd zwainzig vng.

Schließlichen sollen die Brüder bey der Zechmahlzeit, vnd andern zusammenkunften, sich allezeit ehrbahr vnd friedlich gegen einander verhalten, keinen vnwillen noch einige wiederwertigkeit anfangen, alles fluchen vnd Gotteslästern ernstlich vermeyden, auch alleß daß thuen vnd handeln, waß auffrichtigen ehrliche leut geziemet vnd wol anstehet, bey der straff, wie solche von der gesambten brüderschaft, oder do daß verbrechen so wichtig were von Herrn Stadt Richter, oder Einem Ehrsamem Rath, nach eines ieden begangenen exceß, erkennet vnd außgesprochen werden wird.

Diese obbeschriebene sazung, mit allen deroselben Clausulen vnd Puncten, soll die gesambte Brüderschaft dieser Zech [maßn Sie¹⁸⁾] sich selbst, wie einganges gemelt, rinnen iglich also miteinander verglichen] für Sie vnd ihre Nachkommen, bey vnberührter straff, steiff vnd vnverbrüchlich zu halten, obligirt vnd verbunden sein. Wir behalten vnnß aber hiemit per expressum bevor, hierinnen zu interpretiren oder nach gelegenheit vnd verenderung der Zeit, zu dispensiren, limitiren, vnd in einem oder mehr Puncten vnd Articulen, dergestalt zu handeln, wie es vnnß gutdunken, vnd die noth erfordern wird. Deßn allen zu vrkhundt, vnd kräftiger bestettigung, haben wir denen Brüdern dieser Kramerzech, vnd ihren Nachkommen, für vnnß vnd vnserer Nachkommen, in obgeschriebener mainung, gegenwertigen Articuls brief, vnter Gemainer Stadt grössern Secret Insigill, doch ohne allen nachtheyl vnd schaden, außgefertigt, vnd in ihre gewöhnliche Lade zuverwahren angehändig. Actum in der Königl. freystadt Oedenburg den 17. January, Im Jahr nach der gnadereichen Geburth vnnßers Herrn Jesu Christi, Ein tausent Sechshundert vnd fünffzig.¹⁹⁾

Kivül: 1650. 17^a Januar.
 Articuli Cchales Mer
 catorum Soproniensiam
 per Magistratum Soproniensem exhibiti in Paribus.

Jelzése: Lad. X, fasc. 1. num. 1. Városi levéltárban
 13. sz. Sopron város múzeumának a céhíratái között.

Meg kell emlékeznünk azokról a körülményekről, ahogyan a kereskedők a számukra olyan fontos és a kereskedelem üzésére kizárólagos jogot biztosító statutumot megszerezték. A céh birtokában lévő régi szabadalomlevelet a céhülésen alapos tárgyalás alá vették és ahol a helyi szokások változtatást kívántak, a régi szöveget megváltoztatták és kiegészítették. Az újonnan összeállított céhszabályzatot a céh ügyésze dolgozta át és ezzel a céh tagjai megjelentek a városi tanácsnál és kérték a benyuj-

¹⁸⁾ 10. oldal.

¹⁹⁾ 11. oldal.

tott tervezet megerősítését. A városi tanács — amint az 1650-es statutum is mutatja — a felvételnél és a büntetéseknel meghatározott részesedést kötött ki a maga számára, ezzel egyben a céh számára is biztosította a határozatok hatályosabb végrehajtását. Az 1650-es statutum megszerzéseinek költségeiről az 1649-ből fennmaradt számadás²⁰⁾ tájékoztat. E szerint a statutum megszerzése 78 fl (forint) és 2 sol (solidus) került, melyet a céh akkor még igen nagy saját jövedelméből fedezett. Az elnyert kiváltságlevél kihirdetése ugyanúgy mint a kétévénként választott céhmester számadása és választása az ünnepélyes formában megtartott céhülésen történt. A céhülés ünnepélyes lakomával volt egybekötve, amelyen néhány akó bort ittak meg a ládához tartozó 17 ezüst kehelyből. Az 1648-as lakoma 60 fl, 4 sol., 27½ den. került. A céh díszes ládáját, melyben a statutumokat és a céh pecsétjét, pénzét, ereklyéit őrizték, ezen az ülésen adták át ünnepélyesen az újonnan megválasztott céhmesterek és a kialakult szokásos ünnepélyességek után a céhládát díszes küldöttség vitte el az új céhmester lakására. Amíg a láda nyitva volt, senkinek sem volt szabad közbeszólni és illetlenül viselkedni.

A soproni kereskedők a 17. században még nem kizáróan kereskedelemmel foglalkoztak, hanem a város kiterjedt területén voltak birtokaik is. Azonkívül a kalmárcéhnek voltak iparos tagjai is, akik e foglalkozásuk mellett kereskedelemmel is foglalkoztak. Legalább is erre enged következtetni az 1650-es céhlevél, amikor a céhben lévő iparosokkal szemben bizonyos türelmi időt állapít meg az ipari foglalkozással való felhagyás tekintetében. Igen természetes, hogy a kereskedelemnek szakmák szerinti tagozódásáról a 17. század közepén általában nem lehetett szó, legfeljebb arról, hogy a kereskedelem bizonyos ágai (mint pl. az állatkereskedelem, gyógyszerekkel való kereskedés) nem tartoztak a céh által védett kereskedői tevékenységhez. A statutumok szigorú sem érvényesült a kereskedők létszámát illetően. A 17. században a török hódoltság pusztításai, az állandó portyázások, háborúk, pusztító járványok a város lakosságát is érzékenyen sujtották. Amint a céhlevélből is láthatjuk, a kereskedők a magyar vásárokat látogatták. A közbiztonság akkori állapotára jellemző, hogy a vásárlátogatás meglehetősen veszélyes volt és a kereskedők 1630-ban megkezdett és pontosan vezetett meghívókönyve több helyen tartalmaz utalást arra vonatkozóan, hogy a vásárokra utazó kereskedőket kirabolták és

²⁰⁾ E számadások igen gondosan készültek és a város gazdaságtörténetéhez igen sok fontos adatot szolgáltatnak. Úgyszólván hiány nélkül, teljesen épségben, nagyon szép külső formában 1649-től a 18. század elejéig vannak meg. Ebből állapítható meg, hogy a céhnek ebben az időben két szőlőkertje volt (20 Pfund Steiner und 30 Pfund Weidengrund).

agyonütötték. A céh a harmincad hivatalnak évenként ajándékot adott. Ez arról tesz tanubizonyságot, hogy a soproni kereskedőknek a harmincadhivatal bizonyos kedvezményeket adott. Ezáltal vált lehetővé a kereskedők számára a nyugatról az ország belseje felé és a hódoltsági területekre irányuló meglehetősen gyér forgalom lebonyolítása. Azok a kedvezmények, amelyeket királyaink különböző külföldi, többnyire osztrák kereskedőknek biztosítottak, igen érzékenyen érintették a soproni kereskedelmet. Így Sopron városa Bécsújhely kereskedőinek adott kedvezmények miatt igen sokat panaszkodott.

A háborúk viselésével járó súlyos anyagi terhek is elsősorban a városokban letelepedett és vagyonosabb városi polgárságot sujtották. Ez a közvetlen oka annak, hogy a statutumokban előírt képesítés és céhtagsági korlátozás nagyon sokszor csak írott jog volt és ahhoz maga a város sem ragaszkodott, különösen ha hadicélokra nagyobb összeg előteremtéséről kellett gondoskodnia. Ezért látjuk, hogy a felvételt nem annyira a képesítéssel, mint inkább felvételi díjakkal nehezítették meg. Ez természetesen egyben arra is szolgált, hogy a céhtagok vagyoni cenzusa emelje a céh tekintélyét, az állandóan kereskedéssel foglalkozó céhtag vagyona révén legyen mentesítve attól, hogy kereskedőtársai ellen meg nem engedett eszközökkel harcoljon az érvényesülésért. Általában azt látjuk, hogy a céh előjáróinak megválasztásánál két körülményt vettek figyelembe, a kort és a hivatalra való arravalóságot. Azok a céhmesterek, akik a statutumok megszerzése idejében élvezték a céh bizalmát, többnyire hosszabb időn keresztül viselik hivatalukat. A céhmester hivatala terhes volt és egyedüli előnye volt, hogy a céh terhei alól fel volt mentve és a negyedévenként a céhülésen fizetendő járulékokat (quartal) nem kellett fizetnie.

A 17. század közepén Sopronban is dúló vallási villongások hatása nem látszik meg a céh életében. Egyetlen esetet sem állapíthatunk meg ebből az időből, melyből erre lehetett volna következtetni. A testvéri viszony ápolását igen fontosnak tartották. Az összetartozást a céh lakomákon kívül a temetéseken való feltétlen megjelenéssel is kifejezésre juttatták. A számadáskönyvben előforduló büntetések mutatják, hogy a céhlevélnek a közösséget érintő pontjait igen komolyan vették. Büntették a pontatlanságot, igazolatlan távolmaradást a céhülésekről, céhüléseken való illetlen beszédet a nyitott céhláda jelenlétében, 1652-ben Mühlböck Kristófot, mert az asztalnál előbb ült le, 2 den. 15 sol.-ra büntetik, 1649-ben az egyik tagot lassú jövedele miatt, 1650-ben két tag későnjövedele miatt és az ünnepnap záróra be nem tartása miatt, 1648-ban Santner Mihály pinkafői kereskedőt, mert rövid röfmértéket használt, 1 fl és 7 sol.-ra büntették.

A temetésen a céhtagok testületileg vettek részt. A számadásokból megállapítható, hogy a ravatalt díszes takaróval (Bahrtuch = Kerekes szerint „koporsó leplekrevaló”) takarták le. A takaró használatáért díjat szedtek és azt, amint az 1648-as számadásból megállapítható, 1 fl. 7 sol.-ért vidékre is kikölcsönözték. Külön díjszabása volt a régi és külön az új takarónak. 1652-ben már az új „pahrtuch”-ért 7 sol. 15 den., a régiért 2 sol. 15 denárt kértek.

A céh meghívókönyvéből megállapítható, hogy a céhnek 1630-ban 83 tagja volt és ez a szám az 50-es évekig valamennyivel növekedett és azután erősen visszaesik. A céh tagjai ebben az időben magas városi tisztségeket viseltek, így idb. Steiner Jakab 1648-ban polgármester, De Zuana Péter Menyhért 1652-ben volt a feljegyzések szerint Sopron polgármestere.

Az 1650-es statutum megváltoztatására már 1669-ben sor került. A városi tanácsjegyzőkönyv szerint 1669. január 18-án Schlatner Zsigmond, Payr Jakab céhmester, továbbá a következő kereskedők megjelentek a városi tanács előtt, mint Sowitsch Ábrahám, Steinpüchler Menyhért, Hoffmann Tóbiás Jakab, Reschl János és Zana Bertalan és a következőket adják elő: 1478. pünkösd előtti pénteken kelt eredeti céhszabályzatot 1650. január 17-én a megváltozott viszonyok miatt megújították és e szerint éltek eddig. Mivel azonban az állapotok azóta erősen megváltoztak és e változás tovább is fog tartani, ezért céhülésükön megvitatták a szabályzatot, most benyújtják és kérik annak megerősítését.

Vitnyédi fejfák.

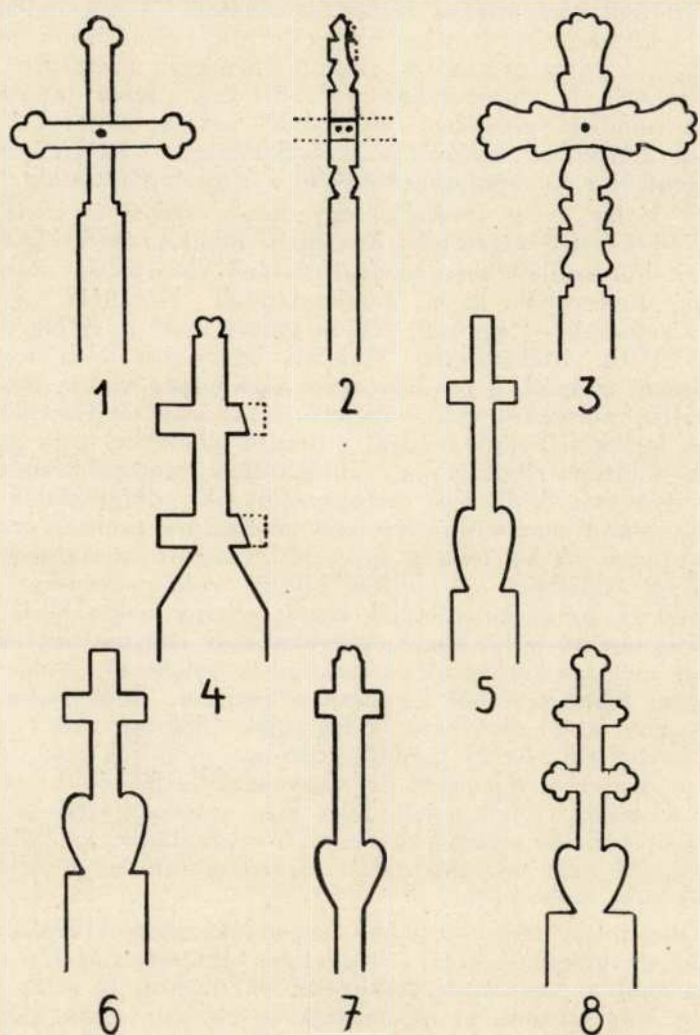
Írta: Csipkés Kálmán.

A vitnyédi öreg és új temetőben érdekes, népművészeti szempontból igen értékes fejfák találhatók. A már felhagyott öreg temető fejfáiról Csatkai Endre dr. adott rövid ismertetést és 5 darabnak rajzát is közölte „Sopron vármegye műemlékei” című munkájának II. sorozatában (49—51. ll.). Jelen tanulmányban a mindkét temetőben előforduló összes válfajokat — a csonka állapotban levőket is — ismertetjük, s azokat rajzban is bemutatjuk, a legegyszerűbbektől a legpompásabbakig.

A fejfák kevés kivétellel egy darab, széles és vastag keményfadeszkából készültek. A csupán homloknézetre felépített formák körvonalait ácszerűzával történő előrajzolás után bardsolták, fűrészelték ki a deszkaalapból. Készítőik egyszerű falusi emberek — az öreg Simon bácsit most is emlegetik —, Isten-áldotta östehetségek. Munkáik bámulatos leleményességről, finom ízlésről, a rendelkezésre álló anyag szabta lehetőségek teljes mértékben való, tökéletes kiaknázásáról tanuskodnak. Egyes fejfák felépítési módja, a díszítő elemekkel való gazdálkodás, a kitűnő ritmusérzék, mondhatnánk, magasabbrendű művészi képességről tesznek bizonyosságot. Az elköltözöttek iránt érzett, soha el nem múló szeretetet példázza a gyakran szereplő szívomotívum. A két temető egyes fejfái között bizonyosfokú hasonlóság észlelhető. A fejfák földtől való magassága átlag 80—100 cm; az új temetőbeliek között néhány magasabb is akad. Az öreg temető fejfái közül egyeseket már nagyon megviselt az idő, de még így korhadtan és csonkán is érdekesek. Néhányat a rajzokon többé-kevésbé kiegészítve közlünk. Több fejfán még az évszám is jól olvasható; a legrégebb 1880-ból való. Sírvers nem fordul elő. Az új temetőt 1896-ban nyitották meg. Az itteni, néprajzi szempontból számbavehető fejfák jó három évtized termékei. Egyik-másik fejfa más vidékek fejfáival is rokonságot tart, de vannak oly eredeti megoldások, aminőket sehol másutt nem találunk, tehát kizárólagosan helyi jellegűek, erre a tájra jellemzőek.

Dicsérettel kell e sorokban megemlékeznünk Vitnyéd nagyközség vezetőségének arról a kegyeletes elhatározásáról, melynek értelmében a már régen felhagyott és nagyon is sivár képet nyújtó öreg temetőt, az ott porladó hívek hamvainak megbolygatása nélkül, Hősök ligetévé óhajtja még ez esztendő őszén átvarázsolni. Sopron sz. kir. város múzeumának igazgatósága ígéretet kapott arra, hogy az értékesebb fejfákat néprajzi gyűjteményének gyarapítására fordíthatja.

Az alábbiakban egyenként, avagy kisebb csoportokban először az öreg (I. 1—21.), majd az új temető (II. 1—15.) fejfáinak rövid, jellemző leírását adjuk, a mellékelt táblákon pedig azok rajzát is bemutatjuk.

I. 1—8. ábra.

A vitnyédi öreg temető fejfái.
Csipkés Kálmán rajza.

I.

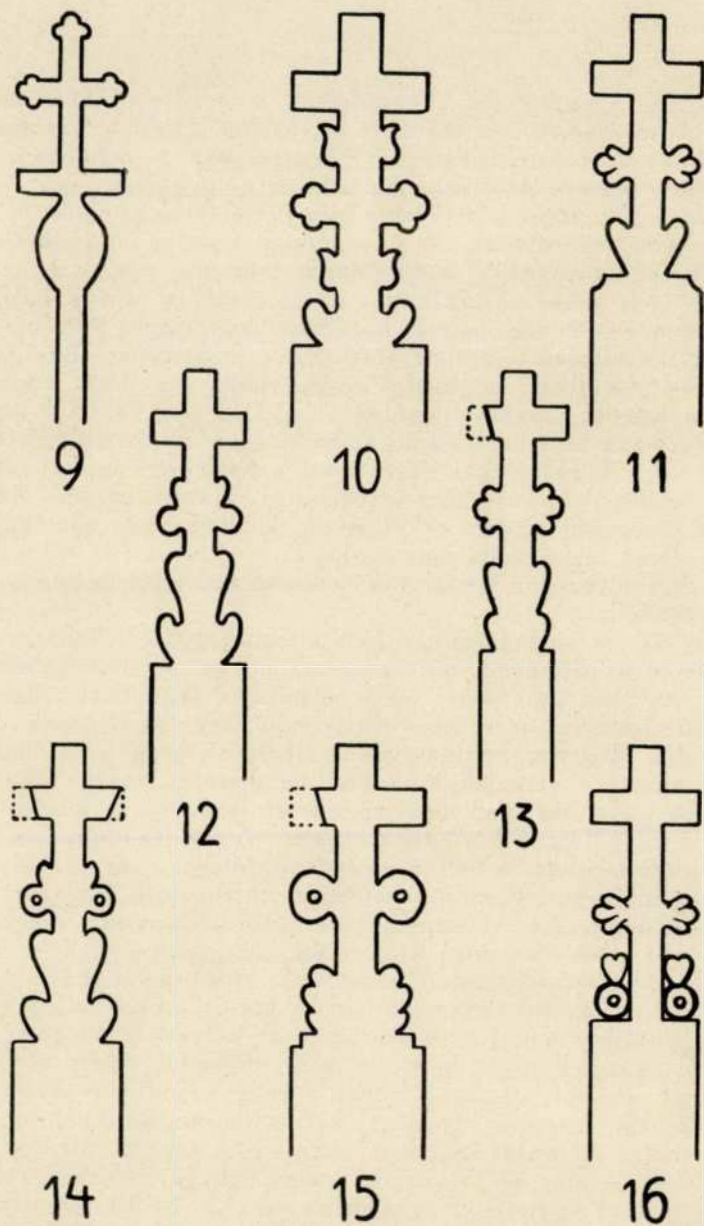
1—3. A szokottabb keresztforma, sorrendben fokozottan díszesebb és élénkebben tagozott kivitelben. Mind a háromnál a vízszintes szár kovácsoltfejű vasszeggel van a függőleges szár mélyített részébe erősítve. Az elsőnél a függőleges szár szélesebben indul, majd lépcsőzetes átmenettel keskenyedik; a szárvégek hármaskarélyúak. A 2. számúnál (csonka állapotban) kizárólag egyenesvonalú tagozottságot találunk, míg a 3. számúnál az ívelt vonal az uralkodó; ez utóbbinál a száruk hajlítotthonalú megtörés után négyes karélyban végződnek. 1893-ból való.

4. Érdekesen felépített kettős kereszt. Szélesen indul, majd egyenes vonalban megtörik, keskenyedik, az alsó vízszintes szárba ágazik; további függőleges fejlődés után a felső szárba. A függőleges szár befejezésül szívalakú, kicsiny díszítőtagot nyer.

5—7. A függőleges szár mind a háromnál keskenyebben, vagy szélesebben kezdődve szívalakban fejlődik tovább, ebből a tulajdonképpeni kereszt nő ki, nyulánkabban, vagy zömökebben. A 7. számú fejfa függőleges szárának kivételével az összes száruk végei egyenesen levágottak; a külön említett kettős karélyban végződik.

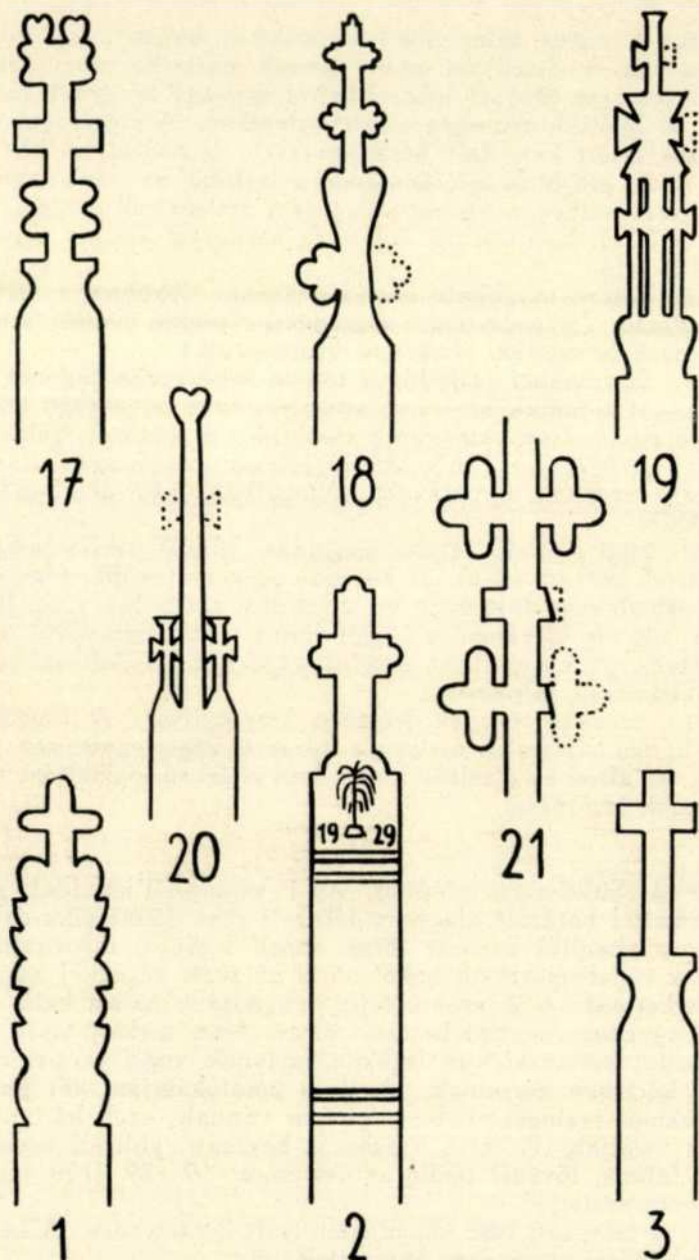
8—11. A keskenyebb, vagy szélesebb egyszerű lábázat szívalakba megy át, ebből kettős kereszt nő ki. A 8. számúnál az alsó vízszintes szár végei és a függőleges vége hármaskarélyú, a felső vízszintes szár végei íveltvonallal lezárást nyernek. 1887-ből való. Még egy példányban található az öreg temetőben. A 9. számúnál a szívalak kevésbé határozott, inkább tojásdad. Az alsó vízszintes szár végei egyenesen leszeltek, a felsőé, valamint a függőleges hármaskarélyúak. A 10. számúnál a szívalak kissé lapított; a belőle kinövő függőleges szár csekély fejlődés után, kétoldalt, tulipánsziromra emlékeztető kiágazást kap. Ez a tagozás a két vízszintes szár közötti szakaszon megismétlődik. Az alsó vízszintes szár végei hármaskarélyúak, a felsőé és a függőlegesé egyenesen levágottak. A 11. számúnál a talpazati rész sarkai homorúan íveltek. A kettős kereszt jellege ennél elmosódottabb; az alsó vízszintes szár helyett a függőlegesből jobbról-balról kinövő, háromszirmú-virágkehelyszerű tagozatot találunk. A kereszt száruk végei egyenes vonalban levágottak.

12—15. Az első háromnál kettős-, a negyediknél hármasszívformájú tagozatot látunk a lábázat és a kereszt közé iktatva; ez utóbbinál már el is veszik enemű jellege. A keresztvégek mindegyiknél egyenesen levágottak. A 12. és 13. számúnál a függőleges szár élénkítésül virágkehelyre emlékeztető díszítőtag szolgál, a 14. és 15. számúnál háromnegyed-körszerű, középen kifűrt kiágazás, előlött az előbbinél még a szívalakra emlékeztető tagozódást is találunk.

I. 9—16. ábra.

A vitnyédi öreg temető fejfái.
Csipkés Kálmán rajza.

I. 17—21. ábra.

A vitnyédi öreg, II. 1—3. az új temető fejfái.
Csipkés Kálmán rajza.

16. A széles talapzattól kiemelkedő keresztnek uralkodó jellege van; a díszítésül szánt elemek háttérbe szorulnak. A függőleges szár tövénél jobbról-balról egy-egy körgyűrű helyezkedik el, fölöttük csúcsára állított szívecske. A függőleges szárból ezek felett kétoldalt hármaskarélyú díszítőtag nő ki.

17. Az előbbtől eltérően ennél a fejfánál az élénk tagozottság következtében a keresztjelleg nem érvényesül eléggé. Igen bájos a felső, kartusszerű tagozatra helyezett két kis szivalak. 1880-ból való.

18. Bátran mondható keresztvirágnak. Középen a szivalak is föllelhető. Egyenesvonalú végződésnek semmi nyoma; a végek karélyosak és íveltek. (Hiányos, kiegészített.)

19. Szivalakból fejlődik; a fölötté levő széles tagozat egyhangúságát síkjának hosszanti kivágásai és a talpasvégű kereszt végeire emlékeztető kinövések élénkítik. E tagozat fölött talpasvégű görögkereszt, fejlettebb függőleges irányú ágakkal, majd koronázó díszként, nyulánkabb változatban, latin alakban megismétlődik.

20. Igen eredeti, ötletes megoldás. Közös, széles talapzattól három kereszt nő ki. A középső magasra nyúlik, függőleges szára szivalakban fejeződik be; vízszintes szára hiányzik. (Csatka dr. idézett művében, a közölt ábrán talpasvégű rövid szárat látunk. A kiegészítést eszerint végeztük.) A két szélső kereszt kisméretű, talpasvégű.

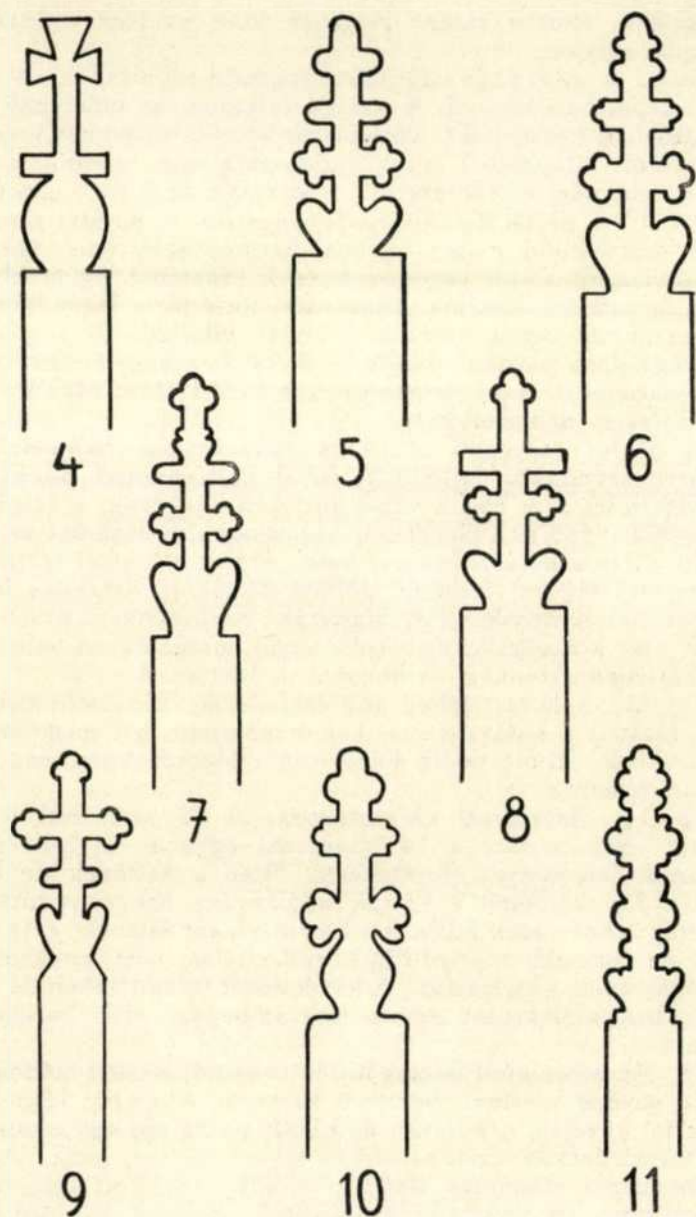
21. Érdekes töredék (részben kiegészítve). A függőleges szárt három vízszintes metszi; a középső végei egyenesen levágottak, az alsóé és a felsőé külön, keresztyszerű kialakítást nyertek, kerek lezárással.

II.

1—2. Sírkőszerű felépítés. Az 1. számúnál kétoldalt egyenes vonallal határolt alacsony lábazati rész fölött cikk-cakkos, hullámos vonallal kerített törzs, ennek legfelső tagozatánál a szivalak is felismerhető; ebből nő ki az ívelt végekkel képezett zömök kereszt. A 2. számú fejfa nyugodtabb hatást kelt. Kétoldalt egyenes vonallal határolt törzse fenn sarkos, majd ívelt átmenettel keresztalakba fejlődik, melynek végei sarkos átmenettel körívben záródnak. A törzs homloksíkján, két helyen, párhuzamos szalagszerű bemélyítések vannak; ezek három szakaszra tagolják. A felső szakaszon bevéssett, stilizált szomorúfüzfát látunk, tövénél pedig az évszámot: 19—29. (150 cm magas, 9 cm vastag.)

3. A talpazati rész két oldalán ívelt bemélyedés. A kereszt nyulánk, végei egyenesen levágottak.

4. Eredeti megoldás. A lábazati rész felfelé fejlődésében hirtelen megtörik, összeszűkül, majd erősen kihalasodik, ismét

II. 4—11. ábra.
A vitnyédi új temető fejfái.
Csipkés Kálmán rajza.

összeszükül, azután sarkos kiágazás után nyulánk, talpasvégű keresztbe szökken.

5—8. A négy fejfa nagyjában hasonlít egymáshoz, valamint az I. csoportban tárgyalt 8. számú fejfához; ez utóbbinak arányai azonban finomabbak. Mindegyik kétoldalt egyenes vonalakkal határolt talapatból indul, majd szivalakba fejlődik, amelyből kettőskereszt emelkedik ki. A szivalak az 5. és 8. számúnál nyomottabb, a másik kettőnél jellegzetesebb. A kereszt alsó vízszintes szára mind a négy fejfánál hármaskarélyban végződik; a felső vízszintes szár végei az 5. és 7. számúnál legömbölyítettek; a 6. számúnál sarkos átmenettel történik a legömbölyítés; a 8. számúnál egyenesvonalú lezárást találunk. A függőleges szár végződése hármaskarélyú; a 6. és 7. számú fejfák függőleges szárának a felső vízszintes szár fölötti része egyszer, illetőleg kétszer kigömbölyített.

9. Széles talpazati részének határvonalai tompaszögben megtörve szivalakba fejlődnek, ebből kettőskereszt nő ki. Az alsó vízszintes szár rövid, végei körívben záródnak; a felső vízszintes szár végei és a függőleges hármaskarélyú lezárást kapnak.

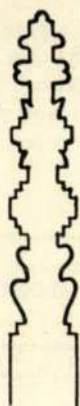
10. Hármaskereszt hatását kelti. A széles talpból szivalakra emlékeztető tagozat fejlődik; fölötte kétoldalt vízszintes irányban egy-egy hármaskarélyú kiágazás. Fejlődésében újabb vízszintes szár következik, amelynek végei derékszögben való törés után körívben záródnak. A koronázótag hármaskarély.

11—12. A keresztjelleg alig észlelhető. Mindkettő nyulánk kialakításánál a határvonalak hol domborúan, hol meg öblösen kanyarodnak, itt-ott pedig karélyosan, lépcsőzetesen vagy ék alakban vezetnek.

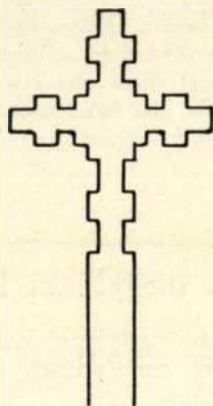
13—14. Határozott keresztforma. A 13. számúnál tisztán egyenes vonalvezetés; a 14. számúnál egyenes és ívelt vonal váltakozik leleményes elosztásban. Mind a kettőnél, de különösen a 13. számúnál a szárok találkozása hangsúlyozott. Ez utóbbinál a szárvégek külön kis keresztalakot öltenek; a 14. számúnál az élénkebb tagozottság következtében nem ismerhető fel oly könnyen ez a kialakítás. A két kereszt felépítésében és megjelenésében emlékeztet egyes hunyadmegyei oláh keresztformákra.

15. Az ismertetett összes fejfáktól elütő, eredeti módon felépített, gazdag növényi díszítésű kereszt. Alacsony lábpatból nyúlik fel középen a kereszt, kétoldalt pedig egy-egy akantuszlevél kúszik felfelé; ezek az előbbi szárát részben fedik. A függőleges szár a vízszintes alatt, kétoldalt, csonkított-ágszerű elágazást nyer. A vízszintes szár végei, valamint a függőlegesé egy-egy fűrészszélű, erezett levélben fejeződnek be.

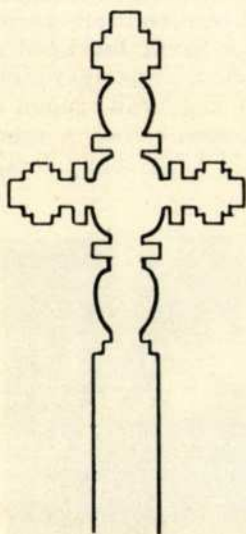
E csoportban ismertetett fejfák közül egyik-másik alak több példányban is található az új temetőben.

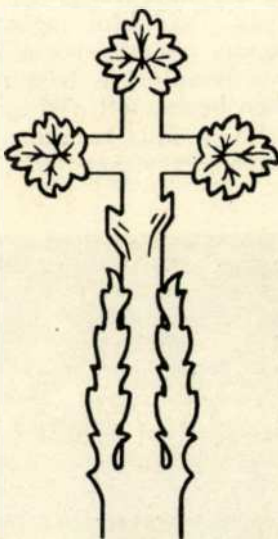
12

13

14

15

II. 12—15. ábra.

A vitnyédi új temető fejfái.
Csipkés Kálmán rajza.

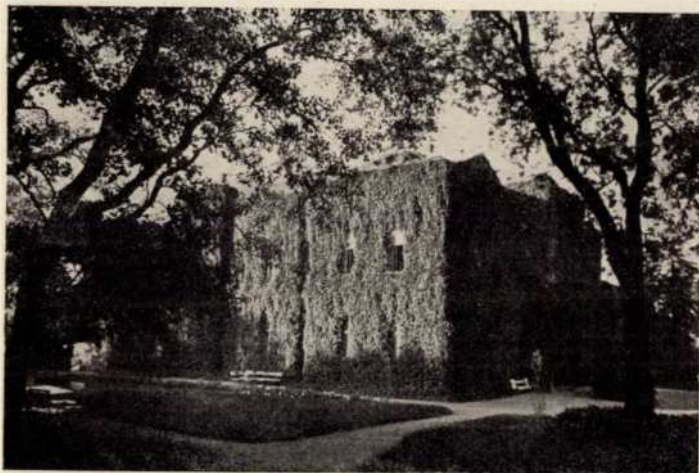
Csipkés, K.: Holzgearbeitete Grabkreuze in Vitnyéd.

Die beiden Ortsfriedhöfe von Vitnyéd (Komitat Sopron) weisen eine Anzahl merkwürdige volkskundliche *Holzkreuze* auf. Reicher Formenschatz kennzeichnet diese aus Hartholz gearbeiteten Grabkreuze. Der Verfasser war bemüht, die bezeichnendsten Grabkreuze, sämtlich aus der Hand einfacher Dorfbewohner hervorgegangen, bildlich festzuhalten und zu beschreiben.

A nagylozsi báró Solymossy kastély.

A mai nagylozsi kastély egy olyan főnemesi hajlék helyén emelkedik, amelyiknek nagy szerepe volt hajdanában a megye történetében.

A község maga is korán szerepel már. Királyi birtok volt, de még 1277-ben csere útján Rábakecöl ellenében megkapta az Osl-nemzetség. Ennek leszármazottjai birtokolták a falut a 19. század második feléig. Így a Beled-ág, majd ennek kihaltával a Viczayak. Ősidőktől fogva a már 1402-ben említett parókiális templomba temetkeztek a Viczayak. Ez a Szent Istvánról nevezett kis templom a hegytetőn; ennek búcsújához igazodott az 1431-ben bevezetett országos vásár is. A kegyurak szépen elláták ezt a gótikus templomot, mely talán eredetében a szent királyok idejéig visszanyúlik, ahogy a helyi hagyomány tartja. A

A kastély látképe.

Viczayak rövid időre elfogadták Luther tanait. Az 1630-ban megtartott evangélikus püspöki látogatás jegyzőkönyve szerint egész sor régi papi ruha került elő a szertárból, köztük egy fekete kázmza is, rajta a feszület kivarrva, azonkívül monstrancia, kehely stb. De mivel a régi templom nyilván már szűk is volt, távol is esett a falutól, új templom épült magában a községben a kastély mellett. Ám 1643 után a Viczayak is visszatértek a régi hitre és az új templomot a maguk számára foglalták le, míg a kicsi Luther híveinek jutott. 1660 táján azonban teljesen visszatért a katolikus hitélet. Nádasdy Ferenc grófnak volt Lozson szőlőbirtoka, lefejeztetése után nem sokára a Széchenyiek váltották ezt magukhoz. Így került egymás mellé a két nevezetes család és súrlódás, barátkozás között élt egymás mellett két évszázadon át. 1683-ban a török elől a lövőiek ide menekültek. A sok háború és viszály megrongálta az újabb templomot, 1700-ban újjáépült és Szent Lőrincről nevezték el.¹⁾

A fölépcsőház.

A Viczay-család pedig közben egyre emelkedett. — Ádám

1645-ben báró lett, 1723-ban Jób grófságot kap. Ennek felesége Ebergényi leány, Széchenyi unoka volt és így jutott át a család Dasztifaluba is. A rokonság következtében Széchenyi László gróf lakodalmát Draskovics Ádám gróf győri tábornok leányával Lozson tartották meg. A Viczayak ugyan erősen Bécshez húztak, de házuk szelleme teljesen magyar volt. Jób gróf édesanyját p. o. Széchenyi György így jellemzi: „Magyar menyecske, tótul is tud ugyan, de németül semmit sem.”

Viczay Jób leányát Széchenyi Ignác gróf vette nőül, ezért Jób halála után a lozsi birtokra számot tartott. 10 évi pöröskö-

¹⁾ L. Csatkai Endre: Sopron vármegye műemlékei. II. kötet, 80—87.

désnek 1768-ban bírói döntés vetett véget; eszerint Lozs ősi birtok lévén, a férfiágot illeti, jelesül Viczay Mihályt, Jób fiát; a leányoknak, Széchenyinének, Perényi Józsefnének és Sándor Antalnénak nincs ott mit követelni.²⁾

Két Viczay Mihály is következett egymásután a birtoklásban. Mindkettő nagy kedvelője volt az érmeknek és régi pénzeknek. A Viczay régi pénzgyűjtemény egész Európában hírneves volt. A második Mihály (1756—1831), győri főispán Szé-

A fölépcsőház a Rubens-másolatokkal.

chenyi Ferencsel együtt II. József híve. A Legnagyobb Magyar atyjában egyik legjobb barátját tisztelte. Mikor a magyar rendek IV. Ferdinánd nápolyi királyt emlékéremmel kívánták meglepni, amiért az 1791-es koronázáson magyar díszruhában jelent meg, Viczaynak az érmészethez értő titkára rajzolta meg a műdarabot, Széchenyi, mint az ajándék ötletének egyik mozgatója, vitte el az uralkodónak.³⁾

Széchenyi Ignácné halála után, Viczay Mihály gróf örökölte, mint unokaöccse, ennek soproni palotáját, a mai Kossowházat a Városháztéren. Ez fiának magyar neveltetést kívánt adatni és ezért a lozsi kastélyba hívták meg Révai Miklóst, a legnagyobb magyar nyelvtudósok egyikét. Az akkor szűkölködő

²⁾ Bártfai Szabó László: A Széchenyi-család története. II. 112. l. Névmutató.

³⁾ Borovszky Samu: Győr és Győr vármegye. 444. l. B. Szabó i. m.

író II. József rendelkezéseinek következtében ott hagyta a piarista rendet és tudományos pályán próbált működni. Soproni születésű barátja, Paintner Mihály bejuttatta a gróf Viczay-családkhoz. A sokat hányatott költő ilyen lelkesedéssel írt már az első napokon: „Már negyedik napja, hogy a lozsi csendes életet kezdem élvezni. Nem fejezhetem szóval eléggé ki, mennyivel tartozom neked, ki engem a béke ez angyalaihoz juttattál. Oly nyugalmas itt minden, hogy mintegy a menyországhoz hasonlít.

Földszinti férfiszoba.

De erről más alkalommal többet! Most az öröme miatt szavakat sem lelek mindannak kifejezésére." (1782. április 18.) A tanítás, mint pár héttel későbbi levele jelzi, megindult, tanítványával elégedett: „Ügy megtanul, szinte izzad bele." Mivel pedig a grófi szülők hamarosan hosszabb tartózkodásra Eszterházát keresték fel, Révaira szakadt a ház vezetésének gondja is és különösen egy szolga elbocsátása és helyettesének felfogadása okozott neki sok bajlódást. Később növendékével Pozsonyba, majd Hédervárra utazott. Szóba hozta örök ellátásának kérdését a tanítás fejében, ezt a grófék nem fogadták el, így alig félévi nevelősködés után otthagya Lozst és ismét Bécsben termett. A vidéki kastélyban Faludi Ferenc kézíratait tanulmányozta a későbbi kiadás számára és Paintner barátjától kérte „azt a régi magyar darabot, mellyet egy Pap hiveihez mondott egy temetéskor." Ma Halotti Beszéd néven közismert, mint legrégibb nyelvemlékünk.⁴⁾

⁴⁾ Figyelő. 1882. Csaplár Benedek: Révai nevelő Loóson. 123. l. s. k.

Télen Sopronban laktak Viczayék és farsang idején hetente egyszer náluk is volt táncestély. 1867-ben koromlai Schey Fülöp és Antal, 1885-ben pedig Schwartz Miklós ügyvéd vette meg ezt a házat.

A lozsi kastélyt a Korabinszky-lexikon szerint annak kiadása körül, 1786 táján építették át, majd 1881-ben az új birtokos, a báró Solymossy-család teljesen átdolgoztatta. A földszinten újból bolthajtásokat építettek, de az emeleti termeket

Ebédő.

magasra vették. A szépmintájú parkett az Esterházy hercegek fertőszentmiklósi lerombolt Monbijou nevű vadászkastélyából került ide. Az iónoszlopos hatalmas előcsarnokban jó másolatok Rubens és Hamilton képei után. Minden egyes szobát és termet megtölt a művészeti műkincs. Egy kis Saturnus bronzszobrocska, pozsonyi származású, családi hagyományok szerint, Donner Rafael műve.

A kastély átépítésének kivitele Handler Ferdinánd soproni építész nevéhez tapad; valószínűleg valamely fővárosi építész tervének csak kivitelezője volt csupán.

A kastélyhoz hatalmas angolpark csatlakozik. Az a nyugodalmasság, amely Révait annyira lelkesítette Lozson, ma is úr a kúszónövényekkel befutott kastély felett...

Csatkai Endre dr.

Volt-e Julianus Apostata császár Sopronban?

Dr. jur. herceg Massalszky Miklós tanulmányának kivonata.

Julianus Apostata római császár azok közé a történelmi személyek közé tartozik, akiket az utókor nem ismer a maga valójukban. Az egyes korok a maguk felfogásuk szerint ítélték felette és költők is bőségesen foglalkoztak alakjával.¹⁾ De a közvetlen utódok sem tudósítanak felőle kellőképpen;²⁾ úgylátszik a rávonatkozó adatokat el is sikkasztották. A halála előtt közvetlenül megkeresztelkedett Nagy Konstantinnak volt egy féltestvére (közös apától, más anyától), Julius Constantius. Ennek második házasságából származó fia a későbbi császár: Flavius Claudius Julianus. Születési éve körül már nagy a homály, 330 körül több esztendő is említenek a források.³⁾ Gyermeke volt még, amikor Nagy Konstantin meghalt. A követő trónviszályok során kiirtották majdnem a teljes császári családot, csupán Julianus, továbbá a mostohabátyja és Konstantin egyik fia, Constantius, maradt életben.⁴⁾ Az utóbbi magához ragadta a császári hatalmat. Hamarosan megölette Julianus mostohafivérét is és csak a császárné kérésére kímélte meg az utolsó rokont, sőt megengedte, hogy Athénbe tanuljon.⁵⁾ Az alig lábrakapott keresztény államvallás főpapjai hódoltak a véreskező császárnak és tán ez is hozzájárult ahhoz, hogy Julianus, a későbbi császár a pogányság felé forduljon.

Julianus caesari rangban a germánok ellen nagy sikerrel harcolt. A császár féltékenykedni kezdett rá, legjobb csapatjainak elbocsátására szólította fel⁶⁾ és híre járt annak is, hogy titokban a germánokkal unokafivére elpusztítására szövetkezett. Julianus a galliai Viennában élt ebben az időben. Itt ülte meg a caesari hivatalbalépésének ötödik évfordulóját. (360. XI. 6.) Augustusi ruhában jelenik meg az ünnepségen.⁷⁾ A szakítás a császárral nyilvánvaló. Utolsó csapást mér a germánokra, majd

¹⁾ Schiller, Eichendorf, Dahns, Ibsen, Mereskovszky.

²⁾ Libanius szónok p. o. egyik levelében megemlíti, hogy ő és mások is azért nem nyilatkozhatnak Julianus császárról, mert jelenleg ellenségeinek kezében van az uralom. Ep. 1264. § 6—7 és 1430. § 1.

³⁾ Hase: Kirchengeschichte. 447. o. Bidez: La Vie de l'Empereur Julien. Paris, 1930. 10. o. Geffcken: Kaiser Julianus, 4. o.

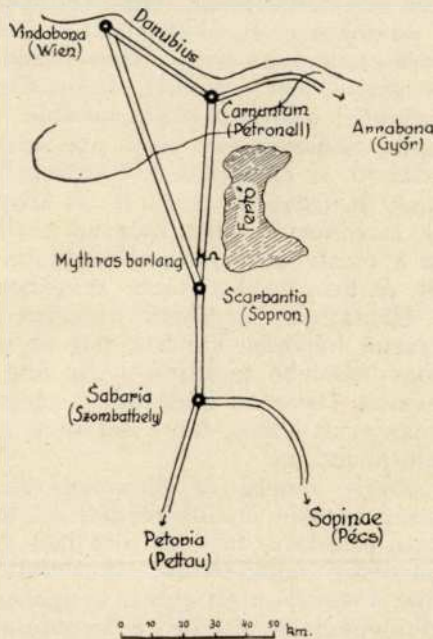
⁴⁾ Seek: Geschichte des Unterganges. IV. 391. 32. Johannes Chrisostomos Epist. ad Philipp. cp. IV. hom. XV. 5. Lenyomatva Mignenél vol. XV. Philostorgius: Kirchengeschichte, II. 16. Nazianzi Gergely. Orat. IV. 21. Libanius. Orat. XVIII. Julianus 270. C. D.

⁵⁾ Seek: Geschichte des Unterganges der Antiken Welt. 221. o. Ammianus. XV. 5. 2. o. s. k. Libanius. Orat. XVIII. 27.

⁶⁾ Hase: I. 448 o.

⁷⁾ Julianus. 368. 24. o. s. k.; Ammianus XXI. 2. 2. 5. 1.

megindul Pannónia felé, hogy leszámoljon a galád rokkal.⁸⁾ Saját bevallása szerint 351-ig hű keresztény volt,⁹⁾ de akkor Nikodémiában megismerkedett a pogány vallásokkal, ám mindenkor megtartotta a kereszténység külszínét. Jóllehet 361-ben vízkeresztkor még keresztény istentiszteleten vett részt,¹⁰⁾ már egy évvel ezelőtt Galliában áttért a Mitras hitre, a vérkeresztiséget mindenesetre azonban csak később Konstantinápolyban nyerte el.¹¹⁾ Mikor a császárral végleg szakított, nyíltan po-

1. kép.

A Mythras-barlang fekvését és Julianus útvonalát feltüntető térkép-vázlat.

gányhitűnek vallotta magát és ezzel hadseregének rokonszenvét méginkább biztosította, hiszen katonáinak nagyrésze nem volt keresztény.¹²⁾

361-ben megindult tehát a hadsereg a Fekete-erdőn át a

⁸⁾ Ammianus. XXI. 4. Koch: Kaiser Julian, der Abtrünnige (Jahrb. für class. Philologie. Anlage XXV. 1899. Ammianus XXI. 5 és 8. Julianus. 286, D.; Allard: Julien l'Apostat. Paris, 1910. II. 41. s. k.

⁹⁾ Kiáltványa az athéniékekhez.

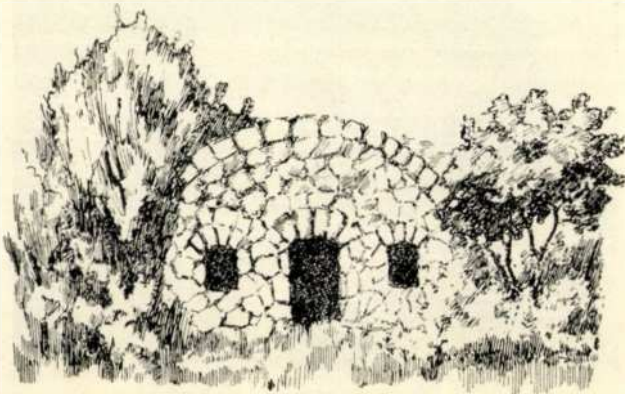
¹⁰⁾ Zonaras XIII. 11. 6. Ammians. XXI. 2. 4—5.

¹¹⁾ Nazianzi Gergely. Orta. IV. 52.

¹²⁾ Julianus levelei Oribasiushoz. Lettres. 22. o. 4. darab.

Dunához, hogy Pannóniában döntést erőszakoljon ki a császári csapatokkal szemben.¹³⁾ Miután a Duna legtávolibb hajózható pontján hajóra szálltak¹⁴⁾ és Bécs (Vindobona) mellett elhajóztak, október 10-én ért a sereg Bononiához (Bonostor), a Dráva és Száva torkolata közt, 19 mérföldnyire Sirmiumtól.¹⁵⁾ Sirmium bevétele után Naissusban téli szállásra vonultak.¹⁶⁾ Itt érte Julianust a hír, hogy a császár meghalt (361. nov. 3). Így tehát Konstantinápolyba sietett, hogy átvegye a császári hatalmat.

Tárgyunkra különösen értékes e dunai utazás leírása, amelyet szemtanuk hagytak ránk.¹⁷⁾ A folyó akkor határvonal volt

2. kép.

A Mythras-barlang Fertőrákos határában.
Németh S. rajza után (1899) rajzolta Cmárits M.

a birodalom és a barbár világ közt. Hajója ormán állva látni Julianust, „szeme csillaghoz hasonlóan ragyog”, telve tüzes tétvággyal, amely sohasem volt kielégíthető. Jobboldalt a római városok újjongva üdvözlik, a barbárok a bal parton letérdepelnek előtte és azt hiszik, istenséget látnak. Így folyik ez Bononiáig. Csak ritkán és akkor is kis időre kötnek ki.

Mamertinnél, akiből Geffcken műve 57. oldalán idéz, ugyan

¹³⁾ Schwartz: De vita et Scriptis Juliani Imperatoris. Bonn. 1888. 17. o.

¹⁴⁾ Geffcken. 57. o. első sor. Mamertin, Grat, actio Juliano 6—7. A hajóra szállás helyéről semmi adatunk, de mindenesetre feljebb volt, mint Vindobona.

¹⁵⁾ Ammians XXI. 9. 6. Paulys Real-Encyclopädie der class. Altertumswissenschaft.

¹⁶⁾ Zosimos szerint III. 11. a jósok intették Julianust, hogy ne menjen a tél előtt tovább.

¹⁷⁾ Mamertin, Gat. act. Jul. 6. 4. Ammians XXV, 4. 22. Libanius, Orat. XVIII, 111. Nazianzi Gergely. Orat. IV, 47 és mások.

azt olvashatni, hogy sehol sem kötöttek ki és ezt Nazianzi Gergely kijelentésével is alá lehetne támasztani, amely szerint Julianusnak szokatlan gyors cselekedetei voltak és ellenfeleit is ezzel hengerelte le, azonban az említett munka egy lélekzetre azt is említi, hogy a megszakítás nélkül folyó út 11 napig tartott. Ez az idő azonban csak az utolsó szakaszra vonatkozhat, mégpedig Carnuntumtól Bononiáig, mert hisz a hajózható résztől a Bononiáig terjedő szakasz megtételére jelentékenyen több nap kellett, mint 11. Tudjuk ugyanis, hogy Julianus Galliából júliusban indult el és október 10-én, tehát mintegy négy hónap mulva ér-

3. kép.

A mithraeum domborműve.
Storno F. rajza 1866.

kezett meg Bononiába. De nem tudjuk feltenni, hogy az út Viennától a Feketeerdőn át a Dunáig három hónapig tartott volna és akkor azután a dunai út maga csak 11 napig, hiszen Viennától a Duna nincs nagyobb távolságra, mint a dunai hajóút Bononiáig. Nyilvánvalóan a gyalogút jelentékenyen rövidebb ideig tartott, mint három hónap és a víziút jelentékenyen hosszabb volt, mint 11 nap. A 11 nappal tehát csak a Carnuntumtól Bononáig terjedő utat érti a forrás és ezen valószínűleg nem is álltak meg, minek a révén a forrás és feltevéseink közt nincs ellentmondás.

Csak egyszer hagyja el hajóját Julianus néhány napra, hogy „néhány megerősíteti várost meglátogasson és áldozatot mutasson be az isteneknek és védőistenéhez imádságot intézzen”. Ez Pannonia superior partján történik, nemsokára Vindobona alatt, miközben „néhány más megerősített város is” meglátogatására került a sor. További részletek hiányoznak. Meg kell tehát próbálnunk az elbeszélésben mutatkozó rést betölteni.

Tény tehát, hogy Julianus Bécs alatt néhány napi utazgatás céljából elhagyta a hajót. Vajjon melyek azok a megerősített helyek, amelyek a Duna közelében útjába eshettek? A Duna mentén ilyenek Carnuntum, Arrabona és Brigetio; valamennyire távolabb esik még Scarbantia, a mai Sopron. (L. a térképet.) Valóban Carnuntum teljes joggal tarthatott a császár érdeklődésére számot. A további célpontok azonban aligha lehetnek Arrabona (Győr) és Brigetio (Ószöny), hiszen ezek aligha voltak könnyen elérhetők Carnuntumból. Van valóban egy olyan forrás, amely Carnuntumot említi, mint a császár látogatásának első állomását, de ez a forrás eddig nem számított teljesen megbízhatónak, bár a jelen tanulmány szavahihetőségét erősen növeli.¹⁸⁾

Azonban Julianus nemcsak megerősített városokat látogatott meg a források szerint, hanem az isteneknek áldozatot is mutatott be, valamint védőistenéhez is imádkozott, minek elvégzésére okvetlenül szentélyt kellett felkeresnie. Ha ugyanis nem kívánta mindezt felavatott helyen intézni, elvégezhette volna bárhol a folyó partján is.

Két kérdés merül itt fel. Miféle ritusú szentélyt kívánt hát felkeresni és tényleg hol végezte el az áldozat bemutatását és imáját?

Feltétlenül fel lehet tenni, hogy Julianust ebben az időben már beavatták a Mitrás-kultusz titkaiba, habár a magasabb fokú avatását még nem nyerte el.¹⁹⁾ Mitrashívő volt mindkét kísérője is, Euphemerius és Oribasius, akiket erre az útra magával vitt.²⁰⁾ Ez a két körülmény arra mutat, hogy a felkeresett szentély Mitrászé volt. Ehhez járult még az, hogy a Mitrás-vallás főképpen a katonák közt terjedt el és Julianus, aki szerfelett vallásos volt a maga módján, éppen hadjáratot vezetett, mikor is éppen elég oka lehetett, hogy ennek a katonai istennek mutassa be hódolatát, annál is inkább, mert már más szóba kerülhető istenségeknek, mint Ma istennőnek, már áldozott és Bellona istennőtől jóslatot is kért. Mi sem természetesebb, hogy most a harcok leghathatósabb istenségéhez fordult. Hiszen éppen Mitrás az, akit maga isteni védőjének nevez.²¹⁾ Nem lehet ezekután kételkednünk az irányban, hogy Julianus Mitrás szentélyét kereste fel.

¹⁸⁾ Nazianzi Gergely. Orat. IV. 47. Interpolatioról van szó, amely egy-néhány másolatból hiányzik.

¹⁹⁾ Lásd a 11. és 12. jegyzetet.

²⁰⁾ Euphemerius, afrikai rabszolga, egyúttal könyvtárosa volt Julianusnak. Oribasius orvos, álomfejtő, mágus. Nagy befolyása volt Julianusra. Naplót is hagyott hátra, amelyet Eunapius Vitae sophistarum című művében idéz. Eunapius azt említi, hogy Oribas segítette Julianust művészetével a császári trónra. Julianus vele közli álmait megfejtés céljából. Julianus pogány környezetéhez tartozott Salustius is, akit eredetileg a caesar megfigyelésére küldtek ki, de később megbarátkozott vele és ezért visszahívták. Salustiusról ír Zosim. I. III. c. 9.

Most annak a nehéz feladatnak megoldása következik, hogy melyik Mitrasz-szentélyt kereste fel vajjon Julianus. Mivel tudjuk, hogy először Carnuntumot látogatta meg, az volna a legtermészetesebb megoldás, hogy ebben a városban járult a Mitrasz-szentélyébe. E város jelentőségének ellenére, úgylátszik, nem volt ott ilyen.²²⁾ Nemcsak nyomai nem találhatók, hanem a források sem emlékeznek meg róla. De tökéletesen megbizonyosodhatunk a Mitrasz-szentély hiányáról a következő meggondolás révén.

A Sopron határában fekvő fertőrákosi Mitrasbarlangban két olyan fogadalmi táblát találtak, amelyeket a hívők imájuk meghallgatásának reményében, vagy kérésük teljesítéséért szoktak szentélyekben felállítani. Mindkét feliratos kő ma a soproni Városi Múzeumban látható. Az egyiken ez a felirat olvasható:²³⁾

D . S . I . M .
L . AVITM
TURUS . DC
COL . Karn.
V . S . L . M .

Ez annyit jelent: „Deo Soli invicto Mithrae Lucius Avitus Maturus decurio coloniae Karnunti votum solvit libens merito.” Ezek szerint a kő egy decurio fogadalmi emléke, aki Carnuntum kolóniának volt városi tanácsosa. A másik kővön a következő olvasható:

I . M .
SEP JUSI
ANS . ARM
CST . L . XIII . G .
ANTON . V . S .

Ez pedig így oldandó fel: „Soli invicto Mithrae Septimius Justinianus armorum custos legionis decime quartae geminae Antonianae votum solvit.” Ezek szerint ezt a követ, egy „armorum custos”, a 14. légió fegyvermestere emeltette. Mindkét követ említi a *Mitteilungen der K. k. Central-Commission zu Erforschung*

²¹⁾ Lásd a 12. jegyzetet. Eunapius: Fragment. 24. Julianus Mitrast atyjának nevezi és a jóshely úgy üdvözli őt, mint az istenség fiát.

²²⁾ Lásd Pecz Vilmos, *Ókori lexikon*, II. köt., Budapest, 1904. Más források p. o. Kubitschek—Frankfurter: *Führer durch Carnuntum*. 1923. azt állítják ugyan, hogy Carnuntumban volt Mitraeum, de még ha ez való lenne, sem változtatna a következő megállapításainkon, hiszen tudjuk, hogy Julianus az áldozat bemutatása céljából rövidebb utat tett meg, ami arra mutat, hogy a szertartást mindenestre Carnuntumon kívül végezte el és pedig a fertőrákosi Mitrasbarlangban, hisz az ottani leletek, mint látni fogjuk, egyenesen erre vallanak is.

²³⁾ A betűk között levő egyéb írásjeleket mellőztük.

und Erhaltung der Baudenkmäler 12. kötete a 123. lapon (1867). Ezeket az adatokat jelen sorok írójának Storno Miksa műépítész volt szíves rendelkezésre bocsátani.

A soproni Múzeumban látható még egy harmadik, ugyanabból a barlangból származó kő a következő felirattal:

S . I . M .
 SEP . IST
 ANUS . A .
 L . XIII . G . Ant .
 V . S . L . M .

4. kép.
 Dombormű a mithraeumból.
 Városi múzeum.

5. kép.
 Fogadalmi tábla a mithraeumból.
 Városi múzeum.

Kiegészítve így hangzik: Soli invicto Mithrae, Septimus Justinianus armarum custos legionis XIII geminae Antonianae, votum solvit libens merito. Nyilvánvaló, hogy ugyanarról a Septimus Julianusról van szó, aki az előbbi követ is emelte. Mindezekből a fogadalmi emlékekből arra lehet következtetni, hogy a fertőrákosi Mitrásbarlang volt Carnuntumnak „hivatalos” szentélye, mert különben érthetetlen lenne, mi okból nem állították fel az

ottani hivatalnokok és katonák fogadalmi oltárait a saját városukban, hanem egy szomszédos helységben. Ennélfogva a carnuntumiak a sajátjuknak is tekintették a fertőrákosi barlangot, hisz maguknak ott nem volt külön szentélyük. De még azt sem lehetne ellenvetni, hogy, mint ma egyes keresztény vallásoknál messziről jövő zarándokok hoznak néha fogadalmi ajándékokat búcsújáróhelyre, így állíthatták fel a carnuntumiak is a számukra idegen szentélyben fogadalmi emlékeiket, mivel a fertőrákosi barlangnak aligha volt olyan híre, hogy odavonzotta volna messzi vidék zarándokait, mert hiszen ebben az esetben nagyobb és gazdagabb lett volna a berendezése. Épp ellenkezőleg azt a benyomást kelti, hogy szerény és csak a helyi lakók szükségletére emelt szentély és bizonyára az is volt csupán. Ehhez végük hozzá, hogy nemcsak egyetlen carnuntumi lakos feliratos tábláját találták meg, ami esetleg a véletlenségből származott, hanem egész sorozatot, és ne feledjük, hogy Carnuntumban tényleg nem volt Mitrasnak szentélye. Ami mármost e kövek felállításának idejét illeti, induljunk ki abból, hogy az első felirat Carnuntumot coloniának nevezi. Carnuntum átalakítása municipiumból coloniává 178 és 180 közt történt Kr. sz. u.²⁴⁾ A követ tehát nem emelték ez időpont előtt. A másik két kő a 14. légioról beszél, amelynek mellékneve Antonina volt. Ezt a melléknevet a légio Caracalla császár idejében, azaz 211 és 217 között kapta.^{24a)} Továbbá a légio vezetőségét Marcus Aurelius alatt helyezték Carnuntumba és a Septimius keresztnév is csak Septimius Severus dinasztiája alatt, tehát 193 után lett használatos.²⁵⁾ Mindezek a körülmények arra utalnak, hogy e fogadalmi táblákat a 2. század vége felé, vagy a 3. század elején emelték, hogy ez időben a barlang Carnuntum szentélye is volt és hogy ennek a városnak magának nem volt külön szentélye. Mivel pedig Mitras tisztelete ebben az időben már túlhaladt a tetőpontján, alig tévedünk abban, hogy Carnuntum, ha már eddig az időpontig nem emelt külön szentélyt, ezután már alig gondolt rá, és így a minket érdeklő időben, 361 körül, a fertőrákosi barlang még mindig Carnuntum hivatalos szentélye is volt.

Ez a körülmény egyébként érdekes fényt vet Carnuntum és Scarbantia-Sopron viszonyára. Carnuntum már colonia volt, Scarbantia még mindig csak municipium. Ennek ellenére úgy látszik, a második város szellemi középpontja lett a környéknek, különben Carnuntum a közös szentélyt közelebb vitte volna

²⁴⁾ Egy 178-ból való fogadalmi kővön, amelyet Deutsch-Altenburgban találtak, Carnuntum még mint municipium szerepel. Zumpt *Comm. epigr.* jében a 8. oldalon ezt véli, hogy Carnuntumot Marc Aurél emelte coloniává; ez a császár 180-ban halt meg. A coloniává való előléptetés tehát 178 és 180 közt történt.

^{24a)} Bericht der K. und K. Commission. 123. o.

²⁵⁾ Lásd a 24. jegyzetet.

magához. A két városnak ez a viszonya később is megmaradt. Carnuntum-Petronell teljes jelentéktelenségre süllyedt le, Sopron pedig az ország egyik vezető városává lett.

Julianus tehát Carnuntumban áldozatot akart bemutatni védőistenének és hozzá imát intézni, de biztos, hogy megfelelő szentélyt ott nem találhatott. Így tehát csak azt kereshette fel, amit a carnuntumiak is szoktak és így a fertőrákosi barlangot látogatta meg, ott áldozott és imádkozott.

6. kép.
Fogadalmi tábla a mithraeumból.
Városi múzeum.

7. kép.
A barlang felfedezésekor ott talált tábla és oroszlánszobor. Városi múzeum.

Ezzel szemben azt lehet ellenvetni, hogy Pannónia-Superiorban voltak egyéb Mitras-szentélyek is; így Sisciában (Sziszek), Brigeiában (Ószöny), sőt állítólag Szárazvámon is, azonban egyiket sem vehetjük tekintetbe, még pedig a következő okokból.

Siscia jelentékenyen délebbre fekszik, mint Scarbantia-Sopron, úgyhogy, ha a császár mégis oda igyekezett volna, kénytelen érinteni a fertőrákosi barlangot és Scarbantiát. Alig hihető, hogy elmegy a carnuntumiak hivatalos szentélye előtt, hogy a sokkal jelentéktelenebbet keresse fel, amely még hozzá messzebb

is volt. Azonkívül rövid utazásának keretébe nem illeszthette volna bele ezt a hosszadalmas kitérőt. Ugyanennél az oknál fogva kiesik Ószöny is, mivel messzebb esik keletre és rövid idő alatt fel sem kereshette; mindamellettsé lehetséges, hogy Julianus továbbutazva, mikor Brigetiot érintették, felkereste ezt a szentélyt is. Ami Szárazvámot illeti, mivel az a Scarbantia-Vindobona, azaz a sopron-bécsi országút mentén fekszik, a császárnak ismét csak a fertőrákosi barlang mellett és Sopronon át kellett volna utaznia, azután erős szögben észak-nyugati irányba fordulni, hogy eljusson ehhez a szentélyhez. Ezen a ponton sem valószínű, hogy elment volna a mi szentélyünk előtt, hogy egy kevésbé ismerthez és távolihoz zarándokoljon, hiszen feltehető, hogy a carnuntumi hivatalos közegek elkisérték útján és bizonyára csak a maguk szentélyébe vezették volna. No meg az út Szárazvámra nagyon is hosszú ahhoz, hogy rövid idő alatt meg lehessen járni. Így hát nem marad más hátra, mint hogy feltegyük: Julianus a fertőrákosi szentélyt kereste fel, ott imádkozott és ott mutatott be áldozatot, hiszen csak 40 kilométernyire volt Carnuntumtól, másfél nap alatt könnyen el is érhetette még akkor is, ha nemcsak lovasok, hanem gyalogosok is kísérték, ami a sietős útban eléggé könnyen megeshetett. Más esetben még hamarabb meg lehetett tenni az utat.

Feltevésünk ellen még azt is fel lehetne hozni, hogy mivel nagyon rendkívüli esemény volt a császár áldozása, valamiféle emléke tán mégis maradt volna. Nos, hát ilyen nyomok tényleg vannak, tanu rá az osztrák műemlékek központi bizottságának előbb említett kiadványa. Ezzel tehát bővebben kell most foglalkoznunk, mert bizonyos félreértést kell benne tisztáznunk.

Ez a tanulmány elsősorban feltételezi, hogy a kérdéses időben a barlangot már nem használták istentiszteletre, csak temetkezési helyül szolgált a környék szegényebb lakossága számára. Ez a felfogás teljességgel téves, mert még Julianus császársága idejében is tartottak benne vallásos szolgálatot. A Kenner Frigyes dr. készítette tanulmány egyébként nagyon érdekes és gondos, de végső következtetéseiben félreismer néhány fontos mozzanatot, és így hamis utakra téved. A barlang leírásával kezdődik és többek között megemlíti, hogy a belső tér közepe mélyebb, míg a két szélső magasabb, ahogyan ez más Mithraeumoknál is szokásos. Elmondja továbbá, hogy mikor 1866-ban felfedezték a barlangot, a hátsó falba vésett középső relief alatt,²⁶⁾ tehát a szentély legfontosabb részén, római téglákból alkotott koporsót találtak, benne emberi csontvázat, továbbá téglából készült kezdetleges hamvvedrek sorozatát, ezek nyilvánvalóan elégetett holttestek hamvát tartalmazták, amire a mindegyik tartályban található pénzdarabból (Charonnak szóló obulus) lehetett következ-

²⁶⁾ A kommunizmus idején vörös katonák célba lőttek erre a reliefre.

tetni. Kenner erre azt mondja, hogy egészen rendkívüli dolog ezeknek a hamvvedereknek és koporsónak előfordulása szentélyben és csak olyan időben kerülhettek már oda, amikor ott az istentisztelet sora már megszűnt. Kizártnak tartja Kenner azt is, hogy emberáldozatok maradványairól volna szó, mert ebben az esetben a szentélyen kívül, valamely különleges üregben helyezték volna el azokat. Így volt ez például Heddernheimben, ahol áldozatoknak számos maradványát találták, azonban két üregben, amelyeket a szentélyen kívül ástak. Kenner feltételezi, hogy ilyen üreget Fertőrákoson is lehetne találni a barlang körül, de ez a feltevés eddig nem bizonyult valósnak. Egyébként egyes leletek feltételezik Heddernheimben is az emberáldozatot.

Önmagának mond ellent Kenner akkor, amikor azt mondja, hogy Deutsch-Altenburg Mithraeumjában is találtak áldozatok maradványaival üreget, amelyről viszont azt sem lehet megmondani, kívül vagy belül esett-e a szentélyen, mert az épület teljesen elpusztult és így maga Kenner lehetségesnek tartja, hogy az áldozatok maradványait magában a szentélyben is elhelyezhették. Különben feltűnőnek találja a maga részéről is, hogy annyi elhamvasztott holttest mellett Fertőrákoson egy koporsó is előkerült, de meg sem próbálja ennek a különlegességnek okát adni. Csupán arra utal, hogy ezek a hamvvedrek „nyilvánvalóan” csak akkor kerültek a szentélybe, mikor már nem szolgált vallási célokra, tehát mikor már a Mitrashit szűnőben volt, minek időpontját az író a 4. század első felére helyezi. Szeme előtt lebegett a virinumi (Zollfeld Klagenfurt mellett) Mithraeum példája: ezt 311-ben építették, azután mintegy 50 évig elhanyagolták, össze is dült, majd 355 és 378 között újjáépült. Ebből következteti Kenner, hogy a negyedik században a Mitrashit szűnőben volt, a mi barlangunkat elhanyagolták, hiszen nem tudunk restaurálásáról, amiről, mint azt a klagenfurti példa nyomán várták, nincs emléktábla. A szokás az volt, hogy az építést ritkán, a restaurálást azonban írástáblával szokták megörökíteni. Megszűnővén az istentisztelet, a barlangot a szegényebb lakosság a környékből temetkezésre használta fel. Feltevését azzal is támogatja az író, hogy a hamvvederekben lelt pénzek 364—77 közötti időből származnak; ekkoriban tehát a szentély már régen használaton kívül volt.

Ezt az állásfoglalást nem lehet elfogadnunk, ha a tényeket gondosan megvizsgáljuk. Abból, hogy a szentélyben koporsót találtak, nem következik, hogy ott temetkezési hely lett volna. Ugyanis Julianus később, már mint császár, 362-ben, mikor Konstantinápolyból elindult végzetes hadjáratára a perzsák ellen, néhány bizalmasával egy kisebb Mithras-szentélyt keresett fel, hogy istenéhez imádkozzék és a háború sikeres kimeneteléért neki áldozatot mutasson be. Utána parancsára befalazták a

templom bejáratát. Halálával, hogy ismét keresztény császár került uralomra, kibontották a templomajtót: egy fiatal nő holttestét találták benn, akit Julianus ott feláldozott.²⁷⁾ Mármost ne feledjük el, hogy amikor Julianus Carnuntumban időzött, éppen annyira sorsdöntő időszak előtt állt, akár 362. júniusában, midőn Sapor perzsa király ellen indult hadba.

Nincs tehát kizárva, hogy azért vonult vissza a távoli Mitrasbarlangba a Fertő mellé, mivel ott emberáldozatot akart bemutatni, azaz egészen különleges szertartást végeztetett, és akkor is, mint később Konstantinápolyban, a templomban hagyta az áldozat holttestét. Hogy ez lehetséges eset volt, arra éppen Kenner utal a deutschaltenburgi szentély példájával.

Ezekután magától értetődik a hamvvedrek előfordulásának magyarázata is. A pogány felfogás szerint a császár egyúttal a legfőbb pap is volt, példaadása irányadó volt a szertartások minden vitás kérdésében. Mi sem természetesebb, hogy a környékbeliek, valamint a szentély állandó látogatói látva, hogy a császár emberáldozatját ott temetteti el, maguk is odatemetkeztek a megszentelt helyre, csupán ők a kor szokásához mérten a halottakat elhamvasztották és a hamvakat a szokásos obulussal ellátva helyezték el a szentélyben. Nincs is ok, hogy e hamvak elhelyezésének időpontjára Kenner megállapítását kétségbe vonjuk; valóban a negyedik század második feléből valók, míg a császár példaadása 361-ben történt. Feltevésünk felel tehát Kenner válaszatlanul maradt kérdésére is: miért volt csak egy koporsó és több hamvveder? A koporsó a császár áldozatát zárta magába, a hamvvedrek pedig „egyszerű halandók” nyugvóhelyei voltak. Valószínűleg a lakosság nem volt tisztában a különbséggel, ami az isten számára bemutatott áldozat maradványai és a közönséges halandók eltakarítása között van.

Fogadjuk el tehát azt az álláspontot, hogy a fertőrákosi barlang megszakítás nélkül, a Mithrashit eltiltásáig, 378-ig,²⁸⁾ mint szentély állott fenn és ez megmagyarázza azt is, miért nem került elő helyreállításról felírás. Erre szüksége sem volt; míg, ha az idők folyamán megromlott volna, Julianus idejében biztosan újból felépítik, mint ahogy az Virinumban történt.

Kenner azt veti ellen, hogy a koporsó és hamvvedrek a szentély középső részében helyezkedtek el: ott egyébként a magasabb fokozatokba beavatott hívők szoktak állni és így ez a körülmény kizárja, hogy később is, a maradványok elhelyezése után is, lett volna ott istentisztelet. Erre azt lehet viszonzni, hogy egyáltalában nem biztos, vajjon a középső rész tényleg a magasabb fokozat számára volt-e fenntartva? Éppen Kenner mondja, hogy

²⁷⁾ Eliphaz Levy: La Science des Esprits. A szerző neve egy francia katolikus papot takar, aki sokat írt a pogány vallásokról és a mágiáról. Az idézett munkának Juliánusról szóló fejezete említi az esetet.

barlangunkban az oltárok nem a szentély szoborművei előtt álltak, hanem, nyilván a helyszűke miatt, a barlang elő részében, vagyis az istentisztelet főrésze is ott játszódott le. Ennek következtében a középső rész használatlan volt és szinte természetes, hogy ott helyezték el a dombormű alatt az üres helyen a koporsót és a példát mások is követték hamvvedrek elhelyezésével. Kenner nem ismerte fel a középső rész kimélyítésének okát sem. Nem volt véletlen, hogy az mélyebb volt, mint az oldalsó részek. A Mitras-kultuszba való beavatáshoz hozzátartozott a vérkeresztség is: a jelölt a templom kimélyített közepébe feküdt (nagyobb templomokban a középső részben megfelelő mélyedést vájtak), fölébe áttört padlózat került és azon ölték le az áldozatra szánt állatot, miközben annak vére lehullt a jelöltre és az imígyen vérkeresztségben részesült. A vért letörölni nem volt szabad, meg kellett várni, míg magától levált.²⁹⁾ Ilyen célokra szolgált tehát a mi barlangunk kimélyített középső része is; persze nem lehet megállapítani, használták-e valaha ilyen szertartásra, mert az avatandók inkább nagyobb vallási központokat kerestek fel. Még Julianusról is azt tartják, hogy csak később, Konstantinápolyban vetette magát alája ennek a hitbéli megerősítésnek.

Ami a hamvvedrekben talált pénzeket illeti, jöllehet a 364 és 377 közti időből származnak, még nem jelenti ez a körülmény azt, hogy a hamvasztás is ebben az időpontban történt, jöllehet feltehető, hogy a Mitras-kultusz megszüntetése előtt (378) már elhelyezhették őket a szentélyben. A jelzett kor pénzeit még nagyon soká használták. Jelen tanulmány szerzője p. o. Berchtesgadennél maga is olyan leletre bukkant, amelyet az ötödik századból származó edényben, a rákosihoz hasonló és azonos időből származó pénzek alkották. Lehetséges, hogy a Mitras-kultusz tovább élt a fertőrákosi barlangban még a tiltó rendelet ellenére is, és már az ötödik században helyezték el a hamvvedreket.

Kenner azt is állítja, hogy a kereszténység diadala Nagy Konstantin alatt okozta a Mitras-kultusz lassú elsoványodását. Ez téves állítás. Konstantin alatt a kereszténység diadala csak formális. A szóbanforgó időben a pogányság még erős volt és a hadsereg nagyrésze híveiből állt. A kereszténység gyengeségét mutatja az is, hogy Julianus nyíltan pogánynak vallhatta magát és nem támadt ellene sehol keresztény ellencsászár, pedig akkoriban ellencsászárok kikiáltása napirenden volt és meg is történt volna ez esetben is, ha a kereszténység erősen elterjedt és sok

²⁸⁾ Ez adat Hieronymusnak Letához intézett levelében foglaltatik. (Visconti Annali XXXVI 171.)

²⁹⁾ Cumont: *Mysteres de Mithra*, 213. o. Graillot: *Le culte de Cybele*, 1912. 158. o. Koch: *Revue belge de philologie et d'histoire*, 1928. 533. o.

híve van. Már ez is bizonyítja, hogy a fertőrákosi szentély továbbra is használatban maradt.

Összefoglalva tehát a mondottakat, Kenner a csontvázas koporsó és a hamvedrek megjelenését a szentélyben azzal magyarázza, hogy ez a Mithrasz-kultusz hanyatlásával járt együtt; a koporsót a szokatlan helyen mint rendkívüli dolgot említi. A mi felfogásunkkal minden könnyen megmagyarázható. Mivel pedig eddig hasonló leleteket egy Mithraeumban sem fedeztek fel, megerősödik az a feltevés, hogy ebben a szentélyben valami nem mindennapi dolog játszódhatott le. Ez pedig Julianus császár áldozása volt. Kenner a lelet korának leszögezésével kénytelen volt erőszakos magyarázatokkal szolgálni az egyes darabok meghatározásánál, míg a mi elméletünk azzal, hogy a barlang a leletek elhelyezésének idejében még mint szentély szerepelt, egész csomó dolog tisztázásához vezetett.

Még egy dolgot tisztázzunk! A fertőrákosi esetben sehol másutt elő nem forduló jelenségeket vettünk szemügyre: a koporsót, ami magában is elég érdekes már és a kezdetleges hamvedreket. Ezek a hamvedrek azt bizonyítják, hogy a szentélyt a negyedik században még használták, hiszen a legrégebb ott talált pénz 254-ből való, vagyis ez előtt az időpont előtt nem helyezhetik ott el, tehát ebben az időben a szentély még megvolt. Viszont semmi okunk sincs hinni, hogy a barlangot Gracchus praefectura urbis-a idejében, a 378-ban kiadott rendelet értelmében feldúlták volna, amely rendelet a pogány templomok és barlangok eltüntetéséről intézkedett. Ebből a szempontból sem lehetetlen tehát, hogy Julianus ott volt a mi barlangunkban.

Persze ellenvethetné valaki, hogy egyáltalában nem biztos, vajjon Julianus személyesen áldozta-e fel azt az embert, akinek csontváza a koporsóban fennmaradt. Valóban erre biztos adatunk nincs, de ezt szinte holtbiztonsággal fel lehet tételezni, ha arra gondolunk, hogy Julianus mindenesetre volt a barlangban, hogy ránézve döntően fontos hadjárat megindításának idejére esett e látogatás és hogy három hónappal később hasonló alkalmal Konstantinápolyban emberáldozatot mutatott be hasonló körülmények között, amelyek a fertőrákosira emlékeztetnek. Még a holttest befalazása is, ott a templomban, itt a koporsóban, arra vall, hogy ugyanazon áldozó szerepelt mindkét helyen. Nem is ismeretes a konstantinápolyi eseten kívül másik, úgy hogy ezen a réven is megvan a valószínűsége annak, hogy mindkét helyen egyazon személyről lehet szó, aki egyébként itt is, ott is megfordult.

A fertőrákosi szentély azért is különösen érdekes, mert ez az egyetlen Mithrasz-szentély a világon, amelyben Julianus emberáldozatot mutatott be, mivel a konstantinápolyi szentély, vala-

mint a többi is a hatodik évszázad óta nincs már meg. Ezért is annyira feltűnést keltő a jelen felfedezés.

Mármost tudjuk, hogy Julianus a szóbanforgó kirándulás alkalmával más városokat is felkeresett. Részletekről itt sem tájékoztatnak bennünket a források, meg kell kísérelnünk, hogy kitöltsük a hiányokat. Tudjuk, hogy Carnuntumban és a Mitrasbarlangban volt; melyek lehetnek a további városok? Mindenesetre azok, amelyek nem estek messzire útjától, mert sietős dolga volt és nem is járhatta keresztül-kasul a tartományt, amelyben csak a főútvonalakon volt könnyű és gyors az előbbrejutás. Carnuntum és a barlang között azonban nincs város. Feltehető tehát, hogy az országúton tovább haladt délnek, mivel közben utak nem ágaztak el; és azután Scarbantia municipiumot érte el. Csomópont volt: itt találkozott a Carnuntumból futó út az északnyugattal, amely Vindobonából jön és innen haladt dél felé Savariának egy harmadik országút. Ha tehát beérte volna Carnuntum és a barlang meglátogatásával, akkor nem érinthetett más megerősített várost. Bármely egyéb megerősített városba igyekezett viszont Carnuntumból, útja Scarbantiába vezetett. De mivel tudjuk, hogy több megerősített várost keresett fel, így hát Scarbantiába okvetlenül el kellett jutnia. Scarbantia érdekelhette, hiszen egyike volt a környék egyik vezető szerepű városainak és a fontos Vindobona—Petovia (Pettau) útvonal mentén feküdt. Az a körülmény, hogy Scarbantiát oppidumból municipiummá emelték, szintén jelentőségére utal. Carnuntum után a tartomány második legnagyobb helysége volt. Nagyobb kiterjedésűnek is tűnik fel, mint a mai Sopron, mert a Bécsi-domb amphitheatrumjától a mai lövöldéig terjedt, mit is az utóbbi helyen talált fűtőtestek (Hypocaustum) bizonyítanak. Ebből látszik, hogy ott nem egyes villák állottak (mint a mai lövérek), hanem a város megszakítás nélkül odáig terjedt ki.

Mindezek mérlegelésével kimondható, hogy Julianus Scarbantiában is megfordult és bizonyára megtekintette a katonai és védelmi berendezéseket, mert hiszen máskülönben nagyobb oka nem volt az idejövetelre. Természetes is, hogy amikor mint valóságos lázadó indul a császár ellen, érdeklődik a birodalom számára jelentős részei iránt, azokat a maga részére biztosítani óhajtja, nehogy háta mögött ellenséges indulatú városokat hagyjon. Feltehető továbbá, hogy bár hiányzik erről biztos híradás, fegyveres kíséretet hozott magával, hiszen alig mehetett volna el másképpen olyan messzire a Dunán pihenő főseregtől. Alkalmassint katonai gyakorlat is lehetett a városban, nemkülönben ettől a szentélyig terjedő útvonalon.

Bizonyára Savariát is felkereste Julianus és tán más városokat is; ez a kérdés, valamint útja vissza a Dunához egyelőre kívül esik jelen kérdésünk keretén.

Ami mármost Julianus scarbantiai tartózkodásának pontos időpontját illeti, errenézve a következőket mondhatjuk: 361. júliusában indította meg Galliából hadjáratát és október 10-én érkezett meg Bononiában (Bonostor), mialatt az utolsó 11 napot szakadatlanul a dunai úton töltötte.³⁰⁾ Scarbantiai kitérője után tehát szeptember 30-án hajóra kellett szállnia. Ha feltesszük, hogy Carnuntumból egy nap alatt eljutott Sopronba, ami egyébként csúcsteljesítmény volt, mert hiszen kíséretének egy része gyalogszerrel járt, és egy napot töltött városunkban, akkor fel kell tennünk, hogy szeptember 28-án partraszállt és áldozott, 29-én pedig Sopront szemlélte meg és 30-án ismét hajóra lépett. Tetterejét és dolga sietős voltát tekintve, azon nem szabad csodálkoznunk. De azt is feltételezhetjük, hogy már 27-én partraszállt, azután csak 28-án este az áldozat bemutatása után bejött Sopronba, 29-én délben felkerekedett és 30-án este ismét megérkezett hajóihoz. Mindenképpen 361. szeptember utolsó napjaiban eshetett meg soproni tartózkodása...

Dr. jur. Fürst Nikolaus Massalsky: *War Kaiser Julianus Apostata in Sopron?*

Der Verfasser schildert den Marsch des Kaisers Julianus aus Gallien auf Konstantinopel, der ihn die Donau entlang und an der Nordgrenze von Pannonia Superior vorbeiführt und beschreibt wie er in Carnuntum (Petrozell) an Land ging, sich dann zuerst nach dem Mithrasheiligtum bei Fertőrákos, wo er ein Menschenopfer darbrachte, und von dort aus nach Sopron begab, und tags darauf wieder zur Donau zurückkehrte um seinen Feldzug fortzusetzen. Das Menschenopfer bei Fertőrákos hat am 28. September 361 stattgefunden. Der Verfasser tritt für alle diese Behauptungen einen umfangreichen Beweis an und hebt hervor, daß diese von ihm erstmalig gemachte Entdeckung weittragende Folgen haben wird, zumal das Mithrasheiligtum bei Fertőrákos jetzt das einzige auf der ganzen Welt ist, in welchem Julianus nachweisbar ein Menschenopfer dargebracht hat und deshalb das lebhafteste Interesse auch der Auslandskreise für Sopron wachrufen wird.

³⁰⁾ Geffcken: 57 o.

Kisebb közlemények.

Langreiter hercegi mechanikus és Sopron városa.

Ferenc Károly főhercegtől kezdve mindenki, aki csak megfordult Kismartonban a múlt század elején, nem győzte magasztalni a várkastély szellemes szerkezetű felvonóját. Az útleírások dicséreteit átvették a korai vezetők is. A főherceg 1819-ben járt ott és tán legrészletesebben ír a műről és annak alkotójáról. Az első emeletről röpítette a további emeletéig az embereket a gép, egyszerre akár hármat is; teljesen veszélytelen volt, mert elélták a legbiztosabb mentőkészülékekkel. Míg hasonló berendezést a császári kastélyokban emberi hajtóerővel tudtak csak elérni, addig a kismartoni szerkezet néhány erős kötélből és egy hatalmas kőből állott és óraműre emlékeztetett. A gépet egyébként *Langreiter* János Tivadar szerkesztette meg. A főherceg elmondja, hogy Esterházy herceg Angliában ismerte meg, mint fiatal embert; magával hozta Kismartonba, mert a szigetországban egy gőzgépet vásárolt és azt Langreiter nemcsak felállította a hercegi parkban, hanem fontos javításokat is végzett rajta. Langreiter azonban nem volt hosszúéletű. A kismartoni plébánia anyakönyvének tanúsága szerint 1812 augusztus 30-án halt meg 37 éves korában. A bejegyzés szerint a németországi Odenburgban született. Ezt azért kívánom külön is hangsúlyozni, mert német szövegű cikkben már soproni születésűnek (odenburginak) is megnevezte a végzetes sajtóhiba. Ha nem is volt a város szülőtte kapcsolata

azért volt vele mégis. Sopron Balf fürdőjéről 1550 óta, amióta a ma is viruló üzem megindult, állandóan gondoskodott, hogy korszerű legyen. Tudomást szerezve Langreiter értékes kismartoni működéséről, arra gondoltak, hogy tán Balfon is tudna segíteni. A herceg szívesen kölcsön adta az elhíresedett mechanikust, hiszen Ferenc Károly főherceg¹⁾ is 1811-ben Bécsben ismerkedett meg vele, amikor a magyar testőrség palotájában valami elmés vízi emelőgépet alkotott. Ugyanebben az évben augusztus folyamán kereste fel, akár egy nagy urat, saját lakóhelyén Fabriczius András és Artner Sámuel soproni tanácsos.²⁾ A városházán tüzelfő megakarítását szerették volna elérni. A tanácsurak jelentése szerint Langreiter a legnagyobb szíveséggel jelentette ki készségét, Ki is ment Balfra, de úgy találta, hogy gőzgépet alkalmazni ott nem lehet; viszont nagyobb megakarítást lehetne elérni, ha a tűzhelyet rostéllyal átalakítják, hogy szénnel fűthető legyen. Mennyire vitték ki Langreiter tanácsát, nem tudjuk; a kitűnő szakember éppen egy évvel a szíves kapcsolat kiépítése után elhunyt.

Csatkai Endre dr.

¹⁾ Ferenc Károly, Ferenc József édesapja, tapasztalatait emlékiratban örökítette meg. Ezt magyar fordításban közölte Merényi Lajos a Vasárnapi Ujság 1900-as évfolyamában. Az eredeti szöveget jegyzetekkel újból kiadta Csatkai Endre dr. „Mitteilungen des Bgl. Heimat- und Naturschutzvereines.” 1931. Első füzet.

²⁾ Sopron városi tanácsjegyzőkönyv. 1811. 2125., 2153., 2499. sz. tétel.

Sagittarius — lövér.

A gyepevonal mentén, várak környékén királyi falvakban lakó katonanép volt a sagittarius. Magyarul lövőknek (lővéreknek) hívták őket.¹⁾ Köztudomású, hogy Sopron mellett is volt egy-egy telepük, a mai Lővérek neve őrzi emléküket.²⁾ A 13. sz. folyamán királyaink — IV. Béla, István, majd IV. László — e nyilasokat a városhoz csatolják falujukkal egyetemben s így városi polgárokká lettek. Népi hovátartozásukról általában azt hiszik, hogy besenyők voltak, vagy valami másfajta török nép, vagy székely s hasonló. — Társadalomtörténetük vizsgálata azonban egyáltalában nem igazolja azt a felfogást, hogy a maguk összességében egy nemzetiséghez tartoztak volna.³⁾ A *sagittarius* — *lövő* *elsősorban* egy bizonyos *katonai* szolgálatot ellátó *köteléket* jelent. E szervezet keretén belül szolgáltak az ispánnak, katonáskodtak s némi adót is fizettek. A király szabadon rendelkezett velük s földjeikkel. Társadalmi helyzetüket tekintve nem voltak a polgároknál sokkal alacsonyabbrendűek — tudunk olyan nyilasról is, ki nemesi rokonsághoz tartozott⁴⁾ — csak más kötelességeik és más jogaik voltak. Kétség-

¹⁾ A lövér névről l. Maár—Molay: A soproni és sopronmegyei helytörténetírás módszere és feladatai. Soproni Szemle, II. évf., 5—6. sz.

²⁾ Telepük nem fenn a hegyekben, hanem a mai Deák-tér és a hegyek között állott.

³⁾ A kérdés legjobb összefoglalása Váczy P.: A királyi serviensek stb. Századok, 1927—28., 357—58. ll. Megállapításait magunkévá tettük és itt idézzük.

⁴⁾ Váczy uo.

telenül sok törökös nevűt találunk közöttük s ilymódon lehetett egyikük másikkal besenyő, tatár vagy más nemzetiségű, azonban a maguk összességében nem tartoztak egy nemzetiséghez sem. A *lövők a várszerkezet keretén belül* látták el a határvédelmet az *ispán főhatósága alatt* és ebben különböznek a *besenyőktől* és a *székelyektől*, akik e szerkezettől függetlenül *saját főjük vezetése alatt mint nemzetiségi* alapon nyugvó határvédelmi *katonai erő állottak a király rendelkezésére*. Nem azonosíthatjuk tehát a vidékünkön sűrűn előforduló nyilasok népét a besenyővel vagy székellyel.

Lappangó Dorffmeister-portrék.

Mint köztudomású, a nagy barokk festő jelentékeny munkásságot fejtett ki Sopronban. Freskókon, oltárképeken stb. kívül arcképeket is tart tőle számon a művészettörténeti irodalom. A kitűnő Dorffmeister-monografus, Mihályi Ernő dr. soproni vonatkozású két Dorffmeister-tanulmányában elismerő szavakat szentel a néhai Zehetbauer Ottó dr. birtokában volt három családi arcképnek. Ezek közül az egyik, a bécsi udvari papot ábrázoló arckép a prelátus halála után hagyatéképpen az Isteni Megváltó Leányainak zárdájába került, majd később a részükről történt adományozás útján a Városi Múzeumba. A másik kettőt: Neymaier Lőrinc soproni építész s feleségének arcképét — jelzett D.-képek, 1784-es évszámmal — azonban már ezelőtt tíz évvel sem sikerült sehol felfedezni; még a megboldogulthoz legközelebb állt körök sem tudnak hollétükről. Rendkívül fontos volna, ha a két lap-

pangó festményre világosság derülne.

Itt említjük meg, hogy a felosztott Teicher-gyűjtemény legértékesebb darabja, Dorffmeisternek a soproni Bencés-templom főoltárképéhez készített, jelzett és 1780-as évszámmal ellátott értékes vázlata Bánfi Géza szőnyegkereskedőhöz került, míg néhány más D.-képet az orsolyiták vásároltak meg a gyűjteményből.

Bécsben lappangó Dorffmeister-festmények.

A fenti közlemény párhuzamjaképpen szabad legyen megemlíteni, hogy Bécsben is lappanganak Dorffmeister-képek, amik minket soproniakat érdekelnének. 1922 március 3-án elárvereztek a bécsi Dorotheumban két összetartozó arcképet (olaj, vászon, 65 × 47 cm) Dorffmeisternek azzal a jellegzetes jelzésével, amely akadémiai tagságával kérkedik. Sajnos, nem lehetnek azonosak a Neumayer arcképekkel, mert ezek 1784-

ből valók, míg a Dorotheum képei 1783-ból. Ki vette meg és megvan-e még a birtokában, nehéz lenne megállapítani ma már. Mintegy 10 évvel ezelőtt másik kép merült fel a bécsi műkereskedelemben: Heródes fejét ábrázolta és ez a fej csupa gyermektestből állt. Dorffmeister nevén kívül az 1778-as évszámmal jelzett. Hasonló képet birtokol Nindl Alma úrasszony Kismartonban, de ennek semmiféle jelzése nincs, azonban családi hagyományok szerint mindig Dorffmeisternek tulajdonították ezt a képet is.

Csatkai Endre.

Mit jelent a Jenotten szó?

A Petz-krónika kiadásának jegyzeteiben a Soproni Szemle 171. oldalán a Jenotten szó mint ismeretlen jelentésű szerepel. Lederer Gyula dr. soproni ügyvéd arról értesíti a szerkesztőséget, hogy a szó eredeti formája Genotte, eredeti jelentése fekete házimacska és mint szörmfajtának megjelölését használja a krónikaíró.

Az Erzsébet-kert környékén levő malom (ma városi tulajdon) udvarának képe. (Hauser K. rajza 1863.)

Soproni irodalom.

Németh Sámuel: *A soproni evangélikus liceum küzdelme a magyar tan nyelvért a Bach-korszakban.* Különnyomat a soproni evangélikus liceum (gimnázium) 1939/40. Évkönyvéből. 10—35. l.

A szerző, a liceum nyug. igazgatója, a majdnem négyszáz éves soproni iskola Bach-korszakbeli történetének második fejezetét dolgozza fel és hozza nyilvánosságra ebben a tanulmányban. A tavalyi Évkönyvben az iskolának a nyilvánossági jogért folytatott küzdelmét ismertette, míg ebben azt a szívós harcot rajzolja, amelyet a múlt század ötvenes éveiben az iskola fenntartó testületének a bécsi kormánnyal kellett folytatnia azért, hogy az ősi magyar iskolában továbbra is magyarul tanulhasson a legnagyobb részt dunántúli származású magyar ifjúság. Évtizedes küzdelmek eredményeként váltotta fel a liceumban a latin tanítási nyelvet a magyar, a szabadságharc után azonban az a veszedelem fenyegette az iskolát, hogy az abszolút kormány a német tannyelv elfogadására kényszeríti. A liceum akkori fenntartója, a soproni evangélikus gyülekezet, majd a dunántúli egyházkerület azonban nem hagyta csorbítani a magyar nyelv jogát s a törvénytelen rendeletben az egyházi autonómia sérelmét is látván, bátran szembehelyezkedett a kormány akaratával. Abban az évtizedes küzdelemben, amelyet az iskola elnémetesítése ellen folytatott az iskolafenntartó gyülekezet, az ellenállás vezére Kolbenheyer Mór, a soproni evangélikusok nagynevű lelkésze volt s vele együtt természetesen résztvett

a küzdelemben az iskola tanári kara és a dunántúli evangélikus egyházkerület is. A tanulmányból részletes képet nyerünk a harc minden mozzanatáról, értesülünk a tanítás nyelvét megállapító három kormányrendelet hatásáról, a kormány és az egyházkerület megegyezéséről, majd az új erőre kapott németesítés erőszakosságairól s végül az egész rendszernek 1860-ban bekövetkezett csődjéről. Jól láthatjuk belőle, hogy milyen törhetetlen hazafias érzés, magyar nyelvünknek, irodalmunknak és műveltségünknek milyen szeretete, az egyház jogaihoz való tántoríthatatlan ragaszkodás, egyszersmind milyen bölcs megfontolás vezette azokat a férfiakat, akikre az elnyomás szomorú korszakában az ősi iskola fenntartásának és vezetésének gondja hárult. Scylla és Charibdis örvényei között kellett kormányozniok az iskola hajóját, óvatossan és körültekintően, hogy a mindenfelől fenyegető veszedelmek közt el ne süllyedjen. Megőrizni magyar nyelvét, magyar szellemét s megakadályozni megszüntetését: ezt a nehéz feladatot kellett megoldaniuk az akkori vezetőknek, s kitartó és állhatatos munkájukat tízévi küzdelem után végül mégis siker koronázta.

A tanulmány a rendelkezésre álló könyvtári és levéltári anyag alapos felhasználásával összefüggő és részletes képet nyújt egy iskola történetén belül egy egész korszak iskolapolitikájáról. Az adatok felkutatása, gondos megválogatása és felhasználása által a szerző a magyar iskolatörténet egyik fontos korszakát híven és tanulságosan állítja elénk. Előadásában meglevenedik előttünk az

abszolutizmus világa ránk, magyarokra nézve veszedelmes célkitűzései-vel, ravasz mesterkedéseivel, egyszersmind a magyarok szívós ellenállásának rajzával. A tanulmány tárgyban és kidolgozásban szorosan összefügg a multévi Évkönyvben megjelent cikkel, s mint az, úgy ez is módszeres tudományos munkának elismerésreméltó eredménye.

Jordán Károly dr.: *Calculus of finite differences.* n8-r., 654 l., Sopron, Röttig-Romwalter ny. 1939.

A Magyar Statisztikai Társaság jeles tagjának hatalmas munkája angol nyelven íródott, az előszót Harry C. Carver nevű amerikai tudós írta hozzá. Ez a munka a valószínűségi számításnak és a differenciashámításnak különösen a statisztikában való alkalmazását tárgyalja oly magas tudományos nívón, mely szerzőjének becsületére válik. De becsületére válik ez a munka, amely 654 oldalra terjed és jóformán minden oldala tele van a legbonyolultabb formulákkal, a könyvet előállító nyomdának is, ez pedig nem más, mint a soproni Röttig-Romwalter könyvnyomda vállalat. A nyomdának olyan teljesítményével állunk itt szemben, mely a legnagyobb elismerést érdemli.

ry.

Közlemények Thier László magángyűjteményéből: I. Beiträge zur Geschichte der Musikerfamilie Kurzweil. 4-r., 15 l., Soron, 1940.

Szerző évtizedes szorgos munkával és áldozatokkal rengeteg soproni és sopronmegyei vonatkozású művelődéstörténelmi anyagot gyűjtött össze. Gyűjteményének anyagát so-

rozatos közleményekben most közléteszi azzal a céllal, hogy ezzel a Sopronról szóló ismereteket gyarapítsa, a szülőföld gondolatát és szeretetét szolgálja. Az első füzet a Sopron zenei életében kimagasló szerepet vitt Kurzweil Ferenc tempolmi karnagy családjára vonatkozó érdekes írásos emlékeket közöl. A címlapot a csinos megjelenésű füzethez Sterbenz Károly rajzolta soproni tájképes motívumok felhasználásával. Szerző vállalkozásával nagy szolgálatot tesz a helytörténelmi kutatásnak, amellyel sok teljesen ismeretlen adatot hoz felszínre és ment meg a megsemmisüléstől. Dícséret és elismerés illeti önzetlen törekvését. A munka csak a szerzőnél kapható.

ry.

Wagner Richárd dr.: *Kogutowicz Károly Emlékkönyv.* Szeged, 1939.

Ezt az 542 oldalas könyvet Kogutowicz Károly egyetemi ny. r. tanár tanítványai írták a professzor 20 éves tanári működésének jubileuma alkalmából. A munka 28 szerző 29 hosszabb-rövidebb tanulmányát tartalmazza. Szerkesztette Wagner Richárd dr. A dolgozatok a földrajz különféle területeiről merítik tárgyukat. Két nagyobb tanulmány Pápa és Budakeszi földrajzi feldolgozását adja. Kárpátalja csapadékviszonyai és a Földgömb ábrázolása címűek tartoznak még a terjedelmesebbek közé. A többi tanulmány egy-egy tájjal, községgel, egyes tájalakító erőkkal s földrajzi problémákkal, végül földrajztudományi és oktatási módszerekkel foglalkozik. Sopron környéke egy tanulmányban szerepel: Edelenyi Béla Brenbergányát ismerteti.

A tanulmányokban mindenütt, a modern földrajztudomány szellemének és követelményeinek megfelelő, az a módszer és felfogás nyilvánul meg, melynek úttörő és kiváló képviselője hazai földrajzirodalmunkban Kogutowicz Károly.

Örömmel vette bizonyára kezébe Kogutowicz Károly professor ezt a könyvet, amelyben tanítványai hálájának és ragaszkodásának tanubizonyságát láthatja, de örömmel forgathatja mindenki, aki hazánk egyes tájainak földrajzi feltárását s a hazai földrajzi tudomány fejlődését szíven viseli.

L. J.

Joós Sándor: *A kovász éneke.* Sopron, a Nyugati Őrszem kiadása.

Néhány újabb versét foglalta ebbe a kis kötetbe a költő, akinek tehetsége szemünk előtt bontakozott ki. Nem jött messziről a városba, ahol ma is idegennek érzi magát: egy közeli faluból vezetett útja közelünk. De *alulról* jött s ezt nem felejtí el; költészete ma is abból a talajból táplálkozik, ahonnan kiszakadt, s a költő ma is visszavágyik

az elhagyott mezőre, rétre, nosztalgiát érez régi otthona és családi köre után. Megható szavakban állít emléket anyjának, akinek szorgos keze alatt életre kelt a kovász, és apjának, aki szántás közben „beszélte szépen zengő szóval A messi barázdák élő titkait.” Kemény munka, örökös gond és csendes alázat közt telt a szegény cselédembernek és családjának élete, költő-fia azonban könyvekkel táplálta éhes lelkét s álmaiból külön világot épített magának. Ebben a külön világban él ma is, s ez nem valami derűs, gondtalan és harmónikus világ, hanem gondoktól és gondolatoktól terhes. Nem is az életöröm és vidámság szava szól hozzánk ezekből a versekből, hanem a bölcselkedése és a keserű emlékeken való borongásé. A költeményekben a tartalom és a kifejezés összhangja nem mindig zavartalan ugyan, mégis megállapíthatjuk a költő tehetségének és művészetének fokozatos fejlődését. A kötetet Mühl Aladár művészi rajzai díszítik.

rj.

Sopron bibliográfiája*).

- Aldobolyi Nagy Miklós:* Pusztuló vízország (a Hanyság). Búvár, 1940 április. 185—7. o. (képekkel).
- Benkő László:* A soproni Nemes Magyar Társaság, a legrégebb magyar önképzőkör. (Soproni Szemle, 1940. évf., 62. l.)
- Berecz Dezső:* Altdörfer Viktor temetésén. (Soproni Hirlap, 1940. III. 7.)
- Bergmann Pál:* Sopron városrendezésének kérdései. (Soproni Szemle, 1940. évf., 74. l.)
- Bierbauer Virgil dr.:* Honismertető könyvek. [„Sopron műemlékei“ ismertetése.] (Tér és Forma, XII., [1939.] évf., 12. sz., p. 222—225.)
- Csatkai E. dr.:* Régi soproni színlapok magántulajdonban. (Soproni Szemle, 1940. évf., 1. sz.)

*) 1940 febr. 1-től 1940 augusztus 15-ig.

- A dénesfai gróf Cziráky-kastély. (Soproni Szemle, 1940. évf., 1. sz.)
- Altdörfer Viktor meghalt. [1860—1940.] (Új Sopronvármegye, 1940. III. 5.)
- 150 évvel ezelőtt tért haza bécsi rabságából a magyar Szent Korona. [Sopronmegyei koronaőrök.] (Új Sopronvármegye, 1940. III. 15.)
- A Szent György-utca 15-ös számú ház multja. (Új Sopronvármegye, 1940. III. 17.)
- Nyugatmagyarországi pellengérek. (Ifjúság és Élet, 1940., 15. sz., képekkel.)
- Le Versailles Hongrois: Eszterháza. [Nouvelle Revue de Hongrie, 1940. 1. sz.] (Képekkel.)
- Szentháromság-szobrunk. (Új Sopronvármegye, 1940. V. 5.)
- 150 esztendő a soproni káptalan. (Új Sopronvármegye, 1940. IV. 7.)
- Árvizek a régi Sopronban. (Új Sopronvármegye, 1940. V. 5.)
- 150 esztendő a soproni káptalan. (Új Sopronvármegye, 1940. IV. 21.)
- Az „Etelka” írója és a soproni mágnás. A szegedi Dugonics-centennárium soproni vonatkozásai. (Új Sopronvármegye, 1940. III. 24.)
- A Szent György-utca 17-es számú ház multja. (Új Sopronvármegye, 1940. III. 31.)
- A 150 esztendő „Fehér Rózsa” multja. (Új Sopronvármegye, 1940. V. 19.)
- Amikor még hajtóvadászatot tartottak Sopron megyében a cigányokra és a „pecérlegényekre”. Cigányok a régi Sopronban és megyében. (Új Sopronvármegye, 1940. VI. 9.)
- A röjtöki kastély. (Soproni Szemle, 1940. évf., 113. l.)
- Egy soproni városplébános mint „hazaáruló”. (Soproni Szemle, 1940. évf., 130. l.)
- Régi feliratos sírkövek Sopron megye temetőiben. (Új Sopronvármegye, 1940. VI. 16.)
- 650 évvel ezelőtt halt meg Sopron város legnagyobb jötevője. [IV. László király.] (Új Sopronvármegye, 1940. VI. 23.)
- Az OTI háza a Szent György-utcában. (Új Sopronvármegye, 1940. VI. 2.)
- Érdekes házak a Kis-Várkerületen. [A Siess-ház.] (Új Sopronvármegye, 1940. VII. 7.)
- Érdekes házak a Kis-Várkerületen. [A Sosztarits-ház.] (Új Sopronvármegye, 1940. VII. 14.)
- Érdekes házak a Kis-Várkerületen. III. [A Flandorffer-ház.] (Új Sopronvármegye, 1940. VII. 21.)
- Erdélyiek Sopronban. (Új Sopronvármegye, 1940. VII. 27.)
- Idősebb és ifjabb Petz Dániel krónikája 1778—1839. Jegyzetekkel ellátta... 8° 80 l. (Soproni Szemle kiadványai, 82. sz. Kny. 1940.)
- Lovardánk. (Új Sopronvármegye, 1940. VIII. 4.)
- Világjáró soproniak Mária Terézia korában. [Bauer József, Krausz Jakab.] (Ifjúság és Élet, 1940. 19. sz.)
- Mikor még szennzáció volt Sopronban a telefon. Ötven esztendő a soproni távbeszélő-hálózat. (Új Sopronvármegye, 1940. VIII. 11.)

- Csiphés Kálmán*: Régi bábsütő- emlékeink. (Soproni Szemle, 1940. évf., 106. l.)
- Dorosmai János*: Ferde magyar tornyok között!... Gondolatszilánkok. 8°, 38 l., Sopron, 1940. Király-nyomda.)
- Emléktűzet a Magyar Társaság 150 éves évfordulója alkalmával 1790—1940.* Szerk. Csaba József. 8°, 32 l. Sopron, 1940.
- Edelényi Béla*: Brennebergbánya. (Kogutowicz Károly Emlékkönyv. Szeged, 1939.)
- Gárdonyi Zoltán dr.*: Megemlékezés Altdörfer Viktorról. (Soproni Szemle, 1940. évf., 55. l.)
- Gregorius, Friedrich*: Viktor Altdörfer in memoriam. (Oedenburger Zeitung, 1940. III. 7.)
- Hárs György*: Csákányütés a belvárosban. (Soproni Szemle, 1940. évf., 94. l.)
- Kerpel Eugen*: Ein Maler und Europäer. Budapest, Cserépfalva, 1940. Kis 8°, 8 l., 1 műmelléklet. [Kerpel Lipót kismartoni születésű festőről.]
- Kotsis Tivadar*: Barlangok a tóalmi erdőben. (Soproni Szemle, 1940. évf., 101. l.)
- Leitner József*: Az énekes hattyú (Cygneus musicus Bechst) előfordulása a Fertőn. (Soproni Szemle, 1940. évf., 62. l.)
- Mollay K. dr.*: Sopron és a magyar nyelv ügye 1825-ben. (Soproni Szemle, 1940. évf., 129. l.)
- Monnier, M.*: Sopron, „Urbs fidelissima hungarica“. (Journal de Geneve du Vendredi, 1940. IV. 19.; Új Sopronvármegye, 1940. V. 19.)
- Neubauer, J.*: Viktor Altdörfer †. (Oedenburger Zeitung, 1940. III. 5.)
— Kánya Kálmánnál. (Képes Krónika, XXII. évf., 4. sz., 1940. I. 21.)
- Kovács Sándor*: A Magyar Társaság élete 50 évvel ezelőtt. (Emlékfüzet a Magyar Társaság 150 éves évfordulója alkalmával.) Sopron, 1940.
- Major Jenő*: Az ifj. Magyar Társaság vázlatos története 1890—1940. (Emlékfüzet a Magyar Társaság 150 éves évfordulója alkalmával, Sopron, 1940.)
- Nagy Béla*: Gróf Széchenyi István és Felsőbüki Nagy Pál. (Új Sopronvármegye, 1940. VI. 2.)
- Nagy Gyula*: Rábaközi magyar mult. A szováti nemes jobbágyok. Egy kiváltságlevél Róbert Károly korából. A legrégebb szováti családnevek. (Új Sopronvármegye, 1940. VI. 18.)
- Németh Sámuel*: A soproni evangélikus líceum küzdelme a magyar tannyelvért a Bach-korszakban. 8°, 28 l. Sopron, 1940.
- Petz Dániel és fia krónikája*. Jegyzetekkel ellátta: Csatkai E. dr. (Soproni Szemle, 1940. évf., 133. l.)
- Radnay Lóránt*: Sopron belvárosa, a Sopron műemlékei c. sorozat első kötete. Ismertetés. (A Magyar Mérnök és Építész Egylet Közlönye, LXXIV. köt., 19—20. sz., 1940. V. 122.)
- Romwalter Alfréd dr.*: A soproni nyári egyetem. (Soproni Szemle, 1940. évf., 1. sz.)
- r. r.*: Sopron műemlékei. A Soproni Városszépítő Egyesület kiadásában megjelent díszalbum. (Városok Lapja, 1940. V. 1.)

- Sandy Dezső*: Julianus Apostata római császár embert áldozott Sopron 1700 éves Mithras oltárán. (Pest, 1940. aug. 9.)
- Schindler András dr.*: Városszéli telepítés. (Soproni Szemle, 1940. évf., 1. sz.)
- Storno Miksa*: Néhány sopronmegyei régi templomról. (Soproni Szemle, 1940. évf., 1. sz.)
- Sopronyi-Thurner Mihály dr.*: Lehár Ferenc, Sopron díszpolgára. Elmondotta a városi közgyűlésen. (Új Sopronvármegye, II. évf., 110—111. sz. 1940. V. 17—18.)
- Szalay Lajos*: Bezerédj kuruc óbester familiája. (Soproni Hirlap, 1940. III. 24.)
- Szaradics András*: Kapuvári lakás és népviselet. (Nyugati Őrszem, III. [1940.] évf., 3. sz.)
- Szentimrey Lajos*: Vallomás a legszebb soproni könyv fölött. [„Sopron műemlékei“ ismertetése.] (Új Sopronvármegye, 1939. XII. 24.)
- Thier László*: Sopronmegyei adalék a holicsi fayence magyarországi elterjedéséhez. (Soproni Szemle, 1940. évf., 1. sz.)
- Adatok a soproni zenekultúra történetéhez. I. A Soproni „Dalfűzér“ Férfidalegyesület. (Soproni Szemle, 1940. évf., 1. sz.)
 - Der Gnade des Stadtmagistrates empfohlen. Ein Beitrag zur Geschichte der Musikerfamilie Kurzweil. (Oedb. Zeitung, 1940. V. 22.)
 - 16 Gulden für Exequien. Beiträge zur Biographie Franz Kurzweils d. Ä. (Oedb. Zeitung, 1940. V. 18.)
 - Franz Kurzweil d. Ä. dankt als Dirigent des Musikvereines ab. (Oedb. Zeitung, 1940. VI. 8.)
 - Adatok a soproni zenekultúra történetéhez. II. Két érdekes régi hangjegy. [Jachimek Ferenc soproni zeneszerző.] (Soproni Szemle, 1940. évf., 99. l.)
 - Franz Kurzweils Vertrag mit dem Domorganisten A. Kobler. (Oedb. Zeitung, 1940. VII. 27.)
- Thirring Gusztáv dr.*: Népsűrűség és népsűrűsödés. [Sopron városi és megyei vonatk.] (Különlenyomat a Földrajzi Közlemények 1939. évi LXVII. kötet, 4. számából.)
- A soproni polgárság vagyoni és birtokviszonyai II. József korában. (Városi Szemle, 25. évf., 1939. 6. sz. 801—833. l. Különlenyomat is.)
 - Sopron népessége 1802-ben. (Soproni Hirlap, 27. évf., 67. sz., 1940. III. 24.)
- Thirring Gusztávné Waisbecker Irén*: Emlékek viharos időkből, amikor a Széchenyiek megszerették Sopront. (Soproni Szemle, 1940. évf., 57. l.)
- Tompos Ernő*: A soproni bencétemplom jötevő családjának kérdéséhez. (Soproni Szemle, 1940. évf., 1. sz.)
- Varga, Franz*: Die Kunstdenkmäler von Sopron. Erste Folge: Die Innere Stadt. [Könyvismertetés] (Pester Lloyd, 1940 I. 8. sz. és Oedb. Zeitung, 1940. I. 5.)
- Vathy—Rempert Elek*: A Magyar Társaság 150 éves jubileumára. [Vers.] (Emlékfűzet a Magyar Társaság 150 éves évfordulója alkalmával, Sopron, 1940.)

Verbényi (Veszélka) László dr.: A soproni rajziskola története. (Utolsó közlemény.) (Soproni Szemle, 1940. évf., 1. sz.)

— A soproni rajziskola története 1778—1909. 8°, 70 l. Budapest, 1940. (A József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Neveléstudományi Intézetéből, 2.)

Zsirai Miklós: Üdvözlő vallomás. [A Magyar Társaság 150 éves jubileumára.] (Emlékfüzet a Magyar Társaság 150 éves évfordulója alkalmával. Sopron, 1940.)

*

A soproni Belváros. Sopron Műemlékei ismertetése. (Új Idők, 46. évf., 15. sz., 1940. IV. 7.)

bd.: Soproni műemlékek Ismertetés. (Soproni Hírlap, 1940. I. 27.)

n. e.: A heivenőtesztendős Katolikus Kör. (Új Sopronvármegye, II. évf., 99. sz., 1940. V. 2.)

75-jähriges Jubileum des Soproner Kath. Lesevereines. (Ö. Z., 1940. V. 3.)

Sopron műemlékei. [Könyvismertetés.] (A „Műszaki Világ”, 1940. III. 2.)

Die Kunstdenkmäler Soprons. (Neue Politische Volksblatt, 1940. V. 17., Ö. Z. 73. évf., 112. sz., 1940. V. 18.)

Sopron műemlékei. [Ismertetés.] („Országjárás”, Budapest, 1940. II. 9.)

Ein Wunschtraum zur Wirklichkeit geworden: Der erste Band der Soproner Kunsttopographie erschienen. (Oedb Zeitung, 1939. XII. 13.)

Die Odyssee des Haydn-Schädels. (Oedb Zeitung, 1940. VI. 8.)

Sopron műemlékei. [Ismertetés.] (Magyar Kultúrszemle, III. évf., 1. sz. 1940. jan.)

Az Erzsébet-kert környékén levő régi malom udvarrészlete.
Hauser Károly rajza 1863.

A SOPRONI SZEMLE KIADVÁNYAI.

(Kaphatók a kiadóhivatalban.)

	Ára:
1. <i>Becht Rezső</i> : Az én városom	20 f
2. <i>Thirring Gusztáv dr.</i> : Az első soproni népszámlálás	30 f
3. <i>Varga Lajos dr. és Mika Ferenc dr.</i> : A magyar Fertő halászata az utolsó 12 esztendő folyamán	50 f
4. <i>Lauringer Ernő</i> : A rekonstruált capitolumi trias-szobrok Sopron város múzeumában	30 f
5. <i>Lauringer Ernő</i> : Bella Lajos	30 f
6. <i>Payr Sándor</i> : Zinzendorf és Sinzendorf grófok Sopronban	30 f
7. <i>vitéz Házi Jenő dr.</i> : Schlippergasse	30 f
8. <i>Gombocz Endre dr.</i> : Kitaibel Pál sopronmegyei útja	30 f
9. <i>Romwalter Alfréd dr.</i> : Római-kori sajtolt üveg Sopronból	20 f
10. <i>Csipkés Kálmán</i> : Soproni órakiállítás	50 f
11. <i>ij. Gallus Sándor dr.</i> : A zárt település nyomai Sopron környékén	30 f
12. <i>Thirring Gusztáv dr.</i> : Sopron népessége a 18. század elején	30 f
13. <i>Breuer György</i> : A sopronmegyei madárvárták	30 f
14. <i>Szádeczky-Kardoss Elemér dr.</i> : Sopron vármegye Zsira-környéki (délnyugati) részének geológiája és morfológiája	50 f
15. <i>Soós Imre</i> : Adatok a sopronmegyei középirtokok 16. századi történetéhez	50 f
16. <i>Storno Miksa</i> : Adatok a soproni festészet történetéhez I., II.	80 f
17. <i>Becht Rezső</i> : Soproni évszakok. Tél	30 f
18. <i>vitéz Házi Jenő</i> : Néhány adat a Felsőszopori Szily család történetéhez	30 f
19. <i>Zügn Nándor</i> : Soproni erdészeti régiségek	30 f
20. <i>Kölb Jenő</i> : Régi játékkártyák és kártyafestők Sopronban	40 f
21. <i>Leitner József</i> : Bredeczky Sámuel (1772—1812)	30 f
22. <i>Kárpáti Zoltán dr.</i> : Érdekes és újabb növényelőfordulások Sopron környékén	20 f
23. <i>Csipkés Kálmán</i> : Üveg- és keramiai kiállítás Sopronban	40 f
24. <i>Dr. Wiczián Dezső</i> : Payr Sándor (1861—1938)	30 f
25. <i>Becht Rezső</i> : Soproni évszakok. Tavasz	30 f
26. <i>Kapuy Vitál</i> : Egered. (Helytörténeti tanulmány)	30 f
27. <i>Csatkai Endre dr.</i> : Könyvgyűjtők, régiséggyűjtők a régi Sopronban	50 f
28. <i>Lauringer Ernő</i> : Széchenyi István gróf szülőháza Bécsben	30 f
29. <i>Főző Géza</i> : Soproni gesztenyések	20 f
30. <i>Becht Rezső</i> : Soproni évszakok. Nyár	30 f
31. <i>Thirring Gusztáv</i> : Sopron vármegye községeinek népesedési fejlődése az utolsó 150 év alatt	50 f
32. <i>ij. Csemegi József</i> : Sopronbánfalva középkori templomai	50 f
33. <i>Veszélka László dr.</i> : A soproni rajziskola története 1778—1799. (Első közl.)	50 f
34. <i>Stornó Miksa</i> : Római-kori leletek Sopron Belvárosából	80 f
35. <i>Csipkés Kálmán</i> : Régi soproni egyházi ruhák	80 f
36. <i>Weinberger G. A.</i> : <i>Ij. Storno Ferenc</i> (1851—1938)	30 f
37. <i>Csatkai E. dr.</i> : A gróf Szapáry-kastély Bükön	100 f
38. Kapuvári népviselet. I.	80 f
39. <i>Becht Rezső</i> : Soproni évszakok. Ősz	30 f
40. <i>Maár Károly és Mollay Károly dr.</i> : A soproni és sopronmegyei helytörténetírás módszere és feladatai (I.)	30 f
41. <i>Németh Sámuel</i> : A soproni evangélikus líceum könyvtárának érdekességei: inkunabulák, unikumok	60 f
42. <i>Verbényi László dr.</i> : A soproni rajziskola története (II. közl.)	50 f
43. <i>Énekes Kálmán</i> : A sopronhorpácsi kastély	80 f
44. <i>Kokas Kálmán</i> : A szanyí népviselet	80 f
45. <i>Varga Lajos dr.</i> : Nagyméretű darázsfszkek a soproni Felsőlővérekből	30 f
46. <i>ij. Csemegi József</i> : Egy ismeretlen soproni Madonnaszobor	40 f

	Ára:
47. <i>Maár Károly és Mollay Károly</i> : A soproni és sopronmegyei helytörténetírás módszere és feladatai (II. folytatás)	30 f
48. <i>Vitéz Lenky Jenő</i> : Király József Pál	40 f
49. <i>Levárdy Rezső</i> : id. Storno Ferenc pannonhalmi működése	50 f
50. <i>Romwalter Alfréd dr.</i> : A Hallstatt-La-Tène korabeli vaskohászat Sopron környékén	30 f
51. <i>Verbényi (Veszzelka) László dr.</i> : A soproni rajziskola története (III. közl.)	50 f
52. <i>Csatkai Endre dr.</i> : A zsirai (gyülevisi) kastély	1—P
53. <i>Sandy Dezső</i> : Csornai népviselet	80 f
54. <i>Becht Rezső</i> : Soproni évszakok. 5 műmelléklettel és 12 szövegek közti képpel	2'20 P
55. <i>Ruhmann Jenő dr.</i> : Torkos László. (1839—1939.)	30 f
56. <i>Vitéz Házi Jenő dr.</i> : A soproni plébániai iskola	50 f
57. <i>Verbényi (Veszzelka) László dr.</i> : A soproni rajziskola története. (Negyedik közlemény.)	50 f
58. <i>Varga Lajos dr.</i> : Hat év előtti osztrák vita a Fertő tó sorsáról	50 f
59. <i>tóth-lipcei Fabricius Endre</i> : Sopron és a Napoleon-i háborúk	50 f
60. <i>Angyal Endre</i> (München): Sopron barokk színház történetéből	50 f
61. <i>Csatkai Endre dr.</i> : A simasági kastély	50 f
62. <i>Neubauer Elemér</i> : Agfalvi népviselet	50 f
63. <i>Csatkai Endre dr.</i> : Klieber József szobrász és a soproni régi kaszinó oromzata	30 f
64. <i>Becht Rezső</i> : Város és erdő	30 f
65. <i>Dr. Verbényi (Veszzelka) László</i> : A soproni rajziskola története	50 f
66. <i>Bergmann Pál</i> : Sopron városfejlesztési terve	100 f
67. <i>Dr. Mollay Károly</i> : Sopron vármegye középkori történelmének nyelvészeti és történeti kérdései	30 f
68. <i>Csipkés Kálmán</i> : Régi soproni cégérek	50 f
69. A fertőrákosi püspöki kastély	50 f
70. <i>Óstör József</i> : Tévedések, ferdítések. Széchenyi István tudóstársasági alapítása. — Magyar nyelvtudása. Allitólágos gögje. Újabb a Karolina-ügyben	50 f
71. <i>Thirring Gusztáv</i> : A Széchenyi-család soproni házai	50 f
72. <i>Lauringer Ernő</i> : Széchenyi István gróf az érmészetben	50 f
73. <i>Thier László</i> : Széchenyi-emlékek	50 f
74. <i>Csatkai E.</i> : Széchenyi-műemlékek Nagycenken	50 f
75. <i>Berecz Dezső</i> : Moller Ede 1853—1882	50 f
76. <i>Radó István</i> : A soproni Széchenyi-könyvtár	30 f
77. <i>Adalékok a soproni Széchenyi-irodalomhoz</i>	100 f
78. <i>Verbényi (Veszzelka) László</i> : A soproni rajziskola története. (Utolsó közlemény.)	50 f
79. <i>Schindler A. dr.</i> : Városszéli telepítés	50 f
80. <i>Storno M.</i> : Néhány sopronmegyei régi templomról. Képekkel	100 f
81. <i>Csatkai E.</i> : A dénesfai gróf Cziráky-kastély	50 f
82. <i>Thirring Gusztáuné Waisbecker Irén</i> : Emlékek viharos időkből, amikor a Széchenyiek megszerették Sopront	50 f
83. <i>Benkő László dr.</i> : A soproni Nemes Magyar Társaság. A legregibb magyar önképzőkör	30 f
84. <i>Bergmann Pál</i> : Sopron városrendezésének kérdései	80 f
85. <i>Hárs György</i> : Csákányütés a belvárosban	50 f
86. <i>Thier László</i> : Adatok a soproni zenekultúra történetéhez. II. Két érdekes régi hangjegy	30 f
87. <i>Kotsis Tivadar</i> : Barlangok a tóalmi erdőben	30 f
88. <i>Csipkés Kálmán</i> : Régi bábsütő emlékeink	50 f
89. <i>Csatkai Endre dr.</i> : A röjtöki kastély	100 f
90. <i>Soproni krónikák</i> : I. Petz Dániel és fia krónikája	200 f

Még kapható

SOPRON MŰEMLÉKEI

című sorozatos munka első kötete a

BELVÁROS

163 egészoldalas felvétellel

*

A műnyomópapíron nyomott 31×23 cm nagyságú,
leggondosabb kiállítású, félbőrötésű

mű ára 20.— pengő.

Kedvező fizetési feltételek.

*

Kapható minden könyvkereskedésben és a Soproni
Idegenforgalmi Irodában (Várkerület 44, tel. 379).

*

Legszebb ajándék ifjúnak, öregnek!!

Sopron minden barátja megveszi e könyvet.

Hackstock Károly

vaskereskedés, Várkerület 74. Telefon 33

*Tűzhelyek, kályhák, zománcedények,
építési anyagok!*

Sopron topográfiája

S z e r k e s z t ő: Nélkülözhetetlen
Heimler Károly dr. tájékoztatója hiva-
taloknak és válla-
latoknak!

Kapható minden
könyvkereskedésben és

a Röttig-Romwalter Nyomda Rt.-nél
Sopron, Deák-tér 56

Pannonia-Szálló

A VÁROS KÖZPONTJÁBAN

TELEFONSZÁM

80

Hideg és meleg folyóvíz
Központi fűtés
Garage
Klubhotel

PESTI MAGYAR KERESKEDELMI BANK

Alapított 1841-ben
kelt királyi szabada-
lomlevéllel.

Bármely ügyben
készséggel ad
felvilágosítást.

Alaptőke és tartalékalapok
64,100.000 pengő.

Soproni fiókja: Várkerület 117. szám
Telefonszám: 92-132 — Sürgőncím: COMMERZ

Soproni Takarékpénztár

a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank
leányintézete

SOPRON, SZÉCHENYI-TÉR 19

Alapított 1842 — Telefonszám 23

Kölcsönöket folyósít ház- és földingatlanokra. Betéteket legjobban gyümölcsöztet. Foglalkozik a banküzlet minden ágával. Minden ügyben díjmentesen felvilágosítással szolgál.

16 SOPRONI KÉP

Eredeti linoleummetszetek, izléses mappában, most jelent meg Mende Gusztáv és neje Lándori Angela feldolgozásában.

Kapható a Schwarz-féle könyvkereskedésben Várkerület 67 és a művésznél: Bécsi-utca 18.

Bolti ára 5 pengő.

„HUBERTUS”- VADÁSZLAK

Sopron legszebb
kirándulóhelye!

Gyönyörű kilátás
az Alpokra.
Télen-nyáron nyitva.

Nyaralásra
kiválóan
alkalmas!

Vasárnap és ünnepnap, valamint
az előző napokon rendes autó-
buszjárat. — Teljes napi penzió
négyyszeri étkezéssel P 5.50.

Telefonszám

633

Tómalom Strandszálló

Étterem, penziórendszer. Polgári árak!

Egész éven át nyitva!

Strandfürdő, csónakázás. Autóbuszjárat a városba és a Lövérekre.

Tulajdonos Kovács Vince

Telefon 152

*Az új villamos árszabás mellett
érdemes a*

Lövéreken

villamos rezsót, tűzhelyet, vasalót, hőtárolót és szivattyút alkalmazni.

Az új gáztarifa pedig a

*városbeli konyhák és fürdőszobák üzemét
teszi olcsóvá!*

*Mindig nivós műsor
a Városi Moziban!*

Telefon 424

LÖVÉR- SZÁLLÓ

Elsőrendű szálloda a
tízezer holdas városi
erdő közvetlen köze-
lében.

Bérlő :

Horváth Imre

Telefon 622 és 714.

.....
110 szoba
Központi fűtés
Hideg és meleg
folyóvíz
Lift
Garázs
Bar
Tennis pályák

*Minden házban igazi öröm
a családi sör!*

Rauner Mihály

Nemzetközi szállítmányozási vállalat
Hivatalos vasuti szállító

Bútorszállítás

Raktározás

Fuvarozás

Elvámolás

SOPRON, MANNINGER-ÚT 8-10

Kirendeltségi irodák Sopron déli p. u. és Gysev. p. u. raktár-
épületeiben. — Sürgőnycím: Rauner, Sopron. Telefon: 577 és 900

Sopronban

elég nagy távolságok vannak ahhoz, hogy
mindent gyalog nem lehet megtenni. Ezért

utazzék

autóbuszon vagy autón.

Elegáns személyautók bel- és külföldi túrákra
rendelhetők az Idegenforgalmi Irodában,
Várkerület 44. Telefon 379.

Autóbusz kirándulások rendezése.

SCARBANTIA

HELYTÖRTÉNETI ADATOK SOPRON ÉS SOPRON VÁRMEGYE MULTJÁBÓL
GESCHICHTLICHES AUS SOPRONS UND DES KOMITATS VERGANGENHEIT

A *Scarbantia*-könyvek a soproni helytörténeti kutatás elmélyítését szolgálják. A Soproni Szemlének ez a testvérvállalkozása elsősorban *nagyobb* tanulmányokat közöl önálló számokban, amelyeknek értékét ritka képek, okmányok, érmeek stb. művészi kivitelű hasonmásai emelik. Bibliofil kivitelüknél és értékes tartalmuknál fogva minden igaz soproni könyvtárának díszére válnak. Ezekből az értekezésekből idővel a régi Sopronnak és az ősi megyének kulturális élete tárulna elénk. *Ezért minden soproni támogassa a Scarbantiát!*

Eddig megjelentek:

1. *Thier László*: Adatok az 1849 június 13-iki csornai ütközet történetéhez. (2 műmelléklettel.) P 1'—
2. *Dr. Csathai Endre*: Idegenek a régi Sopronról. Levéltöredékek, régi útinaplók 1487—1841. (10 műmelléklettel.) P 4'—
3. *Dr. Björn Collinder*: A leghívebb város. (Báró Podmaniczky Pál dr. egyetemi tanár fordítása. 4 műmelléklettel.) P 1'—
4. *Thier, Ladislaus*: Gedrucktes und Handschriftliches über Alt-Sopron. (Mit 10 Kunstbeilagen.) P 2'40
5. *Dr. Csathai Endre*: A soproni exlibris története. (Számos műmelléklettel.) P 8'—

Besorozott könyvek:

- Missuray-Krúg Lajos*: A nyugatmagyarországi felkelés. (IV. bővített kiadás.) P 4'80
- Dr. Mollay Károly*: Középkori soproni családnevek. P 2'—
- Thier, Ladislaus*: Palatin Fürst Paul Esterházy de Galántha (1635—1713). Mit einem Bildnis. P 1'20
- Dr. Veszelka László*: Sopron régi németsege és a német nyelv feltűnése a városi kancelláriában. P 2'—
- Missuray-Krúg Lajos*: Társphár. (Anthológia.) P 4'50
- Thier, Ladislaus*: Sopron im Spiegel alter Drucke. (Mit 8 Bildbeilagen.) P 2'40

A *Scarbantia*-könyvek *Barátai*, valamint a *Soproni Szemle* előfizetői az eddig megjelent 5 számot *10 pengőért* kapják meg. Azonban a sorozat egyes számai helyett a *besorozott* könyvekből megfelelő értékben *tetszés szerint* választhatnak. A könyvek Thier Lászlónál szerezhetők be (Sopron, Színházutca 16), aki tudományos intézetekkel, könyvtárakkal és írókkal *csereviszonyba is lép*.

SOPRONER RUNDSCHAU

HEIMATBLÄTTER
KULTURHISTORISCHE ZEITSCHRIFT

Erscheint: vierteljährig.

Herausgeber: Stadtverschönerungsverein Sopron (Ödenburg), Ungarn.

HAUPTSCHRIFTFLEITER:

Dr. HEIMLER KÁROLY.

Schriftleitung: Sopron, Kőlcsey Ferenc-Gasse 1.

IV. Jahrgang 1940. — Folge 4—5.

Inhalt des vorliegenden Heftes:

<i>Németh S.</i> : Der Mäßigkeitsverein in Ödenburg im Jahre 1619	207
<i>Vajk, A.</i> : Das Brennberger Kohlenbergwerk und der Wiener Schiff- fahrtskanal	221
<i>Storno, M.</i> : Schlüsselformen aus Sopron	233
<i>Udvardi Lakos, J.</i> : Beiträge zur Geschichte des Ödenburger Handels- gremiums	239
<i>Csipkés, K.</i> : Holzgearbeitete Grabkreuze in der Gemeinde Vitnyéd	253
<i>Csatkai, E.</i> : Das Kastell des Freiherrn v. Solymossy in Nagylozs	262
<i>Fürst Massalszky, N.</i> : War Kaiser Julianus Apostata in Sopron? (Studienauszug)	267
<i>Kleine Mitteilungen:</i>	283
<i>Buchbesprechungen</i>	286
<i>Bibliographie von Sopron</i>	288

**Legközelebbi számunk
november hó végén jelenik meg.**

SOPRONER BUNDSCHAFT

VEREINIGUNG DER
BÜRGERMEISTER UND RÄTHE

DER K. K. FREI- u. SOBERANEN
HERZOGTHUMS SODOMER

AN DER UNIVERSITÄT VON SODOMER

VEREINIGUNG DER
BÜRGERMEISTER UND RÄTHE

DER K. K. FREI- u. SOBERANEN
HERZOGTHUMS SODOMER

VEREINIGUNG DER
BÜRGERMEISTER UND RÄTHE

VEREINIGUNG DER
BÜRGERMEISTER UND RÄTHE

AN DER UNIVERSITÄT VON SODOMER

VEREINIGUNG DER
BÜRGERMEISTER UND RÄTHE

1848

AN DER UNIVERSITÄT VON SODOMER

VEREINIGUNG DER
BÜRGERMEISTER UND RÄTHE

(SODOMER)

VEREINIGUNG DER
BÜRGERMEISTER UND RÄTHE

AN DER UNIVERSITÄT VON SODOMER

VEREINIGUNG DER
BÜRGERMEISTER UND RÄTHE

VEREINIGUNG DER
BÜRGERMEISTER UND RÄTHE

VEREINIGUNG DER
BÜRGERMEISTER UND RÄTHE

Soproni Szemle

IV. ÉVFOLYAM
1940. NOVEMBER 15
6. SZÁM

A SOPRONI VÁROSSZÉPÍTŐ EGYESÜLET KIADÁSA

A SOPRONI SZEMLE művelődéstörténelmi folyóirat a *Soproni Városszépítő Egyesület* kiadásában évenként legalább négyszer jelenik meg.

Főszerkesztő: dr. Heimler Károly ny. városi főjegyző, a *Soproni Városszépítő Egyesület* elnöke.

Szerkesztőbizottság: *Becht Rezső* író, dr. *Berecz Dezső* kir. törvényszéki bír., dr. *Csatkai Endre* műv. író, dr. *Gombocz Endre* egyet. tanár, a M. T. Akadémia tagja (Budapest), dr. *vitéz Házi Jenő* városi főlevéltáros, a M. T. Akadémia tagja, *Lauringer Ernő* m. kir. tanügyi főtanácsos, áll. gimn. igazgató, múzeumi igazgatóőr, *Leitner József* gimn. tanár, dr. *Mihályi Ernő* főiskolai tanár (Pannonhalma), *Németh Sámuel* m. kir. tanügyi főtanácsos, dr. *Romwalter Allréd* műegyetemi tanár, dr. *Ruhmann Jenő* ev. líceumi (gimn.) igazgató, *Storno Miksa* építési vállalkozó, dr. *Szenci Vilibald* városi tanácsos, dr. *Thirring Gusztáv* m. kir. kormányfőtanácsos, ny. székesfővárosi statisztikai hivatali igazgató, a M. T. Akadémia tagja, dr. *Varga Lajos* egyet. ny. rk. tanár, a M. T. Akadémia tagja, dr. *Vendl Miklós* műegyetemi tanár, a M. T. Akadémia tagja.

Allandó munkatársak: *Benkő László* dr., *Csipkés Kálmán*, *Kapuy Vitál*, *Kárpáti Zoltán* dr., *Maár Károly*, dr. *Mollay Károly*, *Soós Imre*, dr. *Verbényi (Veszélka) László*.

A cikkek tartalmáért a szerzők felelnek.

Szerkesztőség: Sopron, Kölcsey Ferenc-u. 1.

Kiadóhivatal: Sopron, Várkerület 44. (Idegenforgalmi Iroda.)

Közleményeink utánnomását csak a szerkesztőség engedélyezheti.

Előfizetési ára évenként 6 pengő. Egyes szám ára 1'80 P.

Postatakarék csekkszámla: 43.705.

Tartalom:

<i>Thirring Gusztáv</i> dr.: Adatok Sopron 112 év előtti gazdasági helyzetének ismeretéhez	293
<i>Györfi János</i> dr.: Sopron és környékének rovarfaunája	314
<i>Uvardi Lakos János</i> : Adatok a soproni Kereskedelmi Testület multjához	332
<i>Storno Miksa</i> : Régi soproni borsajtók, hordók és mércékről	358
<i>Soproni múzeum közleményei.</i>	
<i>Csipkés K.</i> : Néhány régi városházi emlékünkről	370
<i>Sopron irodalmi és művészeti élete 1939/40-ben</i>	372
<i>Sopronmegyei kastélyok.</i>	
<i>Csatkai E.</i> : Bük: Felsőbüki Nagy Pál kúriája; Pinnye: Simonkúria; Csáfordjánosfa: Simon-kastély; Mesterháza: Jekelfalussy-kúria	378
<i>Kisebb közlemények</i>	382
<i>Könyvismertetés</i>	386

A szerkesztésért és ügyvitelért felelős: dr. Heimler Károly, Sopron.

Heimlér Gyula

SOPRONI SZEMLE

MŰVELŐDÉSTÖRTÉNELMI FOLYÓIRAT

FŐSZERKESZTŐ:

HEIMLER KÁROLY dr.

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

Becht Rezső, Berecz Dezső dr., Csatkai Endre dr., Gombocz Endre dr., vitéz Házi Jenő dr., Lauringer Ernő, Leitner József, Mihályi Ernő dr., Németh Sámuel, Romwalter Alfréd dr., Ruhmann Jenő dr., Storno Miksa, Szenczi Villibald dr., Thirring Gusztáv dr., Varga Lajos dr., Vendl Miklós dr.

IV. ÉVFOLYAM

1940.

KIADJA A SOPRONI VÁROSSZÉPÍTŐ EGYESÜLET

SOPRONI SZÉNYE

SOPRONI SZÉNYE

Tervek, térképek:

— Brennerbánya fejlődési terve	224
— Mythras-barlang fekvéséről térképvázlat	268
— Sopron kerületi beosztása 1828-ban	295
— Szárhalmi barlang alaprajza	102, 103, 104
— Szent György-utca áttörési terve	95—97
— Wien—Brennerberg hajózható csatorna terve	223
Városbírói pallos	371
Vitnyédi fejfák	254, 256, 257, 259, 261

Tartalomjegyzék

I. Tanulmányok.

	Lap.
<i>Benkő László</i> : A soproni Nemes Magyar Társaság, a leg- régibb magyar önképzőkör	62
<i>Bergmann Pál</i> : Sopron városrendezésének kérdései	74
<i>Csipkés Kálmán</i> : Vitnyédi fejfák	253
<i>Győrfi János dr.</i> : Sopron és környékének rovarfaunája	314
<i>Hárs György</i> : Csákányütés a Belvárosban	94
<i>Kotsis Tivadar</i> : Barlangok a tóalmi erdőben	101
<i>Massalszky Miklós herceg</i> : Volt-e Julianus Apostata császár Sopronban?	267
<i>Németh Sámuel</i> : Mértékletességi Egyesület Sopronban 1619	208
<i>Schindler András dr.</i> Városszéli telepítés	11
<i>Storno Miksa</i> : Régi soproni borsajtók, hordók és mércékről	358
— Nehány sopronmegyei régi templomról	17
— A soproni kulcsleletek alakváltozásai	233
<i>Thier László</i> : Adatok a soproni zenekultúra történetéhez. I. A Soproni „Dalfűzér” Férfidalegyesület	26
— II. Két érdekes régi hangjegy	99
<i>Thirring Gusztáv dr.</i> : Adatok Sopron 112 év előtti gazda- sági helyzetének ismeretéhez	293
<i>Thirring Gusztávné Waisbecker Irén</i> : Emlékek viharos idők- ből: amikor a Széchenyiek megszerették Sopront	57
<i>Tompos Ernő</i> : A soproni bencéstemplom jötevő családjá- nak kérdéséhez	30
<i>Udvardi Lakos János</i> : Adatok a soproni Kereskedelmi Testület multjához	239
— Adatok a soproni Kereskedelmi Testület multjához	332
<i>Vajk Artúr</i> : A brennbergi szénbányászat és a bécsi hajóz- ható csatorna	221

<i>Verbényi (Veszélka) László dr.:</i> A soproni rajziskola története. 7. Az ipartörvények hatása és a soproni rajziskola elsorvadása (1873—1909). (Utolsó közlemény)	3
---	---

II. Kisebb közlemények.

<i>Csatkai E.:</i> Régi soproni színlapok magántulajdonban	42
— Ferenc József látogatása Nagycenken	45
— Egy soproni városplébános, mint hazaáruló	130
— Langreiter hercegi mechanikus és Sopron városa	283
— Bécsben lappangó Dorfmeister-festmények	285
— Artner Teréz, Weigl József, Beethoven	383
— Színházi meghívó 1819-ből. (Kronesz Teréz művésznő)	384
— Batthyány Lajos miniszterelnök Sopronban	382
<i>Csipkés K.:</i> Lappangó Dorfmeister-portrék	284
<i>Heimler K. dr.:</i> Attila köve, Attila-kút	44
<i>Mollay K. dr.:</i> Sagittarius — Lövér	284
— Sopron és a magyar nyelv ügye 1825-ben	129
<i>Romwalter Alfréd dr.:</i> A soproni nyári egyetem	41
<i>Sopron irodalmi és művészeti élete 1939—40-ben.</i>	
1. A Frankenburg Irodalmi Kör működése 1939/40 (Ism. Berecz Dezső dr.)	372
2. Sopron művészeti élete. 1939. szept.—1940. szept. (Ism. Csatkai E.)	374
<i>Thier László:</i> Sopronmegyei adalék a holicsi fayence magyarországi elterjedéséhez	44
<i>Thirring G.:</i> A Széchenyi-család soproni házairól	383

III. Várak, kastélyok és nemesi kúriák.

<i>Csatkai E.:</i> Bük: Felsőbüki Nagy Pál kúriája	378
— Csáfordjánosfa: Simon-kastély	378
— A dénesfai gróf Cziráky-kastély	32
— Mesterháza: Jekelfalussy-kúria	378
— Pinnye: Simon-kúria	378
— A nagylozsi báró Solymossy-kastély	262
— A röjtöki kastély	113

IV. Múzeumi közlemények.

<i>Cs(ipkés) K(álmán):</i> Gyűjteményeink gyarapodása az 1939. esztendőben	38
— Régi bábsütömlékeink	106
— Néhány régi városházi emlékünkről. (Polgármesteri és városbírói jogar.)	370

V. *Soproni krónikák.*

	Lap.
Idősebb és ifjabb Petz Dániel krónikája 1778—1839. Jegyzetekkel ellátta: Csatkai E. dr.	136

VI. *Életrajzok. Nekrológok.*

<i>Gárdonyi Zoltán dr.</i> : Megemlékezés Altdörfer Viktorról. 1860—1940.	53
Thirring Gyula tanár †	386

VII. *Könyvismertetés.*

<i>Dorosmai János</i> : Ferde magyar tornyok között. (Ism. Ruhmann Jenő dr.)	131
<i>Házi Jenő</i> : Sopron középkori egyháztörténete. (Ism. Mollay Károly.)	45
<i>Heimler Károly</i> : Sopron belvárosa. (Ism. Mollay Károly.)	46
<i>Jordán Károly</i> : Calculus of finite differences	287
<i>Kertész János</i> : Ezer tanulmány az Ezer Tó Országáról. (Ism. Heimler K. dr.)	132
<i>Kolb Jenő</i> : Régi játékkártyák. (Ism. Mollay K.)	46
<i>Németh Sámuel</i> : A soproni evangélikus liceum küzdelme a magyar tannyelvért a Bach-korszakban. (Ism. Ruhmann J. dr.)	286
<i>Soproni Elek dr.</i> : A kultursarok gondjai Sopron vármegye szociális és gazdasági viszonyainak feltárása. Budapest, 1940. (Ism. Heimler K. dr.)	387
<i>Thier László</i> : Közlemények Thier László magángyűjteményéből. (Ism. Heimler K. dr.)	287
<i>Thirring Gusztáv dr.</i> : A soproni polgárság vagyoni és birtokviszonyai II. József korában. (Ism. Heimler K. dr.)	131
<i>Wagner Richárd dr.</i> : Kogutowicz Károly Emlékkönyv. (Ism. Leitner József.)	287

VIII. *Könyvészet.*

Sopron bibliográfiája	47, 289
---------------------------------	---------

IX. *Képek jegyzéke.*

Altdörfer Viktor arcképe	55
Bábsütőemlékek	107—111

	Lap.
Báli meghívó (1871)	29
Bencéstemplom. (Halotti címer és sisakdisz.)	31
Borsajtók	359, 360, 361, 362
Emléklap (1863. dalosünnepély.)	28
Faszobrok (városi múzeum)	40
Fertő: énekes hattyú	68
<i>Képek Sopron multjából:</i>	
— Erzsébetkert melletti malom	220, 285, 292
— Festőház	67
— Gazdapolgári ház a Bécsi-utcában	73
— Szélmalom-utcai részlet	93
— Várfalrészlet az Ikva-patak mellett	61
<i>Kereskedelmi Testület</i> statutumának címlapja.	241, 333
— céhmesteri címlap	335
Kis János arcképe	63
Kulcsleletek (soproni) változásai	234—238
Lackner Kristóf kézírása	213
Mythras-barlang	269, 270, 273, 275
<i>Nagycekné:</i> Temetőkápolna	22
<i>Nagylozs:</i> Útszéli oszlop	25
<i>Pinnyei</i> templom	24
Polgármesteri és városbírói jogár	370
Polgármesteri ezüstcsengő	371
Római kori kocsidisz (Városi Múzeum)	39
<i>Sopronbánfalva:</i>	
— Falfestménytöredékek	18
— Oltárterítő	19
— Szent sír kápolna	21
— Zárdatemplom	20
Soproni hordók	363—364
Soproni mércék	365, 366, 367
Soproni művészeti képek	374—377
<i>Sopronmegyei kastélyok:</i>	
<i>Bük:</i> Felsőbüki Nagy Pál kúriája	379
<i>Csáfordjánosfa:</i> Simon-kastély	380
<i>Dénesfa:</i> Gróf Cziráky-kastély	32, 34, 35
— kápolna	33
— IV. Károly király emlékkápolnája	36
<i>Mesterháza:</i> Jekelfalussy-kúria	381
<i>Nagylozs:</i> Solymossy-kastély	262—266
<i>Pinnye:</i> Simon-kúria	380
<i>Röjtök:</i> Verseghy Nagy Elek kastélya	114—127
Sopronszécsényi templom	23

Megjelenik:
február, május,
augusztus és no-
vember hónapban.
Előfizetési díj:
Egy évre 6.— P.

SOPRONI SZEMLE

MŰVELŐDÉSTÖRTÉNELMI FOLYÓIRAT

Szerkesztőség:
Sopron, Kőlesey
Ferenc - utca 1.
Kiadóhivatal:
Várkerület 44.
Táv.b.: 836, 379.

IV. ÉVFOLYAM.

1940 NOVEMBER 15.

6. SZÁM.

Adatok Sopron 112 év előtti gazdasági helyzetének ismeretéhez.

Irta: Dr. Thirring Gusztáv.

A 18. század második felében és a 19. század első felében végrehajtott számos országos összeírás közül gazdagságánál és jelentőségénél fogva kiemelkedik az 1828. évi ú. n. *regnicoláris összeírás*, mely az 1825. évi VII. tc. alapján közvetlenül a Nádor felügyelete alatt hajtatott végre. Ennek az összeírásnak főcélja volt az állami adóknak egyenletes kivetésére alkalmas alap előteremtése és evégből szükséges volt az adózó polgárságnak az egész országban azonos elvek szerint szélesalapú felvétele ház- és földbirtokával és állatállományával együtt, egyben birtoka termékenységének és jövedelmezőségének megállapítása is. Mivel az összeírás tüzetes eredményei az egész országról fennmaradtak és az eredeti összeíróvekben az országnak minden községe és azokon belül minden egyes adózó fél névszerint és minden birtokának felsorolásával szerepel, ez az összeírás oly gazdag anyagot őrzött meg, mely a legintenzívebb helyi kutató-sokra bő lehetőséget ad.

Az Országos Levéltár regnicoláris osztályában őrzött ezen anyagban Sopron városának összeírása is a maga teljességében fennmaradt. Ez az összeírás házról-házra haladva felsorol minden egyes adózó családfőt, annak ház- és földbirtokával együtt és így szinte kimeríthetetlen anyagot nyújt Sopron régi társadalmi, gazdasági és birtokviszonyainak felismerésére. A rendelkezésünkre álló korlátolt tér nem engedi meg az adózó családfőkről közölt tüzetes adatoknak egyénienkénti feldolgozását; arra kell tehát szorítkoznunk, hogy az összesítő táblázatokban foglalt anyagot ismertessük, amelyből, valamint a hozzácsatolt mellékletekből elég hű képet kapunk a város lakosságának 112 év előtti birtokviszonyairól és gazdasági helyzetéről.¹⁾

¹⁾ E helyen őszinte köszönetet kell mondanom dr. Pálffy Ilona orsz. allevéltárosnak, az 1828. évi összeírás legálosabb ismerőjének, aki az összeírásnak Győr, Kecskemét, Veszprém, Szombathely és Székesfehérvár városokra vonatkozó anyagának a Magyar Statisztikai Szemle 1934—38. évi

A város közállapotai.

Az összeíráshoz csatolt mellékletekben számos adatot találunk a város közállapotaira vonatkozólag. Bár ezek az összeírás speciális jellegéből kifolyólag nem adhatják a város közállapotainak teljes képét, mégis érdekesnek tartjuk azoknak rövid megemlítését. A közigazgatást a Belvárosban egy bíró, 6 választópolgár, 2 esküdt s egyben választópolgár és 1 fertálymester intézte. A Várkerületen 1 választópolgár, 2 esküdt és 2 fertálymester; az I. fertályban 1 választópolgár, 4 esküdt és 3 fertálymester; a II. fertályban 2 választópolgár, 1 esküdt s egyben választópolgár, 2 esküdt és 3 fertálymester; a III. fertályban 1 választópolgár, 2 esküdt és 3 fertálymester; a IV. fertályban 1 választópolgár, 2 esküdt és 3 fertálymester; a Városhalon kívül 2 választópolgár, 1 esküdt és 3 fertálymester; végül Brennbergbányán 1 választópolgár, 1 esküdt és 1 fertálymester látta el a közigazgatási szolgálatot. Ilyenformán a város egész területén 52 egyén állott a kerületi közigazgatás szolgálatában, kikhez még 17 szegődményes személy járult hozzá (közülök a Belvárosban 6, a város falain kívül 7).

A jelentések ezután súlyosan panaszolják a városra nehezítő rendkívüli katonai terheket. Azt hangoztatják, hogy alig van az országban törvényhatóság, mely csekély területe és tizenháromezernyi lakossága mellett ekkora katonai terheket visel, mint Sopron. A város ugyanis $34\frac{1}{2}$ portát (adóegységet), illetve ennek megfelelően 23 ezer és néhány száz forint katonai adót viselt. Két kaszárnya volt a városban a lovasság és a gyalogság részére, melyek egyikét 1817-ben (tehát a devalváció idején) mintegy százezer forint költséggel kellett felépíteni és berendezni. Ezenfelül évenként szállást és ellátást adott a város az ezredesnek és a hadtestparancsnoknak és körülbelül 30.000 élelmezési adagot a katonaságnak és a lovaknak az országosan megállapított átlagáron, holott az egész országban Sopronban voltak a terményárak a legmagasabbak. Ingyen adott továbbá a város kb. 200 köb öl tüzifát és 100—180 katonai személynek és lónak szállást, ellátást, gyertyát és szalmát. Ilyenformán pl. az 1816/17. katonai évben (a devalváció idején) 60.000 forinton felül volt a katonai kiadások összege.

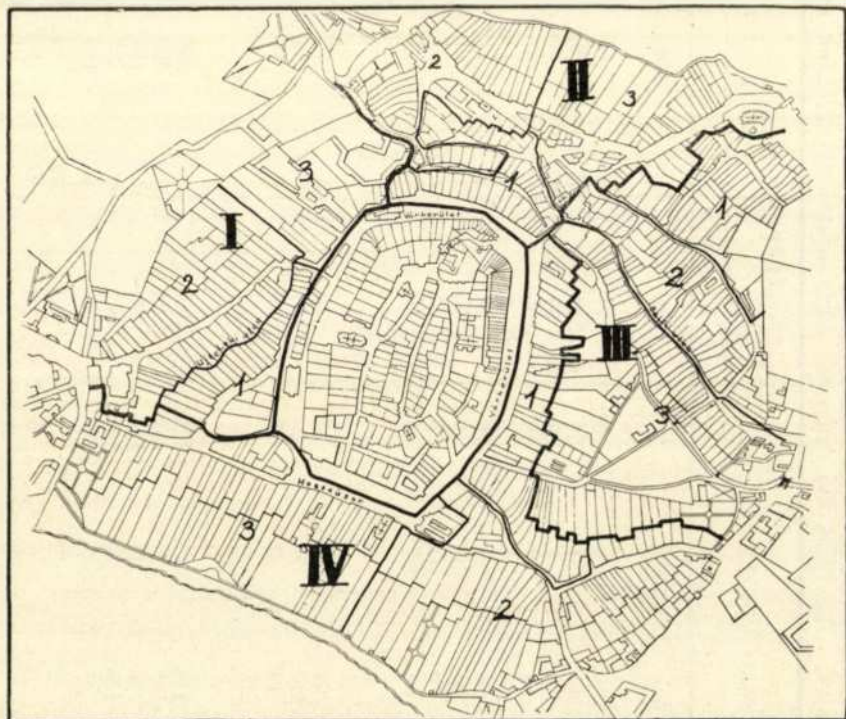
A házipénztárba befolyt rendes jövedelem a kiadások fedezésére rendszeresen nem lévén elegendő, az adózóknak évenként jelentős rendkívüli összegeket kellett fizetniök. Az 1808. évi nagy

évfolyamaiban közzétett tüzetes ismertetésével az összeírás nehéz szerkezetének megismerését és az akkori hivatalos latin szöveg megértését a kutatóknak lényegesen megkönnyítette és aki e sorok íróját is tanácsaival, felvilágosításaival és számos részletadat közlésével a legmesszebbmenőleg előzeny módon támogatta és útbaigazította.

tűzvész és a francia megszállás (május 29-étől november közepéig) igen sok kárt okozott a városnak, melyet még az összeírás idejéig sem hevert ki.

Az adózók összeírása.

Az 1828. évi összeírás is osztozik a régi conscriptióknak abban a közös hibájában, hogy nem az összes lakosságot, hanem

Sopron kerületi beosztása 1828-ban.

A római számok a fertályokat (Viertel), az arabs számok ezeknek alkerületeit (Anfang), a vastag vonalak az előbbieknak, a vékony vonalak az utóbbiaknak határait jelzik.

annak csak egy részét, ez esetben az *adózó* rétegeket öleli fel, és ezért eredményei nem általános demografiai értékűek, és így nem is engednek következtetést a lakosság összességére. A fennmaradt összeíróívek városrészenként házról-házra haladva névszerint felsorolják a háztulajdonost és az abban a házban lakók közül azokat a családfőket, akiknek családtagjaik között adó-

1. sz. táblázat. Az 1828. évi összeírás főbb adatai városrészek szerint.

Megnevezés	Belváros	Várkerület	Külváros				Város-falon kívül	Összesen
			I.	II.	III.	IV.		
Az adózók összes száma.	561	379	713	1191	1083	1406	5.927	
<i>Ezek közül:</i>								
honoratior	38	9	5	13	11	23	99	
polgár	111	81	150	264	255	275	1.177	
zsellér	9	1	29	29	67	44	202	
háználküli zsellér	68	9	78	109	112	70	620	
A családfővel / testvérei együttélő / fiai	—	1	2	2	1	—	7	
szolgák	46	11	30	44	55	68	228	
női cselédek	8	39	59	90	59	70	397	
leányai	66	14	23	22	25	68	183	
.		87	71	60	59	131	514	
Iparosok és kereskedők.								
Önálló iparosok (mester- emberek)	91	60	64	148	83	153	621	
Iparossegédek, tanoncok	113	75	60	147	94	154	657	
Kereskedők	24	23	2	20	10	16	95	
Az adózók közül hány- nak volt:								
háza	118	119	180	268	299	268	1.362	
szántóföldje	109	20	168	225	223	253	1.028	
rétje	98	11	124	123	102	188	665	
szőlője	126	29	192	305	359	353	1.435	
gyümölcsöse	49	25	50	58	43	165	520	
lova	3	3	7	13	23	34	96	
szarvasmarhája	3	—	72	60	92	83	322	
apró-marhája	4	1	16	10	9	31	74	

Megnevezés	Belváros	Várkerület	Külváros				Város- falön kívül	Összesen
			fertály					
			I.	II.	III.	IV.		
Megadóztatott házak:								
száma	122	116	147	147	155	111	892	
területe □ ölelben	12.469 1/2	6.326	20.864	22.236	36.315	17.770	135.635 1/2	
becsértéke (frt., kr. ¹)	4.096'39	2.106'21	5.831'35	5.394'33	10.683'03	3.629'07	36.677'33	
adója (frt., kr. ¹)	2.380'44	1.568'07	1.662'18	1.040'01	2.213'32	446'55	10.270'17	
Ebből:								
Census realis	1.566'12	855'31	879'10	571'33	1.307'50	326'29	5.905'19	
Census parificatus	814'32	712'36	783'08	468'28	905'42	120'26	4.364'58	
Mezőgazdasági terület.²⁾								
Szántóföld (pozsz. mérő)	2.377 3/6	237	1.774 2/6	1.852 3/6	4.301 5/6	1.970 4/6	15.300 1/6	
Rét (hold)	331	67 3/4	198 1/4	151 1/4	521 3/4	255 5/4	1.763 1/4	
Szőlő (pozsonyi mérő)	406 1/6	94 4/6	730 4/6	706	808 1/6	492	3.820 4/6	
Gyümölcsös (pozsz. mérő)	36 3/6	17 5/6	14 5/6	13 1/6	111 1/6	212	425 4/6	
Háziállatok.								
Ló (3 éven felül)	6	11	23	57	69	36	218	
Szarvasmarha: ökör	—	—	58	106	146	12	454	
tehén	6	—	87	123	117	22	477	
növendékmarha	—	—	6	2	2	—	11	
Juh	8	—	31	72	88	—	296	
Kecske	2	—	2	2	1	1	10	
Sertés	3	3	—	8	37	7	72	
Kávé- és bormérésekre kivetett adó (frt., kr. ¹)	17'12	280'—	100'—	40'—	159'00	—	596'12	

¹⁾ 1 frt. = 60 kr. — ²⁾ A tulajdonos lakóhelye szerint kimutatva.

köteles személy volt található. Ezeknek rendi állapotát és a családfőhöz való viszonyát feltüntetve, közlik a birtokukban lévő ház területét és adóját, majd a belsőségek, a szántóföldek, rétek, szőlők és gyümölcsösök területét, értékét és jövedelmezőségét, a háziállatokat és végül a kávé- és bormérésekre kivetett adó nagyságát. Igen értékes adatokat közöl még a Megjegyzések rovata, amelyekből az adózó foglalkozását, segédeinek számát stb. tudhatjuk meg. Az összeírás a nemességre nem terjeszkedett ki, de azokról a nemesekről, akik házbirtokuk után meg voltak adóztatva, némi adatokat mégis találunk. Igen értékesek továbbá az összesítő táblázathoz csatolt mellékletek, amelyekből különösen a gazdálkodás ügyes-bajos dolgairól nyerünk fogalmat.

Az összeírás főbb eredményeit az idecsatolt 1. számú táblázatba foglaltuk össze. Ez a táblázat városrészenként mutatja ki az összeírás eredményeit és ezek összesítését.

A városrészek a következők: *Belváros* (Interior Civitas), *Várkerület* (Fossatum), mely alatt azonban a mai Várkerületnek csak belső, a várbástyákra támaszkodó házsora értendő, mert a külső házsor már a Külvároshoz, mégpedig annak II. és IV. fertályához számított; a *Külváros* (Suburbium) négy fertálya (pars) és végül a *Városfalon kívüli* részeket (Extra-moenialia).

Az összeírás a város területén 892 házat és azokban 5927 adózó felet állapított meg. E számra vonatkozóan azonban meg kell jegyezni, hogy azok az adózók, akiknek több házuk volt, többszörösen irattak össze s így az adózók tényleges lélekszáma a kimutatott összegnél valamivel alacsonyabbra veendő.

Az adózók között férfiak és nők egyaránt, de csak a 18. életévtől a 60-ig vétettek számba, mivel a 60 éven felüliek nem estek megadóztatás alá. A város főátlagában egy házra 6'6 adózó fél jut, de ez a szám lényegesen ingadozik a város különböző részeiben. A Belvárosban (4'6) és a Várkerületen (3'3), az egy-egy házra jutó adózók átlagszáma jóval kisebb a városi átlagnál. Ez természetes is, hiszen a háztulajdonosok között aránylag sok a főnemes és a nemes. A végösszesítés alapján 1828-ban ugyan a háztulajdonosok társadalmi megoszlását nem tudjuk megállapítani, de hivatkozhatunk arra, hogy 1784 85-ben 65 házzal a háztulajdonosok 7%-a tartozott a főnemesi és a nemesi rendbe, s ezek többségének a Belvárosban volt a háza.²⁾ Márpedig ezek a háztulajdonosok családjukkal és szegődményes cselédségükkel együtt adómentesek voltak. Ezenkívül is a Belvárosban és a Várkerületen a legmagasabb az egylakásos házak

²⁾ V. ö. *Dr. Thirring Gusztáv*: Sopron városa a 18. században. Sopron, 1939, a 62. és 64. lapon.

arányzáma, ami megint az átlagösszeget csökkenti. A Külváros négy fertályában — ezek után magától értetődően — jóval magasabb az átlag a városi átlagnál. Legmagasabb a IV. fertályban (9'1) és a II. fertályban (8'1). Ezt — az eddigieken kívül — onnan is magyarázhatjuk, hogy a külső városrészekben a részházak tulajdonosai maguk is ott laknak s így az adózók száma lényegesen emelkedik, míg az összeírás végösszesítése a részházakat nem számítja önálló házaknak. Egyébként is a gazdálkodó rétegekben gyorsabb a fiatalok önállósulása és így az adózók száma jobban emelkedik, mint a magasabb kulturájú Belvárosban és a Várkerületen, ahol a családi vagyon megosztása — úgylátszik — később és lassult menetben történik, mint a föld- és szőlőművelő lakosság körében.

Az összeírás főösszesítése az adózó feleket bizonyos társadalmi osztályok és más szempontok szerint is részletezi. Külön mutatja ki — a régi felfogás szerint — a honoratiorokat, a polgárokat (*cives*), a jobbágyokat (*coloni*), de ilyenek Sopronban, mint szab. kir. városban egyáltalában nem szerepelnek, a zselléreket (*inquilini*), akik valamely ingatlant bírtak és a háznélküli zselléreket (*subinquilini*). Külön szerepelnek még az adózónak a háztartásban élő és szintén adót fizető testvérei, fiai és leányai (de csak a 18. életéven felül), valamint a szolgák (*servi*) és női cselédek (*ancillae*) és végül a mesteremberek (*opifices*) és kereskedők (*mercatores et quaestores*).

Ez a részletezés nem adja ki a háztartás összes tagjainak számát, mert a családfő vagy egyéb családtagok felesége, valamint a háztartásban élő ipari segédek és tanoncok részére nincs külön rovat, az adózók összegében azonban ezek mégis bentfoglaltatnak. Megjegyzendő még, hogy amely adózónak több háza volt, csak első ízbeni felsorolásakor számított a polgárok közé, ismételt felsorolásakor pedig zsellérként mutattott ki.

Amint látható, ennek a részletezésnek egyáltalában nincs egységes felosztási alapja és így a lakosság társadalmi megoszlásáról nem kaphatunk világos képet. Némi tájékozódást azonban mégis meríthetünk belőle, különösen, ha az egyes városrészeket egymással összehasonlítjuk.

A csatolt 1. számú táblázat szerint a város egész területén összeirt adózók között volt 99 honoratior, 1177 polgár, 202 zsellér (akinek háza is volt) és 620 háznélküli zsellér. E társadalmi osztályoknak az egyes városrészek közötti megoszlása tekintetében megemlítendő — mint természetes jelenség — a honoratioroknak a Belvárosban való tömörülése, amivel szemben áll a zsellérellemnek erős túltengése a Külvárosban. A polgári elem, mely úgyszólván az összes mesterembereket és a háztulajdonosok legnagyobb részét magában foglalta, a népesség számát

tekintve, egyenletesen oszlott meg a Belvárosban és a Külvárosban.

A megadóztatott házak száma, amint említettük, 892. Ezekre összesen 10.270 frt. 17 kr.³⁾ adó volt kivetve, amiből 5.905 frt. 19 kr. volt a census realis, vagyis az az adó, amely a tényleges házbérvédelem után fizettetett, míg 4.364 frt. és 58 kr. a háztulajdonosok által lakott házak bérértékére vetetett ki (census parificatus). A helyesbítések végrehajtása után az utóbbi censust 506 frt. 54 kr.-ral növelni, a census realist pedig 124 frt. 48 kr.-ral csökkenteni kellett, ennél fogva az adóztatás alapjául szolgáló végleges összeg a census realisra vonatkozólag 5.780 frt. 30 kr., a census parificatusra vonatkozólag 4.871 frt. 52 kr. volt és így a kivetett összes adóösszeg 10.652 frt. 22 kr-t tett ki. Tekintve azt, hogy az adó a bérvédelemnek 10%-a volt, az összes megadóztatott házak bérvédelme, illetve bérértéke mintegy 106.000 frt.-ra tehető. Mivel a Belvárosban a tényleg fizetett bérek védelme majdnem kétszerese a tulajdonos által lakott lakások bérértékének, ebből megállapítható, hogy ott a bérbeadott lakások bérösszegének aránya sokkal nagyobb volt, mint — a Városhalon kívüli résztől eltekintve — bármely más városrészben.

A házak értékük szerint 13 adóosztályba voltak besorolva, melyek közül az első osztály ölenként 24 kr. adóval volt megterhelve, a többiek pedig osztályonként egy-egy kr.-ral kevesebbet fizettek, úgyhogy a 13. osztályban már csak 12 kr. adó jutott a ház területének egy-egy ölére.

A házak a hozzájuk tartozó belsőséggel (udvar, házikert stb.) együtt 135.635½ négyszögöl (orgya) területet foglaltak el, egy házra tehát átlag 152 négyszögöl terület jutott. Nagyon természetes, hogy a Külvárosban, ahol a házakhoz nagy gazdasági udvarok csatlakoztak, az átlagos terület jóval magasabb volt, egyes negyedekben a 200 négyszögölet is elérte, míg a Várkerületnek a várbástyákra támaszkodó házaiban csak 55 volt és a sűrűn beépített Belvárosban is ennek mintegy kétszerese.

Az összes belsőségek értékét az összeírás 36.677 frt. 33 kr.-ban állapította meg. Összevetve ezt a belsőségek területével, főátlagban 16 kr.-t kapunk, mint egy négyszögöl terület értékét. Ez az érték a Belvárosban és a Várkerületben természetesen jóval magasabb volt, a 20 kr.-t is elérte. Hozzácsatlakozik a mai Várkerület külső házsorát magábfoglaló IV. és II. fertály 18—17 kr.-ig átlagos értékkel, míg a szerényebb városrészeket felölelő I. és III. fertályban egy négyszögöl átlagos értéke csak

³⁾ Meg kell jegyeznünk, hogy az 1828-ban forgalomban volt pénznem az ú. n. Conventions-Münze volt, melynek forintja 60 krajcárt foglalt magában. Erre különösen ott kell ügyelnünk (így a táblázatunkban is), ahol többféle pénzüsszegék egy főösszeggé egyesítetnek.

15 kr. volt, a Várfalon kívül pedig 13 kr.-ra szállt alá. Ezek az adatok világosan mutatják az egyes városrészek házainak, illetve telkeinek értéke között fennálló nagy különbségeket, amelyek egyúttal az egyes kerületek városias jellegének fokára is rávilágítanak.

Háztulajdonosok.

Az adózóknak névszerinti összeírásából kiderül, hogy a városban 1362 háztulajdonos volt; ezeknek száma tehát lényegesen nagyobb volt, mint a megadóztatott házak száma (892). A nagy különbséget a részházak tekintélyes száma okozza, vagyis azon házaké, amelyeknek két vagy több tulajdonosuk volt. A házak és háztulajdonosok számáról a következő adatok adnak képet:

	Házak száma:	Háztulajdonosok száma:
1766.	675	912
1784.	782	993
1798.	848	1159
1828.	892	1362

Minél nagyobb a háztulajdonosok száma, annál több olyan ház van, melynek több a tulajdonosa. Sopronban az 1828. évben — úgy mint régebben is — a részházak szinte kivétel nélkül a Külvárosban voltak, ahol helyenként kétszerannyi volt a háztulajdonos, mint a ház; így p. o. a III. fertályban 147 háznak 299, az I. fertályban pedig 94 háznak 180 tulajdonosa volt. Hogy a részházaknak tényleges száma ebben az évben mennyi volt, az összeírás adataiból nem tűnik ki. De mivel tudjuk, hogy 1820-ban 195 részházat találtak Sopronban,⁴⁾ az 1828. évre is kb. ugyanannyit vehetünk fel.

Iparosok.

Érdekes adatokat foglal magában az összeírás főösszesítése a városban élő mesteremberekről és ezeknek segédszemélyzetéről. Az adózók névszerinti összeírásában 621 mesterember szerepel, de a hozzácsatolt magyarázó szöveg 701-re teszi ezeknek a számát. Igaz, hogy ezek közül 68 olyan mester volt, aki üzemét nem folytatta és csak jogfenntartás céljából tartatott nyilván. Igen tekintélyes (259) volt azoknak a mestereknek száma, akik minden segédszemélyzet nélkül gyakorolták iparukat. Az iparosoknak nagyobbik fele, t. i. 374 mester, segédeket alkalmazott üzemében; de közülök 85-en csak időlegesen dolgoztak se-

⁴⁾ V. ö. Dr. Thirring Gusztáv: Sopron városa a 18. században. Sopron, 1939. 66. l.

géddelel és csak 289 olyan mester volt, akinek az év egész folyamán állandóan volt egy vagy több segédje. A mesterek által foglalkoztatott ipari segédek összes száma 562 volt, ezek közül 404 állandó segéd volt, 158 pedig az évnek csak bizonyos részében talált alkalmazást. Arról, hogy az egyes mesterek hány segédet alkalmaztak, adatok nem állanak rendelkezésre. De ha a fenti adatokat egymással összehasonlítjuk, úgy kiderül, hogy egy mesterre átlag csak másfél segéd jutott, úgyhogy csekély lehetett azon iparosok száma, akik két vagy több segédet alkalmaztak. Hogy üzemük nem lehetett nagyon jelentékeny, abból is megállapítható, hogy az összes inasok száma nem volt több 94-nél. Ezt az összeírók abból magyarázták, hogy a birodalmi főváros, Bécs közelsége folytán a lakosság a különlegesebb iparcikkeket onnan szerzi be és a soproni kézművesek csak a közönségesebbet gyártják a város és környéke alsóbb néposztálya számára.

A tanoncoknak beszámításával az iparban dolgozó összes népesség száma 1357 volt, ami a lakosságnak mintegy 10%-át tette ki és így az akkori viszonyokhoz mérten elég magas arány volt.

Táblázatunkból felismerhető az ipari alkalmazottaknak városrészenkénti megoszlása. Amint látható, számuk a IV. és II. fertályban volt a legmagasabb, úgymint 154 és 147. Ezekbe a fertályokba esett a Várkerületnek külső házsora, ahol üzletüzlethez csatlakozott és alig volt ház bolthelyiség vagy műhely nélkül. A Külváros többi fertályában, ahol a gazdalakosság volt túlnyomó, az ipari segédszemélyzet létszáma természetesen jóval alacsonyabb volt. A Várkerület belső övének házaiban sok volt ugyan az üzlet, de itt főleg kereskedők telepedtek meg.

A 2. sz. táblázat egyenként sorolja fel azokat az iparágakat, amelyek Sopronban képviselve voltak. Ez a táblázat magába foglalja a kertészeket, fuvarosokat és gyógyszerészeket is, amely foglalkozási ágak a mai felfogás szerint nem tartoznak az ipar körébe, de az eredeti táblázat teljessége szempontjából itt is felsoroljuk. Az iparágakat a M. Kir. Központi Statisztikai Hivatal foglalkozási rendszere szerint csoportosítottuk és minden ágat azzal a folyó számmal láttuk el, amelyet az a modern foglalkozási rendszerben visel. Hogyha tekintettel vagyunk arra, hogy ez a felsorolás csak 72 iparágat ölel fel, akkor képet nyerhetünk arról, hogy az iparnak milyen sok ága hiányzott teljesen a régi Sopronban. Általában azt látjuk a táblázat felsorolásából, hogy nagyjából olyan iparágak működtek Sopronban, amelyek a lakosság saját szükségleteinek kielégítésére voltak hivatva, míg a távolabbi kivitelre dolgozó iparágként legfeljebb a harangöntőt, az orgonagyárost és csokoládékészítőt, esetleg a szobrászokat tekinthetjük. Mindenesetre azonban a környék la-

2. sz. táblázat.

Az iparágak részletezése a mesterek és segédek számával.

Az iparág folyószáma a foglalkozási rendszerben	Az iparág megnevezése	Mesterek					Segédek		
		összes száma	akik ezidő szerint még nem dolgoznak	akik segéd nélkül dolgoznak	akik az év egy részében segéddel dolgoznak	akik az egész évben segéddel dolgoznak	akik az évnek csak egy részében dolgoznak	akik az egész évben dolgoznak	összes száma
	<i>Östermelés.</i>								
3.	Kertészek	18	—	18	—	—	—	—	—
		18	—	18	—	—	—	—	—
	<i>Vas- és fémpipar.</i>								
21.	Kovácsok	11	—	3	—	8	—	10	10
21a.	Csatkészítők	1	—	—	1	—	1	—	1
21a.	Sarkantyűkészítők	4	—	2	—	2	—	4	4
24.	Ráspolyművesek	2	—	1	—	1	—	1	1
30.	Kulcskészítők	3	—	1	—	2	—	4	4
30.	Lakatosok	9	—	1	2	6	2	8	10
32.	Tűkészítők	6	—	5	—	1	—	2	2
34.	Aranyművesek	5	—	3	—	2	—	2	2
35.	Harangöntő	1	—	—	1	—	1	—	1
35.	Rézműves	4	—	3	—	1	—	1	1
35.	Rézöntő	1	—	—	—	1	—	1	1
35.	Sárgarézművesek	3	—	2	—	1	—	2	2
38.	Ónművesek	1	—	—	1	—	1	—	1
39.	Bádogos	3	—	1	—	2	—	2	2
		54	—	22	5	27	5	37	42
	<i>Gépgyártás.</i>								
43.	Puskaműves	4	—	1	—	3	—	4	4
48.	Kerékgyártó	9	—	7	1	1	1	1	2
51.	Orgonakészítő	2	—	1	1	—	1	—	1
52.	Hegedűkészítő	1	—	1	—	—	—	—	—
54.	Órásook	5	—	4	1	—	1	—	1
		21	—	14	3	4	3	5	8
	<i>Kő- és üvegipar.</i>								
64.	Fazekasok	5	—	5	—	—	—	—	—
		5	—	5	—	—	—	—	—
	<i>Fa- és csontipar.</i>								
70.	Kádárok	9	—	—	—	9	—	9	9
72.	Asztalosok	18	—	6	—	12	—	18	18
73.	Esztergályosok	8	—	5	—	3	—	3	3
73.	Gombkészítők	12	1	11	—	—	—	—	—
76.	Festők és aranyozók	2	—	2	—	—	—	—	—
78.	Puskaagyműves	1	—	1	—	—	—	—	—
79.	Szítakészítők	6	—	2	4	—	4	—	4
85.	Fésűkészítők	8	—	2	3	3	3	3	6
		64	1	29	7	27	7	33	40

Az iparág folyósága a foglalkozási rendszerben	Mesterek					Segéddek		
	összes száma	akik ezidő szerint ma- guk nem dolgoznak	akik segéd nélkül dolgoznak	akik az év egy részében segéddel dolgoznak	akik az egész évben segéddel dolgoznak	akik az évnek csak egy részében dolgoznak	akik az egész évben dolgoznak	összes száma
<i>Bőr- és szövőipar.</i>								
86. Timárok	3	1	—	—	2	—	2	2
89. Nyereggyártók	7	—	5	—	2	—	2	2
89. Szíjgyártók	4	—	2	—	2	—	3	3
91. Kefekötők	4	—	1	—	3	—	3	3
	18	1	8	—	9	—	10	10
<i>Fonó- és szövőipar.</i>								
93. Posztókészítők	51	10	12	—	29	—	34	34
93. Posztónyírók	6	—	1	1	4	1	7	8
94. Kötélverők	7	—	6	1	—	1	—	1
95. Takácsok	15	2	—	11	2	11	2	13
97. Harisnyaszövők	4	—	2	—	2	—	2	2
99. Gombkötők	2	—	2	—	—	—	—	—
100. Kékkfestők	3	—	—	—	3	—	5	5
101. Kárpitosok	2	—	2	—	—	—	—	—
	90	12	25	13	40	13	50	63
<i>Ruházati ipar.</i>								
102. Magyarszabók	18	—	6	8	4	10	4	14
102. Németszabók	59	9	31	—	19	—	36	36
102. Szűrszabók	2	—	—	1	1	1	2	3
103. Szücsök	13	3	5	1	4	1	4	5
109. Kesztyűkészítők	8	—	2	4	2	4	2	6
110. Kalaposok	10	2	—	1	7	1	7	8
114. Csizmadiák	72	12	28	11	21	11	35	46
114. Cipészek	65	—	24	8	33	8	56	64
115. Vargák	14	3	1	—	10	—	18	18
120. Borbélyok	8	—	—	—	8	—	12	12
120. Fodrászok	2	—	2	—	—	—	—	—
	271	29	99	34	109	36	176	212
<i>Papírosipar.</i>								
122. Kártyafestők	4	—	1	2	1	2	1	3
123. Könyvkötők	4	—	2	—	2	—	2	2
	8	—	3	2	3	2	3	5
<i>Élelmezési ipar.</i>								
124. Molnárok	18	2	3	—	13	—	17	17
125. Pékek	21	—	2	—	19	—	31	31
128. Cukrászok	2	—	1	—	1	—	1	1
130. Csokoládékészítők	1	—	1	—	—	—	—	—
131. Mézeskalácsosok	3	—	—	—	3	—	4	4
135. Mészárosok	33	21	1	—	11	—	11	11
140. Sajt készítő	3	—	3	—	—	—	—	—
142. Sörfőzők	1	—	—	—	1	—	2	2
145. Pálinkafőzők	7	—	7	—	—	—	—	—
	89	23	18	—	48	—	66	66

Az iparág folyósága a foglalkozási rendszerben	Az iparág megnevezése	Mesterek					Segédek		
		összes száma	akik ezidő szerint ma- guk nem dolgoznak	akik segéd nélkül dolgoznak	akik az év egy részében segéddel dolgoznak	akik az egész évben segéddel dolgoznak	akik az évnek csak egy részében dolgoznak	akik az egész évben dolgoznak	összes száma
	<i>Vegyészeti ipar</i>								
157.	Keményítőkészítők	3	—	2	1	—	1	—	1
163.	Szappanosok	11	—	2	5	4	5	4	9
		14	—	4	6	4	6	4	10
	<i>Építőipar.</i>								
172.	Kőművesek	4	1	—	3	—	44	—	44
173.	Ácsok	5	—	1	4	—	24	—	24
174.	Cserépfedők	2	—	—	2	—	5	—	5
176.	Üvegések	6	—	6	—	—	—	—	—
177.	Festők	3	—	1	2	—	2	—	2
181.	Útkövezők	2	—	—	2	—	7	—	7
185.	Kéményseprők	3	—	—	—	3	—	3	3
		25	1	8	13	3	82	3	85
	<i>Sokszorosító- és műipar.</i>								
191.	Szobrászok	3	—	1	2	—	4	—	4
	<i>Egyéb foglalkozások.</i>								
288.	Fuvarosok	17	1	5	—	11	—	13	13
306.	Gyógyszerészek	4	—	—	—	4	—	4	4
	Mindössze	701	68	259	85	289	158	404	562

kosságának ruha- és szövetszükségletét is a soproni iparosok látták el nagyobbára, kiknek száma ez okból igen jelentékeny volt. Így a ruházati iparban összesen 271 mester dolgozott 212 segéddel, a fonó-szövő iparban 90 mester 63 segéddel. Az egyes iparágak közül, a mesterek számát tekintve (zárójelben a segédek számával), előljártak: szabók, (úgy magyar és német, mint szűrszabó) 79 (53), csizmadia 72 (46), cipész 65 (64) és posztókészítő 51 (34). Részint iparáguk különlegességénél fogva, részint pedig a mesterek nagyobb száma miatt még a következő iparágakat említjük meg: tükészítő 6 (2), rézöntő 1 (1), puska-műves 4 (4), hegedűkészítő 1 (—), esztergályos 8 (3), gomb-készítő 12 (—), puskaagyműves 1 (—), kesztyűs 8 (6), kártya-festő 4 (3) és pálinkafőző 7 (—).

Mint már említettük, a mesterek általában kevés segéddel dolgoztak, hiszen a segédek száma csak 562. Jelentékenyen na-

tályba a 300 forinton alúli tőkével rendelkező kereskedők soroltattak be.

A két nagykereskedő tekintélyes segédszemélyzetet alkalmazott; úgy Flandorffer, mint Hófer üzletében egyformán alkalmazva volt, 1 könyvelő, 2 szállító, 1 raktáros, 2 segéd, 1 inas és 1 háziszolga, összesen tehát 8—8 személy. A többi kereskedő jóval csekélyebb személyzettel dolgozott. Az alkalmazottak összes száma volt: 2 könyvelő, 4 szállító, 2 raktáros, 25 segéd, 39 inas és 2 háziszolga. Összesen 75.

A kereskedők közül legtöbb volt a rőfös (15) és vegyeskereskedő (12), de feltűnően sok volt a vaskereskedő is (8). Ezekén kívül csak 4 posztókereskedő és 1 norinbergi kereskedő szerepel a felsorolásban. Hely- és családtörténelmi szempontból érdekesnek tartjuk a kereskedőknek névszerinti felsorolását, hozzacsatolva az alkalmazott személyek létszámát.

Rőföskereskedők: Besserer testvérek 2, Friedrich István 1, Gruber Lajos 2, Heidelbert és Eckl 1, Limberger György 1, Martiny Károly Samuel 1, Pfendesack Samu Gottlieb 2, Rach András —, Stráhner András 1, Stocker Dániel —, Schiller György Lajos 1, Schmidt Károly 3, Schwarcz és Társa 1, Schöll Gottlieb 1, Walheim József 2; összesen 15 kereskedő 19 alkalmazottal.

Vegyeskereskedők: Bastian János 2, Duriguzzi Lénárt 1, Flandorffer Ignác 8, Giefing Márton 3, Gusetty Lőrinc 2, Hófer Péter 8, Kruchina Venccel 3, Pillart Ferenc 3, Pinterits Károly 2, Rusz József 2, Springer Ferenc 2, Török János 1; összesen 12 kereskedő 37 alkalmazottal.

Vaskereskedők: Förster János György —, Habengast András 2, Kern Edward Gottlieb 1, Rátz János György 2, Steiner János 1, Thirring Mátyás 3, Tschurl György Dániel 4, Zügen Gottlieb 2; összesen 8 kereskedő 15 alkalmazottal.

Posztókereskedők: Lenck Gottlieb —, Szöllösy János György 2, Töpler András 1, Wrchovszky Ferdinánd —; összesen 4 kereskedő 3 alkalmazottal.

Norinbergi kereskedő: Unger Lajos alkalmazott nélkül.

Meglepő az összeíróknak az a megjegyzése, hogy Sopronban terményekkel, gubacccsal, borral, fával, vászonnal és egyéb hazai termékekkel kereskedők (Questores) „alig vannak, mindössze 4 sertéskereskedő érdemel említést”; a kereskedők névjegyzékében azonban ezek nem szerepelnek. A városban — mint említettük — összesen 21 szatócsot írtak össze, ezeket jövedelmük nagysága szerint három osztályba sorozták; az első osztályba 6, a másodikba 4 és a harmadikba 11 szatócs tartozott. Róluk közelebbi adatok nem állanak rendelkezésünkre.

Szántóföldek.

Az összeírás eredményei szerint Sopron városában 1028 adózónak volt szántóföldje. Ezek túlnyomórészt természetszerű-

leg a Külvárosban éltek, de a Belvárosban is volt 109 földtulajdonos, a túlnyomóan kereskedőktől lakott Várkerületen azonban csak 20 adózót írtak össze, akiknek földjük volt.

Az összeírás a szántóföldek területét pozsonyi mérőkben (metreta posoniensis) fejezi ki;⁵⁾ egy pozsonyi mérő egyenlő volt 600 négyszögöllel, két pozsonyi mérő pedig 1 holdat adott ki. Ebből látható, hogy akkor 1200 négyszögöles holdak szerint történt a szántóföldek területének megállapítása és így helyesen jártam el, amikor „Sopron városa a 18. században” című munkámban (179. lap) a 18. századvégi holdat szintén 1200 négyszögöllel vettem számításba. Az 1828-ban összeírt szántóföldek összes területe 15.300 pozsonyi mérő volt, ennek a területnek egyharmada azonban (5100 pozsonyi mérő) ugarnak (vervactum) vétetett, úgyhogy az adózás alapjául szolgáló tényleg bevetett terület 10.200 pozsonyi mérő, vagyis 5100 hold volt. Tehát lényegesen több, mint a 18. század végén. Az összeírók becslése szerint egy metrétán átlag $2\frac{1}{2}$ pozsonyi mérő (ürmérték) gabona termett, úgyhogy az összes gabonatermés 25.500 pozsonyi mérőre volt tehető. Egy pozsonyi mérőnek jövedelmét $47\frac{1}{2}$ kr.-ban állapították meg és így az egész termés nyers jövedelmét 81.075 frt.-ra tették az összeírók. Mivel azonban a revízió folyamán ezt az átlagot $49\frac{3}{8}$ kr.-ra emelték fel, a termés jövedelme is 8393 frt. 45 kr.-ra emelkedett. Ebből a jövedelemből azonban levonásba kellett hozni a felhasznált vetőmag értékét, a termelési és művelési költségeket és a leadandó tizedet, úgyhogy végeredményben 1 pozsonyi mérő tiszta jövedelme 10'5 kr. volt és így az egész termés tiszta jövedelme 1785 frt. volt, ami kétségkívül rendkívül kevés. Meg is jegyzik az összeírók, hogy a földművelés igen szűkös, kisméretű lévén, a népesség földműves része Sopronban és a környező megyékben alig tudja a szükséges élelmet magának megszerezni. Végül megállapítja az összeírás, hogy az egész termés (procreatio) nyers értéke 31.365 forint, amely összeg a revízió folytán 30.557 frt. 30 kr.-ra csökkent.

Ezen érték- és jövedelembecslések mérlegelésénél azonban nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy mivel ez az összeírás adózási célokból rendeltetett el, a lakosság kétségkívül arra törekedett, hogy a földek értékét és jövedelmét az összeírók előtt minél kisebbnek, a felmerült költségeket pedig minél magasabbnak tüntesse fel. Csakis innen magyarázhatjuk meg azokat a

⁵⁾ *Acsády Ignác szerint:* (Magyarország népessége a Pragmatica Sanctia korában, 26. oldal) az 1715 és 1720. évi országos conscriptia alkalmával szintén a pozsonyi mérőegységek vétettek alapul, mégpedig a területre vonatkozólag a pozsonyi köblös föld, melyet ő 1100—1200 négyszögöllel vesz egyenlőnek, tehát az 1828-ban használatban volt holddal egyezőnek tekinthető.

szintén valószínűtlenül alacsony értékeket, melyeket az összeírás közöl.

Az összeíráshoz csatolt mellékletek számos részletet közölnek a szántóföldek megműveléséről és azoknak minőségéről és jövedelmezőségéről. Ezek szerint a szántók egyik részét évenként — trágyázás után — öszivel, második részét tavaszával vetették be, a harmadik rész pedig ugarnak maradt. Szokásos volt a háromévenkénti trágyázás, de a szántók nagy részét — részben a nagy távolság, részben a kevésszámú háziállat következtében trágyahiány miatt — gyakran nem is lehetett megtrágyázni. Különbösen is a szőlők részére igen sok trágyára lévén szükség, a helybeli trágyamennyiség nem is volt elegendő a mezők megtrágyázására, hanem a szomszédos községekből vásárolták a gazdák a trágyát. A szántás az őszi vetés alá kétszer, a tavaszi alá négyszer történt.

Az országgyűlési utasítás értelmében a szántókat négy osztályba kellett sorolni, melyeknek bérösszege (census) és területe a következő volt:

	Bérösszeg	Terület holdakban	Összes adó
1. osztály	3 frt.	500	1500 frt
2. „	2½ „	1880	4700 „
3. „	1½ „	3159	4738 ⁹ / ₁₀ „
4. „	³ / ₆ „	2148	1718 ⁹ / ₁₀ „
Összesen		7687	12656 ⁹ / ₁₀ frt.

Az összeírók megjegyezték, hogy az első osztályba alig tartozik szántó s a bérlők különben sem fizetik a bért készpénzben, hanem faszállítással és egyéb munkákkal törlesztik le.

Egy hold szántó átlagos bérértéke 1 frt. 35 kr. és így egy ½ holdnak, vagyis egy pozsonyi mérő szántóé 47½ kr. volt. Ennek termését átlag 2½ pozsonyi mérő (ürmérték) gabonára tették. A termés átlagos piaci értéke 1 frt 13⁵/₆ kr. volt. Egy pozsonyi mérő (½ hold) szántó termésének átlagos értéke tehát 3 frt. 4½ kr. volt.

Egy hold (2 pozsonyi mérő) művelési költségét ekként állapították meg: búza alá négyszer, egyéb vetés alá kétszer, átlagosan tehát háromszor szántva, a szántás költsége 1 frt. 48 kr., vetés 42 kr., a trágya értéke és a kihordási költség 3 frt. 18 kr., együtt 5 frt. 48 kr. holdanként.

Egy hold szántóra 6 szekér trágya volt szükséges; minthogy azonban a szántó minden harmadik évben ugaron maradt, évenként 3 szekér trágya volt számítható 1 frt 6 kr. költséggel. Egy ½ hold szántó termésének átlagos értéke 3 frt 4½ kr., a kiadás pedig erre 2 frt. 54 kr. és így a tiszta haszon ½ holdanként (egy pozsonyi mérő) 10½ kr. volt.

Az összeírók megjegyezték még, hogy a területből 4250 hold volt búzával bevetve, ugyanannyi rozssal, árpa és zabbal 2125—2125 hold.

Rétek.

A város határának rétjei összesen 665 tulajdonos között oszlottak meg, kiknek legnagyobb része természetesen a Kül-

városban lakott. A rétek területét kaszálókban állapította meg az összeírás; egy kaszáló egyenlő volt egy holddal, vagyis 2 pozsonyi mérővel. A rétek területe $1763\frac{1}{4}$ kaszáló, azaz hold volt.

Az összeírók a rétet egyenértékűnek vették az elsőosztályú szántófölddel, vagyis holdját 3 frt. bérértékben állapították meg. A kimutatott nyers jövedelem $3526\frac{2}{4}$ frt. volt, de a termelési költségek és a tized levonásával (ugár itt nem lévén) a rétek tiszta jövedelme 1587 frt. $49\frac{2}{4}$ kr.-ban állapították meg.

Az összeírók a munkálatukhoz csatolt észrevételekben a házhelyekhez tartozó rétek megoszlását, területét és bérösszegét a következőkben sorolják fel:

	Bérösszeg	Terület holdakban	Összes adó
1. osztályu	3 frt.	863	2589 frt
2. „	1 „	702	702 „
		Összesen 1565	3291 frt

Ezek szerint egy hold átlagos bére 2 frt 6 kr., 1 pozsonyi mérő (1/2 hold) tehát 1 frt 3 kr. volt. Ebből levonva holdanként kaszálásra 36 kr.-t, begyűjtésre 36 kr.-t, összesen 1 frt. 12 kr.-t, maradt a tiszta jövedelem holdanként 54 kr.

Szőlők.

A szőlők területét Sopronban kapákban (libra, pfund) állapították meg; az összeírás magyarázata szerint 1 kapa területe 64 négyszögöl⁶⁾ volt, 1 holdra pedig 18 kapát számítottak, ami 1152 négyszögölnek felel meg, tehát valamivel kevesebbet tett ki, mint a szántóföldek mértékéül használt 1200 négyszögöles hold. Az összesítő kimutatás azonban a szőlők területét $3820\frac{4}{10}$ pozsonyi mérőre teszi, ami 1910 holdnak, vagyis 34.380 kapának felel meg.⁷⁾

⁶⁾ Sopron városa a 18. században című munkám 181. oldalán a 18. századvégi kapát 80 négyszögölnyi területnek vettem, de már ott megjegyeztem, hogy „amennyiben esetleges újabb kutatások alapján az derülne ki, hogy a kapa csak 64 négyszögöl volt és így 25 kapa tenne ki egy kat. holdat, akkor az e munkában közölt összes szőlőterületi adatokat egy ötöddel csökkenteni kellene”. — A *kapa* szó helyett több vidéken a *kapás* szót használták. Mivel azonban éppen a legmagyarabb vidékeken a szőlő területének meghatározására a kapa szót alkalmazták, Sopronra vonatkozólag is ennek a szónak használatát tartjuk megfelelőnek.

⁷⁾ 1784-ben 30.732 kapára (à 80 négyszögöl) tettem a soproni szőlők területét. Ha feltételezzük, hogy 1784-ben is a 64 öles kapák voltak Sopronban érvényesek, akkor a szőlőterület egyötöddel, vagyis 24.584 kapára csökken. Ebben az esetben a szőlőterület 1784-től 1828-ig, azaz 44 év alatt 9796 kapával emelkedett volna.

Táblázatunkból látható, hogy a IV. fertály lakói bírták a legtöbb szőlőt (868 $\frac{1}{6}$ pozsonyi mérőt), utánuk pedig a III. és II. fertály lakosságának szőlőterülete következett.

Ennek a szőlőterületnek pozsonyi mérője átlag 1 $\frac{1}{2}$ frt (1 frt 30 kr.) nyers hasznot hozott a tulajdonosnak, úgyhogy az egész szőlőterület nyers jövedelme 5731 frt.-ra rúgott. Levonva ebből a termelés költségeit és a leadandó tizedet, a tiszta haszon mindössze csak 2865 frt. 30 kr.-ban állapított meg. Mivel egy kapa szőlőnek átlagos termését $\frac{1}{2}$ urnára⁸⁾ vették fel, az egész bortermés 17.193 urnára volt becsülhető, ennek az értéke pedig (kapánként 3 frt.-tal számítva) összesen 103.158 frt.-ot tett ki.

Az összeírók megjegyezték, hogy a soproni talaj kövecses és homokos volta miatt csakis a szőlőművelés jár több eredménnyel, bár a művelésre fordított munka és költség nagyságának nem felel meg a termés nagysága, mert a szőlők sokat szenvednek az esőzésektől, nagyrészüket a várostól 2—2 $\frac{1}{2}$ órányi távolságra van és az utak igen rosszak, melyek javítására fordított költség minden évben tekintélyes összeget emészt fel.

A szőlők az 1. osztályú szántóföldekkel egyenértékűnek vettek és így bérértékük holdanként 3 frt (1 pozsonyi mérője tehát 1 frt. 30 kr.) volt. Mivel egy kapa (64 négyszögöl) szőlő átlag fél urnát termelt, egy urna értéke pedig az 1820—1826. évek átlaga szerint 6 frt. volt (legtöbb 1822-ben 11 frt., legkevésbé 1824-ben 4 frt.), ennél fogva egy kapa termésének átlagos piaci értéke 3 frt. volt. Egy kapa szőlőnek megművelése a következő munkákkal járt:

Négyszeri kapálás 7, karómetszés (karózás) $\frac{1}{2}$, nyesés (metszés) 1, kocsolás 1 $\frac{1}{2}$, kötözés 2 és trágyázás 2, összesen 14 napi munka à 10 kr., azaz 2 frt 20 kr. Ezekhez járul, az egy kapa szőlőterület karóinak évenkénti pótlásához szükséges 25 fenyőkarónak 9 kr. és egy fél szekér trágyának 30 kr. költsége, úgyhogy a kiadás végösszege 2 frt. 59 kr. A tiszta jövedelem 1 kapa után tehát csak 1 kr. volt, egy pozsonyi mérő ($\frac{1}{2}$ hold) után 9 kr., amiből egy tizedrész a kötelező tized fejében még befizetendő volt. Nyilvánvaló tehát, hogy a szőlőművelés csak akkor hajt hasznot, ha a tulajdonos saját keze munkájával műveli.

Az összeírók szerint a gyengébb minőségű borokat Sopronban szokták eladni, a jobb minőségűeket pedig Bajorországba, a „Rajnai Provinciába”

⁸⁾ Az *urna* (magyarul akó), mint űrmérték köbtartalma pontosan nem ismeretes; Sopronban még a múlt század vége felé is a bécsi akó (Eimer) volt használatos, amely 56'5 liternek felelt meg. Egy akóban volt 40 pint (Maß), egy pint egyenlő volt 1'41 literrel. A pintben volt két itce (Halbe) és egy itcében pedig két meszely (Seitel); a Seitel űrmértéke 3'5 deciliter volt. Régi feljegyzések szerint egy soproni akóban 84 magyar itce volt, az itcét latinul mediának nevezték és egy akó borra seprű nélkül 60, seprűvel 84 itcét számítottak. Az itcének, vagyis mediának űrtartalma tehát 7'01 deciliter volt.

és Würzburgba szállítják. A szállítási és egyéb költségek miatt azonban a jövedelem itt is igen csekély.

Gyümölcsösök.

A gyümölcsösök (pomaria et pruneta) nem lévén felmérve, azoknak területe a tulajdonos bevallása alapján állapított meg s e megállapítás eredménye $425\frac{1}{8}$ metreta volt ennek tiszta haszna — metretánként $1\frac{1}{2}$ frt.-tal számítva — 638 frt. 30 kr.-ra rúgott. A gyümölcsösök, a csekély kiterjedésű házikertektől eltekintve, a város külső határában voltak, különösen a lövéreknek körzetében, melyeket az összeírás magyarázata kiemel.

Erdők.

A városi határnak nagykiterjedésű erdőségei mind köztulajdonban voltak. A soproni polgároknak sem erdőbirtokuk, sem makkoltatási joguk nem lévén, csak erdőrészenként 10 évre terjedő legeltetési joguk volt. Magánosok kezén egyáltalában nem lévén erdő, az összeírás errevonatkozólag semmiféle adatot nem közöl.

Háziállatok.

Az összeírás kiterjed az adózók tulajdonában volt háziállatokra is és ezeknek számát a következőkben állapította meg:

Ló	218
Ökör	454
Fejőstehén	477
Növendékmарha 5 éven felül	11
Juh 1 éven felül	296
Sertés 1 éven felül	72
Kecske 1 éven felül	10

Ez az összeírás annyiban érdekes, amennyiben első ízben találjuk itt a lovak számának elfogadható megállapítását; a 18. századbeli összeírásokban ugyanis a lovak oly csekély számmal (10—20) szerepelnek, hogy ezeket a számokat helytállónak nem fogadhatjuk el. A szarvasmarha állománya nagyjában megfelel a 18. századbeli összeírások számadatainak. A szarvasmarha közös legelőn legelt és az állattulajdonosok tiszta jövedelme ezen marhák után 1049 frt. 24 kr. volt. A többi háziállat létszáma azért kisebb a 18. századbeli állománynál, mivel 1828-ban csak az 1 éven felüli aprómarhát vették számba. A háziállatoknak városrész szerinti megoszlása természetesen összefügg a gazdálkodó népességnek kisebb-nagyobb arányával. A legnagyobb állatállományt a Külvárosban s különösen annak IV. fer-

tályában találjuk, míg a Belvárosban és a Várkerületen termékszetszerűleg csak kevés háziállatot tartottak. A tehéntartás költségeire és jövedelmére vonatkozólag az összeírók a következőket állapították meg: Egy fejőstehén átlag naponta 2 média⁹⁾ tejet adott à 5½ kr.; ez egy évben 14 frt 24 kr.-t tett ki. A borjut 3 frt. 12 kr.-ral számítva, a tehén összes évi nyers jövedelme 17 frt. 36 kr. Ezzel szemben a következő költségek merültek fel: Az év felében 18 mázsa széna ára à 30 kr. = 9 frt. és 9 mázsa sarjú ára à 24 kr. = 3 frt. 36 kr.; nyári legeltetés és őrzés költsége 2 frt. 48 kr. Az összes költség tehát 15 frt. 24 kr., úgyhogy a tehén után a tiszta jövedelem 2 frt. 12 kr. volt.

Az összesítés utolsó rovata *Educillum* = korcsmáltatás elnevezés alatt a kávémérések és bormérések után kivetett adót mutatja ki összesen 1046 forintban. Miután ez az adó a tényleges jövedelem 10%-a volt, a kávé- és bormérések összes jövedelmét 10.460 frt.-ra lehet tenni. Az összeírók ezzel kapcsolatban megjegyezték, hogy ez az adó a bérbeadóknál a reális cenzus-hoz van hozzáadva, míg a teljes jövedelem a bérlőknél a jövedelem rovatban szerepelt.

A fentiekben röviden összefoglaltuk az 1828. évi összeírás gazdag anyagának főbb eredményeit. Az így nyert kép — amint látható — nem teljes, mert az összeírás speciális céljai miatt az életnek nem minden jelenségére terjeszkedett ki s így eredményei is inkább mozaikszerűen hatnak, mintsem, hogy szerves egészzé formálódniának. Mégis azt hisszük, nem volt céltalan ezeknek közlése, mert a múlt század elejének gazdasági viszonyairól Sopron városára vonatkozólag tudomásunk szerint eddig még alig látott valami az irodalomban napvilágot és így ez a közlemény legalább némileg rávilágít városunk 112 év előtti gazdasági helyzetére.

⁹⁾ Lásd a 8. jegyzetet.

Sopron és környékének rovarfaunája.

Írta: Dr. Györfi János.

Sopron és környéke rovertani tekintetben hazánk legérdekesebb és leggazdagabb vidékeinek egyike. Ez a vidék nemcsak az ország, hanem a magyar rovarfaunának is egyik határállomása, mert számos olyan rovar fordul itt elő, amely hazánk faunáját jellemzi, de Soprontól nyugatra már nem található, viszont sok az olyan faj is, amely már Németország s az Alpok rovarvilágához tartozik s amelyet Magyarország más vidékén eddig még nem észleltek.

Sopron gazdag rovarvilága a környék földtani felépítésének, illetve változatos növényvilágának köszönheti létét. Elősegítette a rovarfauna kialakulását még az a körülmény is, hogy a vidék részint hegyes, részint sík és a terep tagoltságának megfelelően erdők, mezők, szőlők, gyümölcsösök váltogatják egymást.

Sopron vidékének geológiai felépítését röviden a következőkben foglalhatjuk össze. A Sopron és Brennberg közti ú. n. Soproni hegységet kristályos palák, nevezetesen muszkovit- és muszkovit-biotitgnájsz, fillites csillámpala és kevés fehér kvarcit és leukofillit építik fel. Kis kristályospararögök azonban Soprontól délre és keletre (pl. Harkai-csúcs, a fertői Halászcsárda melletti rög) is kibukkannak.

Sopron vidékének többi, túlnyomó részét azonban fiatal harmadkorú üledékek fedik. Ezek közt legidősebbek a Brennberg-től nyugatra fekvő terület helvétkorú, homokos, kavicsos, édesvízi üledékei (a „ligeterdői kavics” és a „blokk-kavics”), legalul a brennbergi szénteleppel. A korban következő tortonient viszont tengeri üledékek képviselik, főleg zöldes agyagos-márgás, alul homokos üledékek alakjában Sopron városi területének alattalajában. Szintén tortonienkorú tengeri üledékek a kövületdús ú. n. „lajta”-mészkövek, amelyek főleg Fertőrákos vidékén (püspöki köfajtók) és a Szárhalmi-erdőben, de kisebb foltokban pl. a Kurucdombon is megjelennek. Soprontól északra és keletre elterjedtek továbbá a félsósvízi szarmatakorú (delta-) kavicsok, homokok és az ugyancsak szarmatakorú, legtöbbször likacsos mészkövek. Nagy területeket borít Soprontól északra és keletre a pannonkorú, sokszor kavicsos homok, amely a köhidaí medence fő vízvezető rétege és az ugyanilyenkorú agyag (soproni téglagyarak). Végül a várostól északnyugatra és délre főleg az Ikva mentén mindössze 1—2 m-es réteg alakjában nagy területeket fed be a diluviális folyókavics és gyakran rajta nyugvó barnás diluviális vályog és alárendelten lösz.

Sopron növény- és állatvilága a táj geológiai kialakulásának megfelelően nagyon változatos. Általában a vidék flórája

és faunája két, egymástól lényegesen eltérő részre oszlik. Ennek a magyarázata az, hogy Sopron környékén két növény-, illetve állatföldrajzi tartomány, a *Noricum* és a *Pannonicum*, található és a határon a flóra- és a faunaelemek keverednek.

A várostól nyugatra és délnyugatra elterülő hegyek legnagyobb részét fenyőerdők (lúc-, vörös-, erdei- és igen kis mértékben jegegyefenyő) takarják. Pedig ezeken a területeken az őshonos fafajok a kocsánytalantölgy, bükk, gyertyán stb., tehát a lombfélék voltak. Mivel a régebbi idők helytelen gazdálkodása következtében az értékesebb lombfák az erdőből eltűntek, helyüket gyomfák foglalták el, az őshonos fafajok helyébe „talajjavítás” céljából a termőhelynek nem megfelelő fenyőket telepítettek. Az őshonos fafajok kipusztulásával eltűnt az eredeti aljnövényzet s vele kapcsolatosan kipusztult az őshonos rovarfauna is. A fenyőerdők tehát nemcsak a lomberdők flóráját és faunáját alakították át, hanem az egész vidék képét is teljesen megváltoztatták.

Ezek a területeken (Károlymagaslat—Muck—Brennberg—Ágfalva) a vezérnövények a következők. A cserjék közül a *Salix caprea*, *Staphylea pinnata*, *Frangula alnus*, *Rhamnus cathartica*, *Daphne mesereum*, a félcserjék közül a *Genista germanica* és *pilosa*, *Cytisus hirsutus*, *Calluna vulgaris*, *Vaccinium myrtillus*, a fűvek közül a *Carex silvatica*, *Luzula pilosa*, *Briza media*, *Brachypodium silvaticum*, a dudvák közül pedig az *Ajuga reptans*, *Alchemilla alpestris*, *Aruncus silvester*, *Asperula odorata*, *Astragalus glycyphyllos*, *Anthyrium filix femina*, *Campanula persicifolia*, *rotundifolia*, *patula*, *Centaurea pannonica*, *Chrysosplenium alternifolium*, *Cyclamen europeum*, *Dentaria bulbifera*, *Epilobium montanum*, *Equisetum maximum*, *Knautia drymeia*, *Lamium galeobdolon*, *Lathyrus vernus*, *Lilium martagon*, *Majanthemum bifolium*, *Melampyrum nemorosum*, *Melittis melissophyllum*, *Nephrodium filix mas*, *Oxalis acetosella*, *Paris quadrifolia*, *Pteris aquilina*, *Saricula europea*, *Stachys officinalis*, *Stellaria holostea* és *media*, *Veratrum album*, *Valeriana officinalis* érdemelnek említést.

A Soprontól északra, keletre és délre fekvő üledékes kőzetekből álló dombokat (főleg mész és meszes homok) őshonos lombfák és pedig cser-, molyhos-, kocsánytalantölgy, gyertyán és elszórtan cseresznye, vadvadkörte takarják (Dudlesz, Szárhalmi-erdő), vagy gyümölcsösökkel, szőlőkkel telepítették be (Virág-völgy, Soproni szőlők), a sík területek pedig a szűkebb értelemben vett mezőgazdasági művelés alatt állanak. Ezek a területeken mindenütt felelhetnek az őshonos növények és rovarok.

Említésre méltók a következő vezérnövények: a cserjék közül a *Rhamnus saxatilis*, *Cornus mas*, a fűvek közül az *Arrhenatherum pratense*, *Carex panicea*, *Devalliana* és *humilis*, *Melica ciliata*, *Poa badensis* a dudvák közül pedig az *Arabis turrita*, *Adonis vernalis*, *Alys-*

sum montanum, *Bupthalmum salicifolium*, *Dictamnus albus*, *Erysinum canescens*, *Linaria genistifolia*, *Melampyrum cristatum*, *Muscari racemosum*, *Orchis purpureus*, *Primula farinosa*, *Pulsatilla grandis*, *nigricans* és a *Saxifraga bulbifera*.

Amint látjuk, Sopron nyugati és keleti részei növénytani szempontból egymástól igen különböznek. *Mivel a rovarfauna a flóra függvénye*, természetes, hogy a két oldal rovarvilága sem egyezik meg. A nyugati oldal fenyveseiben inkább a *Noricum* faunaelemei, az északeurópai, ponto-, nyugat-mediterrán és a boreo-alpesi fajok az uralkodók. A száraz keleti részen a *Pannonicumot*, főleg annak második körzetét, a Kis-Alföldet, jellemző nyugatmediterrán, északeurópai és elszórtan balkáni fajok élnek, a pontusi elemek hiányoznak.

Sopron és környékének rovarfaunájáról eme nagy változottsága ellenére is nagyon kevés adat ismeretes. A múlt század első felében báró *Ocskói Ocskay Ferenc* gyűjtött Orthopterákat (egyenesszárnyúak) a vidéken. Gyűjteménye — a báró által felfedezett három újat is beleértve — 52 fajból állt. Gyűjtésének eredményét nem közölte. A szakirodalomban pedig mindössze *Vidák Eusebius* (Verzeichniss der in Oedenburg und dessen Umgebung gesammelten [Macro-] Lepidoptoren; Programm des Benedictiner Obergymn. zu Oedenburg, 1856 p. 9—20) és *Simonics Gabriel* (Verzeichniss der um Oedenburg [im Jahre 1855] gesammelten Microlepidopteren. Programm des Benedictiner Obergymn. zu Oedenburg, 1856 p. 20—23) szt. Benedekrendű tanárok dolgozata, továbbá „Adatok Sopron légyfaunájához” (A pannonhalmi szent-Benedekrend soproni kath. főgymnasiuma értesítője az 1897/98. tanévben) c. ismertető emlékezik meg Sopron-környék lepkéinek és legyeinek egy részéről. Még a „Magyar Birodalom Állatvilága” c. összefoglaló munka is csak kevés adatot tartalmaz az említett vidék rovarvilágára vonatkozólag.

Sopron rovarfaunájának kutatását 1929-ben kezdtem. Az eredmény nagyon kielégítő. A gyűjtött fajok száma több százra tehető, jóval felülmúlja a „Magyar Birodalom Állatvilágá”-ban Sopron és környékéről felsorolt fajok számát s közülük olyan fajokat is találtam, amelyek eddig hazánkból ismeretlenek voltak.

Az alábbiakban rendszertani sorrendben felsorolom Sopron és környékén gyakrabban előforduló rovarokat. A könnyebb áttekinthetőség végett *dr. Dudich Endre* „Rendszeres állattan. III. Izeltlábú állatok (1927)” c. munkájának rendszerét követtem. A félovarokkal (*Protura*) és az alacsonyabbrendű rovarokkal (*Apterygogenea*) aránylag kevés faji és egyedi számuk miatt nem foglalkozom. A magasabbrendű rovarok (*Pterygo-*

genea) közül pedig csak a közismertebb rendek képviselőit ismertetem.

Rend: **Pseudoneuroptera (álrecésszárnyúak).**

Vizek mellett, főleg a Fertő mentén találhatók. Az itt előforduló fajok száma cca 100.

A *kérészek* (*Ephemeroptera*) közül a *Polymitarcys virgo* Ol., a leggyakoribb, amely július végén az esti órákban a város területén is gyakran található. Ugyancsak gyakori az *Ephemerula vulgata* L., amely főleg az Ikva partján gyűjthető.

A *szitakötők* (*Odonata*) szintén főleg a Fertő mentén tányáznak, ahol igen sok faj él, de az Égitrón, Gyertyánforrás és Brennberg környékén is bőven akadnak.

Megemlítem a következőket: *Calopteryx virgo* L. *splendulus* Herr., *Aeschna cyanea* Müll., *pratensis* Müll., *rufescens* Lind., *Gomphus vulgatissimus* L., *Libellula depressa* L., *fulva* Müll. *quadrifasciata* L., *Orthetrum coerulescens* F., *Sympetrum flaveolum* L., *meridionale* Selys, *vulgatum* L.

Az *álkérészek* (*Plecoptera*) közül a *Perla maxima* Scop. és *marginata* Panz., *Nemura variegata* Ol. fajokat említem, melyeket a Kecsképaták völgyében gyűjtöttem.

Rend: **Orthoptera (egyenesszárnyúak).**

A sopronkörnyéki fajok száma szintén eléri a 110-at. Megemlítem az alábbi családokat, illetve fajokat:

Fam. *Blattidae*. Csótány-félék.

Ectobius lapponicus L., *Periplaneta orientalis* L.

Fam. *Mantidae*. Ájtatosmanó-félék.

Mantis religiosa L.

Fam. *Acrididae*. Sáska-félék.

Mecostethus grossus L., *Chrysochraon dispar* Heyer. és *brachypterus* L. *Stenobothrus crassipes* Ocsk., *lineatus* Panz., *stigmatus* Renb., *Gomphocerus maculatus* Thumb., *Oedipoda coerulescens* L., *Psophus stridulus* L., *Tettix bipunctatus* L.

Fam. *Locustidae*. Szöcske-félék.

Orphania denticauda Chrap., *Barbitistes serricauda* F., *Meconema varium* F., *Xyphidium dorsale* Latr., *Locusta viridissima* L., *caudata* Charp., *Decticus verrucivorus* L.

Fam. *Gryllidae*. Tücsök-félék.

Oecanthus pellucens Scop., *Gryllus campestris* L., *Myrmecophila accorvorum* Panz., *Gryllotalpa vulgaris* Latr.

Rend: **Coleoptera (bogarak).**

Fajokban leggazdagabb rovarrend, melynek ma már vagy 180.000 fajt ismerjük; ebből hazánkban körülbelül 8500 faj él. Sopron vidékén végzett gyűjtéseim eddigi eredménye 2200 faj. Csak a gyakrabban előforduló és gazdasági szempontból is figyelembe jövő családokat és fajokat említem meg.

Fam. *Cicindelidae*. Cíngolány-félék.

Cicindela silvatica L., *silvicola* Latr., *campestris* L., *hybrida* L., *germanica* L.

Fam. *Carabidae*. A futrinka-félék családját a Magyarországon előforduló 600 faj közül Sopron környékén mintegy 300 faj képviseli.

Ezek közül a *Calosoma inquisitor* L., *sycophanta* L., *Procrustes coriaceus* L., *Chaetocarabus intricatus* L., *Megodontus violaceus* L., *Tomocarabus convexus* F., *Carabus granulatus* L., *Goniocarabus cancellatus* Ill., *Eutelocarabus arvensis* Hbst., *Eucarabus Ullrichi* Germ., *Morphocarabus Scheidleri* Panz. és v. *Pannonicus* Panz., valamint v. *purpuratus* Sturm., *Euporocarabus hortensis* L., *Carpathophilus Linnei* Panz., *Phricocarabus glabratus* Payk., *Leistus ferrugineus* L., *piceus* Fröl., *Nebria livida* L. és *austriaca* Gangl., *Elaphrus riparius* L., *Bembidium spendidum* Sturm., *Agonum sexpunctatum* L., *Platynus assimilis* Payk., *Idiochroma dorsalis* Pont., *Calathus fuscipes* Goeze., *Sphodrus leucophthalmus* L., *Pterostichus nigrita* Fabr., *melas* Creutz., *metallicus* F., *cupreus* L., *Molops piceus* Panz., *Amara familiaris* Dfisch., *aulica* Panz., *Zabrus tenebrioides* Goeze., *Pseudophaus griseus* Panz., *Harpalus aeneus* F., *melancholicus* Dej., *Licinus Hoffmannseggii* Panz., *Chlaenites spoliatus* Rossi, *Brachynus crepitans* L. fajok a gyakrabban előfordulók.

Fam. *Dytiscidae*. A csíkbogár-félék közül a Fertő és a Tómalom környékén

a *Laccophilus interruptus* Danz., *Agabus bipustulatus* L., *Ilybius ater* Deg., *Rhentus punctatus* Geoffr., *Dytiscus circumflexus* F., *marginalis* L., *Cybister laterimarginalis* Deg., fajok találhatók.

Fam. *Staphylinidae*. A holyva-félék igen népes családjából (cca 1000 faj) Sopron környékén mintegy 250 faj található.

Megemlítem a következőket: *Quedius alpestris* Heer., *Emus hirtus* L., *Staphilinus pubescens* Deg., *caesareus* Cedr., *olens* Müll., *Paederus riparius* L.

Fam. *Silphidae*. A temetőbogarakat — a hazánkban található 100 faj közül — vidékünkön körülbelül 30 faj képviseli.

Gyakrabban előfordulnak a *Necrophorus humator* F., *sepultor* Charp., *vespilloides* Hbst. *vespillo* L., *Thamatophilus rugosus* L., *Oeceptoma thoracica* L., *Blitophaga undata* Müll., *Silpha quadripunctata* Thumb., *carinata* Hbst., *Phosphuga atrata* L., *Ablattaria laevigata* F.

Fam. *Histeridae*. A sutabogarak közül hazánkban körül-

belül 100 faj ismeretes, melyek közül 30 faj Sopron környékén is megtalálható.

Megemlítem az alábbiakat: *Platysoma oblongum* F., *Hister carbonarius* Ill., *sepulchralis* Er., *quadrinotatus* Schr.

Fam. *Hydrophilidae*. A csibor-félék közül vizeinkben mintegy 120 faj él, melyek közül a Fertő és a Tómalom körül eddig közel 30 fajt gyűjtöttem.

Gyakoribbak a *Hyrdous piceus* L., *Hydrophilus caraboides* L., *Hydrobius fuscipes* L., *Cercyon aquaticus* Lap., *unipunctatus* L., *Sphaeridium bipustulatum* L., *Hydrochus carinatus* Grm., és *angustatus* Grm.

Fam. *Coccinellidae*. A hazai katicabogár-féléink — 70 faj — legnagyobb része — 50 faj — Sopron vidékén is előfordul.

Nem ritkák a következők: *Adalia bipunctata* L., *Coccinella 4-punctata* Pont., *7-punctata* L., *5-punctata* L., *conglobata* L., *14-postulata* L., *Mysia oblongoguttata* L., *Chilochours renipustulatus* Scriba, *Thea 22-punctata* L., *Propylaea 14-punctata* L., *Exochomus 4-pustulatus* L.

Fam. *Elateridae*. Magyarországon a megközelítően 160 fajt számláló pattanóbogarak közül vidékünkön majdnem 70 félélt sikerült eddig begyűjtenem.

Közönségesebbek az alábbiak: *Adelocera punctata* Hbst., *Lacon murinus* L., *Elater sanguineus* L., *pomonae* Steph., *Cardiophorus gramineus* Scop., *Melanotus crassicollis* Er., *Athous longicollis* Ol., *Diacanthus aeneus* L., *latus* F., *Calambus bipustulatus* L., *Agriotes aterrimus* L., *pilosus* Panz., *ustulatus* Schall., *Prosternon holosericeus* Ol.

Fam. *Buprestidae*. A díszbogarak családját hazánkban mintegy 150 faj képviseli. Ezek közül majdnem 100 ezen a környéken is megtalálható. A díszbogarak másodlagosan káros rovarok, vagyis csak valami oknál fogva betegeskedő fákat támadnak meg. Magas faji számukból mindig arra következtethetünk, hogy az erdőben sok a betegeskedő fa. Ha a soproni erdőket végigjárjuk, meggyőződhetünk arról, hogy annak legnagyobb részét meg nem felelő termőhelyre telepített állományok (fenyők) alkotják s az őshonos lombfákat mindaddig sarjakról újítták fel. Ezek a körülmények idézték elő az állományok betegeskedését s váltották ki a másodlagosan káros rovarok elszaporodását.

A Buprestidák közül Sopron vidékén gyakoribbak a következők: *Calophora mariana* Lap., *Dicerca alni* Fisch., *berolinensis* Hbst.; *Buprestis rustica* L., *haemorrhoidalis* Hbst., *9-maculata* L., *8-guttata* L., *Eurythyrea austriaca* L., *Phaenops cyanea* F., *Anthaxia salicis* F., *fulgurans* Schr., *nitidula* L., *quadripunctata* L., *Ptosima 11-maculata* F., *Chrysobothris affinis* F., *Coraeus bifasciatus* Ol., *Agriilus biguttatus* F., *viridis* F., *elongatus* Hbst., *angustus* Ill., *betuleti* Rtzb.

Fam. *Cantharidae*. A puhaszárnyfedős bogarak 180 hazai faja közül Sopron környékén eddig 40 fajt találtam.

Gyakrabban előfordulnak a *Lampyris noctiluca* L. és *splendidula* L., *Dictyopterus aurora* Hbst. *Cantharis fusca* L., *rustica* Fall., *tristis* F., *obscura* L., *pulicaria* F. *fibulata* Merk., *pellucida* F., *Rhagonycha fulva* Scop., *Malachius bipustulatus* L.

Fam. *Cerambycidae*. A cincér-félék népes családjából körülbelül 250 hazai faj ismeretes. Ezek közül 150 faj a soproni erdőkben is honos. A cincérek szintén a másodlagosan káros rovarok közé tartoznak s ez a magyarázata annak, hogy főleg a nem megfelelő termőhelyen álló fenyvesekben és a sarjról nevelt lomberdőkben (Muck, Brennberg, Ágfalva) találhatók.

Gyakoribb fajok a következők: *Spondylis buprestoides* L., *Prionus coriarius* L., *Ergates faber* L., *Rhagium sycophanta* Schrk., *mordax* Deg., *bifasciatum* F., *inquisitor* L., *bicolor* Schrk., *Oxymirus cursor* L., *Stenochorus meridianus* L., *quercus* Goeze., *Acmaeops collaris* L., *Pidonia lurida* F., *Leptura rubra* L., *sanguinolenta* L., *virens* L., *cerambyciformis* Schrk., *maculata* Poda., *melanura* L., *Caenoptera minor* L., *Cerambyx Scopoli* Füssl., *Criocephalus rusticus* L., *polonicus* Motsch., *Asemum striatum* L., *Tetropium castaneum* L., *luridum* L., *Phymatodes alni* L., *Pyrrhidium sanguineum* L., *Callidium aeneum* Deg., *violaceum* L., *variabile* L., *Hylotrupes bajulus* L., *Aromia moschata* L., *Plagionotus arcuatus* L., *Xylotrechus rusticus* L., *arvicola* Oliv., *Clytus arietis* L., *Clyanthus varius* F., *figuratus* Scop., *Anaglyptus mysticus* L., *hieroglyphicus* Hbst., *Dorcadion aethiops* Scop., *fulvum* Scop., *pedestre* Poda., (a Dorcadion-fajok főleg a Bécsi dombok környékén gyűjthetők); *Morimus funereus* Muls., *Lamia textor* L., *Monochamus sartor* F., *Acanthocinus aedilis* L., *Liopus nebulosus* L., *Exocentrus lusitanicus* L., *Pogonochaerus fasciculatus* Deg., *Haplocnemia curculionides* L., *nebulosa* F., *Agapanthia violacea* F., *Saperda calcharias* L., *populnea* L., *punctata* L., *Stenostola ferrea* Schrk., *Oberea oculata* L.

Fam. *Chrysomelidae*. A levélbogarak közül környékünkön eddig mintegy 200 fajt gyűjtöttem. A hazai fajok száma eléri az 550-at.

Gyakoribbak a következők: *Donacia aquatica* L., *Plateumaris sericea* L., *Crioceris lili* Scop., *merdigera* L., *asparagi* L., *Labidostomis humeralis* Schneid., *tridentata* L., *Lachnaea sexpunctata* Scop., *Clytra laeviuscula* Rtzb., *Gynandrophthalma flavicollis* Chaops., *affinis* Hellv., *cyanea* F., *Cryptocephalus bipunctatus* L., *sericeus* L., *violaceus* Latr., *crisula* Duft., *Timarcha coriaria* Laich., *Chrysomela goettingensis* L., *sanquinolenta* L., *fastuosa* Scop., *graminis* L., *Chrysochloa cacaliae* ab. *fraudulenta* Ws., *Phytodecta rufipes* Deg., *fornicatus* Brüggm., *Phyllodecta vitellinae* L., *vulgatissima* L., *Plagioderma versicolora* Laich., *Melasoma cuprea* F., *populi* L., *tremulae* F., *aenea* L., *vigintipunctata* Scop., *collaris* L., *Agelastica alni* L., *Galerucella lineola* F., *luteola* Müll., *Galeruca tanacetii* L., *interrupta* Ol., *Chalcoides plutus* Latr., *Psylloides picina* Marsh., *Haltica pusilla* Dft., *Cassida viridis* L.

Fam. *Curculionidae*. Az ormányosbogár-félék rendkívül

gazdag családjából körülbelül 1200 hazai faj ismeretes, melyek közül Sopron környékén eddig mintegy 400 fajt gyűjtöttem.

Ezek közül gyakoribbak a következők: *Rhynchites betulae* L., *germanicus* Hbst., *aequatus* L., *auratus* Scop., *Bachus* L., *Byctiscus betuleti* F., *populi* L., *Attelabus curculionides* L., *Apoderus coryli* L., *Apion radiolus* Marsch., *aeneum* F., *Otiorynchnus irritans* Hbst., *niger* F., *morio* F., *raucus* F., *gemmatus* F., *ligustici* L., *Mylacus seminulus* F., *Phyllobius argentatus* L., *oblongus* L., *urticae* Deg., *calcaratus* F., *Metallites mollis* Goeze., *Polydrosus atomarius* F., *Leucosomus pedestris* Poda., *Coniocleonus glaucus* F., *nebusosus* L., *Bothynoderes punctiventris* Germ., *Cyphocleonus trisulcatus* Hbst., *tigrinus* Panz., *Cleonus piger* Scop., *Lixus vilis* Rossl., *cardui* Oliv., *Minyops carinatus* L. v. *variolosus* F., *Alophus triguttatus* F., *Hylobius piceus* Deg., *abietis* L., *pinastri* Gyll., *Liparus germanus* L., *Pissodes piccae* Ill., *notatus* F., *Cryptorrhynchus lapathi* L., *Balaninus nucum* L., *glandium* Marsh., *Anthonomus pomorum* L., *Gymnetron tetrum* F., *Cionus tuberculatus* Scop., *Magdalis violacea* L.

Fam. *Ipidae*. A Sopron környékén gyűjtött szúfajok (90) felülműlják a „Magyar Birodalom Állatvilága” által felsorolt szú-félék számát (75). Sok olyan fajt találtam itt, amely eddig hazánkban ismeretlen volt. A soproni erdőben a szú-félék elszaporodását főleg a nem megfelelő termőhelyre telepített állományok létesítése — mivel ezek is a másodlagosan káros rovarok közé tartoznak — segítette elő.

Gyakoriságuknál fogva a következő fajok említésre méltók: *Eccoctogaster scolytus* F., *Ratzeburgi* Jans., *pruni* Rtz., *intricatus* Rtz., *mali* Bechst., *rugulosus* Rtz., *multistriatus* Mrsh., *Hylesinus fraxini* Panz., *Myelophilus minor* Htg., *piniperda* L., *Hylurgus ligniperda* F., *Hylastes cunicularius* Erich., *ater* Payk., *Polygraphus polygraphus* L., *Crypturgus pusillus* Gyll., *Pityophthorus micrographus* L., *Taphrorychus bicolor* Hbst., *Pityogenes chalcographus* L., *bidentatus* Hbst., *Ips sexdentatus* Boern., *acuminatus* Gyll., *typographus* L., *cembrae* Heer., *laricis* F., *Dryocoetes autographus* Rtz., *Anisandrus dispar* F., *Xyleborus monographus* F., *dryographus* Rtz., *Xylosterus domesticus* L., *lineatus* Ol.

Fam. *Scarabaeidae*. A lemezescsápúbogár-félék családjából hazánkban körülbelül 250 faj ismeretes.

Sopron és vidékén eddig 120 fajt gyűjtöttem, melyek közül a *Copris lunaris* L., *Gymnopleurus cantharus* Er., *Onthophagus taurus* Schreib., *vacca* L., *fracticornis* Preys., *ovatus* L., *Aphodius fossor* L., *fimetarius* L., *conspurcatus* L., *Geotrupes stercorarius* Latr., *stercorosus* Scrib., *vernalis* L., *Rhizotrogus solstitialis* L., *assimilis* Hbst., *Melolontha hyppocastani* F., *vulgaris* F., *Polyphylla fullo* L., *Anomala Frischii* F., *vitis* F., *aenea* Deg., *Phyllopertha horticola* L., *Anisoplia cyathigera* Scop., *Valgus hemipterus* L., *Trichius fasciatus* L., *Osmoderma eremita* Scop., *Tropinota hirta* Poda., *Oxythyrea funesta* Poda., *Cetonia aurata* L., *Potosia aeruginosa* Drury., *cuprea* F. nevű fajokat említtem meg.

Rend: **Hymenoptera (hártyásszárnyúak).**

Ide a közönségesen darazsaknak és méheknek nevezett rovarok tartoznak. Fajokban gazdag rend. Eddig körülbelül 70.000 Hymenoptera-faj ismeretes. Hazánkban élő darazsak számát 6000-re becsülik. Sopron környékén végzett gyűjtésem eredménye 1100 faj, amely közül nagyon sok hazánk faunájára is új. Fontosabb családok és fajok a következők:

Fam. *Pamphiliidae*. A szövödarazsak közül eddig aránylag kevés, alig 20 fajt, találtam vidékünkön.

Megemlítem a *Megalodontes Klugi* Leach, *Cephaleia alpina* Kl., *erythrogastra* Htg., *abietis* L., *arvensis* Panz., *Acantholyda erythrocephala* L., *hieroglyphica* Chr., *pinivora* Ensl nevű fajokat.

Fam. *Tenthredinidae*. A levéldarazsak már jóval magasabb faji számban fordulnak elő Sopron vidékén. Gyűjtésem eddigi eredménye kb. 120 faj.

Gyakoriabbak a következők: *Tenthredo maculata* Geoffr., *livida* L., *Allanthus rossi* Panz., *Perineura rubi* Panz., *Tenthredopsis stigma* F., *Macrophya militaris* Kl., *annulata* Geoffr., *Dolerus oblongus* Cam., *taeniatus* Zadd., *Athalia glabricornis* Thoms., *colibri* Reff., *Eriocampa umbratica* Kl., *Rhadinoceraea reitteri* Knw., *Cladius difformis* R., *Trichiocampus viminalis* Fall., *Pontania puella* Thoms., *Lygaeonematus laricis* Htg., *Pristiphora conjugata* Dahlb., *Lophyrus pini* L., *sertifera* Geoffr., *similis* Htg., *Cimbex femorata* L., *Trichosoma lucorum* L., *Abia nitens* L., *Arge atrata* Först., *pagana* Panz., *melanochroa* Gmel., *rosae* L.

Fam. *Siricidae*. A fadarazsak közül erről a környékről az alábbi fajokat említem meg:

Xiphydria longicollis Geoffr., *Xeris spectrum* L., *Paururus juvenis* L., *noctilio* F., *Sirex gigas* L., *Tremex fuscicornis* F.

Fam. *Ichneumonidae*. Sopron és környékének valódi fürkészdarázs-féléiről a „*Folia Entomologica Hungarica*”-ban már részletesen beszámoltam. Ebből a népes családból eddig több mint 300 fajt gyűjtöttem a környéken, melyek közül 80 faunánkra is új.

A leggyakrabban előforduló fajok a következők: *Ichneumon castaneus* Wesm., *cerebrosus* Wesm., *disparis* Poda., *fabricator* F., *Amblyteles atratorius* F., *culpatorius* Grv., *quadripunctatorius* Müll., *Trogus lutorius* Grv., *Cryptus eborinus* Rtzb., *sponsor* F., *seticornis* Rtzb., *Listrognathus cornutus* Tschek., *Hemiteles areator* Rtzb., *fulvipes* Grav., *Rhyssa persuasoria* Grv., *Ephialtes manifestator* L., *Perithous divinator* Rossi., *Theronia atalanta* Poda., *Orthopelma luteolator* Grav., *Pimpla brassicae* Poda., *inquisitor* F., *instigator* F., *terebrans* Rtzb., *Xylonomus filiformis* Grv., *Xorides nitens* Grv., *Enicospilus merdarius* Grv., *Blaptocampus canaliculatus* Holmgr., *Paniscus testaceus* Grv., *Torocampus eques* Htg.

Fam. *Braconidae*. A gyilkos fürkészdarázs-félék családjá-

ból a város területén és annak határában eddig közel 200 fajt gyűjtöttem. Sok közülük faunánkra is új.

Gyakrabban előforduló gyilkosfűrkészek a *Coelobracon initiator* Nees., *Neesi* Marsh., *Coeloides abdominalis* Zett., *bostrychorum* Gir., *scolyticida* Wesm., *Bracon picticornis* Wesm., *caudiger* Nees., *dichromus* Wesm., *osculator* Nees, *variator* Nees, *Habrobracon vernalis* Szépl., *Rhophthrocentrus piceus* Marsh., *Spathius curvicaudis* Rtz., *Doryctes pomarius* Rhd., *leucogaster* Nees, *Rhogas testaceus* Spin., *Apanteles circumscriptus* Nees, *liparidis* Bché., *ordinarium* Rtz., *ensiformis* Rtz., *glomeratus* L., *congestus* Nees, *affinis* Nees, *Microplitis pseudomediana* Marsh., *tuberculifera* Wesm., *Meteorius ictericus* Nees, *Eubadizon pallidipes* Nees, *Blacus ruficornis* Nees, *Helcon tardator* Nees, *aequator* Nees, *Zelee testaceator* Nees, *Orthostigma pumila* Nees, *Aphidius rosarum* Nees, *Coelonotus abietis* Marsh.

Fam. *Chalcididae*. A fémfűrkészdarázs-félék népes családját vidékünkön igen sok faj képviseli. Gyűjtésem eddigi eredménye majdnem 200 faj, igen sok közülük faunánkra új, kettő pedig a tudományra nézve is ismeretlen volt.

Említésre méltók a következők: *Brachymeria intermedia* Nees, *vitripennis* Först., *Callimome abdominale* Boh., *chlorocopes* Boh., *flavipes* Walk., *incertum* Först., *bedeguaris* L., *regius* Nees, *Syntomaspis littoratus* Walk., *Oligosthenus stigma*, *Ormyrus coeruleus* Först., *tubulifera* Fonsc., *Diomorus calcaratus* Nees, *Decatoma signata* Nees, *biguttata* Swed., *Eurytoma eccoptogastri* Rtz., *gibba* Boh., *ischioxanthus* Rtz., *rosae* Nees, *appendigaster* Boh., *Chyropachys colon* L., *Systasis encyrtoides* Walk., *Seladerma laetus* Walk., *Encyrtus duplicatus* Nees, *Habroclytus bedeguaris* Thoms., *Stenomalus muscerum* L., *Pteromalus puparum* L., *Coelopisthia cephalotes* Walk., *Cecidostiba leucopesa* Rtz., *Tetrastichus flavovarius* Nees, *Enteden cyanellus* Thoms., *Pleurotropis cribrifrons* Thoms.

Fam. *Cynipidae*. A gubacsdarázsak is szép számmal fordulnak elő a környéken. Az összegyűjtött fajok száma eléri a 90-et, amelyeknek legnagyobb része (mintegy 70) valódi gubacsképző. Az ú. n. gubacsbérlők (*Synergus*-fajok) és a parazita *Cynipidák* száma aránylag kevés. A gubacsdarázsak is rejtetten fejlődnek, tehát másodlagosak. Költésre előszeretettel a sarjról nevelt törzseket keresik fel. Sopron tölgyeseinek legnagyobb részét pedig sarjerdőüzemben kezelik, ez adja tehát magyarázatát annak, hogy a városi erdőkben olyan sokféle gubacsdarázs található.

Gyakrabban a következő fajok fordulnak elő: *Biorrhiza pallida* Ol., *Cynips caput medusae* Hrtg., *conglomerata* Gir., *hungarica* Htg., *calicis* Burgs., *Kollari* Htg., *lignicola* Htg., *Hartigi* Koll., *argentea* Htg., *glutinosa* Htg., *Dryophanta scutellaris* Oliv., *quercus-folii* L., *pubescentis* Mayr, *Aphilotrix lucida* Htg., *Andricus testaceus* Htg., *grossulariae* Gir., *Neuroterus lenticularis* Ol., *numismalis* Fourc., *Rhodites rosae* L.

Fam. *Formicidae*. A hangya-félék családjából 30 fajt találtam Sopron környékén.

Megemlítem az alábbiakat: *Aphaenogaster subterranea* Latr., *Myrmica rugulosa* Nyl., *rubida* Latr., *Lasius flavus* F., *niger* L., *Formica cinerea* Mayr., *fusca* L., *gagates* Latr., *pratensis* Deg., *rufa* L., *Camponotus herculeanus* L., *ligniperdus* Latr., *lateralis* Ol., *pubescens* F., *Prenolepis nitens* Mayr.

Fam. *Vespidae*. A redősszárnyú darazsak vagy közönségesen a darazsaknak ismert rovarok a környéken aránylag szép számmal fordulnak elő (40 faj).

Gyakoriabbak a következők: *Symmorphus crassicornis* Panz., *muriarius* L., *bifasciatus* L., *debilitatus* Sam., *Eumenes coarctatus* L., *Hoplomerus laevipes* Lep., *Odynerus callosus* Thoms., *parietum* L., *Polistes opinabilis* Kohl., *dubia* Kohl., *Vespa crabro* L., *sylvestris* L., *germanica* L., *vulgaris* L., *media* Deg., *rufa* L., *Pseudovespa austriaca* Panz.

Fam. *Pompilidae*. Az útonállódarazsak közül eddig kb. 30 fajt gyűjtöttem Sopron vidékén. Különösen homokos területeken fordulnak elő.

Közönségesebbek az *Episyron rufipes* L., *Pompilus viaticus* L., hibridus Wesm., *cinctellus* Spin., *leucopterus* Dahlb., *sericeus* Lind., *Pseudagenia carbonaria* Scop., *albifrons* Dahlb., *Priocnemis exaltatus* F., *femoralis* Dahlb., *fuscus* F., *vulgaris* Lap., *Deuteraenia hircana* F., *nitida* Hpt., *Homonotus sanguinolentus* F.

Fam. *Sphegidae*. Az ásódarazsak közül, amelyeket hazánkban 300 faj képvisel, Sopron környékén majdnem 100 fajt gyűjtöttem. Főleg a száraz, homokos, meszes területeken élnek (Fertőrákos, Szárhalmi erdő, Bécsidomb, Virágvölgy).

Említésre méltók a *Sceliphron destillatorius* Ill., *Sphex maxillosus* F., *Psammophila hirsuta* Scop., *Ammophila sabulosa* L., *Trypoxylon clavicerum* Lep. et Serv., *figulus* L., *Mimesa Dahlbomi* Wesm., *Pemphredon luctuosus* Shuck., *Cemonus Shuckardi* A. Mor., *Passaloecus gracilis* Curt., *borealis* Dahlb., *Stigmus pendulus* Panz., *Diodontus luperus* Shuck., *Rhopalum Kiesenwetteri* A. Mor., *Thyreopus cribrarius* L., *Crabro quadricinctus* F., *Coelocrabro pubescens* Shuck.

Fam. *Apidae*. A méh-félék gazdag családjából hazánkban kb. 650 faj ismeretes. Gyűjtéseim közben Sopron környékén eddig 120 fajt találtam.

Gyakoriabbak a *Colletes impunctatus* Nyl., *Andrena floricola* Eversm., *Halictus maculatus* Sm., *convexusculus* Schrk., *4-cinctus* F., *zonulus* Sm., *Specodes monilicornis* Kyrbi., *Anthophora pubescens* F., *aestivalis* Panz., *Eucera tuberculata* F., *Melitta dimidiata* v. *hungarica* Mocs., *Osmia cornuta* Latr., *Trachusa serratulae* Panz., *Megachile genalis* F. Mor., *Xylocopa valga* Gerst., *violacea* F., *Ceratina cyanea* Kyrbi., *Nomada ruficornis* L., *sexfasciata* Panz., *zonata* Panz., *hungarica* D. Fal., *Bombus cognatus* Steph., *Lefebrei* Lep., *lapidarius* L., *terrestris* L., *Coelioxys mandibularis* Nyl.

Rend: Neuroptera (recésszárnyúak).

Fajokban szegény rend (kb. 700 faj!). Hazánkból közel 300 faj ismeretes. Sopron környékén eddig aránylag igen kevés faj (20) gyűjtöttem.

Gyakoribbak a következők: *Rhaphidia ophiopsis* L., *flavipes* Schmied., *Myrmeleon tetragrammicus* F., *Ascalaphus longicornis* L., *Chrysopa vulgaris* Schmied., *perla* L., *Osmylus maculatus* F., *Hemerobius humili* L., *micans* Ol., *Panorpa alpina* Ramb., *communis* L., *Phryganea grandis* L., *varia* F., *Limnophilus griseus* L.

Rend: Diptera (kétszárnyúak).

A közismerten legyeknek nevezett rovarrend körülbelül 48.000 fajt foglal magában. Hazánk Diptera-fajainak a száma majdnem eléri a 4000-et. Sopron vidékén is nagyon sok légyféle él. Fontosabb családok és fajok a következők:

Fam. *Bibionidae*. A bársonylegyek közül

a *Bibio hortulanus* L.-t és *marti* L.-t említtem meg.

Fam. *Tipulidae*. A tipolyok vagy lószunyogok közül gyakoribbak

a *Pachyrchina crocata* L., *Tipula oleracea* L., *Ctenophora atrata* L. és a *flaveolata* F.

Fam. *Cecidomyiidae*. A gubacslegyek közül említésre méltók a lombosárjakon károsító

Rhabdophaga salicina Meig., *saliciperda* Duft. (fűzön), *Mikiola fagi* Htg., *annulipes* Htg. (bükön), *Arnoldia cerris* Koll., *Cecidomyia circinans* Gir. (tölgy, cser), és a fenyőkön élő *Dasyneura abietiperda* Hnsch., *laricis* Löw.

Fam. *Stratiomyidae*. A katonalegyek közül közismertebbek a *Stratiomys eques* Meig., *chameleon* L., *Neuraphanisis tigrina* L., *Geosargus cuprarius* L.

Fam. *Bombyliidae*. A pörszörlegyek gyakrabban előforduló alakjai:

Bombylius discolor Meig., *minor* L., *Anthrax morio* L. és *semiatra* Meig.

Fam. *Asilidae*. A rablólegyek közül Sopron környékén közönségesebbek

az *Asilus germanicus* L., *crabroniformis* L., *Laphria flava* L., *Epholciolaphria fulva* Meig., *Dioctria oelandica* L., *Saropogon luctuosus* Wol., *Dasyopogon teutonius* L.

Fam. *Syrphidae*. A lebegőlegyek vidékünkön igen nagy számban gyűjthetők. Különösen a gyümölcsösök közelében és az erdőszéleken találhatók.

Megemlítem a *Melangyra quadrimaculatus* Verr., *Lasioticus pyrastris* L., *seleniticus* Meig., *Syrphus ribesii* L., *Chrysotoxum arcuatum* Meig., *Volucella pellucens* L., *Helophilus pendulus* L., *Styloceria conopoides* L. nevű fajokat

Fam. *Anthomyidae*. A viráglegyek közül megemlítendőök a *Polietes larderia* F., *Hylemyia praepotens* Wied., *Anthonomyia pluvialis* L., *pratincola* Panz., *Lispa tentaculata* Deg.

Fam. *Muscidae*. A valódi légy-félék fajokban gazdag családjából a környéken gyakrabban

a *Muscina stabulans* Fall., *Morellia spinimana* Meig., *Dasyphora pratorum* Meig., *Musca domestica* L., *corvina* F., *tempesta* Meig. fordulnak elő.

Fam. *Calliphoridae*. A dongólégy-félék közül

a *Calliphora vomitoria* L., *erythrocephala* Meig., *Lucilia caesar* L., *ruficeps* Meig., *cornicina* Fall., *Pollenia rudis* F., *Nitellia atramentaria* L. nevű fajok az ismertebbek.

Fam. *Sarcophagidae*. A húslegyek Sopron környékén elterjedtebb fajait az alábbiakban közlöm:

Morinia nana Meig., *Helicobosca muscaria* Meig., *Sarcophaga carnaria* L., *Discachaeta nigra* R. D., *Protodexia consanguinea* Rond., *Metopia leucocephala* Rossi., *Heteroptera multipunctata* Rond.

Fam. *Tachinidae*. A hernyólegyek családjából Sopron és vidékéről sok faj ismeretes.

Fontosabbak a *Compsilura concinnata* Meig., *Diplostichus janithrix* Htg., *Carcelia cheloniae* Rond., *Exorista lota* Meig., *Zenilia fauna* Rond., *Lydella ambulans* Rond., *Echinomyia fera* L., *Sturmia gilva* Htg., *scutellata* R. D., *Tachina larvarum* L., *rustica* Meig., *vidua* Meis., és a *Masicera silvatica* Fall.

Fam. *Dexiidae*. A fürkészlegyek közül pedig

a *Macquartia grisea* Fall., *Leskia aurata* Fall., *Zeuxia cinerea* Meig., *Phyllomyia volvulus* F., *Myocera ferina* Fall., és *carinifrons* nevű fajokat említtem meg.

Rend: **Lepidoptera (lepkék.)**

A lepkék rendje fajokban szintén rendkívül gazdag. A leírt fajok száma eléri a 100.000-t. Magyarország lepkefajainak számát cca 4000-re becsülik. Sopron környéke lepkefajainak száma, dr. *Graeser Frigyes* főorvos adatai alapján, eléri az 1200 fajt. Megemlítendő családok, illetve fajok a következők:

Fam. *Tineidae*. A valódi moly-félék közül fontosabbak

a *Blabophanes monachella* Hb., *Tinea graminella* Z., *corticella* Curt., *misella* Z., *pelionella* L.

Fam. *Hyponomeutidae*. A pókhálósmolylepké-félék gyakrabban előforduló alakjai

a *Hyponomeuta malinellus* Z., *padellus* Z., *plumbellus* Schiff., *evonymellus* L. (néha igen nagy tömegben, különösen a Szárhalmi és Fertőrákosi erdőkben), *cognatellus* Hb., *Plutella maculipennis* Curt.

Fam. *Gracilariidae*. Levélaknázómolylepké-félék közül Sopron környékén sok faj található, amelyek közül gyakoriságuknál fogva fontosabbak

a *Gracilaria alchimiella* Sc., *stigmatella* F., *syringella* F., *Ornix anglicella* Stt., *Lithocolletis sylvella* Hw., *cerasicolella* H. S., *populifoliella* Hw., *tremulae* Z., *Buculatrix ulmella* Z.

Fam. *Coleophoridae*. A zsákhordómolylepke-félék családjából megemlítem

a *Coleophora vibicella* Hb., *tipennella* Hb., *anatipennella* Z., *ornatipennella* Hb., *laricella* Hb., *lixella* Z., *astragalella* Z., *asteris* Mühlig., *Otitae* Z., *solitariella* Z., *Goniodoma auroguttella* F. R.

Fam. *Tortricidae*. A sodrómolylepke-félék számos faja közül az alábbiak gyakoriak Sopron vidékén:

Evtria buoliana Schiff., *duplana* Hb., *resinella* L., *Argyroproce hercyniana* Tr., *variegana* Hb., *umbrosana* Tr., *oblongana* Hw., *rivulana* Sc., *Polychrosis artemisiana* Z., *Semasia hypericana* Hb., *incana* Z., *aspidiscana* Z., *Epinotia rufimitrana* H. S., *diniana* Gn., *profundana* F., *Epiblema tripunctana* F., *expallidana* Hw., *hepaticana* Tr., *foenella* L., *Laspeyresia corollana* Hb., *strobilella* L., *zebeana* Etzb., *duplicana* Z., *pactolana* Z., *Carpocapsa pomonella* Z., *grossana* Hw., *splendana* Hb., *Lozopera francillana* F., *Phalonia hartmanniana* Cl., *posterana* Z., *Euxanthis hamana* L., *Carposina berbediella* H. S., *Acalla ferrugana* Tr., *Cacoecia podana* Scop., *piceana* L., *costana* F., *xylosteanana* L. *Tortrix viridana* L., *lundana* F., *wahlbomiana* L.

Fam. *Pyalidae*. A fényilonca-félék közül eddig a soproni erdőkben

a *Hamoeosoma sinuellum* F., *Ephestia Kühniella* Z., *Pampelia semirubella* Sc., *faecella* Z., *Etiella zinkenella* Tr., *Nephopteryx spissicella* F., *Dioryctria abietella* Schiff., *Acrobasis Zelleri* Rag., *tumidella* Zk., *Cataclysta lemnata* L. nevű fajokat gyűjtöttem.

Fam. *Aegeridae*. Az üvegszárnyúlepkék családjából környékünkről

az *Aegeria apiformis* Cl., *Sciapteron tabaniforme* Rott., *Trochilium cepiforme* O., *tipuliforme* Cl. *vespiforme* L., *nyopiforme* Bkh., *stomoxiforme* Hb., *Dioschecia ichneumoniformis* F., a közönségesebbek.

Fam. *Cossidae*. A farontólepkék fajokban szegény családját Sopron vidékén az alábbiak képviselik:

Cossus cossus L., *Hypopta caestrum* Hb., *Phragmatoecia castaneae* Hb., *Zeuzera pyrina* L.

Fam. *Anthroceridae*. Nyáron át igen közönséges lepkék, környékünkről nagyon sok faj ismeretes.

Közönségesebbek az *Anthrocera pilosellae* Esp., *brizae* Esp., *scabiosae* Scher., *angelicae* O., *carniolica* Sc., *trifolii* Esp., *filipendulae* L., *ephiates* L., *Procris statures* L., *subsolanana* Stgr., *chloros* Hb.

Fam. *Arctiidae*. A medvelepkék közül Sopron vidékén közönségesebbek

a *Nola togularis* Hb., *Nudaria murina* Hb., *Endrosa irrorella* Cl., *mesomella* L., *Spilosoma fuliginosa* L., *menthastri* Esp., *mendica* Cl., *lubricipeda* Esp., *Phragmatobia fuliginosa* L., *Parasemia plantaginis* L., *Arctia*

caja L., villica L., aulica L., Hebe L., maculosa Germ., Pleretes matronula L., Callimorpha dominula L., quadripunctaria Poda.

Fam. *Geometridae*. Az araszolólepkék családját hazánkban cca 500 faj képviseli, amelyek közül mintegy 120 fajt gyűjtöttem eddig Sopron környékén.

Ezek közül gyakoriabbak az *Acidalia aversata* L., *trilineata* Sc., *moniliata* F., *muricata* Hfn., *herberia* F., *Ortholitha bipunctaria* Schiff., *moeniata* Sc., *Anaitis plagiata* L., *Operophtera brumata* L., *Lygris prunata* L., *Larentia fluctuata* L., *ocellata* L., *fulvata* Forst., *Tephroclystia innotata* Hfn., *Abraxas grossulariata* L., *sylvata* Sc., *adustata* Schiff., *Ellopiopsis prosapiaria* L., *Selenia tetraluna* Hfn., *lunaria* Schiff., *Angerona prunaria* L., *Urapteryx sambucaria* L., *Boarmia crepuscularia* Schiff., *selenaria* Schiff., *Venilio macularia* L., *Hibernia marginaria* Bkh., *Amphidasis betularia* L., *Gnophos sordaria* Thumbg., *myrtillata* Thumbg., *Hematurga atomaria* L.

Fam. *Noctuidae*. A bagolylepkéknek hazánkban előforduló 650 faja közül kb. eddig 200 faj ismeretes Sopron környékéről.

Megemlítem az alábbiakat: *Colocasia coryli* L., *Acronycta aceris* L., *megacephala* F., *rumicis* L., *leporina* L., *tridens* Schiff., *Agrotis vestigialis* Rott., *segetum* Schiff., *janthina* Esp., *tritici* L., *triangulum* Hfn., *fibrina* L., *pronuba* L., *exclamationis* L., *Mamestra tincta* Brahm., *oleracea* L., *splendens* Hb., *genistae* Bkh., *psi* L., *Dianthoecia compta* F., *Diloba caeruleocephala* L., *Hadena prophyrea* Esp., *basilinea* F., *Brotolomia meticulosa* L., *Mania maura* L., *Taeniocampa pulverulenta* Esp., *gothica* L., *Panolis flammea* Schiff., *Calocampa vetusta* Hb., *Xylomyges conspiciellaris* L., *Plusia chrysetis* L., *festucae* L., *gamma* L., *jota* L., *Euclidia mi* Cl., *triquetra* F., *glyphica* L., *Pseudophia lunaris* Schiff., *Aedia funesta* Esp., *Catocala fraxini* L., *sponsa* L., *nupta* L., *elocata* Esp.

Fam. *Lymantriidae*. A gypjaspille-félék családja fajokban szegény ugyan, de idetartoznak a legveszélyesebb erdészeti károsítók, amelyek kedvező körülmények között óriási mértékben szaporodhatnak el s tömeges fellépésük esetén egész erdőket kopaszíthatnak le, illetve pusztíthatnak el. Sopron környékén 1929—1933-ban volt ilyen nagy rovarkárosítás, amikor a gypjaspille (*Lymantria dispar* L.) hernyója a Szárhalmi erdőben elszaporodott s azt teljesen lerágta. Károsításuknak itt is, mint a legtöbb esetben, a túlszaporodás miatt bekövetkezett éhség vetett véget.

Sopron vidékéről megemlítem a következő gypjaspille-féléket: *Orgyia gonostigma* F., *antiqua* L., *Dasychira selenitica* Esp., *fascelina* L., *Arctornis L-nigrum* Müll., *Euproctis chrysoorrhoea* L., *Stilpnotia salicis* L., *Porthesia similis* Fssl., *Ocneria detrita* Esp., *Lymantria monacha* L., *dispar* L.

Fam. *Lasiocampidae*. A szövölepke-félék közül Sopron vidékéről

a *Trichiura crataegi* L., *Poecilocampa populi* L., *Malacasoma neustria* L., *castrensis* L., *Eriogaster catax* L., *lanestris* L., *Lasiocampa quercus* L.,

triphonii Esp., Macrothylacia rubi L., Cosmotriche potatoria L., Gastropacha populifolia Esp., quercifolia L., Odonestis pruni L. és a Dendrolimus pini L. nevű fajokról emlékezem meg.

Fam. Saturnidae. A pávaszemepillék családjába is nagyon szegény fajokban.

De mivel feltűnő és elég gyakori lepkék, megemlítem az alábbiakat: Saturnia pavonia L., pyri Schiff., spini Schiff., Aglia tau L.

Fam. Notodontidae. A fogashátulepkék közül gyakoriságuk miatt megemlítésre számíthatnak

a Pheosia tremulae Cl., Notodonta ziczak L., Cerura bifida L., erminea Esp., furcula L., Dicranura vinula L., Leucodonta bicoloria Schiff., Odontostia carmelita Esp., Lophopteryx cuculla Esp., Pygaera anastomosis L., curta L., Phalera bucephala L.

Fam. Sphingidae. A zúgólepkék-félék családjából Sopron környékén közönségesebbek

a Macroglossa fuciformis L., bombyliformis Schiff., stellatarum L., Pterogon proserpina Pall., Choerocampa elpenor L., porcellus L., Deilephila euphorbiae L., galii Rott., Sphinx pinastri L., convolvuli L., Acherontia atropos L., Smerinthus populi L., ocellata L., tiliae L., quercus Schiff.

Fam. Lycaenidae. A boglárkalepkék-félék közül

a Thecla pruni L., Callophrys rubi L., Zephyrus betulae L., quercus L., Chrysophanus dorilis Hfn., phlaeas L., Lycaena Arion L., meleager Esp., corydon Poda., hylas Esp., bellargus Rott., icarus Rott., argus L. nevű fajok a gyakoribbak.

Fam. Satyridae. A szemeslepkék közül Sopron környékén ismertebbek

a Melanagaria galatea L., Maniola aethiops Esp., Satyrus arethusa Esp., dryas Sc., circe F., briseis L., semele L., Aphantopus hyperanthus L., Epinephele jurtina L., lycaon Rott., Coenonympha pamphilus L., iphis Schiff., Pararge maera L., megaera L.

Fam. Nymphalidae. A tarkapille-félék családjából vidékünk-ről a következő fajokat említem meg:

Apatura ilia Schiff., iris L., Limenitis populi L., camilla Schiff., Sybilla L., Neptis lucilla F., aceris Lepesch., Vanessa io L. xanthomelas Esp., polychloros L., urticae L., antiopa L., Polygonia c-album L., Pyrameis atalanta L., cardui L., Arachnia levana L., Melitaea trivia Schiff., cinxia L., maturna L., athalia Rott., didyma O., parthenie Bkh., Brenthis dia L., Argynnis daphne Schiff., latonia L., niobe L., adippe L., aglana L., paphia L., pandora Schiff.

Fam. Pieridae. A fehérlepkék közül gyakrabban előfordulnak vidékünkön a következő fajok:

Aporia crataegi L., Pieris brassicae L., amely 1934-ben nem csak itt, hanem országszerte elszaporodott és a káposztát elpusztítva, sok kárt okozott, Pieris napi L., rapae L., daplidice L., Euchloe cardamines L., Colias

palaeno L., chrysotheme Esp., edusa F., myrmidona Esp., Gonopteryx rhamni L., Leptidia sinapsis L.

Fam. *Papilionidae*. A lovagpillék családjából az alábbi fajokat gyűjtöttem eddig Sopron környékén:

Papilio podalirius L., *Machaon* L., *Thais polyxena* Schiff., *Parnassius mnemosinae* L.

Rend: *Rhynchota* (szipókás rovarok).

A szipókás rovarok rendjéből eddig megközelítőleg 38.000 faj ismeretes, amelyek közül mintegy 2000 fajt hazánkban is megtaláltak.

Fam. *Reduviidae*. A rablópoloska-félék közül

a *Reduvius personatus* L., *Pirates lubricus* Scop., *Rhinocoris annulatus* L., *iracundus* L., *Nabis limbatus* Dahlb. és *ferus* L. a gyakoribb fajok.

Fam. *Aradidae*. A kéregpoloskák családjából

az *Aradus versicolor* H. S., *depressus* F., *dilatatus* Duft., *corticalis* L. nevű fajokat említem meg.

Fam. *Lygaeidae*. A bodobácsok népes családjából közismertebbek

a *Spilostethus saxatilis* Scop., *equestris* L., *Melanocoryphus albo-maculatus* Goeze, *Nysius thimi* Wlff., *senecionis* Schill., *helveticus* H. S., *Cymus clavivulus* Fall., *Geocoris grylloides* L., *dispar* Waga., *Heterogaster urticae* F., *Macroplax preyssleri* Fieb., *Rhyparochromus antennatus* Schill., *Raglius lynceus* F., *quadratus* F., *Scolopostethus pictus* Schill., *affinis* Schill., *Gastrodes abietis* L., *ferrugineus* L., *Pyrrhocoris apterus* L., *marginatus* Kol.

Fam. *Coreidae*. A karimás poloskák közül megemlítendők

a *Syromastes marginatus* L., *quadratus* L., *Stenocephalus neglectus* H. S., *nugax* F., *Brachycarenum tigrinus* Schill., *Rhopalus subrufus* Gmel., *conspersus* Fieb., *Stictopleurus abutilon* Rossi. nevű fajok.

Fam. *Pentatomidae*. A címerespoloskák gyakoribb alakjai a következők:

Eurygaster maura L., *hottentottus* F., *austriaca* L., *Graphosoma lineata* L., *nigrolineata* L., *Aelia acuminata* L., *Eusarcocoris venustissimus* Schrk., *Carpocoris nigricornis* F., *Eurydema oleraceum* L., *ornatum* L., *Dolycoris baccarum* L., *Pentatoma dissimile* F., *Acanthosoma haemorrhoidale* L., *Zircona coerulea* L.

Had: *Cicada*. A kabócák közül az alábbi fajokat említem meg:

Dicraneura mollicula Boh., *Zyginidia parvula* Boh., *Baldutha punctata* Thumb., *Cicadula sexnotata* Fall., *Graphocraerus ventralis* Fall., *Thamnottix fenestratus* H. S., *Allygus atomarius* F., *Platymetopius undatus* Deg., *Deltocephalus striatus* L., *abdominalis* F., *Paramesus nervosus* Fall., *Penthimia nigra* Goeze., *Cicadella viridis* L., *Oncopsis lanio* L., *Macropsis virescens* F., *Ulopa reticulata* F., *Centrotus cornutus* L., *Triecphora sanguinolenta* L.,

Lepyronia coleoptrata L., *Tibicen haematodes* Scop., *Cicada orni* L., *Cicadetta montana* Scop., *tibialis* L., *Tettigometra fusca* Fieb., *impressopunctata* Duf., *Cixius cunicularis* L.

Fam. *Aphididae*. A levéltetű-félék családjából meg kell említeni

a *Cinara laricis* Walk., *pini* L., *piceae* Panz., *Eulachnus agilis* Kalt., *Schizolachnus tomentosus* Deg., *Lachnus roboris* L., *Phyllaphis fagi* L., *Tranaphis vitellinae* Schrk., *Chaetophorus leucomelas* Koch., *Periphyllus aceris* L., *Brachycaudus helichrysi* Kalt., *persicae-niger* Smith., *Aphis sambuci* L., *Doralis fabae* Scop., *Brachycolus brassicae* L., *Cryptomyzus ribis* L., *Myzus cerasi* F., *Macrosiphon rosae* L.

Fam. *Eriosomatidae*. A gubacstetvek közül

a *Pachypappa vesicalis* Koch., *Pemphigus bursarius* L., *protospirae* Licht., *spirothecae* Pass., *filaginis* Boyer., *Prociophilus bumeliae* Schrk., *poschingeri* Holz., *Thecabius affinis* Kalt., *Schizoneura ulmi* L., *Eriosoma lanigerum* Hausm., *lanuginosum* Htg., *Byrsocrypta gallarum* Gmel., *caerulescens* Pers nevű fajok a gyakoribbak.

Fam. *Adelgidae*. A toboztetvek családjából Sopron környékén az alábbi fajok fordulnak elő:

Pineus pini Marcqu., *strobi* Rtz., *Dreyfusia nordmanniana* Eckstein, *Adelges laricis* Vallot., *Sacchiphantes viridis* Rtz., *abietis* L., *Dactylosphaera vitifoliae* Shim., *Phylloxera coccinea* Heyd.

Fam. *Coccidae*. A pajzstetvek közül említésre tarthatnak számot

az *Eriococcus spurius* Mod., *Aspidiotus perniciosus* Comst., *Aulacaspis rosae* Ckll., *Chionaspis salicis* Sign., *Lepidosaphes ulmi* Fern., *Lecanium corni* Bché., *Physokermes coryli* L. és *piceae* Fern.

*

Ezzel a környékünkön gyakrabban előforduló rovarfajok rendszertani ismertetését befejeztem. Amint a felsorolásból kiviláglik, Sopron és vidékén élő rovarok legnagyobb részét a messze elterjedt, ubiquista-fajok alkotják (legalább a gyakrabban előforduló alakoknál). Ezekon kívül az észak- és közép-európai fajok is szép számmal találhatók, továbbá a nyugat- és déleurópai, végül a mediterrán régió elemei is képviselve vannak.

Ezek a faunaelemek teszik Sopron környéke rovarvilágát olyan változatossá, hogy joggal tarthat számot minden gyűjtő érdeklődésére, gazdagsága pedig biztosíték arra, hogy a kutatók még sok érdekes és értékes fajra bukkanhatnak.

Dr. Győri, János: *Zur Kenntnis der Insektenfauna von Sopron und Umgebung.*

Die Insektenfauna von Sopron und Umgebung ist sehr reich und mannigfaltig. Viele Insektenarten kommen hier vor, die ihre westlichste Ver-

breitung hier besitzen, und man findet hier auch solche, die von den Alpengebieten kommend hier ihre *östlichste* Verbreitungsgrenze erreichen. Hier treffen sich die zwei pflanzen- und tiergeographischen Provinzen: das *Noricum* und *Pannonicum*. Die Mannigfaltigkeit tritt auch in den geologischen und pflanzlichen Verhältnissen hervor, die alle dazu beitragen, daß die Insekten der untersuchten Umgebung von Sopron so reich ist.

Nach kurzer Beschreibung der geologischen und floristischen Verhältnisse der Umgebung von Sopron, zählt Verfasser die wichtigsten Vertreter der durch viele Jahre von ihm gesammelten Insektenarten der wichtigsten Ordnungen und Familien auf. Die *Protura* und *Apterygogenea* wurden nicht berücksichtigt.

Die aufgezählten Insektenarten siehe im ungarischen Text.

Adatok a soproni Kereskedelmi Testület multjához.

írta: Udvardi Lakos János.

Sopron a 17. században igen fontos helyet foglalt el Magyarország kereskedelmében. Több fontos útvonal vezetett a városon keresztül. Ezek az akkori viszonyokhoz képest meglehetősen élénk forgalmat bonyolítottak le. Sopronon keresztül vezetett a köszeg—bécsi, szombathely—bécsi útvonal. De igen fontos volt a városnak Győrrel való összeköttetése is. III. Ferdinánd 1649 február 12-én kihirdette a tömérdek visszaélés megszüntetése céljából II. Ferdinándnak 1630-ban kiadott rendeletét (General Mandat), amely Magyarország és Ausztria között használandó kereskedelmi utakat és átkelőket kötelezően előírta és meghatározta.¹⁾ Ez a rendelet megállapítja, hogy az eddig kiadott pántenseket a kereskedők semmibe sem vették és ezért volt szükség az útvonalak kijelölésére. A rendek viszont az 1635-i soproni országgyűlésen²⁾ panaszkodtak és feliratot intéztek ebben a tárgyban a királyhoz a miatt, mert a vám és harmincadhivatalok többször megveszik rajtuk a vámot és a harmincadot. Panaszuk szerint nagyon terhes az országra nézve az is, hogy a bécsi Landgraf a kereskedőket, akik Sziléziába, Cseh- és Horvátországba áruk vétele végett utaznak, nem engedi árukkal megrakodottan egyenes úton visszatérni, hanem a vám miatt

¹⁾ Dr. Takáts Sándor: Kereskedelmi utak Magyarország és az örökös tartományok között a XVII. században, Magyar Gazdaságtörténeti Szemle (a továbbiakban MGTSzle) 1899. 343. és köv. oldal.

²⁾ Körömy Árpád: Magyarország kereskedelmi összeköttetése Németországgal a harmincéves háború idején. 23. o.

több mértföldnyi kerüléssel a Bécsbe menésre kényszeríti. Ez a körülmény volt az oka annak, hogy a forgalom nem a Sopron részére kijelölt útvonalon (Sopron—Vulkapordány—Szarazvám—Szarvkő—Vimpác—Bécs) bonyolódhatott le, hanem a kereskedők a Lajta-hegységen, az erdei utakon osontak át s így a harmincadok és a vámhivatalok elkerülésével a kincstárnak tömérdek kárt okoztak.

Sopron kereskedelmi összeköttetéseket a 17. században a királyi és hódoltsági területeken kívül Ausztriával, Németországgal, Csehországgal, Sziléziával tartott fenn. Bár Magyarország és Ausztria a szomszédos városoknak gyakran adnak kölcsönösen kedvezményeket és kiváltságokat, a soproni kereskedőknek Bécsűjhely féltékenykedése és a bécsi kereskedők kiváltsággal miatti igen sokat kellett szenvedniök. Magyarország

kivitelének főtárgyai a marha, bor, gabona, nyersbőr, juh, vad, hal, méz és viasz voltak. Az egykorú feljegyzések szerint a hódoltság előtt Ausztriát, Csehországot és Németországot a Rajnáig csaknem kizáróan hazánk látta el vágómarhával. A török hazánknak azt a részét foglalta el, ahol a marhatenyésztés a legvirágzóbb volt. Ennek következménye a marhakereskedelem erős visszaesése lett, és ez Sopronnak — különösen a németországi kereskedők által látogatott — vásáraitra igen súlyos csapást mért.

A forgalom visszaesését természetesen a soproni kereskedelem minden vonatkozásban erősen megcsinylette. Ehhez járult még az a körülmény, hogy az osztrák kereskedők minden eszközzel igyekeztek az erős versenyt jelentő soproni bor kivitelét is megakadályozni. Sopron kereskedelme szempontjából a bor viszont igen jelentős volt, mivel a soproni bor piaca Szilézia, Cseh- és Lengyelország volt, ahonnan a kivitt bor ellenében posztót, vászonárut és különféle vasárut hoztak be. Pozsony pedig a soproni bornak a Dunán való átszállítását minden lehető eszközzel megakadályozta és így igyekezett az erős versenytől megszabadulni.

A magyar kereskedelem tevékenységét a külföldi kereskedők féltékenykedésén kívül a rengeteg adó és vám is erősen gá-

1. kép.

Az 1664/65. évi céhmesteri elszámolás címlapja. (Eredetije a Testület irattárában.)

tolta. Különösen a tartományi adót tartották nagyon súlyosnak. (Landständische Aufschlagen.) A harmincéves háború befejezése után a bor erősen megdrágult Tirolban.³⁾ A bécsi kereskedők ezt is a maguk részére igyekeztek kihasználni. 1650-ben a császár harmincadmentességre jogosító útlevelet adott a bécsi kereskedőknek. Ez a soproni kereskedők szempontjából a verseny teljes egyenlőtlenségét jelentette és tevékenységüket lehetetlenné tette. Így azután Sopron kereskedelme nagy távol-ságokra nem terjedhetett ki és kénytelen volt megelégedni azok-nak a külföldi kereskedőknek kiszolgálásával, akik Sopronba jöttek. Ez természetesen igen nagy jövedelemkiesést jelentett kereskedőink számára, mivel a közvetítő tevékenység hasznát idegen kereskedők élvezték. A kalmárcéh elszámolásaiban igen gyakran találunk utalásokat arra vonatkozóan, hogy a céh bo-rait a Sopronba ellátogató sziléziaiaknak adták el. Az 1664/65.-i céhmesteri számadás szerint az 1665. évi terméskből 19 akót 199 fl. 30 sol.-ért, az 1668/69.-i elszámolás szerint az 1668. évi 39 akó borterméskből 29 akót 339 fl. 6 sol. 22 és 1/2 denárért adott el a céhmester a vászonnal Sopronban kereskedő sziléziai kereskedőknek. A sziléziai kereskedők szekereiken vászonneműt hoztak és az ezek eladásából befolyt összegért bort vásároltak Sopronban. 1668-ban⁴⁾ I. Lipót király megerősítette Sopronnak a bor kivitelére vonatkozó régi kiváltságait. E szerint soproni polgárok, de még soproni kereskedők is szabadon, azaz fel-mentve a harmincad és vám lefizetése alól, szállíthatták a vá-rosi címerrel hitelesített hordókban a soproni bort Ausztriába és a Dunántúlra.

A soproni kereskedők jogait sok, elég széleskörű és nehezen megszerzett szabadalom biztosította. I. Lipót ügybuzgalma Acsády⁵⁾ szerint „csupán arra terjedt ki, hogy aláírja az ügy-iratokat, hogy mi van bennük, minő szellemű az elintézés, azzal nem törődött”. Intézkedéseit azonban az alárendelt hatóságok nem hajtották végre.

A folytonosan súlyosabbá váló gazdasági viszonyok között a kereskedők mindent elkövettek, hogy korábban biztosított sza-badságjogaikat a jövő számára átmentsék. A városok önkor-mányzati jogai azonban mindig több és több sérelmet szenved-tek. A törvény és jog uralma sokszor a legaprólékosabb dolgok-ban is megszűnt. Bécsben még az ország területi épségével sem sokat törődtek és egyebek között némely harmincadhivatalt Ausztriába, így a peccenyédit Német-Újhelybe, a bűdöskútít és újfalvit Ebenfurtba tették át.

³⁾ Takáts Sándor: Magyar borok szállítása Tirolba és Spanyolországba 1650-ben. MGTSzle, 1900. 93. o.

⁴⁾ Póda Endre: A soproni bor. 13. o.

⁵⁾ Acsády: Magyarország története I. Lipót és I. József korában. 296. o.

Ilyen viszonyok között a soproni kereskedők a kereskedelmi képesítés szigorításával akarták a kereskedői pálya színvonalának emelését elérni és arra törekedtek, hogy a leromlott gazdasági viszonyok következtében a kereskedői pályára minél kevesebben léphessenek.

2. kép.

Az 1650. január 17-én kiadott városi statutum címlapja. (Eredeti je a Városi Múzeumban.)

3. kép.

A soproni városi tanács által 1690. október 11-én kiadott és 1690. november 29-én királyi megerősítést nyert szabadalomlevél első lapja. (Eredeti je a Városi Múzeumban.)

A várostól kérelmezett új szabadalomlevelet a városi tanács 1669 január 22-én adta ki.⁶⁾ Ez a szabadalomlevél az 1478-ban elnyert és 1650-ben megújított statutumot a kereskedői képesítést megszigorító intézkedésekkel egészíti ki. Legfontosabb újítása a tanoncok tanidejének részletesebb és szí-

⁶⁾ Bevezetését szószerint eredeti írásmódban közöltem az Oedenburger Zeitung; Beiträge zur Geschichte der Oedenburger Handlungsgremiums. 1936. I. 12.

gorúbb szabályozása. A tanidőt a korábban is megállapított, de úgylátszik sokszor be nem tartott 6 évben állapítja meg. A felszabadítást ünnepélyesebbé és a céhtagok által ellenőrizhetőbbé teszi azáltal, hogy elrendeli a felszabadításnak a céhmester, két tanuja, a tanonc két kezeze jelenlétében való elvégzését. A felszabadult inas, ha gazdájának úgy tetszik, 30 arany évi bér mellett köteles legalább még egy évig mint segéd főnökénél továbbszolgálni. Az inas és segédévekről tanlevelet (Kundschaft-Brief) adnak ki. Ha valakit — rendeli el a statutum — gazdája rossz magaviselete és engedetlensége miatt az inasév letelte előtt elbocsát, annak más városban kell kitanulnia a kereskedést. Az elbocsátott tanonc gazdájától bizonylatot kap. Ha valamelyik tanonc gazdája meghal, úgy annak özvegyénél, vagy más kereskedőnél folytathatja inaséveit; ugyanúgy történik, ha a kereskedés megszűnnék. A céhtagok pontos névsorát tartalmazó meghívókönyvből azt látjuk, hogy az elhalt kereskedők özvegyei továbbfolytatták a kereskedést és az özvegyeket a meghívókönyvben külön sorolták fel. Az 1669.-i statutum megállapítja, hogy csak az lehet céhtag, aki legalább 3 éven át segéd is volt, viszont akár helybeli, akár vidéki kéri felvételét a céhbe, igazolnia kell inas- és segédéveit. Idegen, aki máshol tanulta a kereskedést, a felvételért 30 aranyat fizet; ennek fele a várost, másik fele pedig a céhládát illeti. Helybeli kereskedő fia — jól lehet a kereskedést máshol tanulta — ezt a 30 aranyat nem fizeti, csak az 1650-ben megállapított rendes díjat. A statutum megszerzése az 1668.-i céhszámadás szerint 59 fl. 1 sol. 22 és 1/2 den.-ba került és azt a céh fizette.

A céhszabályzat szigorítása azonban nem segítette a kereskedőknek az általános gazdasági viszonyok leromlásából előállott bajain. A soproni kereskedőknek is mindig több nehézséggel kellett megküzdeniök. Az általános gazdasági viszonyok a 17. század utolsó évtizedeiben még a politikainál is áldatlabbak voltak. A pozsonyi kamarát az udvari kamarának teljesen alárendelték, a mindenható udvari kamara viszont nem tudott, de nem is akart a bajokon segíteni. Ilyen viszonyok között természetesen élénk kereskedelemről nem is lehetett szó. Nemcsak a céh tagjai, de a — 17. század közepén még igen vagyonos és tekintélyes — céh is folytonosan szegényedik. Ezt bizonyítja az a körülmény, hogy a céhmester elszámolásai mind gyakrabban tüntetnek fel hiányt, és azt többnyire magának a céhmesternek kellett sajátjából előlegeznie. Az 1675-ös elszámolásban bevétel 119 fl., 3 sol., 17 és 1/2 denár, evvel szemben 141 fl., 3 solidus, 26 denár a kiadás, a hiány tehát 22 forint, 6 és 1/2 denár, 1678-ban az adósság már 164 forint, 7 solidus és 26 denár, 1680-ban 257 forint, 2 solidus, 3 denár. Pedig a céh-

nek nemcsak az elég gyakori büntetéspénzekből és felvételi díjakból, hanem a céh szőlőjéből is elég szép jövedelme volt. 1667-ben a céh két szőlőjében (20 font „Steiner”, 30 font „Weidengrund”) 37 akó, 1668-ban 39 akó, 1669-ben 18 és 1/2 akó, 1670-ben 16 és 3/4 akó, 1671-ben 8 és 1/4 akó, 1673-ban — amikor az idő a „Weidengrund” szőlőt rettenetesen megrongálta — 5 és 1/4 akó, 1674-ben — amikor igen rossz termés volt és az egész termést a céhmester és két tanuja (Beistand) szüretelte le — 4 akó bora termett.

A kétévenként tartott céhmesterválasztó és számadásokat jóváhagyó ülésel kapcsolatos és Sopronban is szokásos lakomák, és ezt követőleg a céhládát az új céhmester lakására hazavivő ünnepélyes körmenetben kifejezésre jutó külsőségek, amelyek a céhtagok összetartozásának bensőséges megnyilatkozásai voltak, mindinkább ritkábbak lesznek. Pedig az elszámolások szerint ezekre a lakomákra hosszú időn át igen sokat áldozott a céh. Az 1662.-i számadás szerint a lakomára 78 fl., 7 sol., 24 denárt költöttek és két akó bort fogyasztottak el. 1664-ben már nem rendeztek céh lakomát, de a céhláda ünnepélyes hazavitele még megtörtént. Ettől az időtől kezdve egyre gyakrabban fordulnak elő a céh számadásaiban a különféle katonai természetű (lövészet, puskapor, katonaadó, két, később négy katonára költségére stb.) kiadások. 1666-ban a korábban lakomákon elfogyasztott bort a céhtagok között felosztották. 1668-ban a céhláda hazavitelekor már csak egészen kis „vendégeskedés” volt és a péknek a perecekért kifizetett összeg 2 fl. és 12 denárt tett ki.

Az 1671-ben országszerte nagyobb erővel megindult vallásüldözések⁷⁾ a soproni — ekkor túlnyomóan evangélikusokból álló — céh életére és a soproni kereskedőkre is igen nagy viszályt hoztak. A törvény biztosította ugyan a város polgárságának azt a jogát, hogy tisztviselőit, előljáróit, külső és belső tanácsát szabadon válassza meg. Az önkényuralom, Lipót magyarelles tanácsadói, ezek között különösen Kollonics, aki a Sopronhoz közeli Bécsújhelyen lakott, minden eszközt felhasználtak az ország gyöngítésére és többek között a vallásüldözésben találták meg az ország tönkretételének alapját. 1672-ben Kollonics már nyomást gyakorol a városi polgárságra, hogy a külső tanácsba katolikusokat válasszanak. Kollonics Sopronban a kiváló képességű Serpilius János soproni városbíró,⁸⁾ aki a céhnek is többiben igen sok szolgálatot tett, elmozdította állásából és helyébe Preiner Mátyást nevezte ki. 1677-ben Sopron városa régi szabadságjogainak ellenére a város polgármesterévé

⁷⁾ Acsádi: i. m. 300. és köv. o.

⁸⁾ Payr Sándor: A soproni evangélikus egyházközség története. Sopron, 1917. 429. o.

Tallián Pétert, a korábbi harmincadost nevezték ki.⁹⁾ 1677 május 29-én Laxenburgban kelt „császári“ rendelet érkezett. E szerint az úrnapi körmeneteken az összes céhek szigorú büntetés terhe mellett kötelesek résztvenni.¹⁰⁾ Ennek a rendelkezésnek a céhek, melyek ősi szabadságjogaik megsértését látták benne, nem voltak hajlandók eleget tenni.

Mindezekhez még Sopron 17. századbeli életének két legnagyobb csapása: a tűz és pestisjárvány is járult. 1669-ben óriási tűzvészben 183 ház hamvadt el, 1676 november 26-án az egész belváros és külváros nagy része égett le és okozott alig helyrehozható károkat. A pestis hatása a céh belső életén is érezhető volt. 1644-ben 1450, 1645-ben 1029 ember halt meg Sopronban pestisben. 1678-ban már híre jött a pestisnek a Rábaköz-ből. Október 27-én a város megtette az óvintézkedéseket. Ezek szerint: 1. Az Erzsébet-napi vásárt letiltották és erről Kismarton, Kőszeg és Bécsújhely városát (amelyek érdekeltek voltak) értesítették. 2. A hetivásárokat a piacról a Potschi-kapu elé tették. 3. Orvost, borbélyt és gyógyszerészt rendeltek ki, hogy a pestist, ha jelentkezik, azonnal jelentsék. 4. A jezsuitákat felszólították az iskolai tanítás beszüntetésére. 5. A zsidók számát — Esterházy Pál gróf tudtával — kettőre „redukálták”.¹¹⁾ 1679-ben a város további óvintézkedéseket tett, de a várost megmenteni nem tudták. A halandóság igen nagy volt, szeptember és október hónapokban 1500, egész évben pedig 2516 volt a pestisben elhaltak száma. Igen nagy szám ez, ha arra gondolunk, hogy a város lakossága ebben az időben 1678-ban 8500, 1679-ben már csak 6000 lakost számlált.¹²⁾ Kétségtelen, hogy a rettenetes járvány a kereskedők tevékenységére is bénítólag hatott, hiszen ilyen járványos időben a forgalom úgyszólván teljesen szűnetelt.

Az áldatlan gazdasági viszonyok, vallásüldözések, elemi csapások, járványok és a közbiztonsági viszonyok romlása következtében az igen veszélyessé vált kereskedelmi foglalkozás miatt a céh tagjainak száma, az elég gyakori felvételek ellenére is, állandóan csökkent. A 17. század életére élénk világot vet az a körülmény is, hogy a céh életében egy-egy kereskedőcsalád élete átlagban 30—50 esztendőn alig terjed túl és a 17. században szereplő nevek közül a céh életét másfél évszázadon át hűségesen visszatükröző meghívókönyvecske¹³⁾ a 18. században

⁹⁾ Hans Tschányi's Ungarische Chronik. Pest. 35. o.

¹⁰⁾ Payr i. m. 475. o.

¹¹⁾ Városi tanácsjegyzőkönyv 1678, Csányi i. m. 40—41. o.

¹²⁾ v. Házi Jenő: Négy év múlva ünnepli Sopron alapításának kétezredik évfordulóját. Sopron, 1936. 13. o.

¹³⁾ Sopron város múzeumának céhíratái. „Ansaß Buch der Löbliche Bruderschaft der Cramer Zech De Anno 1628. Jahres.“ A könyv a céh tagjait 1628—1721-ig sorolja fel.

— 50 év múlva — már nem tüntet fel egyet sem. Így a céh életében a családok előtűnnek, hogy egy-két nemzedék alatt a kereskedelmi pályáról ismét eltűnjenek. A céhtagok száma a 17. század elejétől a közepéig fejlődést, onnan kezdve visszafejlődést tüntet fel. A céhnek 1630-ban 83, 31-ben 92, 39-ben 92, 45-ben 84, 48-ban 72, 50-ben 81, 52-ben 69, 55-ben 60, 57-ben 50, 59-ben 55, 61-ben 56, 63-ban 61, 65-ben 60, 67-ben 55, 69-ben 50, 71-ben 50, 73-ban 50, 75-ben 48, 77-ben 44, 81-ben 28, 84-ben 29, 88-ban 27, 1690—91-ben 28 tagja volt. Pedig az Ausztriában erősebben folyó vallásüldözés miatt nagy volt a bevándorlás Sopron felé, mert itt a feltve őrzött kiváltságok kezdetől fogva több jogot és önállóságot biztosítottak a városi polgárságnak, mint a bevándoroltaknak korábbi hazájukban volt. Így Sopron az alkotmányos jogok teljes megszüntetéséig és a városi polgárság hatalmának megszüntetéséig a bevándorlóknak védelmet és szabadságot tudott biztosítani. A kalmárcéh tagjainak sorában igen sok olyan bevándorolt nevét találjuk meg, aki a 17. század második felében folyó harcokban igen keményen vette ki részét a város ősi jogainak védelmében. Így Sowitsch Simon, a Neunkirchenből Sopronba telepedett kereskedő, akinek egyik fia neves soproni lelkész volt, másik fia, Sowitsch Ábrahám¹⁴⁾ tekintélyes soproni kereskedő (céhmesteri tisztséget is viselt) egyházának igen buzgó felügyelője volt és a legnagyobb áldozatkészséggel vezette egyháza ügyeit a legnehezebb időkben. Liebezeit Márton, Igläuből száműzött lelkész, szintén híres soproni kereskedőcsaládnak volt a törzsatyja.¹⁵⁾ Fia, Liebezeit Pál 1678—1681-ig volt a céh céhmestere. A bevándorlás jelentőségét igazolja Pázmánynak már 1625-ben Ferdinándhoz írt levele is. Pázmány levelében örömmel üdvözli Ferdinándot a protestánsoknak Bécsből való kiűzéséért, de fél, mert Pozsony, Sopron és más városok nagy számban fogadják be őket. Rendeletet kér különösen Pozsony és Sopron ellen, hogy a lázadókat ne fogadassák be és a menekülteket zárják ki polgáraik sorából.

A céh tagjai nemcsak a város életében és vezetésében játszottak nagy szerepet, hanem az egyházi munkában is igen kiemelkedő áldozatkészséget mutattak fel. Így Andrassy János céhtag, városi tanácsos (céhtag volt 1630—38) elsőnek tett 1000 forintos adományt a magyar iskola céljaira.¹⁶⁾ Endresz János mint felügyelő működött közre¹⁷⁾ (céhtag volt 1656-ban). Az evangélikus gyülekezeti könyvtár kezdeményezője Zoana

¹⁴⁾ Payr i. m. 360. o., 386. o.

¹⁵⁾ Városi levéltár Lad. XII. et. M. fasc. VIII, 309. 8. és fasc. IX.

¹⁶⁾ Payr i. m. 336. o.

¹⁷⁾ Payr i. m. 398. o.

Péter céhtag és későbbi polgármester.¹⁸⁾ Weinberger Zakariásnak, a céh 1630-ban volt céhmesterének özvegye minden vagyonát a szegényekre hagyta és halála után ingóságai eladásából 4200 forint gyűlt össze.

A szabadság iránt való vágy és a kereskedelemnek az osztrák kereskedők részéről való tönkretétele fejlesztette ki a céhben a magyarsághoz és a szabadságmozgalmakhoz való vonzódást. Sopron városa a 17. században több országgyűlésen volt tanuja annak, hogy Magyarország érdekei csak akkor jöhetnek számításba, ha olyan dolgokról van szó, amelyek Ausztriának is kedveznek. A Sopronban 1622-, 1625-, 1634- és 1681-ben megtartott országgyűléseken Sopron polgársága az idesereglett követekkel igen erős kapcsolatba jutott és nagyon sokszor panaszai az országgyűlés állásfoglalását, országgyűlési feliratoknak a király elé terjesztését eredményezték. Sopron kereskedőinek tehát alkalmuk nyílt arra, hogy panaszainak hangot adjanak, a gyakorlati cselekvés azonban az udvar és a vezetőkörök részéről mindig erős akadályokkal találta magát szemben. A városi polgárság az országgyűlés hangulatát a polgárcsaládoknál megszállt követeken keresztül igyekezett befolyásolni, de a soproni kereskedőknek közvetlenül is volt alkalmuk panaszait az országgyűlés elé vinni. Több nevezetes országgyűlésen a céhtagok Sopron város követeiként vettek részt. Így 1620-ban Bethlen besztercebányai országgyűlésén Sopront Lackner Kristóf, Artner Erhardt és a kalmárcéh tekintélyes tagja, Steiner Jakab képviselte. Az 1646/47. évi nevezetes hosszú országgyűlésen Sopron városát többek között Zoána Péter (latinosan De Zuána Péter) és Steiner Jakab képviselte. A Sopronban megtartott országgyűlések a város kereskedelmi életére is élenkítőleg hatottak, bár az országgyűlések idején a követek és kíséretük elhelyezése igen nagy gondot okozott, különösen az 1681. évi országgyűlés alkalmával, amikor a megjelent követeken kívül I. Lipót király három ezred német katonasággal jött a városba és igen hosszú időn keresztül tartózkodott itt.

Sopron polgárainak az országgyűlés hangulatára gyakorolt befolyásáról és a soproni kereskedők panaszainak figyelembevételéről az 1681. országgyűlésnek a királyhoz intézett feliratából értesülhetünk. A felirat a kereskedelmi forgalom lehetővé tételét sürgeti és a Bécsben 1660-ban alakult Keleti Kereskedelmi Társaság (Orientalische Handels-Compagnie) túlkapásai ellen emelt szót a következőkben²⁰⁾: „Ámbár sok országos rendelmények léteznek már aziránt, hogy a magyar borok és egyéb

¹⁸⁾ Payr i. m. 409. o.

¹⁹⁾ Payr i. m. 416. o.

²⁰⁾ Körömy i. m. 23. o., Takáts S: Külkereskedelmi mozgalmak hazánkban I. Lipót alatt, MGTszle, 1899. 343. o.

árúk vagy élelmiszerek az öfelsége örökös tartományaiban szállítása meg ne gátoltassék, mivel azonban e tartományok ökrököt, bőrököt, gabonát és kényelmökre szolgáló tárgyakat előre lefoglalni szoktak; a magyar borokat pedig nyilvános és országos rendszabások ellen, amelyeket öfelsége is megerősített, Magyarországba venni és onnan öfelsége egyéb tartományaiba bevinni nem engedik, ezért határozandónak vélnék a rendek, hogy ezen visszaélések, a frigykötések és a kereskedelmi szerződések és a mult országgyűlésen alkotott törvények szerint szigorúan megtiltassanak. A bécsi kereskedők Kereskedelmi Társasága pedig, amely a királyi jövedelmek kisebbitésére, a lakosok kárára és azok kereskedésének és hasznainak lefoglalására alkotott, végkép eltöröltessék és az erről alkotandó törvények Horvátországra és Tótországra is kiterjesszenek." A felíratra — ígéreteken kívül — egyéb intézkedés nem történt.

A kereskedelem helyzetét I. Lipót uralkodása alatt súlyosabbá tették az állandó háborúk is, amelyek nemcsak a közterhek emelkedését idézték elő, hanem a katonai beszállások terhével is fokozták a lakosság amúgyis óriási mértékű leszegényedését.²¹⁾ A külkereskedelmi forgalom pedig, amely Sopron szempontjából mindig életbevágóan fontos volt, az utak rosszasága, az útonállók elszaporodása, az osztrák kereskedők kiváltságai miatt szinte teljességgel elveszett számukra. I. Lipót környezete igen kedvezett ezeknek a visszaéléseknek. Haszonnal ebben az időben csak az kereskedhetett, akinek vám- és harmincadmentességet biztosítottak. I. Lipót ebben nem is nagyon fősvénykedett. Egyre-másra osztogatta a „Passbriefeket”, még pedig nem a magyarországi és szegény kereskedőknek, hanem olyanoknak, akik adóikat könnyen megfizethették volna.²²⁾ Jellemző a magyarországi állapotokra Apafy 1669. békeszerződése,²³⁾ amelyben az osztrák vámhivatalok által elkövetett zaklatásokat az országos sérelmek közé veszi fel és sürgeti ezeknek orvoslását. A békeszerződés 8. pontjában: „A szabad menet és kereskedés gyakorlata öfelsége birodalmában az útonállók által annyira meg van gátolva, hogy a kereskedők életveszély nélkül nem gyakorolhatják foglalkozásukat. A harmincadosok pedig még a tolvajnál is munkásabbak a kereskedők kifosztásában, kik midőn az útonállókat elkerülvén magukat biztonságban vélik, a harmincadosoktól különféle ürügy és országtörvény elleni vétség vádja alatt, több károkat szenvednek, mint a zsiványoktól.” Az utak biztonságára világot vetnek a céhíratokban több helyen található feljegyzések, amelyek a vásárra utazó

²¹⁾ Acsády i. m. 300 o.

²²⁾ Takáts i. m. MGTSzle, 1899. 343. köv. o.

²³⁾ Körömy i. m. 25. o.

kereskedők kirablásáról és agyonveréséről szólnak. A harmincadhivatallal pedig a számadások szerint többször kerültek nézeteltérésbe. jogtalan elkobzás, erőszakoskodások stb. miatt, amikor a hatóságok közbelépését kérték. 1674-ben a céh a vármegyei hatóság közbelépését kérte a vimpáci vámhivatal törvénytelen eljárásának kivizsgálására. Körteffy szolgabíró ki is szállt és a céh Schlattner Zsigmond céhjegyzővel terjedelmes beadványban ismertette a visszaéléseket és kérte azok orvoslását. A kiszállás költségeit, a bort, fuvart, készkiadásokat a számadások tüntetik fel.²⁴⁾

Az 1681. soproni országgyűlés²⁵⁾ összehívását az ország egyre súlyosabbá váló gazdasági helyzete, a sok önkényes adó (gabona-, telek- és fogyasztási adó, a nemesekre is kivetett fejadó) a katonai beszállásolások, a városok jogainak felfüggesztése, kinevezés szabad választás helyett, végül Ampringen Gáspárnak, a német lovagrend nagymesterének helytartóvá történt kinevezése és ezzel a magyar alkotmánynak teljes eltörlése nyomán támadt felkelés kényszerítette ki. Már 19 év óta nem volt országgyűlés. A sok súlyos baj megnövelte az elégedetlenek számát, akik ismét fegyveres erővel akarták a nemzet szabadságát visszanyerni. Vezérül Thököly Imrét nyerték meg; Thököly zászlói alatt már 1678 óta harcoltak a felkelők és egymásután foglalták el a Felvidék városait. Ausztriát tehát három felől: a bujdosó és felkelő magyarok, a törökök és a franciák felől fenyegette veszedelem.

1679. évi február havában a király Sopronba küldte Szelepcsényi primást, Schwarzenberg és Nostitz minisztereket, hogy itt Szalay Pállal, Thököly biztosával tárgyaljanak. De Thököly feltételei olyanok voltak, amelyeket I. Lipót nem fogadhatott el. A háború tehát tovább folyt és a felkelőkre nézve szerencsével. I. Lipótra nézve nem volt más lehetőség, mint hogy országgyűlést hirdessen és ezzel kísérelje meg a szörnyű elégedetlenség lecsillapítását. Ez az osztrak abszolutisztikus politika kudarcát jelentette.

Április 20-ra történt az országgyűlés összehívása. A követek elszállásolása igen nagy gondot okozott, hiszen a város az 1676. évi óriási tűzvész óta még nem tudott teljesen újjáépülni. Maga Serpilius említi, hogy a követek szállása igen szoros és kényelmetlen volt. Az udvari szállásmester már március 29-én megjelent Sopronban és házról házra járva írta össze a szállásokat.²⁶⁾ Az országgyűlés első tanácskozása a városházán volt május 22-én. A rendek április végén kezdtek gyülekezni Sop-

²⁴⁾ L. a Kalmárcéh 1674/75. évi számadásai.

²⁵⁾ Acsády i. m. 353. o.

²⁶⁾ Csányi i. m. 49. o.

ronban. Összesen 249 követ jelent meg. A király nagy kísérettel május 22-én érkezett meg. Az országgyűlés tárgyalásai nagyon hosszadalmasak voltak és ezeket csak néha szakította meg egy-egy vigasság, amelyet az idesereglett rendek és családtagjaik rendeztek. Igen nagy ünnepélyességgel zajlott le a városban I. Lipót király feleségének, Eleonórának megkoronázása is.

Az országgyűlés²⁷⁾ a vallási sérelmek orvoslásán kívül a német adórendszer megszüntetését, a nádori intézmény visszaállítását, az idegen katonaság kivitelét sürgette, követelte, hogy Kollonicsot a pozsonyi kamara éléről távolítsák el és a pozsonyi kamara ne függjön a bécsitől. A bécsi békének vallásügyi rendelkezéseit megerősítették, a száműzött papok és tanítók hazatérését megengedték. I. Lipót környezete mindent elkövetett, hogy országos határozatok létrejöttét és a már létrejötteknek végrehajtását megakadályozza. Június 13-án Esterházy Pál gróftól nádorrá választották. Az új nádornak legelső feladata volt, hogy a felkelőkkel a tárgyalás fonalát felvegye. Thököly titkára, Izdenczy Márton személyesen jött Sopronba és június 14-én átadta urának levelét, amely a királyhoz és az országgyűléshez volt címezve. A feleletet 21-én kapta meg. A kibékülés nem sikerült és mivel a király a sérelmeket nem orvosolta, a városok követői sem jelentek meg az országgyűlésen. Sopron városa Serpilius Jánosnak azt a követi utasítást adta, hogy kérjen elgételt azért is, hogy a kamara megbizottai a törvényesen megválasztott tanácsbelieket a város jogai ellenére letették. Az országgyűlés igen fontos törvényeket hozott, ezeket I. Lipót dec. 30-án szentesítette és kíséretével elhagyta Sopront. Sopron kereskedői I. Lipót hosszú soproni tartózkodása alatt megtalálhatták volna az alkalmat arra, hogy — ha ezt fontosnak tartják — kérték volna kiváltságaiknak királyi megerősítését. Ez azonban a kereskedők szempontjából nem látszott fontosnak. A magyarországi céhek kiváltságainak királyi megerősítése mint újabb pénzforrás az udvar számára egyébként is 1686-ban kezdődött; a kassai,²⁸⁾ lőcsei²⁹⁾ kereskedők céhlevelét 1686-ban, a soproniakét 1690-ben, a budaiakét 1697-ben, a pesti és pozsonyi kereskedőket 1699-ben erősítette meg I. Lipót király.³⁰⁾

1683-ban Kara Mustafa az egyesült török és tatár sereggel megindult Bécs ellen és ebben a hadjáratban Thököly is támo-

²⁷⁾ Acsády i. m. 356. o.

²⁸⁾ Kerekes: A kassai kereskedők életéből harmadfélszázad. — Kemény: A kassai kereskedők céhszabályzata 1686-ból. MGTszle, 1897. 42. o.

²⁹⁾ A lőcsei kereskedők céhszabályzata 1686-ból. MGTszle, 1899. 273. o.

³⁰⁾ Pólya: A pesti polgári kereskedelmi Testület és a budapesti nagykereskedők Társulatának története. Budapest, 1896. 1. o. — Oklevelek az ipar és kereskedés történetében Magyarországon a XVI és XVII. században. Magyar Történelmi Társ., XVII. köt. 237. o.

gatta. Az egyik császári sereg a Csallóközben, a másik a Lajtánál állt.³¹⁾ A királyi Magyarország lakosai, mivel a császári hadsereg védtelenül hagyta az országot, Thökölyihez csátlakoztak Július 10-én érkezett Thököly küldöttsége Sopronba s a várost hódolásra és Thököly iránti hűségre szőlította fel. A város ezt megígérte, sőt másnap az újonnan rendbehozott várostornyra felhúzták a zászlót is. Július 14-én Sopron küldöttsége Keresztúrig Thököly vezérkara elé ment és másnap a kurucvezérekkel tért vissza. Július 16-án a város polgárságát megidéztek a hűségeskü letételére; Sopron városa meghódolt Thökölynek és az ülés a hódolás jeléül bizottságot küldött a vezérhez.

Thököly Sopronra igen súlyos adókat vetett ki és augusztus 1-én levelet intézett³²⁾ a város polgármesteréhez, amelyben felszólította Sopron összes kereskedőit, hogy minden adósságukat, amelyekkel külföldi kereskedőknek tartoznak, 15 nap alatt neki lefizessék. E követelés az amúgy is súlyosan megterhelt soproni kereskedőket igen nagy rémületbe ejtette. Terjedelmes levelet intéztek erre a céh előljárói Thökölyhez, amelyben figyelemmel súlyos helyzetükre, a fejedelem személyes és szerencsés eljövételéig a fizetésre haladékat kértek. A levél hátiratán fel van jegyezve, hogy: „a bennirt folyamodó uraknak megadatik a halasztás a Főméltóságú Fejedelem szerencsés eljövételéig”.

Sopronnak Thökölyhez intézett leveléből értesülünk a kereskedők és a kereskedelem akkori helyzetéről. Ezt a levelet a céhszamadások tanusága szerint Serpilius János fogalmazta. Neki ezért a céh 11 fl és 2 solidust fizetett. Előterjesztésükben a fizetési haladék kérését azzal indokolták, hogy a soproni kereskedők nem rendelkeznek készpénzzel. A bécsi és bécsújhelyi kereskedőktől átvett árucikkeket a magyarországi különböző helyen lakó kereskedőknek hitelre adták el, s így a jelenlegi különösen zavaros viszonyok miatt követeléseiket teljesen képtelenek behajtani. Sőt számos adósuk — minden javaitól megfosztva — fizetésre képtelen, egyesek pedig a még meg nem hódított területen, úgymint Győrben és másutt lakván, szintén nem kötelezhetők tartozásaik megfizetésére. Ehhez hozzájárul még az a körülmény is, hogy az itt-ott letéteményezett árujuk többnyire odaveszett. De nem fizethetik meg a kért összegeket azért sem, mivel, ha fizetnének, utóbb megtorlásnak lennének kitéve és kimondhatatlan, talán adósságukat messze meghaladó, károkat szenvednének. Bécsben lakó hitelezőik többnyire a „Niderlag” nevű azon társulat tagjai, amelyek a római szent birodalom kereskedőiből alakulnak, a kikről nem tudni, hogy

³¹⁾ Acsády i. m.

³²⁾ Paur Iván: A soproni kereskedők veszedelme Thököly hadaival szemközt az 1683. évben. Sopron c. hetilap, 1879. dec. 10. 98. sz.

ellenségnek tekinthetők-e vagy sem? Mivel gyermekeik a birodalomban tanulmányaik kiegészítésére és mesterségük gyakorlása végett időznek, esetleges engedékenységük következtében őket a letartóztatás és fogság nyilvánvaló veszedelmének tenéki.

Augusztus második felében a Sopronban táborozó kurucok elhagyták a várost és a török sereghöz csatlakozva résztvettek Bécs ostromában, ahol szeptember 12-én a törökkel együtt súlyos vereséget szenvedtek.³³⁾ Így azután Thököly sohasem jutott el Sopronba és Sopron kereskedői megmenekültek a súlyos következményekkel járó fizetéstől. A bizonytalan helyzet és az adók miatt a céh helyzete egyre súlyosabbá vált. A kereskedők nehéz helyzete miatt a céhtagok között való verseny és a megélhetés gondjai fokozódtak. A számadások szerint a céhvel megszegése miatt kirótt büntetések egyre gyakrabban fordulnak elő. A céhnek a korábban megállapított kettő helyett négy katonánál kellett adót vállalnia és ehhez járult a még súlyosabb céhadó is. 1686-ban Buda felszabadult a török hódoltság alól. A négyévi harcok azonban gazdaságilag kiszámíthatatlan mértékben igénybe vették az országot. A felmentősereg élelmezéséről télen Magyarországnak kellett gondoskodnia. Ez és a rengeteg idegen elemből és kalandorból álló sereg sokszor nagyobb pusztítást jelentett, mint aminőt a török hódoltság veszedelme. Sopron és vidéke igen nagymértékben vette ki részét az eldózatokból. Az 1684/85. télen Sopron- és Vas vármegyének naponként 3250 forintot, ezenkívül minden katona ruhájára 2 forintot, összesen hat hónapra 720.000 forintot kellett fizetnie.³⁴⁾ Ehhez járult még a céhnél az is, hogy az 1685. év inséges volt és a céh szőlőjében csupán fél akó bor termett.

Az ország lakóinak súlyos panaszai azonban nem nyertek orvoslást. 1686-ban már a bécsi kereskedők folyamodtak Lipóthoz, hogy a tönkrement magyarországi kereskedelmet okos intézkedésekkel keltsék életre.³⁵⁾ A magyar kamarákat, bár Magyarországról volt szó, meg sem kérdezték ebben az ügyben. Az 1687. évi törvénykönyvben már csaknem elmosódik Magyarország önállóságának képe³⁶⁾ és így a városi önkormányzat még a legelemibb módon sem tudta érvényesíteni a kereskedők részére azokat a jogokat, amelyeket hosszú évszázadokon keresztül biztosított, és amellyel a város egyik legértékesebb rétegének biztos erőgyarapodását idézte elő. Az 1689. év a legszélesebb világháborúban találta Európát. Irországtól a Dneperig, Spa-

³²⁾ Acsády i. m. 456. o.

³³⁾ Acsády i. m. 456. o.

³⁵⁾ Bécsi kereskedők panaszai 1680 és 1688-ból. MGTSzle, 1897. 398. o.

³⁶⁾ Acsády i. m. 470. o.

nyolrországtól Hollandiáig, Olaszországban, a Rajnánál, a Dúnánál és a tengereken folyt a véres küzdelem a legkülönbözőbb népek és államok között.³⁷⁾

A közállapotok hatása természetesen Sopronban is erősen érezhető volt. 1690. január 18-án³⁸⁾ összeült a céhgyűlés és részletesen megtárgyalta a soproni kereskedelem sanyarú helyzetét. Mivel az elmúlt év céhszámadása ismét 50 forint hiánnyal zárult és a céhmestertől nem kívánhatták a további hitelezést, a tagokat felszólították, hogy a céh kiadásaihoz önkéntesen járuljanak hozzá. Az elszegényedésnek ez a körülmény már igen nagy mértéke volt, hiszen a céh jövedelmeiből a tagok korábban maguk is kaptak, most pedig már nekik kellett fizetniök. Az 1690. március 9-i jegyzőkönyvi feljegyzés szerint a céhládában ugyan még 4 aranyozott és 14 ezüstkehely volt (összesen 126 és 1/2 lat), ebből azonban még ebben az évben, június 10-én, kénytelenek voltak az új ártikulusok megújítására szükséges pénzhez 95 latot értékesíteni.

A nehéz helyzetben lévő céh elhatározta, hogy bármilyen áldozatot rőjjon is ez reájuk, az idők folyamán több pontjában elavult céhlevelüket megújíttatják, és kérni fogják annak királyi jóváhagyását. A céhlevelet több összejövetelelen beszélték meg. Az új céhlevél tervezetének elkészítése az 1650-ben, illetve 1669-ben kiadottak alapján történt. A tervezetet jóváhagyás végett 1690. szeptember 4-én ügyészük útján a városi tanács elé terjesztették.³⁹⁾ A tanács szeptember 18-án vette tárgyalás alá a benyújtott tervezetet és azt pontról pontra átvizsgálva helyesnek, elfogadhatónak találta és a céh tagjaira és utódaira kötelező érvénnyel — esetleges szükségessé váló változtatásokra a szükséghelyzetben jogát fenntartva — 1690. október 11-én elrendelte,⁴⁰⁾ hogy a kereskedők részére adják ki.

A statutum⁴¹⁾ több pontban kiegészíti és ismét megerősíti az 1650-ben és 1669-ben kiadott céhlevél pontjait.

1.) Az első pontban kötelezi a céh tagjait, hogy összejöveteleiken egymással szemben tisztességesen és békésen viselkedjenek, semmiféle békétlenséget, illetlenséget el ne kövessenek, erre egymásnak alkalmat ne adjanak, a káromkodást, egymás szidását kerüljék és mindazt tegyék, ami becsületes emberekhez méltó. Aki e rendelkezéseket megszegi, azt enyhébb

³⁷⁾ Acsády i. m. 479. o.

³⁸⁾ Kalmárcéh jegyzőkönyve.

³⁹⁾ Városi tanácsjegyzőkönyv, 1690. 233. o.

⁴⁰⁾ Városi jegyzőkönyv, 1690. 301. o.

⁴¹⁾ Eredetiben díszes formában a városi Múzeum céhíratái között. Violaszín bársonyba könyvvalakba bekötve, hártyalapokra írva, zsinórral átfűzve és a zsinóron díszes fadobozban a város nagy pecsétjével. (3. kép.)

esetben a céh által kiszabott, súlyosabb esetben pedig a tanács által kiszabott büntetésben kell részesíteni.

2.) A második pont szerint a tanoncok felvétele — 3 arany büntetés terhe mellett — csak hat évre történhetik. Az inasnak igazolnia kell törvényes származását és a szegődtetésért 3 aranyat kell fizetnie. Céhtag fia a szegődésért nem fizet semmit. A gazdája ruhával és más szükséges dolgokkal köteles ellátni. A felszabadításért ismét 3 aranyat kell fizetni. A tanidőből a főnök a tanonc jó magaviselete esetén egy évet elengedhet. A felszabadítás után gazdája köteles egy ünneplőruhát, vagy 30 aranyat adni. A felszabadított inasnak, akár céhtag, akár nem céhtag fia, kötelessége, hogy méltányos fizetés mellett főnökének üzletében legalább egy segédévet szolgáljon.

3.) Tapasztalat szerint előfordult, hogy mind az inasok, mind a beszegődött segédek inaséveik, illetve szerződésük lejárta előtt rossz magaviseletük miatti büntetéstől félve más helybeli céhtaghoz álltak be és itt korábbi főnöküknek szidalmaikkal és cselekedetükkel súlyos hátrányt okoztak; a jövőben ez 6 birodalmi tallérban megállapított büntetés terhe mellett tilos.

4.) Aki magát a céhbe felvétetni kívánja és kereskedni akar, annak törvényes születését, inaséveit és legalább háromévi segédidőt kell a városi polgárjog elnyerésén kívül igazolnia és ha idegen, aki a kereskedést nem Sopronban tanulta, a felvételért 75 forintot és 2 tallért ravataltakaróra, ha idegen ugyan, de a kereskedést itt tanulta, 50 forintot és 2 aranyat ravataltakaróra, ha helybeli polgár fia 25 forintot és 1 tallért ravatalkaróra, ha céhtag gyermeke 15 forintot és 1 aranyat ravataltakaróra köteles fizetni. Az így befolyt összegnek fele (a ravataltakaróra fizetett összeg kivételével) a városi kamarát, másik fele pedig a céhet illeti.

5.) A jövőben ipart és kereskedést (amint azt a tükésztők tették) egyidejűleg űzni tilos. Azt azonban, aki jelenleg a céhben van és mindkettőt űzi, mindaddig meg kell tűrni, amíg az egyiket vagy másikat önként felszámolja, anélkül azonban, hogy erre a jövőben bárkinek hivatkoznia joga volna.

6.) Aki az üzletét vasárnap kinyitja, a tanács büntetésén kívül minden egyes esetben 1 birodalmi tallér büntetést fizet. Egyéb ünnepen az üzletet 10 óra előtt felnyitni nem szabad. Ha azonban valamelyik céhtagnak a nyitásra halaszthatatlan sürgős oka volna, azt csak a céhmesternek való előzetes bejelentés mellett teheti meg.

7.) Aki a hatóság által megállapítottól eltérő hamis mértéket vagy súlyt használ, az a hatóság által megállapított büntetésen kívül a céh által esetenként kiszabott büntetést is fizeti.

8.) A zсібárusok, házalók, a céhen kívüli kereskedők és zsi-

dók kereskedését, az 1614-ben és 1640-ben megállapított rendelkezések szerint tilalmazza. Házalásra kivételesen a városbíró adhat ki két napra szóló engedélyt. (L. az 1650. céhlevél 8. pontját.)

9.) Festőnek vászont levágnia nem szabad, mégkevésbé darabonként árusítani, mert különben áruját elkobozzák. Mindenki maradjon meg a saját iparánál. Hallal kereskedni céhen kívülállónak, valamint helybeli polgároknak árut bor ellenében elfogadniok nem szabad. A helybeli posztókereskedőknek külföldi eredetű vászonárukkal kereskedniök nem szabad. Aki e tilalmakat megszegi, attól áruját elkobozzák és felét — a városbíró járandóságának levonása után — a kórháznak adják, felét a céh kapja meg.

10.) A négy soproni országos vásáron idegen kereskedők a helybeliek előtt (sátort) nem építhetnek. A hetivásárokon 11 órán túl nem árusíthatnak és nincs megengedve az sem, hogy a „császári“ harmincadhivatal sérelmére lerakatot létesítsenek.

11.) Az országos vásárokon a helybeli kereskedők kivételével senkinek sem szabad egyidőben két helyen árusítania. Ha a helybeli kereskedőnek Sopronban nincs üzlete, akkor két sátorban árusíthat az országos vásár alkalmából, vagy egy sátorban és egy üzletben 1 birod. tallér lerovásának terhe mellett. A hetivásárokon az előbbi büntetés terhe mellett azonban senkinek sem szabad két helyen árusítania.

12.) Ha a soproni kereskedők között idegen vásárokon viszály keletkezik, kötelesek panaszaikat az illetékes bíróság elé terjeszteni. Ha ez nem történnék meg és ebből az egyik félnek kára származnék, a soproni tanács által megállapított esetenkénti büntetést kell megfizetnie. A károsult félnek jogában áll azonban fellebbezni.

13.) Akik a magyar vásárokat látogatják, egymással jó rendben maradjanak és egymásután utazzanak. Ha egyiknek vagy másiknak útközben valami baja történnék, a többi sem hajthat tovább, hanem a bajbajutottat — nehogy kára származzék — fel kell vennie. A vásári sátrak felverésénél mindenben a szabályok szerint járjanak el és egymás elé ne építsenek, nehogy ebből a másiknak kára származzék. Aki ez ellen cselekszik, arra a városbíró $\frac{1}{2}$ birod. tallér büntetést ró ki.

14.) Akit a céhmester hivat, hacsak igen alapos oka nincs erre, a megjelölt órára, egy helyi tallér büntetés kiróvásának terhe mellett köteles megjelenni. Ha valamelyik céhtag, ennek felesége vagy gyermekei — Isten akarata szerint — elhaláloznak és a céhtől a temetésre a céhtag meghívót kapott, a céhtag családjából legalább egy személy a temetésen, az előbbi büntetés terhe mellett, vegyen részt.

A zárópontban a céhlevél kötelezi a céh minden egyes tagját arra, hogy a céhlevél minden pontját — a megállapított büntetések kiróvásának terhe mellett — pontosan be kell tartani. A városi tanács viszont fenntartja magának azt a jogot, hogy a céhlevelet az idők változásának megfelelően megváltoztassa, vagy másként értelmezze.

A városi tanács által kiadott statutum a kereskedőket azonban nem elégítette ki. A városi önkormányzat hatalmának megszüntetése, és az a vágy, hogy jogaikat a jövőben hathatósabbban megvédelmezhessek, arra indította a céh vezetőségét, hogy ugyanúgy, mint azt akkor már több magyarországi céh megtette, céhszabályzata megerősítését magától a királytól kérje.

Az udvar örömmel fogadta a kereskedők által előterjesztett kérelmet, mivel a céhlevél megerősítése növelte a céhekre terjedő udvari befolyást. Kétségtelen, hogy a központi kormányzás az abszolutizmus következtében teljesen kifejlődött és a városi tanács hatalmának gyengülése következtében a kereskedők jogosabban is remélték a királyi hatalom által megerősített jogaik figyelembevételét. De a céhlevelek ebben az időben történt királyi megerősítésénél közrejátszott a pénzügyi szempont is. A céhlevelek megerősítése igen jelentős bevételt jelentett az udvar számára, amely az újabb és újabb pénzforrások kutatásában fáradhatatlan volt.

Az előterjesztett kérelemre I. Lipót király 1690. november 29-én — tehát 250 évvel ezelőtt — a városi tanács által 1690. október 11-én kiadott céhlevelet megerősítette, elfogadta, aláírta és titkos pecsétjével ellátva kiadni elrendelte.

Hosszú és rengeteg szenvedéssel teli korszaknak megindulását jelenti a céh életében az új kiváltságlevél. A királyi szabadalomlevél a céh életét határozottabbá tette és a szabadalomlevélnek a céhüléseken való felolvasásából megállapíthatjuk, hogy a kereskedők mennyire fontosnak tartották ezeket a szabályokat. A közel félezredéve fennálló Kereskedelmi Testület életében tehát igen nagyjelentőségű volt az új kiváltságlevél és így a 250 éves fordulón büszkeséggel tekinthetnek vissza a Kereskedelmi Testület tagjai, a hosszú szenvedéseken keresztülment, de a hazához mindig hű, szabadságukhoz következetesen ragaszkodó és a közért, gazdasági céljuk eléréseért mindig becsületesen dolgozó elődjekre, akiknek városunk kulturális fejlettségét, anyagi megerősödését és fejlődését köszönhetette. Szükséges és érdemes tehát, hogy az évfordulón megálljunk és elgondolkodjunk a dicső multon és erőt, hitet és bizalmat merítünk a mult súlyos küzdelméből a jelen és jövő súlyos, nehéz harcaira.

Ezek után szükségesnek tartom, hogy a céh 250 éves kiváltságlevelét teljes egészében közöljem, és pedig úgy, hogy a latinnyelvű szöveget — mivel az eredeti kiváltságleveléül nincs meg —, a városi levéltárban lévő, 1749. június 29-én elkészített hiteles másolat alapján, a királyi szabadalomlevelbe belefoglalt és a városi tanács által 1690. október 11-én kiadott statutumot pedig a Városi Múzeumban lévő eredeti alapján. Így azután a két különböző nyelvű, de szervesen összetartozó királyi szabadalomleveléül pontos szövege a következő⁴²⁾:

Nos Leopoldus DEI GRATIA ELECTUS ROMANORUM IMPERATOR SEMPER AUGUSTUS ac GERMANIAE, HUNGARIAE, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae, etc. REX Archidux Austriae, Dux Burgundiae, Brabantiae, Styriae, Carinthiae, Carniolae, Marchio Moraviae, Dux Luxemburgae, ac Superioris et inferioris Silesiae, Würtembergae, et Thaeckae. Princeps Sveviae, Comes Habsburgi, Tyrolis et Ferreti, Kyburgi et Goritiae etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis: Quod Fideles nostri Prudentes ac circum specti Jacobus Daimel Magister Cehaepriarius; nec non Joannes Georgius Vogler, Elias Poch, Mathias A. Payr, Joannes Christophorus Klein, Christophorus Grassl, Georgius Lederer, Paulus Liebezeit, Jacobus Ernst, Georgius Dunst alter, Georgius Paur, Elias Pauthner, Mathias Rüpold, Georgius Seidl, Joannes Thoma, Andreas Beber, Joannes Morth, Mathias Leimboter, Michael Laszgal, Joannes Christophorus Eitelhuber et Christophorus Dunst, Cives et inhabitatores, alias vero Magistri Coetus sive Conthubernii Questorum, Mercatorum seu Institorum Liberae Regiaeque Civitatis nrae Soproniensis, in Comitatu ejusdem nominis adiacentem: Suis et aliorum etiam ejusdem Coetus Magistrorum in praefata Civitate nra commorantium nominibus et in personis exhibuerunt Nobis et presentaverunt certos quosdam Articulos Fidelium itidem nrorum, Prudentum et Circum Spectorum Magistrum, Civium Judicis et Senatus praefatae Civitatis nrae Soproniensis in Pergamena, ex Quatuor Arcubus seu Ternionibus constantes, permodum Scilicet Libelli Germanico Idiomate confectos, Sigilloque, ejusdem Civitatis nrae Soproniensis usitato authentico impendenti communis, pro bono Ordine et norma inter ipsos Magistros, Questores, Mercatores sive Institores observando concinatos, Artemque, Seu Quaestum eorundem rite observandum et exorandum concernentes, Tenoris infrascripti. Supplicatum itaque extitit Matti nrae nominibus et in personis antelatorum: Magistrorum coetus seu Conthubernii Mercatorum Questorum seu Institorum Soproniensium debita cum Instantia humilime quatenus. Nos eisdem Articulos, omniaque singula in iisdem contenta, ratos gratos et accepta habentes, Literisque nris Privilegialibus inseri et inscribi facientes Autoritate nra Regia elementer approbare, roborare ratificareque et pro iisdem Magistris Quastoribus Mercatoribus sive Institoribus eorumque Successoribus Universis gratiose confirmare dignemur. Quorum quidem Articulorum Tenor Talis est: Wir N Bürgermeister, Richter und Rath

⁴²⁾ Városi levéltár. Fasc. X. Nr. 918. b.

der Königlichen Freyen Statt Oedenburg in Nieder-Ungarn, bekennen und thun kund hiemit öffentlich, dass for Unns in gewöhnlicher Rath-Versammlung erschienen Ehrenfeste und Wohlgeachte Jacob Deimel h. t. bestelter Zechmeister hiesig Löblicher Kramer Zech, Hanns Georg Vogler, Elias Poch, Mathias Payr, Johann Christoph Klein, Christoph Brässl, Georg Lederer, Paul Liebezeit, Jacob Ernst, Georg Dunst, Georg Pauer, Elias Pautschner, Mathias Rüdolph, Georg Seidl, Hanns Thoma, Andreas Weber, Hanns Marth, Mathias Leinwather, Michael Lassgaler, Johann Christoph Eitelhuber und Christoph Dunst. Und gaben unns durch Ihren Bestelten Procuratorem, Herrn Johann Emrich Reiner, gehorsamlich zuvernehmen; Welcher gestalten allen bisshero eingeschlichenen incinventientien, Ja allerhand Nachtheiligkeiten zusteuren, Sic (Sie) sich zusammen einmüthig entschlossen, bey uns umb eine gewisse Norm und Articuls-Brief, nach welches Inhalt Ihnen künftigt zu leben were, in geziemend Bürgerlichen gehorsam anzuhalten, warum Sie dann, Ihr zu dem Ende schriftlich Verfasstes Gutachten, Unns übergeben, mit gehorsam bittlichen, Anhalten, wir möchten geruhen, sothan es zu revidieren, und nach richtig Befindung solches Obrigkeitlich zu corroborieren, zu bestettigen, und endlichen Ihrer Bitte Hochgeneigt statt Zugeben. Welchem nach Wir Ihren gedacht schriftlichen Entwurf, von Punct zu Punct durchgegangen und zu der Löblichen Zech künftigen Richtschnur approbiret, confirmiret und bekräftiget, bey welchen Sie, und Ihre Nachkommen sollen handgehabet, wieder all und jede so sich solcher Ordnung Widersetzen würden, defendieret, und: (Unns doch auf allen Nothfall mit Vorbehalt Frey Obrigkeitlicher Disposition) geschützt werden, Welcher Inhalt sofort folget:

Erstens: Soll die Brüderschaft bey allen Zusammenkünften sich allezeit Ehrbahr und Friedlich gegeneinander verhalten, keinen Unwillen, noch einige Wiederwärtigkeit anfangen, noch hierzu einer dem andern Anlaß geben alles Fluchen und Gotteslästern ernstlich vermeiden, und alles dass thun, und handeln, was aufrichtigen Leuten, geziehmet und wohlanstehet, bey der Straf wie solche von der gesambten Brüderschaft, oder da der Excessus so wichtig wäre, vom Herrn Stadt-Richter, oder E. E. Rath selbstem, nach eines ieden begangenen Verbrechens erkennet und ausgesprochen werden wird.

Anderten: Wenn ein Bruder, einen Jungen aufzudingem Willens, soll solcher Actus nicht anders, bey Straf jederzeit Drey gulden, den in gegenwart der gesambten Brüderschaft und dessen Herren Bürger, auf Sechs Jahr lang geschehen, hiebevör aber muss ein ieglicher Jung seiner ehrlichen Geburth-halber, genugsames Zeugnuß producieren, nachgehends (ausser eines einverleibten Bruders Kind) drey Gulden zur Lade erlegen, und ist wehrend der Lehr-Jahr-Zeit des Jungens Herr obligiret Ihme mit Kleidern, und anderen Nothdürftigkeiten zuversehen; Wann Er darnach seiner Lehr-Jahre erstrecket muss Er, wir vorgedacht, in Gegenwart der gesambten Brüderschaft, und Herrn Bürger gegen nochmaliger Erlegung Dreyer Gulden in die Lade, freygesprochen werden (doch stehet seinem Herrn frey, Ihme

wegen seines Wohlverhaltens, ein Jahr nachzusehen) nach Beschaffenheit seines Verdienstes aber, ist derselbe schuldig Ihme Ein Ehrenkleid, oder bey hinterbleibung dessen Dreyssig Gulden Kays: Zugeben: Hingegen ist solcher entlassener und freygesprochener Jung Verbunden, Er sey gleich eines Bruders, oder fremdes Sohn, Ein Jahr lang, zur Dankbarkeit, dieners Dienste, doch gegen billicher Zahlung zuthun.

Dritten, Demnach die Erfahrung bezeiget, dass nicht allein die aufgenommene Lehr-Jungen, dafern Ihrer Lehr herrn dieselben Ihres Uebelverhaltens, und Verwahrlosungs wegen, Zur gebührender Straff zuveilen Ziehen, heimlichen Vor Erstreckung Ihrer gebührender Jahre, hinweg- und zu andern alhiesigen Brüdern, in die Dienste gehen, oder sonsten sich bey denselben aufhalten, und auf die Märckte reisen, sondern auch wohl die aufgenommenen, und gedungenen Gewölb- und Handelsdiener, vor erstreckter Jahres-Zeit, oder ordentlicher Entlassung seines Herrn, dergleichen zuverüben, obangeregter müssen sich unterfangen; als soll kein Bruder, oder einverleibtes Mitglied dergleichen Jungen und Gewölbdieners, zu Beschimpfung, und Nachtheil seines vorigen Herrn, an und aufnehmen vielweniger Ihme einige Handleitung solcher bosshaften That geben; Und dafern einiger Bruder dergleichen vorzunehmen sich unterfangen sollte, soll solcher unmittelbar und ohne einigen Nachlass, um Sechs Reichsthaller zur Straf erkennet seyen.

Vierdten, soll Ein jeder, welcher sich in die Brüderschaft einverleiben und Handeln wil, sich bey der löblichen Brüderschaft gezimend insinuiren. seiner Ehrlichen Geburth genugsamen Beweisthun nicht allein, sondern auch seinen Kundschafts-Brief, dass Er die gebrauchliche Lehr-Jahr Ehrlich, und fleissig, mit ausstandenen Dreyen Diener-Jahren Zugebracht, producieren, und als dann nach erhaltenen Bürgerrecht, von E. E. Rath durch der Löblichen Brüderschaft ordentlich bestelten Anwalt, wann Er von fremden Herkommen, und die Handlung hier nicht erlehret, der Lad fünf und Siebenzig Gulden, nebst Zwei Reichsthaller zum Bartuch, im Fall Er aber die Handlung hier erlehret fünfzig Gulden, und zwey Gulden zum Bartuch, Ein hiesiges Burgerkind aber fünf und Zwanzig Gulden, und ein Reichsthaller zum Bartuch und endlich Ein Bruders Kind fünfzehn Gulden, und ein Gulden zum Bahrtuch, alles Kaysl: Wehrung zuerlegen schuldig sein, davon einer helfte (ausser der Bahrtuchs Geld) Gemeiner Stadt Cammer, die andere aber der Bruderschaft-Laade zu nutzen kommet.

Fünften, es soll auch hinfiro Handwerck und Handlung zugleich zutreiben (wie die Nadler bishero gethan) keinen verwilligt seyen, sondern da er jenes practicieren will, dieses unterlassen muss, die Jenige aber, so sich jetzt verstandenerweise, dato in der Zech befinden, sollen zwar (doch andern in geringsten zu keiner consequens und Nachfolge) bis Ihnen eins oder dass ander selbst zucassiren, und aufzuheben beliehlich, ungehindert geduldet werden.

Sechsten, Soll am Sonntag keiner, wer der auch sey in und vor der Statt sein Gewölb aufthun, der hierüber betrottene aber, außer Eines Ehr-

samen Raths Straf einen Reichsthaller *totiés quoties*, in die Laad zu erlegen schuldig sein, am Wochenfesten aber soll keiner durch das ganze Jahr seinen Laden oder Gewölb, bey vorgesetzter Straf, vor Zehn Uhr aufzuthun, es sey dann erhebliche Ursach, und Entschuldigung vorhanden, welche vorhero dem Herrn Zechmeister anzudeuten ist.

Siebenden, Welcher in unrechter Mass, oder Gewiecht, durch von der Obrigkeit deputierte Herrn Commissarien betreten wurde, der soll mit Vorbehalt der Obrigkeit Recht, durch die Löbl: Brüderschaft in verdiente wilkürliche Straf genommen werden.

Achten, Nachdem die Brüder dieser Zech nunmehr vor geraumer Zeit, über die Tandler, Hausirer, und andere uneinverleibte allhir, wie auch Juden bey Einen Ehrsamem Rath sich beklaget, was massen dieselbe, zuwider althergebrachten Freyheiten dieser Stadt absonderlich aber hisig in Handlung begreifenen Burgerschaft, zu mercklich grossen Schaden und Nahrung Schmälerung in unterschiedlichen Haussern Ihre Winckel-Niederlag anzurichten, und zuhalten sich unterstehen, Ein Ehrsamer Rath aber, laut ertheilten Abschied von zehenden Oktober Anno Sechszehnhundert, und vierzehn, wie auch Spezial Edict von fünften Dezember des Sechszehnhundert, und vierzigsten Jahres sich hierüber grossgünstig resolvieret; also bleibt es billich bey ergangener resclution, dass nemblichen weder Innnoch Vor der Statt, wie auch in denen zu dieser Jurisdiction gehörigen Dörffern (ausser offenen Marckts- und Freyungszeiten), keinen Juden Zuhäussieren, und etwas feilzuhaben erlaubt seyn, da aber die Juden hierher kommen, soll keiner dieseiben anderwärts, als in denen öffentlichen Gasthöfen, oder andern von einen Ehrsamem Rath hierzu verordneten Haussern legiren, und einkeren, Deswegen auch Ein Löblicher Magistrat dergleichen Burger, oder auf denen Dorfschafften die Unterthanen, so die Juden wieder Verbot beherbergen, oder denenselben Unterschleif geben, mit verdienter Straf Zuerlegen wissen wird; Wann aber Ein Jud weder solcher Gebott und Ordnung etwas thätliches fürnehmen, und hierüber betreten wurde, so solle ein solches sonder Verzug Herrn Stadtrichter insinuiet, die abgenommene Wahren dahingebracht, und nach Abzug des Herrn Stattrichters Gebühr, alsdann die Hälfte alhiesigen Burger-Spittal, der anderer halbe Theil aber der Zech Verfallen sein, anderer Tandler, Schlesinger, Stayerer und Haussirer belangend, so ausser der Juden iezuwillen anhero kommen, sollen ingleichen, wie obstehet bey Verlust der Wahren für sich selbst, und aus eigenen Wohlgefallen zuhausieren, und etwas feyl zutragen, keineswegs sich unterfangen, sondern vorhero bey denn Herrn Stattrichter auf Zwey Tag um Licenz und Erlaubnüss bitten, Welcher nach eingenommenen, sowohl die Verkäufer als Wahren betreffenden Umständen, hierinen zu disponiren der Billigkeit gemäss wissen wird. Und dafern aus gewissen erheblichen Ursachen irgend einen auf obbenente Zeit Zuhausieren Vergünstiget wurde, soll derselbe zuzorderst, dem Herrn Zechmeister, solche verkaufende Wahren anfeilen und ob es gerechte Wahren besehen lassen. Wann er auch zu Verkaufung solcher Wahren einer unbenöthiget, solle

solche von Niemand anderen als vom Herrn Statrichter, um die Gebühr zunehmen, und nach Verfließung der verwilligte Zeit widerum alda einzuliefern verbunden sein.

Neundten, Ingleichen soll auch kein Pfädler oder Färber einige Leinwand auszuschneiden, vill weniger Stuchweiss zu verkauffen befugt sein, sondern jeder Theil bey seinem erlehrten Gewerb und Handwerck bey Confiscirung solcher Leinwand, verbleiben: Ebenfalls soll auch niemands anderer, ausser denen allhier einverleibten Brüdern mit fremden und ausländischen Fischen wes Sorten sie auch sind, es sey dann, dass solche von der Burgerschaft gegen Wein müssen angenommen werden, Ingleichen auch denen allhiesigen Tuchmachern, mit fremden ausländischen Tüchern hier bey der Statt zuhandeln, nicht verstattet sein. Dafern aber Jemand wider solche Gebott, mit erwehnten zuhandeln sich unterstünde, sollen solche Fische und Tüchern, durch Herrn Statrichters Befehl abgenommen, die Hälfte (nach Abzug Herrn Statrichtersgebühr) in das Spittal geliefert, die andere Hälfte aber der Brüderschaft eingehändigt werden.

Zehendes, Sollen an denen öffentlichen Vier Jahrmärkten die Fremde Handels Leute, und Kramer, denen Bürger allhier nicht vorbauen, an Wochen-Märkten aber länger nicht, denn bis auf Elf Uhr, und zwar alda, wo solche zur selbigen Zeit angestellt und gehalten werden fayl-haben, und worden auch keiner Niederlagen simpliciter, allermassen solche Ihre May. Unseres Allernädigsten Herrns Dreissigst und Mauth-Ambtern nachtheilig, verstattet.

Elften, Keinem Fremden (ausser den alhiesigen Handels-Leuten) ist erlaubt an öffentlichen Jahr-Märkten, auf zwey Orten zugleich feil zu haben, und wenn hisiger Handels-Leuthen einer kein Gewölb oder Laden hat, so ist ihm zwar zugelassen, entweder in Zwey Hütten Jahr-Marckszeiten feil zu haben, oder in einer Hütten und einen Gewölb, ein mehrers aber nicht, unter Straf 1 Reichs-Thaller. In denen Wochen-Märkten hingegen, soll niemand an mehr, dann an einen Ort feil zu haben, zugelassen seyn unter obigen Straf denen entgegen lebenden.

Zwölften, Wann sich anderwärts auf Märkten, zwischen den alhiesigen Brüdern Unwillen und Uneinigkeith begebe, soll ein jeder verbunden sein, seiner Klage bey seinen ordentlicher Instanz allhier an- und vorzubringen, Wann aber solches nicht geschehe, und ein Theil in Unkosten oder Schaden gebracht würde, soll derselbe, so einen andern Richter gesucht, die verursachte Unkosten erstatten, auch in Eines Ehrsame Raths wilkürlicher Strafe seyn; doch wird hiemit den beleidigten Theil vorbehalten, wann die Sach hoher Importanz und die Klag kein Vorzug leiden könnte, denn nächsten und besten Richter um Hilf und Assistenz anzurufen und zu ersuchen.

Dreyzehenden, Diejenige, so unter der Brüderschaft zu unterschiedlichenmahlen die Ungarische Märkte besuchen, sollen in guter Ordnung beieinander bleiben und nacheinander fahren. Da aber einem oder dem andern etwas hinderliches vorfiele, soll keiner fortfahren, sondern sich einer

des andern annehmen, damit sie zugleich ohne Schaden können fortkommen daselbsten auch mit Aufbauung der Hütten der Ordnung nach verfahren, und keinem seine gebührliche Stelle vorbauen, da nun einer sich hierinen widrigen erzeigen und diesen nicht nachkommen würde, soll derselbe um $\frac{1}{2}$ Reichs-Thaller doch mit Vorbewusst und Consens Herrn Statrichters in die Strafe genommen werden.

Vierzehenden. Soll ein jeder Bruder, welchen der Zechmeister einsagen lässt (im Fall er keine erhebliche Ursache seines Ausenbleibens verwenden kann), auf benannte Stund bey der Straf eines Orths Thaller erscheinen. Wann es sich auch begeben, dass ein Bruder in dieser Zech oder desselben Weib oder Kind nach Gottes Willen Todes verschiede, und der Brüderschaft zur Leichbegengnüss eingesagt wurde, soll von einem jeden auss wenigst ein Person mitzugehen schuldig sein, bey obigen Straf.

Schlusslichen. Sollen hiebe vorstehende Articuls-Puncten die gesambte Bruderschaft dieser Zech (massen sie sich selbst, wir Eingangs gemeldet, einmüthiglich also entschlossen) für sie und Ihre Nachkommen bey inenthalterer Straf steif und unverbrüchlich zuhalten obligiret sein und bleiben. Wir behalten unss aber gleichwie Anfangs per expressum mithin bevor, hierinnen zu interpretieren oder nach Gelegenheit und Veränderung der Zeit zu dispensieren, limitieren und im ein oder mehr Articulu dergestalt zu handeln, wie die Noth erfordern wird. Dessen allen zu Urkund und kräftiger Bestättigung haben wir denen Brüdern dieser Kramer Zech, und ihren Nachkommen für uns und unsere Nachkommen vorhin beschriebenermassen gegenwärtigen Articuls-Brief unter gemeiner-Statt-Grössern Secret-Insigil, doch ohne allen Nachteil und Schade ausgefertigte, angehängiget. Actum in der Königlichen Frey-Stadt Oedenburg den 11. Monats Tag Octobris im Jahre nach der Gnadenreichen GEBURTH UNSERS HERRN JESU CHRISTI eintausend sechshundert neunzig. Nos itaque huismodi humilime nominibus et in personis memoratorum Magistrorum, Quaestorum, Negotiatorum, seu Institorum in anno tata Libera Regiaque Civitate nra Soproniensi comorantium, Supplicatione, nrae modo, quo Supra porrecta, imo per pretactos quoque Magistrum: Cinium, Judicem et Senatores totaque, Communitatem, praefatae. Cinitates nrae Soproniensis humilime recommendate Majestati, Regia benignitate ex audita clementer et admissa, praeinsertos Articulos praesentibus Literis nrarum Privilegialibus de Verbo ad Verbum sine diminutione et augmentoaliquali insertos et inscriptos quo ad omnes eorundem continentias et clausulas ratos, gratos et accepta habentes, autoritate nra Regia approbavimus, roboravimus, ratificavimus, ac pro iisdem quibus Supra antelatae Chae seu Contubernii Quaestorum, Mercatorum seu Institorum vulgo Kramer nuncupator: in atta cinitate nra Soproniensi et Comitatu eiusdem nominis legentibus ipsorumque Succesoribus et Posteris Universis perpetur valituras gratiose confirmavimus: Imo acceptamus aprobamus roboramus ratificamusque et confirmamus Saluo Jure alieno Karum nrarum Secreto Sigillo nro quo ut Rex Hungariae utimur impendenti communitarum vigore et Testimonio Literarum. Datum per manus fidelis nri nobis dilecti

Blasy Jaklin Eppi Tininien: Consiliary nri et Anlae nrae per Regnum Hungariae Concellary in Civitate nra Vienna Austriae Die Vigesima Nona Mensis Novembris, Anno Domini Millesimo Secesstesimo Nonagesimo Regnorum nrrum Romani Trigesimo Tertio, Hungarae et reliquorum Trigesimo Quinto Bohemiae vero Anno Trigmo Quarto.

Leopoldus

Blasius Jaklin
Epps. Tininien

Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Monagesimo primo, Die quinta Mens: January in Libera et Regia Civitatae Soproniensi Congregaone Comitatus Soproniens Ex hibitae Sunt praesentes Benignae Suae Mattis Sacrae Lrae confirmaonales Privigeliales Solemniterqe publicatae nemine contradicente per me Daniele Tholnay Juo Notaari praefati Cottus Sopronien Praesentem Copiam am Suo vero, ac gemeino Originali colluram, et comportatam, eidem per omnia conformen attessor. Soprony Die 21. Junii Anno 1749

Ivannes Peter.

Az eredeti privilégium még 1760-ban megvolt a céh iratárában. Ez megállapítható a Testület 1760-ban megkezdett jegyzőkönyvéből, amely pontosan felsorolja az előljáró hivatalának, Szaka Istvánnak hivatalbalépése alkalmából azokat az okmányokat, iratokat, amelyet elődjétől átvett és amelyek a Testület ládájában vannak. E szerint az 1690-ben kiadott királyi szabadalomlevél eredeti példánya „fehér pergamentbe kötve, hártyalapokon, vörös, sárga, kék és fehér szálakból összefont zsinórral átfűzve, a zsinór végén az uralkodó függő pecsétjével” adatott át. Az 1690. október 11-én kiadott városi céhlevél viszont eredetiben van meg a Városi Múzeumban violaszín bársonyba kötve, igen szép díszes formában hártyalapokon zsinórral átfűzve és a zsinór végén fatokban elhelyezett városi függőpecséttel.

A céhszabadalomlevél latinnyelvű bevezetésében és zárószavaiban az akkori bőbeszédű kancelláriai stílusban tulajdonképpen csak a tanács által kiadott szabadalomlevelet, amelyet teljes egészében a szabadalomlevélbe belefoglal, erősíti meg a király. Ez a szabadalomlevél mintegy 145 éven keresztül úgyszólván változtatás nélkül szolgált a Testületi élet alapjául és a Testület utoljára 1845-ben⁴³⁾ kapott királyi szabadalomlevelet. Kétségtelen, hogy a kiváltságlevél a soproni „Kalmárcéh”-nek adott szabadságot, ez az elnevezés pedig csak lassan és több változáson keresztül jut el a ma használatos „Kereskedelmi Testület” elnevezéshez. Az is bizonyos, hogy a Testület léte 1478. május 8-tól a mai napig megszakítás nélküli és folyamatos és az 1690-es év ebben a történetben döntő jelentőségű volt. Mivel a soproni Kereskedelmi Testületet keletkezése tekintet-

⁴³⁾ A céh legutolsó magyarnyelvű, díszes formában kiállított szabadalomlevele eredetiben Sopron sz. kir. város múzeuma céhíratái között.

ben csak a kassai előzi meg, megállapítható, hogy az ünnepélyes évforduló nemcsak helyi, de országos vonatkozásban is kiemelkedő eseménye a magyar Kereskedelmi Testületeknek.

Udvardi Lakos, J.: *Beiträge zur Geschichte des Oedenburger Handelsgremiums.*

Verfasser bespricht die Umstände der Gründung und Entwicklung des Handelsgremiums*) von 1478—1690. Anlaß dazu bietet die 250. Jahreswende der Aushändigung der königl. Privilegien-Urkunde an die Kramer-Zeche. Im Jahre 1478 erhielt die Kramer-Zeche vom Oedenburger Magistrat jene Urkunde, laut welcher die Mitglieder dieser Zunft zur Ausübung des Handels ausschließlich berechtigt wurden.

In dem originalen Zunftbrief vom Jahre 1650 befindet sich eine Berufung auf die am Freitag vor Pfingsten des Jahres 1478 herausgegebene Urkunde, die durch die Innung dem Stadtmagistrat zurückerstattet wurde. In diesem Zunftbrief finden wir die Bestimmungen über die Aufnahme der Mitglieder, über die Aufzingung der Lehrlinge auf 6 Jahre, über das ausschließliche Recht der Mitglieder zur Ausübung des Handels, über das Verbot der gleichzeitigen Ausübung von Handel und Gewerbe, über die Sonntagssperre und über die Benützung des Gewichtes und der Maße. — Laut diesem Zunftbrief ist auch das Hausieren, ferner die unbefugte Konkurrenz der Juden und das Ausräumen (Platznehmen) der fremden Kaufleute an den Märkten verboten. In Streitfällen ist als erste Instanz die Zunft, in wichtigeren Fällen das städtische Gericht zuständig. Die Marktfahrer haben sich gegenseitig zu unterstützen. Die Mitglieder werden verpflichtet, an den Zusammenkünften und an den Begräbnissen der Zunftmitglieder und deren Angehörigen teilzunehmen, bei dem Zunftschmaus haben sich die Mitglieder anständig zu benehmen. Infolge der veränderten Verhältnisse wurde 1669 ein neuer Zunftbrief herausgegeben.

In der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts wird die Lage des früher blühenden Handelsstandes immer schwieriger. Das absolutistische Regime Leopold I., die Nachlässigkeit seiner Ratgeber, die Epidemien, die ständigen Kriege, die Unsicherheit der Straßen und die Religionsverfolgungen verursachten die Verarmung der Handelsleute und den Ruin der früher vermögenden Zunft. Trotz der großen Einwanderung fremder Elemente, geht die Zahl der Zunftmitglieder stetig zurück. Diese Umstände bewegen die Kaufleute dazu, ihre erworbenen Vorrechte zu erneuern und diese durch Bestätigung des Herrschers bekräftigen zu lassen. Am 29. Nov. 1690 wurde der neue Zunftbrief, den der Stadtmagistrat am 11. Oktober d. J. genehmigte, durch Leopold I. bekräftigt und unterfertigt. Dieser Zunftbrief verschärft im wesentlichen die Bestimmungen der Statuten vom Jahre 1650 und 1669. — Das innige Zunftleben konnte aber nicht mehr hergestellt werden. Der 250 Jahre alte Zunftbrief ist nach der im städt. Archiv befindlichen Abschrift veröffentlicht. Das diesbezügliche Statut in deutscher Sprache befindet sich im städt. Museum zu Sopron.

*) Früher: Kramer-Zech, Bruderschaft der Kramer, Handelsstand-Zech.

Régi soproni borsajtók, hordók és mércékről.

Írta: Storno Ferenc épmh.

Sopron őslakosságának főfoglalkozása évszázadokon át a szőlőművelés, illetve a bortermelés volt. A soproni bornak már régi időkől fogva jó a híre a külföldön is. A soproni bor kiválóságát említik: Zeiller Márton 1660-ban,¹⁾ a „Neue Ungarische und Siebenbürgische Chronik“ 1664-ben,²⁾ Tomka Szászky János 1773-ban,³⁾ majd Korabinsky J. M. 1786-ban,⁴⁾ újabban néhai Póda Endre városplébános írt erről nagyon érdekes történelmi tanulmányt.⁵⁾

A bortermelés helyi fontosságát legjobban Dr. Thirring Gusztáv munkája⁶⁾ világítja meg, ebből kitűnik, hogy 1784—85-ben az összes adóknak több mint negyedrésze a szőlők révén folyt be. Ebben az évben a 11.862 lakosságú városban 26.359 kapa (= Pfund) szőlőt műveltek,⁷⁾ ez 1318 kat. holdnak felel meg. Ezzel szemben 1930-ban, amikor a lakosság száma 35.895 volt, 1501 kat. hold állott szőlőművelés alatt.⁸⁾

A szőlőtermő terület tehát nem növekedett a lakosság szaporodásának arányában. Ez érthető is, mert a város határának csak bizonyos részei alkalmasak szőlőművelésre. Bár fentebbiek szerint a szőlők területe 146 év alatt némileg megnövekedett (13%), mégis a termelt bormennyiség erősen csökkent; figyelmet érdemel itt az öreg gazdapolgárok (kisbirtokosok) az a véleménye, hogy az amerikai szőlővessző meghonosítása (1890) előtt a termés mennyisége átlagosan nagyobb volt, mint ma. Ezt igazolja némileg az alábbi adatok egybevetése is. Hárosy⁹⁾

¹⁾ Martini Zeillerei Beschreibung desz Königreichs Ungarn und dazu gehöriger Landen, Städte und vornehmster Oerther, etc. Zu Ulm, gedruckt und verlegt durch Balthasar Kühnen, bestellten Buchdruckern daselbsten, Im Jahr MDCLX. — 198. l.

²⁾ Neue Ungarische und Siebenbürgische Chronik, oder Kurtz verfaßte Historische Beschreibung deß Königreichs Ungarn etc. Frankfurt am Mayn. In Verlegung Johann Baptist Schönwettters, gedruckt bey Matthaeo Kempffern. Anno M. DC. LXIV. — 91. l.

³⁾ Joannis Tomka Szászky, Introductio in orbis antiqui et hodierni, Geographiam, etc. Posonii et Cassoviae. Impensis Joannis Mihaelis Landerer. MDCCCLXXVII. — 519. l.

⁴⁾ Geographisch-Historischer und Produkten Lexikon von Ungarn etc. Von Johann Matthias Korabinsky. Preßburg, zu finden im Weber und Korabinskyschen Verlage. 1786. — 467. l.

⁵⁾ Póda Endre: A soproni bor. (Történelmi értekezés.)

⁶⁾ Dr. Thirring Gusztáv: A soproni polgárság vagyoni és birtokviszonyai II. József korában. Különlenyomat a „Városi Szemle“ 23. évfolyamából, Budapest székesfőváros háziyomdájá.

⁷⁾ 1 kapa (= Pfund) = 64 négyszögöl. Lásd dr. Thirring i. m. 9. l. és Soproni Szemle 1940. évf. 310 l.

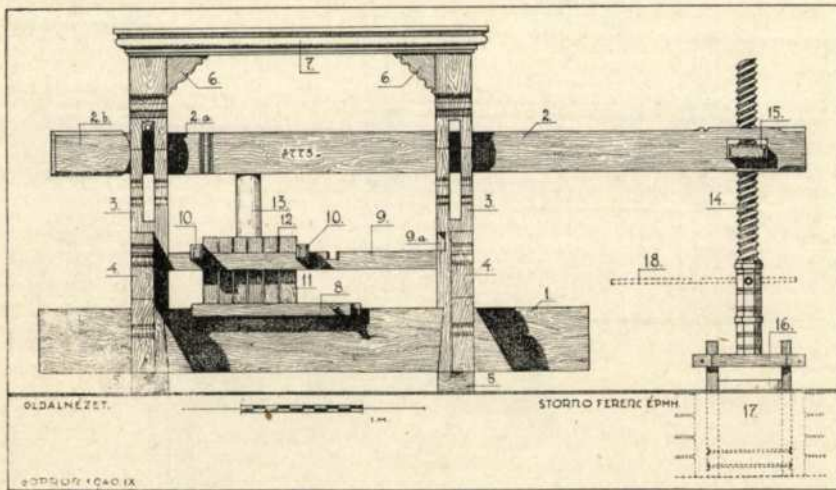
⁸⁾ Dr. Heimler Károly: Sopron topografiája. 15. l.

⁹⁾ Denkwürdigkeiten der königl. Freistadt Oedenburg, so wie auch sämtlicher Umgebung. Ein erläuterndes Beiblatt zu Sigmund von Hárosy's Zeichnung derselben. Gedruckt bei Georg Franz in München, 1841. 9. l.

szerint az évi termés 1840 körül 60—100.000 akó, míg az 1925—1934. évek legjobb termése 1930-ban 33.750 hl volt.¹⁰⁾ Ha egy soproni akót,¹¹⁾ amely seprű nélkül 80, seprűvel 84 magyar itcének s az itcét 0'8 liternek vesszük,¹²⁾ akkor 1 akó = 67'2 liter, vagyis 60.000 akó 40.320 hl-nek felel meg, míg 100.000 akó az 1930. évi termésnek kereken éppen kétszerese lenne.

I. Borsajtók.

A bortermeléshez szükséges legfontosabb eszközök egyike a borsajtó. A rómaiak is használtak különféle, a Sopronban még

1. kép.
Borsajtó a Storno-házban.
(Oldalnézet.)

ma is használatos és ezekhez nagyon hasonló szerkezetű borsajtókat.¹³⁾ A Sopronban használt régi borsajtók alakja évszázados multra tekint vissza. Felépítésük, szerkezetük és kialakításuk nagyjában azonos, csupán a méretek váltakoznak, amelyek mindenkor a rendelkezésre álló helyhez alkalmazkodnak. Kivitelük egyszerű, s csak elvéve akad rajtuk némi díszítés. Elhelyezésük vagy a pincében, de legtöbbször egy külön helyiség-

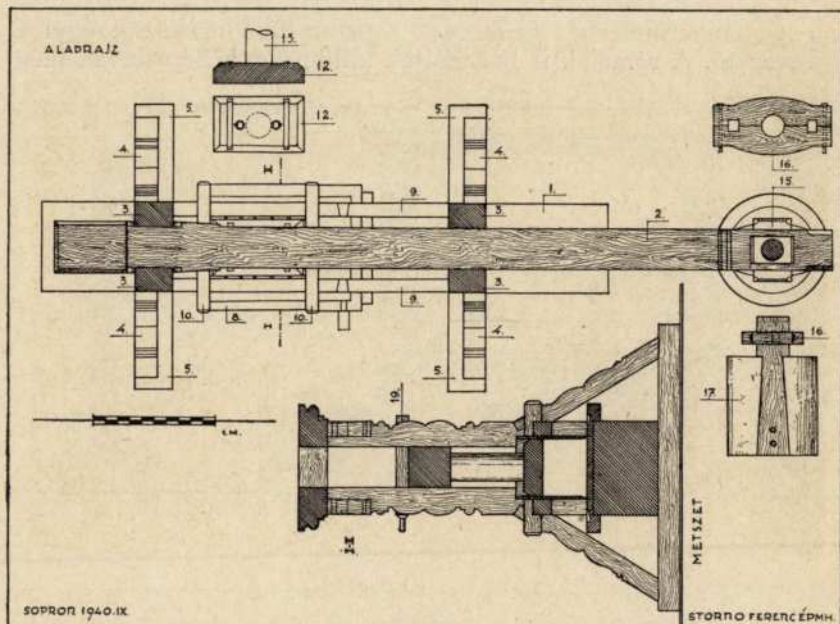
¹⁰⁾ Dr. Heimler i. m. 15. l.

¹¹⁾ Révai Nagy Lexikon, I. 248. l.

¹²⁾ Révai Nagy Lexikon, X. 449. l.

¹³⁾ Trachten, Haus-, Feld- und Kriegsgeräthschaften der Völker alter und neuer Zeit, von Friedrich Hottenroth. I. Band, Tafel 56. Nr. 33, 34 35.

ben, a „présházban“ (Presshaus) történt. Ahol a helyiség méretei azt megengedik, az alsó présgerenda két kinyúló talpfán nyugszik, ezekbe az oldaltámaszok vannak becsapolva, míg szűkebb helyen állók rövid talpfával bírnak és gerendákkal a boltozathoz vannak erősítve, a felbillenés megakadályozására. Készítésük évszáma gyakran a felső présgerenda oldalába van belevésve, a készítettő teljes nevével, vagy nevének csupán kezdőbetűivel.

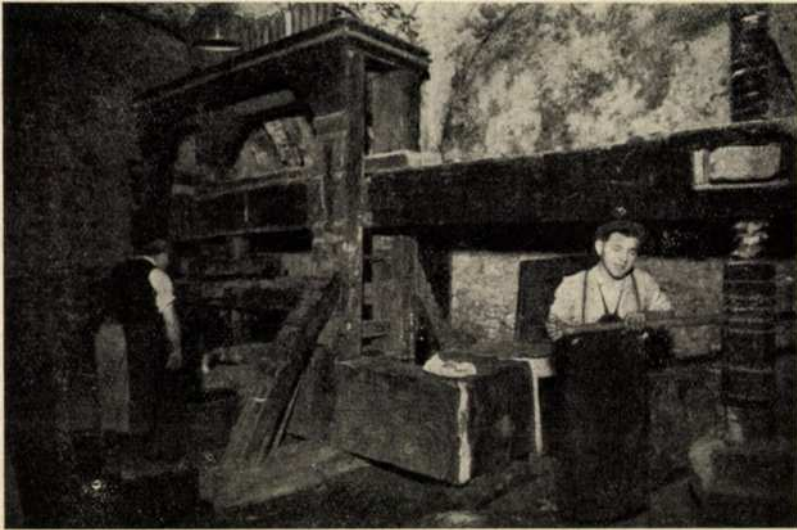
2. kép.
Borsajtó a Storno-házban.
(Alaprajz és metszet.)

Az 1. és 2. kép a Ferenc József-tér 8. számú Storno-házban levő sajtót ábrázolja, amelyet a ház egykori tulajdonosa, tolnai Festetics György gróf, aki 1784–85-ben Sopron legnagyobb szőlőbirtokosa,¹⁴⁾ a felső sajtógerendán bevéssett évszám szerint 1773-ban készíttetett tölgyfából. Ez a sajtó az összes példányok között a legrégebb és egyúttal a legnagyobb is, ennek hosszát csak az evang. konventnek a Szt. György-utca 12. számú házában ma is meglévő sajtója haladja meg.

¹⁴⁾ Dr. Thirring i. m. 22. l.

Az itt ismertetett, 167 éves borsajtó elég jó állapotban van s azt, amint a 3. képen is látható, még ma is használják.

A kisebbfajta példányokból a 4. képen mutatunk be egyet. A gerendán bevéselt évszám szerint 1783-ból való. A Fövényverem 17. számú ház kapubejáratában áll, és szintén használható állapotban van. Keskeny szerkezete miatt gerendákkal a boltozathoz van erősítve. Mint a többi borsajtó, ez is tölgyfából való.

3. kép.

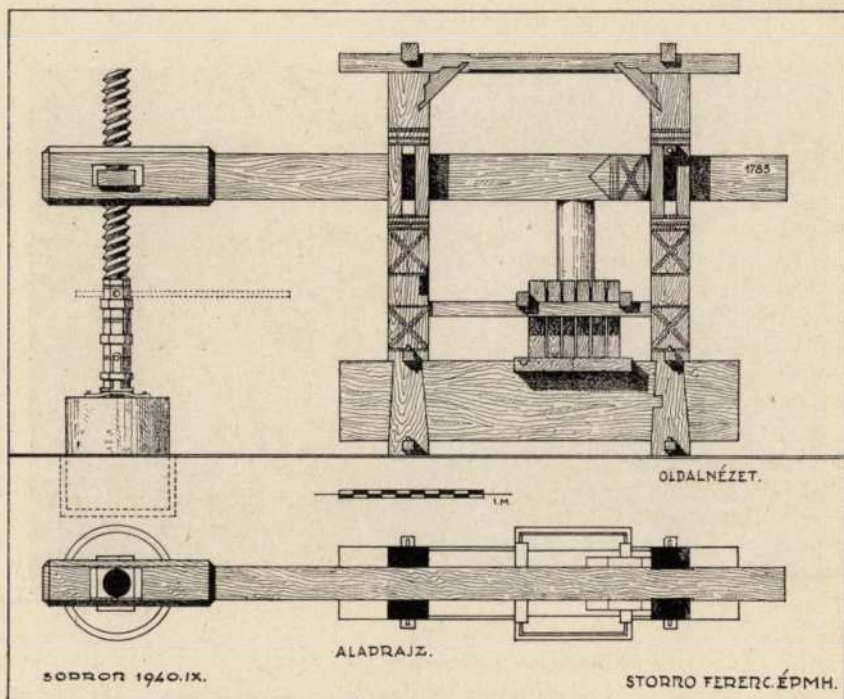
Borsajtó a Storno-házban. 1773.
(Diebold K. felvétele.)

A borsajtó alkatrészeinek elnevezései soproni nyelvjárás szerint*):

A borsajtó = Ti Pámpreiss = Die Baumpresse, vagy: Ti Weipreiss = Die Weinpresse. — 1. Ta untare Preisspám = Der untere Pressebaum. — 2. Ta oubare Preisspám = Der obere Pressebaum. — 2a és b. Ta Hajbmond = Der Halbmond. — 3. Ti Stuitn = Die Stute, vagy: Ti Stéa = Die Steher. — 4. Ti Streim = Die Streben. — 5. Ti Nal = Die Nadel. — 6. Tös Pantl = Das Band. — 7. Ta Kouppám = Der Kopfbaum. — 8. Ta Preisstisch = Der Pressetisch. — 9. Ta voudare Rígl = Der vordere Riegel, mögötte: Ta hintare Rígl = Der hintere Riegel. — 9a. Ríglouch = Riegel-

*) A nyelvjárás szerinti elnevezések megállapításánál segítségemre volt Stubenvoll Nándor tanító és Gludovác Ferenc ácsmester, miért nekik helyütt is köszönetemet fejezem ki.

loch. — 10. Ta Jeichl = das Joch. — 11. Ta Khoa = Der Korb. — 11a. Ti Preisspreitl = Die Pressebretter. — 12. Ti Gaunz = Die Gans. — 13. Ta Pfoff = Der Pfaffe. — 14. Ti Spintl = Die Spindel. — 15. 's Miaderl = Die Mutter. — 16. 's Jeichl = Das Joch. — 17. Ta Preissstoa = Der Pressestein. — 18. Ta Prigl = Der Prügel. — 19. Ta Schuiszrigl = Der Schieszriegel.

4. kép.

Borsajtó a Fövényverem 17. számú házban.

II. Hordók.

Amilyen régi a borsajtók használata, valószínűleg ugyanolyan régi a hordóké is. Bár a rómaiak főleg agyagból való amphorákban tartották a bort, már a fából készült hordót is ismerték, ahogy ezt többek között az aquincumi leletek is bizonyítják. Tapasztalat szerint a hordók nem olyan tartósak, mint a borsajtók, mert használatban lévő százéves hordó Sopronban ma már alig akad.

A régi kézművesipar szokása szerint a kádárok is díszítet-

ték gyártmányaikat, s főleg szenteket, címereket, virágdíszít vagy monogrammot és évszámot faragtak váltakozó ügyességgel a tölgy-, néha gesztenyefahordó egyik fenéklapjára. A Stornogyűjteményben több ilyen példány van, ezek mind soproni pincéből valók.

Ezek között a legszebb és egyúttal talán a legrégebb is (1790—1820 körüli időből) egy igen nagy hordóról való, Szent Annát ábrázoló faragás, melynek deszkavastagsága 6 cm (5. kép). Egy 16-akós hordóról való Szt. János mellképe, melynek deszkavastagsága 2'3 cm (6. kép). Ugyanezen időből való egy nagyon díszes, G. B. monogrammal díszített töredék. Vastagsága 2 cm. Egy kisebb hordóról való töredéken R. B. monogram és 1830. évszám látható. Vastagsága 3'4 cm. Egyszerűbb egy G. D. betűkkel és 1831. évszámmal, valamint virágokkal díszített darab. Vastagsága 3 cm. Nagyobb (577 literes) hordóról való egy ismeretlen címer, valamint F. S. betűkkel és 1839. évszámmal ellátott fenéklap. Vastagsága 2'8 cm (7. kép). „Vivat Herr Paue”(r) és 1840. évszámmal ellátott fenéklap primitív faragásban mutat egy kancsót emelő gazdát. Vastagsága 3 cm. Egyszerű G. T. monogrammot és 1847-es évszámot mutat egy nagyobb hordó fenéklapja, melynek űrtartalma 858 l, a tara 132 kg volt. Vastagsága 4'3 cm. Kisebb hordóról való az L. R. betűkkel és 1869. évszámmal ellátott töredék, melynek vastagsága 1'8 cm.

Az űrtartalomnak literekben és az önsúlynak kilogrammban való jelzése a régi hordókra 1875 után történt, mely alkalomkor a régi akójelzést és néha a díszítés egy részét is lefaragták.

III. Mércék.

A város régi jogai közé tartozott a mérőeszközöknek hitelesítése és a használatban lévőknek időnkénti felülvizsgálása. Az 1528. évi jegyzőkönyv szerint a községi képviselő az összes

5. kép.
Szt. Anna faragott képe.
(1790—1820.)

mérőszközöknek havonkénti ellenőrzését követeli, e célra a külső tanács két tagját rendeli ki.¹⁵⁾ A hitelesítés megtörténte régente rendszerint csak a város címerének beütésével, vagy beütésével történt, újabban (19. század) a hitelesítés évének megjelölésével együtt.

Cikkünk természeténél fogva itt csupán a régi ürmértékkel foglalkozunk. A 19. század második felében használt régi mértékrendszerre egyes idősebb gazdapolgárok még ma is em-

6. kép.
Hordófenék. 19. század.

7. kép.
Hordófenék. 1839.

lékeznek, hisz a tizedesrendszernek 1875-ben történt hivatalos bevezetése után is a közönség körében még használatban maradt, éppúgy, mint a korona és fillér első éveiben a forint és krajcárral való számítás

A legnagyobb ürmértékegység az akó, németül: Eimer, helyi tájszólás szerint: „Eimma”; az akók nagysága körül elég nagy eltérések voltak. Egy soproni akó = 68 liter, és 1'5 akót számítottak 1 hektoliterre,¹⁶⁾ bár ez tulajdonképpen 102 liternek felel meg.

¹⁵⁾ Sopron sz. kir. Város Monographiája, I. 9. l., 4. pont.

¹⁶⁾ Völker Dániel soproni krónikája (1876). Kézirat a Storno-gyűjteményben.

Ausztriában 1 Eimer (akó) = 0'565890 hl, és 1 Masz = 1'414724 liter a hivatalos átszámítás szerint.¹⁷⁾ Sopronban:

1 Masz = 2 Halbe = ... 1'7 liter, régi mércén mérve.

1 Halbe = 1 itce = 2 messzely = 0'85 liter, régi mércén mérve.¹⁸⁾

1 Seitel = 1 messzely = 0'42 liter, régi mércén mérve.

½ Seitel = ½ messzely = 0'21 liter, régi mércén mérve.

A Storno-gyűjteményből itt bemutatott régi mércék hitelesítés jeléül a város címerével vannak ellátva, de ürtartalmuk megjelölve nincsen, anyaguk ón.

8. kép.
Soproni mércék. 1774.

Soproni mércék a 18. századból (8. kép):

1 itce = 1 Halbe. 19'6 cm magas, felső szélén Sopron város címere két helyen beütve. I. G. betűk és S. T. monogram, alatta 1774. évszám bevésve.

1 messzely = 1 Seitel. 14'2 cm magas, különben mindenben olyan, mint előző mérce.

½ messzely = ½ Seitel. 12'2 cm magas; az előbbi két mércehez tartozó, azonban felső széle erősen kikalapálva, úgyhogy már semmiféle jelzés nem látható rajta.

Mércék a 19. századból (9. kép):

1 messzely-mérce, meg nem állapítható hitelesítő címerrel. Nem soproni. 14'5 cm magas.

¹⁷⁾ Bau- und Zimmermeisterkalender 1925. Wien, Verlag Perles. 80. l.

¹⁸⁾ Révai Nagy Lexikon, X. 449. és XIII. 646. l.

Az összes, e cikk keretében idézett munkák a Storno-gyűjtemény könyvtárában találhatóak.

1 messzely-mérce. Felső szélén Sopron város címere, 870 (= 1870) és Oe (= Oedenburg) beütve. 14,3 cm magas.

$\frac{1}{2}$ messzel-mérce, ugyanolyan jelzéssel mint az előző. 10,9 cm magas.

Utóbbi két soproni mérce nagyon jó állapotban van, látszik rajtuk, hogy már nem nagyon használták.

Ugyanezen gyűjteményhez tartozik az 1875. utáni időből való 5 dl, 2 dl és 1 dl ürtartalom jelzésű és több hitelesítési jegyet mutató három mérce (10. kép), ezek azért érdekesek, mert az aljukon beütött jelzés szerint „C. Machionini—Oeden-

9. kép.

Mércék a 19. századból.

burg" műhelyéből valók, s így e régi soproni ónöntőcsalád utolsó képviselőjének talán utolsó gyártmányai.

A világháborút követő időben több régi borsajtó pusztult el, hogy helyet adjon az újszerkezetű csavarprésnek. Így a kat. Konvent Rózsa-utca 19. számú ház pincéjéből egy 1641-ben készült szép példány került fűrész alá, melyből csak az évszámmal és több monogrammal ellátott gerendadarab jutott a Stornogyűjteménybe. Az evang. Konvent 1935-ben vágatott fel a Szent György-utca 12. számú ház (hg. Eggenberg-ház) présházából egy 1756-ból való példányt, az 1745-ből valót még ma is használják.

Igaz, hogy ezek a sajtók meglehetősen nagy helyet foglalnak el, de a bortermelők szívesebben dolgoznak velük, mint az újszerkezetűekkel. Sokkal jobban sajtolja ki állítólag az ilyen szerkezetű sajtó a cefrét, és nem kell állandóan mellette állni;

a présző felemelt állapotában hosszabb ideig működik minden további beavatkozás nélkül.

A Belváros házaiból már legnagyobbbrészt kivesztek a jellegzetes nagyszerűetű sajtók, de a gazdapolgárnegyedekben még elég gyakoriak, s a legtöbb helyen használják is azokat, bár az ideai silány terméseredmények mellett nem sokáig működhetnek, hisz a szűret mennyiségileg a tavalyinak legfeljebb egy-negyedére tehető.

Sopronban még a következő helyeken található ily régi sajtó a belvárosban*):

10. kép.
Mércék 1875. utáni időkből.

1. Városháztér 8. szám. (Storno Pál.) 1773. évszám. Érdekes présház. (1., 2., 3. ábrák.)

2. Szent György-utca 12. szám. (Evang. konvent.) 1745. évszám. I E E H K V monogrammok. Érdekes présház és pincék.

3. Kolostor-utca 5. szám. (Walter Nándor.)

A külső városrészekben:

4. II. Rákóczi Ferenc-utca 19. szám. (Bruckner Samuné.)

5. II. Rákóczi Ferenc-utca 29. szám. (Zehntner Gottlieb.)

6. Hátulsó-utca 5. szám. (vitész Hófalvi János.) 1836, valószínűleg javítási évszám.

7. Hátulsó-utca 8. szám. (Bierbaum Lajos.)

8. Hátulsó-utca 11. szám. (Stagl Mátyás.) 1721. évszám.

9. Ógabonatér 34. szám. (Coriáry testvérek.) Nagyon szép példány. Érdekes présház.

*) A városi múzeumban levő Lauringer Ernő gyűjtötte anyagot legközelebb ismertetjük.

Ugyanitt zárkő a kapu fölött A. C. monogrammal és 1676. évszám. Utóbbi valószínűleg a borprés készítésének ideje is.

10. Ógabonater 38. szám. (Limberger Nándor.) Veith Wagner Anno 1821. — Pincebővítés az ajtókeretbe vésett felirat szerint: *Erbaut durch Veith Wagner ANO 1826.*

11. Balfi-utca 16. szám. (Stubenvoll Péter.) A ház utcai szobájában szép pórfödém, 1663. évszámmal. Valószínűleg a prés is akkor készült.

12. Balfi-utca 18. szám. (Holzmann Mihály.)

13. Balfi-utca 22. szám. (Conrad Lajos.) 1734. Tavalyi javítás óta lefaragva.

14. Balfi-utca 25. szám. (Fiedler Károly.)

15. Balfi-utca 27. szám. (Windisch Gusztáv.) „Franz Mesche“ felirat.

16. Balfi-utca 36. szám. (Steiner Lajos.) 1808. Steiner Z.

17. Balfi-utca 37. szám. (Scheibel Nándor.) 1774. I. K.

18. Balfi-utca 38. szám. (Bruckner Károly.)

19. Balfi-utca 39. szám. (Trogmayer Henrik.)

20. Balfi-utca 42. szám. (Edlinger Samu.)

21. Balfi-utca 43. szám. (Bruckner Lajos.)

22. Halász-utca 3. szám. (Zettl József.)

23. Wieden 20. szám. (Scháry Antal.) 1767. Rossz állapotban.

24. Wieden 25. szám. (Heller Ferenc.) H. T. 1829. Rossz állapotban.

25. Szent Mihály-utca 12. sz. (Grafl György.) Nagyon szép példány.

26. Szent Mihály-utca 12. szám. (Wolfbeisz és Zettl.)

27. Tómalom-utca 4. szám. (Kreiss Eduardné.) 1785. P. Z.

28. Fövényverem 3. (Halwax Lajos.) C. M. B. 1773. IHS.

29. Fövényverem 7. szám. (Graf Károlyné.)

30. Fövényverem 17. (Arnhold N. és társai.) 1783. (4. kép.)

Stud. arch. **Storno, Franz:** *Alte Weinpressen, Fässer und Hohlmaße aus Sopron.*

Den Haupterwerbszweig der Stadtbevohner bildete in früheren Jahrhunderten der Weinbau. Der Ödenburger Wein war im Auslande eine bestbekannte Ware, wie dies aus alten Chroniken des 17. und 18. Jahrhunderts ersichtlich. Nach dem „Vermögen-Buch pro anno militari 1784—85 wurden in Sopron 26.359 „Pfund“ (= 1318 kat.-Joch) Weingärten bearbeitet, diese entrichteten mehr als ein Viertel der einlaufenden Gesamtsteuern.

Das Erträgnis der Weingärten war vor Einführung der amerikanischen Rebe (1890) bedeutend größer. Um 1840 war der durchschnittliche Jahresertrag 60.000 (= 40.320 hl) bis 100.000 Eimer (= 67.200 hl), wogegen auf

das Jahr 1930, welches als das Beste des Zeitabschnittes 1925—1934 gilt, bloß 33.750 hl entfallen. Bemerket sei, daß die Vermehrung der Weinkulturen von 1784—1930 bloß 13'8% beträgt.

Eines der wichtigsten Geräte des Weinbaues ist die Weinpresse, deren hier noch verwendete Formen auf Jahrhunderte zurückreichen. Die aus Eichenholz hergestellten Weinpressen, meistens in einem besonderen Raum, dem „Preßhaus“ untergebracht, sind dem zur Verfügung stehenden Raum angemessen. Die Jahreszahl der Anfertigung ist meistens am oberen Preßbaum eingeschnitten. Abb. 1 und 2 zeigt die Weinpresse des „Storno-Hauses“ (Franz-Josefs-Platz 8), welche der frühere Eigentümer: Graf Georg Festetics, einst der größte Weingartenbesitzer Soprons, im Jahre 1773 anfertigen ließ. Es ist dies die größte und auch schönste der noch vorhandenen Weinpressen (Abb. 3). Die Benennung der einzelnen Bestandteile nach Soproner Mundart geben wir im Verzeichnis wieder (S. 361—62). Abb. 4 zeigt eine kleinere Presse aus dem Jahre 1783, welche ebenfalls noch in Gebrauch steht.

Die Weinfässer sind meistens aus Eichen-, oder seltener aus Kastanienholz angefertigt. Ihre Lebensdauer ist eine beschränktere, als jene der Weinpressen, und stehen hundertjährige kaum noch im Gebrauch. Nach altem Brauch zierten die Faßbinder ihre Erzeugnisse und so entstanden die Faßböden mit Darstellung von Heiligenbildern, Wappen, Blumen, oder Monogrammen in Verbindung mit der Jahreszahl, in mehr oder weniger gewandter Ausführung. Die in Abbildungen 5., 6. und 7. wiedergegebenen Bodendavon, mit der Jahreszahl und Monogrammen, in der Sammlung Storno),

Alte Privilegien berechtigten die Stadt, die in Verwendung stehenden Maße zu eichen. Laut Rathsprtokoll vom Jahre 1528 wird eine allmonatliche Überprüfung der gesetzlichen Maße durch zwei Rathsmitglieder verfügt. Die erfolgte Eichung der Maße wurde durch das Einschlagen oder Einbrennen des Stadtwappens auf das Gerät vermerkt, später (19. Jh.) auch die Jahreszahl hinzugefügt.

Abbildung 8 zeigt Maße aus Zinn von: 1 Halbe, 1 Seitel und $\frac{1}{2}$ Seitel, aus dem Jahre 1774, mit dem Stadtwappen geeicht.

Abbildung 9 zeigt Maße aus dem Jahre 1870, mit Stadtwappen, Jahreszahl und Oe (= Oedenburg) versehenen Eichstempeln.

Abbildung 10 sind Maße aus der Zeit nach 1875, von 5 dl, 2 dl, 1 dl, mit den neueren Eichstempeln versehen, die von „C. Machionini Oedenburg“ angefertigt, Erzeugnisse des letzten hiesigen Vertreters eines alten Zinngießergeschlechts bilden. Sämtliche hier abgebildeten Maße befinden sich in der Sammlung Storno.

Nach dem Weltkrieg wurden viele alte Weinpressen entfernt, so u. a. die aus dem Weinkeller des Kath. Konvents vom Jahre 1641 (Bruchteile davon, mit der Jahreszahl und Monogrammen, in der Sammlung Storno) ferner die Presse aus den Kellereien des Evang. Konvents vom Jahre 1756.

In den „Wirtschaftsbürger-Vierteln“ sind alte Weinpressen noch ziemlich zahlreich erhalten. Das beigefügte Verzeichnis führt Häuser an, wo noch alte „Preßhäuser“ und „Baumpressen“ erhalten sind.

A SOPRONI MUZEUM KÖZLEMÉNYEI.

Néhány régi városházi emlékünkről.

A múzeum gazdag várostörténeti emlékanyagának érdekesebb darabjai közé sorozhatók a polgármesteri és városbírói pálcák vagy jogarok.

A régebbi jogarok fából készültek, festettek és részben aranyozot-

tak; a polgármesteri valamivel díszesebb, a városbírói egyszerűbb. Az előbbi barnára festett hengerded pálcá, két aranyozott gyűrűvel határtolt, gyengén kidomborodó markolattal; felső vége aranyozott, csiga-

1. kép.

2. kép.

3. kép.

1. kép. Polgármesteri (baloldalt) és városbírói (jobbaldalt) ezüstjogar 1642-ből. 2. kép. A polgármesteri jogar felső vége. 3. kép. A városbírói jogar felső vége.

(Diebold K. felvétele.)

vonalas díszítésű, makkalakú befejező tagozattal bíró; teljes hossza 113 cm. Az utóbbi zöldesbarnára festett szára felfelé keskenyedik, s részben aranyozott makkban végződik; fogantyúja vörösre festett, s két aranyozott, szegletes gyűrűvel hatá-

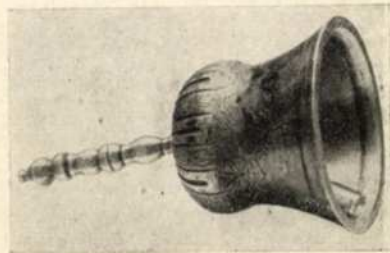
4. kép.

Városbírói pallos. (16. század vége.)
(Diebold K. felvétele.)

rolt; úgy a szár, mint a fogantyú nyolcoldalú; teljes hossza 93 cm. Stílusuk után ítélve, az 1600 körüli évekből valók lehetnek.

Az ezüsből ötvözött, aranyozott díszítésű jogarokat Artner Erhard polgármester készítette 1642-ben. Különösen a polgármesteri nagyon díszes. A késői német-reneszánsz jellegzetes stílusjegye található fel rajtuk. A hengerdedalakú ezüstpálcák aranyozott felső vége hangsúlyozottabb; vertművű, erősen szárnyalt

akantuszlevelekkel, groteszkekkel és gyöngygyűrűkkel ékített, s érdekesen kialakított csúcsban fejeződik be. Hasonló jellegű, szintén aranyozott díszítés van a pálcák alsó végén és a végtől számított egyharmad távolságban is. A polgármesteri jogar markolati részén vésett felirat őrzi a készítettő emlékét. Hosszanti irányban, két sorban, a sorok mindegyike egy-egy hosszúkás levélkoszorúba foglalva: INSIGNE HOC CONSVLIS L. R. Cis. SOPRON. SOLEMNE / OLIM LIGNEVM IAM IN HANC FORMAM IMMVTARI FECIT; alatta körbefutóan, két sorban: ERHARD. ARTNER / CONSVL MDCXLII. (Sopron szab. kir. város polgármesterének ezen ünnepélyes

5. kép.

Polgármesteri ezüstcsengő 1719-ből.
(Diebold K. felvétele.)

jelvényét, az egykor fából készültnek ezen változtatott alakjában, készíttette Artner Erhard polgármester 1642-ben.) A polgármesteri jogar teljes hossza 103 cm, a városbírói jogaré 90 cm. Ötvösbélyeg nem található rajtuk. (1—3. kép.)

A városbírák használta pallost is a múzeum őrzi. Keresztvassal ellátott; kétélű pengéjén ismeretlen bélyeg; markolata gyűrűs, sodronyozott, sokoldalú gombban végződő. A pallos teljes hossza 122 cm. Való-

szinüleg a 16. század végéről való. (4. kép.)

Ehelyütt óhajtunk megemlékezni a Greiner János polgármestersége idején, 1719-ben készült polgármesteri ezüstcsengőről is. A peremétől kúpalakban fejlődő teste felső harmadában kidomborodik, s trébelt bordákkal és metszett fonatos díszszel ékített. Fogantyúja baluszterre emlékeztet. Peremén vésett körirat: SUB * CONSULATU * PER * IL-LUSTRIS * AC GENEROSI * DNI JOANNIS * PAULI * GREINER: *

MDCCVVIII. (Nemzetes és vitézlő Greiner János Pál úrnak polgármestersége idején, 1719-ben.) Soproni hitelesítőjeggyel és Goldner Henrik soproni ötvös mesterjelzésével: H. G. Fogantyúval együtt 14 cm magas. (5. kép.)

Mindezen emlékek, a városi üléseken régebben használt szavazóurnákkal — a szavazás fehér és fekete golyókkal történt — egyetemben a múzeum dísztermének egyik tárlójában foglalnak helyet. Cs. K.

Sopron irodalmi és művészeti élete 1939/40-ben.

A Frankenburg Irodalmi Kör működése 1939/40-ben.

Irodalmi körünk az elmúlt egyenesületi év folyamán különösen a helyi irodalom és művészet ápolására vetette a súlyt s egyrészt idehaza állította dobogóra városunk íróit, zenészeit, másrészt a város falain kívül szerzett nekik s velük együtt Sopronnak is igen figyelemreméltó megbecsülést. Ebből a szempontból legkiemelkedőbb és legértékesebb esemény volt az irodalmi kör budapesti estje, amelyet a székesfőváros népművelési bizottsága rendezett a zeneművészeti főiskolán. Sopronyi-Thurner Mihály bevezetőt mondott, vitéz Házi Jenő vetítettképes előadással, Berecz Dezső elbeszéléssel szerepelt, Kuszák István soproni költők verseit mutatta be (gyűjteményben Dorozsmay János, Erdélyi

Tibor, Joós Sándor és Vörös János verseivel), zenészeink közül H. Dessewffy Bella, V. Simon Atala, Gárdonyi Zoltán, Gombás Ferenc és Horváth József mutatkozott be, utóbbi három saját szerzeményeivel. A műsort Némethy Károly székesfővárosi tanácsnok nyitotta meg és Novágh Gyula, a Népművelési Bizottság igazgatója rekesztette be.

Az irodalmi kör a Faludi Ferenc Irodalmi Társaság meghívására Szombathelyre is ellátogatott s ott is megérdemelt sikert aratott. A szombathelyi műsoron, amelyet Ujváry Ede polgármester nyitott meg, Sopronyi-Thurner Mihály bevezetője, Berecz Dezső és Kardos Árpád előadása, Erdélyi Tibor elbeszélése, Kuszák István versmondása, a szombathelyi vonósnégyes és a Máv. Haladás énekkar szerepelt.

A négy alapszabályszerű est közül egy teljes egészében a soproni irodalmat és művészetet vitte dobogóra. A műsoron: Horváth József és Benkő László előadása, Erdélyi Tibor elbeszélése, Kuszák István (soproni versekkel) és Gombás Ferenc gordonkaművész bemutatkozása. De a többi est műsorai közt sincs olyan, amelyen soproni név ne szerepelne: vitéz Házi Jenő és Németh Sámuel bevezető beszéde, Berecz Dezső elbeszélése, a Liszt Ferenc Zeneegyesület vonósnégyese, Fükő László énekszámja.

Ugyanide tartozik a működő tagok három estje, melyeken V. Simon Atala, Iváni Rella, Benkő László, Dorozsmay János, Gárdonyi Zoltán, Gombás Ferenc, Hárs György, Horváth József, Kardos Árpád, Közi-Horváth Miklós, Joós Sándor, Szőke László nevével találkozunk. A március 15-iki matinén, amelyet ismét a vármegyeház patinás termében rendeztek, Legányi Dezső mondott beszédet, a Soproni Magyar Férfidalkör hazafias dalokat énekelt, az ifjúság képviselői (Káldy Zoltán és Ostoros György) alkalmi költeményeket mondtak.

Az országos irodalom három alapszabályszerű estén szólalt meg. Szabó Lőrinc, irodalmunk egyik legmarkánsabb egyénisége, verseket mutatott be s a műfordítás műhelytitkairól beszélt. R. Simonffy Margot, a kiváló előadóművésznő régibb és újabb magyar költők verseiből kötött csokrot. Egy másik alkalommal Hankiss János egyetemi tanár a magyarság külföldi tükörképét ismertette, Fertsek Ferenc elbeszéléseben gyönyörködtünk, Orsolya Erzsébet és Ady néhány versét mondta el, Eyssen Irén, Eyssen Ti-

bor zongorakísérete mellett, finom énekkultúráról tett tanúságot. A február 23-iki estét Mátyás király emlékének szentelték s azon Baranyai Jusztin történelemtudományi, Csabai István művészettörténeti képet rajzolt, Kulcsár Irma költeményeket mondott, Koller Éva pedig zongoraszámmal szerepelt. Ez az est a márciusi megemlékezéssel együtt a nemzeti gondolat vonalába tartozik.

Ezekből az egymás mellé rakott száraz adatokból is látszik, hogy a Frankenburg Irodalmi Kör ismét olyan értékes munkát végzett, amely Sopron kulturális jelentőségének szerves része. Szívesen dicsérjük ezt a munkát, tudva, hogy rendkívüli nehézségekkel kell megküzdeni. A mai forrongó idő egyesületeink belső életét is megzavarja, megtépzazza az összhangot s a kultúra minden vonatkozásában az átvészelés idejét éljük. Az általános érdeklődés iránya: a sport, a géptechnika, szellemi értelemben pedig a szociális és politikai alakulás befolyásolása. A tudomány és művészet hivatottjai gyakran remeteségbe vonulnak, maguk sem vállalják a kollektivitást. A régi közönség, amely szívesen áldozott, az irodalmi esték és hangversenyek látogatását elmaradhatatlan kötelességének tartotta, lassan elfogy, az utánpótlás pedig nagyon is gyér. Az újabb nemzedék mindenütt a maga útját akarja járni s örökségekkel nem sokat törődik. Ezek a tapasztalatok számos más érdemes intézményünk mellett az irodalmi körben is észlelhetők. Annál dicséretesebb ennek az egyesületnek kitartó, megfontolt és feljegyzésre mindíg érdemes munkája. (bd.)

Sopron művészeti élete, 1939 szeptember—1940 szeptember.

Sopron művészeti életének legtöbb megnyilatkozása abban a széles mederben található meg, amelyet az 1897-ben Steiner Rudolf festőművész alapította Soproni Képzőművészeti Kör vágott ki magának városunk művelődésének újabkori tör-

Steiner Rezső: Kasztner Károlyné arcképe (1939).

ténetében. Vannak persze egyéb folyamok is, de ezek nem a Kör ellen, hanem mellette fejtenek ki tevékeny munkásságot. Ma városunkban legalább is 50 olyan festő, szobrász és építész dolgozik, akiknek működése megüti a jó vidéki színvonalat és ezeknek javarésze kiállító tagja is a Képzőművészeti Körnek.

Ha az ismertetésre kitézött időszakot nézzük, annak eleje egybe esik az új világháború megindulásá-

val és természetesen ez olyan időszakot jelent, mikor is a művészet számára meglehetősen beborult az ég. Országszerte valóban pangás állt be, de a Főmeltóságú Kormányzópárkeratavaszi szózata felrázta az elfáult lelkeket, a fővárosban nagyszabású mozgalom indult meg az elárvult magyar képzőművészet felsegítésére. Ennek a felülről jövő felfrissülésnek jegyében indította útjára a Soproni Képzőművészeti Kör is 30. rendes tárlatát április utolsó napjaiban.

Míg a megelőző kiállítást mintegy 300-an tekintették meg, addig ezt szinte 1500-an és míg az érdeklődés az előbbin csak egy kép megvásárlásában csúcsozott ki, addig 1940-ben 10 kép kelt el. Nem akarjuk ezzel azt mondani, hogy ezzel Sopron műbarátai megtették már kötelességüket művészeik iránt, csak annyit, hogy a jég ismét megtört. A soproniaknak újabb rétege ismerte meg a saját mestereit és hihetőleg megszerette őket és garasait legközelebb már nem vándorpiktorok és ügynökök selejtes áruira pazarolja, hanem elteszi a legközelebbi soproni tárlatra.

A kiállítás egyébként esztendőket óta nem látott magas színvonalat ért el. Jóllehet több művésznünk éppen akkor hazafias kötelességének teljesítése folytán nem állíthatott ki (Molnár Gyula dr., Ágoston Ernő, Mende Gusztáv, Steiner Antal stb.), mégis nagy számmal vonultak fel a többiek. Maga a kör alapítója, a 86 éves Steiner Rezső, korát meghazudtoló frissességgel egy sor arcképet hozott; Horváth József, Magyarországon egyik legjelentékenyebb vízfestője, kb. 15 szebbnél-szebb képpel ragadta el a közönséget. Ezúttal

volt első találkozása a nagyközönségnek Medgyesi Schwartz Antallal, az Angliából hazakerült jeles festővel. De nem hiányoztak Mihálovits János, Wosinszky Kázmér, Hárs György, Sterbenz Károly, gróf Degenfeld Katalin, Fáy Sándor, Ákos Ernő, vitéz Ágotha Géza, Dömötör Mihályné, Richly Emil, Reinecker János, Steiner Viktor, Bariss Dezső, Cmarits Margit, Hoffmann Béláné, Kaschichnitz József, Schwerák-Rossrucker Lipót, Kirkovits Lajos stb. festményei és grafikai munkái sem. A szobrászat idén kevéssé volt képviselve; Szakál Ernő és Stöckert Károly értékes művei mellett egy együttes hősi emlékterv vonta magára a figyelmet: Vörös János, Baumann Béla és Gallus László dolgoztak ki ugyanis megoldást a Domonkos-templom környékének rendezésére és ott elhelyezendő emlékre. Az építészek sorából is csak Füredi Oszkár jelentkezett.

A tárlat annyira soproni jellegű volt, hogy alig vették észre a szombathelyi Szent Márton Céh vendégszereplését. 25 festménnyel és grafikai lappal léptek a soproniak színe elé. A művek kis száma és a nem teljes csatasor felment attól a feladattól, hogy részletesebben bíráljuk a gyűjteményt. Kováts Árpád kis Madonnáját az egyesületi ezüstéremmel tüntette ki a Képzőművészeti Kör.

Véletlen folytán a magunk kiállítására előtt egy hónappal két jónevű szombathelyi művész mutatkozott be gyűjteményes kiállítással. Zalai Tóth János egy sor festményt hozott és a most már Budapesten élő nagynevű vasi szobrász, Rajki István 12 nagyszerű szobrászati alkotást. A kiállítás a rossz időjárás és rövidege

következtében nem nyert megfelelő méltánylást. A soproni tárlat után rövid ideig Kinitzky Antal műasztalos rendezett lakberendezési kiállítást; ott is látható volt néhány kép.

Amint látjuk, a művészeti élet 1940. tavaszán erősebb lendületet vett. Azonban nem volt pihenés az év megelőző szakaszaiban sem. Ha

Horváth József: Öreg házaspár.
(Vízfestmény.)

Högyész Pál főispán tulajdona.

nem is lehetett nagyobbszabású eszközökkel előbbrevinni a művészeti kultúrát, előadások, kurzusok révén igyekezett a Képzőművészeti Kör megadni mindenkinek a lehetőséget az önművelésre, aki művészetre szomjazik. A már évek óta bevált és Steiner Rezső korrigálása folytán jelentős eredményekkel bíró alakrajz mellett idén létesült az első anatómiai rajzkurzus. Sterbenz Károly vezette nagy hozzáértéssel. Előadóink

voltak Bergmann Pál városi főmérnök, Sopron városrendezési problémáiról beszélt vetített képekkel. Gezdes Jenő pedig a művészház időszüségéről tartott magvas előadást. Ugyanebben a tárgyban érdekes eszmecserét is rendeztek.

Az egyesületnek kis csoportja, az exlibrisgyűjtők, idén is szép ered-

Medgyesi Schwartz Antal:
A művész édesanyja. (Olajfestmény.)
(A Soproni Képzőművészeti Kör,
1940. évi tárlatáról.)

ménnyel dolgoztak. Összejöveteleiken mindtöbb érdeklődő ismerkedik meg a kisgrafikával és az idén készült újabb könyvjelek és effélék száma mintegy 50 körül mozog. Előadók voltak Tompos Ernő (A heraldikus exlibris) és Csatkai Endre dr. (Tóth János kisgrafikái, A biedermeierkor kisgrafika). A csoportból indult ki az eszme, hogy a városi

közkönyvtár fennállásának 30 éves örömnepét exlibris-pályázattal tegye emlékezetessé. Az eredmény meglepetést hozott, az első két díjat Lehner Ferenc nyerte, a harmadikat Sterbenz Károly; tőle és Cmarits Margittól több darabot meg is vett a város. Fűrge exlibrisgyűjtők révén messzi földön ismeretes lesz városunk és a helyi zamatú lapokat különös érdeklődés fogadja mindenhol. A csoport azon van, hogy a tanulóifjúság körében is minél nagyobb mértékben megkedveltesse a művészetnek ezt az aránylag könnyen és olcsón elérhető ágát.

De más művészeink híre, neve is túlszárnyal a város falain. Horváth József p. o. a fővárosi tárlatokon is elismert nagyság; idén volt első alkalom, hogy a TESZ a Vörös János alkotta Hűség-érmét képzőművésznek adta ki; Horváthnak jutott, mint aki immár az ország határain túl is elismert alakja a magyar művészetnek. Nagy sikerrel szerepelt fiatal szobrászunk, Szakál Ernő Rómában, ahol egy évet töltött a magyar állam ösztöndíjasaképpen. Szent Ferenc c. szobrával résztvett az olasz képzőművészeti főiskolások együttes kiállításán, a római magyar intézet tárlatán pedig három művével keltett feltűnést, egyikét, a Szent Kristófot a Corvina c. folyóirat közölte is. A budapesti tárlatokon sikerrel szerepelt Horváth József, Dömötör Mihályné és Mende Gusztáv. Vörös János szobrász emlékművekkel adta távoli vidéken is tanujelét művészetének. Bolemann Magda soproni festőművésznőt a kassai Nemzeti Kiállításán az a kitüntetés érte, hogy egyik képét az állam megvásárolta.

Az örömeik mellett Sopron képzőművészeti világát azonban súlyos

gyász is sújtotta. Meghalt 75 éves korában Seemann Kálmáné Vörös Erzsébet, a nagynevű festőművésznő. Urával együtt résztvett 1897-ben a Képzőművészeti Kör megalapításá-

alól; mesterétől, Lotz Károlytól örökölte a nemes előadás művészetét. Halála éppen akkor, amikor a tisz-

Sterbenz Károly rajza.

ban, azóta szinte a legutóbbi évekig egyik legnagyobb sikerű, legnagyobb művészetű kiállítója volt a tárlatoknak. Halkszavú tájképek, ragyogó színű csendéletek kerültek ki ecsetje

Szakál Ernő: Szent Kristóf.

tult művészetre oly nagy a szükség, mérhetetlen veszteség.

Csatkai Endre dr.

SOPRONVÁRMEGYEI VÁRAK, KASTÉLYOK

Sopronmegyei kastélyok.

Bük : Felsőbüki Nagy Pál kúriája ; Pinnye : Simon-kúria ; Csáford-jánosfa : Simon-kastély ; Mesterháza : Jekelfalussy-kúria.

Büknek a Szapáry-kastély mellett még egy történeti nevezetességű épülete van, *Felsőbüki Nagy Pál kúriája*. Egyszerűbb, hosszan elnyúló földszintes ház, a közepe egy kevéssé előbbre lép és alacsony attikával fel is emelkedik. A szögletes ajtó két oldala rovátkolt, az attikában nagy félkörös ablak, felette antikizáló füzér. A négytengelyes szárnyak szögletes, párkányos ablakait két-két toszkán félpillér határolja. Belül tágas folyosó fut a szobák előtt. A mennyezete mindenhol lapos. Egypár empírekályha emlékeztet a ház egykori nagy lakójára, aki immár kilencedik évtizede a templom közelében felállított egyszerű sírkő alatt alussza örök álmát. A kúria jelenleg Kováts Domokos nyugalmazott vasutas tulajdona.

Megyénk életének egyik legjelentősebb családja volt mindenkor a *Simon-család*. Pinnyei kúriája a táblabíró kor kedves, igénytelen időszakára emlékeztet. Ősi fák árnyékolják be a nagytömegű épületet. Méltóságos megjelenését fokozza az, hogy hívságos dísz nem pazarolt rá az építész: az ablakok felett az 1830-as évek szokása szerint félkörívet alkalmazott, az ablakok közeit pedig egyszerű párkánnyal kötötte össze. A bolthajtásos nagy szobák lakályosak és a régi megyei urak beszélgetéseinek titkát őrzik.

Az igazi Simon-kastély azonban a mostani *Csáfordjánosfán*, az egykori Répcecsáfordon van. Sopron vármegye és Sopron város szépemlékezetű főispánjainak, Simon Ödönnek és vitéz Simon Elemérnek hajléka. Eredetileg a báró Perényi-család volt itt birtokos, a mult század derekán vásárolta tőlük Simon Ödön. Akkor át is építették és korszerűvé tették. Értékes régi bútorok, nagyszámú népies agyagedény mellett a jelenlegi tulajdonos nagyanyjának, Karcsayné alsókáldi Káldy Matild arcképe vonja

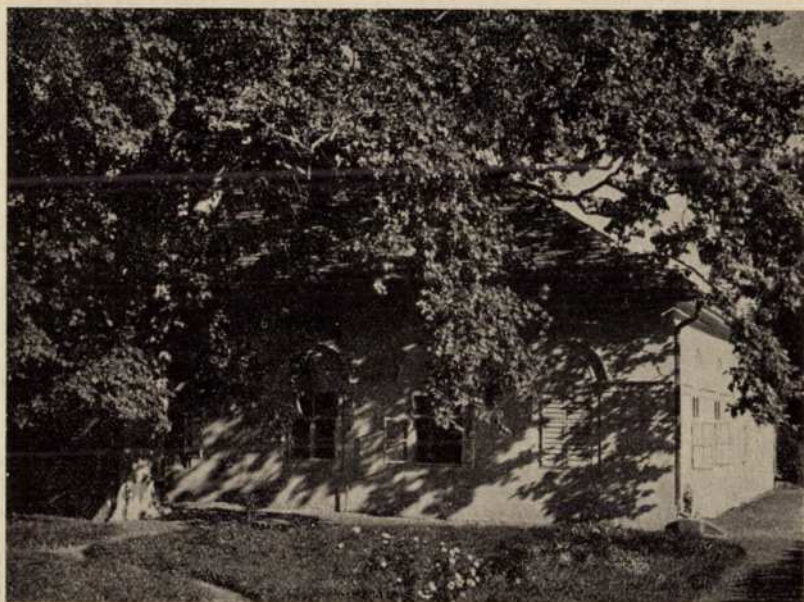
magára a figyelmet, jelzése szerint Pálmay C. festette. A kitünő képességű festőről egyelőre nem tud mást a művészeti irodalom, minthogy 1851-ben Sopronban tevékenykedett és hogy ő fedezte fel a későbbi világhírű arcképfestőt, Angeli Henriket. Állítólag kőszegi, vagy Kőszegen is működött. Az említett arckép évszáma esetleg 1864, de inkább 1854. A kastély szalonjának falán függ Karcsay Lajos neves festőművésznünk hatalmas vászna, a

Felsőbüki Nagy Pál kúriája Bükön. (Diebold K. felv.)

Boszorkánykonyha. A fiatal művész a Nemzeti Múzeum képtára számára festette, de mivel nem értették meg a mű szépségeit és húzódoztak elfogadni, a művész elkedvetlenedett és örökre elvetette ecsetjét. Egyébként nagybátyja volt vitéz Simon Elemérnek.

A kastélyhoz nem éppen nagy, de annál gondozottabb és csinosabb park csatlakozik. Angol park en miniature: aránylag kis területen árnyas fasorok, lugasok, szigetcsoport egy kis tavon az angol kertművészet szép példáira emlékeztetnek. Egy

A pinnyi Simon-kúria.

(Diebold K. felv.)

A Simon-kastély Csáfordjánosfán.
(Medgyesi Schwartz Antal festménye.)

(Diebold K. felv.)

feliratos kő utal a régi idők szokásaira, hogy jóbarátok egymás iránt való hűségüket, szeretetüket ú. n. Freundschaftstempel-lel fejezték ki. Itt már csak a feliratos kő áll, melynek szövege szerint báró Perényi György iránt érzett barátsága jeléül állította fel Barthodeiszky János 1814-ben.

A kedves, igénytelenségében is jó benyomást tevő kúriák sorában említendő a *Jekelfalussy-kúria* Mesterházán. Az utca

(Diebold K. fe v.)

Kerti ház a mesterházi Jekelfalussy-kúria parkjában.

felé rideg ablaksort mutat, az udvaron azonban négy oszlopos és ormos ambitus (tornác) fogad. 1842-ben a Szürnyegi Horváth-család építtette, amelynek Sopronban a Széchenyi-téren a mai zárda-saroképület volt a palotája. A hatalmas park kárpótol dendrológiai érdekességével az elmaradt művészeti élvezetért. Egy kedves kerti ház is áll az öreg fák mélyén. Két szabad és egy félig előrelepő toszkán oszloppár tartja ormát. Hasonlatos a csornai prépostság kertjében levő házikóhoz.

Csatkai Endre dr.

Kisebb közlemények.

Batthyány Lajos miniszterelnök Sopronban.

Kolbenheyer Mórnak Templom-utca 17. számú lakóháza nemcsak költői hangulatokkal volt terhes, hanem bizony néha napján megszólalt benne az izgalmas napi politika is. Mikor 1848. októberében a magyar honvédség Bécs ellen indult, hogy megsegitse a nép forradalmát a császári seregek ellenében, az összekötő életveszélyes feladatát Pulszky Ferenc, a később oly nagynevű régész vállalta. Nagy nehézségek árán vergődött át a császári sereg gyűrűjén és Sopronban Kolbenheyert kereste fel, aki sokáig eperjesi lelkész lévén, jól ismerte a sárosi Pulszky-családot. Sőt a fiatal Pulszkykné is ott húzódott meg nála ezekben a vésszel fenyegető időkben. Odajött Batthyány Lajos gróf is, akkor Magyarország miniszterelnöke. Itt értesült első kézből a bécsi eseményekről. Az volt a szándéka, ahogy Pulszky említi, hogy beáll honvédek. Együtt is folytatták az útjukat, de Lövön Vidos Lajossal találkoztak. Ő volt a vasi nemzetőrök parancsnoka és elmondta, hogy mivel hat hetük letelt, emberei szétszéledtek. Kolbenheyernek kapcsolata Batthyányval, a később kivégzett államférfiúval és a szintén halálra keresett Pulszkyval, bizonyára hozzájárult ahhoz, hogy alig vonult be az osztrák császári sereg Sopronba, már be is börtönözték. Batthyány Lajos soproni epizódját Pulszky „Életem és korom” című emlékezéseinek 2. kötetében a 186. oldalon írja meg.

Cs. E.

Dobiaschofsky Ferenc bécsi festő ismeretlen munkái Sopronban.

Folyóiratunk 1938-as évfolyamának 168. oldalán megemlékeztünk Dobiaschofsky Ferenc neves bécsi festő (1818—1867) Sopronba került műveiről. Főképpen Simor János egykori győri püspök volt a közvetítő és az ő révén került két oltárképe az orsolyiták templomába és egy a Szent Mihály-templomba. Egy képét magántulajdonban találtuk. Most még három képről emlékezünk meg, mindegyik magántulajdonban van. Dr. Büchner László prépost birtokol egy kisebb művet a mestertől, érdekes csendélet templomi szerekből egy finom kis Mária-kép körül csoportosítva. Festési módja a 17. századbeli holland csendéletekre emlékeztet, ebből a szempontból igen értékes kis alkotás, megmutatja, hogy a nagy vonalakhoz szokott mester a pepecselő festési modorhoz is jól értett. Russ Oszkárnak két nagyobb félkör alakú grisaille képe van Dobiaschofskitól. Eredetileg a bécsi állami operaház számára készültek, azonban vörös hátterük folytán nem illeszkedtek bele a környezetbe és így, mivel a festő akkoriban halt meg, helyette valamelyik tanítványa újból megfestette a képeket a kellő színű háttérrel. Sokáig hanyódtak a festmények, míg Haerdtl neves bécsi szobrász nem hívta fel rájuk a régi Sopron nagy mecénásának, Russ Nep. Jánosnak a figyelmét. Russ az édesapjának mellszobrát és egy kettősarc-képet reliefben a családi sírbolt számára csináltatott Haerdtlrel. Az ajánlott képeket is megszerezte

és jelenleg fia a birtokosuk. Az egyik színházi festőtermet ábrázol, azonban három bájos putto mesterkedik benne, a másik színházi öltözőt mutat be szintén puttókkal, az egyik már álszakállt öltött, a többi álarcos bibelődik. A bájos képek nagyszerűen visszatükröztetik Ferenc József Bécsének gondtalan, boldog korát.

Cs. E.

A Széchenyi-család soproni háziról

a Soproni Szemlében (III. évf. 289—301. l.) megjelent cikk összefoglalta mindazokat a házakat, amelyeket a Széchenyi-család a 18. század eleje óta megszerzett és hosszabb-rövidebb ideig birtokában tartott. E közlemény kiegészítéséül megemlítjük, hogy a Széchenyi-család egyik tagja a mult század második felében is jelentkezik mint soproni háztulajdonos. Ez gróf Széchenyi János volt, aki a mult század hatvanas éveiben megszerezte a Soproni Takarékpénztárnak a mult század közepén épült és akkor 123. számú házát, mely később Színház-tér 5. számot nyerte. Ez a ház a nyolcvanas évektől kezdve a Herzog-család tulajdonában volt és századunk huszas éveiben ment át Dr. Márkus Ferenc birtokába. Ma Petőfi-tér 2. szám.

—th.

Artner Teréz, Weigl József, Beethoven.

Szokatlan a három név szomszédsága. Leginkább Artner Terézt ismerik Sopronban. Nem itt született azonban és nem is itt halt meg. A családja törzsökös soproni és ő mint magasrangú katonatiszt leánya látta meg a napvilágot 1772-ben. Az atyja a Templom-utcában a mai új Schwartz-ház helyén volt épületet

birtokolta és ott folyt Teréz életének legszebb szakasza is. Irónő volt és tagja annak a kis irodalmi körnek, amely a 19. század első évtizedeiben Sopronnak nevet szerzett a külföldön is.¹⁾ Később irónők Horvátországba került és ott is halt meg 1829-ben. Költeményei között van több soproni vonatkozású is, de alkalmi színezettel.²⁾ Tudomásunk szerint egyik gyűjteményes munkájában sem jelent meg az alábbi német vers; szintén az alkalom szülte ezt is. 1800 őszén József nádor és felesége, egy orosz nagyhercegnő több hónapot töltöttek városunkban, tiszteletükre a nemesség és katonatisztek több hangversenyt és színelőadást rendeztek, ezek egyikén 1800 november 7-én, került bemutatásra Artner Teréz ünnepi verse. Ezt a kor egyik legnépszerűbb zeneszerzőjének, Weigl Józsefnek kedvelt operadallamára írta. Weigl Józsefnek is vannak vonatkozásai a megyével. Kismartonban született 1766-ban. Az atyja csellistája volt a hírneves hercegi zenekarnak és Haydn, a karmester vállalta a komaságot. Csakhogy Weiglék korán elkerültek Esterházy herceg szolgálatából és a későbbi hírneves zeneszerzőnek gyermekkorán kívül nem voltak nagyobb kapcsolatai szülővárosával. Mintegy 10 éve emléktáblával jelölték meg azt

¹⁾ Lásd részletesebben: Pausz Gabriella: Nemes Artner Mária Terézia és írói köre. Írói álneve Theone volt.

²⁾ Harkai dialektusban írt névtelenül 1798-ban üdvözlő verset Schiller Sámuel harkai papnak mennyegzőjére. Ugyanebben az évben egy-egy verse jelent meg külön nyomtatásban Pejachevich Eleonóra grófnéhez és Colloredo Eleonóra grófnéhez, valamint a Fest der Tugend című 20 oldalas pásztorjátéka.

a házat, amelyikben világra jött. Kedves, igénytelen muzsikát írt; halála után még a legismertebbet, a Svájci családot is elfeledték. Ennek a Weiglnek volt egy olasz szövegű operája. *L'amore marinaro* (Tengeri szerelem) és annak második felvonásában különös kedveltségnek örvendett egy hármás, sajátos módon három mély férfihangra. Ennek az igénytelenül is kedves dallama alá írta Artner a következő üdvözlő verset:

„O stimmt heute / Zur Lust die Saite.
Nur Jubel-Lieder ertönet Ihr!
Eilt mit Entzücken / Empor zu blicken.
Welch' edle Gäste erblickt ihr hier?!
Seht dort voll Würde / Der Fürsten
Zierde,

Für den die Herzen der Ungarn glüh'n.
Die schönste Blume / Vom Kaiserthume

Des fernen Nordens, seht hier sie blüh'n.

Ihr, die die Liebe so hold vermählte,
Ihr, die die Tugenden sogleich beseelte.

Lebt lang zu Ungarns, zum Glück der Welt!“³⁾

A hangversenyen azonban a nyers férfiszólások helyett a két Pejachevich grófkisasszony, Anna és Franciska működtek közre és Hauptmann főszállásmester basszusa adta a kíséretet.

A nagy Beethoven neve pedig úgy kerül harmadíknak Artner Terézé és Weiglé mellé, hogy neki is megtetszett a kedves dallam és nem restelte feldogozni változatokban. A 11 opusz-számú, klarinétre, csellóra és zongorára írt hármásának ezek a változatok adják a befejező tételét. A b-durban tartott darabot⁴⁾ zene-

³⁾ Közölte a Preßburger Zeitung 1800. évi 996. oldala.

⁴⁾ Az eredeti dal esz-durban készült.

kedvelőink bizonyosan ismerik is, de nem sejtik annak soproni vonatkozásait. A darab útjának állomásai tehát ezek: Az opera bemutatója 1797 október 18. A Beethoven-trió megjelenését 1798 október 3-án hirdeti a Wiener Zeitung és Artner Teréz versével 1800 november hetedikén került bemutatásra a dallam Sopronban. Ma persze gyorsabb az útja valamely darab sikerének.

Színházi meghívó 1819-ből.

A következő érdekes soproni színháztörténeti emlékhez jutottam. Kis cédula, 9 × 12 cm nagyságban; kedves keretelésben a következő nyomtatott szöveg:

„Einladung. Montags den 1. März 1819, wird im königl. Freystädtischen Schauspielhause gegeben: Zum Vortheile des Joseph Krones junior. *Die Bestürmung von Smolensk* oder *Die Rebellion der Kosaken*. Ein großes romantisches Schauspiel mit Chören in 4 Aufzügen, von Frau von Weisenthurn, k. k. Hofschauspielerin, Die Musik ist von Herrn Saliery, Hofkapellmeister. Unterzeichneter macht hiezu seine unterthänigste Einladung. Unterthänigster *Joseph Krones junior*.“

Ma már csak az idősebb nemzedék tudja, hogy jutalomjáték alatt azt értették, hogy a színész évente egyszer vagy többször kiválasztott olyan darabot, amelynek a révén telt házra lehetett számítani és ilyenkor a bevétel őt illette. Persze elkövettek a közönség vonzására mindent és ilyen célt szolgált az előző este a darab befejezése után a közönségnek szóban való meghívása és ilyent a fenti cédulák.

A mi példányunk azért is érté-

kes, mert nemcsak erről az előadásról, hanem ennek a darabnak soproni előadásáról sem tudott a kutatás. A szerző a bécsi Burgszínház tagja, vizenyős, ríkatós darabokat írt és azt szokta mondogatni, hogy ha alaposan ki akarja magát sírni, hát megnézi valamelyik darabjának előadását. Azonban még Katona József is érdemesnek tartotta a fenti darabot, hogy „Szmolenszk ostroma” címen magyarra átdolgozza. Zenéjét Liszt tanítómestere, Salieri szerlette.

A vendégihivogató színész személye is érdekes. A Krones név igen jóhangzású a bécsi színház történetében. Krones Teréz egyike volt az 1820-as évek legünnepeltebb színésznőinek és főképpen Raimund darabjaiban aratott nagy sikert. Sziléziában született; az anyakönyvbe apjáról azt írták be, hogy iparos. De hamarosan a színésszpályára lépett és gyermekei ott nőttek fel a világot jelentő deszkákon. Sopronban az 1817 december 29-én színrehozott „Die Zersthörung des Hungerthurm in Felsenthal” című rémdráma szereplői között olvassuk egyszerre háromszoros kiadásban a Krones nevet.¹⁾ Szerepelt az apa, a fia és leánya, a később annyira híres Teréz. A következő év őszén a fiú, József Károly tanusítványt kér a város tanácsától, hogy nősülhető helyzetben van. Hivatalosan megállapítják, hogy heti 20 forintot keres mint énekes és prózai színész és hogy Hoch Lipót igazgató a következő évre is szándékozik szerződteni, azaz bátran nősülhet.²⁾ Az apa ekkor már valószínűleg nem volt a társulatnál; ugyanis kérte a

tanácsot, hogy amikor Hoch bérelete lejár, adják neki a színházat. A tanács megígérte, hogy vagy öt értesítik a döntésről (aki nyilván nincs Sopronban), vagy a fia útján adnak hírt neki.³⁾

1819 őszén azonban már nem Hoch volt az igazgató, hanem Kuno Frigyes Dávid. Ő is szerződtette Krones Terézt, de az az előleget felvéve, egy másik társnőjével együtt Zágrábra szökött. Kuno a városi tanácsot kérte meg, hogy Horvátországból szerezzék vissza neki a pénzét.⁴⁾

A Krones-család Sopronból ugyan eltűnt, de nem a környékről. 1827-ben meghal Kismartonban az ifjabb Krones felesége. Hogy vajjon valami oknál fogva ott lakott-e, vagy pedig színtársulattal járt-e véletlenül a városkában, arra az anyakönyvi bejegyzés nem ad feleletet. Az bizonyos, hogy az öreg Krones, a viharvert színgazgató, bénán Kismartonban telepedett le, Krones József leánykája volt a gondviselője. Teréz korán meghalt. Nagy sikereinek közepette szörnyű csapás érte. Elfogadta egy állítólagos lengyel mágus udvarlását és kiderült, hogy ez az úr közönséges bankóhamisító volt. Ki is végezték Bécsben. De a színész nő kénytelen volt hosszú időre elvonulni a világ elől, míg eloszlott az egyébként teljesen alapítalan gyanú, hogy tudott gavallérja üzelmeiről. Alig hogy ismét diadallal visszatért a színpadra, el is húnyt 29 éves korában. Az atyja ott halt meg Kismartonban 1839-ben.⁵⁾ míg

¹⁾ U. a. 1818. 4625. sz. végzés.

²⁾ U. a. 1819. 3316. sz. végzés.

³⁾ Krones Teréz életrajzához bizonyos Wegmann Lajos nevű író gyűjtött adatokat, így Kismartonban

¹⁾ A színlap a városi levéltárban.

²⁾ Tanácsjegyzőkönyv. 1818. 3686. sz. végzés.

az ifjabb József, kis emlékünk szereplője, valamelyik bécsi színház kötelékébe került az 1830-as évek folyamán.

Csatkai Endre dr.

Thirring Gyula tanár,

a soproni Thirring-családok nesztora, 1940. október 5-én Bécsben 83 éves korában elhunyt.

Thirring Gyula Sopronban született 1858. július 8-án. Középiskolai tanulmányait a soproni ev. líceumban, egyetemi bölcsészeti tanulmányait a bécsi és berlini egyetemen és a párisi Sorbonneban végezte, matematika-fizika szakon. Megszerezve az osztrák állampogárságot, majd a természettudományok, pedagógiára és tornára való képesítést is. 1886 óta

Bécsben mint polgári iskolai tanár működött 1920-ig, amikor nyugalmába vonult. Kitűnő matematikus volt, szaktárgyait irodalmilag is művelte, emellett jeles sakkjátékos és kicsi termete mellett is elsőrendű tornász és úszó. Utóbbi időben magyar népköltészetnek németre való átültetésével foglalkozott nagy sikerrel. Sajnos, azonban kiadóra nem tudott szert tenni. Ő lett a Thirring-család osztrák ágának megalapítója. Bár egész életét Bécsben töltötte, mégis mindig magyar érzelműnek mutatkozott és híven ragaszkodott szülővárosához és itteni rokonaihoz, akiket gyakran keresett fel; a soproni ev. líceumi diákszövetség folyóévi érettségi találkozájára is készült eljönni, e célra azonban beutazási engedélyt nem tudott szerezni.

Könyvismertetés.

Soproni Elek dr.: *A kultursarok gondjai Sopron vármegye szociális és gazdasági viszonyainak feltárása.* 8°, 277 l., 23 térkép, 5 grafikon. Budapest, 1940. A „Magyar Társaság” kiadása.

Ez a könyv megyénk irodalmában nagy értéket jelent. Szerző Sopron vármegye gazdasági és szociális viszonyairól helyszíni tanulmány útján összegyűjtött adatok feldolgozásával elméleti és gyakorlati oldalról

is, de csak annyit tudott megállapítani, hogy az apa ott halt meg. A gyűjtött anyag a kismartoni múzeumba került; ennek és saját adatgyűjtés alapján készült cikkem: „Der Vater der Therese Krones in Eisenstadt.” *Mitteilungen des Bgl. Heimatschutzvereines.* 1930. 78/79. o.

igyekszik a megye gazdasági és társadalmi feladataihoz közelférközni.

Hat fejezetben bőséges adathalmaz közlésével tájékoztat azokról a tényezőkről, amelyek a megye népének életkörülményeit meghatározzák. Az általános részben a földrajzi adottságokról, a tájzempontokról, a népesség megoszlásáról és rétegződéséről, a birtokviszonyok kialakulásáról és birtokmegoszlásáról szól. A továbbiakban megismerjük a szociális helyzetkép fontosabb tényezőit, az östermeléssel kapcsolatos kérdéseket, majd a különleges problémákat.

Érdekes a könyvnek az a része is, ahol a cigánykérdést, a nemzeti-ségi ügyet és a telepítés lehetőségeit

tárgyalja. A munka értékét emeli a népművészetről, a háziiparról és az ősi népművészetéről szóló fejezet is.

A közegészségügyi és népi vonatkozásokról írt fejezetben fontos megállapításokat találunk a lakásviszonyokról, a nép táplálkozásáról és a vízellátásról. A népmozgalommal és a közművelődéssel kapcsolatos reformokra utalás komoly intelem.

Néhány jellegzetes sopronmegyei község problémáinak ismertetése után rövid áttekintést nyújt a tájszólásokról és népszokásokról. Az utolsó fe-

jezetben közli a vármegye szociális programját. A rendkívüli nagy anyagnak gondos rendezése, az inductív módszer következetes alkalmazása itt egy olyan munkát értelt meg, amelyet mindazoknak a kezébe kell adni, akik a néppel és a közélettel valami vonatkozásban vannak.

A könyvben tárgyalt anyag áttekinthetőségét megkönnyítik az egyes tárgykörhöz készített újszerű térképek és grafikonok. A mű külön értéke, hogy a feltárt adatok alapján rámutat a megoldási módokra is.

A könyv ára: 16 P.

ry.

Az olvasóhoz!

A „Soproni Szemle“ negyedik évfolyama a világtörténelem egyik legsúlyosabb évszámát hordozza címlapján: 1940!

Az események szédítő forgatagában, a fények és árnyak sosemlátott kavargásában, abban az évben, amikor Erdély egy részének és a Székelyföldnek boldog hazatérése a mult dicsőségét új életre keltette és a nemzet előtt újra kitárta a kaput a szebb jövő felé, — ebben a sorsdöntő esztendőben jelentéktelen eseménynek látszik, hogy egy vidéki kultúrtörténelmi folyóirat betöltötte negyedik életévét.

Mégis úgy érezzük, — sőt csak most érezzük teljes tisztaságában, hogy munkánk célja: a soproni és sopronmegyei mult értékeinek és emlékeinek átmentése a jövőbe, a nemzeti célok szerény, de szerves része. Tudjuk, hogy akkor, amikor nagy tettek, nagy elhatározások és nagy áldozatok idején is hívek maradtunk kisebb hatókörű munkánkhoz, s hittel és alkotó szeretettel tovább küzdünk a „Soproni Szemle“ fennmaradásáért és fejlődéséért, hogy ezzel hazánkat s azon belül Sopront szolgáljuk.

Hálával gondolunk barátainkra, akik ebben a viharos évben is kitartottak mellettünk és segítettek bennünket a közöny leküzdésében; köszönjük Sopron város törvényhatóságának megértő támogatását; szeretettel köszöntjük új barátainkat és újra kérjük mindazokat, akiket sorainkban szeretnénk látni, de eddig még nem hallották meg hívó szavunkat, hogy emlékezzenek soproni mivoltukra és ne vonják meg 1941-ben is támogatásukat egy önzetlenül Sopron szellemi értékeiért küzdő folyóirattól — az ötödik évbe lépő „Soproni Szemlétől“.

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG.

SOPRONER RUNDSCHAU

HEIMATBLÄTTER
KULTURHISTORISCHE ZEITSCHRIFT

Erscheint: vierteljährig.

Herausgeber: Stadtverschönerungsverein Sopron (Ödenburg), Ungarn

HAUPTSCHRIFTLEITER:

Dr. HEIMLER KÁROLY.

Schriftleitung: Sopron, Kölcsey Ferenc-Gasse 1.

IV. Jahrgang 1940. — Folge 6.

Inhalt des vorliegenden Heftes:

<i>Thirring, G.:</i> Beiträge zur wirtschaftlichen Lage der Stadt Sopron vor 112 Jahren	293
<i>Györfi, J.:</i> Die Insektenfauna von Sopron und Umgebung	314
<i>Udvardi Lakos, J.:</i> Beiträge zur Geschichte des Oedenburger Handelsgremiums	332
<i>Storno, M.:</i> Alte Weinpressen, Fässer und Hohlmaße aus Sopron	358
<i>Mitteilungen des städt. Museums.</i>	
Einige alte Erinnerungen aus dem Rathaus (Zepter des Bürgermeisters und Stadtrichters)	370
<i>Kunst- und Literaturberichte aus Sopron vom Jahre 1939/40</i>	372
<i>Kastelle im Soproner Komitat</i>	378
<i>Kleine Mitteilungen:</i>	
Ministerpräsident Batthyány, L. in Sopron	382
Unbekannte Werke des Wiener Malers Fr. Dobiaschofsky in Sopron	382
Häuser der Familie Széchenyi in Sopron	383
Artner Theresia, Weigl Josef und Beethoven	383
Eine Theater-Einladung aus dem Jahre 1819.	384
Thirring, Gyula †	386
<i>Buchbesprechung</i>	386

Legközelebbi számunk 1941. február hó végén jelenik meg.

E számhoz postabefizetési lapot mellé-
keltünk, kérjük az előfizetés megújítását.

Még kapható

SOPRON MŰEMLÉKEI

című sorozatos munka első kötete a

BELVÁROS

163 egészoldalas felvétellel

*

A műnyomópapíron nyomott 31×23 cm nagyságú,
leggondosabb kiállítású, félbőrkötésű

mű ára 20.— pengő.

Kedvező fizetési feltételek.

*

Kapható minden könyvkereskedésben és a Soproni
Idegenforgalmi Irodában (Várkerület 44, tel. 379).

*

Legszebb ajándék ifjúnak, öregnek!!

Sopron minden barátja megveszi e könyvet.

Tómalom Strandszálló

Étterem, penziórendszer. Polgári árak!

Egész éven át nyitva!

Strandfürdő, csónakázás. Autóbuszjárat a városba és a Lövérekebe.

Tulajdonos Kovács Vince

Telefon 152

*Az új villamos árszabás mellett
érdeemes a*

Lövérekben

villamos rezsót, tűzhelyet, vasalót, hőtárolót és szivattyút alkalmazni.

Az új gáztarifa pedig a

*városbeli konyhák és fürdőszobák üzemét
teszi olcsóvá!*

PESTI MAGYAR KERESKEDELMI BANK

Alapított 1841-ben
kelt királyi szabada-
lomlevéllel.

Bármely ügyben
készséggel ad
felvilágosítást.

Alaptőke és tartalékalapok
64,100.000 pengő.

Soproni fiókja: Várkerület 117. szám
Telefonszám: 92-132 — Sürgőncím: COMMERZ

Soproni Takarékpénztár

a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank
leányintézete

SOPRON, SZÉCHENYI-TÉR 19

Alapított 1842 — Telefonszám 23

Kölcsönöket folyósít ház- és földingatlanokra. Betéteket legjobban gyümölcsöztet. Foglalkozik a banküzlet minden ágával. Minden ügyben díjmentesen felvilágosítással szolgál.

Hackstock Károly

vaskereskedés, Várkerület 74. Telefon 33

*Tűzhelyek, kályhák, románcedények,
építési anyagok!*

Sopron topográfiaja

Szerkesztő: Nélkülözhetetlen
Heimler Károly dr. tájékoztatója hiva-
taloknak és válla-
latoknak!

Kapható minden
könyvkereskedésben és

a Röttig-Romwalter Nyomda Rt.-nél
Sopron, Deák-tér 56

Pannonia-Szálló

A VÁROS KÖZPONTJÁBAN

TELEFONSZÁM

80

Hideg és meleg folyóvíz
Központi fűtés
Garage
Klubhotel

Rauner Mihály

Nemzetközi szállítmányozási vállalat
Hivatalos vasuti szállító

Bútorszállítás

Raktározás

Fuvarozás

Elvámolás

SOPRON, MANNINGER-ÚT 8—10

Kirendeltségi Irodák Sopron déli p. u. és Gysev. p. u. raktár-
épületelben. — Sürgőny cím: Rauner, Sopron. Telefon 577 és 900

Sopronban

elég nagy távolságok vannak ahhoz, hogy
mindent gyalog nem lehet megtenni. Ezért

utazzék

autóbuszon vagy autón.

Elegáns személyautók bel- és külföldi túrákra
rendelhetők az Idegenforgalmi Irodában,
Várkerület 44. Telefon 379.

Autóbusz kirándulások rendezése.

*Mindig nivós műsor
a Városi Moziban!*

Telefon 424

LÖVÉR- SZÁLLÓ

Elsőrendű szálloda a
tízezer holdas városi
erdő közvetlen köze-
lében.

.....

- 110 szoba
- Központi fűtés
- Hideg és meleg
folyóvíz
- Lift
- Garázs
- Bar
- Tenniszpályák

Bérlő :

Horváth Imre

Telefon 622 és 714.

.....

*Minden házban igazi öröm
a családi sör!*

IDEGEN- FORGALMI IRODA

SOPRON, VÁRKERÜLET 44

Telefonszám 379

MÁV. HIV. MENETJEGYIRODA
IBUSZ.-FIÓK

Bel- és külföldi vasuti jegyek. Hazai- és külföldi
prospektusok. Soproni képeslapok. Kalauzok
és térképek. Kalauzolás. Kirándulások rendezése.

IDEGENFORGALMI ÜGYEKBEN
DÍJTALAN FELVILÁGOSÍTÁS!

SCARBANTIA

HELYTÖRTÉNETI ADATOK SOPRON ÉS SOPRON VÁRMEGYE MULTJÁBÓL
GESCHICHTLICHES AUS SOPRONS UND DES KOMITATS VERGANGENHEIT

A *Scarbantia*-könyvek a soproni helytörténeti kutatás elmélyítését szolgálják. A Soproni Szemlének ez a testvérvállalkozása elsősorban *nagyobb* tanulmányokat közöl önálló számokban, amelyeknek értékét ritka képek, okmányok, ércek stb. művészi kivitelű hasonmásai emelik. Bibliofil kivitelüknél és értékes tartalmuknál fogva minden igaz soproni könyvtárának díszére válnak. Ezekből az értekezésekből idővel a régi Sopronnak és az ősi megyének kulturális élete tárulna elénk. *Ezért minden soproni támogassa a Scarbantiát!*

Eddig megjelentek:

1. *Thier László*: Adatok az 1849 június 13-iki csornai ütközet történetéhez. (2 műmelléklettel.) P 1'—
2. *Dr. Csathai Endre*: Idegenek a régi Sopronról. Levéltörédek, régi útinaplók 1487—1841. (10 műmelléklettel.) P 4'—
3. *Dr. Björn Collinder*: A leghívebb város. (Báró Podmaniczky Pál dr. egyetemi tanár fordítása. 4 műmelléklettel.) P 1'—
4. *Thier, Ladislaus*: Gedrucktes und Handschriftliches über Alt-Sopron. (Mit 10 Kunstbeilagen.) P 2'40
5. *Dr. Csathai Endre*: A soproni exlibris története. (Számos műmelléklettel.) P 8'—

Besorozott könyvek:

- Missuray-Krúg Lajos*: A nyugatmagyarországi felkelés. (IV. bővített kiadás.) P 4'80
- Dr. Mollay Károly*: Középkori soproni családnevek. P 2'—
- Thier, Ladislaus*: Palatin Fürst Paul Esterházy de Galántha (1635—1713). Mit einem Bildnis. P 1'20
- Dr. Veszélka László*: Sopron régi németsege és a német nyelv feltűnése a városi kancelláriában. P 2'—
- Missuray-Krúg Lajos*: Társposhár. (Anthológia.) P 4'50
- Thier, Ladislaus*: Sopron im Spiegel alter Drucke. (Mit 8 Bildbeilagen.) P 2'40

A *Scarbantia*-könyvek *Barátai*, valamint a *Soproni Szemle* előfizetői az eddig megjelent 5 számot *10 pengőért* kapják meg. Azonban a sorozat egyes számai helyett a *besorozott* könyvekből megfelelő értékben *tetszés szerint* választhatnak. A könyvek Thier Lászlónál szerezhetők be (Sopron, Színházutca 16), aki tudományos intézetekkel, könyvtárakkal és írókkal *csereviszonyba is lép*.

A SOPRONI SZEMLE KIADVÁNYAI.

(Kaphatók a kiadóhivatalban.)

	Ára:
1. <i>Becht Rezső</i> : Az én városom	20 f
2. <i>Thirring Gusztáv dr.</i> : Az első soproni népszámlálás	30 f
3. <i>Varga Lajos dr. és Mika Ferenc dr.</i> : A magyar Fertő halászata az utolsó 12 esztendő folyamán	50 f
4. <i>Lauringer Ernő</i> : A rekonstruált capitoliumi trias-szobrok Sopron város múzeumában	30 f
5. <i>Lauringer Ernő</i> : Bella Lajos	30 f
6. <i>Payr Sándor</i> : Zinzendorf és Sinzendorf grófok Sopronban	30 f
7. <i>vitéz Házi Jenő dr.</i> : Schlippergasse	30 f
8. <i>Gombocz Endre dr.</i> : Kitaibel Pál sopronmegyei útja	30 f
9. <i>Romwalter Alfréd dr.</i> : Római-kori sajtolt üveg Sopronból	20 f
10. <i>Csipkés Kálmán</i> : Soproni óra kiállítás	50 f
11. <i>ifj. Gallus Sándor dr.</i> : A zárt település nyomai Sopron környékén	30 f
12. <i>Thirring Gusztáv dr.</i> : Sopron népessége a 18. század elején	30 f
13. <i>Breuer György</i> : A sopronmegyei madárvárták	30 f
14. <i>Szádeczky-Kardoss Elemér dr.</i> : Sopron vármegye Zsira-környéki (délnyugati) részének geológiája és morfológiája	50 f
15. <i>Soós Imre</i> : Adatok a sopronmegyei középirtokok 16. századi történetéhez	50 f
16. <i>Storno Miksa</i> : Adatok a soproni festészet történetéhez I., II.	80 f
17. <i>Becht Rezső</i> : Soproni évszakok. Tél	30 f
18. <i>vitéz Házi Jenő</i> : Néhány adat a Felsőszopori Szily család történetéhez	30 f
19. <i>Zügn Nándor</i> : Soproni erdészeti régiségek	30 f
20. <i>Kölb Jenő</i> : Régi játékkártyák és kártyafestők Sopronban	40 f
21. <i>Leitner József</i> : Bredeczky Sámuel (1772—1812)	30 f
22. <i>Kárpáti Zoltán dr.</i> : Érdekes és újabb növényelőfordulások Sopron környékén	20 f
23. <i>Csipkés Kálmán</i> : Üveg- és keramiai kiállítás Sopronban	40 f
24. <i>Dr. Wiczian Dezső</i> : Payr Sándor (1861—1938)	30 f
25. <i>Becht Rezső</i> : Soproni évszakok. Tavasz	30 f
26. <i>Kaput Vitál</i> : Egered. (Helytörténeti tanulmány)	30 f
27. <i>Csatkai Endre dr.</i> : Könyvgyűjtők, régiséggyűjtők a régi Sopronban	50 f
28. <i>Lauringer Ernő</i> : Széchenyi István gróf szülőháza Bécsben	30 f
29. <i>Főző Géza</i> : Soproni gesztenyések	20 f
30. <i>Becht Rezső</i> : Soproni évszakok. Nyár	30 f
31. <i>Thirring Gusztáv</i> : Sopron vármegye községeinek népesedési fejlődése az utolsó 150 év alatt	50 f
32. <i>ifj. Csemegi József</i> : Sopronbánfalva középkori templomai	50 f
33. <i>Veszélka László dr.</i> : A soproni rajziskola története 1778—1799. (Első közl.)	50 f
34. <i>Storno Miksa</i> : Római-kori leletek Sopron Belvárosából	80 f
35. <i>Csipkés Kálmán</i> : Régi soproni egyházi ruhák	80 f
36. <i>Weinberger G. A.</i> : Ifj. Storno Ferenc (1851—1938)	30 f
37. <i>Csatkai E. dr.</i> : A gróf Szapáry-kastély Bükön	100 f
38. Kapuvári népviselet. I.	80 f
39. <i>Becht Rezső</i> : Soproni évszakok. Ősz	30 f
40. <i>Maár Károly és Mollay Károly dr.</i> : A soproni és sopronmegyei helytörténetírás módszere és feladatai (I.)	30 f
41. <i>Németh Sámuel</i> : A soproni evangélikus líceum könyvtárának érdekességei: inkunabulák, unikumok	60 f
42. <i>Verbényi László dr.</i> : A soproni rajziskola története (II. közl.)	50 f
43. <i>Énekes Kálmán</i> : A sopronhorpácsi kastély	80 f
44. <i>Kokas Kálmán</i> : A szanyi népviselet	80 f
45. <i>Varga Lajos dr.</i> : Nagyméretű darázsészek a soproni Felsőövérekéből	30 f
46. <i>ifj. Csemegi József</i> : Egy ismeretlen soproni Madonnaszobor	40 f

47. <i>Maár Károly és Mollay Károly: A soproni és sopronmegyei helytörténetírás módszere és feladatai (II. folytatás)</i>	Ara: 30 f
48. <i>Vitéz Lenky Jenő: Király József Pál</i>	40 f
49. <i>Levárdy Rezső: id. Storno Ferenc pannonhalmi működése</i>	50 f
50. <i>Romwalter Alfréd dr.: A Hallstatt-La-Tène korabeli vaskohászat Sopron környékén</i>	30 f
51. <i>Verbényi (Veszélka) László dr.: A soproni rajziskola története (III. közl.)</i>	50 f
52. <i>Csatkai Endre dr.: A zsirai (gyülevizi) kastély</i>	1—P
53. <i>Sandy Dezső: Csornai népviselet</i>	80 f
54. <i>Becht Rezső: Soproni évszakok. 5 műmelléklettel és 12 szövegközi képpel</i>	2'20 P
55. <i>Ruhmann Jenő dr.: Torkos László. (1839—1939.)</i>	30 f
56. <i>Vitéz Házi Jenő dr.: A soproni plébániai iskola</i>	50 f
57. <i>Verbényi (Veszélka) László dr.: A soproni rajziskola története. (Negyedik közlemény.)</i>	50 f
58. <i>Varga Lajos dr.: Hat év előtti osztrák vita a Fertő tó sorsáról</i>	50 f
59. <i>tóth-lipcsei Fabricius Endre: Sopron és a Napoleon-i háborúk</i>	50 f
60. <i>Angyal Endre (München): Sopron barokk színház-történetéből</i>	50 f
61. <i>Csatkai Endre dr.: A simasági kastély</i>	50 f
62. <i>Neubauer Elemér: Ágfalvi népviselet</i>	50 f
63. <i>Csatkai Endre dr.: Klieber József szobrász és a soproni régi kaszinó oromzata</i>	30 f
64. <i>Becht Rezső: Város és erdő</i>	30 f
65. <i>Dr. Verbényi (Veszélka) László: A soproni rajziskola története</i>	50 f
66. <i>Bergmann Pál: Sopron városfejlesztési terve</i>	100 f
67. <i>Dr. Mollay Károly: Sopron vármegye középkori történelmének nyelvészeti és történeti kérdései</i>	30 f
68. <i>Csipkés Kálmán: Régi soproni cégek</i>	50 f
69. <i>A fertőrákosi püspöki kastély</i>	50 f
70. <i>Óstör József: Tévedések, ferdítések. Széchenyi István tudóstársasági alapítása. — Magyar nyelvtudása. Allitólágos gőgje. Újabb a Karolina-ügyben</i>	50 f
71. <i>Thirring Gusztáv: A Széchenyi-család soproni házai</i>	50 f
72. <i>Lauringer Ernő: Széchenyi István gróf az érmészetben</i>	50 f
73. <i>Thier László: Széchenyi-émlékek</i>	50 f
74. <i>Csatkai E.: Széchenyi-müemlékek Nagycenken</i>	50 f
75. <i>Berecz Dezső: Moller Ede 1853—1882</i>	50 f
76. <i>Radó István: A soproni Széchenyi-könyvtár</i>	30 f
77. <i>Adalékok a soproni Széchenyi-irodalomhoz</i>	100 f
78. <i>Verbényi (Veszélka) László: A soproni rajziskola története. (Utolsó közlemény.)</i>	50 f
79. <i>Schindler A. dr.: Városszéli telepítés</i>	50 f
80. <i>Storno M.: Néhány sopronmegyei régi templomról. Képekkel</i>	100 f
81. <i>Csatkai E.: A dénesfai gróf Cziráky-kastély</i>	50 f
82. <i>Thirring Gusztáwné Waisbecker Irén: Emlékek viharos időkől. amikor a Széchenyiek megszerették Sopront</i>	50 f
83. <i>Benkő László dr.: A soproni Nemes Magyar Társaság. A legrégebb magyar önképzőkör</i>	30 f
84. <i>Bergmann Pál: Sopron városrendezésének kérdései</i>	80 f
85. <i>Hárs György: Csákányútás a belvárosban</i>	50 f
86. <i>Thier László: Adatok a soproni zenekultúra történetéhez. II. Két érdekes régi hangjegy</i>	30 f
87. <i>Kotsis Tivadar: Barlangok a tóalmi erdőben</i>	30 f
88. <i>Csipkés Kálmán: Régi bábsütő emlékeink</i>	50 f
89. <i>Csatkai Endre dr.: A röjtöki kastély</i>	100 f
90. <i>Soproni krónikák: I. Petz Dániel és fia krónikája</i>	200 f